

صیت ۵۱۱۱۱۱۱۱

کتابخانه کابول

۱۳۲۲

ALMANACH DE KABOUL

1943-44

پبستولونه

(۹۶)

دمطبوعاتو درياست عمومي لمبر

(۶۲)

دپښتو ټولني لمبر

د کابل کالني

۱۳۲۲

د پښتو ټولني د نشر ياتو څخه

مهمم

گل پاچا «الفت» د پښتو ټولني عمومي مبصر

اود صحافت څانگي

مدیر

عمومي مطبعه

کابل :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کابل دورو لسمه کالنی

شلونه تېرېزې ، دنړۍ د کتساب نوي نوي پانې را او دی ، او ، سو ، نه ، هر کال له ، دغو پانېو څخه د ژوندانه لپاره ، نوي لوستونه لولي ، او ، دار ، تقا ، پر لاره ، رو ، ان ، وی ، مو ، نېز ، هم ، پردغه نړۍ ، یو کال په شپه ، تو ، که ، تېر ، کړ ، ، او ، شکر ، کو ، چه ، ملت ، او ، حکومت ، دو ، اړه ، دو ، وطن ، دا ، وړ ، تیا ، پر لاره ، رو ، ان ، دی ، .

کوم شپه نیتي نه ، او ، نېي ، آرزو ، گانې ، چه ، ز ، مو ، نېز ، کران ، نو ، او ، اک ، اعلی ، حضرت ، الم ، تو ، کل ، عی ، الل ، ه ، محمد ، ظاهر ، شاه ، ئې ، ددې ، ملت ، او ، هواد ، د ، هر ، راز ، لوړ ، تیا ، د ، یا ، ره ، لاری ، دستا ، یلو ، او ، نمان ، مخ ، یو ، دی ، چه ، هر ، فرد ، ئې ، په ، درنه ، ستر ، که ، گوری ، او ، په ، شپه ، امېدونو ، وېرته ، اړ ، خد ، .
دلوی خسای په لوړ ، حضور ، کښې ، بهر ، بهر ، شکر ، ونه ، او ، وچه ، تېر ، کال ، مویه ، خیر ، تېر ، شو ، او ، دخپل ، وین ، او ، محبوب ، حکمو ، مت ، په ، یا ، ملر ، نه ، د ، حساس ، ملت ، په ، شپه ، استعداد ، ، دخو ، اڅو ، زو ، مشرانو ، په ، یو ، هه ، او ، کیاست ، او ، د ، محترمي ، کابینې ، د ، یو ، اجرا ، آتو ، په ، رها ، کښې ، مونږ ، و ، کړی ، شو ، چه ، د ، مملکت ، دامورو ، په ، هره ، خوا ، کښې ، خپل ، بیشترت ، ته ، ادا ، مور ، کړ ، و ، او ، د ، مملکت ، دوا ، یرو ، اجرا ، آت ، خپلو ، لوستو ، نکو ، ته ، وړاندې ، کړ ، و ، .

په دغسې غم لړلې کمال کښې چه دنیا د سره اور له بشرود که ده ، دغه راز هوسا ئې چه ، ناک ، خدای ، ددې ، ملک ، په ، برخه ، کړی ، ده ، یوه ، اویه ، نیکمر غی او ستر ، مو ، فقیه ، بلل ، کېزې ، .
د ، هغه ، غم ، من ، مو ، فقیه ، به ، اثر ، کښې ، مونږ ، هم ، مو ، فقه ، شو ، و ، چه ، د ، کابل ، دوولسمه ، کالنی ، طبع ، او ، خپره ، کړ ، و ، اویه ، راتلو ، نکې ، کمال ، کښې ، هم ، د ، هو ، ادهر ، راز ، او ، د ، تیا ، و ، ی ، دخپل ، لاملی ، او ، محبوب ، اعلی ، حضرت ، آرسیوری ، لاندې ، وغواړو ، او ، آرزو ، و ، کړ ، و ، چه ، هر ، ډول ، ملی ، او ، عرف ، ستانی ، نه ، شتون ، نه ، زموږ ، په ، برخه ، وی ، .

د دغسې یو برخواو شپه مستقبل په رها کښې دخلامی ټولو اک اوږد ژوند ، او دوطن د میثانو خوشی ، او دخپلو زړه سواند ، مشرانو مسرت له لوی خپشن څخه ، هر وخت غواړو او هیله لرو چه زموږ د ملیت ستوری تل روڼ او لملېدونکی وی .

(د صحافت خانکه)

د افغانستان پادشاه

د افغانستان معظم شهریار اوزلمی ټولواک اعلیحضرت محمدنادر شاه خلدالله ملکه و اطال الله مرمره و دولته دی، چه هماغه یونی ذات ټی ستر کال دخپل شریف زرنډیه ته ویشتمه مرحله کښې پښه زدی . هماغه یونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال دمیزان په ۲۲ په کابل کښې زېږېدی دی .

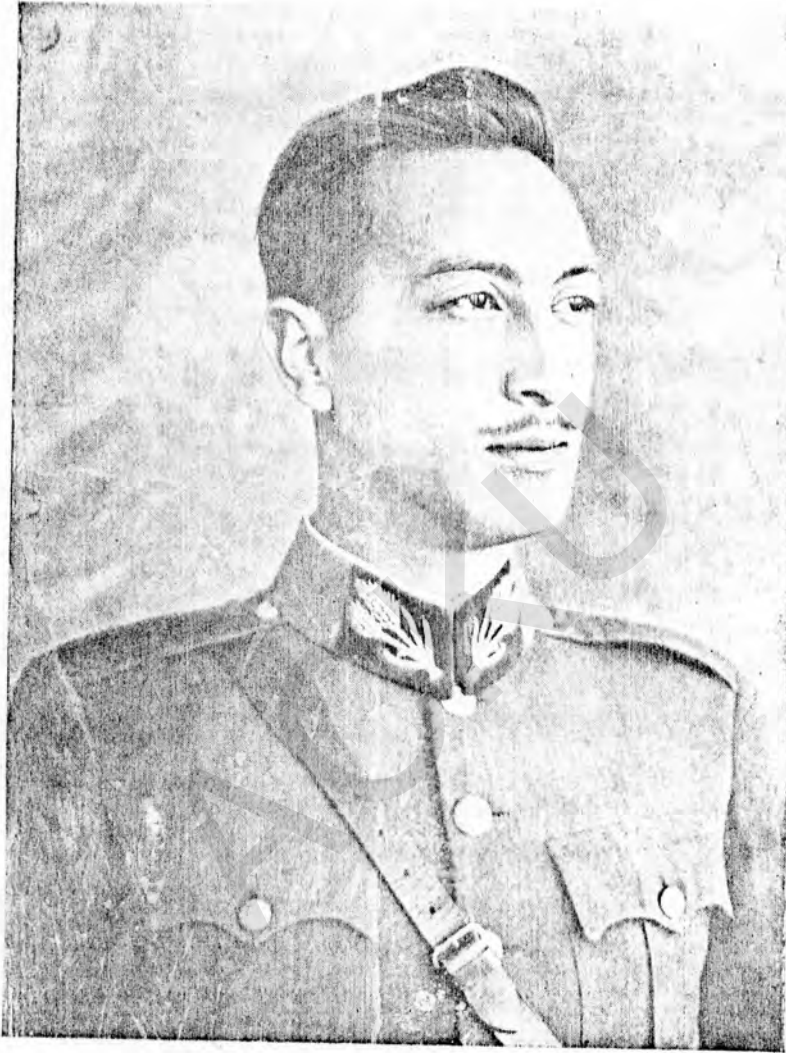
وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو ، نو په مقدماتین او منځنیو مکتبونو او بالاخر ټی خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول ، کله چه دده ، فقید او شهید پلار اعلیحضرت محمدنادر شاه کبیر د افغانستان په سفارت یاریس ته ولاړ ، هماغه یونی ذات هم د هغه فقید شهریار سره د هغو تحصیلاتو دپاره فرانس ته تشریف فرما شو . دفرانسوی ژبې او عالی علومو تحصیل یې د هغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبونو او یوه کورنیر کښې پای ته ورساوه . اود وطن دداخلی مسائلو په شاوخوا کښې یې خصوصی روزنه له خپل بزورگوار پلار څخه وشوه او ملی اخلاق اود وطن په نسبت یې دلازمه مطالبو ادراک او خصائص هم له هغه نومیالی پلاره څخه زده کړه . د افغانستان د لوی شورش تربیثی وروسته (چه د هغه نجات د هماغه یونی ذات د شهید پلار په حق پالونکی لاس خړگند شو) زلمی اعلیحضرت چه په هغه مملکت کښې دده تعلیمات پای ته رسېدلی و او د وطن د خدمت دپاره مستعد و ، د ۱۳۰۹ شمسی کال دمیزان په ۲۰ کابل ته تشریف فرما شو . محض د هغه عشق په اثر چه د افغانستان د عسکری عالم سره یې درلود ، اود بزورگوار پلار د قدمونو په تعقیب د کابل د نظامی عالی تعلیمگاه په عسکری خانکه کښې شامل شو . په ۱۳۱۰ شمسی کال یې دوالاحضرت سردار احمد شاه خان د دربار وزیر د شهید اعلیحضرت دا کازوی د مضمی اورسره ازدواج و فرمایه . او د همدغه کال په آخر کښې شو موده د حرب د جلیله وزارت په کالت او بیاد معارف دوزارت په برکالت مؤظف و .

په دې دواړو وزارتونو کښې د هماغه یونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت دوظیفې د اجرا کولو او یوینې ادارې له رویه ښه خړگند شو .

په ۱۳۱۲ کال یعنی د شهید شهریار تر شهادت وروسته د عقرب په ۱۶ د ملت د لویو وکیلانو او ټولو عسکری او کشوری افرا دویه غوښتنه او اتفاق د افغانستان پادشاه شو ، ستر کال د دې زلمی شهریار د جلوس یوولسم کال دی .

د هماغه یونی اعلیحضرت اولاد:

- ۱ - شهزاده بیگم بلقیس
  - ۲ - والاحضرت شهزاده احمد شاه خان
  - ۳ - شهزاده بیگم مریم
  - ۴ - والاحضرت شهزاده محمدنادر خان
- د زېږېدو نېټه د حمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش
- » » » د سنبلې ۲۱ » ۱۳۱۳
- » » » د عقرب ۱۰ » ۱۳۱۵
- » » » د جوزا ۳ » ۱۳۲۰

زموڼيز کړان او معظم ټولواک اعليحضرت هما يونی محمدظاهر شاه ، د افغانستان
معارف پالونکی او وطن روزونکی بادشاه چه د مملکت او هواد له مادی او معنوی
ترقیاتو او هر راز لوړتیا سره زیات عشق او دوزره علاقه لری

ج ۱۰ ج ۱۰۱۰ نشان افغتم والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم چه د مملکت
وروستنی ترقیات په ټولور شتو کښی دده دښور او لوړو خدمتو پوروری دی

S. A. R. A.A. Sardar Mohammad Hachem Khan
premier ministre

صدارت عظمیٰ

صدر اعظم	: ج، ع، ج، ا، ا، نشان والا حضرت سر دار محمد ہاشم خان
لمری معاون	: ع، ج، والا حضرت سر دار محمد نعیم خان
دوہم	: «،» عبدالرحیم خان
مشاور	: «،» یار محمد خان
»	: «،» سید احمد خان

الف، دتحریراتو اونور دوائرو:

دتحریراتو لمری مدیر	: ع، خلیل اللہ خان
» » دوہم	: «،» محمد فاروق خان
دتحریراتو پہ دوہم خانگہ	
کٹیپي دمدير په حيث	: ع، شاه عبداللہ خان
داورا فو عومى مدير	: «،» محمد ابراهيم خان
د عرا يفتو	: «،» مير عبد الله خان
د اجر ابيي	: «،» عبدالکريم خان

ب، دضبط احوالاتو رياست:

دضبط احوالاتو رياسو	
د مجلس وزراء مشي	: ع، ص، محمد شاه خان

د ضبط احوالاتولمړی مدیر	:	ع، محمد رفیق خان
» » دوهم »	:	د، میر جا نغان
» » دریم »	:	ع، محمد عثمان خان
دمجلس وزراء سرکاتب	:	س، محمد حسن خان

ج، دمحاسبانو د عمومی تفتیش ریاست:

رئیس	:	ع، س، غلام مجتبی خان
عضو د عمومی مدیر په حیث	:	د، شاه محمود خان
د تفتیش مدیر	:	س، نصر الله خان
» » »	:	ع، قطب الدین خان
» » »	:	ع، عبدالرحمن خان
» » »	:	ع، غوث الدین خان

د، داملا کو عمومی مدیریت:

عمومی مدیر	:	ع، عبدالستار خان
------------	---	------------------

د حمل و نقل عمومی مدیر : ع، غلام جیلانی خان

ع . ج . ۱۰۱۰ . نشان والا حضرت غازی سردار شاه محمود خان سپه سالار اود حرب وزیر
S.A.R. • A.A. • Sardar Chah Mahmud Khan ministre de la guerre

د حرب دوزارت تشکيلات

وزیر	ع، ج، ۱۰، ۱۱، نشان والا حضرت غازي سپه سالار سردار شاه محمود خان
معاون	ع، ع، ش، محمد انور خان نایب سالار
داردو عمومی مفتش	د، ش، سردار عالی اسدالله خان لمري فرقه مشر
«مفتشیت رئیس ارکان»	ح، محمد صفر خان لمري غنم مشر
«مفتشیت اردو در رئیس ارکان معاون»	ش، عبید الله خان کنه کشر
«ریاست ارکان حربیه دذاتیہ خانگی»	ش، محمد اسحق خان
دبلیو متخصص	ح، محمد ابراهیم خان غنم مشر
د سوری	«، سید احمد خان»

ریاستونه

د عمومی ارکان حرب ریاست :

رئیس	ع، ش، محمد عمر خان لمري فرقه مشر
دحر کاتو عمومی مدیر	ح، غلام سرور خان لمري غنم مشر
د تشکيلاتو	ش، عبدالرزاق خان کنه کشر
د ۳ خانگی	«، محمد اسحق خان»
د بیرونی اوروزنی عمومی مدیر	ح، عبد الکریم خان دوهم غنم مشر
د مسلکی خانگوا مر	«، تار احمد خان دوهم غنم مشر»
د نشر بانو مدیر	«، سید محمد اکبر خان دوهم غنم مشر»
د مامور	ش، امین الله خان کنه کشر
د خریطی مدیر	ش، میر عبدالسلام خان»

داردو ریاست :

رئیس	ع، ش، سردار عالی احمد علیخان لمري فرقه مشر
د مامورینو مدیر	ح، عبد الخالق خان غنم مشر
«، روغتیا او بیطارۍ دمدیر کفیل»	ش، عبدالواحد خان کنه کشر
«، کورس او بیوونگی مدیر»	«، قدرت الله خان»

ش ، عبدالکریم خان کنه کشر	:	ترجمان
» ، محمد سرور خان	:	د نقلیې د عمومی مدیریت کفیل
» ، محمد صدیق خان	:	د سا کیو د کنه ک، کنه کشر
» ،	:	» مو تر والود

د عمومی لوازماتو ریاست :

ع ، ع ، ش ، شیرا حمد خان نایب سالار	:	رئیس
» ،	:	معاون
ش ، عبدا القیوم خان کنه کشر	:	د کنترول عمومی مدیر

حربی ریاست :

ع ، ش ، عبدا القیوم خان دوهم فرقه مشر	:	د رئیس کفیل
ح ، سردار محمد علیخان لمری غنم مشر	:	د کتنې او تدقیق مدیر
» ، محمد حسین خان	:	معاون
ش ، عبد الواحد خان کنه کشر	:	عضو
» ، عبدا اللطیف خان	:	»
ح ، غلام حسین خان لمری غنم مشر	:	دوسلې مدیر
» ، محمد اسماعیل خان	:	د جبه خانې مدیر
ش ، توکل شاه خان کنه کشر	:	فنیه کفیل
ح ، عبد الرشید خان غنم مشر	:	د مگزین غنم مشر
» ، محمد توکل خان	:	» جبه خانې
ش ، محبوب شاه خان کنه کشر	:	» ، » ، معاون
» ، محمد یعقوب خان	:	» ، » ، تحویلدار

دمحا کما توریاست :

ح ، شاه عبدالحمید خان غنم مشر	:	رئیس
ش ، محمد مهدیخان کنه کشر	:	معاون

د اصلاحاتو او ترقی ریاست :

ع ، ش ، محمد عمر خان لمری فرقه مشر	:	رئیس
» ، » ، خان زمانخان فرقه مشر	:	عضو

د حرب د وزارت تشکيلات

عضو	ح ، محمد عمر خان غنومشر
»	» ، سيد محمد حسين خان
»	» ، جهانگير خان
»	» ، محمد اکبر خان
»	» ، محمد عمر خان
»	» ، محمد اياز خان
»	» ، حسين عليخان
»	ش ، امير محمد خان کښه کشر
»	» ، داد محمد خان

د دائمي ديوان حرب رياست :

رئيس	ع ، ش ، عبد القیوم خان فرقه مشر
معاون	.....
عضو	ح ، حبيب الله خان غنومشر
»	» ، احمد شاه خان
»	» ، محمد اصغر شاه خان
»	» ، غلام بهاو الدين خان
»	» ، سيد احمد خان
»	ش ، محمد سليمان خان کښه کشر
»	» ، محمد حسين خان
»	» ، غلام عليخان

د حربي فابريکو عمومي مديريت :

عمومي مدير	ح ، غلام دستگير خان غنومشر
معاون	.....
دميخانیکي مکتب مدير	ش ، عبد المجيد خان کښه کشر

د قبایلو رياست :

رئيس	ع ، ش ، محمد شاه خان فرقه مشر
معاون	ح ، شير باز خان غنومشر

دالمپیک ریاست:

اداری رئیس	ع ، ص ، محمد یوسف خان
معاون	.
دسپورټ مدیر	ش ، ظهورالدین خان کنه کشر
« کورسو »	ح ، ذکر یا خان غنومشر

داستخباراتو عمومی مدیریت:

عمومی مدیر	ح ، محمد انور خان غنومشر
معاون	ش ، دادخدا خان کنه کشر

د تعمیراتو عمومی مدیریت:

کفیل	ح ، غلام سمیدخان غنومشر
لمری معاون	» ، نور محمد خان
دوهم »	ش ، محمد ایاز خان کنه کشر
نقشه کښی	» ، محمد عوض خان

د تعمیراتو دسنبجش مستقل مدیریت:

مدیر	.
معاون او د مدیریت کفیل	ش ، میر غلام احمد خان کنه کشر

د تحریراتو او مخصوص قلم مدیریت:

مدیر	ح ، محمد قاسم خان دوهم غنومشر
------	-------------------------------

د پلوی د تعلیمگاه او دعالی کورس مدیریت:

مدیر	ح ، محمد آصف خان دوهم غنومشر
لمری معاون	.
دوهم »	.

د اوراقو عمومی مدیریت:

مدیر	ح ، عبدالشکور خان دوهم غنومشر
------	-------------------------------

د حربیه وزارت د منتظمیت دائره:

منتظم	ش ، عبدالعظیم خان کنه کشر
-------	---------------------------

ع . ج . و الاحضرت سردار محمدنعيم خان دمعارف وزير او دصدارت عظمى لمرى معاون

S. Ex. Sardar Mohammad Na'im Khan ministre
de l'instruction publique et vice-président du Conseil

ش. ج. ۱۰۱۰. نهبان والا حضرت سردار شاه ولی خان * د کابل فاتح
د اعلیٰ حضرت وزیر مختار اوفوق العاده نماینده په فرانسه کېږي
S.A.R. .A.A. . Sardar Chah Vali Khan envoyé extraor-
dinaire et ministre plénipotentiaire de Sa Majesté
en France

هوائی قوا :

قوماندان
دار کمان حرب رايس
دنيوونی او روزنی مدير
دلوازمو مدير
دلپری ټولی قوماندان او ديپلوتانو
د عملیاتو د ټولی نيونکی

ع ، ش ، محمد احسان خان فرقه مشر
ح ، محمد هاشم خان غنم مشر
» ، محمد عارف خان کشف دوهم غنم مشر
ش ، عبدالفتاح خان
ح ، شاه محمد خان کشف دوهم غنم مشر

د ولاياتو عسکری قوماندانان :

د مرکزى قواو قوماندان
» قندهار عسکرى
» هرات
» مزار شريف
د قطغن و بدخشان د عسکرى قوماندان و کپيل
» سمت مشرقى د عسکرى
» جنوبى
» دلپری فرقي
» د دوهمې
» غزنی عسکرى قوماندان

ع ، ش ، سردار عالی والا حضرت محمد داؤد خان فرقه مشر
» ، محمد علم خان
» ، محمد قاسم خان
» ، الله داد خان
ح ، محمد عثمان خان غنم مشر
» ، محمد گل خان
ع ، ع ، ش ، سر دار عالی عليشاه خان
نایب سالار د جنوبی د عمومی قواو قوماندان
ع ، ش ، غلام رسول خان فرقه مشر
» ، فیض محمد خان
» ، نور محمد خان

د خارجه وزارت تشکيلات

وزیر
ع . ج . علی محمد خان
لمړی معین
ع . ج . حبیب الله خان
معین
ع . س . عبدالحمید خان

د سیاسي عمومي مدیریت :-

عمومي مدیر
ع . نجیب الله خان
دلپری خانګی مدیر
س . عبدالرؤف خان
د دوهمی «
» فضل احمد خان
د دریمي «
» عبد القیوم خان
د څلورمي «
» محمد قسیم خان

د تشریفاتو ریاست :-

رئیس
ع . س . غلام محمد خان

د بین المللي چارو عمومي مدیریت :-

عمومي مدیر
ع . . . . .

ع . ج . علی محمد خان د خارجي چارو وزیر
S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre
des Affaires Étrangères

د شفر او قلم مخصوص مدیریت :-

مدیر
س . محمد سلیمان خان

د مامورینو او اجرائیې او تنظیماتو مدیریت :-

مدیر
س . عبدالرزاق خان

د وېزې او قونسلګرۍ عمومي مدیریت :-

عمومي مدیر
ع . عبدالرؤف خان
دلپری خانګی مدیر
س . فیض محمد خان

د اوراقو عمومي مدیریت :-

عمومي مدیر
ع . عبدالغفار خان

د کنترول او محاسبې مدیریت :-

مدیر
س . عبد الاحد خان

پښتانه سفيران او نمايندگان په خارج كښې

ع، ج، فيض محمد خان	داعلي حضرت لوی سفیر په انقره كښې
«، «، مير محمد حيدر خان	» » » په طهران كښې
«، «، سلطان احمد خان	» » » په ماسكو كښې
ع، ج، «، ا، نشان والا حضرت سردار شاه وليخان	» » » مختار وزير په پاریس كښې
«، ج، احمد عليخان	» » » په لندن كښې
«، «، عبدالصمد خان	» » » په روما كښې
«، «، الله نواز خان	» » » په برلين كښې
«، «، ذوالفقار خان	» » » په توکیو كښې
«، «، محمد صادق خان مجد دی	» » » په قاهره كښې
«، «، چه د حجاز مختار وزير هم دی	
«، «، عبد الرحمن خان	» » » په بغداد كښې
«، «، عبدالحسين خان	» » » په واشنگتن كښې
«، «، محمد شفيع خان	» » » جنرال فونسل په دهلی كښې
«، «، مير محمد صديق خان	» » » په مشهد كښې
«، «، عبدالرحمن خان	» » » فونسل په بمبئی كښې
«، «، محمد يونس خان	» » » په كراچی كښې
س، محمد قیوم خان	دوېزې پښتون مامور په پشاور كښې
ص، گلاب شاه خان	» » » په چين كښې

د داخله وزارت تشکيلات

داخله وزير : ع ، ج محمد نوروز خان

دمخوسو قلم مدير : س ، محمد صديق خان

الف: اداري رياست :-

اداري رئيس : ع ، س ، عبد الرشيد خان

د مامورينو مدير : س ، محمد حسن خان

د کنترول مدير : س ، محمد سعيد خان

داورافو : س ، خواجه محمد خان

ب: امنيه رياست :-

امنیه رئیس : ع ، ش ، طره باز خان

دوهم فرقه مشر

د تشکيلاتو مدير : ج ، محمد اکبر خان

دوهم غنم مشر

امنیه مدير : ج ، محمد جان خان

دوهم غنم مشر

ع ، ج محمد نوروز خان د داخلی وزیر
S, Ex. Mohammad Naoroz Khan
Ministre de l'intérieur.

د صنعتی محبسو مدير : س ، اختر محمد خان

سرحدیه مدير : س ، عبد السمیع خان

داخذ اطلاعات مدير : س ، عبد الباقي خان

د پاسپورت مدير : س ، محمد ابراهيم خان

د دکتور معاون او د دروغتیا د مدیریت کفیل : س ، نصر الله خان

ج: د احصائي رياست :-

د احصائي رئيس : . . . . .

د احصائي درياست معاون : ع ، محمد معصوم خان

داخذ عسکر مدير : س ، شاه جان خان

د: د تفتيش رياست :-

د تفتيش رئيس : ع ، س ، عبد الله خان

اداري مدير : س ، عبد الله خان

د ولاياتو او داغلی حکومتو د احصائي مدير : س ، عبد الواحد خان

ص ، عبدالو کيل خان	د نقیښ مدير او عضو
ص ، محمد طاهر خان	» » » »
ص ، صالح محمد خان	» » » »
ص ، مولوی محمد شیرین خان	» » » »
ص ، صالح محمد خان	» » » »

ه: د ناقلینو عمومی مدیریت

ع ، پاینده محمد خان	عمومی مدیر
ص ، محمد طاهر خان	د کړهڼی مدیر
» » » »	د ناقلینو مدیر

د هوتلو عمومی مدیر ، ع ، غلام دستگیر خان (چهار سینما مدیر همدی)

عدلیه وزارت

وزیر : ع ، ج ، فضل احمد خان

«مجددی»

معین : « ، س امین الله خان

دتمیز رئیس : ج ، ف عبد الرب خان

دتمیز او دجمعیت العلماء

معاون : ف ، صالح محمد خان

دتمیز د ریاست مدیر : س ، محمد شریف خان

د اجرائی او : س ، محمد میر خان
د مامورینو مدیر

د تحریر اتو مدیر : « ، عبد السلام خان

« کنترول » : « محمد ناصر خان

ع ، ج ، فضل احمد خان مجددی د عدلیې وزیر
S.Ex. Fazl Ahmad Khan ministre
de la Justice.

د مالیې وزارت

وزیر : ع ، ج ، میرزا محمد خان
 معین : ع ، س ، محمد اسلم خان
 د مخصوص قلم سر کتاب : سید محمد خان
 د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالغفور خان
 د بودجې : س ، محمد سرور خان
 د خزانو : ع ، عبد الرب خان
 د کنترول : ع ، حبیب الله خان
 د اجرائیې عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد انور خان
 د مالیاتو او محصولاتو مدیر :
 د مامورینو مدیر : س ، عبد المجید خان
 د احصائیې : ع ، عبد الرحیم خان
 د اوراقو : ع ، عبد الرحیم خان

ع ، ج ، میرزا محمد خان د مالیې وزیر
 S.Ex. Mirza Mohammad Khan
 ministre des finances.

د تفتیش عمومی مدیریت :

ع ، محمد حسن خان	:	عمومی مدیر
س ، محمد ابراهیم خان	:	مدیر
س ، محمد رضا خان	:	"
س ، سلام الدین خان	:	مامور
ع ، فضل الدین خان	:	"
ع ، محمد غوث خان	:	"
ع ، محمد عظیم خان	:	"

د تصفیو او مدرک او تجارتی عمومی مدیریت :

ع ، غلام حسن خان	:	عمومی مدیر
س ، محمد ایوب خان	:	د نوی مدرک مدیر
ع ، عبد الکریم خان	:	د محاسبی تجارتی
ع ، فضل حق خان	:	د بقا یا تصفیې
ع ، محمد عثمان خان	:	د شهرتی د تصفیې مامور

د معارف وزارت

ع ، ج والا حضرت سردار محمد نعیم خان	د معارف وزیر
» ، س سید عبد الله خان	معمین
» ، س عبدالاحمد خان	مشاور
» ، س هاشم شایق خان	مشاور
» ، س برهان الدین خان	مشاور
» ، س امیر الدینخان	د مخصوص قلم مدیر

د روزنی او پالنې ریاست :

ع ، س دا کتر محمد انس خان	د ریاست کفیل
» ، محمد نبی خان	عضو
» ، عبدالفقور خان برشنا	»
» ، س محمد اسمعیل خان غز نوي	»
» ، س دا کتر میر نجم الدینخان	»
» ، س عبد المجیدخان	»
» ، س عبد الحکیم خان	»
» ، س غلام محمدخان	»
» ، س محمد اعظم خان ابازی	»
» ، س پاینده محمد خان	»
» ، س عبد الفقور خان	د عضو معاون
» ، س محمد کریم خان	»
» ، س نورا احمد خان	»
» ، س نور الله خان	د کتاب خانی معاون

د تدریساتو ریاست :

ع ، س عزیز الرحمن خان	رئیس
ع ، س عبد الجبار خان	معاون
س ، محمد یونس خان	»

د تفتیش ریاست :-

ع ، س سید محمد فاروق خان	: رئیس
س عبد الاحمد خان	: مفتش
س ، میر محمد اسمعیل خان	: »
س ، عزیز محمد خان	: »
س ، سید حبیب خان	: »
س ، عبدالله خان	: »
س ، امیر محمد خان	: »

د سپورت او حفظ الصحی ریاست :-

ع ، س میا فاروق شاه خان	: رئیس
س ، محمد محسن خان	: د سپورت مدیر
س ، عبدالرحیم خان	: د شفا خانې سر طبیب
س ، فضل احمد خان	: د غنا شو داکټر
ع ، احمد علی خان کهزاد	: د موزې او حفز ریاتو عمومی مدیر

اداری شمېرې :

ع ، محمد مرید خان	: د اجرایی او مامورینو عمومی مدیر
ع ، غلام سخی خان	: د کنټرول عمومی مدیر
س ، عبید الله خان	: د اورا قو مدیر

فاکولټی او عالی او مسلکی مکتبونه:

د طبی فاکولټی ریاست :-

ع ، س ، رفیق کامیل	: رئیس
س ، محمد آصف خان	: اداری مدیر

د حقوقو او سیاسی علومو فاکولټه :-

ع ، س ادهم منجه او غلوی	: د ریاست کفیل
س ، عبیدانکر یم خان	: معاون

د سائنس د فاکولټی ریاست :-

ع ، س دا کتر محمد یوسف خان	: د رئیس کفیل
ع ، س عبد الر سول خان	: د عربی دارالعلوم رئیس

ع ، نورالله خان	:	د ستا نو د شپوونځی عمومی مدیر
ع ، غلام حیدر خان	:	د حبیبی دلیسې عمومی مدیر
س ، دا کتر علی احمد خان	:	د نجات دلیسې مدیر
س ، عبد لشکور خان	:	د استقلال دلیسې مدیر
س ، محمد امین خان	:	د غازی دلیسې مدیر
س ، دا کتر محمد انور خان	:	د دارالعلومین مدیر
س ، عبد الغفار خان	:	د حکامو د شپوونځی مدیر
س ، عبد السلام خان	:	د مساحت د شپوونځی مدیر
س ، فدای احمد خان	:	د پښتاری د شپوونځی مدیر
س ، عبد القیوم خان	:	د تحریر او محاسبې مدیر
		د اصولو د شپوونځی مدیر

د ملی اقتصاد وزارت

ع ، ج ، ا ، ع ، عبدالمجید خان	:	وزیر
ع ، س ، محمد اکرم خان	:	لوی معین
ع ، س ، غلام غوث خان	:	دوهم معین او د اسحاق تجارت عمومی رئیس
.....	:	دریم معین
.....	:	مختصوس مدیر

د کمر کاتو عمومی مدیریت :-

.....	:	عمومی مدیر
س ، عبد الرشید خان	:	معاون د مدیر به حیث
س ، سعید مختار خان	:	د کمر کاتو متخصص
س ، حبیب الله خان	:	د کمریزی مدیر
.....	:	د احصائیې مدیر

د ستا یعو عمومی مدیریت :-

ع ، محمد نعیم خان	:	عمومی مدیر
-------------------	---	------------

ع ، ج ، ا ، ع ، عالی نشان عبدالمجید خان د ملی اقتصاد وزیر
S. Ex. Abdul-Madjid Khan ministre de l'économie nationale

دصنا عتی قوا نیبو مدیر	: س ، عبدالفور خان
دلای خانگی مدیر	: . . . . .
دما شینی خانگی	: . . . . .
دقتیش مدیر	: س ، عبدالحمیدخان
درنگ متخصص	: س ، عبدالرحمن خان متخصص

د تجارتی توسعی عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	: ع ، سیداحمد علیشاه خان
د خارجی تجارت مدیر	: . . . . .
دوار داتو اوسا دراتو مدیر	: س ، محمد حسین خان
د احصایی	: س ، محمد صادق خان
د تجارتی	: . . . . .
د شکر و	: س ، محمد صدیق خان
د کریدت	: . . . . .
دفتش دانتہائی مدیریہ حیث	: س ، محمد حسن خان
د شکر و د خانگی معاون	: س غلام محمد خان
دندار تون معاون	: . . . . .
دستاندار دیزاسیون د خانگی معاون	: . . . . .

د قتییش عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	: . . . . .
------------	-------------

د اقتصادی مجلسو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	: . . . . .
------------	-------------

د اداری عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	: ع ، عبدالشکور خان
د مامورینو او اجرائی مدیر	: س ، محمد ہاشم خان
د کتیر ول مدیر	: س محمد عنایت اللہ خان
د تر جمائی مدیر	: س محمد علی خان
داو رافو مدیر	: س عبدالو دود خان

د تجارتي اطاقو عمومي مدیریت :-

عمومي مدير : ع . مير محمد ضيا الدين خان
د كنترول مامور : م . عبد الحسين خان

دا نطباغا تو عمومي مدیریت :-

عمومي مدير : ع . محمد زما نغان
د اقتصاد دمجلې مدير : م . غلام دستگير خان

(9) (9) (9)

د فوائد عامي وزارت

وزير : ع . ج . رحيم الله خان
معين : ع . م . نصر الله خان
معين : م . م . عبدالرحيم خان

عمومي مدیریت یتونه :

د لواړ بندو : م . م . محمد كبير خان
عمومي مدير : ع . محمد كبير خان
دمعاېرو : م . محمد اكرم خان
عمومي مدير : م . محمد اكرم خان
د تعمير اتو : م . محمد اكرم خان
عمومي مدير : م . عبدالرحيم خان
د ساتنه او مراقبت : م . سعد الدين خان
عمومي مدير : م . سعد الدين خان
د كنترول : م . غلام رسول خان
عمومي مدير : م . غلام رسول خان
دمصالح د تېرې : م . امير محمد خان
عمومي مدير : م . امير محمد خان
د پلټنې عمومي مدير : م . عبدالغني خان

ع . ج رحيم الله خان د فوائد عامي وزير
او دمعدن وزارت كميل
S. Ex. Rahimullah Khan ministre
des travaux publics et ministre
par intérim des mines

ادا ري مدير یتونه :

د ما مورينو مدير : م . بدرالد ینخان

د پیمایشی مدیر	:	س ، محمد طاهر خان
دمتر الوژی دمدریت کفیل	:	س ، محمد اسلم خان
د اوراقو مدیر	:	س ، میر اکبر خان
د تصفیة ماضیه مدیر	:	س ، محمد موسی خان
د لواو بندود اجرائیې مدیر	:	س ، میر عنایت الله خان
د سر کو مدیر	:	س ، سید قاسم خان

(9) (9) (9)

د صحیې وزارت

وزیر : ع ، ج ، غلام یحیی خان
 معین : . . . . .
 صحی مشاور اود طبی
 فاکولتې رئیس : ع ، س ، دکتور رفقی
 کدامل

د روغتیا د ساتنې اوتشکیلاتو
 عمومی مدیر : ع ، جلال الدین خان طرزی
 د اجرائیې او مامورینو
 مدیر : س ، محمد ابراهیم خان
 د نشریاتو او احصا ئیې
 مدیر : س ، عبدالغفور خان
 د کنترول

مدیر : س ، عبد الرشید خان
 د تشکیلاتو دمدریر
 کفیل : س ، میر عبدالرحیم خان

س ، محمد اکبر خان
 س ، صالح محمد خان
 س ، سید کبیر خان
 س ، میر آقا خان
 س ، عبد الهادی خان

ع ، ج غلام یحیی خان دصحیې وزیر
S: Ex. Gholam Yahya Khan
 ministre de la santé publique

د درمل واکې دمدریت کفیل
 د اوراقو مامور
 د تفتیش د خانګې فنی معاون
 د ادارې او بین المللی خانګې معاون
 د ترجمانی د خانګې کفیل

د مخصوس قام سرکاتب	س ، میر فیض احمد خان
د عمومی مجبوس د شفا خانې سر طبیب	س ، د کتور غلام فاروق خان
د ښځو د غاښو چورولو د کتور سه	مهرمن د کتوره نریمان
د مستوراتو د سنا توریوم ماموره	میرمن امیر بیگم
د روغتیا د ساتنی او دانستیو با کتور لوزی متخصص	عزتمند د کتور ز هدی
د روغتیا د ساتنی او دانستیو با کتور لوزی د کتور	س ، عبدالمجید خان
د تجزیې او د تحلیل موسسې د کتور	س ، محمد اسماعیل خان

د پست او تېلگراف او تېلفون وزارت

وزیر	ع ، س ، محمد حسین خان
معلم	» ، » ، غلام صفر خان
د تفتیش رئیس	س ، محمد اکرم خان
د معاون	ع ، علی گل خان
د تېلگراف عمومی مدیر	س ، عبد الاحد خان
د اداري مدیر	ع ، محمد سمید خان
د تېلفون عمومی مدیر	» ، غلام فاروق خان
د پست د عمومی مدیر کفیل	» ، عطاؤ الله خان
د راد یو فنی عمومی مدیر	س ، محمد اسلم خان
د د تخنیکي عمومی مدیریت اداري مدیر	» ، عبد القیوم خان
د خارجه ارتباط مدیر	» ، محمد حسین خان
د چک آفس	س ، غلام سرور خان
د یکه توت د تېلگراف افغانی منتظم	» ، محمد اما نغان
د مهتاب قلعه « « « «	» ، عبدالمجید خان
د مرکز د تېلگراف منتظم	» ، محمد ایوب خان
د تېلفون اداري مدیر	د ، لعل محمد خان
د مامورینو او اجرائیې مدیر	د ، نیک محمد خان
د کتورول مدیر	
د اورا قوم مدیر	

د معادن وزارت

ع ، ج ، رحيم الله خان	د معادن دوزارت كښل
س ، غلام محمد خان	ممين
محمد احسانخان	د فني عمومي مدير
س ، غلام علي خان متخصص	د كشافې مدير
ع ، سيد عبدالله حدخان	« معادن انجنير »
س ، داكتور سلطان احمد خان	« متخصص »
ع ، عبدالله خان	« انجنير »
ع ، رمضان عليخان	ديپلور اوپلور او مدير
ع ، محمد حسن خان	« كنترول مدير »
ع ، عبدالفتاح خان	« تفتيش »
ع ، عنايت الله خان	« اجر ايلي مامور »
ع ، محمد يوسف خان	« اورافو سر كاتيب »
ع ، عبدالستار خان	« مخصوص قلم »

د کرهني مستقل رياست

د رياست کفيل: ج ، عبدالحکيم خان
د کرهني متخصص: بياغلی مير محمد يوسف خان

د کرهني
عمومي مدير: ع ، محمد زمان خان
د تفتيش

عمومي مدير: ع ، نادر علي خان
د کرهني د آفتو
د دفع مدير: س ، محمد کریم خان
د قوانينو د تدوين او احصائينې
مدير: س ، فقير محمد خان

د اجرايي او مامورينو
د مديریت کفيل: ع ، نادر علي خان
د اوراقو مدير: س ، مير محمد هاشم خان
د کنترول مامور: س ، عبدالرؤف خان

ج ، عبدالحکيم خان د کرهني مستقل رياست کفيل
S. Ex. Abdul Hakim Khan
Intérimaire du département
de l'agriculture

ج ، صلاح الدین خان دمطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex. Salahoddin Khan Chef
du département de la presse

دمطبوعاتو مستقل ریاست

- رئیس : ج ، صلاح الدینخان
معاون : ع ، س ، سید قاسم خان درشتیا
د : « ، عبدالحی خان حبیبی »
مشاور : د ، سرور خان « گویا »
د : « ، محمد امین خان « خوکسانی »

د نشریاتو عمومی مدیریت :-

- عمومی مدیر : ع ، عبدالرحمن خان « بزواک »
دامری خانگی
مدیر : س ، عبدالرؤف خان « بینوا »
د عمومی خانگی
مدیر : « ، عبدالباقیخان « لطیفی »
د آژانس دمدریت
کفیل : س ، محمد محسن خان « فیروز »
درادیو دنشریاتو
مدیر : س ، غلام جیلانی خان آرزوی

د پښتو ټولني عمومی مدیریت :-

- عمومی مدیر : ع ، س ، عبدالحی خان حبیبی « (دریاست معاون) »
دمعاون کفیل اودقواعدو مدیر : « ، صدیق الله خان درشتین »
ذ پښتو ټولني عمومی مبصر او
د صحافت دخانگی مدیر : « ، گل پاچا خان « الفت »
د لغاتو دمدریت آمر : س ، محمد گل خان « نوری »
د « مدیر : « ، سید مسعود خان
د کورسو مدیر : « ، عبدالغنی خان

د دايرة المعارف عمومی مدیریت چه په پښتو ټولني پوری مربوط دی :

- عمومی مدیر : ع ، میا حسین خان
د انگلیسی او پارسی لغاتو
د خانگی مدیر : س ، غلام علی خان « بریالی »

د داخلی خانگی معاون	: س ، سید احمد شاه خان « هاشمی »
د تدقیق او تنبیح د خانگی معاون	: ، محمد روحی خان
د پښتو د ترجمې خانگی	: د ع ، رشتین تر نظارت لاندی
د پښتو لغاتو	: د س ، نوری

د تاریخ عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	: ع ، احمد علیخان « کهزاد »
عضو	: ، میر غلام محمد خان « غبار »
»	: ، سرور خان « گویا » (دریاست مشاور)
»	: س ، علی احمد خان « نعیمی »
»	: ، محمد نبی خان « کهزاد »
»	: ، میر غلام حامد خان
»	: ، محمد ابراهیم خان « خلیل »

د مطابعو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	: ع ، احمد الله خان « کریمی »
اداری معاون	: ، غلام جیلانیخان « اعظمی »
فنی معاون	: ، محمد نوری خان
تخنیکي مدیر	: س ، محمد شریف خان
د تصحیح د مدیر کفیل	: ، شیر احمد خان
د کنترول مدیر	: ، غلام حیدر خان
د اجرایی د مدیریت کفیل	: ، عبدالوکیل خان

د ریاست اداری خانگی :

د اجرایی او مامورینو مدیر	: س ، میر امین الدینخان « انصاری »
د کنترول مدیر	: ، محمد نعیم خان
د اورافو د مدیریت کفیل	: ، گل سعید خان
د کتابخانهی مامور	: ، غلام جانخان

دولایاتو او اعلیٰ حکومتو تشکيلات

د کابل ولایت

و ، ج محمد اسماعیل خان	دوالی و کیل
ع ، م ، سید حبیب خان	مستوفی
ح ، محمد نعیم خان	د کوروالی قوماندان
ف ، ملا عبد الجلیل خان	دمرافعی د محکمې قاضی
ع ، س فقیر محمد خان	د تجارتی جگړو د فیصلې رئیس
ع ، س ، غلام حیدر خان	د گمرک رئیس
س ، عبدالباقی خان	د تحریراتو مدیر
« ، امین الله خان	د احصایې مدیر
ع ، احمد شاه خان	دمطابق عمومی مدیر
« ، عبدالقیث خان	دمطابق
س ، امیر محمد خان	دمستوفیت د کنترول مدیر
ع ، غلام حیدر خان	دمطابق دمدیر وکیل
س ، سید بها والدين خان	د جزا مدیر
ش ، حبیب الله خان	د تعلیم اوتربیې مدیر
ش ، غلام دستگیر خان	دیولیسو سرمامور
س ، محمد سرور خان	دمخصوص قلم مدیر
« ، غلام رضا خان	دلوازمو
« ، محمد شاه خان	د حقو قو
س ، عبد الرسول خان	د بلندی دمنطقې دپنورونجو مدیر

د فوائد عامی دولیات

س ، عبد الحسین خان	کابل د کنترول مدیر
« ، غلی محمد خان	د احصایې دفتیش
ع ، عبد الخالق خان	د صنعتی مجلس عمومی مدیر
ع ، محمد دور انجان	دمجلس دمدیر کفیل

دهرات ولایت

و . ج . ، عبدالله خان	:	د نائب الحکومو مهو کابل
ع . م . ، سید محمد خان	:	مستوفی
ف . ، احمد علیخان	:	دمر افغني دمچکمي فاضی
ح . ، عبدالقادر خان	:	د ثو توالی قوماندان
م . ، عبدالقدیر خان	:	د خرابو اتو مدیر
د . ، محمد اشرف خان	:	د خرابو چوپارو مدیر
ع . م . ، عبد الرحیم خان	:	د معارف رئیس
و . ، حاجی محمد عظیم خان	:	د کمر لار رئیس
و . ، عبدالقادر خان	:	د مازغانو د فیسلمې رئیس
و . ، سید محمد خان	:	د اصاق تجارت
م . ، عبدالظاهر خان	:	د اخصا اېني مدیر
و . ، محمد الدین خان	:	د فیشو مدیر
د . ، محمد زما نغان	:	د کرهني مدیر
و . ، محمد هاشم خان	:	د مطبوعاتو مدیر
د . ، میر نظام الدین خان	:	د صحیبي مدیر
و . ، غلام نبی خان	:	د معا براتو مدیر
و . ، و . ، و .	:	د فوالد عامي مدیر
و . ، غلام حضرت خان	:	د حمل و نقل مدیر
و . ، غلام علیخان	:	د انطباعاتو مدیر
و . ، عبد الرحیم خان	:	د تبلیغراف د منظم قبیل
و . ، و . ، و .	:	د اسنخبر اتو مامور
و . ، گل محمد خان	:	د خرابو مدیر

دمزار شریف د ولایت تشکيلات

و . ج . ، گل احمد خان	:	نائب الحکومه
ع . م . ، عبد الکریم خان	:	مستوفی
ح . ، باز محمد خان	:	د زاندارمي د او اقبیل
ح . ، سید کمال خان	:	د ثو توالی قوماندان

دمزار شریف دولايت تشکيلات

دمرافعي د محکمې قاضي	: ف ، ملا عبد الرحمن خان
د ژاندارمي دنوا، د قومانداني دوهم غنډ مشر	: ح ، محمد زمان خان
د تاجر يراتو مدير	: م ، عبد السمع خان
دمعارفو مدير	: م ، عبد الرسول خان
د فواقد عامي دمدير کښل	: م ، تقيب الله خان
دمخابرا تود مدير کښل	: م ، رجب علي خان
د صحتي مدير	: م ، صفر علي خان
د احصائي دمدير کښل	: م ، محمد اسلم خان
د کړه نهي مدير	: م ، محمد علي خان
دمطبو عاتو مدير	: م ، عبد الصمد خان (جاهد)
د خزاني مدير	: م ، سيد احمد شاه خان
د حمل و نقل مدير	: م ، مير سميد خان
د تاشقرغان دنهکسار دمدير کښل	: م ، غلام داؤد خان
د احصائي د تقنيش مدير	: م ، عبد الهادي خان
دمنازعاتو د فيصلي رئيس	: م ، عبد الاحد خان
د روضي شريفي د چارو رئيس	: م ، نور محمد خان
د بندي رئيس	: م ، عبد الکریم خان
د تجارتي اطاق رئيس	: م ، فتح محمد خان
د استخباراتو مامور	: م ، عبد الرشيد خان
دمستوفيت د کنترول مامور	: م ، ميرزا سرافراز خان
دمستوفيت د اجرايي مامور	: م ، غلام حيدر خان
دمستوفيت د تقنيش مامور	: م ، عبد الحميد خان
دموزيم خانې مامور	: م ، حاجي محمد سليم خان (نزار)
د آژانس مامور	: م ، عبد اللطيف خان (نشاط)
د بندې مامور	: م ، عزيز الله خان

دمشرفي ولايت

د نايب الحکومه و کيل	: و ، ج عبد الرزاق خان
دمستوفيت	: م ، محمد حسين خان
د کوروالي قوماندان	: م ، حاجي ضياء الدين خان

د تحریر اتو مدیر	: ص ، عبد الرزا فغان
د خارجې	: عبد النبي خان
د کورک	: محمود خان
د مطبوعاتو	: قيام الدين خان
د فواید عامې	: غلام حیدر خان
د معارف	: محراب الدين خان
د احصائیې	: عزیز خان
د مخبر اتو	: غلام دستگیر خان
د صحې	: د کتور محمد شریف خان
د آژانس مامور	: محمد سرور خان

د میمنې د اعلیٰ حکومت تشکیلات

حاکم اعلیٰ	: ع ، ع ، ص ، عبد البرهاب خان
سررشته دارا عی	: ه ، ص ، عزیز احمد خان
د تحریر اتو مامور	: ص ، فضل محمد خان
د کورک مامور	: ص ، میرا کبر خان
د مخبر اتو مامور	: . . . . .
د تلگراف منتظم	: ص ، غلام محی الدین خان
د کورنې مامور	: ر ، آقا رحیم خان
د شفا خانې سر طبیب	: ه ، امیر محمد خان
د روغتیا معاون	: ه ، فضل احمد خان
د مرافعی قاضی	: . . . . .
د منازعاتو د فیصلې رئیس	: ع ، ص ، احمد جان خان
د استخباراتو مامور	: ص ، میرزا محمد عثمان خان
د کنترول مامور	: ه ، محمد علی خان
د کورنوالی قوماندان	: ش ، عبد القیوم خان
د پولیس مامور	: غ ، عبد الحکیم خان
د فواید عامې مدیر	: . . . . .
د معارف مامور	: ص ، غلام محمد خان
د راډیو منتظم	: ص ، حفیظ الله خان

د ملی دوائرو تشکیلات

دملی شورا عالی ریاست

رئیسہ ہیئت :-

- رئیس : ع ، ج عبدالاحد خان
 امری معین : ، ص جلال الدین خان
 دوہم : ، ، سید ابو الخیر خان
 منشی : ، ، عبد اللطیف خان
 دمنشی معاون : ، س ، محمد انور خان
 دکنٹرول مامور : ، ، محمد حسین خان
 سرکاتب : ، ، محمد داؤد خان
 داورا قومامور
 سرکاتب : ، ، فیض محمد خان

دینجھی دوری و کیلان :

د کابل دمر کر
 و کیل : ع ، محمد زمان خان

- ع ، عبد البچان خان
 ع ، محمد ایوب خان
 ، ، محمد عمر خان
 ، ، محمد اسمعیل خان
 ، ، عبد الرؤف خان
 ، ، غلام صدیق خان
 ، ، محمد اعظم خان
 ، ، ذو الفقار خان
 ، ، عبد الفتی خان
 ، ، عبد الحیب خان
 ، ، حبیب اللہ خان
 ، ، بہادر خان

ع ، ج عبد الاحد خان دملی شورا رئیس
 S. Ex Abdul Ahad Khan président
 du Conseil National.

- دشش کروہی و کیل
 ، ، بنگان
 ، ، او کر
 ، ، ور داکو
 ، ، میدان
 ، ، سر دی
 ، ، چہار بکار
 ، ، جبل السراج و کیل
 ، ، کوہدامن
 ، ، ریزہ کوہستان
 ، ، تنگاب
 ، ، نجراب

ع	»	محمد یوسف خان	د سیغان و کهمردو کیل
:	»	میرزا عبدالحمید خان	» پنجشیر
:	»	سید محمد طاهر شاه خان	» بامیانو
:	»	سید غلام حیدر خان	» سرخ و پارسا
:	»	میرزا محمد صدیق خان	» غور بند
:	»	حاجی عبدالقیوم خان	» مقر
:	»	محمد صفر خان	» غزنی
:	»	محمد ابراهیم خان	» دهشین کتواز
:	»	محمد یونس خان	» کوتلی کتواز
:	»	سید غلام رضا خان	» دایز نسکی
:	»	میر محمد علی خان	» بهسودو
:	»	میرزا نوروز علیخان	» یکا ولنگ
:	»	محمد طاهر خان	» جاغوری

د قندهار ولایت :

ع	»	محمد عزیز خان	د قندهار دمرگیز و کیل
:	»	فقیر محمد خان	» دنه
:	»	محمد کلیم خان	» کدنی
:	»	صالح محمد خان	» ترین
:	»	غلام محمد خان	» اشک لغزود
:	»	یار محمد خان	» ارغسان
:	»	محمد یعقوب خان	» دهلی
:	»	دوست محمد خان	» دهر اوډ
:	»	دین محمد خان	» کرشک، پشت رود
:	»	محمد موسی خان	» زمبند او موسی قلعه
:	»	یار محمد خان	» گرمسیر
:	»	لعل محمد خان	» کیزاب
:	»	غلام رضا خان	» ارزگان
:	»	سیف الله خان	» ترنگ و جندک

د اجرستان وکیل	:	ع، گیل داد خان
» فلات	:	» عبد الرشید خان
» پشت رو دد کوچی	:	» محمد لعل خان

د هرات ولایت :

د هرات د مرکز وکیل	:	ع، حاجی محمد عمر خان
دغو راتوو	:	» دین محمد خان
د شین نه	:	» عبدالحبیب خان
دغو ریانو	:	» عبدالظاهر خان
د کشک او گبران	:	» عبدالواسع خان
د قلعه نو	:	» بهرام بیک خان
داوبه	:	» شاه گل خان
دتوالک	:	» محمد امین خان
د شهرک	:	» عبدالکعیم خان
د چچجران	:	» حاجی عبد القدوس خان
د بالا مرغاب	:	» عبدالقادر خان

د مزار شریف ولایت :-

د مزار شریف د مرکز وکیل	:	ع، حاجی عبد ارازق خان
د کشنده او نهر شاهي	:	» سید حسین خان
د سنگ چا رک	:	» وصالی الدین خان
د تاشقرغان	:	» سید مرا د خان
د آبیکو	:	» سید محمد صادق خان
د سربل	:	» عقد الجبار خان
د آفچی	:	» عبد البصیر خان
د دولت آباد	:	» قاری غلام رسول خان
د دره صوف	:	» سید سکندر شاه خان
د شهر غان	:	» محمد سید خان
د بلخ	:	» محمد رسول خان

د قطن او بدخشان ولایت :

ع ، لطف الله خان	:	د بدخشان دمر کر وکیل
» محمد محسن خان	:	د خان آباد د پزار
» عبدالحی خان	:	د قندوز
» سید محمد خان	:	د نهرین
» میر محمد حسن خان	:	د اندراب و خوست و فرنک
» عبدالعلی خان	:	د تالقانو
» صاحب نور خان	:	د حضرت امام صاحب
» میر عبدالوہاب خان	:	د چال و اشکمش
» سید عمر خان	:	د غوری
» مولوی نجم الدین خان	:	د سناق
» محمد نبی خان	:	د یتگی قلعه
» عبد الجبار خان	:	د جرم
» میرزا عبد القیوم خان	:	د در واز
» میرزا محمد سلیم خان	:	د واکخان اوزیاک
» ملا قوت خان	:	د کشم اود رایم

د مشرقی ولایت :

ع ، سید عبدالر قیب خان	:	د جلال آباد دمر کر وکیل
» حاجی عبدالقادر خان	:	د سرخورد
» داد محمد خان	:	د لغمان
» ولی محمد خان	:	د لغمان د نورستان
» شیر جان خان	:	د خوگیانو
» محمد گل خان	:	د شنوارو
» سید قدرت شاه خان	:	د مهندری
» سید زمان شاه خان	:	د روداتو
» میرزا نصرالله خان	:	د کامی
» فضل رؤف خان	:	د اسمار
» محمد صدیق خان	:	د بیج درې

ع میرزا شاہمہروز خان	:	د خاص کتھر او کوز کتھر و کیل
محمد صفدر خان	:	د بر کتھر درہ سین
دین محمد خان	:	د حصارک غلجالی
جلالت خان	:	د ننگنہار د کوچیانو

د جنوبی ولایت :

ع نور الدینخان	:	د کردیز دمر کتھر و کیل
حضرت محمد خان	:	د زرمئی
تغییر میر خان	:	د متون خوست
حضرت علیخان	:	د تٹی خوست
محمد رشید خان	:	د ارکون
اکبر خان	:	د زدرانو
مرخ خان	:	د منگلو
فراز خان	:	د زازو
محمد اکبر خان	:	د خکاتیو

د فراه اعلیٰ حکومت :

ع محمد یسین خان	:	د فراه دمر کتھر و کیل
محمد عمر خان	:	د چخانسور
عبدالوہاب خان	:	د بکواہ او خاشرود

د میمنی اعلیٰ حکومت :

ع میر زامحمد عمر خان	:	د میمنی دمر کتھر و کیل
محمد یعقوب خان	:	د اند خوی
سید محمد غنمان خان	:	د درز آب او کرزیوان
میرزا محمد امین خان	:	د فیصار

د مجلس اعیان ریاست

رئیس هیئت

- رئیس : ع . ج . میر عطا محمد خان
 امری معاون او د تحقیق
 د انجمن رئیس : ع . ص . محمد اکبر خان
 دوهم معاون او د اصولو د تدوین
 د انجمن رئیس : ع . ص . محمد حکیم خان
 د تمیز د محکمې
 رئیس : ع . ص . حافظ عبدالغفار خان

د مجلس اعضاء

- ع . سردار گل محمد خان
 « حاجی خیر محمد خان
 « عطا محمد خان
 « عبدالحکیم خان
 « معاذ الله خان
 « شرف الدین خان
 جان محمد خان

ع . ج . میر عطا محمد خان د اعیانو د مجلس رئیس
 S. Ex. Mir Ata Mohammad Khan
 président du Sénat.

- د مجلس اعضاء
 ع . ایشان امان الدین خان
 « حاجی میرزا عبدالرحیم خان
 « خان آقا خان
 « آخوند زاده محمد رسول خان
 « عبد الغفور خان
 « حاجی عبدالحکیم خان
 « عبدالمطیف خان
 « امین الله خان
 « عبد الستار خان
 « میر محمد علی خان
 « سید احمد شاه خان
 « علی احمد خان

غ محمد حسن خان	:	د مجلس اعضاء
«میرزا خداداد خان	:	»
«نظر محمد خان	:	»
«ملا محمد پذیر خان	:	»
«نور الدین خان	:	»
«حاجی محمد شریف خان	:	»
«غلام رسول خان	:	»
«محمد اکبر خان	:	»
«سید احمد خان	:	»
«بشیر احمد خان	:	»
«محمد یعقوب خان	:	»
«محمد حسین خان افندی	:	»
«خواجہ جان گل خان	:	»
«محمد اسحق خان	:	»
«حاجی شاہ بیگ خان	:	»
«نیک محمد خان	:	»
«عبدال حکیم خان	:	»
«عبدال جبار خان	:	»
«محمود خان	:	د مجلس منشی
«محمد حسین خان	:	» تحریر اتو سر کتاب
«محمد یونس خان	:	» معاشی
«محمد اکبر خان	:	» اوراقو

د دربار وزارت

وزیر : ع . ج . والا حضرت
 سردار احمد شاه خان
 امری معین : ع . س . محمد حیدر خان
 دوهم : ع . س . عبدالواها بغان
 د تشریفاتو
 عمومی مدیر : ع . س . عبد الرشید خان
 د تشریفاتو معاون : ع . س . محمد اکرم خان
 : ع . س . عبدالله خان
 تنظیماتو مدیر : ع . س . عبدالرحیم خان
 مامور : ع . س . محمد زمان خان
 دواخانې مدیر : ع . س . میر عبدالفتی خان
 نقلی : ع . س . میر اکبر خان
 فراشباشی : ع . س . حاجی امین الله خان

ع . ج . والا حضرت سردار احمد شاه خان
 د دربار وزیر
 S. A. Ahmad Chah Khan ministre
 de la Cour
 د اوراق او د تحریراتو
 مدیر : ع . س . حافظ محمد عظیم خان
 د کیترو لو مدیر : ع . س . میر امام الدین خان
 کارخانې ناظر : ع . س . نظر محمد خان
 : ع . س . میر علی احمد خان
 مخصوص مامور

د شاهانه حضور مصاحبین :

ع . س . سردار محمد اکبر خان
 : ع . س . حاجی محمد نواب خان
 : ع . س . محمد سرور خان
 : ع . س . سلطان احمد خان

شاهی دارالتحریر

سر مشی	:	.....
د مشاور	:	ع ، س ، سراج الدینخان
د مخصوص قلم د خانگی مدیر	:	نور محمدخان
د لہری خانگی	:	حافظ نور محمدخان
د دوہمی	:	عبد القدوس خان
داور افو	:	غلام قادر خان
د ملو لمانہ دینتو کورس معلم	:	مولوی صالح محمد خان
د انگریسی ترجمان	:	محمد سرور خان

د شاہانہ حضور حربی سر یاری

سر یاور	:	ع ، ش عبد القفور خان فرقه مشر
حربی یاور	:	محمد حسین خان غنہ مشر
	:	ش ، گیلبد ینخان کند کشر

دہمایونی حضور خصوصی دائری رئیس : ع ، ص میر عبدالعزیز خان

د افغانستان بانک

رئيس : ع . ج . ا . ع . عبدالمجيد خان
 د اقتصاد ملي وزير
 د رئيس كښلي : ع . س . محمد عمر خان
 امري معاون : محمد عليخان
 دوهم معاون : . . . . .
 دمخاسبې عمومي مدير : . . . . .
 د اجرا اېښي : ع . حبيب الله خان
 خزانه دار : ع . س . نظر محمد خان
 د اجر اېښي او ما مورينو
 مدير : س . محمد حيدر خان . نيسان
 د تجرير اتو او مخصوص
 قلم مدير : س . سيد اسحق خان

ع . س . سردار محمد عمر خان كښلي بانك
 : « . صلاح الدين خان » طرزي
 : « . محمد انور خان »
 : « . عبدالله خان »
 : « . سيد احمد عليشاه خان »
 : « . صالح محمد خان »
 : س . محمد صديق خان
 : « . سيد احمد خان »
 : ع . محمد شبيب خان
 : س . خواجه ذكر الله خان
 : « . سيدالدين خان »
 د داخلي خزاني د اجرا اېښي مدير
 د خارجي خزاني د اجرا اېښي مدير
 د اعتبار اتو مدير
 د كنترول دمديريت معاون
 دمخاسبې « . »
 د خارجي اسعارو مامور
 د اوراقو مامور
 د بانك نماينده به نيو يارك كښي
 د بڼدهار
 د بهرات

در مملکتی در اثر و اجراءات

امور حربیه

وزارت جدید حربیه که تحت او امر فرزند صالح ، بسا دیانت و فداکارا عنی
ع ۱۰۰ نشان والا حضرت سردار شاه محمودخان سپهسالار غازی وزیر حربیه اداره می شود ،
در اثر بلان و اراده صانع جویانه حکومت متبوع به غایبه تامین آسایش و امنیت ملی به سعی
و عمل جدی در امور حربیه و ترقی و تکامل وسایل و تعالی اردو ابراز جدیت و فعالیت نموده طوریکه
موجودیت یک اردو در حیات اجتماعی ملل موفقیت بزرگ و مهم را تحویل می کند همان طور
اردوی شاهی در اثر تربیه و زحمت کشی وزیر محترم خود حائز مقام برجسته میا شد .
اساسات تشکیلات و تسلیحات و امور تعلیم و تربیه و حیاتی و احتیاجات ملزومه موجودیت
از دونه تدقیقات بسیار صحیح موافق با ایجابات عنصر و زمان موجوده در محل تطبیق و ساحه عمل آورده میشود .
سلسله اجرا آتی که در شعب وزارت جلیله حربیه درین سال علاوه بر اجراءات مهمه عمومی
بعمل آمده فرار آتیست :

- ۱ - اكمال تحصیل دوره دوم مامورین محاسبه عسکری .
- ۲ - بسر رسیدن يك عده خورد ضابطان صحیه و بیطار به و عملبندی و تعیین شان در اردو .
- ۳ - ختم دوره سوم ضابطان صحیه و تقرر شان به قطعات .
- ۴ - ختم دوره اول مکتب میکائیکه حربی و تقرر شان به قطعات .
- ۵ - اكمال دوره ستاز يك تعداد دو کتوران فارغ التحصیل طبی که در آردو آمده اند .
- ۶ - تاسیس يك دائره حیوانی برای معالجه و تداوی و عملیات حیوانات مریض قطعات .
- ۷ - فارغ التحصیل شدن يك تعداد موزیکه نوازان و نصب و تعیین شان در اردو .
- ۸ - ورود يك عده صاحب منصبان فارغ التحصیل و تقرر شان بمراجع لازم .

امور وزارت خارجه

مختصر سوانح جلالتمآب آقای ابوالقاسم نجم سفیر

کبیر دولت شاهنشاهی ایران در کابل :-

در سال ۱۲۷۱ هجری شمسی در طهران متولد شده تحصیلات خود را در مدرسه عالی علوم سیاسی بیابان رسانده دانش خا نواد گمی (ریاضی، هیئت و نجوم) را هم ضمناً فرا گرفته است در سال ۱۲۹۱ به خدمت وزارت امور خارجه دعوت و تدریس بعضی شعب تاریخ و جغرافیای مدرسه علوم سیاسی نیز بایشان واگذار شده است، در وزارت امور خارجه از کار آموزشی (سناژ) شروع و به تدریج همه مراتب خدمت را بیموده و ریاست بعضی ادارها را احاطه کرده است در سال ۱۳۰۸ مدیر کل و معاون اداری رئیس معاون پارلمانی وزارت دارائی

عاج آقای ابوالقاسم نجم سفیر کبیر دولت شاهنشاهی ایران در کابل (مالیه) شده اند تا سال ۱۳۱۲ که به سمت وزیر مختاری به برلین و لاهه اعزام و در سال ۱۳۱۴ / بفرانسه رفته و در پاریس و ماد زیدول بن وزیر مختار بوده اند، در سال ۱۳۱۷ / مدیر کل و معاون وزارت پیشه و هنر (صناعت و معادن) شده اند تا سال ۱۳۱۹ که به سمت وزیر مختاری مامور توکیو و در سال ۱۳۲۱ به طهران احضار و در سال ۱۳۲۲ سفیر کبیر شاهنشاهی مامور در بار افغانستان گردیده اند.

سوانح جلالتمآب آقای باکولین ایوان نیکولایویچ سفیر

کبیر اتحاد جماهیر اشترائی شوروی در کابل :-

در سال ۱۹۰۶ تولد شده و پس از تحصیلات عالی در انستیتوی مهندسی اقتصادی لنین گرا دیه نام مولو نوف شامل و دوره تحصیلات انستیتوی فوق و همچنین دوره اسیران آن را انجام داده و سپس در آن انستیتوی سمت کارکن علمی و معلمی در ادارا بودند، در سال ۱۹۳۹ داخل خدمت کمیساریت ملی امور خارجه و در آن بر تبه مدیر یکی از شعبات سیاسی عز تقرر یافته اند. از سال ۱۹۴۰ الی ۱۹۴۲ بحیث جنرال فونسل مقیم سین تیزیان (ترکستان چین) و تا عز تقرر بحیث سفیر کبیر

عاج آقای باکولین ایوان نیکولایویچ سفیر کبیر اتحاد جماهیر اشترائی شوروی در کابل

ع ، ش ، والا حضرت سردار محمد داؤد خان فرقه مشر دمر کنز دقواؤ قوماندان
S. A. Général Mohd Daoud Khan commandant
des forces armées de Kaboul

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې عسکري مقرری-

ح . خان محمد خان غنومشر

ح . محمد حسین خان غنومشر

ح . جلال خان غنومشر

ح . محمد آصف خان غنومشر

پہ ۱۳۲۲ خینی مهمی عسکری مقرری۔

ح . حیات اللہ خان غنہ مشر

ح . حاجی محمد خان غنہ مشر

ح . محمد فاسم خان غنہ مشر

ح . عبدالشکور خان غنہ مشر

ح ، محمدزمانخان دمزار شریف
دسرحدی ژاندارمی دلبری
غند ، غنومشر

ح ، بازمحمدخان دمزار شریف
دژاندارمی دلوا، دلواامشر کفیل

ش ، نیازگل خان دقندهار
دقوماندانی کفیل

ح ، عبد القا در خان دهرات
دکووالی قوماندان

په ۱۳۲۲ ځینې مهمې عسکري مقرری

ش، تاج محمد خان کښه کشر
داستحکام متخصص

ش، عبدالرزاق خان دار کاندېرې
کښه کشر

ش، خليل الله خان کښه کشر
دېلو متخصص

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقرری
په وزارت داخله کښې

ع ، ع ، ص عبدالوهابخان
دمیښتې حاکم اعلی

و ، ج عبدالرزاق خان دمشرفی
دولایت دنايب الحکومه وکیل

ع ، ع ، ن سلطان محمد خان
دبلخ لوی حاکم

ع ، ع ، س عبدالعلیخان دشالی
حکمران دحاکم اعلی په حیث

به ۱۳۲۲ تخینی مهمی مقرری به وزارت

داخله کنی

ع . ع دادمحمدخان دتالقانو
لوی حاکم

ع . ع محمد صدیق خان
دشبرغان لوی حاکم

ع . ع سراج الدینخان داسمار
لوی حاکم

ع . ع محمدحزینخان دقندز
لوی حاکم

د افغانستان مدير شعبة اميساريت ملي امور خارجه بوده و بعد از صدور گريبان بتاريخ ۱۱ فروري سال ۱۹۴۴ وارد كابل شده و در ۲۷ فروري بساعت ۱۱ قبل از ظهر در طي تشریفات لازمه در قصر دلكشاه اعزام دنامه خود را بحضور اعلی حضرت معظم همایونی تقدیم کردند .

سوانح آقای محمد امین فواد بیکسوز یر مختار

دولت مصر در كابل

جلالت آف آقای محمد امین فواد بیک در ۱۸۹۳

در قاهره متولد گردیده بعد از اتمام تحصیلات خود در فرانسه در سنه ۱۹۱۵ بصفت معاون سكرتري كابينه رئيس تشریفات در بار مقرر گردیده و در ۱۹۱۹ بوزارت امور خارجه داخل گردیده در آنجا متعاقباً بصفت سكرتري وزير امور خارجه معاون تشریفات، مدت زيادتی بصفت رئيس كابينه وزير امور خارجه، بعداً بصفت رئيس تشریفات، شاور دافر مصر در بخارست و از سنه ۱۹۳۵-۱۹۴۱ وزير مختار مصر در بخارست و اخير ادر سنه ۱۹۴۳ وزير مختار مصر در كابل مقرر گردیده.

ع.ج آقای محمد امین فواد بیک
وزير مختار دولت مصر در كابل

سوانح آقای اسکواير وزير مختار دولت بھيمه

برطانیه در كابل

تاریخ ولادت ۱۱۲ هجری ۱۸۹۴ ع

در خدمت عسکری ۱۹۱۴ الی ۱۹۱۹

تعهد به سرویس (اندين سول سرویس) سنه ۱۹۲۰

و در (اندين پوليٲكل سرویس) در ۱۹۲۴ ژنرال قو نسل

دولت برطانیه در مشهد ۱۹۳۶ الی ۱۹۴۱ . مستشار سفات

دولت برطانیه در طهران ۱۹۴۱ / الی ۱۹۴۳ . وزير

مختار دولت برطانیه در كابل از ۳۰ جولائی ۱۹۴۳

ع.ج آقای اسکواير وزير مختار
دولت بھيمه برطانیه در كابل

د داخله وزارت اجراءات

الف - مقرریېها: -

- ۱- و. ح. عبدالرزاق خان - حاکم کلان شمالي ترفیعا، بو کتات دارالحکومه کې ولایت مشرفی.
- ۲- ع. م. ش. س. عبدالوهاب خان جنرال قونسل افغانی در مشهد ترفیعا بحکومت اعلی مینه.
- ۳- ع. م. ش. س. عبدالملی خان رئیس احصائیة وزارت داخله برتبه و معاش حکومت اعلی بحکومت کلان سمت شمالي.
- ۴- ع. م. ش. خواجه محمد خان عضو ریاست عالی اعیان بحکومت کلان غورات.
- ۵- ع. م. ش. سلطان محمد خان بحکومت کلان بلخ.
- ۶- ع. م. ش. محمد صدیق خان سابق حاکم کلان لاهور گرد بحکومت کلان شیرغان.
- ۷- ع. م. ش. محمد حنیف خان حاکم درجه اول امام صاحب ترفیعا بحکومت کلان قندوز.
- ۸- ع. م. ش. داد محمد خان حاکم درجه اول لغمان ترفیعا بحکومت کلان تالقان.
- ۹- ع. م. ش. سراج الدین خان حاکم کلان بلخ تبدیلأ بحکومت کلان کپرها.
- ۱۰- ع. م. ش. عبدالله خان حاکم کلان سابقه دایر نگی بحکومت کلان شنوار.
- ۱۱- ع. م. ش. احمد علی خان حاکم درجه اول کوه دامن برتبه و معاش حاکم کلان بحکومتی مذکور.
- ۱۲- ع. م. ش. محمد صدیق خان سابق کفیل مدیریت عمومی اقتصادی وزارت معدن مدیریت قدم مخصوص وزارت داخله.
- ۱۳- ع. م. ش. خواجه محمد خان سر کاتب مدیریت ماموزین ترفیعا بحکومت اوراق وزارت داخله.
- ۱۴- ع. م. ش. عبدالغالب خان مدیر صنعتی مجلس عمومی کابل بحیث مدیر عمومی صنعتی مجلس.
- ۱۵- ع. م. ش. محمد جان خان سابق قوماندان کوتوالی ولایت مشرفی برتبه غند مشرفی بحکومت امنیت وزارت داخله.
- ۱۶- ع. م. ش. اختر محمد خان مدیر امنیت وزارت تبدیلأ عوض کېود بحکومت صنعتی وزارت.
- ۱۷- ع. م. ش. عبدالوهاب خان به کبیساری اشکاشم.
- ۱۸- ع. م. ش. عبد الستار خان به کبیساری سیاه گرد.
- ۱۹- ع. م. ش. گل محمد خان کاند کشر به کفالت کبیساری درواز.
- ۲۰- ع. م. ش. بازمحمد خان غند مشرفی بحیث کفیل قوماندان لوا ژاندارمه ولایت مزار شریف.
- ۲۱- ع. م. ش. محمد زمان خان غند مشرفی ژاندارمه ولایت مزار شریف.
- ۲۲- ع. م. ش. دین محمد خان غند مشرفی ژاندارمه مشرفی تبدیلأ به ژاندارمه ولایت فغین و بدخشان.
- ۲۳- ع. م. ش. عبدالقا در خان کاند کشر کفیل قوماندان پولیس و ژاندارمه ولایت قندهار ترفیعا برتبه غند مشرفی قوماندانی پولیس و ژاندارمه ولایت هرات.

- ۲۴- ش ۰ نیاز گنجان کند کمشر بکفالت قوماندانی پولیس و ژاندارمہ ولایت قندهار .
- ۲۵- ش ۰ عبد القیوم خان کند کمشر ترقیاً برتبه غندمشری بحیث قوماندان ژاندارمہ ولایت مشرفی .
- ۲۶- ش ۰ ضیاء الدین خان کند کمشر سرمامور پولیس قندهار بحیث کفیل قوماندان پولیس و ژاندارمہ ولایت مشرفی .
- ۲۷- غ ۰ محمد اکرم خان تولیمشر ترقیاً برتبه کند کمشری بحیث سرمامور پولیس ولایت قندهار .
- ۲۸- غ ۰ سردار محمد خان تولیمشر ترقیاً برتبه کند کمشری بحیث سرمامور اطراف ولایت کابل .
- ۲۹- غ ۰ عبد الشکور خان تولیمشر و کفیل قوماندانی پولیس و ژاندارمہ حکومت اعلیٰ فراه تبدیلًا بحکومت قوماندانی حکومت اعلیٰ میمنہ .
- ۳۰- غ ۰ غلام بہاوالدین خان تولیمشر بحیث کفیل قوماندانی پولیس و ژاندارمہ حکومت اعلیٰ فراه .
- ۳۱- س ۰ امین اللہ خان مدیر احصائیہ ولایت قندهار تبدیلًا بمدریت احصائیہ ولایت کابل .
- ۳۲- س ۰ ضیاء الدین خان مدیر احصائیہ ولایت مشرفی تبدیلًا بمدریت احصائیہ ولایت قندهار .
- ۳۳- س ۰ عزیز خان سر کاتب اخذ عسکر مدریت احصائیہ کابل ترقیاً بحیث مسامور انتہائی بہ کفالت مدریت احصائیہ ولایت مشرفی .
- ۳۴- س ۰ عبداللہ خان عضو ریاست تفتیش وزارت بمدریت اداری ریاست تفتیش وزارت داخلہ .
- ۳۵- س ۰ عبدالواحد خان عضو ریاست تفتیش وزارت بمدریت تفتیش احصائیہ ولایات و حکومت اعلیٰ ریاست تفتیش وزارت .
- ۳۶- س ۰ محمد صاغر خان عضو تفتیش وزارت معارف بحیث مدیر تبدیلًا بمضویت تفتیش وزارت داخلہ .
- ۳۷- س ۰ صالح محمد خان مدیر تفتیش احصائیہ ولایت کابل تبدیلًا بمضویت تفتیش وزارت .
- ۳۸- س ۰ مولوی محمد شیرین خان مدیر حقوق قوماندانی ولایت کابل تبدیلًا بمضویت تفتیش وزارت .
- ۳۹- س ۰ صالح محمد خان حاکم کوہدامن بحیث مدیر بمضویت ریاست تفتیش وزارت .
- ۴۰- س ۰ علی محمد خان سابق مدیر فوآند عامہ ولایت کابل بمدریت تفتیش احصائیہ ولایت کابل .
- ۴۱- س ۰ غریب اللہ خان مدیر تفتیش احصائیہ ولایت قطغن و بدخشان تبدیلًا بمدریت تفتیش احصائیہ ولایت قندهار .
- ۴۲- س ۰ عتیق اللہ خان مدیر ناقلین وزارت ترقیاً و تبدیلًا بمعاونی ریاست فارموزر اعلیٰ بغلان .

ب : تغییر و تبدیلی در تشکیلات ملکیه :-

- ۱- علاقه داری انار درهٔ فراه به حکومت درجه ۲ انار دره تعدیل و دو علاقه داری (خاک سفید ، قلعه کلاه) مربوط آن جدید تشکیل شده.
- ۲- یک علاقه داری بنام علاقه داری (میل کرکی) مربوط حکومت درجه اول چغا نور فراه تشکیل و منظور شده.
- ۳- علاقه داری اچین مربوط حکومت کلان شنوار به (حکومت درجه ۳ اچین) تعدیل و منظور گردیده.
- ۴- علاقه داری بهسود و قیلیرین به حکومتی سرخ رود مربوط و اجرا آت مینمود از حکومتی مذکور منفک و بر کر ولایت مشرقی مربوط و منظور شده .
- ۵- اسم قریهٔ سود خورهای شکر درهٔ کوه دامن به (زرغون کلی) تبدیل و منظور شده .
- ۶- قریه جات (قنوات ، سادات ، زیروک ، محمود آباد ، لوده میر) از علاقه داری واشیر حکومت نوزاد منفک و نسبت به قرب مسافه بر کر حکومت کلان پشت رود مربوط گردیدند.

ج : اجراءات مهمهٔ ریاست امنیه :-

- از نقطهٔ نظر ایجابات مسلکی و توسعهٔ تشکیلات ملکیه تشکیلات ذیل بعمل آمده :
- ۱- یک کنده مستقل در قوماندانی پولیس و ژاندارمه ولایت کابل جدیداً تشکیل و منظور گردیده.
  - ۲- به قوهٔ ضابط حکومت محلی خان آباد منجبت و سعت شهر و به حکومت درجه ۲ انار دره که بیشتر علاقه داری بود و در علاقه دار بهای جدیداً تشکیل حکومتی مذکور حسب معمول تشکیل پولیس و ژاندارمه توسعه داده شده .

د - اوائج :-

برای استخدام دلگیمشان و پولیسان دائمی مقررات جدیدی وضع و در معاش دلگیمشان و پولیسان دائمی تولید کافی که تکافوی معیشت امروزی شان را بتواند بعمل آمده است علاوه بر و گرام های تعلیم و تربیوی سنوف مختلفه به جمع قوماندانهای پولیس و ژاندارمه ها با کتب مسلکی و فنون عسکری توزیع گردیده است .

پر و گرام های کورس های جدیدیکه برای ضابطان ، خور دضابطان و افراد پولیس و ژاندارمه از آغاز سال ۱۳۲۳ در ولایات و مرکز قوماندانی های ژاندارمه ها تاسیس میگردد نیز تعیین و وضع گردیده است .

ه - نگرانی و ملاحظهٔ تهاجمات و امور مسلکيه :-

ع - ش رئیس امنیه بفرض ملاحظهٔ تهاجمات و امور پولیس و ژاندارمهٔ ولایت مشرقی

برای دو ماه بمشرفی توقف و راجع به انتظام امور هدايات لازمه صادر نمودند .
يك هيئت مرکب از ضابطان مسلکی بفرض تحقیقات و ملاحظه امور ژاندارمه بحکومت
اعلی میمنه و هيئت ديگري بولایت قطن و بدخشان فرستاده شده اند .
و : - ازدوره ششم تلمیگماه پولیس و ژاندارمه (۵۲) نفر ضابطان و (۵۲) نفر خوردرضابطان
فارغ التحصیل بولایات و بسمت معینه شان اعزام و مامور وظیفه گردیده اند .
ز : - برای آینده تعلیم گناه پولیس بمکتب پولیس و ژاندارمه تبدیل و موعده کورس تمدید گردیده
برای خوردرضابطان مداومین ازلیسه حربه و برای ضابطان از فارغ التحصیلان مکتب حربه
شامل کرده شده اند .

تعمیرات : -

- ۱ - تعمیر مکتب پولیس و ژاندارمه که تحت ساختمان بود يك حصه آن بیابان رسیده طرف استفاده
مداومین قرار گرفته است .
- ۲ - در ولایت قطن برای ژاندارمه تپانه جات و اقامتگاهها تعمیر و مورد استفاده گردیده است .
امور صنعتی مجبوسین :

برای اصلاح احوال مجبوسین و تدارک و سائل معیشت و حیات مابعد موعده حبس مجرمین
تا بتوانند بر کسب و مشغل مشروع مصروف و تأمین ما یحتاج حیاتیه خود را نموده باشند
و از بیکاری که منشاء افکار مجرمانه و مولد جرم است برکنار باشند به تمثال محبس عمومی
مرکز در سائر محاسبات و ولایات و حکومتات اعلی و حکومتی های کلان صنایع بافت و ساخت
و نجاری و خیاطی و چرمگری تأسیس و منظوری داده شده است و مجبوسین تحت نگرانی
معلمان صنوف مختلفه مشغول کار گردیده اند در نظر است ازین دستگاهها و ماشینها
ملبوسات پولیس و ژاندارمه هر محل تهیه گردد . علاوه درین سال از محبس عمومی کابل
يك اندازه کافی پارچه های نخی و سرجی و بوت های عسکری و اشیای چوبی تهیه و بفروش
رسانیده شده است .

امور پاسپورتنی : -

برای توحید اجراءات پاسپورتنی تعلیمات نامه وضع و به جمیع ولایات و حکومتات اعلی و کلان
توزیع گردیده است .

امور صحیه : -

به قطعات ژاندارمه چهار شفاخانه ثابت و بر علاوه آن دو شفاخانه سیار بولایت قطن و يك

سفاخانه سپار بولایت مزار شریف تاسیس و دا کتر و جراح و کمیوندر و ادویہ لازمہ ارسال کردیده است .

ریاست تفتیش : -

ریاست تفتیش که از طرف یسکنفر رئیس و چهار نفر اعضاء اداره میگردد برای تفتیش امور احصائیه وی در ولایت کابل ، قندهار ، هرات ، مزار شریف ، قطن و بدخشان یک یک مدیریت و در حکومت اعی میمنه و فراه یک یک ماموریت تفتیش احصائیه مستقیماً بزرار موهدایت رئیس تفتیش اجرای وظیفه مینموندند منظوری داشت . در سال جاری عنداللزوم به تشکیلات مذکور ذیلاً تجدید نظر بعمل آمده است :-

الف - مدیریت اداری :-

اجراآت اداری ریاست تفتیش که قبلاً از طرف اعضاء ریاست بلا تفریق بامورات راجعه تقبشیه زیر نظر گرفته شده بود درین سال برای اجراآت امور اداری این ریاست مدیریتی بنام (مدیریت اداری) تشکیل و تمام امور اداری این ریاست و تفتیش حکام و قوماندانیهای بویس و زاندارمه باین مدیریت تفویض کردیده است .
مدیریت اداری عبارت از شعبات ذیل است :-

۱- شعبه تفتیش : این شعبه مؤظف است که لوائح تفتیش را ترتیب و قوانین و اصولنامه های موضوعه را بفرس استفاده هیئت های تفتیش تهیه نماید و همچنان اعزام هیئت های تفتیشیه و تهیه مصارف و لوازمات آنها و تقدیم اوراق تفتیشیه بفرس ملاحظه رئیس تفتیش متعلق به این شعبه میباشد .

۲- شعبه تدقیق و نتیجه : اوراق وارده از طرف شعبه تفتیش برای احضار و تقدیم انجن مامورین وزارت به این شعبه سپرده میشود این شعبه مؤظف است که تمام اوراق تفتیش را تدقیق و نواقصیکه در اوراق تفتیشیه موجود باشد استخراج و عنداللزوم هیئتی برای اكمال آن بامر رئیس تعیین نماید اوراق تفتیشیه به انجن مامورین از طرف این شعبه تقدیم و در برابر مامورین مظلون که مستلزم مجا که باشد به غرض غور و تدقیق به منظوری وزیر ، یکی از اعضاء بعیت و کیل اثبات جرم مؤظف میگردد .

برای تفتیش امور اداری در ریاست تفتیش ۹ نفر مفتش به حیث مدیر انتهائی و ۹ نفر بعیت مدیر ابتدائی تعیین شده که وقتاً فوقتاً امور تفتیشیه ولایات و حکومت اعلی توسط آنها اجرا و برای تدقیق و اجراآت سائر در مدیریت اداری وظیفه دار میباشند .

ب: مدیریت تفتیش احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ :-

امور احصائیه ولایات و حکومتی های اعلیٰ که قبل ازین از طرف مدیران و مامورینکه مستقیماً از طرف رئیس تفتیش اداره میشدند تفتیش و نتایج امور تفتیشیه آنها از طرف ریاست تفتیش به انجمن مامورین وزارت تقدیم و صورت فیصله را می گرفت در سال جاری مدیریت ها و ماموریت های تفتیش ولایات و حکومت اعلیٰ که مخصوص تفتیش احصائیه میباشد و ولایات و حکومت اعلیٰ مربوط و تحت او امر مستقیم نایب الحکومه ها و حکام اعلیٰ ایقاعی و وظیفه مینمایند این هیئت ها امور احصائیه مربوطات حکومت کلان را بعد از تفتیش بمجالس مشاوره حکومت کلان و از مراکز حکومت کلان و مربوطات مستقیم ولایات و حکومت اعلیٰ بمجالس مشاوره ولایات و حکومت اعلیٰ تقدیم مینمایند و خلاصه اجراءات خود را با فیصله هائیکه در مجالس مشاوره میشود بفرض ملاحظه و استحضار وزارت بمدریت جدید تشکیلی که به عنوان مدیریت تفتیش احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ در مرکز ریاست تفتیش تشکیل گردیده تقدیم مینمایند این مدیریت و مدیریت های احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ را متنواً با تفتیش و اوراق تفتیش را به انجمن مامورین وزارت داخله تقدیم مینمایند .
به این مدیریت علاوه بر یک نفر مدیر و دو نفر عضو بعینت ماموری که دایماً با مدیر تفتیش احصائیه اشتراک مساعی مینمایند داده شده .

ج : معائنه و تفتیش هائیکه درین سال بعمل آمده :-

- ۱ - مرکز حکومت کلان شنوار مربوط ولایت مشرفی
- ۲ - علاقه داری اچین
- ۳ - نازیان
- ۴ - مرکز حکومت کلان کنرها
- ۵ - حکومتی پیچ
- ۶ - کامه
- ۷ - علاقه داری بهسود
- ۸ - چهار باغ لغمان
- ۹ - حکومتی پغمان ولایت کابل
- ۱۰ - وردک
- ۱۱ - موضوع غوریک مسئله در حکومتی غوریان ولایت هرات .
- ۱۲ - حکومت کلان بدخشان مربوط ولایت فغن و بدخشان و دوائر مربوطه آن

۱۳ - حکومت زيبک مربوط ولايت قطن و بدخشان و دواړو مربوطو آن

۱۴ - جرم

۱۵ - علاقه داري و اخان

۱۶ - غنډزا ندارمه و د اداره کنگدک اشکاشم.

۱۷ - حکومتی بهسود مربوط ولايت کابل.

۱۸ - مديريت حقوق قومانداني کو تو والي ولايت کابل.

د - فقراتیکه در گذشته تفتيش و در هذا السنه صورت فيصله را در بر گرفته ۲۰ فقره

ه - تفتيش ها کيکه از طرف ولايات و حکومت اعلى نموده شده و بمده

نظر بر رافعه خواهی حکومت بانجمن مامورين فيصله شد. ۲۲

و - فقراتیکه در ولايات و حکومت اعلى تفتيش و فيصله مجالس مذکور

بوزارت توصل و طرف فئاعت واقع شده. ۶

ز - فقراتیکه از طرف مجالس مشاوره ولايت فيصله و عندا لمرافعه محکومين

به انجمن مامورين وزارت فيصله شده.

ح - فقراتیکه متعلق شق زاندارمه و پليس بانجمن وزارت و ديوان

حرب ها و مجالس مشاوره فيصله شده :-

۲۲۴ فقره

۱ - فقراتیکه به انجمن مامورين وزارت و ديوان

حرب رياست ا منيه فيصله شده

۲ - فقراتیکه از مجالس مشاوره ديوان حرب های ولايات

و حکومت اعلى فيصله شده است

۱۰۴ }
۶ فقره
۸

ط - تفتيش های احصائيه که در ولايات و حکومت اعلى گر ديده و از

طرف مديريت تفتيش احصائيه ولايات بفرس تقديم انجمن مامورين

وزارت در آن غور و تدقيق و بمواد اصولنامه تطبيقات بعمل آمده. ۱۲۸

ی - تفتيش ها کيکه بولايات نموده شده و راپور آن بر رياست تفتيش مديريت

تفتيش احصائيه ولايات توصل نموده است. ۲۹

مديريت عمومي ناقلين:

الف: اداره تخنيک زراعتی نظر به لائحہ مرتبه تحت اثر يک نفر متخصص و دو نفر معاون

اداره می شود.

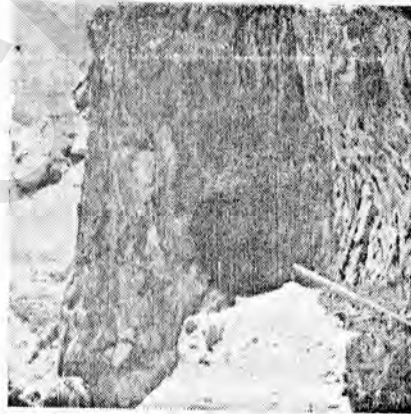
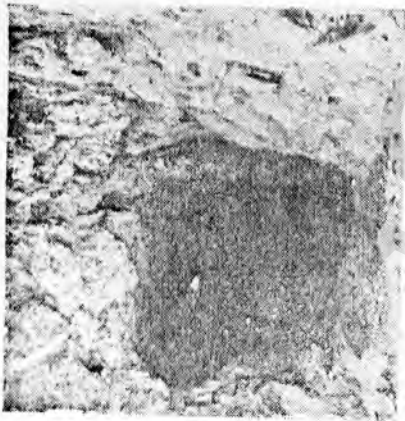
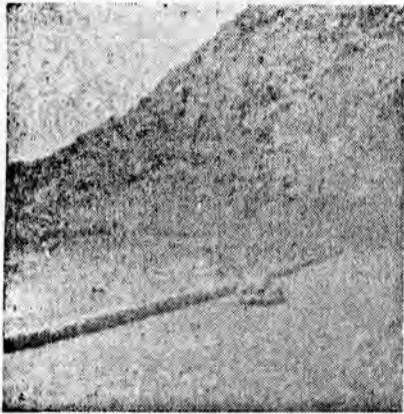
ب - معاون اداري امورات اداري و راپور و غيره امورات شعبه تخنيک را در شق زراعت ليلبو

اداره مينمايد معاون تخنيک بباک تعداد مامورين زراعتی که نظری فنی بوده و بايک تعداد نگران

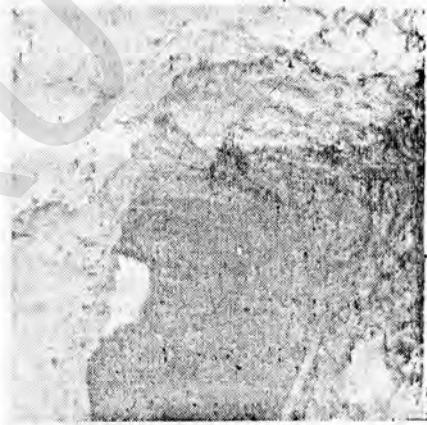
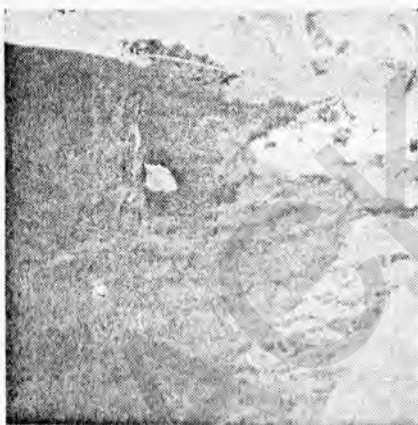
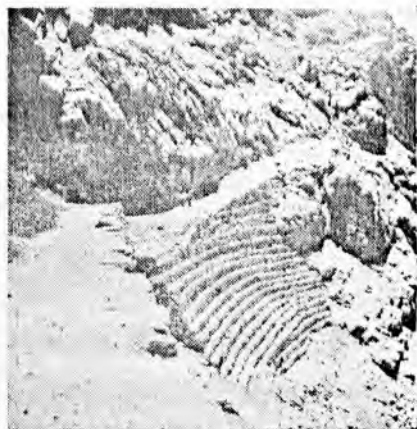
دمشرقی دنوی سرک خو منظری : دتنک غارو

دماهی پریه حصه کبھی

دمشرقی دنوی سرک دجوړښت یوڅو منظری دتنک غارو دماهی پریه حصه کبھی چه ددغه سرک مشکله برخه کښل کیږی په دغه برخه کبھی چه دسخت غره له یوی توپی نه ای تشکیل موندلی دخلور و تونلو د کینلو تجویز شویدی چه یو په ۳۶ متره طول او څلور متره عرض ه نیم متره اوږوالی کینل شوی او دبرهم ای په اتلس نیم متره طول له کار لاندی دی او څنکه چه په دی تصویرونو کبھی لیدل کیږی فعلا یکنی سوری ایستل شوی دی او یوازی د پراخو او کار ای پاته دی دوه نور تونلونه به په پرا تلوونکی کال کبھی له کار لاندی ونیول شی ددغه سرک

د مشرقو دنوی سرک خو منظرې : د تنګ غارو د ماهی پر په حصه کښې

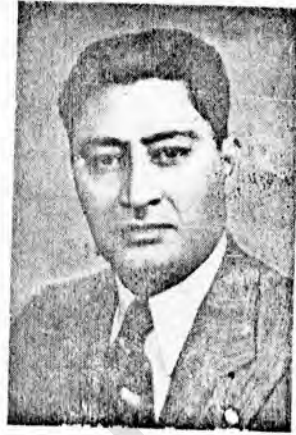

ضول له کابل نه تر جلال آباده پوری ۱۳۵ کیلومتره دی چه نظر داته بند ۱۸۴ کیلو متره سرک ته ۳۱ کیلومتره لنډه پزې علاوه پردی نوی سرک په هېڅ برخه کښې غاښې نه لری او ضولی سلامی ئی په اوسط ټول په سلو کښې ۸۰/۰ یعنی ۸۰ سانتیمتره او حدا عظم ئی ۴ نیم په سلو کښې دی او په اکثر و تقاضو کښې داوبوله خنګه تیر شویدی فعلا بی د ماهی پر دتونلو دبرخی څخه چه دیو کیلومتر په اندازه اود کوکامندی په حصه کښې (۲) کیلومتره ناتمام دی د سرک په نورو برخو کښې مو تر کړ خمدلی شی د مشرقی حصه تر سروبی پوری د سرک کار تقریباً تمام دی اولاره خلاصه ده له کابله هم تر ۳۲ کیلومتره دتونل تر خصوصو تر تلی شی۔ څنګه چه مهندسینو پیش بینی کړی ده د سرک چه په ۱۳۱۹ ئې ئی لار شوی شوی ۱۳۲۹ ل ل تر آخره پوری به ئی افتتاح وشي او د مشرقی او کابل تر مینځ به حمل او نقل زیات سهولت پیدا کړی .

به ۱۳۲۲ کتبی حینی مهمی مقرری

ع ، محمدیونس خان افغانی قونسل
به کراچی کتبی

ع ، عبدالرحمن خان افغانی قونسل
به بمبئی کتبی

ع ، امیر محمد خان دتھیہ مصالح
عمومی مدیر

ع ، عبدالقنی خان دفواید عامی
دوزارت دتفتیش عمومی مدیر

س ، عبدالله خان دمعدن انجنير

ع ، محمد احسان خان دمعدن دوزارت

فنی عمومی مدیر

دشابغلی عبدالله خان دمعدن انجنیر لنډ سوانح :-

زوکړه په ۹هـ دمجرم ۱۳۳۱ قمری په کابل کې .

داباغلی وروسته دطوفولته دورې له ۱۲۹۸ شمسی څخه تر ۱۲۹۹ پورې په کورنی مکتب کې اوله ۱۳۰۰ څخه تر ۱۳۰۲ پورې په ابتدائی مکتب کې په تعلیم بوخت و، وروسته دڅلرم صنف له تکمیل څخه په ۱۳۰۳ کې دمنځو څو څو پلارو په ټولګی کې دنجات په مکتب کې داخل شو. پدی مکتب کې یې ابتدائی، رشدی او اعدادی دوره طی کړه او په ۱۳۱۳ کې له دغه مکتب نه دساینس فاکولتې ته ولاړ او هلته یې خپلو تعلیماتو ته ادامه ورکړه .

په ۱۳۱۴ کې دجدی په ۱۶ دشینزو تنو محصلینو په جمله کې دعلم معدن د تحصیل دپاره جایان ته ولاړ او وروسته دجایانی ژبې دزده کړې یې درې کاله نور ددارالفنون دتېبې ددورې په تېرولو کې تېر کړه او ۱۲-۱۳-۱۴ صنف یې پای ته ورساوه چه په دغه وخت کې یې انګلیسی ژبه هم زده کړه دشهاده تنامې تر اخیستلو وروسته دیوه صحیح متعلم په حیث دامیر اطور یونیورسټی په کیو تو کې دتغیث د فاکولتې په شق د معدن په شعبه کې داخل شو . وروسته ددې فاکولتې ددورې تر امتحانه یې دپروفیسر کورا اوچی په اشاره دخپل یوه کمال مطالعات د اوانود ایالت دنترې دمعدن په شاوخوا کې دغه پروفیسر ته وړاندې کړه او د کواکوشی (Kogakku Shie) درجه یې حاصل کړه .

په ۱۳۲۲ کې یې د میزبان په ۱۹ دخپلو تحصیلاتو دوره کاملاً پای ته ورسوله او په ۱۳۲۲ کې د فوس په ۱۷ تاریخ خپل کران وطن ته راوغوښتیده، اوس دمعدن په وزارت کې د انجنیر په صفت کار کوی .

که تحت اثر آنها میباشد انتخاب زمین را برای زراعت لبلبو و اصلاحات آن ذریعۀ همین مامورین و نگرانهای اداره مراقبت احوال زراعت اوشان بوده و هدایات لازم را در باب زراعت لبلبو و پرورش و آبیاری و خساره و غیره بهزارعین لبلبو داده و فقا فوقاً از زراعت زارع باز دید می نماید جهت توسعه زراعت لبلبو و اصلاح و زیادتی حاصلات آن از بدو تشکیل اقدامات و فعالیتی ابراز نموده اند که در هر سنه نسبت بسال گذشته زراعت لبلبو توسعه یافته و حاصلات زیادی اخذ و طبیعی است که به حاصلات شکر نیز نسبت به سال های ماقبل اثری انداخته حاصلات زیادی اخذ نموده اند که ذیلا توضیح میشود .

زراعت سال	۸۵۰۰/۱۳۱۹	جریب حاصلات لبلبو	(۸۵۰۰)	تن
»	۱۰۰۲۰/۱۳۲۰	»	(۲۶۰۰)	»
»	۱۲۰۰۰/۱۳۲۱	»	(۲۳۰۰۰)	»
»	۲۲۰۰۰/۱۳۲۲	»	(۲۲۰۰۰)	»

۲ - نقشه فورم زراعتی و اراضی خرید نمودگی ریاست فورم :

ریاست فورم زراعتی بقلان و بالادوری به تعداد تخمین (۱۳۶۴۰) جریب زمین را خریداری نموده و پس از وضع زمین که برای خانه و شرکت ها و جاده های عبور و مرور تعیین گردیده است به باقی اراضی خرید نمودگی اقوام بی زمین و بی بضاعت را مسکون نموده که نظر به احصائیۀ وارده تخمین برای ۹۲۱ خانوار زمین داده شده زمین معینۀ را جهت زراعت لبلبو و غیره حیوانات انتخاب و بدسترس دهاقین مذکور گذاشته بر علاوه یک اندازه پول ازینچ الی ششصد افغانی بصورت تقاوی جهت آبادی زمین و تهیه آلات زراعتی و غیره که زمین را برای زراعت آماده مینماید فی خانوار به دهاقین مربوطه داده پول مذکور در پنج سال اول معاف و درده سال اول با قساط مساوی از حاصلات خود کنارسازی خواهند کرد برای تعمیر خانه نشین رهایش دهاقین و باغچه و اشجاری که مربوط آن یک جریب زمین را از زمین های مواخذه تعیین و جهت تعمیر خانه قرار نقشه که از طرف مهندسین بعمل آمده است از دو الی دونیم هزار افغانی به دهاقین مذکور بطور تقاوی اعطاء و تعیین گردیده که این پول هم بقرار قساط که در فوق ذکر داده شده از غایدات زراعتی آنها اخذ گردد و برای ایشکه ساختمان دروازه و کلسکین تعمیرات مذکور نظر به مقتضیات وقتی و قلت چوب ارچه آهن جامه و غیره در بقلان بصورت دستگیری و بلکه موجود نمیشد در حدود دو هزار و سه صد باب دروازه و کلسکین تعمیرات دهاقین قرار نقشه منظوره باشرکت حجاری و نجاری فرمایش و ذریعۀ شرکت مذکور تکمیل و به بقلان حمل و ارسال گردیده و به دسترس دهاقین گذاشته شده .

۳ - ریاست فورم زراعتی بفلان از جمله زمین های مواخذه باندازه (۲۰۲) جریب زمین را باسم باغ تجربه امتحانی تعیین و ذریعه نفر فنی و باغبانهای متجرب کار زمین های مذکور را تحت تجربه قراردادده حیوانات ذیل را در آن تجربه و زرع نموده و در اثر تجارب واضح گردید که زمین های مذکور قابل هر نوع زراعت بوده و حیوانات مذکور خیلی ها بصورت صحیح نمو و پرورش مینمایند بر علاوه زرع حیوانات مذکور یک تعداد اشجار متمر و غیر متمر را فرار تفصیل ذیل در آن غرس و پرورش نموده که نشو و نمای اشجار مذکور نیز اطیثان بخش بوده و ممکن از آن حاصل خوبی بدست آورده بتوانند و همچنان صورت زرع حیوانات و نشو و نمای آن را توسط مامورین فنی خود به زار عین و دهافین مسکونه آنجا از روی تجاربی که حاصل نموده اند یک تفهم و هدایات لازم را نسبت پرورش و آبیاری و غیره حیوانات مذکور به آنها وقتاً فوقتاً داده و میدهند و مزیداً ریاست فورم مذکور منجمله زمین های متذکره یک اندازه زمین را برای گرفتن تخم لبلبو که یکی از مهم ترین شعبه زراعتی آنولا و مورد احتیاج واقع است تحت اثر نفر متخصص فنی و تعلیم یافته گان مکتب زراعت قرار داده و تا جائیکه واضح گردید از روی تجارب زمین مذکور برای اخذ تخم لبلبو مفید ثابت شده و گفته میتوانیم که پس از یک سلسله تجربه و توسعه که در امور تخم گیری بعمل آورده شده ، آئینده از توریید تخم لبلبوی خارج را حتی حاصل خواهیم نمود .

الف : برای ، لبلو ، لریده ، ما ، لرم خارجی ، شلغم ، لرم دوه دار کابلی ، پیاز ، هسفی مارچویه ، ملی سرخ انگریزی ، داخلی ، سیر ، نخود ، ارس ، پرسیل ، شلوری ، ترا تیزک نفع ، توت اشتابری ، بادرنک ، یالت انگریزی ، کاهوی انگریزی ، کاهوی دوه دار انگریزی ، فاصلیا ، زردک انگریزی ، زردک کابلی ، بادنجان رومی ، بادنجان سوسنی شبت ، لچا او ، مرج سرخ ، کندنا ، لبلبوی تخمی ، تپا کوی وطنی و امریکائی و غیره ماش ، جوار ، شبنر ، رشقه .

۴ - همچنان ریاست فورم (۲۲) جریب زمین را برای پرورش اشجار در بفلان و ۱۲ جریب زمین را در بالادوری باسم (باغ ذخیره) انتخاب و در اراضی مذکور اشجار متمر و غیر متمر و انواع گل هائی را که نام برده میشود بصورت فنی و خصری ، زرع و پس از آنکه تخم مذکور نمو مینمایند تخم مذکور را بیک جای دیگری که برای همین مقصد تعیین و آماده میگردد بصورت منظم و مرتب غرس و بعداً پرورش و آبیاری آن را بصورتیکه لازم است نموده و پس از یک زمان معین نهال های مذکور را به زمین هائیکه قبلاً برای آن تهیه و آماده مینمایند غرس و تحت پرورش قراردادده و برای سال دیگر آن نهال مذکور را برای دهافین توزیع

وهم بفرض فروش در بازار بدسترس باغداران وغيره نقری متوطنين آنجا گذاشته و برای اهالی و مشتری خود صورت زرع تخم و پرورش آن را هدايات لازمه داده برای هر يك علیحده علیحده نوافسات آنرا تفهيم و تعلیم مینمایند که تخمین (۱۳۰۰۰۰۰) اشجار نامر وغير مشر در باغهای مذکور موجود است تاك قلمه تخمی و پیوندی از هر رقم ، سیب قلمه پیوندی از هر رقم ، آلبو بخارا از هر رقم ، زرد آلو از هر رقم ، آلبو بالو از هر رقم ، کیلاس هر رقم توت هر رقم ، چهارمغز هر رقم ، بادام ، بهی ، تاك ریشه دار ، تاك قلمه ، عناب ، انار شفتالو ، عکاسی خاردار ، عکاسی بدون خار ، انجیر ، آلوچه ، نسترن ، قلمه چنار ، الیسکن ناجو ، ارچه ، کل کینا ، زنبق هر رقم ، داودی ، پشه خانه ، گل چنبیلی ، کلاب خوشه ای سرو ، مرج تند ، گل بید ، خرما ، پبله ، عون غوراشکی ، عرعر ، سفیدار ، ملته ، پیلل هزار ریشه ، قلمه بید ، بسته ، ششک ، شیشم ، بلوط ، کنگر ، پام ، مر پانک .

۵ - يك شعبه نسل گیری و تربیه حیوانات بریاست فورم موجود است که شعبه مذکور تحت اثر ریاست مذکور به تربیه حیوانات و اصلاح نسل حیوانات محیط قطن خدمت مینماید چنانچه از بدو تشکیل تا کنون در اصلاح حیوانات خدمتی نموده و ضروری که لازم است ذریعه نقرنی عملیات نسلگیری ، اجرا و تا اندازه در نسل حیوانات اصلاحاتی بعمل آمده و برای سالهای حیوانات مذکور بدو حصه تقسیم ، حصه اولی آن که برای نسل گیری قرارداد شده است اسب ، گاو ، مرکب ، گوسفند مری نوس ، اشتر دو کوبانه ، و کوسفند عادی و حصه دوم آن از نسل هائی که برای نسلگیری در خود فورم تهیه شده است اسب سواری برای مامورین و معاونین زراعتی که از زراعت لبلبو باز دید مینمایند و گاوهای قلبه ای که برای آماده نمودن زمین های زراعت ماده ۳۰۳ خدمت مینماید و مرکب برای حمل و نقل خوراکیه حیوانات و حمل و نقل مصالح تعمیراتی .

۶ - ریاست فورم زراعتی بفلان یک تعداد تعمیرات که مراد از (۲۲) تعمیر یخته کاری و خام کاری می باشد از بدو تشکیل تعمیر و بدسترس مامورین فورم جهت رهائش گذاشته بر علاوه ریاست فورم به نمایندگی و نگرانی شرکت ابانك يك تعداد تعمیر یخته کاری که عبارت از بنجاه و دو دکان و دو تعمیر بزرگ برای نشیمن ریاست فورم و متخصصین باشد و يك مكتب لبلبه برای طلاب مكتب زراعت اکنون طرف استفاده ریاست فورم قرار داده شده نیز تحت ساختمان گرفته و از آن استفاده مینماید .

۷ - در بیلان صناعتی يك ماموریت بلدییه تشکیل علیحده تحت اثر ریاست فورم زراعتی قرارداد شده که شعبه بلدییه منجمه زمین های داخل نقشه فورم زراعتی به اندازه چهار کیلومتر در بیلان و پنج کیلومتر در بالادوری قرار نقشه و بیلان ها که طرح گردیده بود در بین فشلاق

برای عبور و مزوردها قین و غیره نفی سرکها و جاده های منظم از پخته کاری و خام کاری بصورت عصری در مقابل تعمیرات دها قین فورم و هم برای حمل و نقل لبلبو که ذریعۀ موثر و لراچی و گادی میشود به اندازه (۳۱) کیلومتر سرک پخته کاری در بفلان و بالا دوری امتداد داده و در دوطرفۀ سرک و جاده ها اشجار مثمر و غیر مثمر را غرس نموده و به نفی که تحت اثر آن خدمت مینمایند جاده ها و اشجار مذکور را نگهداری و آبیاری مینماید و به اندازه (۶۱) یل و بلجک را در جاده های مذکور بصورت پخته از سمنت تعمیر نموده و هم ساختمان تعمیرات فورم را نگرانی کرده و سر پرستی مینماید. علاوه آن یک باغ که به اسم باغ عمومی نامیده میشود و عبارت از (۷۰) جریب زمین می باشد تحت اثر ماموریت بلندیه قرار داده شده که مامورین مذکور در باغ موصوف اشجار و حبوبات و اقسام گل را زرع و غرس نموده و سرک های وسیعی در باغ مذکور امتداد و کشیده شده و تفرج گاه اهالی بفلان قرار داده شده.

۸ - نظر به منظوری مقامات رفیعه مکتب زراعتی مرکزی کابل در سال ۱۳۱۹ بریاست فارم زراعتی بفلان مربوط و طلاب مکتب مذکور را به بفلان اعزام و از ۱۹ الی ۲۲ نفر طلاب داخل تعلیم بوده و درست پس از اخذ تعلیمات نظری و عملی که از طرف معلمین به آنها داده میشد یک صنف آن کامیاب و پس از اخذ شهادتنامه که از طرف وزارت معارف به آنها داده شده اجراءات میدارند که درین اواخر تماماً طلاب مذکور فارغ التحصیل شده و به وظایف معینه تعین و مشغول خدمت میباشند.

۹ - ریاست فورم زراعتی یک اندازه آلات و سامان زراعتی عصری از خارج خرید و توریید نموده و سامان مذکور را پس از بسته کاری و رفع نواقص قرار منظوری مقامات رفیعه بدسترس اهالی و مراجعین گذاشته و پول آنرا بقیعت تمام شد با قساط مساوی در ظرف هشت سال از عایدات زراعت و دسترنج خود ها بخرانه فورم زراعتی تحویل میدارند که جزو سامان مذکور حسب ذیل است :-

الف: گردن بند اسپه ۷ جوره ، گردن بند کاو کول ۵۰ دانه ، ماشین بندرافشانی دواسپه ۲ دانه
 ماشین بندرافشانی یک اسپه یکدانه ، قلبه غلطک و چپراست دار ، ۲۴ دانه ، ماشین مسکه
 دو دانه ، دسکه یعنی کلوخ شکن ۱۵ دانه ، قلبه خیشاوه دستکی ۳۵ دانه
 قلبه خیشاوه ئی دو عراده ئی (۳۵) دانه ، قلبه جویه کشی آهنی ۲۵ دانه ، قلبه جویب (۲۵) دانه ، قلبه
 خیشاوه کوچک ۲۵ دانه ، قلبه خیشاوه معۀ سامان ۲۰ دانه ، جوت بند آهنی ۲۰۰ دانه
 جوت بند جویب ۹۸ دانه ، رول آهنی ۲۰ بست کوتی و انور ۱۵۰ دانه ، ماشین میده کردن
 خورا که حیوانات ، یکدانه ، قلبه کلوست پنجاه دانه ، قلبه انودیزل ۲۰ دانه ، قلبه یک

اسی ه دانه، قلبه ترا کتور ۴ دانه، ماشین غله پساکی یک دانه، ظروف شیر ۱۰ دانه، ماله سنگین سه صد دانه، ماشین قیماق کشی، ماشین بندرافشانی یک دانه.

۱۰- ریاست فورم زراعتی یک شعبه مدافعه نسل امراض حشره مضره زراعتی که تحت اثر یک نفر متخصص خارجی اداره میشود در شعبه تخنیک اجراءات می نماید تشکیل و قرارداد داده که شعبه مربوطه نظر به منظوری بودجه در هر سه ادویه جات ضد حشره توسط مدیریت عمومی ناقلین وزارت داخله از خارج تهیه و از طرف دیگر از ادو به جات داخله هم قرار تجارب اصولی و فنی کیمیاوی جهت دفع حشره و امراض زراعتی و کیمیاوی ترتیب و چین بروز حشره و امراض مذکوره ذریعه ماشین را که هائیکه برای عملی نمودن امور ادویه پاشی از خارج تهیه گردیده ادو بهای تهیه و تدارک نمودگی بکار برده از ضرر حشره مضره و امراض نباتی زراعتی جلوگیری مینماید.

۱۱- نظر باینکه بفلان صنعتی قبل از تشکیل ریاست فورم و تعمیر فابریکه قندیک جای لا مزروع و خاره بوده وهم تقری در آن جامسکون نبودند پس زمانیکه تعمیر فابریکه بناه و ریاست فورم تشکیل زارعین و دهاقین و مامورین در انجا جهت اجرای اموزات مسکون گردیدند از اهل کسبه که رفع احتیاج مسکونین را بنماید کدام شخصی نبود به تقریبه ضرورت حس میگردد ریاست فورم زراعتی یک سیت کارخانه های کوچک دستی تشکیل و در شعبه مذکور آهنگری و نجاری و سراجی استخدام و برای استفاده اهالی آنجا قرارداد داده و موضوع را به اهالی و مراجعین نیز تفهیم نموده که احتیاجات خود را ذریعه شعبه آهنگری و سراجی و نجاری رفع بدارند چنانچه تاکنون شعبات مذکوره در انجا داخل خدمت بوده مطلوبه مراجعین را بزمان کمی به پول قلیل انجام داده آنها را از مشکلات رها نیده می باشند.

ب- تشکیل مدیریت عمومی ناقلین برای دو نظر به قایم بود:

نخست انتقال و اسکان اقوام بی بضاعت و پیریشان حال در حصص اراضی با اثر کمی نفوس مملکت ثانیاً سرسبزی و آبادی زمین های لم یزرع و شادابی مملکت و به کار افتادن قوای فزینگی افراد و اشتغال و تشویق ایشان به فلاح و زراعت بصورت عصری و اساسی بوده هما نام مدیریت مذکور پس از تشکیل برای پیشبرد و عملی ساختن نظریات فوق و تامین حیات و معیشت توده لاجابیداد بتاسی از نظریات بهی خواهانه حکومت غمخوار شرایط خوبتر و آسانتر را وضع کرده در مقابل شخص ناقل مساعدت ها و کمک های مختلفه از قبیل اعطای یک اذنه پول مجانی در بدل انتقال، دادن تقاوی عمرانی و پول تقویه زراعتی و عدم تحویل مالیات تا یک میعاد از مهر از یکطرف در نظر گرفته و از جانب دیگر بکار انداختن املاک لا مالک و خشک کردن با طلاقها و مرداب ها با اثر جویبه کشی و زابرها، تعمیر و تمدید جداولو آنها را نوین برای شادابی

اراضی بابر حدیث تامه بعمل آورده است. در غوری و بقلان و قندو ز که از نقطه نظر جنس و نوعیت خاک و احتیاج بیشتر مملکت و استفادهٔ افزودن از این رهگذر جهت زراعت لبلبو و پنبه مساعدتر و مفیدتر به نظر رسیده و شرایط و تسهیلات چندی را در کشت و کار این دو محصول نافع نیز روی کار آوردن است البته باید گفت تشکیل یک اداره با همجواری و وظیفه در اول امر و بلکه از ابتدای تاسیس الی الان بدون موانع نبوده مشکلات عدیده بمانند عدم بلندی ناقلین در آن نواحی و مشکلات از رهگذر تبدیل آب و هوا و موثرات محیط و اصول آبیاری و بیو به کشی و بیمانش اراضی و غیره پیشرفت مرام مدیریت عمومی ناقلین را بی تاثیر نگذاشته ولی باز هم با وجود مشکلات اداری و غیره تمداد ناقل در سال ۱۳۱۹ - ۲۴۴ خا نوار و در سال ۱۳۲۰ - ۲۰ خا نوار و در سال ۱۳۲۱ (۵۶) خا نوار و بالاخره در سال ۱۳۲۲ (۸۵۴) خا نوار رویم گرفته مدیریت مذکور توانست از بدو تاسیس خود الی اخیر سال ۱۳۲۲ بصورت مجموع ۹۳۶ خانوار اقوام لاجاری داد و بی بضاعت رامسکون و جابجا نموده و بدون شک اگر خدا بخواهد در آینده بصورت بهتری بتوجه اولیای امور نصب العین مذکور علمی و نتایج مفیدی بدست خواهد آمد.

مبلغ چهل هزار افغانی برای آبادی کاریزهای قریه پشلیاق شنوار که زمین های خرابه و لاملزروع را آبیاری کند منظوری اعطا شده .
مبلغ هشتاد هزار افغانی برای حفیر کاریز های قریه توده چینه شنوار منظوری اعطاء شد تا اراضی دشت غنی خیل شنوار را که از سه الی چهار هزار جریب زمین است آبیاری کند .

امور وزارت مالیه

عائدات مالی همواره در امور مملکتی دارای مقام بس بلندی است و وضعیت امروزی جهان اقتصادیات تمام ممالک را دچار سخته و بحرانی نموده ، با وجود این بود چه مملکت عزیز ما و از آن خود را حفظ کرده و علاوه ازین از زمین تو جهات حکومت متبوعه و فعالیت ماورین مربوطه تزییذاتی نیز فرار ذیل در هذمه السنه بعمل آمده :

۱/۶۶ / افغانی

۱: در مالیه جمعی از فرار فیصد

۳/۲۶

۲: محصول مواشی

۸ /

۳: فروش عرایض

امور وزارت معارف

وزارت معارف درین سال به تطبیق پروگرام و خط مشی که قبلاً تعیین و تصویب نموده بود پرداخته بسوی هدف معین قدمهای مثبتی گذاشته است .
مجادله بامشکلات و نوا قضیکه بسبب کمبود معلم و لوازم تحصیل و غیره تاثیرات وضعیتی عمومی دنیا بمقابل جریانات تدریسی بظهور پیوسته همیشه دوام داشته و در اکثر جاها نواقص مذکور رفع و یا برای رفع آن در آینده چاره های اساسی سنجیده شده . حکومت معارف پرور ما درین آوان بحران اقتصادی مصارفی را که برای معارف تخصیص داده بود در دوام داشته و حتی دران تزییفات نیز بعمل آورده تشکیلات عرفانی تحت اثر وزیر معارف و همکاران او برای تحقق مرام و مقاصد خود در تربیه اولاد و وطن بجرکت بوده و باعزم متین اساسات آینده معارف را تحکیم مینماید مطالعه سطور ذیل اطمینان کفافی راجع بوضعیت حاضر و امید های بزرگ راجع به آینده معارف وطن و هموطنان عزیز خواهد بخشید .

تعلیمات ابتدائیه

درین سال تالیف و تدوین بقیه کتب درسی دوره ابتدائیه تکمیل گردیده باساس پروگرام جدید دوره ابتدائی تمام کتبهای تعلیمی طلاب بامراعات شرائط اصول صنفی و احتیاج روحی اطفال بمنصه ضمیمه و نشر گذاشته شد . از جمله کتبیکه که سابقاً حسب مقررات پروگرام جدید ابتدائی برای استیفای طلاب بطبع رسانیده شده بود بیست و سه جلد کتاب درسی برای طبع ثانی مجدداً مورد تدقیق قرار یافته بعد از اجرای تعدیلات مقتضیه به طبع ثانی رسیده جهت توزیع و تقسیم بمسکتاب آماده شده . فعالیتی که مطبوعه عمومی در امور ضمیمه متن و تصاویر کتبهای ابتدائی درین سال از خود نشان داده است قابل تقدیر و تشکر دیده میشود . چه بر علاوه از مراعات و صحت ضمیمه کتب چون وزارت معارف نظر به احتیاج آینده و لزوم تهیه یک تعداد کافی کتابهای ابتدائی به طبع تعداد خیلی زیادتری از سال های گذشته امر داده بود مطبوعه عمومی باوجود مشکلات زیاد که از حیث قلت کاغذ و عدم پیدایش لوازم طباعتی داشت با در نظر داشتن شرایط صحت طبع و خوانائی حروف همه کتابهای دوره ابتدائی را بتمداد لازمه بطبع رسانیده بوزارت معارف تسلیم نمود درینموقع که مشکلات اقتصادی از هر طرف محسوس است دولت پیشرفت و ادامه صحیح تدریسات ابتدائیه را مدنظر داشته بطبع یک عدد زیاد کتابهایی که احتیاج معارف ذریعه آن رفع شود اقدام کرد طلاب وطن

را با داشتن کتب و لوازم تعلیمی از فیض تحصیل بیشتر مستفید گردانید. مزید بر مصلحت آنکه حکومت در راه تهیه کتابهای تعلیمی دوره ابتدائی در بنوقت که متکفل گردیده است باید یک نکته دیگر را نیز تذکر داد که منظور حکومت در تربیه اولاد کشور تنها تعلیم و تربیه اطفال مکتب نبوده بلکه در بین سال برای استفاده آینده شاگردان و ترا جمعاً منسوبین فامیلی ایشان از اعاده کتاب های دوره اول ابتدائی یعنی صنف اول و دوم و سوم نیز صرف نظر نموده مانند آنرا در دسترس طلاب برای همیشه منظور و بدینصورت بار سنگین دیگری را بر بودجه معارف متحمل گردید. گرچه بنا بر مشکلات اقتصادی امروزه کفایتی که بعضی از کتابهای ابتدائی بالای آن بطبع رسانیده شده است کما ملأ در خور تمجید دیده نمیشود ولی اعتنائیکه در تدقیق و تطبیح و تصحیف این کتابها چه از طرف وزارت معارف و چه از طرف مطبعه بعمل آمده است نظر بکتابهای درسی دوره های سابق امتیاز خاصی دارد. بر علاوه رعایت موافقت مضامین این کتابها با سوبه طلاب و صحت مطالب و مفید واقع شدن آن در حیات اجتماعی و انفرادی شاگردان قابل هر گونه امیدواری میباشد. از همین نقطه نظر است که امروز در سایه تطبیح و نشر کتابهای مفید و رویکار شدن پروگرام عصری شاگردان که بعد از طی دوره تعلیمات ابتدائیه از مکاتب فارغ میشوند باظهار هر گونه مرام و مقصد خود ذریعۀ تحریر به پیشتو کامیاب و امور ضروریۀ حیاتیۀ خودشان را بمساعدت مضامین درسی؛ دینیات - پیشتو - حسن خط حساب - جغرافیه - تاریخ - معلومات وطنیه و طبیعیه - عاقله و غیره بخوبی انجام میدهند.

وزارت معارف امیدوار است که در اثر تطبیقات متمادی این پروگرام و کتب درسی بالای طلاب فارغ التحصیل دوره ابتدائیه موافق هدفهای مبینۀ یک عده افراد مفید و جوانان نافع بوطن عزیز تقدیم بنمایند. بدیهی است که کتب تعلیمی بطوری مفید واقع شده میتوانند که در آن سوبه فکری شاگردان مدنظر قرار یافته عبارات سلیس مقاصد واضح و لغات مانوس و در حیات روزمره و عمومی قابل استفاده و استعمال دیده شود برعکس کتابهاییکه با عبارات مغلط و جملات بی ربط و کلمات نامانوس تحریر یافته باشد همانقدر از داغۀ استفاده دور مانده و در نتیجه مفید حال شاگردان شده نمیتواند روی همین منظور ریاست تعلیم و تربیه وزارت معارف در تجدید نظر بر نسخه های طبع اول کتب درسی دوره ابتدائی لغات نامانوس پشتورا به لغات مانوس و عام فهم تبدیل و جملات مغلط را به عبارات سلیس و روان عوض نمود مخصوصاً در تبدیل لغات نامانوس بلغات عربی که متداول اکثر السنه شرقی است اهمیت داده شد تا از مانوس بودن و کثرت استعمال لغات مذکور در عوض لغات نامانوس به فوۀ افاده و استفاده شاگردان وسیله و معاونت خوبی تهیه کرده باشد کتبی که با در نظر داشتن شرایط مذکور بعد از تجدید نظر و اصلاحات طبع و نشر

به ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقرري به وزارت
معارف کښې

ع ، س عبدالرحيم خان دهرات
د معارف رئيس

ع ، س دكتور محمد يوسف خان
دسيانس دفا کولتي درياست کفيل

ع ، س ادھم منه منجي اوغلود
اوسياسی علومو درياست

په ۱۳۲۲ ځینې مهمې مقرري

په وزارت معارف کښې

ع ، محمد مرید خان د وزارت
معارف د اجرائیې او مامورینو
عمومی مدیر

ع ، غلام سخی خان د وزارت معارف
د کنټرول عمومي مدیر

گردیده باوجود مشکلات حمل و نقل راه تا دورترین نقاط مملکت بتمام مکاتب ابتدائی رسانیده بموقع استفاده طلاب قرار داده شده است .

درین سال مزید بر مکاتبیکه در سال گذشته دوره ابتدائی شش صنفی در آن تکمیل گردیده بود پنجاه و شش باب مکتب دیگر هم مطابق پروگرام جدید دوره شش صنفی خود را تکمیل نموده سامان ولوازم تعلیمی وغیره آن تهیه و تکمیل شد .

ناگفته نماند که هنوز معلمین برخی از مکاتب ابتدائی متشکل از یک عده معلمین موقت است . و چون تهیه معلم کار فوری نیست وزارت معارف باوجود مساعی مبذوله قادر نشده است که برای تدریسات همه مکاتب ابتدائی مرکز و اطراف معلمین اساسی تربیه واعزام دارد ولی متیقن است که ذریعه معلمین فارغ التحصیل دارالمعلمین مستعجله که از چند سال باینطرف مشغول تدریس و تجربه میباشند در تدریس طلاب دوره ابتدائی ثمره بدست آمده است . چه بر علاوه از تجربه وسابقه معلمین مذکور وزارت معارف در مرکز کابل و اطراف مثل (قندهار - هرات - غزنی -) موسسات تربیوی لوستخی راجعت ترئید معلومات مسلکی این قسم معلمین ابتدائی افتتاح نموده و معلمین مکاتب مخصوصاً کسانیکه فارغ التحصیل دارالمعلمین اساسی ابتدائی نمیباشند در تحت پروگرام معینه در آنها مشغول تحصیل هستند . و علاوه بر افتتاح موسسات لوستخی از مرکز وزارت معارف نیز وقتاً فوقتاً برای ترئید معلومات و تنویر افکار معلمین دوره ابتدائی لایحه و هدایت و توضیحات و تقسیم اوقات نشرو در دسترس استفاده گذاشته شده است . مزید بر لوائح مذکور برای ارائه صورت تدریس هر مضمون از قبیل معلومات حیاتی ، ریاضی وغیره کتابهای جداگانه بنام رهبر تدریس طبع و نشر گردیده بر علاوه از کتب مذکور جهت پیشرفت صحیح تدریسات پشتو در مکاتب ابتدائی کتاب جداگانه گرامر پشتو به اصول عصری و متداول امروزه دنیا تهیه گردیده که به دسترس استفاده معلمین گذاشته میشود . از طرف دیگر برای رهبری معلمین ابتدائی به تدریس اصول صنفی هیئت های مفتشین از وزارت معارف به رسمت و ولایات اعزام گردیده و مشکلات حاصله برخی جا بجا اصلاح گردیده و بعضی بعد ازدادن راپورهای مفتشین و ملاحظه آن ذریعه نشر متحد المال ها و ارسال مکاتب رفع گردیده است جهت ترقی سویه معلمین در زبان پشتو و تکمیل قوه افاده و استفاده ایشان کورسهای مخصوص تدریس پشتو نیز در هر مکتب دائر گردیده و ذریعه معلمین لایق پشتو زبان مطابق پروگرام معینه ریاست تعلیم و تربیه وزارت معارف در ترقی سویه معلمین ابتدائی در زبان پشتو توجه کافی بعمل می آید برای معلمین کورسها مطابق تعلیماتنامه جداگانه ذریعه اعزام مفتشین سیار و نشریات متناوب و ارسال هدایات درباره پیشبرد تدریسات

کورس و صورت اداره آن وقتاً فوقتاً بعد از تفتیش و گرفتن را پور تعلیمی هدايات داده و اقدامات لازمه بعمل آمده است برای ملاحظه امور تعلیمی و صحتی و اداری مکاتب نیز هیئت های مفتشین سیار از مرکز وزارت بهمه مکاتب مرکز و اطراف اعزام گردیده و باین وسیله در اصلاح تدریسات و اداره مکاتب بعد از رسیدن راپورها و ملاحظه آن هادر مجالس شورای معارف اقدامات لازمه بعمل آمده است و برای تفتیش صحیح مکاتب ریاست تعلیم و تربیه علاوه بر نشر تعلیماتمه های مکاتب رهبر جداگانه مفتشین را تهیه و بمرض استفاذه ایشان گذاشته است وزارت معارف در پرتو این اقدامات خود درین سال سعی نموده است که از معلمین فارغ التحصیل دارا المعلمین مستعجله در راه تدریس مکاتب ابتدائی استفاده اعظمی بنماید .

نظر به فقدان معلم اساسی و ضرورت کار گرفتن از معلمین موقت در ادامه تدریسات ابتدائی یکی ازین دو صورت منظور قرار یافته میتوانست اول آنکه بنا بر وقت معلمین اساسی ابتدائی و رویکار بودن معلمین موقت پروگرام اصولی و عصری امروزه مکاتب ابتدائی را که در اکثر معالک متمدن و پیشقدم مورد تجربه و تطبیق قرار یافته و نتایج مثبتی از تطبیق آن بدست آمده است یکسو گذاشته عوض آن مطابق لیاقت معلمین موقت پروگرام ناقص و مختصر دیگری را رویکار بسازیم. دوم آنکه بذریعه معلمین موقت پروگرام عصری موجوده تطبیق شود ولی چون نسبت موفقیت در پیشبرد معلومات اطفال و ادامه تدریسات لازمه ابتدائی و تنویر افکار توده بذریعه پروگرام ناقص مفید به نظر نیامد وزارت معارف به ادامه تدریسات پروگرام عصری ذریعه همین معلمین ترجیح داده و چنانچه در بالا ذکر شد حتی الامکان از هر جهت آنها را رهنمائی نمود. درین سال بعد از اجرای تجارب هم ثابت گردیده که ادامه تطبیقات پروگرام عصری موجوده دوره ابتدائی بذریعه معلمین موقت خالی از فایده نبوده تا یک اندازه قابل امیدواری و اطمینان است البته درین شک نیست مکاتیبیکه تدریسات دوره ابتدائی درانها ذریعه معلمین فارغ التحصیل دارا المعلمین اساسی صورت میگیرد به تطبیق پروگرام جدید و حاصل نمودن هدفهای مطلوبه به آن بهتر موفق میشوند اگر چه تعداد این قسم معلمین در مکاتب نظر به معلمین موقت کمتر است ولی در سایه اقداماتی که درین سال برای تربیه معلمین اصولی ابتدائی بعمل آمده است وزارت معارف چند سال بهدیک تعداد کافی معلمین صحیح ابتدائی را برای پیشبرد تدریسات ابتدائی مرکز و همه ولایات آماده خواهد کرد چه اقداماتی که درین سال راجع به تنویر عده محصلین دار المعلمین و شمول طلبه پشتو زبان و انتخاب هیئت تعلیمیه مقتدر برای تدریسات دار المعلمین بعمل آمده است امید میدهد که از موسسه مذکور پس ازین هر سال بتعداد کافی معلمین ابتدائی فارغ التحصیل گردیده و در راه تطبیق پروگرام دوره ابتدائی بیشتر قدمهای موفقیت برداشته شود و از طرف دیگر فارغ التحصیلان سابقه دار دار المعلمین مستعجل که در لوستخیها مشغول تحصیل اند برای تطبیق صحیح پروگرام

ع ، ج ، والا حضرت د معارف وزیر د سیانس په فا کولته کتبی

ع ، ج ، والا حضرت د معارف وزیر د سیانس په فا کولته کتبی

ع، س، سید ابوالغیر خان
دملی شورا دوهم معین

ع، س، عبدالوهابخان دوزارت
دربار دوهم معین

ع، س، فتح محمدخان دوزارشریف
دولایت داطاق تجارت رئیس

ع، عبداللطیف خان چه دملی شورا
په پنځمه دوره کښې بیا منشی
انتخاب شوی دی

شش صنفی دوره ابتدایه معلومات لازمه را حاصل نموده و با معلومات تازه و حاصل نمودن شهادتنامه های معلمین ابتدائی بصفت معلمین اساسی در مکاتب ابتدائی به تطبیق پروگرام و تدریس طلاب رسیدگی کنند.

درین سال بنا بر مشکلات جنگ دنیا وقت معلمین اصولی دوره ابتدائی وزارت معارف به تاسیس مکاتب جدید اقدام نورزیده و تمام مساعی خود را در راه اصلاح مکاتب موجوده منحصر گردانیده است.

تعلیمات ثانوی

در سال گذشته شورای عالی معارف به تدریسات مکاتب ثانوی توجید بخشیده به اساس تربیه ملی و مطابق به شرایط افغانستان پروگرامی ترتیب و در موقع اجرا گذاشت در سال گذشته و امسال وزارت معارف بهمان خطوطیکه در پروگرام تعین شده بود رفتار نموده برای تدریس اصولی پروگرام مذکور هر گونه چاره هاستنجدیه به فراهم آوری تسهیلات در جریان تدریسی مشغول گردیده است. به سبب عدم توافق پروگرام جدید با بعضی حصص پروگرامهای مکاتب وزارت معارف لازم دید که پروگرام را در دوره اول و دوم مکاتب ثانوی بصورت تدریجی تطبیق کنند نظر به دو سال تجربه که در تطبیق آن حاصل گردیده وزارت معارف متیقن شد که در سال آینده پروگرام در تمام لیسه های افغانستان بصورت قطعی و کلی تشیل و تطبیق می یابد پار سال صنوف دوره اول متوسط و ثانوی یعنی صنوف هفتم و دهم و امسال علاوه بر صنوف هفتم و دهم صنوف هشتم و نهم پروگرام را بکلی تطبیق نموده اند در سال آینده صنوف نهم و دوازدهم هم پروگرام را در تمام نقاط آن تطبیق و از پروگرامهای سابق که از یک مکتب به مکتب دیگر بعضی اختلافات را احتوا مینمود صرف نظر خواهند نمود توجید تدریسات مکاتب ثانوی اجرا آت مرکز وزارت را در باره پیشبرد تعلیمات این دوره داخل یک سیستم نموده چونکه تا اساسی ولسته های معینه احتیاجات مکاتب را تعین گردانید و هر گونه پیش بینی را در صورت پیشرفت آینده مکاتب ممکن ساخت و کنترل تدریسات لیسه ها بصورت کلی بو وزارت معارف تمرکز یافت توجید تدریسات در تقدیر مدارجی که از طرف لیسه ها بعد از ختم تحصیل اعطا میشود نیز یک نوع تجانس تولید و سوبه بکلور پای لیسه های افغانستان بکلی تعین گردید بدینصورت طلاب لیسه های مختلف ولو که قسماً تدریسات خود را بز بانها مختلف اجنبی نموده باشند بعد از فراغ تحصیل معلومات مساوی را دارا خواهند بود و پروگرام فاکولته ها بالای همان اساس ترتیب گردیده است نظر به پروگرام مذکور وزارت معارف تعداد ساعات تعلیمی هر مضمون را در هفته تعین نموده تقسیم ساعات را نیز توجید بخشیده ضرورت معلم هر لیسه

را نظر به صنوف و شعبات آن بیش از پیش تعیین نموده میتواند. وزارت معارف تد ریس زبان خارجه و آموختن يك لسان حیه ممالك متمدنه را به طلاب لیسه الزم و از ضروریات تکمیل تعلیمات میدانند زیرا طلاب ما باید کتب و نشریات علمی ممالك غرب را تعقیب نموده و معلومات خود را بعد از فراغ تحصیل پیش برده بتوانند تدریس زبانهای انگلیسی، فرانسوی، المانی در مکاتب ما به طلاب راجع به پیشبرد سو یقه علمی شان کمک زیاده رسائیده تجریر به که از بدو تاسیس مکاتب حبیبیه، استقلال، نجات درین باره بعمل آمده موجب اطمینان و ممنونیت وزارت معارف گردیده اکثر از هوطنان بعد از فراغ تحصیل و ترک مکتب به داشتن کلید يك زبان مدنی معلومات خود را توسعه داده و امروز در جمله فضلاء مملکت بشمار میروند و آثار مفیدی بوجود آورده اند تد ریس زبان خارجه بصورت صحیح در لیسه ها بطوری ممکن خواهد شد که يك عده مضامین آن بزبان مذکور تد ریس گردد و رنه ۴ - ۵ ساعت در هفته برای آموختن لسان بصورت اساسی برای طلاب کفایت نمیکند.

معلیمی که مضامین را بزبان خارجه بطور صحیح تدریس بتوانند مع الاسف کم پیدا میشود و در بعضی از مکاتب تدریس بواسطه معلمین خارجه صورت میگردد - که عده آنها کم است با وجود این وزارت معارف تدریس بعضی از مضامین را بزبان خارجه نظر به تعداد معلمین در بعضی از لیسه ها تطبیق داده توانست.

درین لیسه ها علاوه بر تدریس لسان خارجه مضامین علمی که جنبه ملی دران نبوده در تمام ممالك بیک طرز تد ریس میشود قرار داده شد که به لسان اجنبی تدریس شود تا طلاب بیش از پیش به مطالعه کتب علمی غربی اقدام نمایند و قوه مطالعه و تتبع در آنها انکشاف نماید.

يك گرو ب مضامین دیگر که جنبه ملی و اسلامی را دارا و دران از شعائر افغانی بحث رانده میشود بزبان ملی تدریس خواهد شد برای تهیه معلمین مضامین سیانس که باید بزبان خارجه هم تدریس نموده بتوانند در فاکولته سیانس ترتیبات لازمه گرفته شده. طلاب فاکولته سیانس از فراغ التحصیلان لیسه ها میباشد که زبان خارجه در آن بصورت اساسی تد ریس و يك عده دروس آن بزبان خارجه بالای طلاب تعلیم میشود قبل از شمول بقا کولته، طلاب به قدر کفافی در لسانیکه میدانند دارای معلومات بوده مقاصد خود را واضحاً افاده و تجریر میدارند از طرف دیگر مضامین سیانس نظر به مضامین ادبی از نقطه نظر عبارات آرائی و کلمه بازی خیلی بسیط و هدف در آنها اظهار فکر است بصورت صحیح؛ بنابراین طلاب فاکولته سیانس برای افاده موضوعات فنی از نقطه نظر لسان مشکلات زیاد حس نمی نمایند وزارت معارف بمقابل هر احتمال ترتیبات گرفته علاوه بر دروس مسالکی در هر شعبه فاکولته دوام تعلیمات لسانی را که طلاب در مکاتب آموخته اند مجبوری قرار داده در فاکولته سیانس هم به تقویه درس لسان طلاب اقدام نموده است.

درینصورت وزارت معارف یقین دارد که فارغالتحصیلان فاкультة سیانس علاوه بر تدریس مضامین متعلقه شان بزبان ملی مضامین مذکور را بیک زبان اجنبی نیز تدریس خواهند توانست . وزارت معارف امسال برای مکاتب ثانوی تهیه لوازم تحصیل و کتب به السئله خارجه را پیشینی نموده است یک تعداد کتابهای انگلیسی و فرانسوی از هند و امریکا و بیروت خریداری شده به معرض استفاده طلاب گذاشته میشود بعضی کتب بزبان المانی در مطبعه عمومی وزارت معارف طبع شده و بمکاتب ارسال گردیده است .

برای قسمت ادبی تعلیمات لیسه ها کتب ادبیات به زبان پشتو که از انتخبات آثار شعرا و نویسندگان سلف و عصر حاضر و ترجمه پارچه های ادبی از زبانهای خارج میباشد تالیف گردیده است و تحت طبع گرفته شده کتب تاریخ مکاتب ثانوی قسماً تالیف و یک عدد آن تحت تصحیح و تدقیق میباشد درین کتابها بر حسب پروگرام مفکوره های ملی اساس گرفته است کتب بصورت عصری دارای لواحق و نقشه جات تاریخی با لخصه نقشه های کهنه ادوار تاریخی وطن را نشان میدهد میباشد .

درسال گذشته همینکه پروگرامهای مضامین لیسه هادر شعبه معارف تحت مذاکره قرار داده شده بود در پروگرام دینیات نیز مذاکرات بعمل آمده سویره ادراک طلاب مد نظر گرفته شد و برای اینکه در پروگرام این مضمون بصورت عمیقانه از طرف علمای وطن غورو و تدقیق بعمل آید وقت زیادتری را برای ترتیب پروگرام آن وزارت معارف تخصیص داد درین سال وزارت معارف پروگرام دینیات را ترتیب داده مطابق سویره علمی اطفال و ضروریات یک مسلمان معلومات لازمه دینی را جمع نموده بمجلس علما که تحت ریاست والا حضرت صدرا عظم صاحب منعقد شده بود تحت تدقیق قرار داد که بعد از اندک تعدیلات در نصاب آن از طرف مجلس محترم تصویب گردید درین پروگرام برای صنوف عالی مکاتب ترجمه آیات شریف و احادیث منیف که موجب تقویه عقیده و صفای طینت اولاد اسلام میگردد ادخال گردیده و دو هیئت مفسرین که یکی در صدارت مشغول تفسیر قران شریف بزبان فارسی میباشد و دیگران در وزارت معارف قران شریف را به پشتو تفسیر مینمایند . از همه اولتر بترجمه آیات و احادیث داخل نصاب شروع نموده و مصروف کار میباشد تا بزودی طلاب لیسه ها از آن مستفید گردند و وزارت معارف امید دارد که در اثر تطبیق این پروگرام نه تنها از نقطه نظر علمی بلکه از نقطه نظر اسلامی بطلاب تربیه متینی بخشیده برای آینده مملکت به عده اشخاص صحیح بیا فرزند .

پروگرام جدید شامل دودوره بوده دوره اول آن بصنوف ۸۰۷ و ۹۰۸ و دوم آن بصنوف ۱۰۱۰ و ۱۱۰۱ تطبیق میگردد مکاتبیکه صنوف ۷۰۶ و ۷۰۷ را دارا بود قبلاً بنام مکاتب متوسطه یاد میشد . این مکاتب به اساس ابتدائیه چهار صنفی تخصیص یافته و به حسب پروگرام

قديم ادامه تعليمات می نمودند بعد از ينگه ابتدا ليه هاشش صنفی شده مطابق پروگرام جديد تعليمات خود را شروع نمودند سويه مکاتب متوسطه هم ترقی نموده و به اساس ابتدا ليه شش صنفی تاسيس و صنف ۹، ۸، ۷، ۶ را دارا شد در مراکز ولايات و حکومت اعلى که دارای ليهه نيبا شدند مکاتب متوسطه تاسيس يافته است تدریسات درين موسسات کما ملازبان ملی ميباشد وزارت معارف به تهيه کتب اين دوره که بزبان پشتو ميباشد دير داخه است چنانچه اکثر از کتب درسی از قبيل تاريخ، جغرافيه، کيمياء، رياضيات، بايولوژی تاليف گرديده اين کتا بهابراي ليهه هانيز به حيث کتب درسی و قسماً به حيث کتب معاون درس مورد استعمال و استفاده قرار داده خواهد شد.

در تعليمات مکاتب ثانوی مشکلاتيکه از همه اولتر به نظر ميخورد کبودی معلمين صحيح ميباشد اگر چه وزارت برای پيشبرد تدریسات تا حد ممکن چاره های فوری سنجيده و از خارج با وجود مشکلات راه معلمين را استخدام نموده ليکن الی فراغ تحصیل يك عده معلمين از فاکولته ساينس احتياجات مکاتب ثانوی بمعلم رفع نخواهد نشد البته در آينده بعد از ينگه يك تعداد معلمين لايق از اين فاکولته فارغ التحصيل شوند ترقی و توسيع تعليمات ثانوی به مشاهده خواهد رسيد برای مکاتب متوسطه و تدریس بعضی مضامين دوره اول ليهه ها يك تعداد معلم لايق تحت تربيه گرفته شده که در دارالمعلمين متوسطه مشغول تحصیل ميباشند بعد از چندی مکاتب متوسطه موجوده از کبود معلمين نجات يافته تاسيس مکاتب متوسطه های ديگر نیز ممکن خواهد شد.

يك عده معلمين موجوده مکاتب متوسطه و دوره اول ليهه در پوهنځی به کورسهای شان مشغول تعليم ميباشند در ينسال شعبات فنی پوهنځی نتيجه خوبی داده و بعد از انقضای دوسال نواقص اين کروب طلاب تکميل گرديده صلاحيت تامه تدریسی را در مکاتب متوسطه حائز ميگردند.

راجع به تهيه سامان و لوازم تحصیل برای دوره ثانوی اقدامات بعمل آمده يك لست آلات و سامان لا بر ا توار های ليهه ترتيب و از خارج خواسته شده است. يك حصه نقشه جات و تابلوها تحت اداره وزارت معارف ذريعه رسامها ترتيب ميگردند تا در مورد استفاده طلاب واقع شود.

بعد از مطالعه نتيجه امتحان و پارچه های طلاب و مقايسه آن با راپور های تدریسی و پروگرام وزارت معارف بری کنترول امتحانهای سالانه داخل اقدامات گرديده را جمع به صورت جريان امتحانها و تعين ممتحنين ترتيبات لازم گرفته است و در امتحان آينده تطبيق خواهد يافت درين سال يك عده زيادتر طلاب درجه بکلور ريارا حاصل نموده و از ليهه ها فارغ التحصيل شده به فاکولته ها و د حرب پوهنتون شامل گرديند.

تعلیمات مسلمکی و عالی

در سال ۱۳۲۲ و ۱۳۲۳ - اصلاحات و تعدیلات مهمی در امور مکاتب مسلمکیه و فاکولته ها رخ داده است سال گذشته وزارت معارف به ساختن پروگرامهای مکاتب ثانوی مشغول بوده و درین سال به انتظام دادن موسسات مسلمکی و عالی عطف توجه نموده است .

فاکولته سیانس که در سال گذشته بایک تعداد محدود معلمین تاسیس شده بود به سبب آمدن معلمین لایق از فرانسه و جرمنی که عبارت از تحصیل یافته گان افغانی میباشند رنگ و رونقی خوبی بخود گرفته امید های وزارت معارف را به پیشرفت این موسسه تقوییه بخشید فی الحقیقت هیئت تدریسی این فاکولته اشخاص متخصصین و تقریباً همه دکتور در فن خود بوده . صلاحیت و لیاقت تدریسی را داشته و بکمال مثنونیت مشاهده میشود که همه این جوانان فاضل افغان امور فاکولته را بدوش گرفته بصورت اساسی ایفا مینمایند هنگامیکه فقدان معلم در لیسها و وضعیت بحران را بخود گرفته و در بعضی آلیسهها تدریس بعضی مضامین بالتخاصه مضامین سیانس بخوبی اجراء نمیشود وزارت معارف به تاسیس و تقوییه این فاکولته مطمئن گردیده یقین دارد که بعد از مدت سه سال احتیاجات فوری لیسهها را از طلاب فارغ التحصیلان فاکولته سیانس رفع و جریان تدریسات را بصورت طبیعی دوام خواهد داد فاکولته سیانس از همه اولتر تربیه معلمین ریاضی کیمیا و بیولوژی مکاتب ثانوی را در نظر دارد البته چینیکه به تعداد کافی معلمین از این مؤسسه بدست آمد تا سیس لیسه های جدید بدیگر مناطقی نیز ممکن میگردد فاکولته سیانس بقدم اول خود تربیه معلمین را مد نظر گرفته پروگرام خود را ترتیب داده است . و جنبه اکتشافیه اونظر به پلان تربیه معلمین و احتیاج اشده مکاتب ثانوی و از طرف دیگر به سبب عدم ارتباط با موسسات علمی خارج نظر به وضعیت جنگ بتأخیر افکنده شده امید است که در آینده نتایج تبعات و تدقیقات علمی این مؤسسه بدنیای علم نشر گردد ، صدوکتور محمد یوسفخان که در دار الفنون (Göttingen) رتبه دوکتوری فیزیک را حاصل نموده بریاست فاکولته تعیین و آقایان ابوبکرخان دوکتور فیزیک دار الفنون (Montpellier) و محمد اسحق خان داکتور کیمیا دار الفنون (پاریس) به پرو فیسری فیزیک و کیمیای فاکولته سیانس تعیین گردیده اند امسال یک عده زیادتر از طلاب به فاکولته مذکور شامل و مصروف تدریسات میباشند تا اندازه که شرایط موجوده مساعدت مینماید لایرا توار های فیزیک، کیمیا و بیولوژی، فاکولته سیانس تنظیم و ترتیب گردد یده و بمعرض عملیات و تجربه طلاب قرار داده شده است . در نظر است که بسال آینده فاکولته به عمارت وسیعتری که گنجایش در سخانهها و لابراتوارها را داشته باشد نقل داده شوند .

وزارت معارف همیشه ب فکر بلند بردن سوپه تعليمی مکاتب بوده بعضی مکاتب مسلکی که قبلاً برای رفع احتیاج فوری مملکت تاسیس و به سبب نبودن معلم عالی بصورت ابتدائی و متوسط اجرای تدریس مینمودند حینکه شرایط بلند بردن سوپه تعليمی و معلمین لایق تهیه شد وزارت معارف اقدام فوری به اساسی ساختن و بلند بردن مکاتب های مذکور نموده مکتب زراعت قبل برین از طلاب ابتدائی چهار صنفی طلبه پذیرفته در بفلان یک عده طلاب را تحت تربیه گرفته بامور فنی زراعت آنها را آشنا میساخت طلابیکه ازین مکتب فارغ التحصیل شده به معرض استفاده ریاست زراعت بفلان گذاشته شده .

احتیاج بزرگ زراعتی آنجا را رفع مینمایند به سبب آمدن متخصصین زراعت - از خارج و اهمیت فن زراعت برای بهبود افغانستان وزارت معارف از فرصت و شرایط امکان استفاده نموده به بلند بردن سوپه مکتب زراعت اقدام نموده - این بود پروگرام جدید و تعلیماتنامه و باقی حوائج مادی مکتب فعلاً از طرف وزارت معارف تهیه دیده شده یک عده طلاب از دوره اول مکاتب ثانوی که از صنف ۹ فارغ شده بودند ب مکتب مذکور شامل و هیئت متخصصین زراعت را که به دارالفنونهای خارج تحصیل نموده اند ب معلمی آنها موظف گردانید .

طلاب بصورت لیلی در مکتب شامل و اداره مکتب مذکور به غلام نقشبند خان متخصص میوجات فارغ التحصیل جاپان دارالفنون تو کیو سپرده شد برای بلند بردن سوپه علمی این مکتب و کنترول تدریسات آن بصورت صحیح این مؤسسه را وزارت معارف تحت کنترول تعليمی فا کولته سیانس قرارداد تا فا کولته با هیئت تدریسی خود پیشبرد امور تعليمی این مؤسسه را عهده دار گردیده عندالامکان در آینده یک فا کولته زراعتی که برای حیات ممالک زراعتی خیلی مهم است بوجود آید .

الحال مکتب بنام لیسه زراعتی افتتاح و به تدریسات خود شروع نموده است به طلاب فارغ التحصیل این مؤسسه عنوان باشولیه زراعت داده میشود فا کولته سیانس علاوه برین مکتب مکتب مساحت را تحت کنترول خود گرفته تدریسات آنرا مواظبت مینماید تا در آینده یک عده مساحتان و کار تو کرافها تربیه شده بمساحه و کار تو کرافی مملکت اشتغال ورزند .

در فا کولته حقوق هم در سال آینده اصلاحات زیادی بعمل آمده بعضی از مکاتب مسلکی تحت کنترول فا کولته مذکور قرار داده شد درین سال در پروگرام و تعلیماتنامه فا کولته حقوق تجدید نظر بعمل آمد عده سالهای تعليمی آن چهار سال قرارداد داده شد قبل برین طلاب در سه سال لیسانس حقوق راه به دست می آوردند و طلابیکه بکلوریا حاصل نموده بعیث طالب العلم فوق العاده شمول ورزیده میتوانستند الحال که تعداد طلاب بکلوریا دیده همه سال زیاد شده میروند وزارت معارف یکی از شرایط دخول به این فا کولته را داشتن بکلوریا قرارداد و از اخذ طلاب دیگر

امور وزارت معارف

صرف نظر نمود در سال چهارم فا کولته مذکور به سه شعبه تقسیم میشود - اداری - مالی و سیاسی طلابیکه به قسمت اداری آن داخل میشوند در آینده بعد از فراغ تحصیل با امور اداری وبالخاصه بحکومتها موظف میگرددند آنها نیکه شبهه مالی را میخوانند با امور محاسباتی مشغول خواهند شد چنانچه راجع به مکتب زراعت فوق التکرار گردید حکومت برای رفع احتیاجات جهت تهیه حکام ومحاسبین مکاتب سه گانه حکام و اصول تحریر و تجارتی را تأسیس نموده بود الحال که طلاب بکلوریا به تعداد زیاد از لیسه هافارغ و به فا کولته حقوق شامل میشوند و در شعبه اداری آن فا کولته تحصیل مینمایند برای رفع احتیاج فوق قدم بزرگتری به شمار می آید .

برای پیشبرد سوئیه تعلیمی طلاب که قبل برین به مکتب حکام مسروف تعلیم بودند ترتیبات اتخاذ گردید مکتب مذکور را الی فراغ تحصیل تمام طالب العلمهای آن به فا کولته حقوق مربوط گردند از طرف فا کولته مذکور در پروگرام آنها تجدید نظر بعمل آمد و یک عدد زیاد کفر آنها در وزارتها و دوائر مختلفه فرستاده شد تا اشخاص اهل کار راجع به کارهای خود به حکام آینده معلومات بدهند این کفر آنها بطوری ترتیب گردیده اند که ضروریات اساسی ومعلومات لازمه یک حاکم را تکمیل مینماید بطلاب فا کولته حقوق هم از کفر آنها استفاده خواهند نمود سلسله کفر آنها عنقریب شروع خواهد شد برای اینکه حکام آینده راجع به حقوق اسلامی و اصول معنایکات از روی شریعت نبوی معلومات لازم را حاصل نمایند وزارت معارف دریر وگرام فا کولته حقوق در سفته شریف را داخل نموده تا قسمت معاملات آن بصورت مفصل به طلاب تدریس شود .

چون محاسبین تجارتی و اصول تحریر و محاسبیه تقریباً به مقاصد صدی نزدیک تر از هم طلاب تهیه مینمود و مقصد تربیه محاسب با امور محاسبیات دوائر و بانکها بود وزارت معارف لازم دید که درین باره عطف توجه نموده در تربیه محاسبین که به دوائر مملکتی به تعداد زیاد مورد احتیاج واقع میشوند اقدامات اساسی تری را بعمل آورده این بود که اولاً هر دو مکتب یکجا شده تحت اداره علمی فا کولته حقوق قرار داده شد و از اخذ طلاب جدید به این دو مکتب صرف نظر گردید وزارت معارف برای این دو مکتب موقت پروگرام متحدالشکل ترتیب و بایک عدد معلمین مسلکی مشخصین طلاب موجوده هر دو مکتب را بصورت اساسی تحت تعلیم گرفت بموض این دو مکتب یک لیسه تجارتی تأسیس و پروگرام آن ترتیب و مکتب مذکور را افتتاح و ملحق بریاست فا کولته حقوق نمود درین مکتب در آینده با امورهای متوسط محاسباتی برای بانکها و دوائر محاسباتی تربیه میشوند در اس ریاست فا کولته حقوق و ملحقات آن آقای عس پروفسر داکتر منجی انجلو مشاور وزارت خارجه تعیین گردیده یک عدد زیاد طلاب فارغ التحصیل مکتب ملکی آنقره تحت اداره پروفسر مذکور در فا کولته ومکاتب ملحقه اجرای تدریسات را مینمایند .

برای پیشبرد تدریسات فا کولته طبی وزارت معارف در سال گذشته خدمات بس مهمی نموده وبالخاصه میدان عملیات فا کولته را توسیع زیاد بخشیده است برای اینکه طلاب نظریاتی را که در فا کولته تحصیل مینمایند بمیدان عمل نیز بیاورند لازم است که هر کدام از طلاب تحت اداره پرو فیسر های خود در شفاخانه ها و کلینیک ها به عملیات مشغول شوند و چیزیکه وزارت معارف را در بار آوردن اطبایه فا کولته کابل زیاد تر امیدوار میسازد میدان وسیع طبابت است که معرض استفاده طلاب قرار داده است زیرا در ممالک دیگر بسبب ازدحام طلاب به نسبت فا کولته طبی کابل برای هر ضلعه موقع زیاد عملیات به شفاخانه هامیسر نمیشود وزارت معارف برای تربیه اطبایه با تجربه درین سالیک غده شفاخانه ها و معاینه خانه های بزرگ مرکز را که عبارت از شفاخانه ملکی و سناتوریم شفاخانه عقلی و عصبی و شفاخانه مستورات و معاینه خانه مرکزی باشد. فا کولته طبی مربوط گردانید این موسسات از طرف ریاست فا کولته اداره گردیده تداوی مریشان علاوه از دو کتور های موظف هر شفاخانه از طرف پرو فیسر های فا کولته طبی نیز در کلینیک های مختلف صورت میگردد و طلاب آن تحت اداره پرو فیسر های خود استفاده زیادی مینمایند وزارت معارف یقین دارد که مربوطیت شفاخانه مذکور بفا کولته طبی در پیشرفت تدریسات فا کولته رول مهم را دارا بوده در لیاقت فارغ التحصیلان اثر مهم می اندازد.

درین سال یک عده پرو فیسر های لائق برای دروس تشریح و عقلیه و عصبیه با کتر یولو جی و انساج و کیمیای حیاتی استخدام و شروع بکار نموده اند یک عده طلبه که درس نظری تشریح را تکمیل نموده بودند بفرس دیدن تطبیقات همراه یک نفر پرو فیسر به هند اعزام شدند تا در آنجا در ایام زمستان تطبیقات نمایند درین سال به تعداد یازده نفر از فارغ التحصیلان دوره پنجم فا کولته طبی دوره ستاز خود را تکمیل کرده و به اخذ دیپلومه دو کتوری نائل شدند و به حیث دو کتور طب شروع بکار نموده اند همچنان (۱۶) نفر از فارغ التحصیلان مکتب طبی بعد از تکمیل ستاز شهادتنامه گرفته بچیت معاون دو کتور شناخته شدند دو نفر از مکتب دوا سازی امسال فارغ التحصیل گردیدند به تعداد یازده نفر از فارغ التحصیلان دوره ششم فا کولته طبی از درس نظری فارغ شده داخل ستاز گردیدند. همچنان (۱۴) نفر از مکتب طبی و یازده نفر از دوا سازی فارغ شده داخل ستاز گردیدند برای اینکه عمارت فا کولته نزدیک کلینیک ها و شفاخانه ها بوده برای طلاب سهولت پیش شود چندی قبل به تعمیر عمارت عصری برای فا کولته طبی به علی آباد به جوار شفاخانه ملکی آغاز شد و درین زمینه وزارت معارف جدیدت بصرف رسانیده تعمیر آنرا تکمیل و فا کولته را از عمارت موقتی به عمارت اساسی آن نقل دادند تنظیم و ترتیب درس خانه ها و لابراتوارها درین عمارت بصورت اساسی صورت میگردد.

از همه اولتر وزارت معارف اسلح دار المعلمین های ابتدائیه و متوسطه را ضرور مبینند زیرا

پیشرفت تعلیمات ابتدائی و متوسطه که اساس کل معارف را تشکیل مینماید منوط به آن است از بدو تا سپس دارالمعلمین تا حال همیشه این موسسه رو به بهبودی بوده است امسال در تعداد طلاب دارالمعلمین ها افزایش بعمل آمده الحال زیاده از (۷۰۰) نفر در آن موسسه مشغول تحصیل میباشند پروگرامیکه در سال ۱۳۲۱ به تصویب رسیده بود درین سال مورد تطبیق قرار گرفت و یک حصه مشکلات تراجم به تطبیق آن رفع گردید تعلیم و تربیه معارف راجع به تهیه معلمین لایق بصورت پیشبرد تعلیمات در دارالمعلمین ها بصورت اساسی از چندینست که مشغول مطالعات میباشد در سال آینده اصلاحات مزیدی که پیش بینی شده بود مورد اجرا قرار می یابد چنانچه در انتخاب طلاب برای دارالمعلمین شرایط پیشتر و زبانی لازم دیده شده چنین فرار داده شد که طلاب دارالمعلمینها از مناطق پیشتر و زبان و از طلابیکه بدرجه اعلی و عالی کامیاب شده باشد انتخاب شوند از طرف دیگر یک هیئت مرکب از اشخاص صلاحیت دار مرکز وزارت معارف هر هفته برای مراقبت تدبیرسی بمکاتب مذکور رفتن بمعلمین و مامورین آنجا هدایات لازم می دهد و نوافصیکه بنظر آنها برسد فوراً به اصلاح آن اقدامات بعمل می آید از مکتب های جدیدی که درین سال وزارت معارف تاسیس نموده مکتب سیورت است این مکتب برای تربیه معلمین سیورت افتتاح شده سیورت و حفظ الصحه را بصورت اساسی به طلاب تدریس مینماید یک عده طلاب از صنف هفت در مکتب مذکور شامل و بعد از مدت چهار سال تحصیل خود را انجام میدهند شرایط اسکان و معیشت طلاب بصورت مکمل ترتیب و تعلیماتنامه آن تحت اداره ریاست سیورت و حفظ الصحه در جریان است یک نفر متخصص سیورت که از ترکیه استخدام گردیده به تدریس دروس مسلیکی سیورت درین مکتب و در دارالمعلمین مشغول میباشد پروگرام و تعلیماتنامه مکتب سیورت در مجلس وزارت تصویب و مورد تطبیق قرار داده شده است.

فعلاً چهار نفر صنف اول آنرا تشکیل نموده فارغ التحصیلان این مکتب فعالیت های سیورتی مکاتب را منظم ساخته برای تربیه جسمانی و صحت اولاد وطن خواهند کوشید. مکتب سنائیکه قبل از جنگ رنگ و رونقی خوبی را گرفته و عده زیاد صنعت گران از آن فارغ التحصیل شده و به حرفه آزاد مشغول اند به سبب فقدان معلم و نبودن مواد لازمه جریان تدریسات آن مشکل گردیده وزارت معارف باوجود تمام این مشکلات درین سال برای اصلاح وضعیت مکتب مذکور سعی نمود در بعضی شعبات آن اصلاحات لازمه را تعمیم نموده است. و بعضی شعبات آنرا مثل فالین بافی که پیشرفت خوبی نکرده بود به نساجی تبدیل و طلاب آنرا به فابریکات جهت آموختن فن بطور عملی تقسیم نمود وزارت معارف به اصلاح شعبه رسامی و مهندسی کوشیده پروگرام اساسی قسمت رسامی آنرا ذریعه ارباب فن ترتیب و به مرض اجرا گذاشت. صورت اخذ طلاب و شرایط دخول تعدیل با تعلیماتنامه آن تصویب گردید در تهیه معلمین آن تا اندازه سعی کرده شد. در آینده

بمذازین که طلاب پروگرام جدید را تعقیب و از مکتب صنایع بدرجه باشولیه آرت فارغ التحصیل شدند بک اتولیه رسامی که دران ادامه تحصیل عالی ممکن میگردد در نظر است که افتتاح شود و طلاب بعد از فراغ اتولیه مذکور بدرجه ماستر آف آرت شناخته خواهند شد .

در مجالس متعدد که دران مهندسین وزارت فواید عامه وجود داشت بریاست تعلیم و تربیه راجع به اصلاح مکتب مهندسی و معماری مذاکرات بعمل آمد یک پروگرام به اشتراک وزارت معارف و مهندسین فواید عامه ترتیب گردید که بعد از اندک تعدیلات و موافقت وزارت معارف و فواید عامه مورد تطبیق گذاشته خواهد شد. اگرچه درین ایام جنگ تعمیرات حکومتی و شخصی نظر به فقدان مالز مه به تعویق افتاده لیکن در آینده احتیاج شدید به طلاب این مکتب محسوس خواهد شد. وزارت معارف درین پروگرام خود احتیاج آینده را پیش بینی کرده برای معاونت دیپلوم انجینیرها تربیه یک عده معاون مهندسین و معمار را درین مکتب مدنظر گرفته است .

یک قسمت صنوف مکتب صنایع که بنام مستعمله یاد میشوند و معلمین وطنی دارند در فعالیت آنها وقفه بظهور نرسیده و مسروف تربیه یک عده کارگران و پیشه وران فعال میباشند . این طلاب بعد از آموختن اساسات حرفه به فابریکه تجارتمی مکتب صنایع مشغول کارهای عملی شده هرگونه تفرعات حرفه خود را می آموزند. اگرچه وضیعت موجود مکتب صنایع چندان درخشان نیست لیکن وزارت معارف مقاصد عالی را راجع به احیا و توسعه این موسسه که برای ترویج صنعت و ترقی مملکت عامل نافع است در نظر دارد .

مرکز وزارت :

درین سال وزارت معارف بعضی از دوائر مهمه خود را تقویه بخشیده امور عرفانی را زیاده تر بوزارت تمرکز داده تماس خود را با مکتب خواهد ذریعه مدیرهای معارف خواست مستقیما فایم نموده ذریعه هرگونه هدایات و لواحق طرز فعالیت موسسات مربوطه را تعیین و معلمین و مامورین را در ایفای وظایف شان بصورت اساسی رهتانی نموده است. ریاست تعلیم و تربیه درین سال ذریعه بعضی اعضای جدید تقویه یافت. امور متعلقه آن به شعبات ذیل تقسیم و شعبات مذکور تاسیس گردید :

(اول) - مدیریت تعلیمات عالی و مسلکی . (دوم) - مدیریت عمومی تعلیمات ثانوی و متوسطه

(سوم) - مدیریت تعلیمات ابتدائیه . (چهارم) - مدیریت پشتو .

(پنجم) - مدیریت نشریات . (ششم) - مدیریت کتابخانه .

یک عده کتابهای زیادی که بصورت درهم و برهم به تجویخانه موجود بود ترتیب و کتابخانه معارف تاسیس گردیده و به عرض استفاده معلمین و مامورین معارف گذاشته شد و جای مطالعه هم بصورت عصری برای مطالعه کنندگان ترتیب گردیده است از طرف دیگر عمارت اساسی کتابخانه وزارت معارف تحت تعمیر است و یک مقدار پول برای خریداری

کتاب از خارج در بودجه پیش بینی شده تادر آئینده کتب مفید جدید الطبع دیگر از خارج خریداری شده بمعرض استفاده معلمین قرار داده شود .

یک دانه بنام مدیریت احصائیه مکاتب تحت اداره مدیریت عمومی مامورین افتتاح و بجمع آوری معلومات احصائیوی مشغول گردیده این مدیریت مرجع معلومات احصائیوی مکاتب که دوائر مختلف وزارت به آن احتیاج دارند میباشد مجلس عالی معارف درین سال تحت ریاست والا حضرت وزیر صاحب معارف هفته وار منعقد گردیده بمسائل عرفانی که در اثر تفتیش مکاتب و تقدیم نتایج آن مطرح بحث قرار داده میشود اصلاحات مهم بعمل آمده درین مجلس روابط و تماس بین دوائر معارف زیاد تر شده در اثر همکاری دوائر و هدایت والا حضرت وزیر معارف به فعالیت هر کدام از دوائر سرعت و انتظام بخشید درین سال دو صد و دوازده باب مکاتب بعضی یکدفعه و برخی دوبر مرتبه تفتیش شد، در اثر مذاکرات مجلس هدیایات و اوائج نافع ترتیب و برای سهولت کار و هدایت معلمین بمعرض استفاده گذاشته شد . علاوه بر تفتیش امور تدریسی مکاتب یک هیئت مفتشین از طرف ریاست سیورت و حفظ الصحه بمکاتب اعزام و وضعیت صحیح طلبه راتحت کنترل قرار داده یک عده طلاب مریض بشفاخانه معارف مجاننا تداوی گردیدند برای جلوگیری از امراض ساریه ریاست سیورت انجکشیون ضد مجرقه را بالای قسمت اعظم طلاب تطبیق نمود و همچنین تطهیم ضد چیچک هم بالای طلاب تطبیق شده است .

فعالیتهای سیورتهی مطابق به بلان و پروگرامی که پیش بینی شده بود اجرا شده است .
 قهرمانیت سیورت را بابرق آن درین سال مکتب نجات بدست آورد .
 درین سال تعلیماتنامه های عمومی و اصولنامه مکافات و مجازات کلوب و تیم های سیورتهی

معارف در مجلس وزارت تصویب گردید و برای گذارشات سیورتهی سالهای آئینده مورد تطبیق قرار داده خواهد شد .
 مقرریهای عمده وزارت معارف در سال ۱۳۲۲ قرار ذیل است :

اول - تقرر ، ص منہ منجی اغلو بحیث کفیل ریاست فاکولته حقوق و علوم سیاسی .

دوم - تقرر ، ص دا کتر محمد یوسف خان بحیث کفیل ریاست فاکولته ساینس .

سوم - تقرر ، ص عبدالرحیم خان بحیث رئیس اداره معارف هرات .

چهارم - تقرر ، ص محمد مرید خان مدیر عمومی مامورین و اجرائیه .

پنجم - تقرر ، ص غلام سخی خان مدیر عمومی کنترول .

ششم - تقرر ، ص غلام حیدر خان بحیث مدیر عمومی لیسه حبیبیه .

هفتم - تقرر ، ص محمد اسمعیل خان بحیث مدیر عمومی معارف قندهار .

هشتم - تقرر ، ص عبدالغفور خان برشنا بحیث عضو تعلیم و تربیه بدرجه مدیر عمومی .

نهم - تقرر (۶ نفر) بحیث مدیر بدوائر عرفانی مملکت .

دهم - تقرر هفت نفر عضو بریاستهای مربوطه وزارت معارف .

یازدهم - تقرر (۱۴۰ نفر) از درجه مامور الی کاتب چهار .

دوازدهم - استخدام (۱۹۹) نفر بحیث مستخدم در موسسات و دوائر عرفانی . . . . .
 (انتها)

امور وزارت اقتصادملی

باوجود اوضاع بحرانی جهان و بندش راهای عمده تجارتي و مشکلات امروزه که ارکان اقتصادی و کباخ اجتماعی بشریت را متزلزل ساخته وزارت اقتصاد ملی در دوران سال جاری با اجراءات ذیل موفق گردیده :

الف امور صنایع :

نظر به بحران دنیا مدیریت عمومی صنایع وزارت اقتصاد ملی تنها در داخل وظیفه معینه خود با اجراءات آتی اقدام نموده و موفق شده است .

۱ - تکمیل بستکاری فابریکه جدید بوت دوزی و تسلیمی آن بشرکت چرم گری و بوت دوزی .

۲ - تاسیس شرکتهی بنام (دبرقی تودونوشرکت) بفرض تعمیر سامان تسخین برقی وغیره امور مربوطه آن ب سرمایه دولت افغانی .

۳ - ترتیب و جمع آوری احصائیه بافندگان و نساجان ولایات و حکمرمات اعلی .

۴ - توزیع یکصد بایه کارگاه نساجی دستی با سامان مربوطه آن بمجلس عمومی ، مکاتب صنایع نفیسه و شرکت امید .

۵ - تنظیم و ترتیب نندارتون سال ۱۳۲۲ .

۶ - تاسیس شرکتهی بنام (دلبنیا نو شرکت) بفرض تهیه اقسام پنیر ، مسکه ، قیماق و ماست باصول صحی و فنی و فروش شیر ، تخم مرغ ، ماهی ، اقسام مرباها ، شربت ها ، کیک و کلهچه ب سرمایه سه لک افغانی .

ب : امور تجارت و شرکتهای :

مدیریت شرکتهای وزارت اقتصاد ملی بر علاوه اجرای امور محوله واداری خود بصورت عادی به برخی امور دیگر نیز اقدام ورزیده که از ان جمله تاسیس بعضی شرکتهای است که در ذیل اسم برده میشود :

۱- تاسیس د رویان شرکت در کابل ب سرمایه	(۵۰۰۰۰۰۰۰۰) افغانی
۲- » د پروان » » »	(۳۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۳- » د بهار » » »	(۲۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۴- » د کشمش » » »	(۵۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۵- » د بگرام » » »	(۲۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۶- » د سپوزمی » » »	(۲۰۵۰۰۰۰۰۰۰) »
۷- » د ملخاند » » »	(۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) »

امور وزارت اقتصاد ملی

افغانی (۱۰۰۰۰۰۰۰)	۸- تاسیس دوسپنی شرکت در کابل سرمایه
» (۵۰۰۰۰۰۰)	» ۹- دیسری
» (۷۰۰۰۰۰۰)	» ۱۰- دمینی
» (۱۰۰۰۰۰۰۰)	» ۱۱- دستوری
» (۱۰۰۰۰۰۰۰)	» ۱۲- دهرمند
» (۵۵۰۰۰۰۰)	» ۱۳- دغور بند
» (۱۰۰۰۰۰۰۰)	» ۱۴- داقبال
» (۲۰۵۰۰۰۰۰۰)	» ۱۵- دنوبهار
» (۲۰۴۴۷۰۰۰۰)	» ۱۶- دباختر
» (۲۰۰۰۰۰۰)	» ۱۷- درفاه

تزئید و تنقیص عمل سال ۱۳۲۲ عموم گمرکات نسبت به سال ۱۳۲۱ قرار ذیل است :

افغانی	نسبت	سال ۱۳۲۱	نسبت	سال ۱۳۲۲	گمرک کابل تزئید
» ۶۷- فیصد	»	»	»	»	۱- گمرک کابل
» ۵۸- »	»	»	»	»	۲- فندهار
» ۳۰- »	»	»	»	»	۳- هرات
» ۲۹- »	»	»	»	»	۴- مزار شریف
» ۳۵۳- »	»	»	»	»	۵- اندخوی
» ۱۲- »	»	»	»	»	۶- مشرفی
» ۳۵- »	»	»	»	»	۷- جنوبی
» ۸- »	»	»	»	»	۸- فراه

و هم دو قلم تنقیص مذکور قرار ذیل است :

- ۱- گمرک قطن و بدخشان تنقیص سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد یک افغانی .
- ۲- گمرک میمنه تنقیص سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد ۳ - افغانی .

امور وزارت فواید عامه

مدیریت عمومی معابر:

اجراآت مدیریت مذکور علاوه بر بعضی مطالعات و پیش بینی ها و تدقیقات مجملی نسبت بسړک نین کابل و هرات ازراه هزاره جات بدوشق ذیل منتهی میگردد .

I - کارهای سړک کابل و مشرقی ازراه تنگ غارو که ازسال ۱۳۱۹ کار منسور بسورت منظم زیر اجرا آمده و از لحاظ مشکلات عملی و تکنیکی و اهمیت اقتصادی در کارهای معابر اولیه رادارا میباشد .

۱ - مقداری کارهای اجرا شده سړک مذکور:

الف: - سړنک پرانی ، سړنک کاری ، کشیدن ویر کردن .

۱	درسال ۱۳۱۹	»	»	»	»	فیصد ۱۵۸۵۸۰	مترمکعب
۲	درسال ۱۳۲۰	»	»	»	»	۱۶۷۹۱۰	»
۳	درسال ۱۳۲۱	»	»	»	»	۳۳۲۷۷۷	»
۴	درسال ۱۳۲۲	»	»	»	»	۳۰۴۱۲۳	»

ب: - تونل ها :

۱ - تونل اول در حصه ما هی پر:

طول / ۰ ۳۴ متر عرض فعلی / ۰ ۴ بلندی ۱/۲ متر کاری متصل تونل اول ما هی پر نیم تونله طول / ۰ ۲ متر .

۲ - تونل در حصه تنگی ابریشم

طول ۱۰ متر عرض ۳ متر متصل آن کاری یانیم تونله بطول ۱۶ متر

II : کارهای متفرقه امور معابر:

۱ - سړنک کاری و پخته کاری و خشت کاری پخته دریل ها و پیل چک ها جدید جمله ۹۰۰ متر مکعب

۲ - ویر کاری دریل ها و پیل چک ها ۱۵۰۰۰ متر مکعب

۳ - تعمیر معبرها متجاوز از ۱۰۰۰ متر بطول

۴ - پخته کاری رویه سړک بطرز (ما کادام) ۵۰۰۰ متر بطول

۹ ۹ ۹

نوت: - کارهای سړنک پرانی و سړنک کاری کشیدن ویر کردن چهار ساله سړک تنگی غار و ازین لحاظ گرفته شده که کار ۴ ساله سړک مذکور درج سالنامه کابل کاملا باید بوده باشد .

(۲) مدیریت عمومی تعمیرات :-

کارهای این مدیریت در ظرف سال چهارم شروع شد؛ اول تعمیراتی که کارهای آن امسال بسر رسیده، دوم تعمیراتی که در سال ۱۳۲۲ شروع شده، سوم تعمیراتی که چهارم به آن و پروژه تعمیراتی که در آینده کار آن ملحوظ نظر است.

I تعمیراتی که در هذاسنه تکمیل شده اند :

۱- تعمیر دیوای عمومی واقع در هزنک.

۲- کدامهای واقع تقاش.

۳- مدیریت اوراق وزارت خارجه.

۴- دو عمارت در ناحیه وزارت.

II تعمیراتی که اکثریه کارهای آن در هذاسنه بسر رسیده ولی کاملاً تکمیل نشده اند:

۱- تعمیر الحاقیه سفارت فرانسه.

۲- گراج های سیاه سنگ.

۳- معاینه خانه آب دریا.

۴- تیه بلند بعمان که جزو کارهای اجرا شد آن قرار ذیل است :

(۱) ساختمان یک حوض کلان جهت ذخیره آب برای فواره ها و برای آبیاری اشجار و غیره.

(۲) شدن و هموار سازی مرتبه اخیر سرتیه و ساختمان حویلهای سرتیه.

(۳) اصلاحات مرتبه سوازی قبیل کردن دومترو ساختمان های زینته های سنگ قراغی که انهای مرمر

سرتیه های مرمر، دیوارها از سنگ مخصوص سرخ، حوض های متعدد از سنگ مرمر خام.

(۴) تکمیل یک اندازه کمدان ها از سنگ مرمر و غرس یک تعداد اشجار و تکمیل یک زینته کلان از

سنگ مرمر با تمام ضروریات.

(۵) تکمیل فیچی عمارت و نخته پوش حوض ذخیره و اسفلت کاری آن.

(۶) شروع ساختمان یک دوره برج کلان طرف شرق و شمال تیه.

(۷) تعمیر یک زینته سنگی خشتی از مرتبه اول به مرتبه دوم و هکذا تعمیر یک چوبتنه جدید به نقشه

مکملتر از آخر مرتبه دوم.

(۸) احداث سرتیه جدید بظرف سمت جنوب تیه و اصلاح سرتیه طرف شمال

(۹) ساختمان یک عمارت عسری در مرتبه سوم تیه که تا هنوز تکمیل نشده است.

(۱۰) تعمیر کتاره های دورا دور تیه از سنگ پارچه به ارتفاع (۹۰) سانتی.

III تعمیراتیکه درخود سال ۱۳۲۲ نقشه و شروع بکار آن شده است :

- ۱ - تعمیر شفاخانه مستورات واقع قلعه باغرخان که آشین خانه قسمت شمال عمارت مذکور تمام شده است.
- ۲ - سمنای جدید له ابتداء در سرای مادر وزیر در نظر گرفته شده و نانی از نقطه نظر موقعیت باغ و جای برکد احمد جان خان مناسب تر دیده شده و کار آن جاری است .

IV ترمیمات و اصلاحات :

- ۱ - ترمیمات ارک شاهی کابل .
- ۲ - ریکه،الی سینما و اطاق های مربوطه آن .
- ۳ - ترمیمات د کاکین بازار ارک .
- ۴ - ترمیمات مقبره حضرت جیبیر و تیم انصار .
- ۵ - ترمیمات لوتی وزارت فوائد نامه و ایار تمان های متعلقه آن .
- ۶ - معاینه خانه مرکزی .
- ۷ - اسریر
- ۸ - موسسه دندان سازی .
- ۹ - سقف تکراف خانه مرکزی .

V - پروژه و پلان و مطالعات :

(۱) کابل :

- ۱ - مطالعات وضعیت شهر جدید در رقبه دار الفنون . مطالعات قواعد ترافیک ، سرک ها در شهر جدید مذکور ، ترتیب پروژه عمومی شهر جدید مذکور که از جمله (۵۴) صفحه آن تکمیل شده است .
- ۲ - مطالعات راجع به اصلاحات کابل قدیمه که با اثر پلان هوایی تکمیل شده و با اساس پروژه عمومی اصلاحات شهر قدیم صورت گرفته میتواند .
- ۳ - ترتیب پروژه های ارشتمکی مقبره اعلی حضرت شهید (رحمة الله علیه) و تعیین درجات و پروژه های آن ، مکذا ترتیب سکچ های پلان امتحانی ، تغییرات در نقشه جات و ترتیب هفت قطعه پلان ، ووجهل و پنج قطعه نقشه و دیگر سنجش های مختلف راجع به مقبره اعلی حضرت شهید .
- ۴ - ترتیب راپورها راجع به خشک کردن منطقه دار الفنون .
- ۵ - پلانهای جناح راست و جناح چپ قصر دار الفنون .
- ۶ - ترتیب پروژه های مختلف راجع بقصر شاهی بگرامان .
- ۷ - پرسکتیف کل خانه دار الفنون .
- ۸ - ترتیب سکچ ها و پلان های مختلف راجع بقصر دار الفنون .
- ۹ - پروژه جکت های مختلف راجع بناحیه وزراء واقع دار الفنون .

- ۱۰ - ترتیب سکیج ها و نقشه های متفرقه در مورد باغ و غیره امور عمرانی تپه بلند یغمان.
- ۱۱ - بیان تعمیر سقف وزارت امور خارجه.
- ۱۲ - نقشه ساختمان دروازه آهنی برای دیوی عمومی.
- ۱۳ - ترتیب پلان های مختلف برای سینمای جدید کابل از قبیل پلان تعمیر سینما ، پلان افتداده طبقه اول ، پلان فیچی ، پلانهای روی کار ، پلان کار های نجاری و غیره .
- ۱۴ - ترتیب پلان های مجلس دهم ننگ .
- ۱۵ - ترتیب پلان مکتب حبیبیه از قبیل پلان جناح ها ، تهاداب ، پلانهای طبقه اول پلان لندن کاری .
- ۱۶ - ترتیب پروتکول راجع به تعمیر جناح خساره رسیده وزارت پست .
- ۱۷ - پروژه مارکیت عمومی شهر کابل .
- ۱۸ - پلان برای وزارت داخله قدیمه .
- ۱۹ - پروژه عمارت موقتی وزارت داخله .
- ۲۰ - سنجش های مختلف برای قصر دارالفنون و مقبره اعلیحضرت شهید ، وارگک شاه یغمان ، مکتب حبیبیه ، سنجک سلیت ، تعمیر ناحیه وزراء و عمارت امور خارجه در ظرف سال .
- ۲۱ - ترتیب سکیج ها و پلان ها و پلان تعمیر یک کنگر ایش ۱۲۴ نفر را داشته باشد در هتل دارالفنون .

(۲) ولایت قندهار :-

الف :- سینمای قندهار .

- ۱ - ترتیب سکیج سه موضع برای تعمیر سینما .
- ۲ - یازده عدد پلان برای سینمای مذکور .
- ۳ - پلان واقعی برای سینمای بهاری .
- ۴ - نقشه .

ب :- عمارتی در کرشک :

- ۱ - ترتیب سکیج های عمارت مذکور .
- ۲ - هفت قطعه پلان برای عمارت مذکور .

(۳) ولایت مزار شریف :-

- ۱ - سکیج نظریات عمومی در باب شهر جدید آفجه .
- ۲ - یک نقشه که برای ساختمان عمارت تعیین شده است .

(۴) ولایت هرات :-

الف : ناحیه مصلی :

- ۱- بیمایش و مساحت طبیعی موقعیت مند کور .
  - ۲- ترتیب پلان موقعیت مند کور .
  - ۳- پلان آبیاری .
- ب : ترتیب پلان ساختمان دندانه ، برای هفت صد نفر در مواقع نمایش سیور تهای ملی بدو نوع سکیل .
- ج : ترتیب نقشه ساختمان کافی .
- د : مسجد جامع .
- ۱- بیمایش موقعیت مند کور .
  - ۲- ترتیب سکچ مکتب قضات برای کنجایش صد نفر طلاب ائمه باتمامر بوطات آن .
  - ۵ : ترتیب دو پلان موقعیت برای مجلس عمومی .

(۵) ولایت قطنن :-

شهر جدید پفلان .

- ۱- ترتیب سکچ توپوگرافی محیطیکه برای شهر تعیین شده است .
- ۲- « « « « مرکز شهر تعیین شده است .
- ۳- « « « « که برای ساختمان از طرف ریاست تنظیمه تعیین شده است .
- ۴- « سکچ مرکز جدید .

تبصره : پروژه و پلان هائی که ترتیب آن در جز و بالا شرح داده شده است اساسات فنی عمرانی است که حکومت متبوعه آن را جز و پلان های عمومی این وزارت قرار داده که از آنجمله بعضی کارهای عملی آن زیرا جراه آمده و بعضی پروژه و پلان آن تیار و اجراء آن بموقع مقتضی ملتوی مانده است .

(۳) مدیریت عمومی بند و انهار :-

الف : بندها :-

اول - بند قرغه : درین بند که به یازده میلی غرب کابل واقع است و مقصد از تاسیس بند مند کور مشروب ساختن چهاردهی و کابل میبا شد منظمیا هر سال کار میشود پروگرام انجام یافتن تعمیر خاک کی بند مند کور نسبت بکارهای سنگ کاری دوجانبه بند و بخته کاری تهداب و انسداد مجاری کاریز ها که تر باقی مانده است - کارهائی که در ظرف سال اجرا شده است بقرار ذیل است :

۱- تعمیر خاکی بندمذ کور	مقدار کار - ۴۲۹۴۸/۰ متر مکعب .
۲- بس کردن خاک برای پیدا کردن سنگ	۱۶۹۴/۵۰
۳- کندن و رسانیدن و شانیدن سنگ	۱۱۶۲۰/۰
۴- بخته کاری	۱۱/۰
۵- کندن تهداب	۱۶۹۶۰/۲۰
۶- منفرفه	۵۰۶۲/۰
۷- سنگ کاری دو منفرفه مجراء	۷۷/۰

دوم - بند خروار : بند مذکور بطرف جنوب غزنی بقا سله (۲۲) کیلومتر واقع است بند بخته میباشد تقریباً کارهای اصل تعمیر بند تا یک درجه بانجام رسیده کارهای باقیمانده بند نظر به پروژۀ جدید عبارت از تعمیر یا بند دیوار بخته پیش روی بند و از تکمیل نقشه طبوگرافی کاسه بند و پلان آبیاری و بعضی جزویات کارهای تعمیریه بند میباشد .

سوم - بند سراج : بند مذکور بقاصله ۱۵ میل طرف شمال غزنی واقع است؛ بند قدیمه میباشد در سال ۱۳۱۸ سلابی از بند مذکور سرازیر و بعضی لکه ها و داغها در دیوار بند احداث نمودند بود از آن رو آب بند مذکور خشک گردیده يك حصه تهداب آن حفر گردیده و کانکریت ریخته اند شده و بعضی حصه ها خراب و دیوار بند تراش شده است .
بر کردن بقه تهداب بند نظر به پروژۀ جدید از خاک رس و پوشانیدن تراش دیوار های مذکور بند یعنی کانکریت باقی مانده است .

ب : - انهار :

(۱) انهار قندهار :

۱- نهر سراج : نهر مذکور یکی از انهار قدیمه میباشد که از دریای هیرمند منبع دارد و یک اندازۀ اراضی زیادی از نهر مذکور مشروب میگردد بمقتضای نگهداشتن وضعیت نهر از سال ۱۳۱۸ اصلاحاتی در نهر مذکور از قبیل ساختمان برق های بخته و خاک انداختن در بازوهای نهر و اصلاحات دهته ها و درك های مذکور شروع و اکثر کارهای آن تکمیل گردیده است .

اصلاحات بعضی شیله ها و قول ها اینکه به نهر مذکور تصادم میکند و اصلاح دور نمودن دریای هیرمند که خطر نزد یکی آن نهر محسوس است .

۲- نهر مرغه : نهر مذکور نهر کوچکی است که بعرض تقریباً يك متر طول ۱۴ ، الی ۱۸ کیلومتر از مرغه بطرف سپین بولدک بصورت بخته تعمیر گردیده است و ساختمان حوض

ذخیره و نصب تل های سمی و یک حصه زیاد کارهای تعمیریه بخته نهر مذکور تمام گردیده کارهای باقیمانده آن تحت نظر اجراست .

(۲) انهار و لایت قطغن و بد خشان :

۱- انهار جمیر - یکی از مهمترین انهار بغلان بوده و ضامن آبیاری اراضی وسیعی در غوری و بغلان می باشد کاشت لبلبو در نهر انجمیر بمرجات نسبت به انهار دیگر زیاد شده میرود از سال ۱۳۱۸ وزارت فوائد عامه و وزارت اقتصاد ملی اصلاحات نهر مذکور را ملحوظ نظر قرار داده نامقدار آبی که نهایت زرع ایلورا کرده بتواند در نهر مذکور تهیه نماید در سال ۱۳۱۹ سرتاسر نهر الی منطقه سلام خلی ۲۳۵۰ کیلومتر از سر بند نهر جمیر پایان ترست کار جاری شد در بعضی جاها نهر وسعت داده شد در بعضی جاها به پهلوها و جدارهای نهر استحکام بخشیده شده در نتیجه مقدار موجود آب نهر از $\frac{۲}{۳}$ متر مکعب فی ثانیه به $\frac{۴}{۳}$ متر مکعب اضافه گردید و بیشتر از ۱۵ هزار جریب زمین بواسطه وفرت آب مورد استفاده زراعتی قرار گرفت .

در سال ۱۳۲۰ کار نهر مذکور بدو حصه تقسیم گردید یکی شان مترلس ها و اصلاح در کهای منطقه غوری دوم امتداد دادن نهر در حصه شهر نوتو تا جر (حسن تال) و اصلاح بعضی حصص منطقه بغلان در حصه امتداد دادن نهر موفقیت شایانی حاصل شد و در نتیجه مقدار آب نهر مذکور در سال ۱۳۲۱ به شش هفت متر مکعب در ثانیه بالغ گردید در سال ۱۳۲۲ علاوه بر بخته کاری بعضی درک ها اصلاحات مزیده و مساعدت از برای اضافه شدن آب نهر جدیدی از این منشعب گردیده است مقدار حفر یاتی نهر جدید ۱۹۲۲۲۳ متر مکعب در نتیجه حفر نهر مذکور فعلا سه هزار جریب زمین تحت آب آمده و تمامه حمل و ثور که کار نهر مذکور تا ماورای زمین های حسن تال و ماورای جر حسن تال امتداد داده میشود ممکن است از چهارده تا بیست و سی هزار جریب زمین جدید تحت آب آید .

۲- علاوه برین ترتیبات دفاعی فنی از نقطه نظر سیلاب های موسمی در سر بند نهر جمیر و نهر جانغارق اتخاذ گردیده که در مواقع مذکور در نگهبان داشتن وضعیت نهر و آب موجوده خیلی اهمیت بخش ثابت گردیده است .

ح - باطلاقی ها :

اول باطلاقی های واقع غوری و بغلان :

(۱) غوری - بخاک بردن چکنه غوری (باطلاقی های حشمه شیر) یکی از مسائل مهمه بوده که مجلس عالی وزراء در تصویب پلان اقتصادی سال ۱۳۱۸ اجرا آنرا بوزارت فوائد عامه امر و اراده فرموده و از سال ۱۳۱۹ اقدامات عملی کارهای مذکور شروع گردیده است و بقره معلوم

خشك كردن باطلاق هاى مذكور بقرارىسيستم سابق يعنى كشيدن جرهما از زايرهاى مسدود شده آغاز گرديد .

مقدار كارهاى كه كهدر زايرهاى غورى بعمل آمده بدون قيد تفصيل قرار ذيل است :

- ۱- زاير لان بمعد ازطى مسافه بطول (۲۲۵۷۰) متر بديراى قندوز انداخته شده است .
۱۳۵۴۰ متر مكعب
- ۲- زاير چين زائى از قريه چين زائى بمسافه ۴۳۰۰ متر بديراى قندوز انداخته شده است .
۱۶۱۲۵ متر مكعب
- ۳- زاير كول كافور بطول /۱۳۵۰ متر بديراى قند وزانداخته شده است / ۲۷۰۰ متر مكعب
- ۴- زاير كر كرك طول و قطع مستطيل داشته عرض ۲ متر بلندي ۱ متر
- ۵- زاير بر چشمه شير بطول / ۵۵۳۰ متر مقدار كار / ۲۴۸۸۵ متر مكعب
- ۶- زاير سر آب بطول / ۳۰۸۳ متر مقدار كار / ۱۱۸۸۱ متر مكعب
- ۷- زاير سر آب سابقه بطول / ۰ مقدار كار / ۱۵۰۰ متر مكعب
- ۸- كوتاه ندارد
- ۹- نيم زايره ۳۸۰۰ متر مكعب
- ۱۰- زاير واغزى ۶۰۰۰ متر مكعب

جمله ۲۰۸۳۱۱

از نتيجه حفر زاير هاى فوق الذكور و خشك كردن اراضى باطلاقى غورى دو نتيجه بدست آمده است : يكي ايجاد منابع مليريائى غورى ، دوم بوجود آمدن اراضى زرخيز در منطقه مذكور .

(۲) بقلان :-

كولپاى وسيع تفره او خواجه خان كه در امتداد بقلان صنعتى و بقلان مركزى واقع و هر كول مذكور به اندازه دو متر آب جمع نموده و بهسورت كاسه بقرب همديگر واقع بوده و با اندازه دو صد جريب زمين را با اندازه دو متر آب ايستاده احاطه كرده بود - علاوه بر دو ترناب و بل يخته كه براى كشيدن زاير كولپاى مذكور تحت انهار جانقارق و خمارق ساخته شده مقدارى حفرات آن بالغ بر ۵۱۹۶ متر مكعب ميگردد و از نتيجه آن علاوه بر اينكه زمين هاى مذكور خشك گرديده منابع مليريائى منطقه مذكور محو گرديده است .

دوم - باطلاقهاى كابل :

حكومت متبوعه از نقطه نظر خشك كردن زاء آبهاى واقع چمن بينى نيزار و چمن خواجه رواش و وزير آباد و مستعد ساختن اراضى مذكور براى نهال شانى و استفاده زراعتى قبلا

پورارت فوائدعامه امر وارشان فرموده بودند ، چنانچه پس از مطالعات فنی کارهای چمن
بینی نیزار وزیر آباد یسکی بعد از دیکری تحت اجرا قرار داده شد .
در چمن بینی نیزار جرها حفر کر دیده و از آب چمن مذکور از پهلوی باغ عمومی خارج کرده
شده از حدود وزیر آباد بطرف چمن خواجه رواش جری بطول متجاوز از هفت کیلومتر
و عرض ۲/۴۰ سانتی بصورت اوسط حفر و زاء آب بجانب قرینه خواجه چاشت انداخته
شده است مجموعی مکمی کار ۲۹۹۹۲ متر مکعب اراضی که بوسیله آن خشکانیده شده - ۶۰۰۰
جریب علاوه بر کارهای عملی فوق الذکر در سال نیاری از نقطه نظر پیش بینی و تحقیقات
مزیدتری در امور فنی بندها واقع ولایت کابل یک نفر مخصص آبیاری با چند نفر انجنیر
دیگر در بند قرغه ، بندخوار ، بند سراج و سرده ، زنجان ، سراج آب فر ستاده
شدند تا بندهای مذکور را از نزدیک مطالعه نموده و نتیجه معلومات خود را بشعبه مربوطه
بسیارند چنانچه در نتیجه راپور آنها منجمه تطبیقاتی که در بند قرغه و مسدود نمودن دروازه
بند سراج آب بحال آمده و بنی به موقع مقتضی مدتی گذاشته است

(۲) مدیریت امیرا وژی - مدیریت مذکور به تا سیس سرویس های جوی نقاط ذیل در طرف
سال موق شده است :

- ۱ - تاسیس رصدخانه مرکزی در منطقه دارالفنون
- ۲ - افتتاح سرویس جوی در بغمان
- ۳ - « « در فندهار
- ۴ - « « در جلال آباد
- ۵ - « « در فرام
- ۶ - « « در گر شک
- ۷ - « « در غزنی

امور صحیه

امور صحیه برطبق سالهای گذشته درسال ۱۳۲۲ نیز پیشرفت های تازه را احراز و وزارت صحیه به تاسی از نظریات بهی خواهانه حکومت متبوعه درمورد مجادله با امراض ، تاسیس و توسعه موسسات صحی و پیشبرد حفظالصحة عامه داخل اقدامات جدی شده که مختصر آن قرار آتی است :

کالرا :

حسب اطلاعی که از منابع ذی صلاحیت به تاریخ (۱۰ میزان ۱۳۲۲) به وزارت صحیه واصل گردید بروز مرض کالرا را در شهر پشاور پشاور تصدیق و وزارت صحیه برای جلوگیری از سرایت مرض در خاک افغانستان با اقدامات آتی متوصل گردید :

مسافرینی که از خاک افغانستان بطرف هند عریمت و با از خاک هند آرزوی مسافرت را بخاک افغانی مینمودند بمن داشتن تصدیق تزریق واکسین ضد کالرا از مسافرت نمودن ایشان ممانعت کرده میشد ، چنانچه این اقدام وزارت صحیه عامل بزرگک جلوگیری از سرایت مرض گردیده و از لطف خداوند پاک در سال ۱۳۲۲ نیز در سر خاک افغانستان از نقطه نظر کالرا خیریت تامه حکمفرمایی داشته است .

تیفوئید :

مطابق پروگرام هر ساله برای حفظ مانع از یک تعداد کثیری واکسین ضد تیفوئید از طرف وزارت صحیه در تمام ادویه فروشیها در دسترس استفاده اهالی قرار داده شده و ضمناً به تمام مراکز صحی یک تعداد واکسین مذکور برای تطبیق از سال گردید و ضرورتاً یکس از احصائیه های دست داشته وزارت صحیه ظاهر میشود گویا نسبت به سال ۱۳۲۱ در سال ۱۳۲۲ از مراحم خداوندی واقعات مرض تیفو کمتر بشظر رسیده است

حمای لکه دار :

در سال ۱۳۲۲ سیر مرض حمای لکه دار نسبت به سالهای گذشته در اثر تدابیر فنی که اتخاذ کرده شد بطی تر بوده و چند واقعه در محابس و برخی نقاط دیگر افغانستان رخ داده است که رویمرفته اگر با سال ۱۳۲۱ صرف مقایسه قرار داده شود گویا اقدامات تدافعی وزارت صحیه مؤثر افتاده است .

واکسين ضد حمای لکه دار:

در سال گذشته نسبت به توريد واکسين ضد حمای لکه دار از امریکا تندرستی را برقرار کرده و چنانچه در اوایل سال ۲۲ حکومت امریکا مجس تجارب ابتدائی يك مقدار واکسين را بصورت رایگان بوزارت صحت سپرده و خواهش نمودند تا بعد از تطبيق نتایج نجر به ایشان وانمود کرده شود زیر اضروری که فارتین کرام اطلاع دارند واکسين ضد حمای لکه دار در زمرة اختراعات جدیدة عالم طب محسوب شده و تاکنون مجرب بودن قطعی آن با ثبات نرسیده ازین باعث بود که وزارت صحت تحت نظارت با کترولوژی مربوطه خویش بدو ابله تطبيق این واکسين در برخی از مجابس عمومی برداخت در وقتیکه وزارت صحت واکسين مزبور را مورد تطبيق می گذاشت از شدت مرض حمای لکه دار ناگهانی کاسته شده و مرض ضرر آید می موجود نبود تا بعد از تزریق نتیجه مطلوب به بدست می افتاد و اینقدر میتوان گفت که بعد از تطبيق واکسين ناسیون مانند سایرهای گذشته مرض حمای لکه دار صورت استیلانی در مجابس اختیار نکرد و نسبت به عت فوق باید بگوئیم که تاکنون نتیجه قطعی بدست وزارت صحت نیفتاده ولی با آنهم تجارب مطلوب تعقیب کرده میشود و امید است که در آتیة قریب وزارت صحت به یکدکام نتیجه اساسی رسیده بتوانند.

واکسين چيچک و آبله کوبی:

در سال ۲۲ نیز طبق سالهای گذشته نسبت به عملی نمودن آبله کوبی در بین عموم اطفال مملکت اقداماتی بعمل آمده و به تعداد (۲۵۰۰۰۰) نفر واکسين چيچک طرف استفاده فرار داده شده است.

مجادله با سفلس:

در سالهای گذشته از رهنمائی تداوی سفلس و معاینه خانه هاییکه بمنظور مجادله با این مرض در ولایت هرات و سایر نقاط افغانستان تاسیس یافته بودند تذکری رفته است که اینک به سلسله همان اجراءات ماقبل در مورد مجادله با سفلس هرات ذیلاً توضیح داده میشود:

از روی احصائی که در مورد مرض سفلس وزارت صحت بدست دارد ولایت هرات نسبت به سایر نقاط افغانستان از نقطه نظر مرض سفلس بیشتر توجه وزارت صحت را بخود جلب نموده و اولتر زهمه در ولایت هرات بمجادله این مرض بر آمده است، اگرچه نسبت کمسود بودن راههای تجارتي وزارت صحت حسب مطلوب بمجادله این مرض اقدامی کرده نتوانست معهد در سال ۲۲ حتی المقدور يك مقدار ادویة کافی ضد مرض سفلس ارسال نمود تا توسط معاینه خانهای سیار و ثابت و شفا خانهای عمومی خویش به تکمیل این منظور بپردازند بدیهی است مجادله

اساسی با مرض سفلس در ولایت هرات و یاسائر نقاط افغانستان اگر خدا بخواهد بعد از خاموش شدن آتش جنگ عملی خواهد گردید .

دارالجزه :

در قطار موسسات خیریه که حکومت متبوعه موجودیت آنرا احتیج و لازمی می‌شمرد یکی از آنها موسسه دارالجزه میباشد. مفهوم دارالجزه البته از اسم آن خوبتر افاده گردیده و هر شخصی معلومات کافی خواهد داشت که موجود بودن این قبیل موسسات در محیط منا ضروری میباشد از آنجائیکه تاکنون دارالجزه عمومی تاسیس نگردیده و از طرف وزارت صحیه برای نگهداشت مجانبین بی بضاعت و مجانبینی که در سالهای متمادی تحت معالجه در شفاخانه عقلی و عصبی فرار گرفته و اعادهٔ صحت نکرده اند چنین تجویز شد که باید یکی از شاخه‌های دارالجزه عمومی از حالا تاسیس گردیده و به واری نمودن احوال این قبیل مریشان بپردازد چنانچه وزارت صحیه در جریان سال ۱۳۲۲ صورت نظریات خود را به پیشگاه حکومت متبوعه تقدیم کرده و منظوری تاسیس این موسسه را بدست آورده و موضع این دارالجزه در جوار طیور خانهٔ علی آباد انتخاب گردیده و درین موسسه باندازهٔ چهل مریش رهاش کرده میتوانند نهار تیکه در جوار طیور خانهٔ علی آباد برای این منظور انتخاب شده است چون اندک ترمیمات و تعدیلاتی بکار داشت ازین حیث وزارت صحیه بودجهٔ مقدماتی این دارالجزه را بکسب آن از طرف موسسهٔ خیریهٔ بانک ملی و نصف دیگر آن از بودجهٔ حکومت متبوعه برداشته میشود ترتیب داده و به موسسات صحی علی آباد دستور صادر نمود تا هر چه زودتر راجع به مرمت کاری و تعدیلات آن اقدامات لازمه را بعمل آورند تا برای رهاش مریشان آماده گردد چنانچه موسسات صحی علی آباد طبق دستاویز فوق مسئله را در دست اجرا می‌باشد .

مسائل تقشیش و مرا قبت‌های عمده :

۱- تقشیش ادویهٔ فروشی‌های مرکزی و سایر ولایات حسب مقررات وزارت صحیه در هر باندازهٔ روز جریان داشته و نواقصی که به ملا حظہ رسیده بر اساس مقررات متذکره یا توضیح داده شده و یا مورد اخطار و جزا قرار داده شده گویا این تقشیش ها مانند سال گذشته در اصلاح ادویهٔ فروشی ها چه در زمینهٔ نظم و نظافت ادویهٔ فروشی ها و چه در خصوص فروش ادویهٔ غیره آنها رول خوبی را ایفا کرده است .

۲- از آنجا تیکه در سال ۱۳۲۲ نیز نسبت به تولید مشکلاتی موجود و قیمت ادویهٔ روبه تولید بوده برای جلوگیری از احتکار ادویهٔ فروشی ها و قایم نمودن یک معیار معین جهت

فروش ادویه مسئله تحت کنترل قرار گرفته و برای فروش ادویه شرکت‌های مرکزی و اطراف معیار اساسی تعیین گردید .

۳- در سال ۱۳۲۲ هم با اینکه بحران موجوده در تولید ادویه مشکلات زیادی رایش کرده معینانیت به تجاوز بیکه از طرف وزارت صحت اتخاذ گردیده بود با همکاری ریاست دیو ادویه احتیاجات شفاخانه‌ها حتی المقدور تهیه گردیده و مخصوصاً نسبت به کنترل اساسی بیکه در باره صرفیات ادویه بعمل آمده است بیشتر در صرفه جویی ادویه کمک کرده و با اینکه طرق تجارتنی در اثر مشغول بودن جنگ موجوده مسدود بود در سال ۱۳۲۲ در امورات جاریه هیچ شفاخانه بندشی بوقوع نیویست .

۴- برای اینکه یک شخصی اگر آرزو داشته باشد در مرکز و یا سایر نقاط افغانستان به افتتاح ادویه‌فروشی بپردازد در نزد وزارت صحت شرایط و مقرراتی موجود بوده که در اوایل سال ۱۳۲۱ درین قوانین و مقررات تعدیلات لازمه بعمل آمده و یک اساسنامه جامع تدوین و بعد از صحت مقامات صلاحیت دار در منصبه اشاعه و تطبیق گذاشته شده تعدیل این قوانین از یکطرف متضمن مفاد حکومت بوده و از جانبی هم برای مالکان ادویه فروشی‌ها خالی از فایده نیست .

۵- در سال ۱۳۲۱ ارجاع به تقشیش شفاخانه‌های ولایات تذکری داده شده بود چنانچه در اوایل سال مذکور یک هیئت مکمل که مرکب از اشخاص فنی و اداری بودند با پروگرام مفصلی اعزام به اساس خط‌حرکتی که از جانب وزارت صحت مقرر شده بود شفاخانه‌های چهار بیکار، پل خمی، بغلان صنعتی بغلان مرکزی، سیار قطن و بدخشان، خان آباد، قندوز، تالقان، بدخشان، شفاخانه ملکی مزار شریف، سیار مزار، مستورات مزار، اوبیک، بلخ، شبرغان، میمنه، سیار میمنه، مرکز هرات، مستورات هرات، سیار هرات، شبن‌دند، غوریان، بادغیسات، چغانسور، فراه، کرشک، مرکز قندهار، مستورات قندهار، فلات، غزنی، مرکز مشرفی، لغمان، کندهار، شوارا تقشیش نمود و در سال ۱۳۲۲ نتایج تقشیش را بوزارت صحت تقدیم کردند عمده‌ترین نتیجه که وزارت صحت ازین تقشیش بدست آورده عبارت از ذخیره نمودن بیکمقدار کافی ادویه میباشد یعنی هیئت تقشیش مطابق دستور بیکه از مقام وزارت بدست داشت در اوخانه‌های شفاخانه‌های مربوطه امور کنترل قرار داده ادویه بیکه زاید از احتیاج ایشان دیده شد آنرا برنگردت داد. بدیهی است درین موقع بیکه تولید ادویه از خارج بسا مشکلاتی دارد جمع‌آوری این قبیل ادویه حوائج عمده سایر شفاخانه‌ها را رفع نموده و ازین رهگذر برای وزارت صحت تسهیلات زیادی را فراهم نموده نسبت به سایر نتایج تقشیش آنچه را که مستلزم جزا بود جزا و آنچه را که قابل مکافات بود مکافات داده شد خلاصه اینکه وزارت صحت ازین تقشیش خیلی نتایج رضایت بخش و مفیدی بدست آورد .

نشریات سال ۱۳۲۲ :

نشریات عمده که در سال ۱۳۲۲ از طرف شعبه تشکیلات وزارت صحیه در جریان این سال برای رهنما های شعبات ذی علاقه تدوین و درمنصه اشاعه گذاشته شده حسب آتی میباشد :

- ۱ - رهنما های حمایتی که دارای نقطه نظر تدوین و پرستاری شفاخانه های حکومتی، این رهنما برای دکتوران معالج در حین علاج مریضان که باید بطور متحدالشکل صورت بگیرد خیلی مفید ثابت شده و نتایج فتاعت بخشی از آن گرفته شده .
- ۲ - تعلیماتنامه کورس قابله کی و پرستاری شفاخانه مستورات .
- ۳ - مکلفیتنامه کورس قابله کی و پرستاری شفاخانه مستورات .
- ۴ - تعلیماتنامه وظائف مامورین و مستخدمین اداری و فنی اکسریز این تعلیماتنامه برای تدوین امور اداری و فنی اکسریز خیلی مفید واقع شده است .
- ۵ - آوا اینکه موسسات دندان سازی و شعب پروتیز آن محدود بود مسائل مربوطه آن بسهولت تدویر شده میتواند ولی در سال ۱۳۲۲ بعد از اینکه سرویس اول و دوم دند انسان سازی ذکور باشعبه پروتیز آن و سرویس اول و دوم انات باشعبه پروتیز آن تازه تشکیل گردید در امورات اداری موسسات مذکور از حیث وسعت اخیره برخی مشکلاتی موجود شد که وزارت صحیه برای رفع این مشکلات به تدوین دستورالعملی پرداخته و خط مشی هر یک از شعب متذکره را بوسیله آن تعیین نمود .

احراز تخصص بعضی دکتوران افغانی :

بر حسب لایحه تخصص در سال ۱۳۲۲ دکتوران ذیل در موسسات صحی علی آباد دوره خدمت استیانی خود را موفقاته انجام دادند و به اخذ دیپلوم تخصص نائل شده اند :

- ۱ - دوکتور میر غلام حسین خان متخصص امراض جراحی .
- ۲ - دوکتور عبدالرحمن خان متخصص امراض جلدی .

اجراآت متفرقه :

- ۱ - یازده نفر طلاب فارغ التحصیل دوره ۶ فاکولته طبی تعلیمات نظری خود را به پایان رسانیده و در بول کلینیک های امراض مختلفه مشغول ستاژ میباشند .
- ۲ - چهارده نفر فارغ التحصیلان دوره نهم مکتب طبی که تعلیمات نظری خود را به انجام رسانیده بودند داخل در شعبات مختلفه ستاژ گردیدند .
- ۳ - یازده نفر از محصلین دوره ۶ شق دو سازی فاکولته طبی فارغ التحصیل شده و به شعبات مربوطه مشغول ستاژ میباشند .

- ۴ - ۲۲ نفر از دوره سوم کورس کمیوندری فارغ التحصیل و بعد از اخذ شهادتنامه کمیوندری به شعبات مربوطه بحیث کمیوندر مؤظف مقرر گردیدند .
- ۵ - ۶ نفر آبله کوب از کورس آبله کوبی با کترو لوزی فارغ و بعد ستاز بحیث آبله کوب موسسات صحی مقرر شده اند .
- ۶ - یناغلی دکتور عبدالظاهر خان و یناغلی دکتور محمد یوسف خان فارغ التحصیلان امریکا که تحصیلات خودهارا بیابان رسانیده و در شعبه جراحی و داخله سند حاصل کرده اند درین اواخر وارد مرکز گردیده و به شعبات صحیه بو طبقه خود همامقرر شده اند .
- ۷ - عزتمند بدری روح سلمان متخصص سل در هده السنه استخدام و وارد مرکز شده و بو طبقه معینه خود بحیث متخصص سل در رفقی سناتوریم و سناتوریم نسوان اجرای وظیفه میدارد .
- ۸ - عزتمند سویل آکای متخصص گوش و گلودر هده السنه استخدام و وارد مرکز شده و بحیث متخصص گوش و گلودر بینی در کلینیک علی آباد و پولی کلینیک معاینه خانه مرکزی اجرای وظیفه مینماید .
- ۹ - در جریان سال ۱۳۲۲ حسب مقررات موضوعه از طرف یکنفر از تاجران مسکونه خان آباد یک ادویه فروشی در شهر خان آباد مفتوح گردید .
- ۱۰ - شرکت ادویه فروشی عظیم که نظر به نقائص داخلی آن در سال ۱۳۲۱ مسدود شده بود بین سنه ۱۳۲۲ نظر به تعهد یکه را جمع به اصلاح نواقص شرکت مالک آن بو وزارت صحیه تقدیم نمود مجدداً مفتوح گردید .

وزارت پست و تیلیگراف و تلیفون

الف - ریاست تفتیش :-

۱- ترتیب یک لائحة محصولات تیلیگراف برای غرفه جات مرکزی و غیره ولایات که باید محصولات تیلیگرامات یک جوابی اخذ گردد که برای مراجعین سهولت بخشیده و هم دفاتر اخذ محصولات منظم و بدوقت الفاظ شماری عوض یک نفر چندین نفر کنترول و حساب واردات همان روز در ختم همان روز تصفیه و پول های عاید شده فی الفور در همان روز یا فرادای آن تحویل خزانه شده و بحساب معامله گردد .

ب- مدیریت عمومی تیلیگراف :

۱- نصب دستگاه رسیور کلان جدید تیلیگراف خانه مهتاب قلعه برای اخذ اخبارات بین المللی .
۲- برپا نمودن یک تیلیگرافخانه جدید برای اخذ اخبارات دنیا مخصوص به آژانس مطبوعاتی که سامان آن در شرف نصب شدن است .

۳- توسعه آلات برقی تیلیگرافی و تیلیگرافخانه های مرکزی یکه توت و مهتاب قلعه .

۴- ارتباط پیدا کردن اخبارات رأساً بین کابل و نیویارک و بین کابل و استانبول که از آن جمله فرار داد و موافقه تبادل تیلیگرامات بین کابل و امریکا انجام یافته .

۵- احداث یک تیلیگرافخانه سیمدار در مرکز به ترتیب جدید سه گانه (مورس ، بندر ، تلیفونی) هر یک سه کیت شمالی ، جنوبی ، غزنی ، مشرقی ، آلات جداگانه با ارتباط یک سوچورد ترتیب گردیده .

۶- تاسیس تیلیگرافخانه های جدید سیمدار در فیض آباد ، بدخشان ، حکومتی کلان غزنی حکومت خوست .

۷- توريد سامان فالتوی دستگاه های بیسیم مرکزی و اضرافی .

۸- احداث یک تحویلخانه فنی برای حفظ سامان و چراغ های جدید التحریر تیلیگراف در تیلیگرافخانه یکه توت .

ج - مدیریت عمومی پست :-

۱- ترتیب جدول سیر و حرکت عموم پسته های که ذریعه موثر حمل و نقل داده میشود و توزیع آن بدواً مخا براتی و غیره .

۲- تکمیل همه انواع احصائیه جات امور پستی .

۳- جریان دونوع تکت پستی جدید ۳۵ پولی و ۷۰ پولی :

- ۴- ارسال و مرسل پوسته بين خان آباد و کابل هفته سدرته موتر .
 ۵- ارسال احصائيه انواع ارسالات پستی عموم افغانستان بدفتر بين المللی پستی .
 ۶- تهيه تبادله پستی سر بسته بين عموم دواير مخابراتي ولايات و حکومتات اعلى و کلان و مواضعي که در بين خط مستقيم موتر واقع است .
 ۷- تبديلات محصولات آن وننگداشتن موازنه محصولات مذکور .

- ۸- ترتيبات جديده نسبت بسرعت ارسال و مرسل و توزيع مرسلات پستی داخله .
 ۹- تاسيس ماموريت مخابرات درخان آباد ، قندوز ، پل خرمی نسبت سرعت جريان مخابرات دواير رسمي و تجارتي وغيره .

- ۱۰- تعيين اوقات بازگشت و رفته های جوابی مرسلات پستی بين دفاتر مبادا و مرجع عموم مخابراتي ولايات و حکومتات اعلى و کلان و ثلاثه .

- ۱۱- بواسطه بهبود و تنظيم مزیده تعديل مديريت مخابرات قطغن و بدخشان طورسيار .
 ۱۲- تعليم يك تعداد طلاب پستی برای شق امور پسته و ارسال خارجه .

د- مديريت ارتباط خارجه :

- ۱- حل و فصل محاسبات تيلگرافي باممالک خارجه : هند ، ايران ، روسيه ، امریکا ، المان ايطاليا و جاپان .

- ۲- حل و فصل حسابات و رفته های جوابيه بين المللی باممالک خارجه .
 ۳- ترتيب و رفته های ترانزیتی زمینی و هوائی باممالک خارجه .

- ۴- حل و فصل حسابات پارسلات صادره و وارده ازراه هند .

- ۵- تادیبه پول سهم اشتراك افغانستان بابت سال ۱۹۲۲ بدفتر بين المللی تيلگرافي برن .
 ۶- تادیبه پول سهم اشتراك افغانستان بابت ۱۹۲۲ بدفتر بين المللی پستی برن .
 ۷- تحقيقات تاخير و نرسیدن تيلگرامات وارده و صادره خارجه .
 ۸- تحقيقات مفقودی و تاخير و نرسیدن پوسته ها و مراسلات پستی وارده و صادره .
 ۹- فروش تکت های پستی افغانی .

- ۱۰- اسمای دفاتر جديد التاسيس تيلگرافي در افغانستان بدفتر بين المللی تيلگرافي در برن و اطلاع آن توسط دفتر موصوف بدیگر از دواير اتحاديه .

- ۱۱- ترتيب انر خانمه محصولات مراسلات هوائی ازراه هند و اشعار آن بدفتر بين المللی پستی در برن .

- ۱۲- تهيه و طبع تکت های ۳۰ پولی سرخ ۱/۲۵- افغانی آبی مخصوص جشن استقلال (۲۰)
 ۱۳- « » « ۳۰ » « ۷۰ پولی جهت مراسلات عادی و راجستري داخلی افغانستان .

- ۴- ترتیب و ارسال خریطه‌های سر بسته مستقیم پستی بین دفاتر نیویارک .
- ۵- ترتیب احصائیة گروپ های تلیگرافی در خارج مملکت مثل هندوستان و ماورای آن و المان و جاپان و غیره از وارد و کذا از صادره .

ج : مدیریت محاسبات خارج :

- ۱- حسابات تلیگرافی مملکت المان، فیصله حسابات دوازده ماهه سال ۴۲ و سنجش دوازده ماهه سال ۴۳ .
- ۲- حسابات تلیگرافی مملکت جاپان، فیصله حسابات دوازده ماهه سال ۴۲ و سنجش دوازده ماهه سال ۴۳ .
- ۳- حسابات تلیگرافی مملکت ایتالیا، فیصله حسابات دوازده ماهه ۴۲ و سنجش ۹ ماهه سال ۴۳ .
- ۴- حسابات تلیگرافی مملکت هندوستان، فیصله حسابات ۲ ماهه اخیر ۴۱ الی ۲ ماهه اول سال ۴۳ و سنجش صادره دوازده ماهه سال ۴۳ و وارده ۹ ماهه سال مذکور .
- ۵- دوازده ماهه روسیه، فیصله دو ماهه اخیر سال ۴۱ و سنجش حسابات سال ۴۲ الی اخیر سال ۴۳ .
- ۶- دوازده ماهه ایران سنجش حسابات سال ۴۲ الی مارچ ۴۳ .
- ۷- دوازده ماهه امریکه، سنجش حسابات ماه جون و جولائی و اگست اخیر ستمبر ۴۳ .
- ۸- تطبیق و چک رایورتهای تلیگرامات وارده و صادره دفاتر تلیگرافی افغانستان .
- ۹- استرداد پولهای اضافه اخذ شد کمی تلیگرامات برای مرسل تلیگرامات و حوائج و برات آن .

د - مدیریت تلیفون :

- ۱- ترتیب تمدید تلیفون های هوایی و مر کزیت آن بطرز جدیدة فنی در بازار مسجد چوب فروشی .
- ۲- کلیدهای سوچورد مر کز کیبل که از استفاده خارج شده بود به فابریکه حربی جدیداً ساخته و به کار انداخته شده است .
- ۳- از مر کز حسین کوت الی کابریز میر به مسافه سه گروه جدیداً تمدید لین شده .
- ۴- از مر کز ولایت هرات الی حکومت غوروات به مسافه هفتاد گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۵- از بارک بدخشان الی حکومت اشکاشم در زیناک به مسافه سی و هفت گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۶- از تپه قلعه زال الی کبیساری قلعه زال به مسافه سه گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۷- از مر کز گردیزی الی حکومت جدران به مسافه بیست و چهار گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۸- از مر کز خوست الی یعقوبی به مسافه شش گروه جدیداً لین تمدید شده .

- ۹- از مرکز یعقوبی الی زمیر به مسافت هفت کروه جدیداً این تمدید شده.
- ۱۰- از مرکز یعقوبی الی حکومت حاجی میدان به مسافت هفت کروه جدیداً این تمدید شده.
- ۱۱- از مرکز یعقوبی الی علاقه داری تیزی به مسافت شش کروه جدیداً این تمدید شده.
- ۱۲- از مرکز یعقوبی الی میدان خوله منسکل به مسافت هفت کروه جدیداً این تمدید شده.
- ۱۳- ترتیب دفاتر مدیریت تلفون به طرز جدید با صورت پیشرفت از قبیل هر گونه معلومات اداری وغیره. این مدیریت با وجود اینکه جدید تشکیل است حسابات داخله و خارجه نسبت به پروژه جدید و حدود سهولت بامورین مربوطه موفق شده است که حل و فصل یومیه و تطبیقات حسابیه وغیره تفاوت یولی و اداری اصلاح و بدول خارجه از صحت حسابات اطمینان داده شده است و کذا اولیکه تلگرامات صادراتی شعبات مختلفه وزارت پست را پذیرفته اند حساب یولی دارند از صحت حسابات تصدیق نموده اند کذا کنترل یومیه به محاسبات تلگرامات مرکزی بعمل آمده است و هم درین ممرقی است که احصائیه تلگرامات وارداتی و صادراتی مملکت خویش و خارجه را ترتیب نموده است.

ه - مدیریت مامورین و اجراییه :

- ۱- ساختمان تعمیر الحاقیه دویم وزارت پست و تلگراف که در سال ۱۳۲۲ تعمیر مذکور مطابق نظریه وزارت و نقشه وزارت فواید عامه شروع و تا اخیر سال کار آن به پایان رسیده و اکنون قابل رهاش و استفاده گردیده .
- ۲- احداث یک باغچه در تلگرافخانه مهتاب قلعه بفرس تفریح مامورین وغیره که در آن جا وظیفه دارند و غرس یک تعداد نهال و اشجار منور وغیر منور .
- ۳- ساختمان تلفونخانه محسولی مرکزی بصورت اساسی که دارای احاطه های علیجده و بفرس استفاده متغایره کنندگان برای هر سمت و هر موضوع علیجده ساخته و بفرس استفاده گذاشته شده .
- ۴- ساختمان برنده ها در تجویلخانه برای حفاظت اموال و سامان تجویلخانه .
- ۵- ساختمان دو تجویلخانه قرطاسیه بصورت اساسی و اصولی که در آن قرطاسیه های مطبوعاتی وغیر مطبوعاتی بصورت صحی و از هر قبیل علیجده ساخته و حفاظت میشود و عندالضرورت بدون کدام زحمت صرف استفاده قرار میگردد .
- ۶- احاطه و میدان وزارت که با اثر انهدام تعمیر سابقه بصورت خرابه بود به غرس اشجار بصورت یک باغچه تشکیل یافته یک تعداد اشجار غرس گردیده .
- ۷- تخصیصی محصولات پسته و تلفون و تلگراف و رادیو از مدیریت اجراییه منسک و بدو اثر مربوطه تعلق گرفته است .

امور معادن

بدیهیست که مملکت افغانستان یک مملکت کوهستانی و دارای معادن متنوع بوده و تا چنانکه نمونه‌های مواد کانی از نقاط مختلف وطن عزیز ما کشف گردیده‌ما را به آینه درخشان امیدوار می‌سازد، ولی تمام معادن مستلزم تحقیقات مفصل طبقات الارضی و نقش برداری و برمه‌کاری و غیره تدقیقات فنی بوده و این کار ایجاب استخدام یک عده متخصصین و مهندسین معدن کنی و تهیه لوازم فنی را می‌نماید که وزارت معدن از سبب وضعیت مفشوش دنیا مع الاسف به استخدام متخصصین معادن و توريد سامان و لوازم فنی جهت تحقیقات و بکار انداختن معادن حسب مطلوب موفق شده نتوانسته، و اجرا آتی را که در جریان سال ۱۳۲۲ بعمل آورده است نسبتاً محدود و متناسب به توان و وسایط ممکنه بوده و با وجود مشکلات و بحران جنگ عالم کبر و موجود نبودن وسایل لازم اجرا آتی که از طرف وزارت معدن ذریعه یک عده نهایت محدود و متخصصین داخلی و بکنفر متخصصین پولیندی بعمل آمده. ذیلاً بطور اختصار شرح داده می‌شود:

۱- وزارت معدن در بهبود و اصلاح امور معادن نمک و ترقی عمل آن بذل مساعی ننوده و با وجود مشکلات ترانسپورت و توريد نمک خارجی که به‌یمنانه زیاد از مملکت هند وارد افغانستان می‌شود از کسر عمل معدن نمک تالقان تا اندازه جلوگیری و در پیشرفت امور و ترقی عمل نمکساز تاشقرغان و مدیریت عمومی نمکساز اندخوی و نمکساز غوریان هرات و معدن نمک شهرک اقدامات لازمه بعمل آورده و عایدات نمک‌فندهار را ترقی مضاعف داده و معدن شوره نمک غور بند که بیک مبلغ قلیل به اجاره داده شده بود نظر به اجاره یکساله عمل سال گذشته در هذاسنه که طور امسانی کار شده در آن ترقید خوبی بعمل آمده و امور استخراج معادن نمکساز های فوق اکنون بوضعیت بهتر تحت عمل و مورد استفاده بوده نسبتاً مفاد هنگفتی سالانه از معادن مذکور بدست می‌آید که به ثروت وطن یک وسیله معتقانی شمرده می‌شود.

۲- مرکز فروش مدیریت نمک تالقان که فعلاً در طاچه خانه بوده و تقریباً چهار لیلومتر از موضع استخراج یعنی از خود معدن فاصله دارد برای اینکه نمک استخراج شده به سرعت و مقدار کافی در کدام ذخیره شود چنین ترتیب اتخاذ گردیده که سرك موتر و تازیر معدن امتداد یابد و کدام اساسی و جای رهایش مامورین مطابق نقشه در نزدیکی معدن تعبیر گردد، برای اجرای این مقصد فعلاً دو نفر مهندسین از وزارت جلیله فواید عامه در معدن نمک تالقان ارسال شده‌اند که بعد از برآورد و نقشه بکار تمديد سرك و غیره اقدام نمایند چنانچه فعلاً کار سرك مذکور جاری است.

۳ - در سال ۱۳۱۹ که توسط مستر جی انگلیس و هیئت علمی معینی او تمام معادن نمک افغانستان مورد تحقیقات و مطالعات فنی قرار گرفت و راپورت جامعی در این زمینه بوزارت معدن تقدیم نمود برحسب مقتضیات وقت برطبق نظریات هیئت مذکور اصلاحات لازمه در امور فنی و اداری نمکسارها بعمل می آید ، منجمه لازم گردید که برحسب محتویات راپورت مذکور به تحقیقات سروری و نقشه برداری معادن نمک ولایت فطهن مثل معدن نمک تالقان و چال و کلفنگان و فراق و نهرین اقدامات بعمل آید ، برای اجرای این کار یک نفر نقشه کش موظف ساخته شد که به تحقیقات سروری معادن مذکور پرداخته و نقشه های طوبوگرافی نواحی نمکسارها را ترتیب و بوزارت معدن حاضر دارد .

۴ - چون مملکت عزیز ما دارای معادن نمک سنگی و قسم رسوبی بوده و عایدات مهمی ازان بدست می آید نظر به اصلاحات قسمت حفاریات و استخراج معادن مذکور لازم افتاد که این کار در تحت نظر یک عده جوانان تعلیم یافته تحت اداره گرفته شود برای حصول این مقصد شش نفر محصلین فارغ التحصیل رشدی را که بصفت ترجمان بوزارت فواید عامه موظف بودند ، وزارت معدن تحت تعلیم و تربیه گرفته بفرض تحقیقات عملی در هند فرستاد در هذالسنه که محصلین مذکور بعد از اخذ تعلیمات عملی وارد مرکز شدند آنها را بفرض تطبیقات عملی و تکمیل دوره ستاژ در معادن نمک اطراف تقسیمات نمود طوری که در نظر است محصلین مذکور مدت یکسال دیگر بصفت معاون مامورین استخراج اجرای وظایف نموده و بعد از تکمیل موعده فوق بحیث مامورین مسئول شعبات استخراج نمک و وظیفه دار خواهند شد .

۵ - در افغانستان معادن متعدد ذغال در نقاط مختلف کشف گردیده ، مخصوصاً ذغال ها بکه دارای جنسیت اعلی و ذخایر بزرگ میباشد در قسمت شمال هندوکش واقع اند ، چنانچه مستر کریس بیخ موجودیت یکی از معادن ذغال را که در ناحیه دره صوف مکتشف گردیده در حدود پنجاه ملیون تن تخمین نموده بود . چون معدن ذغال مذکور و ذغال موضع ایشسته و دیگر ذغال های افغانستان ایجاب یک سلسله تحقیقات طبقات الارضی و سروری و برمه کاری را میکرد این کار مدت سه سال توسط هیئت جیالو جیکل سروری آف انڈیا (هیئت مساحتی طبقات الارض هندوستان) در تحت ریاست مسترویسٹ در ناحیه ذغال دار دره صوف و ایشسته و برفک و موضع کر کر بفلان صورت گرفت ، از آنجا که مسایل ترانسپورت ذغال دره صوف بسبب موجود نبودن وسایل نقلیه سریع و ارزان در کابل قیمت تمام میشود برای رفع احتیاجات فوری و ضروری کابل در مواقع لازمه از معدن ذغال ایشسته که در ۱۷۲ میلی شمال کابل واقع است استفاده میشود چنانچه در هذالسنه نیز یک مقدار ذغال جفله

از معدن مذکور استخراج و توسط لاری ها بر کز نقل و در موقع زمستان برای رفع احتیاجات اهالی و دوایر زسلی به معرض فروش گذاشته شد و بک مقدار خا که ذغال نقل داده شده معدن مذکور هم بعد از عملیات بریکت سازی بفروش رسانیده شد ، همچنین معدن ذغال کرکر که در ده میلی فابریکات جدید التاسیس فابریکه نساجی پل خمی و قند سازی بفلان واقع است در مواقع لازمه به پیمانۀ بزرگت به مجروفات فابریکات فوق الذکر خدمت مینماید ، گرچه عملیات اکتشافی و استخراجی معدن مذکور بسبب بعضی معاذیر چندی معطل گردیده بود اکنون نظر به احتیاج فابریکه قند بفلان که سوخت ماشینها را از تیل به ذغال سنگ تبدیل مینماید مجدداً به کار آن اقدام و آغاز میشود که درین زمینه ترتیبات لازمه روی دست گرفته شده است ، بعلاوه فابریکه پخته قندز از معدن ذغال بشگی مواد محروقات خود را تهیه و از ذغال مذکور کوکس میسازند ، در معدن ذغال فرح گرد غور بند که مسایل استخراج نقاط سابقه در اثر تولید مشکلات سوفا و استخراج آب سخته و معطلی واقع شده بود در برج فوس هذالسنه یک رنگ جدید ذغال که دارای هفتاد سانتی متر ضخامت میباشد ذریعۀ عن تمدن مستر چرسکی مستخدم وزارت معدن کشف گردید که رنگ مذکور مستلزم تحقیقات مزید بوده و بعد از امتحانات لازمه و حفریات مقدماتی به استخراج ذغال مذکور مجدداً آغاز خواهد شد .

از آنجا که وجود تیل و ذغال در یک مملکت بمنزله روح و گرمی مملکت محسوب می شود بواسطۀ آن چرخهای صنعتی مملکت بکار می افتد نظر به اینکه وطن عزیز ما بیشتر بمواد محروقات احتیاج دارد بهمین جهت وزارت معدن در این قسمت توجه زیاد داشته و برای پیشبرد این کار که بوجود متخصصین معدن کنی و تهیه ماشین ها و آلات فنی احتیاج زیاد دیده میشود خاتمه جنگ را انتظار میکشد تا آنوقت برای رفع احتیاجات ضروری از متخصصین داخلی و اسباب وطنی کار گرفته می شود و مسایل کشفیات مزید ادامه داده خواهد شد بعلاوه چون ذغال معدن ایشیسته غالباً بصورت میده و بودری استخراج میگردد برای قالب ریختن ذغال مذکور دویایه ماشین بریکت معۀ بایلران از خارج توریید و فعلاً یک دستگاه آن در فابریکه سمثت نصب و بکار انداخته شد که در یک ساعت مقدار یک تن خاکۀ ذغال را در تحت فشار سخت و بصورت قالب میریزاند و یک پایۀ دیگر آن برای بریکت ساختن خاکۀ ذغال معدن کرکر به شرکت قند سازی بفلان داده شد تا در سوخت ماشین های فابریکه قند از بریکت مذکور استفاده نمایند .

۱۶- در برج اسد سال جاری نظر بدر خو است و ج و کیل نایب الجکو معۀ هرات از طرف وزارت معدن جهت حفریات اکتشافی و بکار انداختن معدن ذغال کرخ هرات

ع. سید عبد الاحد خان دیپلوم انجینیر در ولایت هر ات با د ساتیر لازمه اعز ام شد مشارالیه در معدن قدیمه به کشفیات علمی و حفز چاه ها و جره های اکتشافی پرداخته و نقاط مذکور را از نقطه نظر اقتصادی برای استخراج ذغال غیر مساعد یافت بالاخر به اثر تجسّسات مزید به کشف دو لاینر جدید به نزدیکی کوتل سبزک موفّق گردید که این رگت های جدید از سرک عمومی قلعه نو سه کیلو متر و از شهر هر ات ۷۵ میل فاصله دارد و ضخامت آن دارای یک متر میباشد. جنسیت ذغال آن خیلی اعلی و از بهترین ذغال های افغانستان است. ذغال مذکور خیلی سیاه و درخشان بوده دارای مواد قیری نیز میباشد که بوقت محترق شدن به شعله بلند میسوزد و در حدود (۷۰۰۰) کالوری حرارت دارد. در لاینر نمبر اشش صوف امتحانی بعرض ۱۰ متر و ۴۰ سانتی و به طول مجموعی ۱۱۴ متر و در لاینر نمبر ۲ یک صوف امتحانی به عمق ۲۰ متر حفز ریات نموده و در ضمن عملیات اکتشافی یک مقدار ذغال استخراج شده را توسط لاری ها جهت محروقات ضروری شهر هر ات نقل و ارسال نموده که توسط ریاست ارزاق آنولا بفروش میرسد سرک مواتررو به فاصله سه کیلو متر از سرک عمومی تا خود معدن نیز امتداد داده شد است.

نا گفته نماند که رگهای ذغال مذکور نه تنها در نواحی کوتل سبزک و مسجد چوبی یافت شده بلکه در اثر تجسّساتیکه بعمل آمده آثار و غلایم ذغال در حدود کوه کوندر و علاقه درملق که تقریباً ۳۰ میل از هر ات مسافه دارد نیز مشاهده رسیده است که چون عصر یورا در این علاقه تشکیل بزرگ دارد امکان پیدایش ذغال رفته و این منطقه ایجاب تجسّسات مزید را میسکند که از نقطه نظر طبقات الارضی تحقیقات مفصل بعمل آید.

۷- مسائل زرشوئی منطقه فطرن و بدخشان که از سالیان دراز مورد توجه قرار گرفته و طلا را از دریای آمو و کوکچه و بعضی دره جات زرخیز بصورت دریا کاری و دره کاری بدست آورده میشود و در نتیجه عملیات زرشوئی هر سال یک مقدار طلا، ریگی و برکک توسط زر شوینان حاصل و به قیمت از نزد آنها خریداری و تحویل خزانه حکومت میشود گرچه فعلاً یک نمایندگی برای خرید طلا در موضع رستاق دایر میباشد که توسط نگرانهای سیار و نماینده های مربوطه بجمع آوری و خرید طلا، مناطق زرخیزی پر دازند با آن این شعبه مهم وارداتی در سایه توجه و مراقبت مزید و تحقیقات لازمه کنجایش ترقی بیشتر را داشته و همین مسئله جلب توجه وزارت معدن را نموده بهمین جهت در ضمن اقداماتی که در بهبود و اصلاحات امور زرشوئی و خرید طلا، وقتاً فوقتاً بعمل می آید، در انکشاف منابع اصلی طلا، دار که دریای آمو و کوکچه از انجا سرچشمه گرفته و طلا را با خود آورده بسواحل دریا و رودخانه ها پراکنده و منتشر میسازد نیز به تحقیقات علمی پرداخته و در هذالسنه دو هیئت فنی را در مناطق زرخیز

بدخشان ارسال و تا زمان بدست آمدن نتیجه تحقیقات فنی را برای انکشاف منابع معدنی طلا دار و بهبود و اصلاح امور زرشوئی ادامه داده خواهد شد .

س - دو کتور عبدالله خان متخصص که در موضع زر دره داوونگک و نقاط مختلف نور آبه برای پیدایش طلا به ترتیب چاهها و جراهای اکتشافی پرداخت بسبب استخراج آب و عدم وجود ماشین های آب کشی عملیات و تحقیقات مزید کرده نتوانسته و برای مطلب بکار انداختن ماشین های زرشوئی پیدایش صورت اوسط مقدار طلا را در بین ریگ و سنگریزه های زرد و مناطق مختلف دره نور آبه و کنار دریا ی آمو و کو کچه تدقیق و سنجشات مفصل نموده و راپورت آنرا بمقام وزارت حاضر کرده است که از روی آن تناسب طلا در بین ریگهای مواضع زرشوئی امتحان شده معلوم میگردد .

۱۸ - معدن سرب فرنجل غور بند که یکی از معادن بسیار قدیمی و تاریخی افغانستان بشمار میر و دواز سالهای درازی از نظر افتاده و متروک شده بود در همدالسته توسط متخصصین وزارت معدن تحت تحقیقات و عملیات گرفته شد .

در نتیجه تحقیقات علم الارضی و نقش برداری ضوئوگرافی و نقشه های طبقات الارضی و تحت الارضی ثابت گردید که معدن مذکور با وجود اینکه یک مدت طولانی به احتیاجات بشری خدمت نموده باز هم امید های زیادتری به آن متصور میباشد ، گرچه عملیات امساله معدن مذکور به اساس اکتشافیات بوده با آن هم یک مقدار سرب کار آمد سر غنج گمرکی توسط آقای غلام علیخان مدیر کثافی از معدن مذکور استخراج و جهت استفاده وزارت جلیله اقتصاد گذاشته شد ، به نسبت امید بخش بودن معدن مذکور وزارت معادن در نظر دارد که برای سال آینده پیمانته استخراج را وسیع تر بشماید .

علاوه بر آن در نزدیکی معدن سرب فرنجل غور بند یک معدن پیرالو زیت (Pyrolusite) که یکی از ترکیبات معدنی آکسید منگن میباشد نیز کشف و مستلزم تحقیقات است .

۹ - معدن اشترشهر غور بند - نمک این معدن که از چشمه های متعدد نمکدار بوسایل تبخیر بدست می آید و اهمیت مخصوص برای صادرات روده مملکت دارد ، در اوایل سال ۱۳۲۲ م. معدن مذکور ذریعه یک هیئت فنی تحت تحقیقات علمی قرار داده شد ، نتایج تحقیقات راجع به ذخایر و چگونگی منابع نمک موضع دره نمک آب چنین معلوم نمود که در دره نمک آب آثار نمک در بین احجار کربستالین شیب است که کوه های اطراف آنجا را تشکیل میدهد بظهور نرسیده بلکه مغازن آن باید بصورت عدسیه های نامنظم در حوضه های داخلی کوه که هر دو جناح تنگ و نشیب دره را تشکیل میدهد موجود است و باین طریق فهمیده میشود که ذخایر نمک این موضع از صورت پیدایش نمک وسیع و ضخیم منطقه فطرن و بدخشان چه از حیث فراوانی و چه از حیث خلقت فرق

زیاد دارد، بنابراین چنین نتیجه بدست می آید که استخراج ذخایر اصلی نمک از قسمت های داخلی معدن که بصورت عدسیه های کوچک و نامنظم پوشیده و پنهان میباشد از نقطه نظر اقتصادی مفید نبوده و باید مثل سابق حاصلات نمک را از چشمه های مذکور در اثر عملیات تبخیر بواسطه حرارت آفتاب بدست آورده شود، و طوریکه در هدا سنه به جمع آوری حاصلات نمک ذریعه کار ریزگران وطنی آنجا اقدام (ویک مقدار کافی) نمک صاف و خالص از چشمه های مذکور حاصل گردید در نظر است که این کار به پیمانته بزرگتر و سمت داده شود که از نمک مذکور علاوه بر حفاظت روده ب قسم نمک طعام نیز استفاده میشود و مثل شوره نمک های فندهار چون دارای مقدار زیاد سودیوم کلوراید یعنی نمک خالص میباشد برای استعمال مثل دیگر نمک های معدنی از آن کار گرفته میشود و هیچ مضرتی ندارد.

۱۰- نظر باینکه برای پوشش سقف تعمیرات بسبب بحران اقتصادی چنگک موجود آهن چادر از خارج تورید نمیشود چون سنگ سلیت در نواحی کابل پیدایش دارد از طرف حکومت متبوعه تصمیم گرفته شد که یک تعداد سنگ سلیت از معدن کهنه خمار میدان که در پانزده گروهی کابل واقع است نسبت خوبی جنسیت آن استخراج و برای پوشش امتحانی بعضی تعمیرات بکار برده شود چنانچه در هدا سنه به حدود (یک لک) دانه سنگ سلیت به سائز های مختلف از معدن مذکور استخراج و بعد از قطع و برش به اندازه های معین به تعداد (۶۲۰۰۰) دانه آن از رقم سائز ۲۵×۴۰×۳۰ بر کر نقل و در پوشش امتحانی دیوی عمومی و ناحیه وزراء و تیدگراف خانه بیکه توت استعمال گردید که علاوه بر زیبایی در مقابل حوادث جوی نیز دارای مقاومت بوده و نتیجه اطمینان بخش از آن گرفته شد و در نظر است که پیمانته استخراج آن وسعت داده شود چون معدن سلیت موضع کند استمداد و ذخیره کافی نداشت در هدا سنه با اثر تجسس هیئت فنی وزارت معدن در حصه خشک آب که از معدن سابقه تقریباً ۳ کیلومتر فاصله دارد یک معدن جدید کشف کرده شد که دارای طبقات منظم و ذخایر وسیع ترمیباشد

۱۱- چون ابرک در عالم صنعت مورد استعمال مهم دارد و از فروش آن مفاد اقتصادی هنگفتی بدست می آید مدیریت عمومی فنی از یک طرف راجع به فروش آن داخل اقدامات جدیدانه شده با بعضی کمپنی های خارجه داخل مفاهمه گردیده می خواهد با وزارت تجارت آن باز شود و از جانب دیگر معادن ابرک نواحی کابل را که در علاقه میدان و پنجشیر و نجراب واقع اند ذریعه متخصصین مربوطه تحت تحقیقات مزید و تدقیقات فنی قرار داد و در نتیجه قابلیت استخراج و اهمیت ابرک موضع تسکانه میدان و ابرک دره شصت پنجشیر قرار نظریه مستر چرسکی متخصص بولیندی اطمینان بخش ظاهر گردید راجع به معلوم کردن قیمت سائزهای مختلف ابرک و حصول موافقه مشتریان اقدامات جاری است و یک مقدار مناسب مواد خام ابرک که به تجویخانه

وزارت موجود است ذریعۀ يك هيئت تحت تفریق و درجه بندی گرفته شده تا نخته های قابل تورق آنرا با اندازه های معینۀ و رفته کرده شود و هم در نظر است که بسال آینده معدن ابرک موضع تـکانه میدان را که بر کر نزدیکتر و دارای ابرک قسم مسکویت (Muscovite) و نخته کلان ترمی باشد بیکار انداخته شود .

۱۲- معادن مشکوفۀ سابقه و جدیدی که در هذالسنه تحت معاینه و تدقیقات فنی متخصصین قرار گرفته و راجع به چگونگی و اهمیت مفید بودن و غیر مفید بودن آنها راپورت های متخصصین بمدریت عمومی فنی واصل کر دیده اسامی آن ازین فراراند :

۱- معدن کما ولین (خاک چینی) اشکاشم که به طرف شرقی کوه شاه کینکف بفاصله يك گروه از دریای پنج واقع است فرار معاینه و راپورت آقای دکتور سلطان احمد خان متخصص يك معدن غنی و دارای ذخایر زیاد و جنسیت اعلی بوده اهالی منطقه بدخشان مقدار وافر از خاک مذکور باصول وضعی استخراج کرده و در مسایل چینی سازی بیکار میبند فابریکه بخته فندز نیز در صنعت چینی سازی از خاک مذکور استفاده میکند و جهت ترتیب استخراج و نقلیه آن بکنفر نماینده در انجام مقرر کرده است .

۲- معدن سنگک سلیت للندر که ذریعۀ يك هيئت علمی تحقیقات گردیده نوع سلیت آن خوب و معدن آن دارای اهمیت میباشد .

۳- معدن سنگ مرمر کمدار در قرب راش کوه بابا بدهن دره کهنه خمار واقع است دارای يك ذخیره بزرگ بوده و سنگهای آن که در فابریکه حجاری برش و بعضی نمونه هاتیار شده از حیث فشنگی قابل ملاحظه است .

۴- معدن گرافیت (Graphite) در موضع بولاغه و قوره جا غوری که افواها بنام ذغال شهرت پیدا کرده بود در نتیجه تحقیقات ظاهر گردید که لیتز معدن در موضع قوره دارای ۸ متر عرض و ۲۰۰ متر طول بوده و در جنسیت گرافیت آن خیلی اعلی و دارای ذخیره کافی میباشد که در وقت ضرورت ازین معدن گرافیت بخارج هم صادر شده میتواند .

۵- معدن آهن در علاقه شیرداغ بعد تال فول و تنگی شیرین که يك گروه بطرف شمال قلعه موسی زوار واقع است یکی از ترکیبات معدنی آهن موسوم به هماتیت (Hematite) جدید کشف گردیده که معدن آن از حیث دارائی یکی از معادن بزرگ آهن و وطن مقدس ما محسوب میشود

۶- معدن شاه مقصود در منطقه شیرداغ تقریباً يك کیلومتر بطرف جنوب غربی قلعه موسی زوار سنگک شاه مقصود بصورت يك کسنگ بظهور آمده که از نقطه نظر معدن کنی مناسب بوده و بسبب نزدیکی مرکز تکافوی مصارف شرکت حجاری و نجاری را کرده میتواند .

۷- معدن مس در فریه بایه علاقه جاغوری که بسمت جنوب شرقی سنگک ماشه واقع است یکی از ترکیبات معدنی مس موسوم به کاپر پیریت (Copper - pyrite) در رکهای سنگک کوازتر

کشف گردیده که از نقطه نظر دارائی نسبت به معدن مس نهنه خمار میدان به مراتب استعداد خوبتر دارد .

۸- معدن سرمه :- در کوه کلهر که تقریباً ۵ امیل بطرف شمال غربی طیوآورد (حکومت غور) واقع است از یک معدن انتی مون (Antimon) که یکی از ترکیبات معدنی سرمه میباشد رکب آن به عرض ۱۵ سانتی در بین سنگهای کربستلین شیفور وجود دارد که معدن آن مستلزم تحقیقات و کشفیات مزید میباشد و اولین معدن سرمه بوده که تا کنون در افغانستان پیدا شده است و چیزی را که اهالی بنام سرمه از بازار خریداری و استعمال میدارند یکی از ترکیبات معدنی سرب موسوم به گالینت (Galinite) میباشد که ترکیبی است از سرب و کوبکروسپوا بنام سرمه شهرت پیدا کرده است .

۹- چشمه های معدنی :- در پنجو مرکز حکومت کلان دایز نکی دو چشمه آب معدنی وجود دارد که قابل اهمیت بوده و از نقطه نظر صحتی بعد از تجزیه استفاده خوبی از آن گرفته خواهد شد (از شماره ۴ تا شماره ۹ معادن فوق الذکر توسط آقای سید عبدالاحد خان معاینه گردیده است .)

۱۰- در معدن ابرک موضع تنکانه و ابرک موضع غمخیل میدان و کورکورد و سرب قلعه سرخ و دره دادل و امتیلت موضع بینی بادام و سرائیل و کرافیت شاه کابل خورد از طرف عزتمند مستر چرسکی تحقیقات فنی و حفاریات ابتدائی بعمل آمده و نتایج آنرا بعد از مدیریت عمومی فنی راپورت جداگانه داده است .

۱۱- در معدن ذغال غور بند و آهن جبل السراج و ابرک دره شصت و آهن و سرب و مس وادی پنجشیر و ابرک قریه کلمین نجراب نیز عزتمند مستر چرسکی تحقیقات علمی و حفاریات مقدماتی بعمل آورده و فعلاً مسروف ترتیب نقشه و راپورت مواضع مذکور میباشد .

۱۲- معدن سنک رخام در موضع سرچنگل اشکاشم ، سنک چونه در قریه فشه عسکری اشکاشم و معادن آهن در چهلتن و صوفیان و معدن کوبالت (Cobalt) در ارگوی بدخشان و خاک کاشی در غرستانق و بهترین قسم خاک برای ساختن شاه مت یعنی گیل آتشین در مقام کاکل بکنار دریای آمو و چشمه های معدنی در سرچنگل و رنگهای متفرقه معدنی در دشتک و تیسگران منطقه بدخشان ذریعه آقای دوکتور سلطان احمد خان متخصص در ضمن تجسسات و تحقیقات جدید کشف و از نقطه نظر علمی توسط آقای موصوف معاینه گردیده است .
نمونه های مذکور را که به مقام وزارت حاضر کرده بود بفرض تجزیه به کیمیاخانه وزارت جلیله معارف ارسال شده است تا از چگونگی و اجزای ترکیبی نمونه های مذکور معلومات صحیح بدست آید .

- ۱۳ - يك معدن بزرگك گوگرد در كوه چمتال علاقه مزار شريف وجود دارد و برای ترتیب داراساسی آن وزارت معدن داخل اقدامات میباشد .
- ۱۴ - يك معدن مگنیزیت (Magnesite) در موضع محمدآغه اهوگرد كشف گردیده كه دارای ذخایر كافی وقابل استفاده بوده و يك مقدار آن كه درمر كز نقل ودرشعبه تجارتی مكاتب صنایع مورد امتحان قرار داده شد نتایج خوبی ازان بدست آمد .
- ۱۵ - علاوه برمعادن فوق الذکر كه ذریعه متخصصین كشف یامعاینه علمی گردیده معادن ذیل درسال ۱۳۲۲ تازه كشف شده ونونه های آن بمدیریت عمومی فنی واصل وحفظ موزیم معدنی گردیده است ازاينقرار :-
- ۱ - بیتومن (Bitumen) نزدیك قریه وزیري كشنده .
  - ۲ - سنگ ریشه (Asbestos) درعلاقه اسمار .
  - ۳ - سنگ آهن - در كوه غار شاه مار كه مربوط حكومت غزنی .
  - ۴ - شوره نمك - در قیصار علاقه مینه .
  - ۵ - سنگ شاه مقصود - در فرنجل غور بند .
  - ۶ - سرب - در موضع چیلان دره یار سا .
  - ۷ - رنگ سرخ نسواری و رنگ زرد - در موضع سالنگك .
  - ۸ - سنگ سلیت - نزدیك قریه سنگر دره غلنگار لغمان .
  - ۹ - کرومیت (Chromite) بطرف غرب آب بازك اهوگرد .
  - ۱۰ - سنگ بلور - در سیاه كوه .
  - ۱۱ - زمج - در قریه بلور .
  - ۱۲ - كوارتز - در سیاه كوه .
  - ۱۳ - گرانات - در بدخشان .
- نمونه های فوق الذکر كه در هذالسنه كشف وبمقام وزارت واصل گردیده معادن آن مستلزم تحقیقات وانكشافات مرید بوده واز نقطه نظر علمی درمواقع لازمه حفريات ابتدائی وتدقیقات لازمه بعمل خواهد آمد .
- ۱۴ - هجده قلم نمونه های مواد معدنی توسط جناب عبدالرشید خان رئیس شركت بخته قندوز بوزارت معدن تقدیم کرده شده است كه از نقطه نظر تهیه مواد چینی سازی در اثر توجه رئیس مذکور نمونه های معدنی ذیل از نقاط مختلف بدخشان بدست آمده است :-
- ۱ - كرسنل كوارتز (بلور شیشه) در حكومت زیباك به قریه چهلتن .
  - ۲ - سنگ بلور كوارتز (بلور شیشه) در حكومت زیباك به قریه چهلتن .

- ۳ - کاولین یعنی خاک چینی در قریه اشکاشم که قبلاً در تحت شماره اول درین باب توضیحات مفصل داده شده است .
  - ۴ - کوارتز کوار آمد چینی سازی در قریه اشکاشم مربوط حکومت زیباک .
  - ۵ - فیلدسپار « « « قریه سرجنگل اشکاشم » »
  - ۶ - زمچ معدنی - در کوه روغ مربوط حکومت زیباک .
  - ۷ - کوارتز رنگه - در حکومت زیباک .
  - ۸ - کوارتز سفید - در جرم بدخشان .
  - ۹ - سنگ گورگورد - در قریه سنگ لیچ زیباک (از کشفیات سابقه است)
  - ۱۰ - خاک آتشی - در قریه اشکاشم بدخشان .
  - ۱۱ - « « - در قریه شورچه نزدیک معدن نمک چال .
  - ۱۲ - کرافیت - در حکومت زیباک .
  - ۱۳ - ذغال سنگ - در کوتل چال مربوط اشکاشم نزدیک دریای بشگی که از کشفیات سابقه بوده و شرکت بخته فندز ازان کوک ساخته اند .
  - ۱۴ - سنگ گچ - در اشکاشم .
  - ۱۵ - « « - در حکومت نهرین .
  - ۱۶ - نمونه ذغال کوکس که از ذغال نمره ۱۳ ساخته شده است .
  - ۱۷ - ترکیب معدنی آهن - در کران بدخشان .
  - ۱۸ - خاک کوار آمد چینی سازی - از دره صوف مرار شریف .
- همچده رقم نمونه فوق الذکر که از نقاط مختلف ذریعه شرکت بخته فندز بدست آمده معادن آن قابل معاينه و مستلزم تحقیقات و حفريات مقدماتی میباشد که در سال آینده به تشریح مساعی شرکت بخته ذریعه متخصصین مربوطه به معاينه و تدقیقات لازمه اقدامات بعمل خواهد آمد
- این بود مختصر اجراءات وزارت معادن که در جریان سال ۱۳۲۲ و سال های اخیر بعمل آمده است .

امور ریاست مستقل زراعت

پیشرفت های زراعتی نتیجه فعالیت و مساعی اجتماعی است و در اصلاحات زراعتی افراد زیاد ملت را سهیم باید دانست . در عصر حاضر ، فن و صنعت بدرجه وسعت پذیرفته و طوری امور اجتماعی را از کلمی و جزئی فرا گرفته که تمام اجرا آتیکه خارج تطبیقات تکنیک حاضره انجام می یابد ، بجز نتیجه محدود وسطخی چیز دیگری بار نمی آورد . از همین جهت است که در سنه ۱۳۲۲ در صورتیکه تمام قوای تکنیک می ملل مصروف تهیه لوازم حرب است ، در پیشرفت امور اقتصادی و تجارتنی شان که مقتضی آرامی و صلح است اغتشاش مهمی رخ داده است . اگرچه وطن عزیز ما افغانستان در اثر صلح دوستی و بیطرفی و سیاست صحیح حکومت خارج دائره جنگ می باشد با این هم کارا کثر دوا نریکه پیشبرد و انجام دادن امور شان وابسته به توريد مواد و لوازم خارجی است دچار مشکلات گردیده است ؛ دوا نریاست زراعت در جریان سنه ۱۳۲۲ نیز مانند سنه ۱۳۲۱ در ازدیاد اشجار و احداث باغها و حفر کاریزها و تشکیل قوریه ها و مدافعه حشرات مضره و ترتیب احصائیه های زراعتی تا حدی که اجرای آن منوط به توان و استعداد خود دوا نری مذکور است طور مطلوب کد امیاب گردیده است لیکن چون اصلاحات زراعتی به پیمانۀ وسیع متضمن پلان و نقشه های فنی بوده هر شق آن مؤسسات و متخصصین و لوازم فنی مخصوصی را ایجاب می نماید و ریاست زراعت در سنه ۱۳۲۲ مانند سنوات گذشته جنگ با استخدام نفر فنی و توريد سامان لازم خود موفق نگردید ، لهذا پروگرام مرتبه اش طور مرام بعمل اجرا گشته شده نتوانست با این هم در آنچه از حیطة تکثیر اشجار و تشکیل قوریه های نهال و حفر کاریز و ترویج و تعمیم زرع نباتات خارجی از قبیل نهال ، اشجار جنگلی و سبزیجات نوع خارجی است صرف مساعی نموده خلصی ازان ذیلاً تذکار میگردد :

آ- فارم فندوز : در تجربه گاه و فارم فندوز از چندی است که اصلاح نباتات وطنی و ترویج زرع نباتات خارجی تحت عملیات فنی قرار داده شده ، خصوصاً در ترویج و تعمیم جنس پنبه های امریکائی که بهترین نتیجه را باب و هوای قطن داده است اجراات معتدیهائی بعمل آمده و در سنه ۱۳۲۲ بمقابل (۹۵۴۸) سیر پنبه دانه امریکائی قسم معموله ایلانده (واردۀ ترکستان روسی) موازی (۱۵۴۵۹۱) سیر پنبه دانه امریکائی جدید الورد در بین زراعین تقسیم شده است . چون تجربۀ ثابت گردید که جنس پنبه امریکائی که جدید در سنه ۱۳۱۹ در قطن توسط مدیریت عمومی فارم فندوز ترویج یافته است نسبت به جنس پنبه امریکائی عادی که سابقاً از ترکستان روسی داخل قطن گردیده است از لحاظ درازی

تار و غیره سفیدات معیزه بلند تر است لهذا در از زیاد تخم و تعمیم زرع آن مساعی زیادی • بخرج برده شده • لیکن نا گفته نماند که اگر چه جنسیت پنبه امریکائی جدید نسبت به پنبه امریکائی عادی بلندتر است مگر در زرع آن مقدار زارع نسبت بزوع پنبه امریکائی عادی کمتر است • زیرا که حاصل پنبه امریکائی جدید در فی جریب نسبت بحاصل پنبه امریکائی عادی پایان تر است • از طرف دیگر چون مقدار پنبه معلوج در جنس امریکائی جدید نسبت به پنبه معلوج جنس امریکائی عادی زیاده تر است به تساوی وزن مقدار خریدار در پنبه امریکائی جدید زیاده تر و مفاد فروشنده کمتر میباشد • ازین جهت است که زارعین بتا بر نفع خویش بزوع پنبه جدید کمتر میلان دارند حال آنکه شرکت که معادش به خریداری پنبه اعلی است و مجبور است که در بازارهای فروش خارج بهترین نوع را عرضه نماید میلان زیاده تری بطرف پنبه امریکائی جدید دارد • بناً علیه لازم است که شرکت خریداری پنبه قطغن در بین این دو جنس تقریقی نهاده پنبه امریکائی جدید را بقیمت بلند تری از زارعین خریداری نماید و نگذارد که برای منافع قلیلی زرع پنبه امریکائی جدید که به تعمیم جنس آن در مدت سه سال مساعی زیادی از طرف مدیریت فارم بخرج برده شده است قنلت پیدا کنند • ریاست زراعت در این موضوع با شرکت خریداری پنبه داخل مذاکرات شده شاید نتیجه خوبی بدست آید •

سلسله تجارب فنی در خصوص پنبه های جنسی مصری در جریان سنه ۱۳۲۲ در اراضی فارم ادامه داده شده و نماینده های زرع پنبه در بین زارعین گردش نموده قرار را پورت های شان زارعین الان پنبه خودهارا کاملاً بطریق فنی و مطابق به هدیایات مدیریت عمومی فارم زرعی نمایند • منطقه قطغن بالا اینکه دارای میدان های وسیع و آب فراوان و هوای مساعد است نسبت به مساحه اراضی خویش اشجار کمتر دارد بناً علیه یکی از مواد پروگرام فارم قندوز همانا تکثیر اشجار است که تا اندازه ممکنه عملی شده اکنون از هر نوع نهال یکمده زیادی حاصل شده است که عندالموقع در بین اهالی تقسیم خواهد شد •

بیشتر در قطغن زراعت سبزیجات با اندازه کافی معمول نبود در فارم قندوز درین اواخر انواع سبزیجات زرع و از هر نوع یک مقدار تخم گرفته شده است و در بین اهالی تقسیم گردیده است • از آنجا که آب و هوای قطغن برای تربیه گرم پنبه مساعد و بیله وری هم در بین اهالی معمول است برای توسعه مزید پنبه وری یکمده زیاد نهال توت در اراضی فارم قندوز تهیه شده است • (ب) امریکائی - برای اصلاح نباتات وطنی و عادی ساختن آنها به آب و هوای نواحی کنابل یک اندازه زمین در حصه بینی حصار به موسسه زراعتی تحویل داده شده و دران انواع غلهجات و سبزیجات و کلیها و نهالها تحت زرع و اصلاح گرفته شده اند •

در نظر است که تخم‌های صحیح و سالم به مقدار کافی ازین موسسه حاصل شده و عند المطالبه برای شایقین داده شود .

در قوریه نهمان و کدر گاه و غیره تخم اشجار جنگلی و تخم اشجار میوه دار مقدار زیاد بندر شده است و یک تعداد نهالهای سابقه بالای اهالی بفروش رسانیده شده است . بیکم مقدار تخم اشجار از قبیل تخم توت و صنوبر و سرو و بلوط و کاسی و غیره از ریاست زراعت بفارم قندوز بمطوب تکبیر اشجار مذکور فرستاده شده و نیز یک اندازه تخم ناجو و بلوط و سرو و غیره در ولایات مثل قطغن، مزار شریف و غیره نقاط برای اینکه انواع اشجار در قوریه ها تحت تربیه گرفته شده بعد از آن در جنگلات نهال شانی شان بعمل آید نیز فرستاده شده است .

چون جنگلات از منابع ثروت‌های قدرتی محسوب است و توسعه و تنظیم آن منتج باز دیاد عایدات آنها میگردد از مدیریت عمومی زراعت ریاست زراعت اوابیح و هدایات لازم نسبت به حفظه را تضابط جنگلات و از دیاد، صلات آنها باموریت‌های جنگلات فرستاده شده همچنین در موضوع اصلاح جنس اسب و تکبیر آن در ولایات هرات، مزار شریف، قطغن، و حکومتی اعلی میمنه به تعقیب اجرا آت سنه گذشته هدایات لازم داده شد و برای اصلاح گاوهای شیری نواحی کابل بین ریاست زراعت و دایره نسلگیری چنین موافقه بعمل آمده که یکمده جوانه نضرهای گاوهای اصلاح شده دایره نسلگیری علی آباد را در باغهای حکومتی جهت نسلگیری بدست رس ده‌هفتین همجواری بکنند تا بالتدریج درین راه اصلاحی حاصلی گردد .

اگر چه یکمده قویهای مرینوس در رساله‌های ماضی بفرض اصلاح بشم کوسفند های وطنی در ولایات قندهار، هرات، مزار شریف، میمنه، و قطغن فرستاده شده بود پیرو فرسوده شده جهت ادامه نسلگیری و اصلاح مزید کوسفندهای وطنی در حینیکه توریید کوسفندهای جدید مرینوس از خارج توأم به مشکلات زیادی است بالین هم مدیریت های زراعت هدایت داده شد که برای دوام نسلگیری و برای جلو گیری رجعت بطرف نسل وطنی باید از همان قوچهای دور که مرینوس محصول ولایت کار بگیرند که با اصل قوچ مرینوس دارای تشابهات زیادی میباشند و برای اینکه از بشم کوسفندهای دور که مرینوس استفاده لازم بعمل آید حسب الامر مقامات عالی بولایات امر داده شده تا بشم های محصوله را بر کز بفرستند تا در قوریه یکمده بضمینه بافی مورد استفاده قرار داده شود .

در موضع اینکه باید در تکبیر و تولید جنس قیل مرغها که بولایات فرستاده شده است مساعی لازم بعمل آید مدیریت های زراعت هدایت داده شد تا در آن باره مدیرهای زراعت شخصا مراقب باشند . برای از دیاد نهالهای جنگلی و زینتی وطنی و خارجی بی یک نفر بولایت جنوبی فرستاده شد تا از حیث جنس جنگلی یک مقدار کافی را بدست آورد و نیز به قونسلگیری های افغانی در هند فرستادن بکن عده نهالهای زینتی و جنگلی نقاط مرتفع هند فرمایش داده شد تا در حین

لازمه تحت تجربه گرفته شود .
 همچنین در نظر است که یکمده نهالهای اشجار مشرقی از قبیل مالته، مته، سنتره و چکو تره از مشرقی خریداری و به نقاط دیگر گرم سیر مثل خرما لیک فراه و گرشک، قندهار فرستاده شود تا بعد از تجارب لازم در تکثیر نهالهای مذکور اجراءات مزیدی بعمل آورده شود بحال حاضر که اوضاع کنونی دنیا دائره اجراءات فنی ما را خیلی مقید و محدود نموده است چون تکثیر اشجار و احداث باغها و قوریه ها بهترین ذرائع سرسبزی و طین است لهذا به مدیریت های زراعت در ولایات هدایت داده شد تا در باغ های مربوطه خویش از هرنوع نهال یکمده زیادی را قوریه نموده در وقت لازمه پیوند نمایند.

در قندهار یکمده زیادنها لهای متنوعه در باغ دند و باغ های جدید نهر سراج غرس گردیده در جنگل های ارغنداب و مرنجان نیز یکمده زیاد قلمه چنار و بید و شنگ شک شده است . در فراه کار باغهای جدید الاحداث که بدو طرف سرک کلان فراه تعبیه شده است ادامه یافته در باغات مذکور که تعدادشان به (۲۰) میرسد یکمده تعداد نهال نیز در این ها غرس گردیده است و به ترتیب جاده ها و گلستان ها و خیابانهای باغات موصوف از طرف شعبه زراعت اقدامات لازمه بعمل آمده است.

علاوه بران یک قلمه زمین برای قوریه نهالهای مطلوبه ترتیب داده شده است تا عندالموقع در باغهای جدید غرس گردد . نهالهای نارنج که تخم آن دو سال بیشتر در گلخانه ذریعه شعبه زراعت زرع شده بود در نقاط لازمه تقسیم گردید . کارات باقیمانده کاریز های یزده و کاریز شهر کهنه و کاریز پشتو و کورچی و کار عسکری و یرنگتوب با تمام رسانیده شده است و از آب چهار رشته کاریز های مذکور برای آبیاری باغهای جدید الاحداث کار گرفته می شود .

همچنین در مدافه ملخ که در بعضی نقاط آثار آن مشاهده رسیده بود اجراءات لازمه بعمل آورده شده الان در فراه از ملخ اثری باقی نمانده است .

در هرات در باغهای جدیدی که در ادر سکن، شین دند و گلران و قلمه نو و فادس و کشک و مرغاب و غورماج ترتیب گردیده است یکمده نهالهای متمر و غیر متمر از طرف مدیریت زراعت هرات غرس گردید و همچنین در جنگل های مصنوعی قریب شهر مثل جنگل رباط صدر جنگل پل مالان، جنگل پشتون پل و غیره یکمده زیاد نهال بصورت قلمه غرس گردید .

در مینه در اثر تشویقات حکومت مرکزی اهالی مینه به احداث یکمده باغهای اشجار میوه دار در مجال مختلف مینه موفق گردید قیمت اراضی باغهای مذکور را هم در اثر شوق و رغبتی که در نهاد مردم مینه نسبت به نهال شانی و احداث قوریه ها و باغها تولید گردیده است خود اهالی پرداخته اند .

مدیریت دفع آفات زراعتی:

دراثر راپورتهاىيكه در سال ۱۳۲۲ بمديریت دفع آفات رياست مستقل زراعت واصل گردیده مدافعه ملخ مضره که در بعضی حصص ولايت مزار شريف و هرات و حکومت اعلى ميهن و ولايت قطنن از طرف يکعمده مامورين فنى مدافعه ملخ که هميش به نقاط فوق الذکر برای مراقبت و مدافعه موجود ميما شد به کمک اهالى و همراهی حکومت آنولا يك عده زياد ملخ های مضره را محو و نابود ساخته و نیز برای سال ۱۳۲۳ احتیاط های لازمه گرفته شده و همچنين در بعضی حصه جات ولايت کابل مثل ده سبز و يك حصه مشترک که ده سبز و بتخاک که در سال گذشته مامورين مدافعه ملخ به کمک ولايت کابل و اهالى مدافعه ملخ را نموده بودند در سال حاضر چندان بروز نکرده به تمداد محدود يک به ملاحظه رسیده بود فوری مدافعه شد .

در اوائل هذالسنه مامورين فنى برای مدافعه مرض جولاکک و کرم پت دار چهاردهی غور بند اعزام گردیده بودند و نظر بملاحظه راپورت آنها معلوم ميشود مدافعه که در سال گذشته کرده بودند رضائيت بخش بوده و در سال حاضر هم مامورين مذکور در مدافعه مور به کمک اهالى و همراهی حکومت آنجا اقدامات مدافعه وی نموده اند و مدافعه مذکور برای باغ داران آنولا از طرف مامورين فنى مذکور نیز هدايت داده شده در ابتدای سال جاری اطلاع پرواز ملخ مضره از سمت هند، بلوچستان و ايران به نقاط مختلف خاک افغانی رسیده بود، مگر قبل از وقت مامورين مدافعه ملخ بدانصوب اعزام گردیده و احتیاط های لازمه هم گرفته شده بود بنا بران بدون ضیاع وقت مامورين مدافعه ملخ به کمک حکومت مربوطه و اهالى بمدافعه آن پرداخته ملخ مذکور بفضل خداوند به زراعت نقصان و خساره غايد نکرده تا اند ازه ممکنه تلف ساخته شده اند .

چون قراردادى نسبت مدافعه ملخ مراکشی سرحدات شمال افغانستان بين حکومت افغانی و حکومت جماهير اشتراکيه شوروى موجود است همانا حسب معمول هيئت افغانی عازم ستالين آباد شوروى گردیده بودند و از طرف جانبين راپورت اجرا آت مذکور قرائت و تصويبات لازمه گرفته شده پس از آن هيئت افغانی بمرکز مراجعت نمودند . و همچنين هيئت فنى رياست زراعت جهت ملاحظه مناطق پنبه زار ولايت قطنن اعزام گردیده بودند که هيئت مذکور مناطق پنبه زار آنولا را ملاحظه نموده و سورت راپورت خود را برياست تقديم نمودند که در نتیجه اطمینان بخش بود .

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات:

- ۱ - در سالنامه سال گذشته از در نظر گرفتن تاسیس مطبعه و نشریات جریده هفته وار در زمینه ذکر کرده شده بود - در سال ۱۳۲۲ مطبعه مذکور تاسیس و اولین شماره جریده آن به ماه جوزای سال مذکور بنام ستوری انتشار یافت .
  - ۲ - روزنامه ساختن جریده طلوع افغان .
  - ۳ - روزنامه ساختن جریده اتفاق اسلام .
  - ۴ - ارسال يك اندازه کتب برای قرائت خانه های ولایات .
  - ۵ - تاسیس قرائت خانه های ولایات .
  - ۶ - دائر ساختن کتبفرانسهای مطبوعاتی در مزار شریف و هرات .
  - ۷ - اعزام يك هیئت مطبوعاتی جهت بازدید امور آورسهای پشتو و اسکا بر و امور نشریات و مطبوعاتی ولایات .
  - ۸ - تهیه (۵۸) جلد کتاب فارسی و پشتو برای طبع و نشر که است آن علیحده ذکر است .
  - ۹ - طبع و نشر کتب آتی به سلسله نشریات گذشته .
  - ۱ - جطور باید فکر کرد . ترجمه مهران سمیرا
  - ۲ - دافناستان مېرمنی . تالیف بیاغلی بیثوا
  - ۳ - خوشبین اوسی . ترجمه بیاغلی محمدیونس خان
  - ۱۰ - تهیه ترتیبات مقدماتی نمایشات عربانی و تشکیل يك مدیریت بنام اردن ناوقت توسیع و تشکیل آن بنام مدیریت عمومی پوهنی ننداری و سپردن امور آن به مدیریت عمومی پدیدالتشکیل .
  - ۱۱ - تاسیس محله تمویل در مزار شریف قبل از تشکیل مدیریت (پوهنی ننداری) و سپردن امور آن به مدیریت عمومی پوهنی ننداری .
  - ۱۲ - دادن يك تعداد کتب متنوعه و مفید جهت ترجمه به مترجمین .
  - ۱۳ - دائر نمودن يك مجلس سلسکی در ریاست .
- است کتابی که در سال ۱۳۲۲ داخل جائزه گردیده است .
۱ - نوری حرکت	تالیف	بیاغلی	افت	پشتو
۲ - دپشتو مصادر	"	"	شیر گل کامووی	"
۳ - دادب جام	"	"	غلام رحمان خان جرار	"
۴ - خوزی قصی	"	"	رشتین	"

امور مطبوعات

پشتو	بناغلی عزیز الرحمن خان	تالیف	۵ - سہ روزمی تہ سفر
فارسی	» محمد مقدر خان ترہ سیسی	»	۶ - فلسفہ تاریخ
»	» عتیق خان رفیق	»	۷ - سنتری فو کال
»	» صدیقی	»	۸ - بحران شرق و اسکندرمقدونی
»	» صفا	»	۹ - گل مزار
»	» محمودی	»	۱۰ - جنایات و جزا
»	» علی احمد خان شالیزی	»	۱۱ - تاریخ غزنی
»	» عزیز اللہ خان	»	۱۲ - تداوی با مو اج کو تاد
»	» محمد یعقوب خان	»	۱۳ - استقلال اقتصادی
»	» علی احمد خان نعیمی	»	۱۴ - طاہر یان ہرات
»	» صفا	»	۱۵ - سہ نفر سیاح
»	» احمد اللہ خان کریمی	»	۱۶ - صنعت
»	» رشید لطیفی	ترجمہ	۱۷ - مسرت حیات
»	» عزیز اللہ خان	»	۱۸ - تداوی روئنگن
»	» بیٹاب صاحب	»	۱۹ - علم الاجتماع
»	» محمد اسمعیل خان	»	۲۰ - معلم و معلم
»	» میر غلام احمد خان	»	۲۱ - تاریخ عمومی دنیا
»	» نبی خان کشنہزاد	»	۲۲ - تاثیر خورشینی و نشاط
»	» اریز وی	»	۲۳ - ویدا
»	» غفیفی	»	۲۴ - فضیلت در نظر افلاطون
پشتو	» محمد گل	»	۲۵ - المی گلونہ
»	» غلام حبیب خان	»	۲۶ - شہ زرغونہ
»	» میر حبیب اللہ خان	»	۲۷ - گرامر انگلیسی
»	» غلام محی الدین خان	»	۲۸ - پانپاتی خبری
»	» درد مند	»	۲۹ - منظومہ پشتو
»	» محمد یونس خان	ترجمہ	۳۰ - دہد بختی علاج
»	» میا اوراد الدین خان	»	۳۱ - اخلاق رہنا
»	» »	»	۳۲ - منطق
»	» عبد الجبار خان	»	۳۳ - امیر طوری اسلام
»	» »	»	۳۴ - سعادت لار شوونکی

پښتو	میر عبد الحکیم خان	۳۵- د پښتو خوږی کسې ترجمه شاغلی
»	سید محمود خان زلمی	۳۶- حضرت محمد (س) »
»	سید محمود خان زلمی	۳۷- د خوږیو لار »
فارسی	پروانه	۳۸- بهشت زندگانی تالیف »
»	محمد صدیق خان طرزی	۳۹- مشفولیت آفال »
»	حبیب الله خان طرزی	۴۰- آیا کوری باعث یاس است »
»	مهرمن حاذقه	۴۱- مجموعه اشعار »
»	پروانه	۴۲- فسر یریان »
»	محمد ابراهیم خان خلیل	۴۳- علم بیان »
»	محمد نادر خان معلم	۴۴- جغرافیای اقتصادی »
»	نور الله خان کریمی فارسی و فرانسیوی	۴۵- خود آموز فرانسوی »
فارسی	سید احمد شاه خان هاشمی	۴۶- تربیة اجتماعی ترجمه »
»	سید فقیر خان علوی	۴۷- فدائیان الماس »
»	محمد نبی خان	۴۸- گلمی چند از ادبیات غرب »
»	محمد امان خان معلم	۴۹- علم مساحه »
»	میر غلام احمد خان	۵۰- حیات فخر کائنات »
»	محمد ناصر خان غرغشت	۵۱- اعترافات یک جاسوس »
»	غ عرفانی	۵۲- پرورش مرغ ولبلیات »
»	میر غلام حامد خان	۵۳- تجارت خارجی افغانستان »
»	عبد الحق خان واله	۵۴- چترا ترجمه »
پښتو	بینوا	۵۵- د افغانستان میرمنې تالیف »
فارسی	محمد امین خان خوگیانی	۵۶- فرمان فرمائی روشانیها »
»	غبار	۵۷- احمد شاه بابا »
»	شعاع	۵۸- بامیر و دریای آمو »

شعبه دوم نشریات:

- ۱- اقدامات برای تاسیس و تقویة روابط عرفانی و نشریاتی با موسسات علمی و نشریاتی خارجه جبهه معرفی افغانستان بخارج و استفاده از تنبغات و آثار منتشره موسسات مزبور بالخاصه تاجا لیکه با افغانستان مربوط می باشد .
- ۲- همکاری با جراید و سائر دوائر مطبوعاتی وطن در قسمت تهیه کتب ، جراید ، مقالات ، تصاویر و غیره که این شعبه در حدود وظائف خود به آن دسترس پیدا میکند .

مدیریت عمومی بینتو ووائنه

مدیریت عمومی دائرة المعارف:

مدیریت عمومی دائرة المعارف در سال ۱۳۲۲ نیز قسمتی از پروگرام وسیع خویش را درباره موضوعات داخلی، خارجی و علمی (دائرة المعارف بینتوی افغانستان) باموقفیت تعقیب و اجرا و برای تهیه و جمع آوری تمام شقوق علمی و فنی دائرة المعارف و معلومات داخلی افغانستان دائماً با ارباب دانش و ذوات فاضل و وطن و مستخدمین و اهل فن در تماس بوده بر تلاؤ و غور و تدقیق در اطراف برخی از معلومات حاصله و مختلفه سال های گذشته رویهم موقوف به جمع آوری قریب (۲۰،۰۰۰) صفحه معلومات متنوعه علمی از ماخذ مختلفه شرقی و غربی گردیده است که از جانبی به تدقیق و نتیج بیشتر معلومات حاصله و پیشبرد پروگرام خود صرف مساعی داشته و از طرف دیگر برای اینکه مضامین علمی و فنی دائرة المعارف بطور مطلوب به پشتو ترجمه و تبدیل و اصطلاحات علمی و فنی آن بدرستی تثبیت یابد به تدوین یک فرهنگ علمی و فنی نیز اقدام و از قاموس علمی که ماخذ فرار داده شده در مدیریت لغات خود توسط قاموس های مختلفه علمی و فنی عربی و غیره و اشخاص صلاحیت دار و اهل فن و مسلک تا حال در حدود ۲۰۰ صفحه بفارسی ترجمه و آماده نموده است تا لغات مذکور حسب تصویریا تیکه درین باره بعمل آمده باذرائع مختلفه به پشتو ترجمه و حل و بدین طریق یک قاموس پشتو که اصطلاحات علمی و فنی را محتوی باشد تهیه و از روی آن مضامین علمی و فنی دائرة المعارف به پشتو ترجمه و حل گردد.

این است که مدیریت عمومی دائرة المعارف از هر هرگز صرف مساعی دارد تا بخواست خداوند و توجه و نظریات عرفان خواهانه و الاحضرت وزیر دانشمند معارف معاون صدارت عظمی و مهت و معاونت از باب دانش، پروگرام خویش را در رشته های مختلفه حسب مرام تعقیب و هر چه زودتر باین امر مهم و عالی موفق و یک اثر مفیدی تقدیم هموطنان عزیز نماید. و من الله التوفیق

شعبه قواعد

الف- گرامر:

۱- از اول سال ۱۳۲۲ الی آخر برج اسد گرامر مرتبه شعبه قواعد تحت غور و تدقیق گرفته شده و اصلاحات مزیده در آن بعمل آمده است، و بعد از آن جهت تنقیح و تعقیق گرامر مذکور از طرف شعبه قواعد هفت دومیته بنیالین مرکب از فضلی پشتو که در گرامر دارای صلاحیت اند منعقد گردیده و تا آخر سال به آن ادامه داده شده است. در میانین مذکورہ ایضاً عیناً، اسم، ضمیر، صفت، مصدر و حروف و علامتاً نصف کتاب میباشد

- قرأت و از طرف مجلس تصویب گشته ، علاوه مطابق نظریات مجلس بعضی اصلاحات لازمه در آن بعمل آمده ، و (۳۵) صفحه جدیداً در قسمت مذکور نوشته شده .
- ۲- کتاب جز اول پشتو کفنی سمستر ۶ جهت استفادۀ کورسپهادر همین سال طبع و نشر ، و برای جزء دوم آن مواد فراهم و تهیه دیده شده . صدیق الله رشتین .
- ۳- قسمت نحو گرامر از طرف محمدشیر گل خان بنظر ثانی تحقیق و تطبیق گشته .
- ۴- در گرامر مفصل پشتو بعد از تجسس و تتبع زیاد (۶۰) صفحه کار شده . محمدشیر گل خان .
- ۵- صدیق الله خان رشتین و محمدشیر گل خان مؤلفین گرامر ، هفته دوروز به مجالس گرامر مصروفیت داشتند .

ب لغات و عناوین :

- ۱- بطور همکاری باشعبة لغات از طرف صدیق الله رشتین ردیف (ب) به غور و تحقیق مطالعه و لغات تحقیق طلب آن نشانی شده .
- ۲- بصورت همکاری شعبة لغات ردیف (ب) از طرف محمدشیر گل خان به غور و تحقیق مطالعه و لغات مشتمله آن نشانی شده .
- ۳- در اثر خواهش و مراجعه دوایر نام کنذاریها و وضع اسما و اعلام جدیده بعمل آمده
- ۴- در اثر مراجعه دوایر عناوین و سراوچه های فارسی ادارات رسمی و ملی به پشتو تبدیل یافته .

ج تراجم اصولنامه ها و جداول :

- ۱- (۸) نوع از اصولنامه ها و ضوابط اصولنامه های شورای ملی جمله (۲۵) ورق ترجمه و تصحیح شده
- ۲- (۲۵) نوع جداول و نمونه های دفاتر دوایر رسمی و ملی که جملاً (۲۵۰) ورق بوده و شامل (۲۵۵۰) لغت و (۲۱۰) عناوین و جملات میباشد ترجمه و تصحیح و بعد بمقامات مربوطه خویش اعاده شده .
- ۳- (۳۱) ورق دیگر آن هم ترجمه شده .

د : تراجم دایرة المعارف و تصحیح آن :

- ۱- تراجم دایرة المعارف که کار آن از ربیع اخیر سال شروع گردیده در ظرف مذکور (۵۰۰) صفحه تراجم پشتوی آن از طرف صدیق الله رشتین بغور و تعمق تصحیح و ملاحظه و با اصل فارسی آن که همه (۲۰۰) صفحه میباشد مقابله و تطبیق شده .
- و یک قسمت از یادگنویس شدکی آن نیز مکرراً ملاحظه و تصحیح گشته است .
- ۲- تقریباً (۵۰۰) صفحه تراجم فارسی قاموس الانام دایرة المعارف از طرف سید احمد خان ترجمه شده .

۳ - (۲۵) صفحه اوراق فارسی دایرة المعارف را عبدالواسع خان ترجمه نموده .

ه - وظایف متفرقه :

- ۱- همکاری باجراید و مطبوعات و نگارش ده مقاله در (۶۶) صفحه برای مجله کابل .
- ۲- نوشتن یک رساله بنام (دینینو ادب درې مشهورې کورنې) برای سالنامه .
- ۳- ترجمه نمودن کتاب فرائد سوم پښتو بطور همکاری باوزارت معارف .
- ۴- نقل اشعار چند نفر از شعرای قدیم از طلوع افغان و نوشتن تذکره یکتا شاعر برای جلد سوم پښتانه شرا .
- ۵- رفتن جهت اخذ امتحانات کورسها .
- ۶- تصحیح و مقابله دیوان « بیقوم » باصل تقریباً در (۶۰۲) صفحه .
- ۷- تحریر اجوبه بعضی استفسارات گرامری و غیره وظایف فوق را صدیق الله رشتین انجام داده .
- ۸- نقل نمودن اشعار شعرای قدیم از طلوع افغان در (۳۷) صفحه .

شعبه تالیف و ترجمه :

شعبه تالیف و ترجمه اگرچه در سال ۱۳۲۲ اعضای شعبی داشت باوجود آنهم به کارهای ذیل موفق شده :

الف : ۱- تدوین و طبع نمودن (۳۰۰۰) لتهیهها بنام (ملی سندی) با (۱۰۳) دانته تاری (۱۱۲) بابولاله ، و آهنگ های آن در (۳۰۰) لغات مشکل آن به فارسی شرح و تماماً مردف شده در یک جلد (۱۹۷) صفحه .

مواف : س ، محمد گل خان « نوری » مدیر تالیف و ترجمه و آمر شعبه لغات .

۲- ترجمه کتاب حفظ السجده (۱۶۲) صفحه .

۳- ترجمه کتاب طبیعی پوهنی صنف ۶- وزارت معارف .

۴- ترجمه اسولنامه های شورای ملی (۵) جلد .

۵- ترجمه و پښتو نمودن ترجمه فارسی برلینس انگلیسی چند جزء آن .

۶- ترجمه بعضی مضامین مجله صحیه وزارت صحیه .

۷- تصحیح اوراق دائرة المعارف (۲۱۴) صفحه .

۸- مضامین مجله و سالنامه (۱۴۴) صفحه .

ب. م ، محمد گل خان « نوری » مدیر تالیف و ترجمه و آمر شعبه لغات .

ب :- کتبی که درین شعبه تصحیح و باطبع آماده شده است :-

۱- پته خزانه ، تالیف محمد هوتکی که کتاب مهم ادب پښتو است ، تصحیح و ترجمه و تطبیق

خ ، س ، عبدالحی خان « حبیبی » دینتو قولنی عمومی مدیر اود مطبوعات و در ریاست معاون .

- ۲ - تریبۃ الا جتماعی (۴۱۸) صفحه .
 ۳ - مناقج العیبات (۳۸۶) صفحه - من مولوی عبدالغالب خان واسعی تصحیح نموده است .
 ۴ - ترجمه معنی الحیات (۳۶۱) صفحه - مترجمین : واسعی و سیفی .
 ۵ - ترجمه روح التریبیه (۲۱۱) صفحه من . مولوی عبدالغالب خان واسعی .
 ج - ۱ - ترجمه کتاب حبیب از فارسی (۶۵) صفحه - من غلام رحمن خان جرار .
 ۲ - ترجمه کتاب تهذیب النفس از فارسی (۱۳۹) صفحه - من غلام رحمن خان جرار و من .
 سید احمد خان هوتکی .

د - تاریخ مسلسل افغانستان که به نظم آورده شده (یک جلد در حدود پانزده هزار بیت)
 نظام - من سید میر حیدر خان قندهاری .

ه - کتاب فلسفه حسه اخلاق (۱-۲) صفحه ترجمه شده ، مترجم ، من عزیزالر حمن خان سیفی معاون شعبه صحافت که کمک باشعبه تالیف و ترجمه نموده است .

شعبه لغت :

شعبه لغات در سال ۱۳۳۳ یک دایره فارسی به پشتو که فریب مشتمل ۱۰۰۰۰ هزار لغت فارسی و عربی میباشد و اکثر آن در مقابل یک لغت فارسی سه و چهار معنی پشتوی آن نوشته شده با سرول کارته تدوین نموده است .

مدیریت کورسها :

الف - در سال ۱۳۳۱ کورس های پشتو .

مرکز	۱۳۰ - کورس
ولایات	۱۷۷ - کورس
	۲۰۷ - کورس

ب - در سال ۱۳۳۲ کورس های پشتو

مرکز	۱۵۵ - کورس
ولایات	۳۲۱ - کورس
	۴۷۶ - کورس

از زمان الف و ب واضح میگردد که نسبت سال ۱۳۳۱ در سال جاری در مرکز ۲۵ کورس و در ولایات (۸۶) کورس اضافه و علاوه شده است و بر علاوه برای حکومت کلان نالتان و بدخشان یک یکنفر مدام منظور و مقرر گردیده است و همگذا نسبت زیادت کورسها بحکومت اعلی فرام و کلان شالی و غزنی بر علاوه مامور پشتو نیز یک یکنفر معلم پشتو منظور گردیده است و بر علاوه بحکومت اعلی همیشه که سابق مامور پشتو مقرر نگردیده بود در سنه ۱۳۳۲ یک نفر مامور پشتو اعزام گردیده است .

ج - در ظرف سال ۱۳۳۲ تخمیناً یک هزار کورس از طرف مامورین تقبیلش در مرکز معاینه شده است .

نواقص کورس‌های مذکور رسماً از مدیریت کورس‌ها بشعبات مربوطه ابلاغ گردیده است. در تمام سال ۱۳۲۲ از (۲۰۰) کورس امتحان اخذ شده است که نقل نتایج امتحانات بشعبات مربوطه رسماً اطلاع گردیده است.

کورس‌های اکابر:

۵- کورس‌های اکابر که در سنه ۱۳۲۱ از طرف ریاست مسئول مطبوعات بتاسی نیات عرفانی یروانه حکومت بهی‌خواه مابرای باسواد ساختن اشخاص کلان سال‌بی‌سواد که در مرکز ولایات تاسیس گردیده قرارذیل است:

در سال ۱۳۲۱ کورس‌های اکابر:

دو ایرملی ۶۶- کورس [۲۱۷- کورس
عسکری ۱۴۱- کورس

در سال ۱۳۲۲ کورس‌های اکابر:

دو ایرملی ۱۰۰- کورس [۲۵۰- کورس
عسکری ۱۵۰- کورس

از ماده (۸) معلوم میشود که نسبت به سال ۱۳۲۱ (۳۳) کورس اکابر اضافه و علاوه شده است.

در سنه ۱۳۲۲ کورس‌های اکابر گذر خیابان و گذر فرطای چنداول و کورس اول ریاست مطبوعات سمس‌تر دوم اکابر راه پایان رسانیده و امتحان آخرین خود را در اندن نتایج امتحانات شان فراریکه دیده شد اطمینان بخش میباشد یعنی متعلمین کورس‌های مذکور بدرجه یک نفر متعلم صنف چهار از عهده امور یومی خویش چه در شق تحریر و چه در شق حساب بدر شده میتوانند شهادتنامه‌های شان نیز بعد از ختم امتحانات با انعامات لازمه داده شد.

و مکاتیب:

در سال ۱۳۲۲ مکتوب‌های وارده و صادره تخمیناً (۵۰۰۰) قطعه.

مدیریت صحافت و شعبه مبصریت:

- ۱- نوشتن يك سلسله مقالات اصلاحی و انتقادی بفرض اصلاح سبك و اسلوب زبان پیتو.
- ۲- فراهمی مضامین اجتماعی برای مجله بصورت نگارش و یا ترجمه از منابع خارجی.
- ۳- تراجم از ادبیات غرب و ادب خارجی، و بعضی از افسانه‌ها و مقالات علمی و شرح حال مشاهیر.
- ۴- توضیح مضامین وارده از قبیل تر و نظم.
- ۵- انتخاب اشعار قدیم پیتو و نشر آن در مجله.
- ۶- نوشتن مضامین تبصری بر شعر و ادب پیتو و برخی از مسایل گرامری زبان.

۷. همکاری و معاونت باشمبه قواعد در مجالس اصلاحات گر امریشو .
۸. همکاری بادوائر مطبوعاتی در نوشتن مقالات .
۹. تهیه فوتوهای مناظر و عمارات جدیدو غیره جهت نشر در مجله .
۱۰. ترجمه مضامین فارسی به پشتو که از خارج پشتو ټولنه رسیده .
۱۱. باخبری و نگرانی یومیه در مطبعه از برای کارهای مجله ود کابل کالنی .
۱۲. تهیه مضامین سالنامه و فوتوهای آن و خبر دادن بموم دوائر رسمی چه در مرکز و چه در ولایات جهت فرستادن تشکیلات و اجراآت مربوطه شان از سال ۱۳۲۲

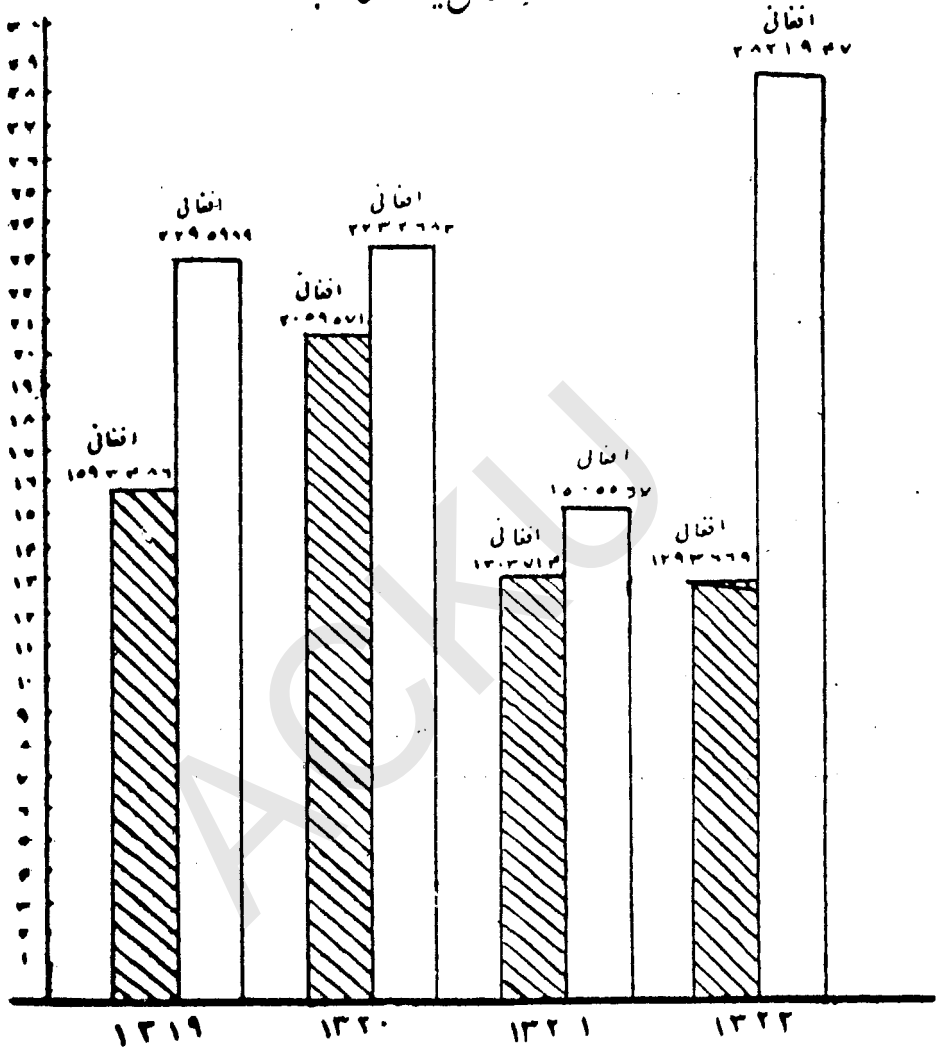
امور مطبعه عمومی

- ۱- اجرای امور مطبعه باساس بودجه معمولی دولت و طرز غیر موسسات صنعتی بعمل میامد و این طرز علاوه از اینکه از نقطه نظر سرعت اجراآت و تصمیمات جدید و ذخیره لوازم ضروریه و تزاید استحصال و غیره مشکلات زیاد داشت، از حیث ترتیب بیلانس و فهمیدن نقص و ضرورتیز دارای مخاطیر بود بناءً علیه بمنظوری مقامات صلاحیت دار ترتیبات گرفته شد تا مطبعه سر از سال ۱۳۲۲ طبق موسسات صنعتی بودجه خود را ترتیب و اجراآت بنماید .
- ۲- مدیریت عمومی مطابق نظر به توسیع امور صنعتی و صحافی و باقی امور فنی و انضباط امور کارگران و سرعت جریان و تدارک لوازم و ضروریات فنی و بعضاً تشویق و سرگرمی افراد بوظایف و مشاغل شان نظر به سنه گذشته اندازه استحصال را تقریباً دوچند ساخته و ازین حیث عایدات غیر خالص مطبعه عمومی که در سال ۱۳۲۱ به (۱۵۰۵۰۶۷) افغانی رسیده بود درین سنه به (۲۸۲۱۹۴۷) افغانی که تقریباً دوچند است ترفی نموده .
- ۳- مصارف عمومی سالانه یا بودجه مصارف مطبعه که در سال ۱۳۱۹ به (۱۵۹۳۴۸۶/۱۵) و در سال ۱۳۲۰ به (۲۰۵۹۵۷۱) افغانی و در سال ۱۳۲۱ به (۱۳۰۲۷۱۴) افغانی بالغ میگردد درین سنه بواسطه حذف شدن بعضی مصارف غیر ضروری و صرفه جوئی در مواد و تعدیل یافتن بعضی مواد قیمت دار خارجی به مواد کم قیمت داخلی یا بموض آن کار گرفتن بدیگر وسایل فنی تقلیل زیادی در مصارف شده و بودجه سال ۱۳۲۲ مطبعه عمومی به (۱۲۹۳۶۶۹) افغانی تنزیل یافته است .
- ۴- در شعبات آفسیت و زنگوگرافی مطابق که همه ساله یکمقدار زیاد قلم و وجیت های مسطح که دارای قیمت های خیلی زیاد بود مصرف می شد درین سنه باندازه فیصد نمودن تنزیل یافته است که تناسب تقلیل سال ۱۳۲۱ باین سنه مثلاً قرار فنی سانتی متر مربع بدین تقصیل میباشد در سال ۱۳۲۱ (۱۶۰۰۳۵۳۰) سانتی متر مربع عموم قلم و وجیت مصرف شده بود ولی درین سنه

- ۲۴۰۱۶۰۸) ساتنی متر مربع صرف شده است و این بیشتر از اثر صرفه جوگی و پیدا کردن راه‌های تازه برای انجام فرمایشها میباشد نه تقلیل محض .
- د- قبلاً برآوردهای مطبعه به اساس قیمت حقیقی تمام شده نبوده از روی تخمین گرفته می شد و هم پول امور تسمان (استهلاک) بصورت اساسی اخذ نشده و حساب علیحده نداشت در سال گذشته بعد از تحقیق زیاد بست قیمت ها به اساس قیمت حقیقی تمام شد که بفا بریکه های دنیا معمول است ترتیب و بعد از تحقیق انجمن صلاحیت دار مقرر گردید تا از اول سال ۱۳۴۳ به مرض تطبیق گذاشته شود .
- ۶- مطبعه عمومی محض بمرض کمک به بودجه دولت امور صحافی تمام دوائر مملکت را بدون اخذ کدام یزادی در بودجه مطبعه قبول و در ظرف سال مذکور حتی المقدور کار صحافی دوائر مملکتی را انجام نمود .
- ۷- محض بمرض خدمت بفرمان مملکت (۶۲۱۰۰۰) جلد کتاب معارف را که نسبت به سال گذشته دولت افزون است طبع نمود .
- ۸- در سابق برای ملاحظه تطورات امور مطبعه احصائیه موجود نبود در سال ۱۳۴۲ تصمیم گرفته شد که سر از سال ۱۳۴۳ شعبه احصائیه نیز تشکیل گردد تا از زیادت و کمی انواع مصارف مهمه و حکمونیکی عائدات و استحصال و کار و خطرات که از نقطه نظر مصرف و کار و امور عالی به کدام شعبه متوجه میباشد مدیریت عمومی را با خبر سازد .
- ۹- برای ترتیب کلیشه ها و فلم و غیره نمونه های آثار طباعتی مطبعه عمومی نمونه خانه اساسی نهاده شده امید است به این وسیله میتوانیم ذخایر بزرگ کلیشه و فلم و غیره را که سابقاً در هرجا بی ترتیب و متفرق بود از خرابی محفوظ ساخته باقتصاد و تزئین و سهولت کار و تاریخچه مطبعه خدمت نماییم .

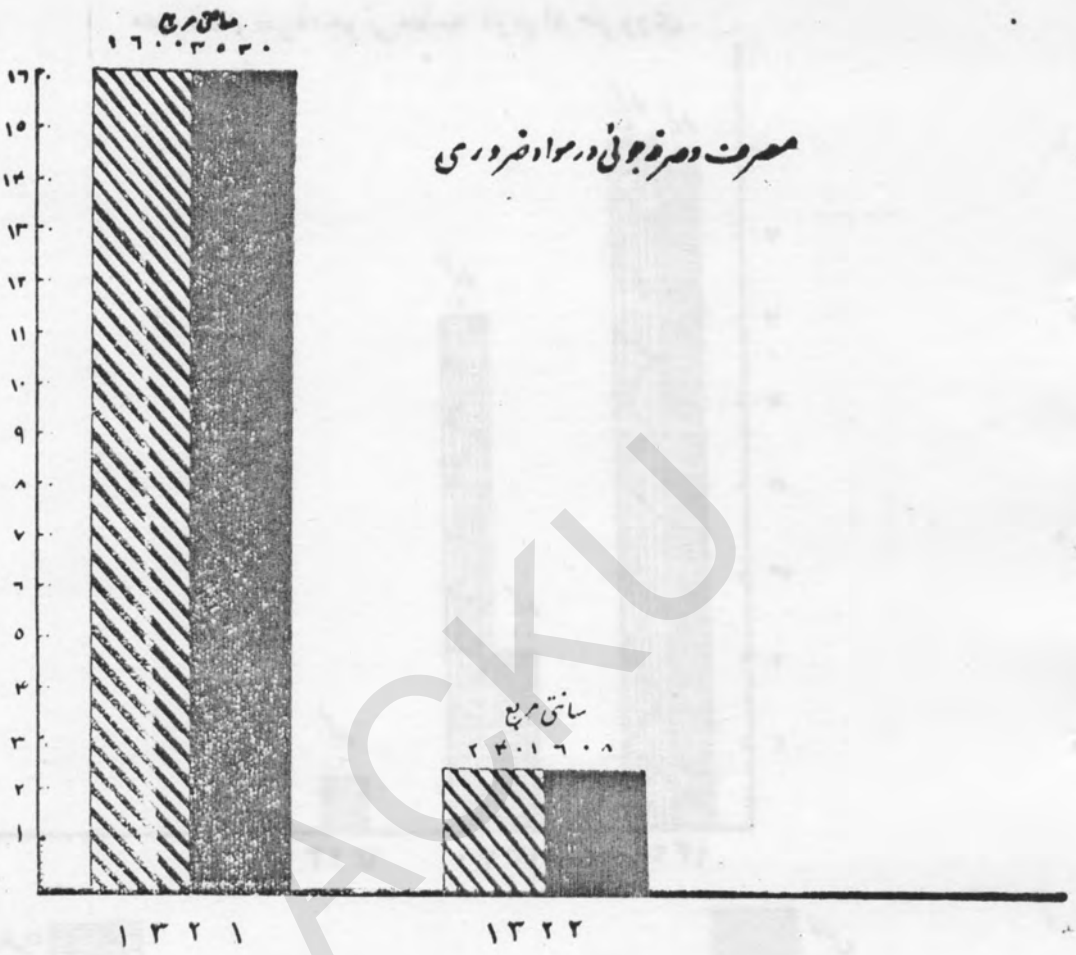
بِسَبْتِ عَادَاتٍ وَبُودِجِهِ سَآلِ ۱۳۲۲ مِیْرِیْتِ عَمُومِیِ مَطَابِعِ
بِأَسَاسِ قِیْمَتِ اُمِّیِ سَابِقَةِ

نیم ساعتی مساعی یک بک ۱۰ خانی

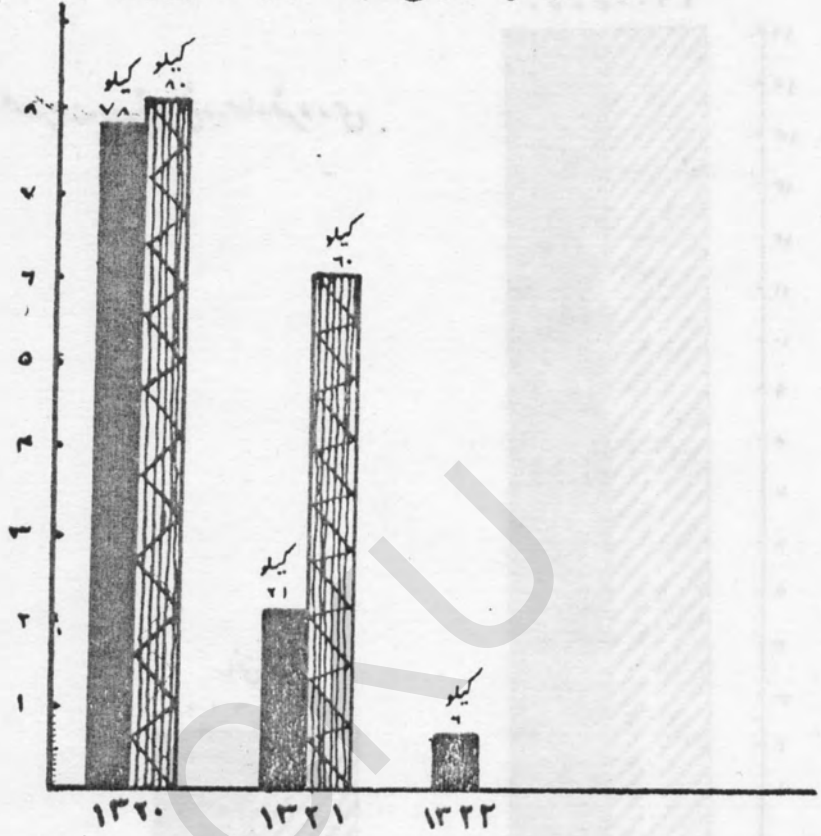
مصرف و صرفه جویی در مواد ضروری

یک سانتی ۱۰۰۰۰۰ سانتی مربع
یک سانتی

جست
فهم

مصرف و صرفه جوئی مطبوعہ در مواد ضروری

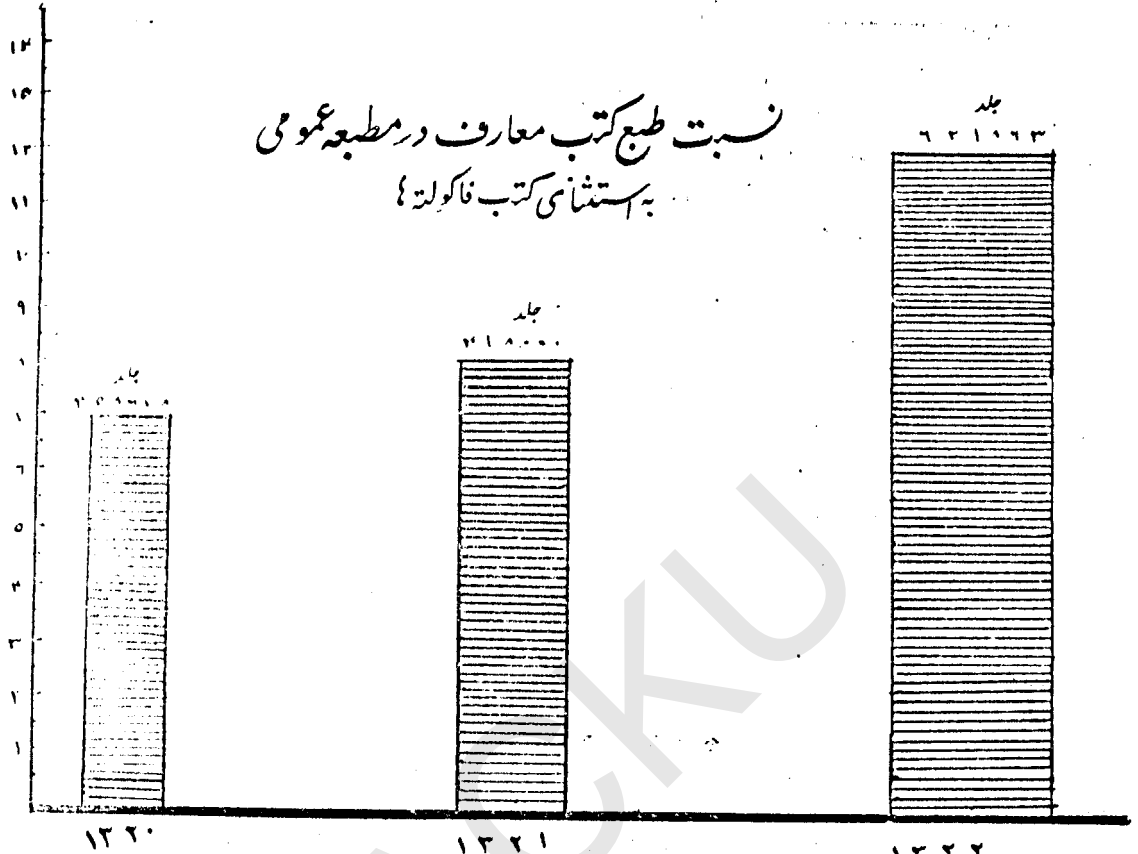

مصرف

صرفه جوئی

یک سانتی = ۱۰ کیلو

نسبت طبع کتب معارف در مطبعه عمومی
به استثنای کتب فاکولته

یک سانتی = ۵۰۰۰۰۰ بلد

امور مربوطه ولایت کابل

ساختمان کارسک تشکی ا بریشمی که در ماه خوت ۱۳۲۱ و ماه حمل ۱۳۲۲ شروع گردیده قرار ذیل است:

۱- سرنگ برانی. --- ۳۵۹۱۰۰۰۰ متر مکعب ۱	$\left\{ \begin{array}{l} ۱ \text{ » } \text{ » } \text{ --- } ۴۱۳۳۰۰۰ \text{ » } \text{ » } \\ ۱ \text{ » } \text{ » } \text{ --- } ۲۳۸۰۰۰۰ \text{ » } \text{ » } \end{array} \right.$
۲- بس کردن سنگ ذریعه جبل --- ۱۲۲۶۰۰	
۱ » » --- ۱۵۴۵۰۰۳۵ » » »	
۱۵۹۸۱/۳۵ متر مکعب ۱	۲۱۷۶۰ » » »
۳- سنگ کاری	۴۸۱۷/۰۰ --- متر مکعب ۱
۴- پر کاری	۱ » --- ۸۹۷۳۲/۰۰
۵- وسعت دادن سرک خام کاری	۱ » --- ۱۲۱۱۴۵/۰۰
۶- تیار کردن کتاره بطول	۱ » --- ۱۳۴۶۶/۰۰
۷- صفائی	۱ » --- ۱۱۷۱۰/۰۰
۸- کندن و پر کردن خام کاری	۱ » --- ۱۱۹۳۵۷/۰۰
	<u>۱۸۶۴۱/۹۰ متر مکعب</u>

سرك جديد يغمان :

الف بخته کاری های روی سرک بمتر طول و متر مربع

۱- هموار کاری ریگ زیر فرش --- ۴۸۸۹/۰۰	متر طول مساوی	۲۹۳۳۴/۰۰	مربع متر
۲- فرش سنگ	» »	۴۸۸۹/۰۰	» »
۳- هموار کاری جفل بالای فرش --- ۴۴۲۰/۰۰	» »	۲۶۵۲۰/۰۰	» »
۴- تیک کردن بالای فرش --- ۳۶۵۶/۰۰	» »	۲۱۹۲۶/۰۰	» »
۵- هموار کاری ریگ زیر فرش --- ۳۰۱۶/۰۰	» »	۱۸۰۹۶/۰۰	» »

ب خام کاری ها و مته کاری ها و سرنگ برانی ها بکعب متر در کل سرک مذکور

۱- خام کاری های دوبله بخته کاری	۴۳۱۰/۰۰	مکعب متر
۲- » » » اصل سرک	۳۱۳۵۵/۶۵	»
درلین دوم ۱۰۰۰۰ مکعب متر جمله	۴۱۸۵۵/۶۵	مکعب متر
۳- مته کاری	۱۰۴/۴۰	»
۴- تهداب کنی برای مته کاری	۹۲/۵۰	»

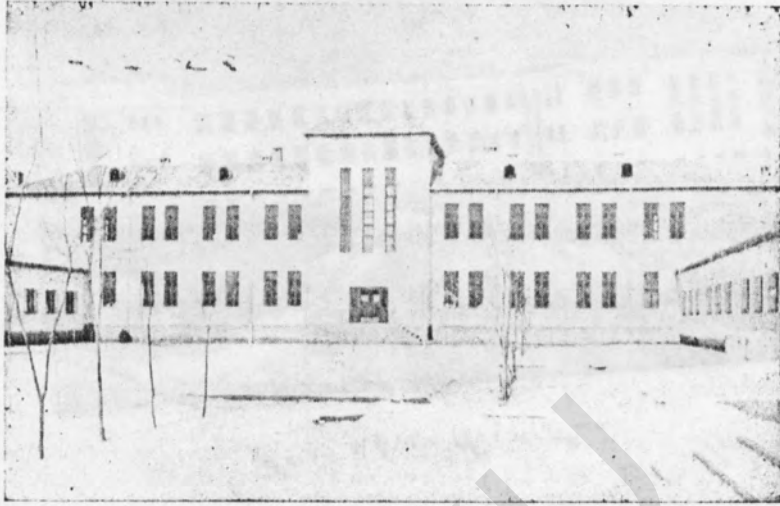

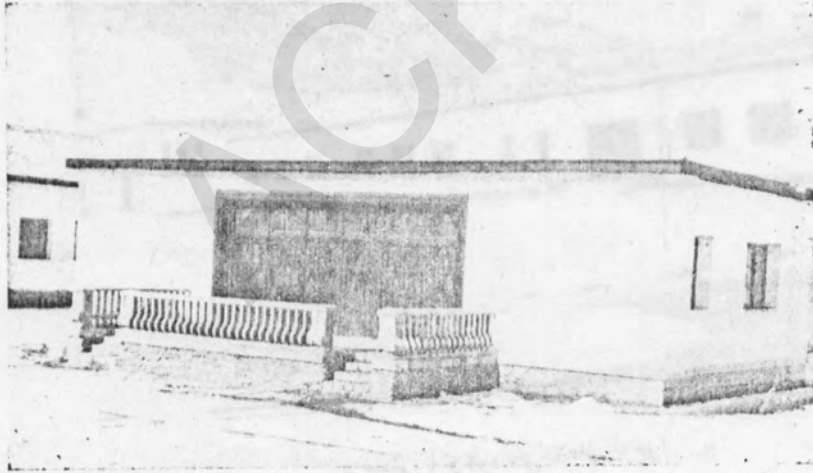
لمړی لمېر فا کواته په علی آباد کېږي

د مستورا توشوونځی شمال له خوا

دقابلہ کی بیوونخی

قابلہ کی

- ۵ - سرنگ پرانی ها   مترمکعب ۲۹۰/۰
- ج مصالح آوردگی برای فرش سړک و مته کاری های دو بقله فرش سړک و جویچه ها :
- ۱- سنگ   ۶۶۷۲/۲۰ مکعب متر - در این دو م ۶۰۰ متر مکعب جمله ۷۲۷۲/۲۰ مکعب متر
- ۲- ریک سروزیر فرش ۴۰/۳۴۹۳ -
- ۳- جفله   ۷۳۷/۰۰ -
- د - مصالح مصرف شدگی در پخته کاری ها و پل ها و آبروها و دیوارها در کل سړک مذکور :-
- ۱ - چونه خاکه   ۱۳ آثار ۰۰۲ - خروار
- ۲ - خشت پخته   ۸۴۹۰۰ - قالب
- ۳ - سنگ پارچه   ۱۷۶۲ - مکعب متر
- ۴ - ریک   ۴۰۴ -
- ۵ - سنگ دریائی جهت فرش زیر برقها و دیوار خشکه پل حلیه خانم   ۱۷۵/۱۳ - مکعب متر
- ۶ - سنده   ۲۵۰ - مکعب متر
- ۷ - سمنت   ۹۶ - بوری
- ه - اول تهداب کنی ها برای پل ها و برقها و دیوار پل حلیه خانم   ۲۷۷۶ - مکعب متر

حکومت کلان غزنی

- ۱- بحکومت کلان غزنی در حدود (۱۵) جریب زمین بغرض قوریه تعین وینا تعداد زیاد نهال چنار در آن غرس شده است .
- ۲- احداث یک باغ عمومی و تفریحی بصورت عصری در مقابل مکتب متوسطه .
- ۳- تعمیر حکومتی مقر بصورت عصری و اساسی .
- ۴- » » قره باغ
- ۵- » » زرغون شهر
- ۶- » » شران
- ۷- » » علاقه داری یوسف خیل
- ۸- » » یحیی خیل
- ۹- » » حکومت اندری
- ۱۰- » » جفتو
- ۱۱- » » جاغوری
- ۱۲- » » مکتب مقرر
- ۱۳- » » قره باغ

۱۴ - تعمیر کدایم غزنی

۱۵ - مقرر

۱۶ - احداث و آبادی داریز های جدید مغروبه ولا مالک در حدود (۲۲) دهنه . . .

ولایت قندهار

الف - مدیریت مطبوعات :

۱- يك قرائت خانه عصری در مدیریت مطبوعات تاسیس و يك تعداد کتب از بازار خریداری و يك مبلغ بکابل جهت خریداری کتب فرستاده شده ، مفروشات قرائت خانه مذکور هم تکمیل گردیده .

۲- خرید و صلوح افغان ده در هفته یکمرتبه نشر می شد ، از تاریخ ۱۴ فوس سال جاری روز نامه گردیده .

ب - مدیریت مخازن :

۱- این لین تلفون خا کزیز و ترین راه به اندازه هشت گروه تمدید نموده .
۲- به اندازه دو گروه دیگر که به جد جوی لایمور حکومتی ارغنداب که به لین سابق خا کزیز و ترین توصل میباشد تمدید گردیده ، و درین لین قبلاً از مسافه تقریباً شش گروه مخازن کرده می شد .

ج - مدیریت نمکساز :

محدول مدیریت نمکساز قندهار امسال از فرار فیصد ، صد ترفی کرده .

د - ریاست گمرک :

افزودی نسبت به عمل سال جاری ریاست گمرک مر کز قندهار نسبت به سال ۱۳۲۱ بعمل آمده (۵۰۹۱۸۹۷/۹۵) افغانی میباشد .

ولایت هرات

الف - شق تعمیرات :

۱- تعمیر مجلس جدید که به پوشش رسیده و اسطر کاری و سفید کاری و انتصاب برق و هموار کاری تحت سراجها با ساختمان مبل و پخته کاری جوی بین مجلس بعمل آمده و منارف استفادۀ مجوسین قرار گرفته است .

۲- تعمیر قوماندانی کوتوالی در هنداسه پوشش و پلستر کاری خانه های آن بعمل آمده .

- ۳- تعمیر صنایع محبس که در هذالسنه شروع گردیده خانه های سمت شمالی آن آکاملاً تکمیل و شروع به پلستر کاری آن شده .
- ۴- تعمیر مدیریت اتفاق اسلام که نیم کار بوده تکمیل گردیده .
- ۵- تعمیر پیره خانه های خزانه در هذالسنه تکمیل و طرف استفاده فرار داده شده .
- ۶- تعمیر هتل مرکز در هذالسنه برنده سمت جنوبی ورنک آمیزی و آئینه شانی داخلی و خارجی و حجرچاه و تعمیر بعضی ملحقاتش تکمیل و انجام شده است .
- ۷- تعمیر شفاخانه جدید در هذالسنه بستن طاقهای برنده و دیوار پشت باغ و پلستر کاری روی کنار سمت جنوبی و طاقهای آن با سفید کاری و آئینه شانی عمارتش بعمل آمده .
- ۸- تعمیر باغ شاهی در هذالسنه ساختمان حوض آن با استر کاری سمت تکمیل کاراجها و ترمیمات آن بعمل آمده .
- ۹- تعمیر حوض تخت صفر در هذالسنه استر کاری آن با ساختمان حلقه های دور حوض تکمیل شده است .
- ۱۰- تعمیر مکتب رباط سنگی که نیم کاره بوده تکمیل و نصب دروازه و آئینه شانی آن بعمل آمده و طرف استفاده قرار داده شده .
- ۱۱- تعمیر هتل مرغاب که نیم کاره بوده در هذالسنه تکمیل و شروع به استر کاری آن شده .
- ۱۲- تعمیر شفاخانه و هتل قلعه نو در هذالسنه تکمیل و نصب دروازه و آئینه شانی و سفید کاری آن بعمل آمده .
- ۱۳- تعمیر مسجد جامع قلعه نو در هذالسنه بطاق بندی رسیده .

ب - شق ترمیمات :

- ۱ - عمارت مدیریت مخابرات در هذالسنه سفید کاری و ترمیمات شکست و ریخت آن بعمل آمده .
- ۲ - در هذالسنه گناه کدک کاری و سفید کاری و نصب آئینه های کمبودی عمارت دارالحکومه کمی و مستوفیت و خزانه و اتفاق اسلام و مدیریت خارجه و فوائد عامه و احصائیه و مکاتب رشدیه نیز اول و دوم بعمل آمده .
- ۳ - ترمیمات ریاست گمرک واقع شهر کهنه تکمیل و انجام شده است .
- ۴ - ترمیمات و سفید کاری عمارت کمیساری اسلام قلعه با ساختمان چاه ارت آن .
- ۵ - سفید کاری و غیره ترمیمات مکتب ریغال شبن دند و هتل آن تکمیل شده است .
- ۶ - ترمیمات و انتصاب دروازه و آئینه های کمبودی مکاتب قلعه نو و مرغاب و مکتب کرخ در هذالسنه بعمل آمده اجرا آت کمارات فوق در هذالسنه ۱۳۲۲ بعمل آمده .

ولایت مزار شریف

الف - مستوفیت :

در عایدات مالیہ جمعہ و محصول مواشی و اجارہ املاکات نسبت بسال ۱۳۲۱-۰/۰۲۱۰۰۰۰ افغانی اضافه شده .

ب - قوماندانی کورتوالی :

۱ - در مجلس شنبه صنعتی تاسیس و مشتمل بر بافت پارچه نخی و سطرنجی و نجاری و بوت دوزی و پالان دوزی و آهنگری و رنگریزی و خشت ریزی میباشد. محصول شقون مذکور یک مقدار زیاد اجناس و اشیاء ساخته و بافته و به معازنه فروش و خود مجلس موجود و بفروش رسیده و میرسد و در ظرف یکسال پیشرفت خوبی نموده .

۲ - امور عمرانی مجلس علاوه بر تعمیرات سابقه که تماماً بصورت پخته کاری و اساسی تعمیر گردیده یک دیوار طوره احاطه خارجی بطور (۱۳۰۰) متر و ارتفاع ۵ متر و لنگی (۱۵۰) سانتی از خشت خام ساخته شده که در بین احاطه مذکور پنجاه جریب زمین برای بذر هر گونه ترکاری و سبزیجات و غیره آماده ساخته شده .

ج - لوای ژاندارمه :

- ۱ - یک تعلیمگاه خورد ضابطان تاسیس شده .
  - ۲ - برای عموم ضابطان کورس تدریسات صنوف های مختلف روی کار شده .
  - ۳ - کنتفرانسهای عمومیہ برای افراد روی کار و تعلیمات عملی و نظری آن اضافه شده .
- د: مدیریت معارف، تعدیل مدرسه اسدیہ بطور لیلیہ میباشد .

ه - مدیریت مطبوعات :

- ۱ - در مرکز ولایت (۸) کورس پیتوو در اطراف سه کورس جدیداً افتتاح گردیده .
- ۲ - یک کورس اکابر و در اطراف دو کورس جدیداً افتتاح گردیده .

و - مدیریت معدن :

- هفتادو دو معدن کشف شده که انواع آن ازین فرار است :
- ۱ - معدن نمک (۳۹) معدن زمج (۲۳) معدن نیل طوطیا (۱) معدن زاک (۲) معدن کوگرد (۵) معدن سنگ سوخت (۲) در مناطق مختلفه اینولا کشف شده .
  - ۲ - در عایدات فروش نمک نسبت به سال ۱۳۲۱ مبلغ ۶۹۹۳۵۰/۰ افغانی افزودی بعمل آمده .

ز- حکومت کلان آبیگ :

- ۱- بندر ایلجو تخم گیری شده - ۱۹۴۱۳ کیلو و بقیعت - ۸۶۵۴۱ افغانی فروش شده. لبلوی قلعه که بدست آمده ، ۱۸۰۵۰۶۳ کیلو عوض ، ۴۵۷۲۱ افغانی فروش شده .
- ۲- در سردریای آبیگ پل کلان بخته کاری که دارای شش پایه و چهار رواق (۱۰) متر عرض و ۱۰ متر و ۴۰ سانتی طول است ساخته شده و کار مهم آن به پایانه تکمیل رسیده .
- ۳- ذریعہ کاریز کن ها از چشمه سار حصه علاقه داری حضرت سلطان به اندازه (۳۹) مکعب انج و حصه سراغ و خرم باندازه ۱/۴ مکعب انج به آب دریای عمومی ایزاد گردیده .
- ۴- چار قطعه باغ در آخر و اول شهر جدیداً وضع شده .

ح - حکومتی کلان شیرغان :

- ۱- یک دربند که دامبکه طور بخته کاری و بدارائی (۲۰) اطاق و دهلیز عمومی مطابق نقشه مهندسی در هذالسنه ۱۳۲۲ جدیداً اعمار گردیده کارات مهمه آن تمام شده اما موراسترو سفید کاری و نجاری آن به نسبت سردی هوا معطل است .
- ۲- دیواریکه بین تعمیر مکتب ابتدائیه و مسجد جامع شریف حسب نقشه بخته کاری و بطول (۱۲۰) متر در هذالسنه ۱۳۲۲ تحت تعمیر بود کار آن تمام شده استرو سفید کاری آن از حیث مساعد نبودن هوا معطل است .
- ۳- یک عمارت تحویلخانه و جای رهائش چیراسی های مکتب نزدیک به عمارت مکتب که در هذالسنه تحت تعمیر گرفته شده بود تکمیل شده مورد استفاده است .
- ۴- در جادهای چهار سمت شهر جدید که (۵۰) باب دکان در گذشته تحت تعمیر بوده در هذالسنه به پایانه تکمیل رسیده است .
- ۵- در جاده سمت غربی شهر جدید که یک سرای تجارتی در گذشته تحت تعمیر بوده بقیه کارات آن بکلی تمام گردیده و تحت استفاده میباشد .
- ۶- (۲۰) باب دکانیکه در جاده شرقی شهر جدید بطور برنده دار سمت جنوبی و شمالی آن در هذالسنه تحت تعمیر گرفته شده بود تکمیل و مورد استفاده است .
- ۷- سه باب دکان برسته شمالی بالکل تکمیل شده .
- ۸- در رسته بازار سمت جنوبی ۵ باب دکان که جدیداً تحت تعمیر گرفته شده فعلاً باندازه نیم کاره که در خام کاری رسیده باقی به نسبتیکه هوا مساعد نیست معطل است .
- ۹- احداث سرك عامه جدید یکه از حدت تعمیر شفاخانه شهر جدید که به سرك سابقه خط مزار شریف

در حده وضع مشهور به ۳ توت اتصال داده شده بطول ۱/۵ میل تسطیح شده .

۱۰- از حده ایجادهای داخل شهر جدید از حدود قوماندانی الی آخر مکتب بطول (۵۰۰) متر پیخته کاری شده .

۱۱- موضعی که برای شهر جدید آفچه به یک میلی غرب شهر قدیمه آن در هذالسنه تخمین یافته از ابتدای برج جدی مطابق نقشه مهندسی بامور تسطیح سرک های عمومی و باقی جاده های آن و خیابان بندی کرده و غیره باغ عمومی متعلقه شهر جدید مذکور خاتمه داده شده و برای بخت مصالح کار آمد تعمیر ترنیات لازمه اتخاذ گردیده .

۱۲- بلا حصار قدیمه سرپل مشهد و همواره گردید بسورت عصری برای حکومتی سرپل و دوائر مربوطه آن آبادی جدید اعمار میشود، در هذالسنه تعمیرات مذکور تحت کار گرفته شده بود یعنی در آن بر اساس سردی هوا معطل است .

۱۳- سنک کاری لب در برای سرپل که در هذالسنه تحت ساختمان آمده کار آن به صحن سرک رسیده و باقی کار داره اش بواسطه سردی هوا معطل است .

۱۴- کار تعمیر الحاقیه عمارت بندیه سرپل که در سال ۱۳۲۱ بدرجه خرنه رسیده بود در هذالسنه ۱۳۲۲ تکمیل و تحت استفاده است .

۱۵- آبادی دیوار احاطه شده شرفی و شمالی عمارت بندیه سرپل که در هذالسنه شروع شده بود کارات عمده اش تمام شده اما سنگاف کاری و سیاه چونه سردیوار بواسطه سردی هوا معطل است .

۱۶- تعمیر اثرات اقدام سرپل واقع لب دریا که در هذالسنه تحت اعمار گرفته شده بود تا یک اندازه کار شده باقی کارهای آن بواسطه سردی معطل است .

۱۷- کافی لب دریا که به بازار جدید سرپل پیوست است در هذالسنه تحت تعمیر و به پایانه تکمیل رسیده است .

۱۸- در بازار جدید سرپل (۶۲) باب کار در هذالسنه تحت تعمیر گرفته شده بود فعلاً کامل تکمیل است .

ط - ریاست بلدیه :

۱- ساختمان بصلت دستگاه نسبتاً خورد برق آبی دره وضع بلرب که در آئیه نزدیک

المنه و از آن نتیجه گرفته خواهد شد .

۲- بطنه کاری سرک جاده نادرشاهی که فعلاً کار شده - ۶۳۳۶ متر مربع .

۳- بطنه کاری سرک جاده نادرشاهی بطول - ۴۰۵ متر .

۴- ساختمان دو باب در کن جدید بطور عصری در جاده بلخ .

۵- ساختمان یک سرای تجارتی رعینا واقع بازار قالبین فروشی .

۶- جدید سیمساری .

۷- چهار دو باب در کن رعینا واقع حاده تحت طاق .

ی - ریاست اطاق تجارت :-

- ۱ - چونکه نرخ چینی باب روسی در مزار شریف بصورت صحیح و مستقل نبود در اثر تغییر قیمت احتکار بعمل می آمد لهذا از مجلس اطاق تجارت يك نرخ مستقل تعیین و حسب منظوری و تصویب مجلس مقام ولایت در محل اجرا گذارده شده .
- ۲ - با وجود مسدود بودن طرق ارتباط تجارتي و اوضاع امروزی که عالم بشریت را دچار تکلیف و سرگردانی نموده در اثر پیشنهاد ریاست اطاق تجارت و منظوری مقامات رفیعہ شرکتي بنام (دافبال شرکت) در خود مزار شریف به سرمایه ابتدائی (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) افغانی و انتهای (۳۰۰۰۰۰۰۰۰) افغانی بقرض صادرات اجناس پیدا وار وطنی و توريد اموال خارجی بر حسب مقررات مملکتی بدون کدام جنبه انحصاری و امتیازی تأسیس و به تاریخ (۲۲) جدی افتتاح و شروع بکار نموده و نیز دو شرکت دیگر بنام (نوبهار) به سرمایه دونیم ملیون و (باختر) به سرمایه (چهار ملیون) افغانی جدید تشکیل شده .

ولایت قطن و بدخشان

حکومت گلان قندز :-

- ۱ - سرک موجوده که بطرف حضرت امام میرود ، قبلا بخط منکسر بوده و فاصله آن از قندز الی حضرت امام از ۲۲ الی ۲۴ کروه می شود ، و علاوه در ارض راه همیشه ریگ باد کوبه کرده و راه عابرین را مسدود میکرد دانید در هذا سنه یکراه جدیدی احداث کر دیده که مسافه آن تقریباً ۱۴ کروه می شود ، کار حصه اول آن از طرف قندز با تمام رسیده ، وجه زار هائی که در ارض راه مذکور واقع بوده تماماً در اثر کشیدن زابره های متعدد خشک گردیده ، و دو طرفه سرک مذکور نهالهای بید و توت غرس شده .
- ۲ - در جوار دریا که يك جای خوش هوا و منظره خوبی دارد یکباغ برای تفریح اهالی ساخته شده .
- ۳ - در سرک خان آباد و قندز که ۲۴ کیلومتر مسافه دارد تماماً نهال بید و توت غرس گردیده .
- ۴ - در سرک علی آباد که ۴۴ کیلومتر فاصله دارد و قبلا بی اصول و طور خامه قسم ماهی پشت ساخته شده بود در هذا سنه جفله و ریگ اندازی شده و از حصه شهرالی زیر کوتل نهال توت شانه شده .
- ۵ - سرکهای بین شهر قندز که انشأ کل گشته شده بود ، تماماً هموار و بطور فنی تسطیح و ماهی پشت و به دو طرفه سرکهای مذکور آب جاری و نهال توت غرس کر دیده .
- ۶ - در جوار مرکز حکومت گلان قندز یک قطعه زمین که باندازه (۲۰) جریب و در سابق باغ بوده ، و حالا تماماً خرابه و یران گردیده ، در هذا سنه هموار و باندازه ده جریب

آن بصورت اساسی باغ وخیابان‌ها دربین باغ مذکور کشیده شده ، و انواع نهالهای مشر و غیر مشر در آن غرس گردیده ، زمین باقیمانده مذکور نیز زیر نظر گرفته شده که یکباغ عصری ساخته شود .

حکومت حضرت امام :

- ۱ - ترمیم و مرمتکاری احاطه حضرت امام و مسجد جامع .
- ۲ - تسطیح زمین حصه غربی روضه و در بغل جوی آن یک تعداد زیاد نهال پنجه چنار و غیره غرس شده .
- ۳ - زمین حصه شرقی روضه که خراب و پست و بلند بود و تخمیناً ۱۶ جریب زمین میشود ، تماماً هموار و بران غرس اشجار آماده گردیده .
- ۴ - حسب لایحه نسل گیری و هدایت ریاست مستقل زراعت جهت اصلاح و تکثیر نسل اسب‌های خرب بتعداد زیاد اسب‌های مادیان و نریان تهیه گردیده .

حکومت خان آباد :

شهر خان آباد که همه ساله در ایام باران تحت تهدید سیلاب واقع می‌شود خساره مالی و جانی برای اهالی وارد می‌ساخت ، امسال حسب اصول و نقشه مهندسی یک بند پخته در مقابل مجرای سیل بنا و کار آن بسرعت جار بست .

بلدیه پلخمری :

الف : - کنار سرک‌ها :

- ۱ - تکمیل خامه کاری سرک سمت چپ دریا از حدنهر قریب بند برق الی فابریکه نساجی به عرض (۷) متر و طول (۱۰۰۰) متر
- ۲ - تکمیل خامه آذاری سرک متصل کوتی نمبر ۲۹ از سرک چپ دریا الی سرک مزار شریف به عرض (۵) متر و طول (۳۰۰) متر
- ۳ - یخته کاری سرک اول دو صد کوتی از حد فابریکه برق که از سرک عمومی جدا می‌شود طور دولینه تمهید ، یک لین برای رفت ، و دیگر لین آمد مترددین به عرض (۱۶) متر و طول (۵۰۰) متر که در بین هر دولین پارک برای گیل کاری مرتب و فرش سرک از سنگ گول دریائی تحت کنار گرفته شده و کنار آن به سرعت جاری است .
- ۴ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۲) دو صد کوتی از سرک مزار شریف الی سرک عمومی خان آباد به عرض (۵) متر و طول (۹۶۴) متر .
- ۵ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۳) دو صد کوتی از سرک مزار شریف الی سرک بین کوتی‌ها به عرض (۵) متر و طول (۱۰۰) متر .

- ۶ - تکمیل خامه کباری و جفله اندازی سرک (۴) دو صد کوتی از نهر بالادوری الی سرک اول که نزدیک فابریکه برق است و از شرق به غرب می رود به عرض (۵) متر و طول (۱۸۰) متر .
- ۷ - تکمیل خامه کباری و جفله اندازی سرک (۶) دو صد کوتی از سرک خان آباد الی سرک ۲ بین دو صد کوتی به عرض (۵) متر و طول (۱۱۶) متر .
- ۸ - تکمیل خامه کباری و جفله اندازی سرک (۷) دو صد کوتی از سرک خان آباد الی سرک ۲ بین دو صد کوتی به عرض (۵) متر و طول (۱۳۶) متر .
- ۹ - تکمیل خامه کباری و جفله اندازی سرک (۸) دو صد کوتی از سرک خان آباد الی سرک ۲ بین دو صد کوتی به عرض (۵) متر و طول (۱۲۰) متر .
- ۱۰ - تکمیل خامه کباری و جفله اندازی سرک (۱) شهر نو الی ختم کوتی ها به عرض (۵) متر و طول (۴۹۰) متر .
- ۱۱ - تکمیل خامه کباری و جفله اندازی سرک (۲) شهر نو الی ختم نهر بالادوری به عرض (۵) متر و طول (۱۹۰) متر .
- ب - ساختمان عمارات :
- ۱ - ساختمان یک مبرز عمومی شور پخته کباری ، در عقب بازار بلغمری که کار آن به سرعت جریان دارد .
- ۲ - چون ساختمان عمارت قهوه خانه باغ ذخیره بلغمری ، از جریان کار آن در سال گذشته هم اطلاع داده شده بود ، حالا کارات عمرانی آن به کلی تکمیل گردیده .
- ۳ - ساختمان یک بیت الخدم و طبخ خانه و تحویلخانه متصل عمارت قهوه خانه باغ ذخیره که آن هم تکمیل شده است .
- ج - ساختمان پل ها :
- ۱ - ساختمان دو پل گلان پخته کباری بالای نهر بالادوری که یک پل آن در بین دو صد کوتی و دیگر آن به طرف شرق شهر نو میباشد یکی آن به پایانه تکمیل و دیگر آن کارش به سرعت جاری است .
- د - نهال شانی ها :
- ۱ - در حصه شمالی باغ عمومی (۲۵) جریب زمین نهال سفیدار و بید و سرو و غیره غرس گردیده .
- ۲ - « جنوبی » « (۳۰) » « که (۱۵) جریب آن متر و (۱۵) جریب آن غیر مشور بوده نهالات غرس شده .
- ۳ - در حصه شمالی باغ ذخیره (۶۱) جریب زمین که (۸) جریب آن متر و (۵۳) جریب آن غیر مشور بوده نهالات غرس شده .

- ۴ - دراضراف سرک های ششصد کوتی و غیره مواضع آن به تعداد پنجاه هزار اصله نهال غیر متمر غرس گردیده .
- ۵ - در اضراف سرک های باغ ذخیره نیز یک تعداد زیاد نهال غیر متمر غرس گردیده که به تعداد (۲۵۰) اصله نهال مورپان و (۸۰۹) اصله نهال کلاب و (۲۳۱) اصله نهال نا جو و (۳۲۹) نهال سرو میباشد .

ولایت مشرقی

- ۱ - بحصه شمال شهر کهنه جلال آباد متصل شیشم باغ کار تعمیر یک کدام اصولی شروع و تا به پوشش رسیده و باقی کار آن عنقریب خاتمه خواهد یافت .
- ۲ - تعمیر مدیریت معارف در سال جاری کاملاً خاتمه یافت .
- ۳ - کار تعمیر شفاخانه ملکی نیم و سفیده کاری و غیره آن نیز قریب الاختتام است .
- ۴ - در شعبه نساجی قوماندانی کوتوالی ولایت مشرقی نظر به سابق یک پیشرفت محسوسی به ملاحظه میرسد که از هر قبیل تسکه های پشمی ، نخی ، سندی ، فناویز ، سطرنجی و غیره حسب العرام در آن تهیه میشود .
- ۵ - کار تعمیر مکتب سلطان پور غایب قریب با تمام رسیده .
- ۶ - کار تعمیر مکتب مندر اور نعمان که قبلاً شروع شده بود در هذالسنه با اختتام میرسد .
- ۷ - یک حصه سرک مربوط حکومتی مهمندره که همیشه تحت تهیدید سیلاب بود در موضع مذکور تعمیر یک بوروق بخته کاری شروع و عنقریب جهت تردد عراده ها قابل استفاده خواهد شد .
- ۸ - کار تعمیر دوبارک فسله عسکری اسمار بسر رسیده .
- ۹ - در محلات فسله وزیری سه اصاق جدید جهت رهائش منسبداران تعمیر و به پایه ا کمال رسیده است .
- ۱۰ - کار فسله غنی خیل به ا کمال رسیده ، و مکنذا بجوار آن که تعمیر یک مسجد در سال گذشته بنا شده بود در هذالسنه تکمیل گردیده .
- ۱۱ - احداث یک باغ که به قابل علاقه داری چار باغ واقع پل قرغه گردیده ، در باغ مذکور یک تعداد زیاد نهالهای متمر غرس شده است .
- ۱۲ - بحصه شمال و شمال غرب ، و غرب مرکز حکومتی نعمان در زمین هایی که خرابه و باضلاق بود یک باغ احداث و یک تعداد زیاد نهال های متمر و غیر متمر در آن غرس گردیده .
- ۱۳ - کار تعمیر مکتب ابتدائیه شیوه قریب الاختتام است .
- ۱۴ - کار تعمیر نسکری جاری بوده و عنقریب خاتمه خواهد یافت .
- ۱۵ - کار تعمیر مجلس که به نقشه مجلس دهمزنک قبلاً شروع شده بود چها در یوار احاطه

- ۸- ضمیمه اصولنامه دلالتی حاوی پنج مواد .
۹- « مالیات بر عایدات تبدیل اصل اول و ۲ و ۷ و ۱۲ و ۱۱- اصولنامه مذکورده .
۱۰- « مکلفیت عسکری تبدیل اصل ۲۱ .
۱۱- « « محصولات بلدییه .

۵- :-

- ۱- ماده واحده در موضوع انتخاب و مقرری ما مورین و مستخدمین صغه از تاریخ اشغال و وظیفه حق معاش دارند .
فهرست لوائح اصولنامه ها و ضمایم که در هفدهم ۱۳۲۲ بتصویب مجلس اعیان رسیده :
لایحه اصولنامه مالیات بر عایدات .
ثبت ماده ضمیمه اصولنامه مکلفیت عسکری .
یک ماده .
ضمیمه اصولنامه رادیو .
« اصولنامه تشویق صنایع تبدیل اصل ۶ اصولنامه مذکورده .
« نوت ها .
« دفاتر تجار تی .
« دلالتی .

اعطای نشان

۱- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۲۱۶}{۱۱}$ رحل راجع به اعطای نشان ستور درجه دوم برای ش جواد گروک طونا کند کمشر سر معلم خریطهٔ حربی پوهنتون نظر بخدمت و صداقت او در امور محوله اش .

۲- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۱۰}{۲}$ رحل راجع به اعطای نشان ستور درجه دوم برای ش جلال باش اول کند کمشر سر معلم لوازم حربی پوهنتون نظر به خدمت و صداقت او در امور محوله اش .

۳- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۲۸۱}{۱۳۶۶}$ جوزا راجع به اعطای نشان معارف درجه سوم برای غ محمد نبی خان عضو ریاست تعلیم و تربیهٔ وزارت معارف در اثر خدمات بیست و پنج سالهٔ مشارالیه در امور معارف .

۴- برای یکصد نفر و کلای شورای ملی که در اثر خدمات شان بدورهٔ چهارم شورا به اعطای نشان عزت نائل شده اند قرار ذیل :

۱- ع ، ج عبدالاحد خان رئیس شورا و کیل مر کز کابل بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۰ ر ۹۱۸ مورخهٔ ۲ جوزا .

۲- ع ، ص محمد الیاس خان معین اول و کیل گردیز بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۱ ر ۹۱۹ مورخهٔ ۲ جوزا .

۳- ع ، ص سلطان محمد خان معین دوم و کیل فراه بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۲ ر ۹۲۰ مورخهٔ ۲ جوزا .

۴- ع ، سید جلال الدین خان و کیل مر کز کابل بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۳ ر ۹۲۱ مورخهٔ ۲ جوزا .

۵- ع ، عبدالاحد خان و کیل شش گروهی بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۴ ر ۹۲۲ مورخهٔ ۲ جوزا

۶- محمد علی خان » پغمان » نمبر ۲۰۵ ر ۹۲۳ » » »

۷- محمد سرور خان » وردک » نمبر ۲۰۶ ر ۹۲۴ » » »

۸- خان شیرین خان » میدان » نمبر ۲۰۷ ر ۹۲۵ » » »

۹- میر احمد خان » سروبی » نمبر ۲۰۸ ر ۹۲۶ » » »

۱۰- محمد کبیر خان » چاریکار » نمبر ۲۰۹ ر ۹۲۷ » » »

۱۱- محمد فیروز خان » تکاب » نمبر ۲۱۰ ر ۹۲۸ » » »

۱۲- میرزا ملک شاه خان » جبل السراج » نمبر ۲۱۱ ر ۹۲۹ » » »

۱۳- میر حیدر خان » کوه دامن » نمبر ۲۱۲ ر ۹۳۰ » » »

اعطای نشان

- ۱۴- عبدالاحدخان و کیل ریزہ کوہستان بفرمان اعتبارنامہ نمبر ۹۳۱۲۱۳ مورخہ ۲ جوزا
- ۱۵- غلام نقشبند خان « نجراب » « » « » نمبر ۹۳۲۲۱۴ « » « »
- ۱۶- محمد یوسف خان « سیفان و کہمرد » « » « » نمبر ۹۳۳۲۱۵ « » « »
- ۱۷- محمد ابراہیم خان « پنجشیر » « » « » نمبر ۹۳۴۲۱۶ « » « »
- ۱۸- محمد حسین خان و کیل بامیان بفرمان اعتبارنامہ نمبر ۹۳۵/۲۱۷ مورخہ ۲ جوزا
- ۱۹- حبیب اللہ خان و کیل سرخ و پارسا « » « » « » نمبر ۹۳۶/۲۱۸ « » « »
- ۲۰- خوشدل خان و کیل غور بند « » « » « » نمبر ۹۳۷/۲۱۹ « » « »
- ۲۱- حاجی عبدالقیوم خان و کیل مقر « » « » « » نمبر ۹۳۸/۲۲۰ « » « »
- ۲۲- میرزا عبدالوہاب خان و کیل غزنی « » « » « » نمبر ۹۳۹/۲۲۱ « » « »
- ۲۳- حاجی حیدر خان و کیل دہشین کوتواز « » « » « » نمبر ۹۴۰/۲۲۲ « » « »
- ۲۴- احمد جانخان و کیل کوچی « » « » « » نمبر ۹۴۱/۲۲۳ « » « »
- ۲۵- علی احمدخان و کیل دایزنگی « » « » « » نمبر ۹۴۲/۲۲۴ « » « »
- ۲۶- سید اکبر شاہ خان و کیل یگاوشک « » « » « » نمبر ۹۴۳/۲۲۵ « » « »
- ۲۷- غلام علیخان و کیل جاغوری « » « » « » نمبر ۹۴۴/۲۲۶ « » « »
- ۲۸- عبدالرحمن خان و کیل مرکز قندھار « » « » « » نمبر ۹۴۵/۲۲۷ « » « »
- ۲۹- حاجی نور احمدخان و کیل دند « » « » « » نمبر ۹۴۶/۲۲۸ « » « »
- ۳۰- امیر محمد خان و کیل گدنی « » « » « » نمبر ۹۴۷/۲۲۹ « » « »
- ۳۱- عبدالعزیز خان و کیل ترین « » « » « » نمبر ۹۴۸/۲۳۰ « » « »
- ۳۲- محمد اسحق خان و کیل کشک نخود « » « » « » نمبر ۹۴۹/۲۳۱ « » « »
- ۳۳- عبدالرحمن خان و کیل ارغسان « » « » « » نمبر ۹۵۰/۲۳۲ « » « »
- ۳۴- محمد یعقوب خان و کیل دہلہ « » « » « » نمبر ۹۵۱/۲۳۳ « » « »
- ۳۵- محمد موسی خان و کیل گرشک « » « » « » نمبر ۹۵۲/۲۳۴ « » « »
- ۳۶- عبدالحمید خان و کیل موسی قلعه زمینداور « » « » « » نمبر ۹۵۳/۲۳۵ « » « »
- ۳۷- محمد اکبر خان و کیل گرم سیر « » « » « » نمبر ۹۵۴/۲۳۶ « » « »
- ۳۸- حاجی فیض الحق خان و کیل گراب « » « » « » نمبر ۹۵۵/۲۳۷ « » « »
- ۳۹- محمد کبیر خان و کیل ارزگان « » « » « » نمبر ۹۵۶/۲۳۸ « » « »
- ۴۰- محمد محسن خان و کیل ترنگ و جلدک « » « » « » نمبر ۹۵۷/۲۳۹ « » « »
- ۴۱- حبیب اللہ خان و کیل کوچی پشت رود « » « » « » نمبر ۹۵۸/۲۴۰ « » « »
- ۴۲- اسماعیل حبیب خان و کیل کوچی قندھاری « » « » « » نمبر ۹۵۹/۲۴۱ « » « »

- ۲۴۳ - سید حاجی غلام نبی خان و کبیل مرگیز هرات بفرمان اعتبار نامه نمبر ۹۶۰/۲۴۲ مورخه ۲ جوزا.
- ۲۴۴ - سید محمد عثمان خان و کبیل بنو کلات بفرمان اعتبار نامه نمبر ۹۶۱/۲۴۳ مورخه ۲ جوزا
- ۲۴۵ - احمد جا نغان « غور » « « « « « ۹۶۲/۲۴۴ » « « « « «
- ۲۴۶ - محمد سلیم خان « شین دند » « « « « « ۹۶۳/۲۴۵ » « « « « «
- ۲۴۷ - عبدالشکور خان « غوریان » « « « « « ۹۶۴/۲۴۶ » « « « « «
- ۲۴۸ - حاجی معین الدین خان « قلعه نورو » « « « « « ۹۶۵/۲۴۷ » « « « « «
- ۲۴۹ - نظر محمد خان « اوبه » « « « « « ۹۶۶/۲۴۸ » « « « « «
- ۲۵۰ - عبدالرحمن خان « تولک » « « « « « ۹۶۷/۲۴۹ » « « « « «
- ۲۵۱ - آقا جا نغان « شهرک » « « « « « ۹۶۸/۲۵۰ » « « « « «
- ۲۵۲ - بهادر بیگ خان « چقچیران » « « « « « ۹۶۹/۲۵۱ » « « « « «
- ۲۵۳ - عبدالقادر خان « بالامرغاب » « « « « « ۹۷۰/۲۵۲ » « « « « «
- ۲۵۴ - حاجی عیبه الله خان « مرگز مر از شریف » « « « « « ۹۷۱/۲۵۳ » « « « « «
- ۲۵۵ - ناز کبیر خان « کشنده » « « « « « ۹۷۲/۲۵۴ » « « « « «
- ۲۵۶ - محمد لطیف خان « سنک چارک » « « « « « ۹۷۳/۲۵۵ » « « « « «
- ۲۵۷ - محمد اسماعیل خان « ناشق عثمان » « « « « « ۹۷۴/۲۵۶ » « « « « «
- ۲۵۸ - میرزا گلخان « ایبک » « « « « « ۹۷۵/۲۵۷ » « « « « «
- ۲۵۹ - رحمن بردیخان « آفچه » « « « « « ۹۷۶/۲۵۸ » « « « « «
- ۲۶۰ - پور الله خان « دولت آباد » « « « « « ۹۷۷/۲۵۹ » « « « « «
- ۲۶۱ - سیدکمی محمد خان « دره صوف » « « « « « ۹۷۸/۲۶۰ » « « « « «
- ۲۶۲ - برهان الدین خان « بلخ » « « « « « ۹۷۹/۲۶۱ » « « « « «
- ۲۶۳ - عبدالله خان « شهر خان آباد » « « « « « ۹۸۰/۲۶۲ » « « « « «
- ۲۶۴ - عبدالستار خان « فندوز » « « « « « ۹۸۱/۲۶۳ » « « « « «
- ۲۶۵ - گل محمد خان « نهرین » « « « « « ۹۸۲/۲۶۴ » « « « « «
- ۲۶۶ - محمد سنجر خان « اندراب » « « « « « ۹۸۳/۲۶۵ » « « « « «
- ۲۶۷ - محمد نعمت خان « غوری » « « « « « ۹۸۴/۲۶۶ » « « « « «
- ۲۶۸ - محمد صدیق خان « بدخشان » « « « « « ۹۸۵/۲۶۷ » « « « « «
- ۲۶۹ - مولوی نجم الدین خان « رستاق » « « « « « ۹۸۶/۲۶۸ » « « « « «
- ۲۷۰ - محمد نبی خان « ینگی قلعه » « « « « « ۹۸۷/۲۶۹ » « « « « «
- ۲۷۱ - مولوی میرزا شاه خان « بجرم » « « « « « ۹۸۸/۲۷۰ » « « « « «
- ۲۷۲ - سید ایمن خان « درواز » « « « « « ۹۸۹/۲۷۱ » « « « « «

اعطای نشان

- ۷۳- سعید شمس الدین خان و کیل واخان بفرمان اعتبارنامه نمبر ۹۹۰/۲۷۲ مورخه ۲ جوزا
- ۷۴- « سعید الدینخان و کیل کشم و درایم » » » نمبر ۹۹۱/۲۷۳ » »
- ۷۵- « عبدالعظیم خان و کیل مر کر جلال آباد » » » نمبر ۹۹۲/۲۷۴ » »
- ۷۶- « سعید محمد صادق خان و کیل سرخ رود » » » نمبر ۹۹۳/۲۷۵ » »
- ۷۷- « غلام نبی خان و کیل لغمان » » » نمبر ۹۹۴/۲۷۶ » »
- ۷۸- « مشک عالم خان و کیل نورستان » » » نمبر ۹۹۵/۲۷۷ » »
- ۷۹- « شیرین دل خان و کیل خوگیانی » » » نمبر ۹۹۶/۲۷۸ » »
- ۸۰- « محمد ظفر خان و کیل شنوار » » » نمبر ۹۹۷/۲۷۹ » »
- ۸۱- « محمد عالم خان و کیل مهندره » » » نمبر ۹۹۸/۲۸۰ » »
- ۸۲- « میاجا نغان و کیل رودات » » » نمبر ۹۹۹/۲۸۱ » »
- ۸۳- « میان عبدالغفور خان و کیل کامه » » » نمبر ۱۰۰۰/۲۸۲ » »
- ۸۴- « میر علم خان و کیل اسمار » » » نمبر ۱۰۰۱/۲۸۳ » »
- ۸۵- « محمد حسین خان و کیل دره بیج » » » نمبر ۱۰۰۲/۲۸۴ » »
- ۸۶- « محمد نیاز خان و کیل کنر حاص و کوز کنر » » » نمبر ۱۰۰۳/۲۸۵ » »
- ۸۷- « محمد افضل خان و کیل بر کنر دره سین » » » نمبر ۱۰۰۴/۲۸۶ » »
- ۸۸- « درید بگل خان و کیل حصارک غلجائی » » » نمبر ۱۰۰۵/۲۸۷ » »
- ۸۹- « طوطی شاه خان و کیل کوچی ننگهاری » » » نمبر ۱۰۰۶/۲۸۸ » »
- ۹۰- « غلام محمد خان و کیل زرم ت » » » نمبر ۱۰۰۷/۲۸۹ » »
- ۹۱- « گلرنگ شاه خان و کیل تنی خوست » » » نمبر ۱۰۰۸/۲۹۰ » »
- ۹۲- « گلک خان و کیل جدران » » » نمبر ۱۰۰۹/۲۹۱ » »
- ۹۳- « لعل محمد خان و کیل منگل » » » نمبر ۱۰۱۰/۲۹۲ » »
- ۹۴- « حسین خان و کیل جاجی » » » نمبر ۱۰۱۱/۲۹۳ » »
- ۹۵- « علی جانخان و کیل چمکنی » » » نمبر ۱۰۱۲/۲۹۴ » »
- ۹۶- « غلام رسول خان و کیل چغانسور » » » نمبر ۱۰۱۳/۲۹۵ » »
- ۹۷- « خیر محمد خان و کیل بسکوا و خاشرود » » » نمبر ۱۰۱۴/۲۹۶ » »
- ۹۸- « میرزا نور محمد خان و کیل مر کر میمنه » » » نمبر ۱۰۱۵/۲۹۷ » »
- ۹۹- « سعید ابو الغیر خان و کیل شیرین تنگاب » » » نمبر ۱۰۱۶/۲۹۸ » »
- ۱۰۰- « میر محمد اسلم خان و کیل درزاب و گزیوان » » » نمبر ۱۰۱۷/۲۹۹ » »
- ۱۰۱- « میرزا محمد امین خان و کیل فیصار » » » نمبر ۱۰۱۸/۳۰۰ » »
- ۱۰۲- « عبداللطیف خان منشی شورای ملی » » » نمبر ۱۰۱۹/۳۰۱ » »

د افغانستان بانک

۱- اجراءات :

اجراءات د افغانستان بانک در سال ۱۳۲۲ باوجود موانع ومشكلات متولد جنك وتاثيرات بحران اقتصاد عمومي نسبت بسالهاي گذشته بيك پيمانه نسبتاً وسيع ترو اساسي تری صورت گرفته که درینجا بواسطه ضيق صفحات سا لنامه کابل تنهارؤس مطالب را بصورت ایجاز در پایان قید مینمائیم :

(۱) --- معامله خرید و فروش اسعار خارجه که ازوظایف مخصوصه دافغانستان بانک بوده وقبل ازتاسیس آن موقتاً بیانک ملی افغان سپرده شده بود بموجب تصویب ومنظوری مقامات صلاحیتدار ازابتدای سال ۱۳۲۲ بصورت کلی وقطعی بهدافغانستان بانک مربوط گردید وبانک درطول این سال وظیفه مذکوره را طوری که متقاضی بوده مطابق اساسنامه خود بدست اجرا گرفته وباوجودمشكلات هر نوع پرداختها وحوالهجات ومعاملات اسعاری درداخل وخارج مملکت بروفق مرام مشتریان خویش انجام داده است .

(۲) --- کنترول ونظارت اسعار خارجه که مطابق اساسنامه ازوظایف مهمه دافغانستان بانک بوده وتااواخر سال گذشته بیانک ملی افغان تعلق داشت ازشروع سال جاری باین موسسه ارتباط پیدا کرد وبانک تاحدودی که ممکن داشته معامله مذکور را تحت کنترول ونظارت قرار داده است چنانچه درمرکز وفندهار وهرات که بواسطه مرکزیت معاملات تجارت وامور واردات وصادرات، معاملات اسعار خارجه زیاده تر بوده یک یک شعبه بعنوان (نظارت اسعار خارجه) تاسیس نموده که شعبات موصوفه ازابتدای سال ۱۳۲۲ درتحت اثر نمایندگیهای دافغانستان بانک درمراکز مزبور اجرای وظایف مینمایند .

(۳) --- بانک درسال ۱۳۲۲ بواسطه ارتباط اسعار خارجه ومعاملات اسعاری که بخدمات دولت و مشتریان داخلی وخارجی وغیره صورت میگیردعلائق ومرادوات خود را بابانکهای خارجه وسمت داده وبهمراه بعضی بانکهای خارجه که قبلاً داخل معامله نبوده جدیداً معاملات بانکی راآغاز نموده است مانند بانک ملی ایران-ستیت بانک مسکو- گریندلی بانک کویته- کامپتوار ناسیونال دسکانت بیژی ...

(۴) --- اشاعه بانکوت که ازوظایف اصلی وامتیازی دافغانستان بانک بوده درسال جاری مطابق احتیاج بازاربولی مملکت وبسلسله اشاعات سابقه یک مقدار از بانکوتهای جدید مطابق قوانین موضوعه بارعایت حفظ تناسب مقابلهتوانه معینه ومنظوری مقامات صلاحیتدار از طرف خزانه مرکزی دافغانستان بانک بمنصه اشاعه گذاشته شده است .

(۵) - اعطای اعتبارات برای تقویة امور تجارت - صناعت - عمران و امور بلدی مملکت نیز که بر اساس اجرا آت بانکهای مرکزی از وظائف د افغانستان بانک بوده است در سالجاری بیک بیمانه کافی و بانکتانه خیلی نازل بعمل آمده است و اغلب دوائر حکومتی و مؤسسات تجاریه و دوائر بلدی و افراد حاجتمند در مقابل ضمانت اصولی از بانک اعتبار (کریدت) حاصل نموده اند .

(۶) - بر حسب موافقه وزارت مالیه طوریکه دیگر معاملات داد و ستد یونی دولت قبلا به د افغانستان بانک متعلق گردیده بود در نیمه سالجاری امور خزانه و خزانه داری مرکزی وزارت مشار الیهها و خزانه و لایت کابل هم ب بانک مربوط گردیده و بانک این وظیفه جدید را نیز بعهده خویش قبول و باین ذریعه ساحه خدمت و فعالیت خود را نسبت به معاملات دولت وسیعتر ساخته است .

(۷) - بانک درینسال حسابات جاریه کلیه دوائر حکومتی و بعضی مؤسسات و شرکتها و اشخاص انفرادی را قبول نموده و بر حسب اقتضای اصول حساب و اجرا آت بانکی حسابات متعدد و زیادی برای مراجعین و مشتریان خود افتتاح نموده است .

(۸) - د افغانستان بانک درینسال حساب امانات مفادی و غیر مفادی را هم مطابق سیستم بانکی برای حاجتمندان کشوده و ازین طریق موجب استفاده صاحبان حسابات مذکور گردیده است .

(۹) - معامله تبادلۀ پول در داخل مملکت که نهایت طرف احتیاج و ضرورت دوا ازرسیه و موسسات و اهالی و تجار و غیره بوده در سال جاری از طرف د افغانستان بانک در نقاطی که نمایندگی های آن کالان است توسط آنها و در نقاطیکه نمایندگی بانک موجود نبوده با موافقه وزارت مالیه ذریعه خزائن حکومتی اجراء گردیده یعنی سرویس تبادلوی پول در تمام نقاط داخلی مملکت از طرف د افغانستان بانک فایم گردیده که ازین رهگذر تسهیلات زیادی برای مراجعین فراهم آمده است .

(۱۰) - در سال ۱۳۲۲ بواسطه که حجم کار و معاملات د افغانستان بانک نسبت به گذشته بزرگتر گردیده اگر چه مشکلات و محدودراتی از نقطه نظر جریان چنگک و بجران اقتصادی هم در پیش بوده اما بر حسب ضرورت و احتیاج نمایندگیهای ذیل را در داخل و خارج تأسیس و افتتاح نموده است :

الف - در داخل :

- ۱- نمایندگی ولایت قندهار .
- ۲- « « ولایت هرات .
- ۳- « « ولایت مشرفی .

(در جلال آباد عجلتاً نمایندگی شرکت فند و شکر بنمایندگی د افغانستان بانک اجرای وظایف مینمایند .)

ب- در خارج :

درین نقاط عجلتاً با تکمیلی افغان بنمایندگی دافغانستان بانک کار میکند .	(	۱- نمایندگی نیویارک . ۲- نمایندگی پشاور . ۳- نمایندگی کراچی . ۴- نمایندگی چمن .

(۱۱)- موسسه دافغانستان بانک در مورد انتظام نرخ و جریان پول و بازار آن که درین سال بنا بر دوام محاربه عمومی و برهمی اوضاع اقتصادی عالم و سیاست پولی و تجارتی ممالک متعارب نسبت بسالهای سابق بیشتر درخور توجه و اعتناء بوده تدابیر لازمه و مقتضیه را مطابق هدایات و نظریات شورای عالی بانک اندیشیده و با در نظر گرفتن احتیاجات بازار پولی و مقدار بانکنوتهای منتشره و اندازه یشتوانه نوتها اقدامات نموده و این مواز نه را بطریق محافظه نموده است تا از خطر انقلاسیون (ورم پولی) در مملکت جلوگیری تام بعمل آمده باشد .

(۱۲)- بانک در سال جاری برای تکمیل ذخیره مقدار معینه طلا و نقره و اسعار خارجه متعلقه یشتوانه بانک نوتهای منتشره مطابق اصول و بر اساس هدایات و نظریات مقامات صلاحیتدار بذل مساعی نموده و در اقدامات خود موفقیت حاصل داشته است . همچنان راجع بتهبیه یشتوانه بانکنوتهایی که آتیا بر حسب احتیاجات اقتصادی مملکت بدوران چلند خواهد گذاشت نیز اقدامات لازمه را بعمل آورده است .

(۱۳)- محاسبات و بیلانهای یومی و ماهانه و ششماهه و غیره اجراءات اداری و حسابی بانک درین سال از طرف هیئت نظار و مفتش دولت با اوقات مختلفه بصورت دقیقانه بازرسی و امتحان گردیده و تصدیق نموده اند تماماً صحیح و مطابق اصول بانکی انجام گردیده چنانچه تصدیق و رایوتهای مذکور بروفق اصول بملاحظه شورای عالی بانک هم رسیده و تصدیق گردیده است .

شاهنامه‌ها و مقایسه‌ها میان بعضی

پهلوی ازانان و اوستا

شیاغلی احمد علیخان « کهزاد »

از روزی که در شرق تبعات تاریخی اصول «مقایسه» در لغات و ضرب الامثال و قصص و داستان‌ها

شیاغلی احمد علی خان « کهزاد »

و غیره بیان آمده امروز تقریباً همه مدققین به این عقیده هستند که تمام داستان‌های شاهنامه‌ها و اگر شاسب تا مه‌ها و سیر الملوک هاباقر و عات آن سام نامه، بهرام نامه، رستم نامه و غیره و دیگر کتب نظم و نثری که در دوره‌های اسلامی ازین مطالب بحث میکنند و قصص مهابراته و رما یانا و ماخذ مختلف سانسکریت و داستان‌هایی که یشت‌های اوستا را فرا گرفته و تمام قصصی که بزبان پهلوی ارساسی «اشکانی» و ساسانی تحریر بوده و جز نمونه اندکی از آن بدست نرسیده و افسانه‌ها و قصه‌هایی که در میان سائر شعب و شاخه‌ها و امواج قبایل هندو اروپائی باقی مانده همه از یک سرچشمه آب خورده و هسته اولی تمام آنها یک چیز بوده و مبدأ همه آنها را باید در مراتب اولی زندگانی قبل التاریخ ملل هندو اروپائی تجسس نمود.

البته مقایسه داستان‌ها میان شاخه‌های مهاجرین هند و اروپائی از خود نسبتی دارد و تشابه داستان‌ها و اسامی پهلوانان آنها میان دوشاخه‌ای که به تفاریق مختلف زمان از هم جدا و به نقاط دور افتاده‌ای از هم واقع شده اند کمتر از شاخه‌هایی است که زمان حرکت و نقطه تقرر آنها بهم نزدیک تر است. تصریح این مطلب طوریکه باید شرح و بسط زیاد و اقلاً مطالعه سرسری در داستان‌های تمام اقوام هندو اروپائی بکار دارد که آنها هم به اصول مقایسه خودش تازه شاخه تبعات و معرفت جدا گانه گشته و پیش ازینکه ما از مقایسه داستان‌های اقوام هند

واروپائی یا ملل مختلف آریائی صحبت کنیم اگر بتوانیم داستان های کشور خود را هم کم کم برای مقایسه باقصه های سایر ملل ترتیب و آماده کنیم کار فوق العاده بزرگی کرده خواهیم بود .

گذشته ازین همه ادعاهای بزرگ تنها مقایسه داستان های شعب مختلف کتله آریائی باختری که از حوزه اکسوس و باختر به نقاط مختلف آریانا و ازینجا به خاک های مجاور هند و فارس پراکنده شده اند کاری است خیلی مشکل و مطالعات مخصوص و طولانی در عنعنات باستانی ادبی و تاریخی و حماسی و داستان ها و افسانه های سه کشور آریانا و هند و فارس بکار دارد .

ازین مرحله هم اگر بگذریم میرسیم به کشور خود و از اینجا تمهیدی می برداریم که آهسته آهسته دامنه آن به مرام این مقاله منتهی خواهد شد . کشوری که در تاریخ معاصر بنام افغانستان و در قرون وسطی به اسم «خراسان» و در دوره های قرون قدیم بنام «آریانا» یاد شده سرزمینی است پر از غنچه و خاظره و داستان و بدون گرفتار می توان آنرا یکی از کانون های بزرگ داستان های حماسی جهان خواند و طوریکه باز از خلال مطالعات این داستان ها بر می آید این راه هم بجز نت می توان گفت که این سرزمین کانون داستان های حماسی مخصوص آریائی بود . بیشتر گفتیم که اقوام هند و آریائی همه بلا استثنا از خود قصه ها و افسانه ها دارند که اگر همه آن یکایک مطالعه و بهم مقایسه شود عواملی بدست می آید که منشاء آنرا در مراتب مختلف زندگی مشترک و غیر مشترک قبل تاریخ آنها سراغ باید نمود عجالتاً این کار از عهد ما ساخته نیست و بدون شبهه نظر به عدم تدوین و جمع آوری داستان های هر یک از اقوام مذکور بصورت مجرد زمینه برای انجام این کار طور دلخواه هنوز فراهم نشده ولی با مدارک بزرگ و معتبری که کتله آریائی باختری در دست دارد مانند کتب ویدی و ایویا نیشاد و مها باراته و امایانه و اوستا و کتب پهلوی اعم از کتب عصر اشکانی و ساسانی مثل «درخت اسوریک» و «یاتکار زریران» (یادگار های زریر برادر و پشتاسب) و «خوتای نامک» یا خدای نامه و شا هنامه های متنور در منظوم و سیر الملوك ها و گرشاسب نامه ها و کشتاسب نامه ها و غیره واضح معلوم میشود که افغانستان امروز و خراسان دیروز و آریانا یا کهن چه رول و مرکزیت بزرگی در برورش عنعنات و داستان های حماسی و رزمی کتله آریائی باختری بازی کرده است و خاک و باشندگان قدیم کشور ما چطور و بچه اندازه درین همه داستان ها حل و مزج است .

همان طور که منشاء قصص و افسانه های عموم اقوام هند و آریائی را در مراتب اولی حیات دوره قبل تاریخ آنها در نقطه معینی سراغ باید نمود روی هم رفته داستان های حماسی کتله آریائی باختری هم از خود مهد اولیه ای دارد که عبارت از آریانای قدیم و خراسان قرون وسطی و افغانستان حاضر است . خاک افغانستان در دوره قبل تاریخ زمانیکه کتله آریائی باختر

هنوز به مهاجرت آغاز نکرده بود کانون يك سلسله عنعنات و يك دسته داستان های مشخصی بود که انعکاس آن جسته جسته از خلال متن سرود ویدی، مهاباراته، اوستا، بنداهش، یاتیکار زریران (یادکارهای زریر) خواتای نامک (خدای نامه) شاهنامه های مشهور ابوالموید بلخی، ابوعلی بلخی، مسعودی مروزی و دقیقی بلخی، وسیر الملوك بهرام هر وی زر دشتی و سیر الملوك محمد بن جهم بر مکی (۱) و گرشاسب نامه اسدی طوسی و دیگر کتبی که از اینها ترجمه و اقتباس و پیروی نموده اند معلوم میشود و آشکارا میگردد که از قدیم ترین زمان باستان که خا طره ها تثبیت توانسته خاک های افغانستان صحنه این داستان ها بوده و پهلوانان این داستان ها همه از خاک افغانستان قدیم سر بلند کرده اند و از روزگار باستان با بظرف آنها نیکه این همه قصص و افسانه های حماسی را بما نقل داده اند عموماً آریایی یا خراسانی یا افغانستانی بودند.

عجالتاً از مبداء این همه داستان ها درزندگان قبل التاریخ اقوام آریایی کشور خود چیزی گفته نمیتوانیم ولی اینقدر میدانیم که پیش از عصر مهاجرت و جدائی مهاجرین هندی و فارسی از باختر قسمتی از داستان ها بمیان آمده بود و به همین اساس میشود بسیاری از قصه ها و پهلوانان داستان های ویدی و اوستائی را بهم مقایسه کرد، در مورد شخصیت های شاهای آریائی باختری این کار را حتی المقدور نمود و در موارد مختلف آنرا نشر کرده ام ولی مقایسه تمام پهلوانان ویدی و اوستائی کاری است جداگانه و مقالات علیحده میخواهند. پس آریاهای کتله باختری پیش از اینکه از هم جدا شوند در صفحات شمال هند و کش و در حوزه وسیع و حاصلخیز رودخانه بزرگ اکسوس داستان هائی داشتند که قسمتی از آن با سرودهای اولیه و مجهول آریائی که مخصوص مدرسه «بلهیکا» یا «بخدی» بود از بین رفته و قسمت دیگر آن که مبداء اولی داستان های کتله آریائی باختری و بعضی عوامل قدیم تر هم در آن میباشد با مجموعه ریک ویدی که قدیم ترین یادگار عصر ویدی و محصول سرزمین بین کاپیسا و پنجاب میباشد بدست ما رسیده است. به این ترتیب میتوان گفت که آریاهای کتله باختری در دوره حیات قبل التاریخ در صفحات شمال هند و کش در بخدی و کناره های مجرای اکسوس داستان های داشتند که مبداء تمام قصه های ایشان بدان منتهی میشود.

این داستان ها چندین هزار سال کهن تعیین آنهم بصورت یقین ممکن نیست بصورت شاهای از یکی به دیگری منتقل میشد و به این ترتیب در میان آریاهای کتله باختری کم و بیش انتشار یافته بود ولی چون بقید تحریر نیامده بود آنقدرها شکل مشخص و معینی بخود نکرده تا اینکه عضو ویدی با مهاجرت های پاره قبایل بطرف شرق و غرب به پایان

(۱) صفحه ۷۶ جلد پنجم گل های رنگارنگ مقاله حکیم ابو القاسم فر دوسی نگارش سعید نفیسی

رسیده و دوره او ستانی در کشور ما آغاز شد و بار اول يك قسمت از داستان های اعصار قبل التاريخ آریائی با اوستا و مخصوصاً بایشته های آن بقید تحریر در آمد .

این روز برای احیای داستان های حماسی و رزمی سر زمین کشور ما روز بزرگ بود و از این روز به بعد زبان و دیانت و آئین کشور هر چه بود و هر چه شد داستان ها بشکل و نحوی دوام کرد که به اساس موجودیت آن رخنه وارد نگردد و بدون شبهه و تردید میتوان گفت که منشاء تمام قصص و روایات داستانی زمانه های بعد یعنی ماخذ تمام کتب و ادبیات پهلوی ارساسی و ساسانی و عربی و غیره همان متون اوستا است .

چرا قصص پادشاهان و دودمان های سلطنتی آریائی باختری و نام های پهلوانان کشور داخل کتاب مذهبی اوستا گردید؟ این يك موضوعی است جداگانه و علت آنرا اگر چه تا یک اندازه در مقاله ممدوح حسین شاهنامه ها یا شاهان اولیه آریانا در سالنامه ۱۳۲۱ شرح داده ام باز هم شرح و بسط بیشتر میخواهد که از موضوع این مقاله خارج است .

فرار اذغان عمومی مدققین چنین معلوم میشود که اوستا بحکم و یشتا سب پادشاه دودمان اسپه بلخ بقید تحریر در آمد . معلوم نیست که کدام رسم الخط در تحریر این کتاب بکار رفته و روی چه آنرا نوشتند . نمایانم طبری به کدام سند میگوید که اوستا را روی پوست گاو تحریر کردند آنچه معمولاً از طرف همگان گو شزد میشود این است که اوستا بحکم و یشتا سب یا کشتا سب بقید تحریر در آمده است . بهر حال آنچه مسلم است این است که حسین ورود اسکندر در شرق نسخه های تحریری اوستا در آتشکده ها یا آفلان یکی دو نسخه آن وجود داشت . قرار یکه میگیرند اسکندر در امجای این کتاب تا یک اندازه کوشید ولی بکلی آنرا از بین برده نتوانست چنانچه در دوره ژمامداری شاهان مستقل یونان و باختری و حتی در تمام دوره کوشانی آئین اوستائی از بین نرفت و مسکوکات شاهد این مطلب است . البته درین شبهه نمی نیست که بعد از قرن دوم م که آئین بودائی در کشور ما راه یافت پهلوی دین اوستائی ، کیش رقیبی هم پیدا شد و همین رقیب آهسته آهسته وبصورت غیر محسوس فوقیت حاصل کرد و در متا صفة شرقی آریانا مقام اول را احراز نمود . بهمین مناسبت کمی بعد از تشکیل دولت مستقل یونان و باختری و در عصر پارتی آهسته آهسته مرکز نقل کیش اوستائی از افغانستان شرقی به افغانستان غربی و از آنجا در حصه جنوب غربی مملکت یعنی حوزه هیرمند و هامون سیستان منتقل شده و در خراسان غربی لنگر افگند و از همین جهت در راه جمع آوری پارچه های قدیم اوستای باختری بیشتر پارت ها و باز ساسانی ها فعال دیده میشوند بهر حال طوری که گفتیم اوستا بکلی از بین نرفت البته پراگندگی های زیادی در آن پیش شد و بسیار قسمت هایش مفقود گردید ولی ناپدید نشد تا اینکه در عصر یارتی بار اول «ولکش» یا ولکش اول که معاصر «نرون» امپراتور روم سلطنت داشت در ربع سوم قرن اول مسیحی

در راه جمع آوری پارچه‌های مختلف اوستا اقدام کرد و بعد موسس سلاله ساسانی اردشیر بابکان « تنسار » بزرگترین عالم وقت را مأمور جمع آوری حصص مختلف اوستا ساخت همین قسم شاه پور اول پسر او (۲۴۱ - ۲۷۲ م) درین راه صرف مساعی زیاد نمود. خلاصه اوستا در اثر این اقدامات به رسم الخط پهلوی در آمده و بهمین شکل و صورت باقی مانده است.

۱۹۱ ۱۹۰ ۱۸۹

برای شرح مطالبی که عنوان این مقاله قرار داده شده یعنی برای اینکه میان بعضی از پهلوانان متذکره اوستا و شاهنامه مقایسه بعمل آید از تفصیل پاره مطالب دیگر که بصورت غیر مستقیم به مقصد ما ربط دارد ناگزیریم، نظریه‌ئی که از آن طرفداری میکنیم این است که نه تنها بعضی پهلوانان شاهنامه با پهلوانان اوستا قابل مقایسه است بلکه هر دو یک چیز است بعبارت دیگر شاهنامه‌ها یا اینجا واضح تر بگوئیم شاهنامه منظوم فردوسی قسمتی از داستان‌ها و پهلوانان خود را مرحله به مرحله و با واسطه ماخذ دیگر از اوستا گرفته است و چون میان شاهنامه فردوسی قرن چهارم هجری و اوستای اولیه باختری اقلان دو هزار سال فاصله است به پاره مسایلی متوجه میشویم که این خالیگاه بزرگ را با تلسل خود پیر میکند.

۱۸۸ ۱۸۷ ۱۸۶

باتکدار زیران:

بیشتر متذکر شدیم که اسکندر با فتوحات خود نه کتاب اوستا را که ملازمین برده توانست و نه آئین زردشتی را نابید کرد بلکه او و یونانی‌های باختری که دو صد سال بعد از او در آریانا سلطنت کردند همه ادیان را احترام میکردند. بناء علیه اوستا و آئین اوستائی در زمان پادشاهان مستقل یونان و باختری آریانا و معاصرین آنها پارت‌ها در آریانا و فارس وجود داشت و پارچه‌های مختلف اوستا درین عصرها از بین نرفته بود. یکی از مراحل بسیار مهم بلکه مرحله اولی که شاهنامه‌های منظوم و منظوم دری و اوستای قدیم باختری را بهم ارتباط میدهد و اهمیت آن هم طوریکه شاید و باید گو شزد نشده است ادبیات و ماخذ ادبی و تاریخی عصر پارتی است. پارت‌ها که موسس دودمان و سلطنت آنها راس بلخی است با وجود اینکه تا اندازه زیاد یونانی دوست معلوم میشوند در تشکیل دولت مقتدر و آزاد ساختن خراسان غربی از سلطه یونانی‌های شامی و احیای مفاخر ادبی و مذهبی خراسان کوتاهی نکردند بلکه قدم‌های اول درین همه شباهت از طرف ایشان برداشته شد و هر چه از اوستای قدیم و دیگر کتب ادبی و مذهبی و تاریخی و فلسفی آریانا بدست ایشان رسید جمع کردند چنانچه قراریکه بیشتر متذکر شدیم مساعی و لخش اول در جمع آوری اوستا اولین اقدامی است که درین راه بعمل آمده است. چون پارت‌ها از عصر بجران فتوحات اسکندر در شرق فاصله زیاد نداشتند در جمع آوری آثار قدیم

و ترجمه آنها به پهلوی عصر خویش خدمت شایانی کردند. متأسفانه ازین عرصه و از اقدامات مفید آنها در نگارش و جمع آوری آثار باستانی اثری باقی نمانده و حتی نتایج زحمات و لگش اول مبنی بر جمع آوری پارچه‌های اوستا هم بصورت مثبت در دست نیست. همین قسم تا (۱۰-۱۵) سال قبل کسی از آثار پهلوی ارساسی یا پارتی یا اشکانی سراغی نداشت ولی آهسته آهسته مدققین در میان آثار پهلوی به تشخیص بعضی رسایل پهلوی ارساسی پی بردند از آن جمله یکی اثری است بنام درخت اسور یا Draxt-i-asurik این اثر رساله بوده بسیار کوچک مرکب از ۸۰۰ کلمه که از آن هم ۸۵ کلمه آن گم شده و سراسر به ۱۲ حرکتی (سیلابی) بوده، موضوع این رساله مناظره است میان «نخل و بز» و هر کدام دلیل می‌آورد تا مفید بودن خود را برای نوع بشر ثابت کند. اصلاً این رساله تماماً به شعر بوده آهسته آهسته در پهلوی عصر ساسانی بعضی قسمت‌ها شکل نثر بخود گرفته است. از روی شکل کلمات قدیمی و جمله بندی‌ها و شیوه نگارش، بعضی از علما مانند بن‌ویست فرا نسوی به این عقیده اند که این اثر به شعر در عصر پارتی و به پهلوی ارساسی نوشته شده بود. موسیو بن‌ویست نام اصلی این رساله را درخت اسور یا بز می‌نویسد. (۱)

اگرچه این رساله اولین اثری است که مدققین را به وجود فعالیت‌های ادبی عصر پارتی رهنمون می‌کند ولی از نقطه نظر موضوع ازین بیشتر به این مقاله ارتباطی ندارد بناء علیه می‌رویم به تفصیل «یا تنکار زیران».

«یا تنکار زیران» که صحیح تر بصورت «ایا تنکار زیران» خوانده میشد و آنرا بصورت تحت اللفظ «یادگار زیر» و «خاطرات زیر» ترجمه کرده و میکنند رساله است تاریخی و رزمی و حماسی و فوق العاده مهم. این رساله شامل سه هزار کلمه است و موضوع آن جنگ‌های ویشتاسپه پادشاه با اختر را با ارجاسپ شاه خونی توراتی (۲) شرح میدهد و یکی از جنگ

(۱) شماره ۲ سال ۱۹۳۰ جورنان از یاتیک صفحه ۱۹۳ - ۲۲۷.

شماره ۲ سال ۱۹۳۲ جورنان از یاتیک صفحه ۲۴۵

صفحه ۱۱۷ و ۱۱۸ و بعد شماره دوم سال پنجم مجله مهر

ص ۱۱۹ مجموعه فیلولوژی ایرانی تالیف ویست «Grundriss der iranischen Philologie»

(۲) مقصد از «توراتی» همان «تور یاها» است که در اوستا ذکر شده و از روی عرق آریائی بودند. علت مجادله‌هایی که میان پادشاهان اسپه‌آریانا و روسا شاهان خونی توراتی شروع شده بود بیشتر کیش و معتقدات بود نه اختلافات عرقی. صفت توراتی که بعدها جای (تور یا) یا (تور یائی) را گرفت با انتشار عناصر مغلی و تاتاری در غرب سردر یا مفهوم نوری پیدا کرد و بیشتر به عناصر مغلی نسبت شد ولی استعمال آن در این مقاله ازین مفهوم مبری است.

نامه‌های بسیار قدیمی است که فعالیت پادشاه و پهلوانان رشید آریانارادر متقابل قوای تورانی شرح می‌دهد و از همین جهت «مستروست» در مجموعه فیلولوژی ایرانی صفحه ۱۱۷، ۱۱۸ آنرا شاهنامه رکتساب و شاهنامه پهلوی یاد کرده این کتاب حماسی بنام «زیرین» برادر خورد و یشناسب پادشاه باختر موسوم شده. اسم اصلی برادر و یشناسب «اسپه یاودا» (۱) بوده و بواسطه شجاعت زیاد، اوستا او را به صفت «زایری واری» «زری واری» یاد کرده که در مستتر فرانسوی «زایری» یا «زری» را کلمه (زر) میدانند (واری) یا (ویری) را (کر) یا (کمر بند) تعبیر کرده و هر دو کلمه را بصورت صفت «زرین کر» ترجمه نموده است. مطالعه صفت «زایری واری» برای ما مهم و قابل اهمیت است و توجه دیگری برای آن داریم که از روی ساختمان و شکل و تلفظ و معنی به شکل قدیم اوستائی و مفهوم آن نزد یک تر است. در پشتو صفت «زدهور» موجود و به مفهوم شجاع و دلور مستعمل می‌باشد این صفت مرکب از دو جزء است یکی (زده) یعنی (دل) و دیگری (ور) که از ادات نسبت است و در آخر بعضی کلمات بیونز میشود مانند (گدهور) یعنی (برخور و شکم پرست) و غیره. صفت اوستائی (زایری واری) هم مرکب از دو حصه است یکی (زایری) که همان (زده) پشتو است زیرا قرار یک در فرهنگ نظام صفحه ۷۲ در باب ماده (دل) شرح داده شده دلراد زبان اوستائی «زیرده» Ziretha گویند (واری) یا (ویری) شاید صورت قدیم تر همان (ور) پشتو باشد که جزء ادات فاعلیت و نسبت است. بناء علیه (زایری واری) یا (زایری ویری) اوستائی همان (زدهور) پشتو است. علاوه بر اینکه در ساختمان مرکبات و تلفظ این دو صفت مرکب مشابهت تام وجود است در زبان ملی مانند زبان اوستائی کشور ما این صفت مفهوم خارجی و اصطلاحی پیدا کرده و برای تعریف شجاعت پهلوانان استعمال شده است. «زایری واری» پهلوان «زدهور» اوستائی برادر جوان و یشناسب پادشاه بلخ است و در انتشار آئین اوستائی و مقابله با ارجاسپ تورانی شخصیت برجسته حاصل کرده و «یاتکار زریران» صفحه از کار نامه‌های درخشان اوستا که به اسمش تا حال باقی مانده است.

موسیو «ین و نیست» این رساله مهم برادر شماره دوم سال ۱۹۳۲ مجله ژورنال ازیا تیک مورد تدقیق قرار داده (۲) اگر چه یاتکار زریران «وکار نامک ار شیر پاپسکان» تنها دو کتاب رزمی است که از عصر ساسانی باقی مانده و «یاتکار» طوریکه دیده میشود به پهلوی عصر ساسانی و قرار بعضی نظریه‌ها به قرن ۵ مسیحی نوشته شده ولی مدققین مانند «درخت اسوریک» درین اثر هم بقایای ادب پهلوی عصر یارتی (پهلوی افغانستان) را تشخیص داده یا با وجود چنین اثری در عصر ساسانی بی برده اند.

(۱) صفحه ۴۶ مقاله ویست WCS انگلیس در مجموعه فیلولوژی ایرانی

(۲) قبل از او گایگر جرمنی آنرا ترجمه کرده است. موسیو «پلیارو» ایضاً لوی

هم در اطراف آن تدقیق نموده.

موسو، پلپارو، پهلوی شناس ایضاً لوی بملاحظه میرساند که از نقطه نظر صرف و نحو و لغات قدیم
تواند متعدد در این است که به قدامت آن حکم میکند به این اساس و پاره مطالب دیگر که در آن
در اینجا بطور اکتفا می‌کشد «بن و نیست» به اینجامیر سد که رساله «یاتکار زریران» پهلوی ساسانی
از روی کدام رساله‌ئی که اسلاً بزبان پهلوی پارتی (پهلوی افغانستان) بوده نوشته و تحریف شده
یاتکار زریران به شعراست و اشعار آن هفت سیلابی میباشد «وست» شرح میدهد که این رساله
را میترو آیان کیخسرو» از روی نسخه پدرجد خود «رستم میترو آیان» و او از روی نسخه
دیوانه نقل کرده (۱)

یاتکار زریران از نقطه نظر داستان های رزمی مقام خیلی بلند و شامخ دارد و بزرگترین
حقیقه است که اساطیر رزمی پهلوی پارتی را یکطرف با منشاء قدیم اوستا و طرف دیگر با اسطوره های
عربی و دری متصل و مربوط می‌سازد و از همین جهت طوری که دیده شد شایسته آنست که
آنها را شاهنامه، کتاب یا شاهنامه پهلوی خواند و جنگ نامه «زریر» و حتی «زریر نامه»
نامند و چون یکی از علل بروز جنگ های میان باختری ها و خونی های تورانی که این اثر
تصویر میکند مطالب مذکور است آنرا جنگ نامه مذکور هم تغییر کرده اند.
پس «یاتکار زریران» هم اگر چه به پهلوی ساسانی در دست است ما نباید رساله
درخت اسوریان و بزمارا به وجود نسخه‌ئی از یاتکار زریران در عصر پارتی
رهبری میکند. بن و نیست در آخر مقاله‌ئی که بیشتر اشاره کردیم به این نتیجه میرسد
تأیید رساله پهلوی ارساسی نمونه‌ئی از اشعار حماسی بوده که تاحال از وجود آن خبر
نداشتیم و شامل ارتباط بین یشت های اوستا و اشعار رزمی فارسی میباشد و نبوغ عصر ارساسی
در تمام فعالیت های تهنیدی عصر ساسانی رول مهمی بازی کرده است.

اگر چه قدری از اصل مطالب دور شدیم ولی از تند کار مراتب فوق ناگزیر بودیم
حالاً از روی نمونه فوق که بدست مدققین آمده و شرح آنها را بالا نوشتیم خوب تر فهمیده
میشود که فعالیت های عصر ارساسی در زمینه ادب و تاریخ صاحب چه مقام مهم در راه ارتباط
مابین اوستا و ادبیات رزمی دری بود. مستند بر نظریات «بن و نیست» و «پلپارو» و گایگر
و جمعی دیگر از مدققین میتوان گفت که ادبای دوره پارتی که متا سقانه نامها و آثارشان
تا پدید شده در احیای روایات و اساطیر و قصه های رزمی و بزمی عصر اوستایی باختر
خدمت بر گرفته کرده اند. داستان های حماسی زریر برادر خورد و یشتاسپ پادشاه
باختر و جنگک های اوباخونی های تورانی نمونه‌ئی است که امروز بدون شایبه و ریب وجود
آن ادغام حاصل کرده ایم و حتی این راهم گفته میتوانیم که «یاتکار زریران»

(۱) صفحه ۱۷۴ و ۱۱۸ مجموعه فیلولوژی ایرانی Grundriss der iranischen philologie

متن بعضی‌یست های مفقود اوستا را بدست رس‌ما می‌گذارد و این بزرگترین و برجسته‌ترین جنبه است که به‌تنهایی روح این مقاله را تشکیل میدهد.

ناگفته نماند که قرار بعضی نظریه‌ها دقتی بلخی همین «یاتکار زریران» را ترجمه و برشته‌نظم دری در آورده است مربوط به این نظریه متذکر می‌شویم که بن و نیست هم در مقاله خود راجع به «یاتکار زریران» بعضی فرد های دقتی را با متن پهلوی این رساله مقایسه کرده‌است. از احتمال بعید نیست که دقتی این کار را بصورت مستقیم از روی متن پهلوی نموده باشد این مسئله و شرح آن موضوعی است جداگانه و آن چه مربوط به این مقاله کمال اهمیت دارد این است که می‌بینیم یکی از شعرای بلخ در قرن چهارم هجری در منظومه‌های حماسی خود بکدام اندازه از یاتکار زریران استفاده نموده است و باز از پهلوی دیگر ثابت میشود که یادکار زریر حلقه تسلسل بزرگ بین متن اوستا و اشعار حماسی دری بود.

خواتای نامک

ماخذ پهلوی عصر ساسانی مرحله دیسکری است که داستان های او ستایی را یک قدم دیگر به اوائل دوره اسلامی یا بهتر بگوییم به عروج دوره رزمی قرن سه و چهارم هجری نزدیک می‌سازد بزبان دیگر بعد از اوستا و متون پهلوی ارساسی مخصوصاً «یاتکار زریران» پهلوی عصر ساسانی سومین مرحله است که قصص رزمی اوستا را با واسطه منابع عصر ارساسی که عموماً ناپدید است بزبان عربی و دری ارتباط میدهد، آثار پهلوی ساسانی نسبتاً زیاد و کم و بیش اسم و نشان تقریباً در کتاب مختلف معلوم شده که شرح آن اینجا خارج موضوع است. آنچه به این مقاله تماس دارد تجسس آن قبیل کتبی است که تا اندازه ماخذ برای شاهنامه‌های متور و منظوم شده، گفتیم که در زبان پهلوی عصر ساسانی کتاب‌های مختلف و متنوع زیاد نوشته شده بود علاوه بر اقدام جدی راجع بجمع آوری پارچه‌های اوستا و تجدید رساله «یاتکار زریران» و نگارش رمان افسانوی کار نامک اردشیر بابکان در راه جمع آوری خاطرات شاهان و پهلوانان قدیمه و داستانهای رزمی اقدامات دیگری هم بعمل آمده است.

موسیو «هانری ماسه» در مقدمه کتاب خویش «فردوسی» در اطرات ظهور شاهنامه فردوسی مطالعات مبسوطی نموده و از تتبعات او که بیشتر به مدارک افغانستان قدیم متکی میباشد و در اینجا از مقدمه معروف «بابسنفری» ضمناً استفاده نموده معلوم میشود که شاهان ساسانی مخصوصاً خسرو اول (۵۳۱-۵۷۰ م) در قرن ۶ مسیحی در جمع آوری خاطرات شاهان سلف که در آن جمله، شاهان قدیم اوستائی هم شامل است صرف مساعی نموده. بهین و تیره شاهان ساسانی در جمع آوری واقعات سلسله خود هم کوشیده اند، چنانچه قرار شهادت «آگاتیاس» Agathias مورخ یونانی قرن ۶ در عصر همین خسروانشیروان چنین کتبی در فارس وجود داشت در آخر

دوره ساسانی یزدگرد سوم (۶۳۲-۶۵۱ م) هم به شوق جمع آوری خاطرات پادشاهان سلف افتاده و به دهمتانی موسوم به «دانشور» امر داده بود که وقایع شاهان سابق را جمع کند و او هم خاطرات سلاطین سابق اوستائی باختری را گرد آورده و شاید از وقایع تازه بعضی شاهان ساسانی را در آن علاوه نموده باشد و همین کتاب «خواتای نامک» یا «خدای نامه» میباشد. هانری ماسه می نویسد که کلمه اولی اسم این کتاب «خواتای» از کلمه خواتاتا Hrvatala گرفته شده (خواتا) در پهلوی «پاداروخدا» معنی دارد. پس نام کتاب «خدای نامه» بود. هانری ماسه با ذکر مفهوم پهلوی این اسم به این مطلب اشاره نکرده است که «خدای» در قرون اول هجری به معنی پادشاه هم استعمال می شد این مطالب را ازین جهت ذکر کردیم که هانری ماسه میگوید خدای نامه ترجمه اسم پهلوی این اثر بود و در قرون اسلامی به علت مفهوم مذهبی آنرا به شاهنامه ترجمه کردند یعنی عوض کلمه (خدای) ، (شاه) آوردند حال آنکه این طور نبوده و ترجمه تحت اللفظ «خواتای نامک» یا «خواتای نامه» یا «خدای نامه» «شاهنامه» میشد. قزوینی این مطالب را شرح داده (۱) و آنچه قابل دقت است این است که باز این مفهوم مخصوص ولایات مختلف خراسان بوده و پادشاهان کابل و زابل، مرو و بخارا را «خدای» می گفتند (۲) و شاهنامه بدون مراعات کدام مفهوم مذهبی ترجمه صحیح و تحت اللفظ «خواتای نامک» یا خدای نامه است.

این (خواتای نامک) یا خدای نامه یکی از کتب بسیار معروف پهلوی ساسانی بود که متأسفانه متن آن در دست نیست و از ترجمه عربی آن بعدتر حرف خواهیم زد. پس همان طوریکه «باتکار زریران» نظریه ما را در عصر یارتی وسعت بخشید ، خدای نامه مهمترین اثریست که از دوره ساسانی ما را به آغاز دوره اسلامی رسانیده و به آثار عرب و فارسی پیوست میکند . دهقان دانشور جمع کننده و مصنف «خواتای نامک» حتماً اثر خود را از روی ماخذ تحریری که در آن جزو آثاریکه در عصر خسرو انوشیروان جمع شده بود داخل میباشد و باره آثار دیگر تصنیف کرده است . «هانری ماسه» اظهار میدارد که «این اثر به اساس اسناد تحریری نوشته شده و امکان ندارد که از خاطره ها اینقدر جزئیات بدست آید» بی مورد نیست درین موضوع علاوه نمائیم که دامنه این اسناد تحریری غیر محدود و به زمانهای قدیم کشانید میشود و یک مرحله مشخص آن همان اسنادی است که خسرو اول جمع آوری نموده بود و حتماً «باتکار زریران» و رساله های متفرق و شبیه آن در نگارش این اثر دخالت داشت. این «نامه» یا پارچه های متفرق آن نه تنها تا زوال ساسانی بلکه در قرون اولیه هجری هم وجود داشت و بسا ماخذ عربی از آن اسم برده است تا اینکه «روزبه» نام یکی از مجوس های فارس که مسلمان شده

(۱) باورقی (۱) صفحه ۳ بیست مقاله طبع مطبعه مجلس ۱۳۱۳ شمسی طهران.

(۲) فردوسی ؛ برون رفت مهر اب کابل خدای - سوی خانه زال را بل خدای

و به اسم عبدالله ابن مقفع معروف گردید در حدود سنه ۱۴۲ هجری (قرن ۸ مسیحی) آنرا از پهلوی به عربی ترجمه کرد و ترجمه عربی این اثر هم مفقود میباشد.

همین قسم علاوه بر «خواتای نامک» در پهلوی ساسانی کتب تاریخی و حماسی دیگر هم بوده که جز نام متاسفانه اثری از آنها باقی نمانده بعضی از این کتب بصورت مستقیم از «خواتای نامک» دانشور استفاده کرده اند و برخی به ماخذ مجهول دیگر تباط دارد با این دلایل شبهه نیست که در زبان پهلوی مروج عصر ساسانی در خاک های فارس و خراسان آثار و کتب متعددی وجود داشت که چیزی بوالواسطه آثار ساسانی و پارتی به اوستا میرسید و چیزی از ماخذ پهلوی ساسانی سرچشمه گرفته بود و این ها کم و بیش تا شیوع دین مقدس اسلام و قرون اول هجری وجود داشت و عده هم محصول قرن های اول و دوم هجری است.

از زمان نشر دین مقدس اسلام به بعد تا قرن چهارم هجری تمام جنبش های ادبی و حماسی و ملی و سیاسی منحصراً به خراسان یعنی به آن سرزمینی است که از دوره های قبل تاریخ ویدی و اوستایی کنون داستان های آریایی بوده و دانشمندان خراسانی چه زردشتی و چه مسلمان زبان پهلوی را میدانستند و پارچه های متفرق رسایل تاریخی و کتب حماسی و رزمی منجزله نسخ کامل یا پارچه های پراکنده یا تکه های زریران و «خواتای نامک» حتی تا قرن چهارم هجری در دست ایشان بود علاوه بر داستان های وید و اوستا قصص رزمی و اسامی پهلوان دوره های معاصر پارتی و ساسانی یعنی قسه های رزمی عصر کوشانی و هیاطله در اینجامترکز و درخا طره های دانشمندان محفوظ بود و شهرهای خراسان مانند نیشابور و هرات و مرو و بلخ و زرنج و بست و کابل و قندهار و تالقان یعنی همان اراضی صحنه با عنعنات ویدی و اوستایی حل و مزج بود مرکز خاطرات رزمی و صحنه پهلوانان آن بشمار میرفت.

شاهنامه های منثور

اگرچه از سه قرن اول هجری آثار منثور حماسی در زبان دری در دست نیست ولی با اثر قیمتدار پیتو «پتوخرانه» که در اثر تجسمات نیاغلی عبدالجی خان حبیبی تازه کشف شده واضح میشود که در اوائل قرن دوم هجرت آثار منظوم و منثور در زبان پیتو در افغانستان وجود داشت مخصوصاً قصیده حماسی امیر کرور که از قنایید غرای حماسی و رزمی پیتو است، نشان میدهد که روحیات حماسی در اینوقت به منتهای قوت در کشور ما دیده میشود و داستان های رزمی ملی کمال اهمیت داشت. بهر حال مقصد در اینجا است که بواسطه نبودن آثار حماسی دری سه قرن اول هجرت را مخصوصاً در خراسان دوره خمود وجود تصور نباید کرد بلکه برعکس آنرا باید یکی از دوره های غلبان روحیات ملی دانست، درین سه قرن که خاک فارس پیش از پیش تحت اثر زبان عربی آمده بود و زبان پهلوی از فارس و خراسان از بین رفته بود، چه دانشمندان عرب

وجه دانشمندی که به زبان دری صحبت میکردند همه به این متوجه شده بودند که ماخذ پهلوی را به زبان عربی ترجمه کنند و یکی از آثار مهمی که درین مقاله با آن سرو کار داریم همان ترجمه خواتای نامک است که قراریکه گفتیم در حوالی ۱۴۲ به دست روزبه یا عبدالله ابن مقفع به عربی بنام «سیرالملوک الفرس» به عربی ترجمه گردید. پیش از این مقفع کسان دیگری هم به ترجمه «خواتای نامک» پرداخته و بعد از ترجمه او هم سیرالملوک هائیکه بمیان آمده است که چیزی جزوا بصورت مستقیم از خواتای نامک پهلوی ترجمه شده چیزی از روی ترجمه ابن مقفع استفاده کرده و چیزی هم از روی مدارک مجهول دیگر پهلوی ترجمه شده است و این وضعیت تا اوایل یا تا اواسط قرن چهارم هجری دوام داشت.

اعرابی که به ترجمه چنین آثار پرداخته اند مقصدشان تنها شناسائی به تاریخ و عرف و عادات اراضی مفتوحه بوده و بعضی خراسانی ها هم قهرا خودشان این کار را برای آنها انجام داده اند یعنی ترجمه «خواتای نامک» و ظهور سیرالملوک ها نه بفرض تحریک روحیات قومی و ملی بلکه بفرض شناسائی و معرفی واقعات باستانی بمیان آمده است تا اینکه خراسانی ها خودشان وارد صحنه عمل شدند.

طوریکه بارها متذکر شدیم خراسان، سرزمینی که مهد اصلی پرورش عنعنات ویدی و اوستائی میباشد، خراسانی که در دوره های قبل الاسلام آزادی و جنبش و استقلال خواهی میزبان بود و فطری آن بشمار میرفت در اوایل قرن دوم اسلام با نهضت ابو مسلم بار دیگر سبب ارثی خود را نشان داد و دانشمندان و شمرای آن با تجدید داستان های حماسی و خاطرات رزمی زمینه را برای جنبش های ملی و سیاسی آماده کردند. و یکده شاهنامه ها از طرف شمرای خراسانی مانند ابوالموید بلخی، ابوعلی بلخی، مسعودی مروزی، دقیقی بلخی و شاهنامه معروف ابومنصوری که مهمترین همه شاهنامه های منثور است بمیان آمد.

ابوالموید بلخی که تاریخ تولد و زندگانی و وفات او واضح معلوم نیست، یکی از شعرای عصر سامانی بوده که در نیمه اول قرن چهارم هجری در بلخ می زیست. مشارالیه شاهنامه نوشته منثور که بعنوان «شاهنامه ابوالموید بلخی» در مقدمه قابوس نامه و مقدمه ترجمه تاریخ طبری ذکر شده (۱)

همین قسم ابوعلی محمد بن احمد بلخی شاعر دیگر بلخ درین کار دست زده و شاهنامه منثور تحریر نموده است و ابو ریحان بیرونی در کتاب آثارالباقیه خود به تصدیق از او شاهنامه او ذکر نموده (۲) و چنین معلوم میشود که مشارالیه از سیرالملوک عبدالله

(۱) صفحه ۵ بیست مقاله.

(۲) صفحه ۶ بیست مقاله.

ابن مقفع و سیر الملوك محمد بن الجهم بر مکی استفاده نموده یعنی بالواسطه این دو ترجمه عربی از خواتای نامک پهلوی مستفید شده است .

مسعودی مروزی معاصر همین زمان یعنی در حوالی وسط قرن چهارم هجری منظومه دارد حماسی که تاریخ آن را مقدم تر از ۳۵۵ هجری قرار میدهد (۱) و قرار تحقیقات مجله گناوه و میرزا محمدخان قزوینی در بیست مقاله، تعالیبی در کتاب غرر اخبار ملوك الفرس دومرتبه از منظومه او اسم برده اگر چه این منظومه بنام شاهنامه یاد نشده ولی مطالب آن گنای تاریخی و حماسی بود و میتوان آنرا اولین منظومه حماسی و رزمی دری خواند . ازین شاهنامه ها که بگذریم میرسیم به شاهنامه مشهور معروف ابو منصور عبدالرزاق که مهم ترین شاهنامه مشهور بوده و در سیر تاریخی مجموعه های داستان های حماسی و سلسله شاهنامه فردوسی را به اوستا وصل میکند میتوان آنرا مانند « یانکار زریران » و « خواتای نامک » و سیر الملوك الفرس حلقه بسیار مهم خواند . زیرا « یانکار زریران » یا نسخه اصلی قدیم آن نونه پهلوی پارتی و « خواتای نامک » نونه پهلوی ساسانی و سیر الملوك الفرس ترجمه ابن مقفع نونه عربی و شاهنامه مشهور ابو منصور نونه دری آنست که متأسفانه خود این نسخه هم در دست نیست . جز مقدمه که بعقیده میرزا محمد خان قزوینی قدیم ترین مقدمه های شاهنامه است که تا حال در بعضی نسخه قلمی شاهنامه فردوسی جزواً محافظه شده است چون این شاهنامه آخرین مجموعه داستان ها و اساطیر رزمی و حماسی است که فردوسی از آن استفاده یا عیناً اکثر قسمت ها را از آن به شعر در آورده است در اطراف آن قدری بیشتر توضیحات میدهم :

مشئبه ظهور شاهنامه مشهور ابو منصور و حتی موضوع دوسه شاهنامه دیگر ابوالموید بلخی و ابو عمی بلخی و مسعود مروزی و شاهنامه دقیقی هر کدام بجای خود مهم و قابل توجه است . این شاهنامه ها تقریباً همه در وسط قرن چهارم هجرت یعنی در اطراف سال ۳۵۰ هجری دور میزند و از روی مدارک هم آنقدر به دقت معلوماتی به دست نمی آید که مراتب تقدم و تاخیر آنها واضح معلوم شود . بعضی ها از روی نظم مجموعه رزمی مسعودی مروزی را حق تقدم میدهند و برخی از روی شاهنامه ابوالموید بلخی را قدیم تر می شمارند . بهر حال آنچه که مهم است این است که این همه شاهنامه ها بطور میان آمده است . راجع به شاهنامه ابو منصور طوری که پایان شرح خواهیم داد موضوع روشن تر است و معلوم میشود که کی آن مروکی مهم و کیهامصنفین و جمع کننده این همه داستان ها بودند ولی موضوع دیگرها مبهم و تاریک تر است ، بعضی ها به این نظریه هستند که ابوالموید بلخی و شاید ابوعلی بلخی هم در جمله مصنفین شاهنامه ابو منصور بودند ، ولی این نظریه آنقدرها قوی نیست . آنچه مسلم است این است که در دوره ساسانی مفکوره

تجدید بخاطر باستانی و نگارش شاهنامه ها در خراسان خیلی ها شدت پیدا کرده و مفکرین و شعرا ی خراسانی در صدد برآمده اند که عظمت دیرینه خاک و افتخارات و نیروی رزمی اجداد و پدران خود را به انظار جلوه گر سازند . در وجود و تاثیر عمومی این جنبش شبهه نیست . متصود ما از تعین ماخذ و منابعی است که شاهنامه نویسان قرن چهارم هجرت از آنها استفاده کرده اند . معمولاً عقیده برین است که بعد از وسط قرن دوم هجری نسخه پهلوی خواتای نامک از بین رفته و جای آنرا ترجمه عربی ابن مقفع گرفته است . اگرچه این نسخه هم چندی بعد ناپدید شده ممالک مصنفین قرن چهارم جزواً از این سیرا الملوك و سیر الملوك های دیگر استفاده کرده اند . گذشته ازین اگر باین مسئله دقت شود که حتی دقیقاً «یا تکار زریران» را از روی کدام نسخه پهلوی به شعر درآوردند است امکان استفاده از ماخذ پهلوی برای سایر شعرا و مصنفین قرن چهارم پیدا میشود زیرا فراموش نشود که زبان پهلوی هنوز در میان علماء شعرا و دانشمندان و طبقه متوردهقان کشور و زردشتی ها معمول بود و تا قرن ۸ و ۹ مسیحی یعنی تقریباً قرن ۲ و ۳ هجری و بعد تر تصانیف زیادی درین زبان شده و اکثر کتب پهلوی محصول همین دو قرن است . پس از احتمال بعید نیست که ابوالوید باغی و مسعود مروزی و ابو علی بلخی مانند دقیقی و مانند کسانی که برای تصنیف شاهنامه ابومنصوری از نقاط مختلف خراسان مثل هرات و سیستان و مرو و طوس و غیره جمع شده بودند بصورت مستقیم از پارچه های مختلف پهلوی از قبیل پارچه های «خواتای نامک» و یا تکار زریران و دیگر کتب استفاده نموده باشند ایشان بطور اولی از ترجمه عربی خواتای نامک سیر الملوك الفرس ابن مقفع و دیگر سیر الملوك ها مستفید شده اند . اگرچه قرار یکه یا بیان شرح میدهم عقیده عمومی چنین است که فردوسی شاهنامه ابومنصوری را به زبان شعر ترجمه کرده است ولی باز هم او اسدی طوسی در اشعار خود بوجود «نامه باستان» و «نامه مهان» اشاره میکنند که حتماً غیر از شاهنامه ابومنصوری است چنانچه گویند :

فردوسی :

فراوان بد و اندرون داستان
از او بهره ای پرده هنر بخردی

یکی نامه بود از که باستان
پراکنده در دست هر موبدی

اسدی طوسی :

بیکسی نامه بد یادگار از مهان
هم از راز چرخ و هم از روزگار
ز خو بسی وز شتی و شاد دی و غم
ز مهربدل و کینه سازی و بزم

ز کردار گرشاسب اندر جهان
پر از دانش و پند آموز کار
ز فرهنگ و زینت و دادوستم
ز نخچیر و کرد نغزازی و رزم

این «نامه باستان» که در دست هر موبدی پراکنده بوده همان «خواتای نامک»

است و مصنفین شاهنامه ابومنصوری به شرحی که پایان می نویسیم غیر از ترجمه عربی آن و ترجمه سایر کتب پهلوی به پارچه های پراکنده پهلوی آن هم دست داشتند.

بیائیم به شاهنامه ابو منصور و مصنفین آن: این شاهنامه که مهم‌ترین شاهنامه‌های پارسی می‌باشد در نیمه اول قرن چهارم هجری به امر ابو منصور محمد عبدالرزاق در شهر طوس نوشته شده. ابو منصور از طرف پادشاه سامانی امیر نصر بن احمد حاکم طوس بود و در زمان عبدالملک سامانی در ۳۴۹ هجری سپهسالار خراسان مقرر شد (۱) مشا را به ابو منصور معرفی یکی از مهربان خود امر داده بود تا تصنیف شاهنامه را ابدانجام رساند. شرح تصنیف این شاهنامه در مقدمه که در بعضی نسخ خطی شاهنامه فر دوسی جزوا باقی مانده و آنرا قدیم‌ترین مقدمه شاهنامه و اصلاً مقدمه شاهنامه مشور ابو منصور می‌دانند شرح یافته و تذکار گردیده که به امر ابو منصور عبدالرزاق دسته از دانشمندان مانند «ماخ» پسر «خراسان» از هرات، یزدانان پسر شاپور از سیستان و شاه زان پسر برزین از طوس و ماهوی خورشید پسر بهرام از شهر شاپور برای تدوین شاهنامه احضار شدند. میگویند که «آزاد سرو» مقیم مرو یکی از خدام احمد بن سهل یکی از سرداران سامانی هم در جزو مؤلفین این شاهنامه بود (۲) و یکی از این اشخاص را که شازان برزین باشد خود فر دوسی هم اسم می برد.

(نکه کن که شازان برزین چه گفت بدانکه که بکشادرا ز نهفت) (۳)

فر دوسی توجه ابو منصور عبدالرزاق سپهسالار خراسان را به موضوع تدوین شاهنامه و امر احضار دانشمندان فوق را چنین تصویر میکند:

یکی پهلوان بود دهقان نژاد	دلبر و بزرگ و خردمند و راد
پژ و هنده روز کار نخست	گذشته سخن هاهمه باز جست
زهر کشوری موبدی سالخورد	بیاورد این نامه را گرد کرد

پس واضح معلوم میشود که در نیمه اول قرن چهارم هجری پارچه‌های متفرق کتب قدیمه و رزمنامه‌ها که در آن جمله معروف ترهمه (خواتای نامک) و (یا نکار ز ریران) باشد پیر نحوی که بوده در میان مؤلفان و طبقه دانشمندان دهقان خراسان وجود داشت. اینها چیزی مانند ابوالو و بدبختی ابوعلی بلخی و مسعودی مروزی و دقیقی بلخی با اقدامات منفر دانه شاهنامه‌ها یا مجموعه‌های حماسی و رزمی بمیان آوردند و چیزی هم به امر سپهسالار وقت مجمعی تشکیل داده و دست جمع از روی آثار باستانی و از روی تراجم عربی ماخذ مذکور و تالیفات مستقل دیگر و بالاخره خاطرات قدیمه، شاهنامه مشور ابو منصور را تالیف کردند که سنه تالیف آنرا قبل از ۳۵۲ هجری می نویسند و فر دوسی توسط یکی از رفقای خود نسخه آنرا بدست آورده و آن را به شعر ترجمه کرده است و قسمت هائی هم طبیعی چه از ماخذ دیگر و چه از خاطرات معاصرین خود بدان افزوده است و با این سیر تاریخی واضح می بینیم که چطور ماخذ فر دوسی

(۱) صفحه ۱۶ شماره ۷ سال دوم کاوه.

(۲) صفحه ۱۵ شماره ۳ سال دوم کاوه (دوره جدید)

(۳) نوشته ۵ صفحه ۱۴ شماره ۳ سال دوم کاوه.

قدم به قدم و حلقه به حلقه با شاهنامه مشور ابو منصورى و سير الملوك الفيرس ابن مقفع و خواتای نامک و یاتکار زریران به متن اوستا پیوسته میشود .

✽ ✽ ✽

اگرچه این مقدمه طولانی شد و از اصل موضوع یعنی مقایسه بعضی از پهلوانان شاهنامه و اوستا خیلی ها بیشتر شرح و بسط یافت لیکن اگر خوانندگان کرامی دقت فرمایند تا اندازه زیاد معذور بودیم زیرا قرار یکه بیشتر یکجا یاد دهانی کردیم نظریه که اینجا از آن طرفداری میکنم این است که نه تنها قسمتی از پهلوانان شاهنامه فردوسی و اوستا قابل مقایسه است بلکه هر دو یک چیز است برای اینکه مطالعات فوق ضروری بود تا معلوم شود که یک قسمت داستان های رزمی شاهنامه و روایات حماسی اوستایک چیز بوده و قدم بقدم و ذریعه آثار مشخص دیگر متن قسمتی از داستان های حماسی اوستا به دست فردوسی رسیده است . طبیعی در شاهنامه فردوسی یکمده پهلوانانی است که در اوستا دیده نمیشود، اینها پهلوانانی هستند که در فاصله دوهزار سال بین اوستا و شاهنامه در خاک آریانا و در اراضی مجاور هند و توران بیان آمده اند و تعیین دوره ظهور این نام های تازه کاری است پس دقیق و مشکل و تجسس عمیق بکار دارد . بناء علیه ازین همه مسایل فرعی صرف نظر نموده مختصراً بعضی از پهلوانانی را که در شاهنامه و اوستا اسم برده شده اند یادآوری میکنیم :

نوذر (نوتر)

نوذر پسر منوچهر در شاهنامه فردوسی ذکر شده و فردوسی پندھائی را که حین مرگ منوچهر به پسر خود میدهد شرح داده است (۱)
 اوستا در ابان یشت یا یشت پنجم جزو ۲۲ فقره (۹۸) نوذرو احفاد او را بنام «نو تیر یا Naotairyas» ذکر میکند .

توزا (طوس)

یکی از پهلوانان رشیدی که در شاهنامه و متن اوستا هر دو جا ذکر شده طوس یا (توزا) است که بصورت اولی در شاهنامه و بشکل دوم در اوستا دیده میشود . طوس بجیش پهلوان نامی کیخسرو در شاهنامه ذکر شده، اوستا در ابان یشت فقره (۵۳) او را بجیش پهلوان و جنگجوی توانا صفت نموده، در شاهنامه تشریح یافته که چطور کیخسرو او را به توران فرستاد عین این مطالب در فقره (۵۴) یشت مذکور دیده میشود و در اینجا چنین ثبت است (ای انا هیتا نظر اطف بمن داشته باش تا برسد لاور «ویسا کا» رادر قصر «خشا تروسو کا» در قلعه بلند و مقدس «کننگه» .

(۱) صفحه ۱۹۱ جلد اول شاهنامه فردوسی تصحیح محمدرمضانی صاحب مؤسسه خاور .

(۱) صفحه ۱۶۷ جلد دوم شاهنامه و صفحات بعد

مغلوب کنیم و تورانی‌ها را به تعداد پنجاها، صدها، و هزارها هزارها، میلیون‌ها، ملیون‌ها، و
میلیارها بقتل رسانیم (توزا پسر «نوتر» (نوذر) و نواسه «منوچیرا» (منوچهر) بود.

«زریر» یا «زایری واری» یا «زری وازی»

زریر برادر کوچک کشتاسب پادشاه آر یا نادر شاهنامه فردوسی و دوقیتی و در متن
اوستا ذکر شده و یکی از پهلوانان بسیار معروف باختر است. اوستا در ابان یشت فقره ۱۱۲ و ۱۱۳
از واز قربانی‌های او کنار رودخانه «دیتیا» (امودریا) و جنگ‌های او بار و ساسی خوبی
تورانی مانند «پشوسینغا» و «هوما یا کا» و ارجت اسپه یا ارجا سبو سر کوبی آنها بدست
زریواری ذکر میکند، اصل نام این پهلوان نامی «اسپه یاودا» بوده و «زری واری» صفتی است
که اوستا به او داده و اورا پهلوان «زرین کور» خوانده مشارالیه در عصر اوستائی و بعدها آنقدر
شهرت داشت که رزم‌نامه مخصوص بنام او به اسم «یا تنکار زریران» در عصر پارسی وجود داشت
این رزم‌نامه که آنرا شاهنامه پهلوی هم میخوانند در پهلوی ساسانی موجود است مدققین به این نظر به
هستند که اوستا قسمت‌های مفصلی نسبت به جنگ‌های او داشته که متأسفانه از بین رفته و «یا تنکار زریران»
بعضی از آن قسمت‌های مفقود را در دسترس ما میگذارد، زریر به اسم «زریادس» در عصر اسکندر
هم معروف بوده و شاهد این قول نگارشات شارس می‌توان (۱) میباشد که در قرن ۴ ق م می زیست.
بالاخره در اثر خیانت از دست یک نفر حیوانی موسوم به «بی درفش» کشته میشود و پسر او
بست ویری انتقام او را میگیرد (۲) بعضی ابیات فردوسی درین مورد میگوید: (۳)

چو گرگ در آگاه و درنده شیر	کنون اندر آمد میانان زریر
زریر سپهد جهان پهلوان	بس آنکه در آمد چو گرگ ژریان
همی کشتشان و همیگردیست	چو شیر اندر افتاد و چون بیل مست
که روز سپیدش همی تیره شد	چو ارجاسپ دید آن چنان خیره شد

گرشاسپ - گرساسپه

یکی از پهلوانان نامی و معروف آر یا ناگر شاسپ یا گرساسپه است. شاهنامه او را بصورت
اولی و اوستا بصورت ثانی یاد کرده و آنقدر شخصیت او در داستان‌های حماسی جلوه‌گری
داشت که اسدی طوسی رزم‌نامه مخصوصی بنام گرشاسپ نام او ساخته است و بعد
از شاهنامه فردوسی کتاب او مهمترین رزم‌نامه‌هاست. اوستا در آبان یشت فقره ۳۷ از
او ذکر کرده ولی فهرست کارنامه‌های جنگی او مفضل تر در زیاد یشت یا یشت نوزدهم

(۱) Chars de myline (۲) پاورقی ۱۴۰ صفحه ۳۹۳ جلد دوم زند اوستا ترجمه

داز مستتر به فرانسوی (۳) جلد سوم شاهنامه صفحات ۲۱۳ و ۲۱۴ و بعد

از فقره ۳۸ تا ۴۴ شرح یافته است و تفصیل آن خارج از حدود این مقاله مختصر است . دارمستتر در نوتۀ ۴۸ صفحه ۳۷۶ جلد دوم زنداوستا (ترجمۀ فرانسوی) اورا پهلوان داستان کابل میخواند . صحنۀ کارنامه‌های جنگی او کابل و گندهار اوسستان و درۀ پشین و دریاچۀ زره یا هامون بود . این هم ناگفته نماند که خود دارمستتر قراریکه در پاورقی ۵۸ صفحه ۶۲۶ ترجمۀ زنداوستای خود شرح میدهد کارنامه‌های جنگی کرباسایه را با مظاهر پهلوانی رستم منایسه میکنند .

نستور - بستور - بست واری :

یکی دیگر از پهلوانانی که اسمش بصورت مشترک در اوستا و شاهنامه فردوسی آمده نستور یا «بست واری» پسر زریر یا «زریواری» است . این پهلوان در اوستا در فروردین یشت فقره (۱۰۳) «بست واری» ذکر شده و شاید مانند «زریواری» این کلمه هم نه اصل اسم بلکه صفتی باشد که اوستا به او داده است . و مر کب از دو قسمت است «بسته» و «واری» که معنی مر کب آن «گمر بند بسته» یا «گمر بسته» میشود یعنی اوستا پدرش را به صفت «زرین گمر» و پسر را «گمر بسته» لقب داده است . شاهنامه پسر «زریر» را «نستور» (۱) خوانده ولی دارمستتر در نوتۀ ۱۹۸ صفحه ۵۳۴ ترجمۀ زنداوستای خود میگوید که «نستور» بجای «بستور» آمده مشارالیه بقصد انتقام خون پدر با خبونی‌های تورانی داخل جنگ شد و قاتل پدر خویش «بی‌دوش» را میکشد . چیز مهمی که ضمناً قابل تذکار است این است که بنای شهر «بست» یا قلعه بست همین «بست واری» یا «بسته واری» پسر زریر برادرزاده کشتاسپ بود و این مطلب در «شاهنامه» فقره ۳۶ نسخۀ اوستا که بزبان پهلوی تحریر و از سمرقند پیدا شده تحریر میباشد . دارمستتر هم در نوتۀ فوق‌الذکر خود بنای شهر «بست» را به او نسبت میدهد .

نظیر این قسم پهلوانان زیاد است که از روی نام و رولی که در رزم‌ها و داستان‌ها بری کرده‌اند همین شاهنامه فردوسی راوستا مشترک‌اند مانند «سو دا به» و «سوتاپک» (ارنواک) و «ارنواک» شهرنازو (سوپین‌هاواک) ، کرزم و «کوارزم» ، کرسیواز و «کرسه وازده» و غیره و غیره . البته قراریکه خوانندگان گرامی ملتفت شده‌اند اسمای شاهان متذکرۀ اوستا و شاهنامه را درین جا قسداً ذکر نکردیم از برادر سالنامۀ یارسال این کار تا اندازه‌ای بعمل آمده و مگر نه در اسمای شاهان ، متن اوستا و شاهنامه اختلافی ندارند . در آخر اعتراف دارم که حق و موضوع بالین تحقیقات سطحی و مختصر بصورت بسیار ناقص هم ادا نشده و نیشود . محض برای تعمیم امر و اجرای وظیفه به این چند سطر پراگنده که ابدانام تحقیق را نمیتوان بر آن گذاشت اکتفا شد .

«احمد علی کهزاد»

د پښتنو ژبو مورخګۍ «مؤرخین»

لیکونکي ښاغلی حبیبي

په دغه مقاله کې غواړم، چې د پښتنو ګڼ نام مؤرخین یو لخوا ذکر کړم، له قدیمه تر اوسه د پښتنو لځیني مؤرخین زه پښتو نام چې اګر معروف ندی او هم ئی آثار او تاریخي کتب چاته ندی معلوم. په دغه اړه مقاله کې زه دخپلو معلو ماتو څخه چې تر اوسه ئی لرم دغه تاریخ لیکونکي یو لخوا معرفي کوم او هم ئی حتی المقدور تاریخي آثار او کتب اناه لندوښیم. (حبیبي)

(۱) سلیمان ماګوند «تذکره الاولیاء» لیکوال

سلیمان دبارک خان زوی په قوم ماګو صابزی د (۵۶۰۰) په شاوخوا د فندهار په ارغمان کېني او سیده دامورخ سیاح او ګرزند سپری و، دی پخپله لیکي د د سموری نور ۰ اود پیسو سارو ۰ چه په (۵۶۱۲) تلمی وم او د پښتو لغتو په غرو او رغو مار را نقل کوی، او لیکي چه په ګرزنده اود اوزمرازم اوسیدل او بلبل. داسی ښکاری فیخ قاسم وزیراوه، او په (۵۹۶۹) چه سلیمان تر دغه منید او ګټور سفر وروسته موفق شو چه د نسخه د محمد په روایت دده پلار د پښتو د نوموړو روز ګانو په احوال کې یره (تذکره الاولیاء) نک (د اولیای افغان) له کتابه چه شیخ ولیکي او ددوی وینا وی او اشعار په دی کتاب کې یی احوال را نقل کوی.

خو ندی کې (۱) دا کتاب متاسفانه اوس ورک ندی، ئی (رح) دا ولادی له مریدانو څخه خو لمړی اتسخه ئی ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمنه خو شېخاز (د پېښور مشرق ته) وزیر په اوبه په قندهار کېني وموندل اودهنو مغو عکسونه می د کابل ما نیت مشهور شو، او ډیر ګڼک په سالنامه او په پښتانه شمرا، لمړی ټوک کېني خپاره کړل. ریده او وږي غوښتل، چه د پښتون سلیمان ماګو د پښتنو پخوانی مورخ دی، اودده د پېښور حکمران وو اود شیخ قاسم د

د نفیس او ګټور کتاب دغه خو صفحی د پښتو د ژبی او (۲) تاریخ سیستان ص ۲۰۶-۲۰۸. رجالو د تاریخ د پاره داسی مفیدی ثابتی شوي، چه د ادب او پښتو تاریخ به ئی تر ابده مرهون وی.

(۱) د سلیمان ماګو د تذکرې مقدمه.

سليمان ماكو پوهسري او سترگه ورمورخ ښكاري دي دهر پښتانه لوي اونو ميايي سري سوانح او احوال ليكي وروسته يې دشعراوويانا نورني هم راوړي نودده كتاب يوازي دوليانوتد كره نده بلكه دپښتو دشعراو ادب يودير گرانبها مرقع هم ده، دپښتودنر تاريخ هم ددې ستر گهور مورخ زيار نه هيروي دتفصيل دكتلودپاره ولوړي ذكرشوي سالنامي اودپښتانه شعرا، لمري توك ته رجوع وكړي .

(۲) شيخ كزه د «لرغونې پښتانه» ايډوال

دامدق مورخ او دپښتود يوي خورالوي علمي او ادبي كورني ركن دشيوخ يوسف زوي اودشيخ متي لمسي دي، شيخ متي هغه لوي او معروف دپښتو نوموړي دي ، چه په كلات بابا مشهور ، او اوس يې هم مرقد د كلات پر غونډي دي، شيخ متي عارف او عالم او اديب سري واويه پښتو كښي يې په علم او عرفان ډير شهرت درلود (۱)

شيخ متي خپلي كورني ته علم ، تقوي ، عرفان په ارث پرېښوول او يو كتاب يې هم وليكلي چه (خدای مینه) يې نوم وده تخيني اشمارهم پښتو مورخينورا نقل كړي دي (۲) په دې كورني كښي وروسته ډير علما ، مورخين ، عرفا پيدا شول ، چه مونږ يې درويان ، اودرويزه ، او خوشحالخان دعلمي لورنيو په څېر دپښتو يوه بله لوړه علمي او عرفاني كورني كښي شوه .

په دې مقاله كښي زما وظيفه ده ، چه ددوي تاريخي كتب او خدمتونه وليكم ، نوري علمي او ادبي پايښور كښي ښخ شو (۳)

دې شيخ يو تاريخي كتاب (تاريخ بدل ، چه له دوي څخه شيخ كزه ډير مشهور شو اودده ، مور چه قلمي نسخه يې مالايدې ده ، د كتاب (۳) دې نوموړي عالم دپښتو درجا او مشاهير يوه تاريخ مؤرخ دي ، اودخپل كتاب تر ليكني لرغوني پښتانه ، دا كتاب پښتو ، اودپتي خزاني مولف محمد كتاب دما خذ په ډول يې استعمال كړي استعمال كړي چه ددغه مورخ يگانه مهم ماخذهم دغه ده .

هغه كتاب چه دشيخ امام الدين ماخذ د اته ښكاره ، خودپتي خزاني په روايت دده نيكيه شيخ دادی : روضه الاحباب ، مجمع الامة ښكاره ، خودپتي خزاني په روايت دده نيكيه شيخ دمولا نامتقي ، دخواجه احمد نظامي چه د مورخينو په اتفاق يوه ډېرې ددرو پښتو دپاره كښي دي ، اسرار الافغانی (۴) له تهم د (۵۱۰۰) شاوخوا وگڼل شي . دشيوخ كبه اولاد كه څه مگرداسي ښكاري ، چه پخپله دي سياح سري و ، لڅكه ،

(۵) محمد بن علي بن علي البستي كتاب تاريخ سوري په بالستان كښي

دا مورخ هم دوطن له هغو ليكو مشهور ښارو ، چه په (۱۳۹ هـ) امير پولاد سوري نيولي و تراوسه لاس ته ندي راغلي ، فقط (۶) اودمنهاج سراج دطبقات ناصري په يوه نسخه كښي

(۱) مخزن افغانی قلمي ص ۲۵۴ (۲) پته خزانه قلمي (۳) قلمي مخزن افغانی ص ۳۰۵

(۴) پته خزانه قلمي (۵) تاريخ سوري دپتي خزاني په حواله (۶) بيهقي ص ۷۶

غوروالث راغلي دي (۱) اوداښاردتکيناښاد(اوسنی فنډهار) اودغور دمنديش تر منځ پروتو اود سيستان په تاريخ کښي هم والشان ضبطشوي دي (۲) نوچه شيخ کهه والشان ته راغلي او دغور دغه ښارني ليدلي و، ښکاره پزړي چه دوطن شرقي او جنوبي خواوي به ښي هم کتلي وي. دشيخ کهه نفيس تاريخي کتاب (لرغوني پښتانه) چه له نامه څخه ښي هم دکتاب اهميت ښه ښکاره اوس نشته، داسي څرگند پزړي، چه دغه نفيس کتاب دمحمد هوتک لاس ته ورغلي و، اود پتي خزاني مهمه ادبي برخه هم له دغه کتابه اقتباس دي. خو شېخ تانه محمد داهم ليکلي دي، چه دشيخ کهه مهم تاريخي ماخذ هم تاريخ سوري وو، چهزه به ښي بيل ذکر وکړم.

دشيخ کهه داوولاديه خصوص کښي خوشبختانه خواجه نعمت الله روي مفصلاً کتلي دي چه دده اته زمان در اوده: دز او مفدورزي- له نسه: سلطان، ثابت، حاجي، سليمان، ممي د دوهمي ماښي څخه چه دغه هم زونو میده په څه اکازی، يوسفزي، ابراهيم، ملک، پاجي (۳)

(۳) شيخ قاسم «د تڼد کره اوليای افغان» ليکوال

داعارف او عالم هم دشيخ متي له علمي کورني څخه دي چه پلرو نه ښي شيخ کهه ته داسي رسي: قاسم دشيخ قدم زوي، دمحمد زاهد لمسي، دمير داد کر وسي دشيخ سلطان کوسي، اولیکه د مخه چه ذکر شوه، سلطان دشيخ کهه زوي و (۴)

دشيخ قاسم مور نيکبخته نومیده، چه دشيخ الله داد موزي لور، اود پښتو شاعر او وږد لويه عارف وه، چه محمد هوتک ددي اشعار را نقل کوي، اوليکي چه په (۹۵۱هـ) دشيخ قدم په نکاح راغله، او په (۹۵۶هـ) ښي شيخ قاسم وزير اوه، او په (۹۶۹هـ) ښي (ارشاد الفقرا) نومي کتاب وليکه، ددي کتاب نسخه د محمد په روايت دده پلار داود شان هوتک ليدلي و (۵) اولاوله بردغه محمد هوتک (اوليای افغان) له کتابه چه دشيخ امام الدين متي زي ليکلي دي، هم ددي عالمي مېرمنی احوال را نقل کوي.

نعمت الله ليکي، چه دشيخ قاسم دشيخ عبدا لقادر جيلاني (رح) داوولادي له مريدانو څخه وو، اود (۹۵۶هـ) کال په برسلي دېدني رود پر غاړه (د پېښور مشرق ته) وزير پد، او په (۱۰۱۶هـ) وفات شو (۶)

شيخ قاسم په پېښور کښي په معرفت او روحانيت مشهور شو، اود پير کلک نفوذ يي وموند، دميرزا محمد حکيم مامورين لځني وپېريده او وښي غوښتل، چه دا پښتون عالم او عارف مړ کړي، شاد مان خان هغه وخت د پېښور حکمران وو اودشيخ قاسم د

(۱) در اورتی حواشی پر انګلیسي طبقات ناصري. (۲) تاريخ سيستان س ۲۰۶-۲۰۸

(۳) قلمي مخزن افغاني س ۳۰۶ (۴) قلمي مخزن افغاني س ۳۰۶ (۵) پته خزانه قلمي س ۹۸

(۶) قلمي مخزن افغاني س ۳۰۷

د ژباړې نيت ئې وکړ، شيخ مجبور شو، له پيښور څخه هندوستان ته ولاړ، اولدې لخوا په دخر مينو په زيارت مشرف، او په قادر په طريقه کښې داخل شو. تر دې سفر وروسته بيرته د پيښور دواوې ته راغی، او خپل علمي او روحاني اقتدار ئې ښکته کړ، او په شيخ فاسم سليمانی مشهور شو. دمغلو باچېا نو بيا دا شيخ نه پرېښود، دعيسی نومی په چغلی اکبر باچادې لاهور ته وغوښت، خوشيخ فاسم په لاهور کښې تر پيښور لار زيات نفوذ وموند، نو جهانگير دی د چنار کوه په کلا کښې بندي کړ، او هم هورې له دنيا څخه تېر شو، او مزار ئې هم تر اوسه هورې مشهور دی، شيخ فاسم مولف او مورخ هم دی، دده تاريخی کتاب (تذکره الاولياء افغان) دی (۱) چه د پښتو روحانيونو احوال ئې پکښې ليکلې و، دا کتاب متأسفانه ورک دی، او تر اوسه ئې په کتب خانو کښې درک هم نشته، او نه له چا څخه ماليدلی دی.

(۴) شيخ امام الدين «د تاريخ افغانی» ليکونکی

شيخ امام الدين محمد عنایت الله شيخ کبير بالا پير زوی، او د شيخ فاسم لمسی دی چه د شيخ کبير له (۱۲) زامنو څخه دی پير شهرت لری، ددو شنبی په ماښام غره د محرم (۱۰۲۰هـ) د پيښور په بدنی کښې وز يږېد، مور ئې تاج بی بی د ملک درويز لور، او د خلیلو له مشهوری کورنی څخه وه. شيخ امام الدين هم دخپلی کورنی دنورو خلقو په ډول علمی او روحاني نفوذ وموند، او د چهار شنبی په ماښام ۲۳ د محرم (۱۰۶۰هـ) له دنيا څخه ولاړ، او په پيښور کښې شيخ شو (۲)

دې شيخ يو تاريخی کتاب (تاريخ افغانی) د پښتو پراحوال او تاريخ په پارسو و ليکلې چه قلمی نسخه ئې ماليدای ده، د کتاب له مقدمې څخه ښکاري، چه شيخ امام الدين ستر گهور مؤرخ دی، او دخپل کتاب تر ليکنې دمخه ئې د پښتو ډېر مهم تاريخی کتب لوستلی او دخپل کتاب د ماخذ په ډول ئې استعمال کړی دی.

هنه کتب چه د شيخ امام الدين ماخذ دی، او دخپل تاريخ افغانی په مقدمه کښې را وړی دی دادی: روضة الاحباب، مجمع الانساب، اصناف المغلوقات، تواريخ ابراهيم شاهي، دمولا نامتتافي، دخواجه احمد نظام تاريخ، دشير شاه احوال چه شيخ عباس سروانی کښلی دی، اسرار الافغانی (۲) له دغو کتابو څخه ځينی ما ته معلوم او ځينی ورک دی.

(۵) محمد بن علی البستي «د تاريخ سوری» خاوند

دا مورخ هم د وطن لهغو ليکو الو څخه دی، چه متأسفانه دده احوال او کتاب هم تر اوسه لاس ته ندي راغلی، فقط د پتي خزا ئې له انکشافه سره دارا ته معلوم شوه،

(۱) تذکره الابرار س ۱۸۳-۱۸۴. مخزن افغانی ص ۲۶۰

(۲) مخزن ص ۳۰۹ - د میانیم د قلمی دیوان خاتمه (۳) د تاريخ افغانی قلمی نسخه

چهدی مواف او مورخ یو کتاب د (تاریخ سوری) په نامه کتلی و، او دسور یا نو دسلطنت احوال ئې داسلام له ابتدا، څخه پکښې لیکلی و. د محمد بستی دژوندانه وخت او احوال هم ندی معلوم، فقط دونی ویلای شو، چهدی دبست دتاریخی بنار او سیدونسکی و ځکه چه دده کتاب شیخ کهدپه بالشتان کښې کتلی او پخپل کتاب لرغونی پښتانه کښې مهم مطالب لحنی اقتباس کړی دی، نو دا په ټینگه ویلای شو، چه د شیخ کده تر عصر یعنی د (۷۵۰ هـ) دمغه محمد بستی ژوندی و، او په دغه عصر کښې هم دده تاریخ پوری ډیر شهرت در اود، ځکه چه شیخ آینه له دغه کتابه ډیر مفید مضامین را اخیستی دی.

محمد هوتک چه دپتی خزانی لیکوال دی، دپښتو لحنی مهم او کرانېها پخوانی ادبی آثار له لرغونی پښتانه څخه را اخلی، او داهم وایې، چه دلرغونی پښتانه مؤلف له تاریخ سوری څخه را نقل کړی دی. په پته خزانه کښې دغه لاندینی تاریخی او ادبی مواد دلرغونی پښتانه په ذریعه له تاریخ سوری څخه را نقل شوی دی (۱)

(۱) دپښتو ډیر پخوانی شعر او دجهان پهلوان امیر کروړسوری احوال له ۱۵مغه تر ۱۷

(۲) دشیخ اسعد سوری احوال او اشعار له ۱۸مغه تر ۲۱.

(۳) دښکار ندوی احوال او اشعار له ۲۱مغه تر ۲۵.

کویا په پته خزانه کښې دپښتو قدیمه ادبی ذخیره ټوله، دشیخ آینه په نقل له تاریخ سوری څخه را اخیستې شوې ده، اودا راته خر کښه کوی، چه تاریخ سوری یوازی دحربی اوسیاسی پېښو تاریخ نه وو، بلکه ادبی رنگ ئې هم درلود، اومحمد بن علی البستی ډیر باخبره اوستر که ور مورخ و، ځکه چه ده دپاچېها نواحوال او حربی او سیاسی وقایع را نقل کړی، اوهم ئې د دوی دکلام نمونې راوړی دی، هغه قصاید ئې پخپل کتاب کښې ساتلی دی، چه دغوری پاچېها نو په دربار وکښې به په پښتو ویلی کیدې، له دې څخه ښکار یږی، چه تاریخ سوری دسوریا نو اوغوریا نو دعصر یو ادبی اوسیاسی او حربی تاریخ و، که څه هم ددغه تاریخ ژبه واضحا دپتی خزانی له بیانو څخه نه ښکار یږی، مگر له لوړو اقتباساتو څخه دا خر کښه یږی چه تاریخ سوری باید په پښتو ژبه لیکل شوی وی، ځکه چه درې مهم پښتو شعرونه شیخ کښه لحنی را نقل کړی دی، دتاریخ سوری نسخه اوس غالباً په دنیا کښې نشته، اودپښتو دغه غوره کتاب لیکه نور علمی او ادبی آثار، ورک دی. مگر پتی خزانی خوشبختانه ددې کرانېها کتاب نوم اومواف او لحنی اشعار اومطالب دلرغونی پښتانه په ذریعه نقل کړی اوراساتلی یې دی. تراوسه چه زه څه معلومات لرم، دننیا په کتب خانو کښې ددې نفیس کتاب کم درک نشته، که کم وخت پیداشی، یائی څرک وموندلی شی، نوبه په رشتیا دپښتو ژبی یو کرانېها تاریخی او ادبی اثر لاس ته راغلی وی، پښتانه زلمی دې هر کله تلاش او پلټنه کوی، دا خبردهم باید هیږنه کړو

(۱) دمخو دد پتی خزانی د قلمی نسخې دی.

چه را ورقي مستشرق دا محمد شاه با تر عصر دورو سته يو تاريخ ميندلی و چه نوم ئې تذکرة الملوك و ددی کتاب په ماخذو کښې يو کتاب «تاريخ سلطین سوريه» هم دی (۱) مگر دانشو ویلای چه دغه تاريخ سوريه هغه محمد بن علی تاريخ دی که بل ؟

(۶) احمد بن سعید اللودی د «اخبار اللودی» لیکو نکی

دا مورخ هم له نو خلقو څخه دی چه تر بقی خزانی دمخه مونږ نه پېژاندنه ئې نوم نه ئې کتاب راته معلوم و . محمد هوتک لیکنی دی چه کرامران خان په (۱۰۳۸ هـ) خپل کتاب کلید کرامانی و کښن او په دغه کتاب کښې دا محمد لودی له کتابه دملتان د لودی پاچهانو احوال نقل کړ ، شیخ احمد سعید لودی زوی په (۶۸۶ هـ) يو کتاب کښلی و چه نوم ئې و (اعلام اللودی فی اخبار اللودی) د محمد هوتک په قول دغه کتاب د کرامران خان په لاس کښې و او په کلید کرامانی ئې نقل ځنی کړی دی (۲) دمخه هوتک له بیانه چه د کلید کرامانی په ذریعه ئې له اخبار اللودی څخه نقل کړی دی داسی ښکاری چه احمد بن سعید خپل کتاب د پښتنو پخوانو لودی پاچهانو پر احوال لیکلی دی دغه کورنی د پښتنو مشهور یا جهان دی چه د الیتکین اوسبکسکین له وخته (۳۵۱ - ۳۶۰ هـ) ئې پر ملتان پاچهی کوله ، لمړی پاچاه ئې شیخ حمید لودی و ، چه ترده ورو سته نصر دده زوی پاچهی کوله ، د سلطان محمود په عصر کښې له (۳۹۰ تر ۴۰۱ هـ) چه ملتان ئې نیو ، د نصر زوی ابو الفتح له دغی کورنی څخه پاچاو ، په خزانه په لودو حوالو یوبل سړی هم له دغی کورنی څخه راښی ، چه شیخ رضی نومیده او د شیخ حمید وراړه و ، د شیخ حمید د زوی نوم متاخر و مورخینو (نصیر) کښې دی مگر د کردیزی زین الاخبار نصیر په (ی) راوړی دی ، په پته خزانه کښې هم دغه نوم د کلید کرامانی او اخبار اللودی په حواله نصر کښل شوی دی لدې څخه معلومېږی چه اخبار اللودی هم لیکه کردیزی موشق کتاب و ، محمد قاسم فرشته لمړی مورخ دی چه د شیخ حمید لودی کورنی پښتانه بولی او ددوی جگړی له سلطان محمود سره لیکې (۳) ورو ستنی مورخین لیکه شیر محمد (۴) او حیات خان (۵) او انگریز ملیسون (۶) هم د فرشته له قوله سره سم دغه کورنی پښتانه کښی پخوانی مورخین ددوی له قومته څه نه وایې مثلا کردیزی (۷) او ابن اثیر (۸) او ابن خلدون (۹) توله د سلطان محمود او ددوی جگړی او ددغی کورنی د الحاد قصبی ذکر کوی خوداسی نه وایې چه ددوی څوک وده پښتانه وده کیه ؟ داوسنی زمانی محقق لیکوال علامه سید سلیمان ندوی هندلی لیکلی چه ددی کورنی په پښتانه وده کښې شک دی لڅکه چه محمد قاسم فرشته دوی بیله که سنده پښتانه کښلی دی خود وی اصلا عرب او د جلم بن شیبان عربی نژاد حکمدار له نسله دی چه تر (۳۴۰ هـ) ورو سته د

(۱) د پښتو کرامر مقدمه ص ۹ (۲) پته خزانه قلمی ص ۳۰ (۳) فرشته ص ۱۷-۲۷

(۴) خورشید جهان ص ۶۷ (۵) حیات افغانی ص ۴۵ (۶) تاریخ افغانستان ص ۴۴

(۷) زین الاخبار ص ۵۵ (۸) الکامل ج ۹ ص ۱۳۲ (۹) ابن خلدون ج ۴ ص ۳۶۶

مستان لمری قرمظی پاچادی (۱) دپتي خزانی ترا نکشاف دمخه يقيناً ددی کورنی په افغانيت کښي اختلاف وو، لکه چه فرشته هم خپل سندندي ښوولی اولکه علامه سيد سلیمان چه ليکي ددوی نومونه هم قح عربی دی مگر دغه تاريخی اشتباه دپتي خزانی له ليدلو څخه هيسته کښي، لکه دا کتاب د اخبار اللودی په حواله ددغي کورنی ددوونو، نسر اورضی پښتو اشعار را نقل کوی اود اثابوی چه دوی پښتانه او ژبه ئي هم پښتو وه او اخبار اللودی ددې مشهورې کورنی تاريخ چه متاسفانه اوس وړک دی او که پته خزانه نه وای پیدا شوې دغه تاريخی حقایق به هم مکنون پاته وه او دملتان لودی کورنی به عربی کېدله .

(۷) دوست محمد کاکړ د «غرغڼت نامې» ليکونکی

دوست محمد دبابر خان زوی ، اود پښتنو شاعر اومؤرخ دی ، چه په (۹۱۲هـ) هرات کښي وو ، اوبه (۹۲۹هـ) ئي غرغڼت نامه نظم کړه ، اود دغه نامور پښتون نيکه دژوند احوال او حکايات ئي پکښي وکيل محمد هوتک دغه کتاب ليدلی ، وو ، اوليکي چه دا يو درسی کتاب وو ، کوچنو به لوست (۲)

دوست محمد ليکلی دی ، چه زما پلار بابر خان (تذکره غرغڼت) نظم کړې وه ، چه پلار می مړ کېده ، زه نهوم ، وروسته چه راغلم دغه کتاب ضایع شوی اوله منځه وتلی وو ، مگر زما ئي اکبر مضامين په یا دوه ، اورو ايات مې قول ويلي وو ، هغه رو ايات او قصص ما پراته قول نظم کړل ، اونوم مې (غرغڼت نامه) کښينو .

غرغڼت نامه دمحمد هوتک په لاس کښي وه ، په پته خزانه کښي يو حکايت لځنی را نقل کړی دی ، اوهم ئي دزرغون خان نورزی احوال له غرغڼت نامې څخه کښلی ، اوددغه مرحوم شاعر يو منوی ساقی نامه ئي هم له غرغڼت نا مې اقتباس کړې ده (۳) داسی ښکاری چه دوست محمد کاکړ سیاح او گرزند سړی وو ، لکه په (۹۱۲هـ) چه هرات له تی ، په کچران کښي دزرغون خان دیوان له ملا ایوب تیمنی څخه موندلی ، اوددغه شاعر احوال او اشعار ئي لځنی را نقل کړی وه (۴) دپتي خزانی له مقتبساً توڅخه دا استنباط کولای شو ، چه غرغڼت نامه یو ادبی مؤثق تاریخ وو ، چه دغرغڼت له احواله ماسوا ، دنوروشا عزانو اورجالو احوال او اشعار هم پکښي وه ، افسوس چه دغه کتاب هم لکه نور گرانېا دپښتو ادبی اوتاريخی آثار له منځه وړک دی ، اوفقط پته خزانه ئي دلځینی مرغلر وسراغ را کوی .

(۸) شیخ بستان برېڅ د «بستان الاولیاء» ليکونکی

ددې مورخ اوشاعر احوال محمد هوتک هسی کښلی دی: « شیخ محمد بستان په قوم برېڅ په ښورواک کښي ئي کور وو ، دده پلار محمد اکرم ه د خدای ولی وو ، اود ښورا وکه

(۱) تعلمات هندوعرب ص ۳۲۸ (۲) پته خزانه قلمی ص ۴۱

(۳) زرغون خان دغرغڼت نامې په قول په (۸۹۱هـ) په هرات کښي وو ، او په (۹۲۱هـ) دفتدهار په دېراوت کښي وفات شو (پته خزانه) (۴) پته خزانه ص ۳۷

راغی، د هانمند پر غاړه په یوه کوله کې او سپه، شیخ بستان په جوانی ولاړ هندوستان ته او هلته به بیار په بیار کوزېد، هغه وخت چه وطن ته راغی، په (۱۹۹۸ هـ) کې د اولیا الله په بیان د بستان الا ولیا، کتاب و کښی، اوزمایلار (داؤدخان) دغه کتاب په بیور او ک کې د حسن خان برېخ په کور کې لیدلی وو، چه په دې کتاب کې شیخ بستان د ډېرو پښتنو او لیاو حالونه او کرا متونه کښلی، او ډېر ډېر اشعار چې هم را نقل کړی و، له نورو شاعرانو او خپلو شعرو څخه ۰۰۰ (۱) «

د محمد هوتک له دغه بیان نه تاسی په ښه ډول معلومولای شئ، چه بستان الا ولیا فقط درو حانیونو تاریخ نه وو، بلکه د پښتنو درجالو اشعار او ادبیات هم پکښې خوندي شوی وه محمد دخیل یلار په روایت د شیخ تیمن اشعار او احوال هم له بستان الا ولیا څخه را نقل کوی (۲) او دا خبره ښه زبادوی، چه دغه کتاب د پښتو ادبی تاریخ هم وو.

نعمت الله هر وی چه د شیخ بستان معاصر دی، دده شرح حال په مخزن کې لیکي چه لځینی جملې یې دادی:

آن احسن عباد الله شیخ بستان برېخ در ابتدا ی جوانی از رود به هندستان آمد در قصبه سمانه سکونت اختیار کرد، و خود را در لباس تجارت مخفی میداشت، و بانگ دست مایه بیع و شرا میگرد، ... و چشمان شریفش هرگز از اشک خشک نبود. . . . و اکثر اوقات اشعار پښتو را بصوت حزین در دناک که سنگ را بگر به آرد میخواند. . . . کمترین محرر این تاریخ در سفر دریا که کرده بود در خدمت ایشان رفیق بود شب و روز اکثر خوارق بنظر درآمد. . . . چون معاودت نموده به احمد آباد کجرات رسیدند روزی بمن فرمودند که وقت من به آخر رسیده و بیماری اسهال عارض شد به تجهیز و تکفین خواهی پرداخت. . . . بدمه بتاریخ (۱۱) شهر ربیع الثانی روز جمعه (۱۰۰۲ هـ) بعد از نماز ظهر به محبوب اصلی واصل شد. . . . (۳)

د نعمت الله دغه بیان چه دده مشاهدات دی د شیخ بستان عرفانی او ادبی مقام را ښی نور احوال او اشعار یې هم خوشبختانه پقی خزانی را ساتلی دی.

(۹) بایزید پیر روښان «د حال نامی» لیکوال

داسې د پښتنو په تاریخ کې خورا ډیر شهرت لری د یلار نوم لې عبدالله په قوم ا ورمې فنډماری او د شیخ سراج الدین له معروفی علمی اورو حانی کورنی څخه دی چه په (۱۹۳۲ هـ) د پنجاب په جالندر کې زیږیدلی او د مور نوم لې بنین و د محمد امین لور (۴) بایزید ډیر مشهور سړی دی چه:

(۱) پته خزانه ص ۲۸ (۲) پته خزانه ص ۲۶ (۳) قلمی مخزن افغانی ص ۲۵۰

(۴) د بستان مذاهب ص ۲۵۱

ده او دده اولادې له منوال سره سخت سخت جنگونه کړي ، اوزوی اولمسې ئې دېښتنو پاچها نوه د بايزيد کارنامې او دده فلسفې او حربې اعمال ليکل بيل کتاب غواړي دی دېښتو ژبې پخوانی تر ليکونکي او مؤلف دی ، خيرا البيان دده په څلور ژبې کتلي او بل کتاب ئې هم پاعرې مقصود المؤمنین نومېږي ، يو کتاب ئې (حالنامه) هم پخپل تاريخ کې کتلي دی ، (۱) چه دده ټول کتب اوس وړاندې ، بايزيد حربې سرې دی اديب دی ، عالم دی ، فيلسوف دی ، خودلته ئې د مورخينو په ډله کې هم شميرلای شو ځکه چه دده کتاب (حالنامه) تاريخ دی .

دبايزيد دمرگ وخت له (۹۹۰- تر ۹۹۴) پوری تخمین کولای شو ، فېرډې په ټټه پور يا اشقر کې دی .

(۱۰) اخوند درويزه د « مخزن اسلام » او « تند کړې » ليکونکی

مشهور عالم دی چه دزرم هجري کال په شاوخوا کې ژوندی و دجيون بن جنتی له نسله او پلارین گدائی د سعدی زوی نومېدی دوی پخپله په قندز کې اوسېدل خودر ويزه شرقی غرو ته راغی ، د ملک دولت ملی زې خوړئ وکړه او د پيښور په شاوخوا کې مېشته شو (۲)

اخوند درويزه او کورنۍ ئې په پښتو کې ډير شهرت لری ده پخپل پښتو کتاب (مخزن اسلام) او په پاړسو کتاب (تذکره الابرار والاشرار) کې دخپل عصر احوال وليکه ورو ستنی کتاب په (۱۰۲۱ هـ) تمام شوی دی (ارشادا لطالبین) هم په فته کې دده دی اخوند درويزه که څه هم ملا دی او مورخ ندی خود دده د کتابو نه مخزن او تذکره داسی ډير مضامين لری چه دېښتنو په تاريخ او ادب او درجالو به احوال او تاريخ کې استفاده ځنې کړې نو ځکه دی د مورخينو په ټولې کې هم گڼلای شو .

اخوند درويزه په (۱۰۴۸ هـ) په پيښور کې مړ او هم هورې پنج دی (۳) دده کورنۍ د پښتنو له مشهور وادې او علمی اورو حانی کور نیو څخه ده چه د پښتو ادب په تاريخ کې ددوی مقام ښکاره دی .

(۱۱) کامران خان سدوزی د « کلید کامرانی » ليکونکی

دامشر هم د پټې خزانې په ذریعه دیوه مؤلف او مورخ په ټول پېژنو ، محمد هوتک د شیخ رضی اودی په احوال کې هسی لیکي : چه « کامران خان بن سدو خان په شهر صفا کې په (۱۰۳۸ هـ) یو کتاب وکیښ ، چه کلید کامرانی ئې نومؤ ، په دې کتاب کامران له کتابه د شیخ احمد

(۱) مائر الامراء ، ج ۲- دېستان ، تذکره الابرار اونور

(۲) تذکره الابرار والاشرار س ۴۱-۱۰۵-۱۰۷ (۳) تذکره علمای هندص ۵۹

بن سعيده اللودی چه په (۱۶۸۶هـ) ېې کښای او نو ېې اعلام اللودعی فی اخبار اللودی دی هسی نقل کا . . . . (۱) »

کامران خان سدوزی د پښتنو له خورا نوموړو خلقو څخه دی، اوددوی کورنۍ په کیلو کیلو پرفندهار حکمرانی او پاچهی کړېده، د کامران خان پلار هغه معروف سدوخان دی، چه د سدوزو د پاچهانو تېر ټول دده اولاد دی، د سدو پلار عمر خان ؤ، د عمر پلار معروف بن بهلول بن کانی بن بامی دی، چه دغه خاق په قندهار کېنې ډېر مشهور وده سدو پلار عمر د صفویانو په عصر کېنې د قندهار مرزبان او واکمن ؤ، پخپله سدو خان د (۹۶۵هـ) په ذیحجه کېنې زو کړی او (۷۵) کاله ژوندی، اود قندهار واکمن ؤ، سدو پنځه زامن درلودل: خواجه خضر خان، مودود خان، زعفران خان، کامران خان، بهادر خان (۲) لکه له پتی خزانې څخه چه ښکاره شوه، کامران خان عالم اومورخ اولیکوال واکمن ؤ، د سدو خان تر مرگ وروسته دده مشر زوی خضر خان پرفندهار واکمن شو، اوترده وروسته ېې زوی چه خداداد سلطان نو مېدی د اورنگزیب له درباره هم د قندهار په حکمداری پېژندل شوی ؤ، د خضر خان بل زوی شیرخان نو مېدی، چه اعلیحضرت لوی احمد شاه بابا دده له پشته دی.

کامران خان د شاه جهان مغولی پاچا معاصرو (۱۰۳۷-۱۰۷۶هـ) او دهغه پاچا سره ېې دوستانه روابط درلودل، په (۱۰۴۷هـ) دی د شاه جهان له خوا رسماً د قندهار په حکمداری پېژندل شوی ؤ، او په (۱۰۵۰هـ) درېم الاول په دریمه کامران خان او دده ورور مودود (مفدود) خان د هلی ته تللی ؤ (۳)

د کامران خان د مرگ تاریخ ندی راته معلوم، خودده ورور مودود خان د (۱۰۵۳هـ) په شوال له هغه میریخی سره جنگ وکړ، چه د شاه جهان له خواد کابل حاکم ؤ، او په دغه جنگ کېنې ومړ (۴) د کامران خان کلید کامرانی کتاب مانندی لیدلی، اونه ېې په کله کتب خانه کېنې درک لرم، خو د محمد هوتک دغه کتاب په لاس کېنې ؤ، اولکه د مخته چه هم وویل شوه دملتان داودی کورنۍ تاریخ اوهم ددوی پښتو اشعار ېې له دغه کتابه را نقل کړی دی، چه د پښتو ژبې خورا پخوانی ادبی آثار گڼل کېنږی. داسی ښکاری چه کلید کامرانی هم د پښتنو سیاسی اود پښتو ژبې ادبی تاریخ ؤ، او کامران خان په تاریخ پوه او عالم پښتون حکمدار ؤ چه پخپل کتاب کېنې له اخبار اللودی څخه مهم مطالب نقل کړی وه.

(۱) پته خزانه ص ۳۰ (۲) حیات ص ۱۱۸ - خورشید ص ۱۸۱ تذکرة الملوك

(۳) یادشاه نامه ج ۲ ص ۳۲-۳۶-۱۰۱ (۴) یادشاه نامه ج ۲ ص ۲۴۸

(۱۲) الله يار د «تحفة صالح» ليکوال

تحفة صالح هم دمحمدهوتک له ماخذو څخه ده ، اودغه کتاب ملاالله يار الکوزي دخپل استاد اومرشد شيخ محمدصالح الکوزي په نامه کښلی ، اوبهغه کښې دخپل شيخ اونور پښتنو مشاهيرو احوال اوشعار راوړئ وو . شيخ محمدصالح دخپل عصرعالم اوزاهدسړي ؤ ، چه دقندهار په جلدک کښې عمر په تدریس اوارشاد تېراوه ، اودوی د شاه بيگ خان دقندهار د صوبدار معاصرین دی (۱) دتاریخ له مطالعې داراته ښکارېږي ، چه شاه بيگ خان کابلی په (۱۰۰۳هـ) دجلال الدین اکبر له خوا دقندهار حکمران وو ، اوتر (۱۰۱۴هـ) پوري هم هورې و (۲) نودالله يار دژوندانه اوقات هم د (۱۰۰۰هـ) حدود تخمین کولای شو . محمد هوتک پخپل کتاب کښې له تحفة صالح څخه یو دشيخ محمدصالح احوال اوشعار اقتباس کوی ، اوبل لځای دعلی سرور لودی احوال اوشعار هم لځنی رااخلي (۳) له دغه اقتباسه داسی ښکاری چه تحفة صالح دپښتنو درجالو اودیبانو پراحوال اوشعارو مشتمل وو ، والله يار دپښتو ژبی یو مؤرخ اوتدکره لیکو نکی مؤلف دی .

(۱۳) محمد رسول هوتک د «بیاض» لیکونکی

داسې دپتي خزاني په تصریح دقندهار دکلات هوتک وو ، چه دده یو بیاض دمحمدهوتک څخه وو ، اوبه پته خزانه کښې هم درې لځايه لځینی مهم مطالب له دغه بیاضه را نقل کړی دی ، او دمحمدرسول لیکونه دپتي خزاني له مهمو ماخذو څخه دی دسلطان بهلول اوخلیل خان نیازی اشعار دمحمدهوتک له دغه بیاضه را اخیستی ، اوهم ئې درحمان بابا سوانح اومهم حالونه ، اوهم ئې دخوشحال خان اشعار اواحوال له محمدرسول څخه اقتباس کړی دی .

دپتي خزاني له مقتبساتو ښکارېږي : چه محمدرسول یو دیر مدقق لیکوال وو ، اوبخپل بیاض کښې دپرمهم حوادث اواحوال اوشعار لیکلی وه ، لځکه چه درحمان بابا سوانح په دغه ډول هیچاته نه وه معلوم ، خودپتي خزاني په ذریعه دمحمدرسول له بیاضه دبرغذمت موادلاس ته راغلل .

محمدرسول درحمان بابا دوقات کمال (۱۱۱۸هـ) لیکلی دی ، اوداسی ښکاری ، چه دی دحاجی میرویس خان معاصروو ، نو د ژوندانه احوال ئې تراوسه ندی راته ښکاره . فقط پتي خزاني دغه پښتون لیکوال په مونږوپېژاند ، اودی دوطن په مؤرخینو کښې گڼلای شو .

(۱۴) نعمت الله هروی د «مخزن افغانی» لیکوال

نعمت الله دخواجه حبیب الله زوی اودهرات له پښتنو ، چه دپتي خزاني په قول اصلاً نورزی دی . داسې د (۱۰۰۰هـ) په حدودو کښې ژوندی و ، اودچېانگیر دمشهور وزیرخان جهان خان

(۱) پته خزانه ص ۴۸ (۲) اکبر نامه - ترک جهانگیری - اقبال نامه - منتخب اللباب (۳) پته خزانه ص ۴۸ - ۵۰

اودی له نو کرانو څخه و، په (۱۰۱۸هـ) چه خان جهان لودی دکن ته متررشو، نعمت الله هم ور سره و، او هیبت خان کما کر هم دده ملگری او د خان جهان له سر و څخه و، نعمت الله د پښتنو احوال او تاریخ دخان جهان په امر، اود هیبت خان کما کر په ملگری د ذیحجې په شلمه (۱۰۲۰هـ) شروع کړه، او خپل کتاب ېې (تاریخ خان جهانی) یا (مغزن الافغانی) و باله (۱)

مغزن افغانی په پارسو لیکل شوی، اود پښتنو د تاریخ خورا مهم کتاب دی، او په باب له لری، د لودیانو او سوریانو او نورو پښتنو پاچهانو احوال ېې مفصل کتلی، اود پښتنو احوال او علمی او روحانی رجال د بریانیوی، د کتاب قلمی نسخې شته، او پروفیسور دورن Dorn په (۱۸۳۶ع) ددغه کتاب انګلیسی ترجمه له لمانه خپره کړه.

لیکه د شیخ بستان بریخ په حال کې چې چه مو ولو ستل، نعمت الله د هغه مورخ معاصر دی اولیکه چه پخپله ېې کتلی دی، کم وخت ېې په دریاب کې سفر کړی، او په (۱۰۰۲هـ) کال د گجرات په احمد آباد کې و (۲) خلاصه: نعمت الله د پښتنو یو خو را لوی مؤرخ دی، او دمغزن افغانی په لیکنه کې د پرتاریخی کتب کتلی دی، چه دلته بهزه هر یو پیل دروښیم.

(۱۵) هیبت خان کاکړ د «مغزن افغانی» لیکم ستمونکی،

هیبت خان د سلیم خان زوی چه له پښتنو فضلاؤ څخه دی چه د نعمت الله سره یوځای دخان جهان خان لودی په در بار کې و، اوده دمغزن افغانی په لیکلو کې هم مرسته هم تشو یق کړی دی نعمت الله دمغزن په مقدمه کې دی «مجت اطوار او فضیلت شعار» بولی، او وایی چه مغزن می دده په سمی او کو ښی لیکلی دی.

دمغزن افغانی دیوې قلمی نسخې په پای کې د هیبت خان یوه پارسو قصیده دخان جهان خان لودی په مدح کې درج ده، اوداسی ښکاری چه دی عالم او ادیب سړی و، په دغه نسخه کې ده د خپل خاندان احوال هم مفصل کتلی دی، اودا زبادوی، چه دی له پښتنو امیرزاده گانو څخه و، اولرونه ېې په هند کې د لویو مرتبو خاوندان وه.

دی لیکي چه زما پنځم نیکه ملک فیروز د سلطان بهاول لودی په عصر کې له پښتنو نخواڅه راغی اود سلطان محمود شرقی په جگړو کې په مړانه ښکاره کړه، او په هند کې د پراچاگیر وموند. وروسته ملک ملهې د سوریانو په وخت د پښتو سو زرو منصب درلود، او د کور د ولايت حکمران و، او ملک لقمان هم د سلطان سکندر لودی په اوقاتو کې لور د مناصب درلودل. او دغه پښتانه په سامانه کې میشته وه، داتمان زوی ملک بستان اود بستان زوی ملک بنا دی خان و، چه د هیبت خان نیکه اود سلیم خان پلار دی (۳)، دغه کورنی له ابتداء څخه تر آخره د پښتنو په پاچهي کې معتبره او مقتدره وه، اودغه رجال ټول په جنک او اداره کې مشهور دی.

(۱) د قلمی مغزن افغانی مقدمه د پښتو ټولنی د کتب خانې (۲) مغزن افغانی ص ۲۵۰

(۳) دمغزن افغانی قلمی خاتمه ص ۳۷۷

(۱۶) شیخ عباس سروانی د «تاریخ شیرشاهی» لیکوال

تاریخ شیرشاهی داغلی حضرت شیرشاه سوری اود ده د کورنی په احوال کښې شیخ عباس خان سروانی لیکلی دی، سروانی د پښتنو یو قوم دی، د پښتون مورخ د سوری پاچها نو د کورنی احوال له ابتدا څخه داسلام شاه تر مرکه مفصلاً لیکي، تاریخ شیرشاهی د نعمت الله په آخندو کښې هم دی، چه د مغزن افغانی په مقدمه کښې یادوی .

د دې کتاب قلمی نسخه له ما څخه شته، خود ابرا هیم پښتی تکملې هم لری، د تاریخ شیرشاهی متن د وې برخې دی، لمری- برخه د پخپله شیر شاه اود و همه برخه دده د زوی اسلام شاه مفصل احوال دی، ژبه ئې یاد سوده، اومؤثق تاریخ دی، چه عباس سروانی غالباً خپل مشاهدات کښلی، اود دغورودو تنو پښتنو پاچها نو حال اود سلطنت حوادث ئې مفصل لیکلی دی. (۱) شیخ عباس فاضل او عالم اوسترکه ورمؤرخ ښکاری، اودده کتاب هم د سوری کورنی د تاریخ دپاره ډیر غنیمت دی، موجوده نسخه په قندهار کښې دنورو کتابو سره یو لځای په (۱۱۱۳هـ) لیکلی شوې ده، د مولف احوال ئې اوس ندی راسعلاوم، او د کتاب د نورو نسخودرک هم نلرم. شیخ امام الدین په تاریخ افغانی کښې لیکي چه دغه کتاب هم زما ماخذی (۲)

(۱۷) مولانا محمود د «تاریخ ابراهیم شاهي» لیکوال

محمود د ابراهیم کالوانی زوی یومؤرخ دی چه د (۹۰۰هـ) په شاوخوا کښې ژوندی وده د سلطان ابراهیم لودی په نامه (تاریخ ابراهیم شاهي) لیکلی، اردهنه پښتون پاچا اود لودی کورنی احوال ئې لیکښې راوړی دی دا کتاب هم د نعمت الله په ماخذو کښې دی، اود مغزن افغانی په لیکنه کښې استفاده ځنې کوی (۳) او شیخ امام الدین هم په تاریخ افغانی کښې دغه کتاب خپل ماخذ بولی دخواجه نظام الدین احمد طبقات اکبری په ماخذو کښې هم شامل دی .

(۱۸) احمد خان د «مجمع التوزیخ» لیکوال

دا تاریخ هم د مغزن له ماخذو څخه دی اود نعمت الله په لاس کښې و، اوداسی یی ستایي، و معدن اخبار احمدی که فصاحت شعار بلاغت د نار احمد خان بن بهیگخان کښوله درسنه یکپزار و بیست تصنیف نموده و مجمع التوا ریخ نام نهاده و الحق که تواریخ باین خوبی بنظر در نیامده است. (۴) نعمت الله وایی، چه دغه تاریخ د پښتنو احوال لری او ما اقتباس ځنې کړی دی اما اوس دده کتاب که قلمی نسخه نده معلومه، خو د نعمت الله له قولی ښو نو اوداسی معلوم کړی چه معدن اخبار احمدی هم نومید .

(۱) د تاریخ شیرشاهی قلمی نسخه
(۲) د تاریخ افغانی قلمی مقدمه .
(۳) قلمی مغزن ص ۲۷-۲۸ (۴) د مغزن مقدمه په یوه قلمی نسخه کښې : احمد خان بن بیل خان کښو

(۱۹) ملامت زمند «سلوک الغزاة» لیکوال

ملاست زمند (۱۰۴۰ هـ) په حدود مشرقی خوا په قبايلو کې اوسید او پورو حانی او عالم سړی و دی داخوند چالاک نومی روحانی بیرو او پخپل عصر کې د پیر روحانی نفوذ و موند آخوند چالاک په مشرقی اتو کې د مغلو پر خلاف د پیر ملی حرکات و کړل او ملاست هم په دغو جگړو کې لاس درلود (۱)

ملاست د پښتو ژبی لیکوال دی او یو کتاب ئی د (سلوک النزاة) په نامه کیلی دی چه فلمی منحصر بفرده نسخه ئی په پښتو ټولنه کې شته په دی کتاب کې ده دخپل عصر تاریخی احوال لیکلی ، او مشاهیر او د پښتنو مشران ئی شړولی دی ، د دیرو جگړو بیان ئی کړی او دخپل عصر هغه احوال ئی کیلی دی چه په نورو تاریخو کې نشو موندلای .

ملاست عالم ، ادیب سړی دی په فقه ، تفسیر ، عقاید ، اخلاق کې ښه معلومات لری او د پښتو ژبی له پخوانو لیکوالو څخه گڼل کیژی که څه هم دده کتاب یوازی تاریخ ندی ، خو بیا هم دیر تاریخی حوادث ځنی څرگندویزی او دی د مؤرخینو له ډل څخه نشو ایستلای . د ملاست زمند قبر تر اوسه د سمت مشرقی دشنو اړو په غرو کې مشهور دی او خلق ئی پښتو د ملاست په کتاب کې د سلطان محمود گدو ن پښتانه قاید په خصوص کې ښه معلومات لاس ته راځی او داخوند چالاک ملی جهادونه بیانوی .

له سلوک الغزاة څخه داوسنی عصر پر ذوق او تاریخی تدقیق برابر لاندینی گڼی اختیلا شو ، (۱) دهغه عصر د پښتنو ځینی مشران او خوانین راښی . (۲) دهغه عصر د پښتنو اوضاع په مشرقی خوا او پیښور کې ښکاره کوی . (۳) اښه او اما کن اود کلبو او مشهورو ځایونو مونه راښکاره کوی . (۴) هغه حوادث او وقایع چه د سمت په عصر کې تیر شوی دی لږ لږ ا څه څه بیانوی (۵) دهغه عصر عمومی د پښتنو روح او اخلاق او عواطف ځنی ښکاره کیژی .

په اصل کې کتاب تردینی احساس لاندی لیکل شوی اکثری برخي ئی هم دینی او اخلاقی او وعظی دی خو ، ځای ځای چه د قوم د تعضیض دپاره تبلیغ کړی نودغا زیانو نومونه اخلی ، وقایع هم لیکلی ، مشران او قایدین هم یادوی ، د ځایونو نومونه هم څرگندوی ، د عصر عمومی اخلاقی رجحان هم ځنی ښکار کیژی ، موجوده نسخه ډیره ناقصه او بی پایه اوله منځه هم پری پری او ډیره پریشانه ده ډیر مطالب مبهم او ناڅرگنده پکښی پاتیزی او داسی ښکاری چه بله نسخه دی هم نه وی ددی ټولو نواقصو سره هم ډیره غنیمت او قیمت دی او بیله تاریخی ښا ادبی پلور هم لری ، چه پر هغه بحث کول داته نه ښائی .

(۱) د سلوک الغزاة قلمی نسخه .

(۲۰) مولانا مشتاقی دهلوی د «واقعات مشتاقی» لیکوال

دامورخ غالباً دهلوی اوسیدونکی دی ، اودژوندانه عصرې تر(۱۰۰۰هـ) دمخه معلومېږي ، نعمت الله هروی په مغزن کېږي دغه کتاب خپل ماخذ گڼي ، او په مقدمه کې يې یادوي ، اوداسي وايي ، چه مشتاقی دهند دېښتو وپاچا هانو احوال پخپل تاریخ کېږي کېڼلی دی (۱) ، مگر نعمت الله ددې

کتاب نوم نه شيې !
تر نعمت الله هروی وروسته شيخ امام الدين متي زی هم دخپل کتاب تاریخ افغانی په مقدمه کېږي د مشتاقی تاریخ خپل ماخذ گڼي ، مگر دکتاب دنامه تصریح نه کوي (۲) خودونی ښکارېږي ، چه دغه مؤرخ وروستیو پښتو تاریخ لیکو نکوته معلوم و ، خواجه نظام الدين احمد بخشي دمحمدمقیم الهروی زوی ، چه خپل کتاب «طبقات اکبری» ئې په (۱۰۰۱هـ) کېڼلی دی ، پخپلو ماخذو کېږي «واقعات مشتاقی» هم یادوي ، (۳) او له دغه تاریخه د مشتاقی دکتاب نوم پیدا کولای شو دمورخينو له احوالو اوقوالو څخه داسي ښکاري ، چه مولانا مشتاقی ښه مؤرخ و ، لکه څه هم مورخينو دده کتاب پخپلو ماخذو کېږي راوړي او گڼلي دی ، مخصوصاً نظام الدين احمد هروی چه دا کبر پاچا ددربار سرې اوهم غټ لیکوال اومورخ دی . تردې زیات اوس ما له دکتاب پر څنگو الی او دنسوخو پر شته والی کم معلومات نشته .

(۲۱) ابراهیم بټی د «تاریخ شیرشاهی» بشپړوونکی

دمخه وویل شوه ، چه تاریخ شیرشاهی شيخ عباس سروانی کېڼلی دی ، تر(۱۰۲۰هـ) وروسته چه نعمت الله خپل مغزن وکښ ابراهیم چه په خټا بټی و راو لاړ شو ، اومغزن افغانی او تاریخ نظامی (هنه طبقات اکبری چه نظام الدين احمد هروی کېڼلی و) اونور کتب ئې وکتل ، اوغالباً ئې لځنی حوادث پخپله هم ولیدل ، نو ئې دشيخ عباس سروانی تاریخ شیرشاهی تکمیل کړ . لکه دمخه چه می وویل : زما څخه دتاریخ شیرشاهی یوه قلمی نسخه شته ، چه په (۱۱۱۳هـ) په فندهار کېږي کېڼلې شوي ده ، دا نسخه د ابراهیم بټی تکمیلې هم لری او دی پخپله دکتاب په پای کېږي هسی کازي :

«مصنف اصل این تاریخ شیرشاهی عباس خان سروانی است ، چون بعضی مقدمه چنانچه احوال باز بهادر و وقایع کرد انبان ، و مذاکره نوحانبان و بعضی معرکه ها که داخل در این تاریخ نبوده ، بنا بران نا قسمی نمود . در اینولا احقر العباد ابراهیم بټی آنرا از تاریخ نظامی که اونیز احوال شیرشاهی و اسلام شاه نوشته است ، و بعضی مقدمه از کتاب مغزن افغانی که آن نیز از تصنیف نعمت الله سامانی است ، انتخاب نموده داخل این تاریخ کرده با تمام رسانید... (۴)»

(۱) دمغزن افغانی مقدمه (۲) دتاریخ افغانی مقدمه (۳) طبقات اکبری ج ۴

(۴) دتاریخ شیرشاهی دقلمی تکمیلې خاتمه

په دې ډول ابراهیم پر تاریخ شیر شاهي تکمله او اضافات لیکلي دي او هغه کتاب
 ئې بشر کړی دی داسی ښکار یزې چه دشیر شاه او اسلام شاه احوال پخپله عباس کبلی و ، ابراهیم
 پر هغه تاریخ دا لاندینی وقایع اضافه کړه :

(۱) د عدلی اوباز بهادر د پاچهی احوال اود کردانیانو اونو حانیو د تسلط وقایع .
 (۲) په مالوه کبې د باز بها در سلطنت چه د پاچا هم د سوره له قبیلې څخه دی ،
 او ابراهیم ئې شرح حال مفصل کبلی دی . (۳) د کردانیو احوال ، په دې فصل کبې
 د تاج خان او عماد خان اونورو پښتنو امرا و احوال د جها نگیر تر عصره را غلی دی .
 د ابراهیم دغه تکلمی د پښتنو د گننامو پاچهانو په احوال کبې زمونږ سره ډېر کومک کوی ،
 او ډېر هغه رجال راښی ، چه په هغو وختو کبې سلطنت کړی دی .

ځکه چه ابراهیم د خپل تاریخ په پای کبې جهانگیر ستای ، او وایی چه په دغه عصر
 کبې دی په هند کبې ژوندی او اوسېدونکی و ، نو مونږ دا و یلای شو چه ابراهیم
 د جهانگیر معا سر دی ، اوده د ژوندانه دوره هم تر (۱۰۰۰ هـ) وروسته شروع کبزی .
 د ابراهیم له لیکه ښکار ی ، چه دی ښه لیکوال او پاتو نکي مورخ دی ، د تاریخ کتب ئې
 ډېر کتبلی او استفاده ئې لځنی کړې ده .

(۲۲) غلام حسین سلیم د «ریاض السلاطین» لیکوال

په دې نامه سلیم د ښکال د پاچهانو یو تاریخ کبلی دی ، چه په هغه کبې د ډېرو پښتنو پاچهانو
 ذکر او احوال هم را غلی دی . دغه تاریخ هم لیکه ابراهیم غونډی ، د پښتنو د ځینو
 نومورکو رجالو او پاچهانو نو مونه او احوال راښکاره کوی ، چه دوی په ښکال کبې
 حکمرانی کړې ، اود هند په تاریخ کبې د نامه خاوندان او مشهور دی .

غلام حسین د هند د زید پور و ، اوسلیم دده تغلس دی ، کتاب ئې په یارسی دمستر جارج
 بادل په نامه په (۱۲۰۰ هـ) کبلی دی ، یوه مقدمه او څلور روضی لری ، د ښکال جغرافیا
 اود ښارو بیان مفصل د کتاب په سر کبې لیکي ، کتاب ئې له هره پلوه مفید ، اود پښتنو پاچهانو
 اونو مورکو حکمدارانو د احوال د پاره ډېر غنیمت دی . اولځنی داسی مباحث لری ، چه هغه
 په نورو تاریخو کبې لږ میندل کبزی .

دا کتاب په (۱۸۹۰ع) د ښکال د ایشیائی جرکې له خواد (عبدالحق عابد) په تصحیح چاپ
 شوی هم دی ، مگر له دې چه دغه ذکر کړ شو ، چه زمونږ د هیواد خلقو ته دغه معلوم نه و ،
 اونه په مونږ کبې شهرت لری .

(۲۳) شيخ ملي د « دفتر » ليکوال

داسې دېښتو نوم معروف قايد اوليکوال او مؤرخ دی ، چه نوم ئې آدم بن ملي دی (۱) خوشهرت ئې په شيخ ملي سره کړی و ، د مورخينو په قول دده دپلار نيکه نومونه دادی ملي بن يوسف بن مندی بن خبیب بن کند بن خرببون (۲) اخوند درويزه او افضل خان خټک اونور مؤرخين اوهم ملي عنعنه دا وایی ، چه دشيخ ملي نيکونه دقند هار په ارغسان کښی اوسیده ، اوله هغه لحايه دوی دننگر هار او پيښور لټوته راغلی دی (۳) ، هغه پښتانه تراوسه هم وایی : چه مونږ له غوري مرغې څخه راغلی يو ، « مرغه » خوهم لوی لحای و ، چه اوس ئې يوه برخه په ارغسان او بله په کند نی اډه لری ، گویا « مرغه » د کوزک د غره شا وخوا ته تړو په رسیده .

دغه لښته مؤرخين د مرزا الغ بیگ په عصر کښې گڼی ، (۸۱۲ - ۸۵۳ هـ) مگرداسی نيکه لری ، چه له قديمه دېښتو دغه تنک راتنگ شروع و ، او ښایي چه دغه هم ورو ستی . لښته اوبون وی . ځکه محمد هوتک کښلی دی ، چه دکنداو زمندا اولاد ولاد مخه په لښته پیل کړی و (۴) زما مقصد دلته داندی چه دشيخ ملي شرح حال مفصل وليکم ، ځکه د (۱۳۱۹ ش) په کالنی کښې ښاغلی خادم (ص ۳۴۴) اوهم د (۱۳۲۰ ش) په کالنی کښې ښاغلی رشتين (ص ۲۶۴) تر يوه حده دې پښتانه قايد احوال کښای دی ، خودلته ديوه مؤرخ په حيث دده پښتانه مقصد ده : وایی چه شيخ دېښتو احوال اود خپل عصر وقایع ، اوددوی دراتنگ حوادث اود منیکو وېش په يوه کتاب کښی وکتيل ، چه دغه کتاب نوم « شيخ ملي دفتر » و خوشحال خان دا کتاب داسی راښی :

په سوات کښې دی دوه څيزه که جلی دی که خفی

مخزن د درويزه دی ، يا دفتر د شيخ ملي

معلومه ده چه د خوشحال خان ترعصره هم دغه کتاب په سوات کښې شهرت در اود ، او د مخزن سره ئې په شهرت کښې سيالی کوله .

د ناروی مشهور مستشرق مارگن سټرن وایی : چه راورتی (مشهور انګلیسی مستشرق) کښلی دی ، چه شيخ ملي خپل دفتر په (۱۷۴۱ع = ۱۸۲۰ هـ) وکښ ، اودا کتاب ماوندلی دی دېښتو ژبی يو خور اقدیم ليک دی (۵) راورتی په پښتو کښې يو مدق سرې دی ، دغه نقل هم لده څخه باالواسعه رارسېدلی دی ، محمد عبدالسلام هم د شيخ ملي د دفتر په خصوص کښې شرحه ليکي ، اوداسی ښکاري چه ده هم له راورتی څخه استفاده کړې ده (۶)

(۱) تذکره الابرار (۲) حیات افغانی او تاریخ مرصع (۳) تاریخ مرصع ، تذکره الابرار ، حیات

(۴) پښتانه س ۲۱ فلمی (۵) د هند د ژبوا آثار و مجله ۱۹۳۹ع (۶) نسب افغانه ص ۱۱۳

په هر صورت د شیخ ملی دفتر نسخه اوس ما نه معلومه نه ده ، چه شته که نشته ؟ خود ونی ویلای شو ، چه تقریباً سل کاله دمخه دغه نسخه له راورتی څخه وه ، او په پښتو ژبه یو د پښتنو تاریخ و ، چه دیوسفر د هجرت حال یې پکښی کښلی ، اود دوی دمخکوو یشونه یې هم پکښی کړی وه ، اخوند درویره وایې چه تردغه وخته د شیخ ملی وېش معتبردی اوتر اوسه څوک څه نشی پکښی کولای (۱) اوبوسفری تراوسه هم ارثی جاییداد ته د «شیخ دفتر» وایې .
 خلاصه : شیخ ملی د پښتو مؤرخ ، لیکوال ، مشر ، اوبو تاریخ یخی سری ؤ ، چه مدفن یې په اشترکینی دی ، اود مرگک تاریخ یې ئی تر اوسه ما ته ندی معلوم ، خودژوندانه وخت یې د (۵۸۰۰ هـ) شاوخوا دی .

(۲۴) کچو خان را فیزی د پښتنو د تاریخ لیکوال

مارگن سترن مستشرق لیکي چه راورتی د پښتو د کشری په مقدمه کښی کښلی دی چه لده ده څخه د خان کچورانی زی یو پښتو تاریخ شته چه په هغه کښی د پښتنو تاریخ حوادث او وقایع لیکلی دی . ددی تاریخ یې کتاب د لیکنی وخت راورتی (۱۴۹۴ ع = ۹۰۰ هـ) نیولی دی (۲) خو داسی ښکاری چه خان کچو د شیخ ملی تر تصور روسته د پښتو مشر ؤ تراوسه ددی کتاب په خصوص کښی نور څه معلومات لمانځه نشته خودونی ویلای شو چه په سوات او اطرافو کښی له یوسفر وڅخه یو قوم تراوسه را نیزی براته دی د حیاتخان په قول تراوسه له دغو یوسفر وڅخه درې کورنی مشهوری وی چه یوه له دغو درو څخه ازی خپل دی چه ازی دغای زوی و اوغای بن راغی بن اکوبن یوسف دی . دازی خپلو دغه مشهوره کورنی (کاجو کور) بولی چه یغو ا ددوی ننوژ او اقتدار خورا ارتو مگر اوس په پاسنی سوات کښی شپږ زره کوره په دوی اړه لری چه د (۱۲۸۰ هـ) په شاوخوا کښی ددغی کورنی مشر صحبت خان نو مېدی بل لځای حیاتخان وائی چه خان لچو د شیر شاه معاصر و (۳) چه دغه څېره هم صحیح ښکاری یزی نو دغه مشهور کاجویا کچو خان د پښتنو یو خورا نومیالی مشرو چه لیکه شیخ ملی د علم څښتن هم و اودده یو تاریخ یې کتاب راورتی لیدلی او میندلی ؤ چه اوس متاسفانه ورکدی اوشائنی چه د برطانیاه په موزیمو کښی پیدا شی لڅکه چه دراورتی ټول کړی کتابونه ترده وروسته ندی ضایع شوی او اکثر د لټون په موزه خانو کښی خوندي دی .

(۲۵) خوشحال خان خټک د «تاریخ افغان» لیکوال

مرحوم خوشحال خان خټک د پښتنو هغه نوموړی او علامه سردار او مشر شاعر دی چه ښائنی داسی پښتون به نه وی چه دی نه ییژنی . د امرحوم د پښتو یلار او د پښتنو بیکانه ملی ادیب او هم

(۱) تذکره الابرار (۲) دهند د زړو آثار و مجله ص ۵۶۶ ج ۱۱

(۳) حیات افغانی ص ۱۷۴ - ۱۹۰

نوموړی ليکوال دی مگر دامشهور او معروف مشر تر اوسه دمورخ په ډول لږ پيژندل شوی دی .
 خوشحال خان د پښتو مؤرخ هم گنل کېږي ده خپل تاريخي مطالب اود پښتوود تاريخ مهم
 وقايع پخپل يوه کتاب کښي کښلي وه افضل خان خټک په تاريخ مرصع کښي ډېر مقاصد له دغه کتابه
 راټول کوي او وايي چه خان عليبن مکان پخپل « بياض » کښي هسي کښلي دي . (۱)
 راورتي مستشرق هم هسي ليکي چه خوشحال خان (تاريخ افغان) ليکلي دي چه او سدېر
 ناياب دي (۲) نه پوهېږم چه راورتي هم هغه بياض چه افضل خان ئي راښيي يادوي که ئي مقصد
 يوبل مستقل کتاب دی ؟ په هر صورت خوشحال خان د پښتو مورخ دی تاريخ افغان يا بيان
 دده تاريخي کتاب و .

(۲۶) ح. فظ رحمت خان د « خلاصه الانساب » او « تواريخ رحمت خاني » ليکوال

نواب حافظ رحمت خان د شاه عالم خان زوی دمحمود خان لمسي دشهاب الدين کوټا بابا کړوسی
 دی چه اصلاً د قندهار د ښور اوک پرخان دی شيخ شهاب الدين روحاني سړی اود پښور د يوسفزو
 مرشد و ، چه تر اوسه ئي مزار د سر حدی صوبی په هزاره کښي دی . تر د وروسته ئي کورنی
 مشهوره شوه ، او په بد ايون او بريلي کښي د پښتو مشر توب گاوه ، اوداعلي حضرت احمد شاه
 بابا په عصر کښي د دې کورنی مشهور مشر حافظ رحمت خان و ، دی عالم ، فاضل ، ليکوال او شاعر
 سړی ؤ او په روھيل کښه کښي حکمرانی درلوده .

حافظ رحمت خان د مشهور نواب علی محمد خان افغان ملگري و او دو اړه علمی
 او ادبی خلق وه ، چه ئي ښه روزای مگر علی محمد په دغه وخت په (۱۱۶۲ هـ) وفات او
 حافظ رحمت خان ئي پر ښای کښي نوست او بد ايون او روھيل کښه او نور لځا يونه ئي ونيول هغه
 وخت چه اعلي حضرت احمد شاه بابا هند ته ولاړ نو حافظ رحمت خان هر ور له دده سره ښه ښه کو مکونه
 وکړه اود احمد شاه بابا ارشدين ملگري او مرستی و دپا نی یت په جگړه کښي هم دی نو موړی
 پښتون دخپل ملگري احمد شاه بابا سره ټينگه ملگري وکړه او په (۱۱۸۸ هـ) کال په يوه جنگ
 کښي شهيد او په بريلي کښي ښخ شو (۳)

حافظ رحمت خان عالم ادیب ليکوال متدين او شاعر او مؤرخ سړی و ده يوه مفصله کتب خانه
 هم درلوده چه د کور اسپرینگر مشهور مستشرق دهنو کتا بو فهرست په (۱۸۵۴ع) يو جلد نشر
 کړاوی وائی چه دا کتابونه څلويښت صندوقه او اکثر هم پښتو وه لويه برخه ئي په (۱۸۵۷ع)

(۱) تاريخ مرصع (۲) د پښتو گرامر مقدمه (۳) د حيات حافظ رحمت خان په نامه
 يو منصل کتاب سيد الطاف علی بی ای ليکلی او په هند کښي په ۱۹۳۳ع چاپ شوی دی دا کتاب
 ډېر مفصل او مستند دی دغه مطا لېجنی اقتباس شول .

دلکېنو په فساد کېې برباد شوه (۱) حافظ رحمت خان د پښتو او پارسو دشمر دېوان هم د رلود دارمستور وایې چه ددغه دېوان وجود ماته دهند پښتو په ټينگه ووايه اوجان استريجي ليکي چه ماته له هنده ځنې پارسو ټزلی راورسیدی چه هغه د حافظ رحمت خان وی ، علاوه پر دغه دارمستور وایې چه ماته په رامپور کېې یوه پښتانه د پښتو اشعارو یوه مجموعه وراکړه چه د حافظ رحمت خان اونورو پښتنو سردارانو اشعار پکښې وه اودغه مجموعه اوس د برتس موزیم په شرقی آثارو کېې ساتای ده بودا حافظ رحمت خان شعر په دغه مجموعه کېې دممولو غندنه وه (۲) حافظ رحمت خان د پښتنو په تاریخ کېې د وه کتا بونه کښلی دی :

(۱) تواریخ رحمت خانی : په دی کتاب کېې د پښتنو تاریخی احوال او دیوسفز ورا تگنه قندهاره کابل او بیابینورته مفصلاً لیکلی شوی دی دا کتاب په (۱۶۲۲ع = ۱۰۳۲ هـ) کم مؤلف په پښتو کښلی و خو حافظ الملک په (۱۷۷۰ع = ۱۱۸۴ هـ) په آسانه او روانه پارسی ترجمه کړ. ددې نسخه اوس هم د لندن د انولیا آفس په کتب خانه کېې شته او په هند کېې هم د ټمنی دخدا بخش په کتب خانه اود آگری د سید عشرت علی څخه شته (۳)

(۲) د حافظ الملک بل تاریخی کتاب خلاصه الانساب دی چه د لندن په برتس موزیم او په هند کېې نسخی شته (۴) ددغه کتاب یوه نسخه په پښتو ټولنه کېې هم شته اوتر امبر (۱۲۳۴) لاندی خوندی ده .

• مؤلف ددې کتاب په لیکنه دا خونددرویزه تذکرة الابرار، اومغزن افغانی خانچپانی، اوتاریخ شیرشاهی اونورو کتابوته حواله کوی ، دا علی حضرت احمد شاه بابا دزی سفره هندته یادوی ، او په ښه نامه ئې ستایي . کله کله دخوشحال خان په بیتو هم استناد کوی . کتاب له لمړی مخه تر (۷) حمدونت دی ، وروسته دخپل نیکه شیخ کوتا بابا تنگ هندته بیانوی ، اودسربنو پرېغو انساب ښی ، له (۳۴) مخه دوهم فصل اودبیتي داوولاد بیان شروع کېږي ، په (۳۶) مخ کېې دریم فصل اود غنیت بیان دی نور کتاب تر (۵۶) مخه اخلاقی مضامین اود تسنن په ملتیا کېې خبری اتري دی . دی وایي : چه دغه کتاب ما له دې چهته ولیکلی ، چه دهند پښتانه خپل اصلیت هېر نکړی ، اودخپلو اجدادو په حال خبروی (۵) د کتاب ژبه پارسو ده ، په عربی جملو او خبرو هم ډېر مشجون دی .

راورتی مستشرق د پښتو گرامر په مقدمه کېې دغه کتاب نواب اللیاری خان ته منسوبوی ، چه د حافظ الملک زوی دی ، مگر دا خبره ددې مستشرق غلطی ده ، اونه ښایي چه مرثیه په خط اوزوزو .

(۱) درو هیلو جنک دجان استريجي (۲) دجان استريجي دروهیلو جنک

(۳) حیات حافظ رحمت خان ص ۲۹۹ (۴) حیات حافظ ص ۲۹۸

(۵) له قلمی خلاصه الانساب لاندونه

(۲۷) نواب مستجاب خان بېړيخ د «گلستان رحمت» ليکوال

د پښتنو بېړيخو پاچهانو له علمي او نوموړي کورني څخه ، د حافظ رحمت خان زوی دی ، چه د خپل پلار د شهادت پروخت د (۱۳) کالو و ، په دوشنبې (۲) د شوال (۱۲۴۸هـ) په بريلي کښې وفات ، او په هغه باغ کښې سپڅدی ، چه دده په نامه يادېږي .

مستجاب خان د خپل پلار په ډول د پرمخ عالم اومتقي مشرؤ ، په عربي ، پارسي ، پښتو کښې ماهر ليکوال او هم د خپل عصر ښه مؤرخ دی . دده له تاريخي آثارو څخه «گلستان رحمت» دی ، چه د خپل پلار د ژوندانه احوال اودهند د پښتنو معاصر تاريخ دی . دا کتاب په پارسي ژبه په خورا صحت اوروانه ژبه اوبڼه انشاء کښل شوی ، او مؤلف خپل مشاهدات او د بېړيخي وفاق په خورا دقت او تحقيق پکښې ليکلي دي . اوله علمي نسخې يې دهند په کتب خانو کښې شته .

مستجاب خان اوه زمان درلوده ، يولسمې يې محمد عبدالرزاق خان هم د پېرو تاليف وخواند دی ، اود شعر دېوان هم لري (۱)

(۲۸) سمدات يار خان بېړيخ د «گل رحمت» ليکوال

دی د حافظ محمد يار خان زوی او د حافظ رحمت خان لمسی ، اوله هغې علمي کورني څخه پورون ستوری دی ، چه د (۱۲۴۹هـ) په حدودو کښې يو کتاب «گل رحمت» په پارسي وکښ دده شعري تخلص صاحب دی ، او پخپل کتاب کښې د بېړيخو د کورني احوال او هم هغه حوادث کښلي دي ، چه دده په عصر کښې په هند کښې پښتنوته ورپېښ شول .

دی د خپل عمر په پای کښې د بيت الله د زیارت د پاره ولاړ ، پرلاری دهند په پروده کښې وفات او هم هورې سپڅشو ، ددې علمي اوادبي کورني مشهور رکن دی (۲)

(۲۹) نياز احمد خان «هوش» د تاريخ «روهيل کهنه» ليکوال

دنياز محمد زوی او د حافظ يار محمد ، نان لمسی او د حافظ رحمت خان کړوسی ، اوله دغه علمي خاندانه څخه معروف مؤرخ او ليکوال دی ، چه «هوش» تخلص لري ، او د پېرو مؤلفسانو خاوند دی مثلا کليات هوش ، ترانه هوش حديقۀ نعت انور . . . په اردو پر اشعار لري اودروهيل کهنه تاريخ يې هم په اردو کښلی دی ، چه دغه کتاب هم دهند د پښتنو تاريخ کښل کښي ، د (۱۲۵۰هـ) په حدودو کښې ژوندی و ، عمر يې په سياحت تېراوه اودهند په علمي اوادبي جرگو کښې شريک و (۳)

(۱) حیات حافظ رحمت خان س ۳۴۹ (۲) حیات حافظ س ۲۲۱

(۳) حیات حافظ س ۳۲۶

(۳۰) محمد سلیمان خان «اسد» د «تاریخ افغانستان» لیکوال

محمد سلیمان خان بن محمد موسی خان بن نواب محبت خان بن حافظ رحمت خان متخلص به «اسد» هم ددغی علمی کورنی، یو ستوری دی، چه هم شاعر هم ادیب هم لیکوال و، ده دپښتنو تاریخ په اردو کیلی دی، چه مشهور دی په «نقش سلیمانی» یا «تاریخ افغانستان» (۱)

(۳۱) نواب محبت خان د «ریاض المحبته» لیکوال

نواب محبت خان د حافظ رحمت خان زوی و چه دخپل یلار د شهادت پروخت (۲۴) کلن و اوددی کورنی یونو مودی پښتون سردار او امیر دی، دی لیکه خپل یلار د علم خاوند او په عربی او پارسی او اردو او پښتو کیلی شاعر اولیکوال و، نومآسفانه دده اشعار د (۱۸۵۷م) په اردو دور کیلی تلف شوه، په سنسکریت کیلی هم دهر مهارت درلود. دده لحنی اردو او پارسی او عربی اشعار تراوسه محفوظ دی ده یو پارسیو مننوی د «اسرار محبت» په نامه کیلی او یوه دیار سو ژبی قاعده او صرف او نحو کیلی چه «آمدنامه» نومبری، محبت خان په ۱۳ د صفر (۵۱۲۲۴ه) په لکهنو کیلی وفات اودوزیر باغ سره کشور کچ ته نژدی بیخ سو دده له پارسی اشعار وخته دغه دی چه استادی کی لحنی ښکاری (۲)

یار بسو یم گذری داشتی	گمر کشش من اتری داشتی
کاش به ما هم نظری داشتی	آنکه جهان را به نگه زنده کرد
ما در گیتی پسری داشتی	زیستمی بی تو، اگر مثل تو؛
نخل امیدم ثمری داشتی	دانه مهر اربدلش سرزدی
شام «محبت» سحری داشتی	گر رخت از پرده برون آمدی

دابیت هم دده دی :

ز سر گذشت «محبت» زهر که پرسیدم به عارض اشک پیایی چکیدو، هیچ نگفت
 محبت خان دهر فنان او سلیم الطبع سړی و، په موسیقی کیلی هم ښه معلومات در لو دل،
 داسی ښکلی و، چه خلق به ورته اریان وه، غلام حسین مورخ چه دده معا صر دی،
 داسی لیکلی چه «ما پخپله د حافظ رحمت خان کورنی په لکهنو کیلی ولیدله محبت خان په صورت
 اوسیرت دسر داری وړ دی، خو افسوس چه سفله سړ وری زمانې دوی اوس
 په بلا کیلی ایستلی دی» (۳)

(۱) حیات حافظ ص ۳۱۹ (۲) حیات حافظ ص ۳۱۳

(۳) سیر المتأخرین

خلاصه : محبت خان ددې کورنۍ نوموړی سردار و ، چه د مغولي وروستنی پاچا جها ندار شاه له خوا ئې د « نواب مظفر الدوله شهباز جنگ » لقب درلود ؛

نواب محبت خان يو خورا مهم کتاب په پښتو کتباى دى ، چه نوم ئې « رياض السجدة » دى ، دا کتاب را ورته ليدلى او داسې ئې يادونې پيژني چه د د سرچا رج بار او په خواشيت په (۶-۱۸۰۵ع = ۱۲۲۰هـ) کتباى شوى ، او (۷۰۰) پاڼې دى ، چه کو چنى صفحه لري ، د پښتو مهم لغت دى ، اود افغالو گردا نونه لري ، (۱) * دراورتهى له دغه بيانه ښکاري ، چه رياض السجدة د پښتو يولوى او گرامر کتاب دى ، مگر يو لځاى پښيله را ورته (۲) لځنى مهم تاريخى مطالب له دغه کتاب را نقل کوي ، اوداسې معلومېږي ، چه په دغه کتاب کښې محبت خان د پښتو تاريخ هم کښلى و ، البته برخه جدر اورتهى د دغه کتاب له پښتو مضمونه په انگريزى ترجمه کړې ده ، د پښتو احوال دى ، د سلطان محمود اوغزنو يانو په دوره کښې ، اوددې خبرى عللى بيان کړى دى ، چه په هند اښې ولى پښتانه « روهيله » بولى ؟
 د حيات حافظ رحمت خان ليکوال ، چه دې زمانى پوهسرى دى ، او پخپل کتاب کښې د دغه خاندان ټول احوال مفصل کتباى دى ، فقط دونى وائي ، چه محبت خان يو خورا مفصل قاموس هم کښلى و (۳) مگر نوم ئې ښايى چنه و ورته معلوم (۴) .

(۳۲) .... د تذكرة الملوك ليکوال

د تذكرة الملوك په خصوص کښې فقط مستر راورتهى څه معلومات کښلى دى ، چه بل لځاى څه نشته ، دا کتاب لکه چه فقط يوه منحصر بفردي نسخه وه ، او هغه راورتهى لاس ته ورغلې وه ، د پښتو گرامر په مقدمه کښې لاندېنى معلومات ليکي : « تذكرة الملوك د سد وزو تاريخ دى ، اته ټوکه او (۶۴۰) مخه لري ، دا کتاب ډېر کيما ب دى ، اوزما په خيال به ئې په افغا نستان کښې که بله نسخه هم نه وي ، د کتاب دوه ثلثه ښه و قايع دى ، چه د احمد شاه ابدالى تر مرگ وروسته و افغ شوى دى ، دا کتاب په پښتو کښل شوى دى ، اوليکو نکى ئې وايي چه دا کتاب فقط زه د سدوزو په تاريخ کښې ليکم ، او له دغو کتابو مى استفاده کړې ده :

(۱) د پښتو گرامر مقدمه .	(۲) د پښتو گرامر مقدمه ص ۱۸ - ۱۹
(۳) حيات حافظ ص ۳۱۳	(۴) له دې کورنۍ څخه يو ټول نوموړى د پښتو مؤلف نواب الله يار خان د حافظ رحمت خان زوى دى ، چه د عمر پر ۸۱ کال د ۱۲۴۸ هـ د شعبان په ۹ ورځ وفات شوى ، او يو د پښتو لغت ئې کښلى دى چه عجيب اللغات نومېږي ، راورتهى دا کتاب درلود ، او وايي چه په (۱۸۰۸ع = ۱۲۲۲هـ) په ۷۴۰ مخه کښې کښل شوى او هر مخ ئې ۱۷ ليکى دى ، دا کتاب ماندى ليدلى چه تاريخى مباحث لري او که يوازي لغت دى ؟ نو لځکه مى الله يار خان د مؤرخينو په ټولى کښې نه و شمېره .

تاریخ سلاطین سوریه - طبقات اکبری - آئین اکبری - مرآة الافانیة - دصفوی شاهانو تاریخ - شاهجهان نامه - تاریخ عالمگیری - تاریخ فرخ سیری - تاریخ محمد شاهی - نادر نامه تاریخ احمد شاهی - رساله اکبر خدکه -

دا کتاب یوه مقدمه او دوه اصله او یوه خاتمه لری، او د مضامینو فهرست لری دادی،
مقدمه: دسد وزو دپلرو او نیکو بیان -

لمړی اصل: دهغو قبیلو بیان چه په افغانستان کښې اوسی

دا ادل دوې فرعی لری، لمړی، دهغو کورنیو بیان دی، چه پرنورولگی حکومت کړی دی ..
دوهمه فرعه: دهغو قبیلو بیان چه پخپلو مینو کښې پرتې دی .

دوهم اصل: دهغو سدوزو بیان چه خپله مېنه ئې پرېښې او په ملتان کښې میشته شوی دی

دا اصل هم پنځه فرعی لری :

لمړی فرعه: خان مودود خپل . دوهمه فرعه: دبهادر خپلو تاریخ . دریمه فرعه: دکامران خپلو احوال، څلورمه فرعه: دزعفران خپلو احوال . پنځمه فرعه: دخواجه خضر خپلو بیان چه دوی سلطان خدکه خپل بلل کښی .

خاتمه: دخواجه خضر خپلو او داحمدشاه درانی احوال او دده فتوحات په هند او پنجاب کښې (۱)

راورتنی چه تذکره الملوك لیدلې وه، له هغه کتابه ئې دغه لور معلومات کښلی، او هم ئې ددغه کتاب مقدمه په انگریزی ترجمه کړېده داسی معلومېږی چه ددې کتاب دمؤلف نوم پخپله راورتنی ته هم نه معلوم، ځکه چه دکتاب ذکر مفصل کوی، اما دمؤلف نوم کورنې نه اخلی.

دتذکره الملوك ماخذ چه مؤلف ذکر کړی دی، او هم هغه انگریزی ترجمه چه دکتاب

له مقدمې څخه دراورتنی په مشوره سمی پاته ده، مونږ ته دمؤلف په خصوص کښې داسی فکر را کوی،

دتذکره الملوك مؤلف یوه، او عالم او مورخ او دپښتو ژبی یونثر لیکونکی ادیب و،

بدمؤرخ و، ځکه چه دخپل کتاب ماخذ ئې ثقه نیولی دی، او دمقدمې مطالب هم غوره او مستند

ښکاری (دهغو وخت له تاریخی معلوماتو سره سم) دتذکره الملوك دمؤلف د ژوندانه عصر هم

د تیمورشاه زمانه یعنی د (۱۲۰۰هـ) تا کلاسی شو، ځکه چه راورتنی وایی، چه دکتاب یوه برخه

هغه وقایع دی، چه داحمدشاه بابا تر مړینې وروسته پېښ شوی دی .

دکتاب مقدمه چه راورتنی په انگریزی ترجمه کړې ده، عمده مطالب ئې دغه دی:

دپښتو د اصلیت په باب کښې هغه قصی او روایات چه کلاسیکی مؤرخینو ذکر کول (او اوس

مدار دا اعتبار ندی) دپښتو د نو مور او مشاهیرو ذکر، دغه بڼه ئې تدقیقی رنگ لری

(۱) دپښتو گرامر مقدمه س ۹-۱۰-۱۱ وغیره

اوداستفادي وردی، دېښتنو احوال دکسې په غره کښې بيانوی، اوبيا دملک ابدال احوال ليکي ، خو دملک سدو عصرته رارسېږي، دلته دسدوزو په خصوص کښې خوراښه اوغنيبت مواد ليکي ددې کورنۍ اقتدار اوروابط دهند له لوديانو اوسوريانو سره بيانوی، چه دغه تاريخي څېړنې ئې ډېرې ښې اوداستفادي وردی .

خلاصه : دتذکرة الملوك دمؤلف نوم متأسفانه ندی راملوم ، اونه ئې اوس کتاب ميتدل کيږي، هغه نسخه چه دراورتي څخه وه ، نده راښکاره ، چه څه شوه ؟ خوتذکرة الملوك په پښتو ژبه دپښتنو دتاريخ يومهم اوگرانپها کتاب و .

سلطان محمد قندهاری هم ليکي، چه ده په قندهار کښې د سردار محمد علم خان بن سردار رحه دلخان څخه يو کتاب وموند، چه دسدوزو په پاچهي کښې کښل شوی او ددغه عصر حوادث مفصل پکښې راغلي دی (۱) ددې کتاب نوم سلطان محمد نه ليکي، خودخپل کتاب په مقدمه کښې (مجموعه ابدالی) بولي ځکه چه له دغه کتابه د سلطان محمد اقتباس دراورتي له ترجمې سره نژدې والی لری، نو ويلای شو چه دغه کتاب به هم هغه تذکرة الملوك و .

(۳۳) خان جهان خان لودی د « مرآة الافاغنه » ليکوال

راورتي دا کتاب دمرآة الافاغنه په نامه دتذکرة الملوك په ماخذو کښې ذکر کوی ، اودمؤلف نوم ئې نه ښيي (۲) له نور وکتا بو څخه معلومېږي ، چه د کتاب سحيح نوم مرآة الافاغنه دی ، اومؤلف ئې خان جهان خان لودی وو ، (۳) دهند له مشهورو پښتنو څخه مونږدوه تنه په دې نامه پېژنو : لمړی خو هغه خان جهان خان لودی دی، چه ذکر ئې دمخزن افغانی په تفصيل کښې وشو، بل خان جها نغان هم دسلطان سکندر لودی (۸۹۴-۹۲۳هـ) له مشهورو امرا ووڅخه دی ، چه په دغه وخت کښې دلوی وزير حيثيت لری ، اودرا پری جا کبير دardi (۴) دنعمت الله په قول خان جهان خان په (۹۰۱هـ) وفات شوی ، او تر ده وروسته ئې زوی احمدخان د« اعظم هايون » په خطاب سرلوری شوی وو. (۵)

دا پښتون سردار لکه چه عالم او ليکوال اومورخ تېر شوی دی ، چه مرآة الافاغنه دده تاريخي اثر دی ، اوداسی ښکاري چه دپښتنو دپاچها نو چه په هند کښې تېر شوی دی ، اومخصوصاً دسلطان سکندر لودی احوال ئې مفصل کښلی وو ځکه چه د کتاب نسخه نده ليدلې شوې ، اولوړرو ايات هم پوره کفايت نه کوی ، نو دمرآة الافاغنه انتساب هم دغه خان جهان خان ته زما په عقیده سل په سل کښې مثبت ندی .

(۱) تاريخ سلطاني ص ۵۲ (۲) دپښتو گرامر مقدمه ص ۸ (۳) تاريخ سلطاني ص ۵۲-۵۷-

خورشيد جهان ص ۸۷-۸۹ (۴) خورشيد ص ۸۹ (۵) مخزن افغانی ص ۷۶

(۳۴) منشی عبدالکریم د «تاریخ احمد» لیکوال

ددې کتاب نسخه له قاری عبدالله خان څخه وه ، نه یو هېڅم چه څه شوه ؟ د ا کتاب د پښتنو دسلطنت مفصل تاریخ دی ، چه منشی عبدالکریم دشجاع الملک سد وزی په وخت کښې کښلی دی ژبه ئې پارسو ده .

منشی عبدالکریم مدقق او پوه مؤرخ دی ، دنادر افشار احوال او د اعلیحضرت احمد شاه بابا دسلطنت وقایع ئې خورا مفصل کښلی دی ، اوداسی ښکاری چه ددې تاریخ په لیکنه کښې هم متعدد دغه عصر حوادث وه ، او د احمد شاه بابا په نامه ئې بللی دی . دا کتاب په اردو هم ترجمه شوی اود «واقعات درانی» په نامه نشرشوی دی ، فیض محمد ئې هم په خیابو ماخذر کښې ذکر کوی . د افغانستان په تاریخ کښې ډېر قیمتی معاومات لری اوله مهمو مراجعو څخه کښل کېږی .

(۳۵) اکبر دیوې تاریخی رسالې لیکوال

دارساله ، راورتی دتذکره الملوك په ماخذو کښې راوړی ، اووایی چه دتذکرې خاوند له رساله اکبر خدکه . څخه استفاده کړی ده ، داسی معلومېږی چه اکبر نومی پښتون یوه تاریخی رساله درلوده ، چه دتذکره الملوك دخپښ په لاس کښې وه (۱) خدکه راورتی په لاتینی حروفو داسی ضبطوی Khadkah اولکه چه دڅخه دتذکره الملوك په بیان کښې وویل شوه ، دسدو یوزوی خواجه خضر چه احمد شاه بابا هم دده له نسله دی اولاد ئې په «سلطان خدکه» مشهوردی ، ددې اسمی وجه حیات خان اوسلطان محمد اونور مؤرخین هسی کاږی ، چه دخضر خان زوی ، سلطان خداداد نومېدی اودنهمېری پخپل عصر کښې ډېر مقتدر مشرو ، پښتانه لکه چه هر نوم داغزاز دپاره تفسیر کوی ، دی ئې «سلطان خودکی یا خدکه» باله ، نو په سد وزو کښې هم دخواجه خضر اولاد چه سلطان خودکی ته منسوب دی ټوله خودکی بولی (۲) په هر صورت اکبر ددغی طایفې څخه یومورخ دی ، چه رساله ئې دتذکره الملوك دخاوند په لاس کښې وه .

(۳۶) ..... د «نادر نامې» ناظم

ددې مورخ نومندی راته معلوم ، خودونی ویلای شم ، چه دی اصلاً دخراسانو ، اودده نیکه قاسمی شاعر دی ، چه دمشهور مستشرق یروفیسور براون انگلیس په قول ئې دفر دوسی دشپتامي په ډول اشعار ویلی ، اوقلمی نسخه ئې دانگلستان دکیمبرج په دارالفنون کښې شته (۳)

(۱) دپښتو گرامر مقدمه (۲) حیات اوسلطانی (۳) دبراون دپارسو ادب تاریخ

جنرال باک ترهري دامريکي د متحده مهالکو
 درئيس جمهور خصوصي نماينده په شرق وسطی
 کښي چه په ۱۳۲۲ کال کابل ته راغلی و
 او وروسته د همایونی اعلی حضرت د حضور
 د شرفیایي اوڅو ورځني استوگني څخه ښي پرته
 مراجعت وکړ .

ښاغلی سراج الدینخان « سعید »
 د شخصیت د مقالې لیکونکی

ع ، رشید خان « لطیفی » د پوهنی
 نندارې عمومی مدیر چه سنږ کال ښي په
 کاربیل کړی دی

بناغلی احمد جان خان دحقوقو
 دفا کو اتنی خدایه سامان جه اه پینجو سو
 کابو اووتسی او دسواد خوانی
 په کورس کیتی به اعلی درجه
 فارغ التحصیل شویدی

خدايي پاڪه راڻا گلزار ايم ڪر سر ابعده از سن بنجا
 زبهدت بينا ئي در اڻ خورا نده گي و زرينده گي اڻه
 لوزر نسو فرمود ڪر اصرور زرينده گي ڪلام اڪرام اورا
 بخوام رهيو و سرخو در راه اڪرام تا جا ملڪه از دست
 مني مابن پور به باشه سراسي وطن خود هم مني
 بناغلی

بناغلی احمد جان خان دحقوقو
 دفا کو اتنی خدایه سامان جه اه پینجو سو
 کابو اووتسی او دسواد خوانی
 په کورس کیتی به اعلی درجه
 فارغ التحصیل شویدی

دبناغلی فضل حق خان خیاط دپاک نو به

بناغلی فضل حق خان دحقوقو
 دفا کو اتنی خدایه سامان جه اه پینجو سو
 کابو اووتسی او دسواد خوانی
 په کورس کیتی به اعلی درجه
 فارغ التحصیل شویدی

د نادر نامې ناظم دقاسمی شاعر لاسی او د احمد شاه بابا معاصر دی ، چه یو کتاب ئې د نادر نامې په نامه د خراسانی نادر افشار په شرح مال کښې په (۱۷) زره بیته د حسین خان فراهی په امر منظوم کړی دی ، چه دغه حسین خان د احمد شاه بابا له خوا د خراسان حاکم و ، دا کتاب داغلی حضرت احمد شاه بابا په نامه د (۱۱۷۲ هـ) دلمړۍ خور په میاشت پدې ته رسېدلی دی . (۱)

د نادر نامې ناظم د هوتکو د سلطنت او د احمد شاه بابا د ښکونو احوال مفصل لیککی ، او بابا د احمد شاه بابا د حیات ډېر وقایع ذکر کوی . د دې کتاب یو د قامی نسخه زما څخه شته ، د بلی نسخې درک نلرم . پارسو شعرائې خوږ او د قدر وړ دی .

(۳۷) ..... د سلطان اویس « د تاریخ لیکوال

نه د دغه کتاب وجود له بله لخوا پراخه معلوم دی ، او نه ئې مؤلف پېژنم ، خود ونېر اته ښکاره ده ، چه د مرحوم حاجی میر ولس خان هوتک په احوال کښې په لوړ نامه یو کتاب په عربی جالب لیکلی دی شیر محمد مؤرخ تصدیق کوی ، چه د دغه کتاب کښې د حاجی میر ولس خان او دده دورور عبدالعزیز د عهد و قبايع مفصلا راغلی دی (۲) . نو افسوس نه دی د دغه کتاب شرح لیککی ، او نه له بلې څاڅخه ماد دغه کتاب په باب کښې څه اړو پدلی اولیدلی دی ، نو پخپله د کتاب وجود هم محل د تامل دی ، ځکه چه په دغه عصر کښې عربی کتاب لیکل با لکل له روا جهلو پدلی وه ، او هم معاصر یو لیکه محمد هوتک د دغه تاریخ ذکر نه دی کړی ځکه چه د شیر محمد قول خبر واحد دی ، نو په سل کښې سل دويساوو نه ښکاري :

(۳۸) میا عمر شو کښې دېښتنو د « نسب نامې » ناظم

دا سړی په پښتو کښې خورا مشهور او پېر حانیت او علم وتلی دی ، د پېښور په څو کښو کښې او سید ی ، او د احمد شاه بابا معاصر دی . داغلی حضرت احمد شاه بابا دده سره علمی اړو حانی روابط در او دل ، او هر د پلاجه به هند ته ئې ، دده سره به ئې ملاقا تو نه کول او فیوض به ئې ځنې اخستل .

میا عمر ډېر تصانیف لری ، عالم او ادیب سړی دی ، دېښتنو اقوامو نسب نامه ئې په پښتو شعر منظومه کړې ده (۳) د دې کتاب نسخه ما ته نه ده رسیده ، نو مه چه شته که په ؟ خو محمد حیات خان د خپل تاریخ په ما ځنو کښې پښتو نسب نامه هم راوړی ، ښائی چه دغه کتاب وی .

میا عمر د خپل عصر معروف عالم او هم دیو د ادبی حرکات مؤید او حامی دی ، پخپله هم دېښتو ادیب او دده مریدان هم پښتانه شعراء دی ، چه له دغو څخه یو مسعود گل پاستنی دی چه د خپل مرشد

(۱) قلمی نادر نامه . (۲) خورشید س ۱۳۲ (۳) سوانت افغانی ،

مناقب ئې په پښتو مشنوی کښې په خوراسلاست نظم کړې دی ، او یو نغځه ئې دېر طابیا په
 ووزیم کښې شته (۱)

(۳۹) محمد «پتی خزانی» لیکوال

لیکنه دغه تاسی واولستل ، پته خزانه د پښتنو ادب اورجالو اوهم دشارو یومهم تاریخ دی ، چه
 دا علیحضرت شاه حسین هوتک په عصر کښې دشوال په (۲۴) هجری کال (۱۱۴۲هـ) ئې لیکل پای
 اوسیدلی دی ، محمد هوتک د پښتنو مدقق مورخ اود پښتو ژبی نو موری لیکوال اوشاعر دی ،
 چه نړی کتاب ئې دهنه معارف پالونکی پاچا په نامه کیلی دی .

خوشبختانه محمد هوتک د کتاب په پای کښې دخپلی کورنی احوال هم لیکلی ، چه په دی نهای
 کښې زما درباره دېر غنیمت دی ، اولته وم ئې :

سید داؤد خان زوی د قادر خان لمسی په قوم هوتک ، چه اصلاً په مرغه کښې اوسېدل ، اوقادر خان
 نغځه نامه سیوری ته راغلی ؤ ، له دغه خایه ئې یون وکړ ، اود قندهار کو کران ته راغی ، په سن
 د (۷۶) کالو په (۱۰۵۸هـ) وفات او هلته شیخ شو ، اما داؤد خان د مؤلف یلار په (۱۰۲۹هـ) کال
 په کو کران کښې وزېږېدی ، او په صباوت کښې علوم واولستل ، شاعر او عالم سړی شو . داؤد خان
 د بزرب اود کښې په غره ، او پېښور کښې سیاحتونه وکړل ، اود حاجی میرویس خان مرحوم سره
 د آزادی غوښتلو په جگړو کښې ملگری و ، په (۱۱۲۶هـ) داؤد خان د حاجی میرویس خان له خوا
 په نراه اوسپستان او گلستان کښې د پښتنو د سپه سالار په ډول مقرر ؤ ، او هلته ئې د متجا وزویر دوو
 لیکروسره جگړې کولې ! داؤد خان په (۱۱۳۶هـ) وفات او په کو کران کښې شیخ شو ، دده داداد
 او غم دهنو ئې په ډول دغه دوې رباعی وگوری ، چه د تجنیس په صنعت کښې خوئی قیمت لری ،

چه دجا په زړه کښې اور د مینې بلسی   به اور بل ئې لمبې گدی حال ئې بلسی
 اور د مینې کله مری د زړه له مینې   د اور بل مینه که تل د زړه په تل سی

کډې وینې وینی تل شاخی له زرو څخه   څوک چه وینی تاله لخوانو یازرو څخه
 د زرو له زړه که وینې وینی شاخی   په کړو دغم لوېدی ستا له کړو څخه

اما پخپله محمد پتی خزانی لیکوال: په (۱۳) درجې (۱۰۸۴هـ) په کو کران کښې وزېږېدی
 او ترانسم کاله ئې مروجه علوم لکه: فقه ، تفسیر ، اصول اود فصاحت علوم لکه قافیه ، عروض
 بیان ، معانی اونور واولستل ، ځکه چه دپلار اړیکه ښه مناسبات ئې دهو تنکو دشاهی کورنی سره وه
 نو دا علیحضرت شاه حسین په امر قندهار ته راغی ، او هر کله به ددغه زلمی پاچا په دربار کښې و ،
 اود حضور ادبی لیکوال و ، هغه ادبی او علمی مجلسونه چه ددغه پوهنوال پاچا په دربار کښې به

هر کله کېده، يو رکنې محمد و، دی په پټه خزانه کېنې ددغواډېې مجلسو او ټولنو حال ښه لیکي . محمد بېله پټې خزاني يوبل کتاب « خلاصة الفصاحة » هم په پښتو کېنلي چه د فضاحت غلو ټپي پکېنې راوردی دی، بل علمي پښ راتړنې « خلاصة الطب » دی ، چه په ۱۱۳۹ هـ کال ټپي دهغه زامن اعليحضرت حضور ته وړاندي کړ ، اوسل طلاوی ټپي جايزه وموندله .
محمد دشعردېوان هم لري ، دغه خوږيتونه دده دی :

ساقی پاخه د سروملو دک يوجام را   ستا لغمه نا آرامه يم آرام را
نه نشاطسته نه مستي سته نه رندی -   چه سم رند هغه اوبه غلي البدوام را
په اوبومي سوړ زړد کي لږ خه راتودک (۱)   محمد ته داور دک يوه سي جام را

(۴۰) ريدي خان مېمنند د « محمود نامې » ناظم

ريدي خان د غياث خان زوی او د مسعود خان لمسی دی ، چه پلرونه ټپي د قندهار دشرفي خوا دمېمنندو په کلي کېنې اوسيدل ، غياث خان د مرحوم حاجي ميرويس خان ملېگري ور ، او بڼيله ريدي خان دمحمد هوتک معاصر دی ، په (۱۱۳۶ هـ) اصفهان ته ولاړ ، او هلته د اعليحضرت شاه مسعود بريالي سره وو ، له هغه لخوا په چه را غي ، دهغه اعليحضرت دفتوحاً توبه احوال کېنې محمود نامه نظم کړه چه خاور زره بيته وه (۲)

داسي ښکاري ، چه ريدي خان په دغه خپل کتاب کېنې د مرحوم حاجي ميرويس خان د نامې نهضت را نيولی ، بيا د اصفهان تر فتح پوري ، ټوله وقايع په پښتو خوازه مشنوی نظم کړی دی . محمد هوتک په پټه خزانه کېنې له دغه کتابه يوبا بېرا نقل کوی ، چه د حاجي ميرويس خان د ملي مچا هدت اود گر گين دوزلو قصي .

(۴۱) زرداد خان د « صولت افغاني » ليکوال

دا کتاب ماندي ليدلی ، اونه ټپي نسخه راته معلو مه ده ، موج حسين خان مېمنند هسې لیکي ، چه په (۱۱۸۷ هـ) زرداد خان « صولت افغاني » وکښ ، اود پښتنو تاريخي احوال ټپي پکېنې څرکند کړ ددې مؤ لف ما خذ هم مغرن افغاني او تاريخ رحمت خاني او اخوند درويزه اونوردی (۱) داسي معلو ميښي ، چه په صولت افغاني کېنې تر اعليحضرت احمد شاه بابا د هغه اودده د سلطنت احوال لېکل شوی وو ، لکه چه ماله دغه کتابه د ميا عمر شو کښي د شرح حال حواله ليدلی ده ، او ميا عمر ددغه عصر لهرو حاني مشاهيرو څخه وو .

(۱) پټه خزانه ص ۱۰۷-۱۰۸-۱۰۹-۱۱۰-۱۱۱ د قلمي نسخې .

(۲) پټه خزانه قلمي ص ۷۱ (۳) تحفة الپښتون - قلمي ص ۵

(۴۲) افضل خان خټک د «تاریخ مرصع» لیکوال

داهوړیخ د خوشحال خان له مشهورې کورنۍ څخه دی، لکه په ماتي په پښتانه شعرا، لمړی جلد (س ۲۳۸) کې مفصل حال کتابی دی، نودلته یې تکرار ضرورت نلری، افضل خان داغم نو فی تاریخ، او کابله او دمه هم په پښتو ترجمه کړی دی.

تاریخ مرصع هم د پښتو کتابی دی، چه متا سفانه اوس یې نسخه، نسته خو هیوز انگلیس لیکمی چه دغه یو نمو می تاریخ دی، د پښتو او منسو څخو احوال هم پکښې ذکر کینری، او اکثر مطالب یې له مخزن افغانی اود روزه څخه اقتباس شوی دی، هیوز دا هم وائی، چه د تاریخ مرصع اصلی نسخه د افضل خان په لاس کې ده، چه په جمال کې کېږی اوسی، دوی نور ی نسخه یې هم سته، چه یوه په ما اړه لری (۱)

را ورتی په کابلشن روډ او هیوز په کابل افغانی کې له تاریخ مرصع څخه یو یو باب چاپ کړی دی.

(۴۳) د سدوزو او محمد زود عصر گمنام مورخ

د پښتو ټولنی په کتب خانه کې په لمر (۶۴۴) یو کتاب سته، چه دا کتاب پر شنه پخوانی کاغذ کښل شوی، او تنظیم یې (۱۱-۱۶۴) انچ دی، په هر مخ کې (۱۴) لیکمی او ټوله (۴۶۰) مخه دی، خط یې دشکت او نستعلیق تر منځ اوبه ندی، د مؤلف او کتاب نو په ښکاره نه معلو مینری، پارسی انسا یې هم تکلف ته پایله ده.

کتاب په -مد او نعت شروع کوی، وروسته وایی زه په زلمی توب په ښکار پور کې وم، او بیامی د خراسان، هرات، قندهار، کابل، پېښور سفر وکړ، اود شاه شجاع د جگړو وقایع سبی په سترگو وایدل، نو وروسته می داسیو ینکټ انگلیس په خوا هیست دا کتاب وکښ (۲)

مؤلف خپل تاریخ د انداز له مرکه شروع کوی، بیا د احمد شاه بابا او تیمور شاه اوشاه زمان اوشاه محمود ذکر مختصر کوی، وروسته د شاه شجاع اود محمد زود سلطنت ابتدائی وقایع مفصل شروع کوی، دوزیر فتح خان اودده دورونو نهضت یا نوی، د کابل قندهار، پېښور او ټوله افغانستان د دغه عصر وقایع مفصل راوړی، دا انگلیسانو د لمری وار راتګ ذکر هم خورا مفصل کوی.

داسی ښکاری چه مؤلف خپله نسخه په (۲۵) د جمادی الاخی (۱۲۷۱ ه) تمامه کړی ده،

(۱) د هیوز د کلبید افغانی مقدمه (۲) له قلمی نسخې څخه س ۱ تر ۱۱

اودغه موجوده نسخه هم په (۶) دروژې (۱۲۷۱هـ) لیکلې شوې ده . د کتاب دپای لیک داسی دی ، « بقلم حقیر پر تقصیر میرزا محمد حسن خلیف مولانا میرزا عطا محمد » له دې لیکه مونږ دمؤلف دنامه په خصوص کښې یو استنباط کولای شو ، چه دمؤلف نوم میرزا عطا محمد وو لیکه چه د کتاب په پای کښې خو لایه د « عطا » په نامه تلمیح کوی ، مثلاً : « باتمام این نسخه موسومه تازه نوائی معارک پرداخته شد . . . امیداز آ هنگک نوازان ساز . . . اگر قطابه قد تحسین و آفرین متاع هنرم را بخرند عین عطائی بر عطاست والا بزبان عیب جوئی و بغوت نام عطا بخرند معاف دارند . . . هر گاه از راه لطف و عطائی بمطالعۀ این نسخه بر داند . . . »

له دغه بیانه سړی داسی تخمین کولای شی چه میرزا محمد حسن ددغی نسخې لیکونکی دمؤلف میرزا عطا محمد زوی وو ، لیکه چه دتالیف د ختم او ددغی نسخې د لیکلو تر منځ فقط دوې میاشتی فاصله ده . متأسفانه ددغی نسخې یو خو پانې پرې شوې اوناقصی دی ، چه له دغو څخه یو خو پانې په بل خط بیان کړل شوی دی ، او داسی ښکاري ، چه د کتاب بله نسخه هم موجوده وه .

(۴۴) حاجی محمد عارف قندهاری د « مطلع او مقطع » لیکوال

حاجی محمد عارف قندهاری ، اودیوه خورا مفصل تاریخ لیکونکی دی ، چه لمړی ټوک يې « مطلع » نومېږي ، اوبل یې « مقطع » محمد عارف په قندهار کښې دبیرم خان میر سامان و (۱) اودهنه سړی سره يې ترمرکه ملگری درلوده ، هندته ورسره ولاړ ، چه بیرم خان ووژل شو ، نواعارف له کجراته حجاز ته ولاړ ، له حج وروسته تر (۹۸۵هـ) دمظفر خان سره و ، په (۹۸۶هـ) دا کبریاچا دربار ته ولاړ ، او دپنجاب په دیوانی مقرر شو . مگر ژر يې استعفا وکړه ، او د مظفر خان سره په تانده کښې اوسېدی . په (۹۸۸هـ) په دغه لځای کښې دمظفر خان سره یو لځای ووژل شو .

محمد قاسم فرشته دده له کتابه ډېر مطالب را نقل کوی (۲) او داسی ښکاري چه نسخه يې له ده څخه وه اما اوس دعارف قندهاری له دغه تاریخه فقط یوه نسخه شته ، چه دهند درامپور په کتب خانه کښې ده ، ددې نسخې لمړی او وروستی پانې نشته ، خو خوشبختانه دغه ناقص پانې داتگلستان د کبیرج په کتب خانه کښې خوندي دی .

په « مطلع » کښې ده ایون د عصر حوادث ضبط وه ، اما په مقطع کښې دسلطان محمود له عصره بیا تر (۹۸۶هـ) پوری دهند د ټولو پاچهانو اودینیتونو دسلطنت احوال کښلی دی .

(۱) مائر رحیمی ج ۲ ص ۸-۱ (۲) فرشته مقاله ۴-۷-۹

نوحاجی عارف قندهاری یو پښتون مورخ دی، چه په هند کښې خپل کتب ایکلې دی، دی شاعر هم ؤ، امین زاری ئې دغه دوه بیتونه ضبط کړی دی:

صد آرزو است در دل تنگم گره زدوست دل نیست در برم گره آرزوی اوست
ای بسا توبه که چون توبه دیرینه من (۱) خوب رویان بشکستند بیک چشم ز دن
د حاجی عارف د «مطلع» درک اوس نشته، اودغه کتاب ورک ښکاری.

(۴۵) سلطان محمد «خالص» د «تاریخ سلطانی» لیکوال

سلطان محمد په نومور کو تاریخ لیکونکو کښې نه راځي، لښکه چه د ده کتاب چاپ شوی اومشهور دی، مگر له دې جهت چه څوک دده په احوال ندی خبر، نو ئې شهرت هم کم دی، زه لاندینی معلومات ددې مؤرخ په خصوص کښې لرم:

«سلطان محمد خان موسی خان زوی په قوم نصرتزی بارکنزی د قندهار له پوهانو څخه ؤ چه په شعر کښې «خالص» تخلص کاوه، ده خپل تحصیلات په قندهار کښې وکړل، او په پارسو کښې ښه لیکوال اومنشی شو، دامیر شیرعلیخان مرحوم په دوره کښې د قندهار له مشهورو خوانینو څخه و، اودنور عمر ئې په کلات کښې حکمرانی کړله، هغه وخت چه غازی محمد ایوب خان په قندهار کښې پاچاشو، دی ئې ملگری و، اودمبوند په جهاد کښې هم برخه درلوده. د (۱۲۹۷هـ) دروزی ترمیاشتی وروسته چه غازی مرحوم محمد ایوب خان له قندهاره ایران ته ولاړ، نودده ملگری هم سره پیل شول، او سلطان محمد خان مرحوم کراچی ته ولاړ، او هورې اوسېد ده په قندهار کښې لایومفصل تاریخ کښلی و، چه تاریخ سلطانی نومېد، لمړی جلد ئې په (۱۲۹۸هـ) په بمبئی کښې پخپله طبع کړ، دا جلد تر (۱۲۷۹هـ) پوری له ابتداء څخه د پښتنو احوال لری اوهم وقایع په خورا ښه صورت لیکي، د سلطان محمد د تاریخ دوهم ټوک چه دده د عصر وقایع اوهم مشاهدات وه ده لیکلی اوهم چاپ شوی دی، چه دهغه نسخې متأسفانه دامیر عبدالرحمن خان په وخت کښې ضایع کړلی شوې، او اوس نه میندلی کېږي، مگر له پخوا خلقو څخه روایت دی، چه له هغه کتابه یو څو نسخې پاته شوی او ضایع شوی نه دی، که د تاریخ سلطانی دوهم جلد که نسخه اوس ومیندله شی، د وطن د تاریخ دپاره به ډېره غنیمت وی.

سلطان محمد په زیارت د بیت الله شریف هم مشرف شوی و، او پسله (۱۳۰۰ ق) غالباً له کراچی څخه تللی اود هغه عصر د تورکیې په عربی مملکتو لکه شام، عراق اونور... گرز بدل اوهم هورې وفات شوی دی. خالص یو دیار سو شعر دېو ان هم درلود، چه دده تر مرگ وروسته محمد ابراهیم دده زوی هغه اشعار سره ټول کړی وه، له دغه کتابه فقط لمړنی درې بانې زما څخه شته، ابراهیم لیکي: زما یلار چه بیت الله ته ولاړ بیانی احوال معلوم نشو، خو کاله وروسته

(۱) هفت اقلیم.

دسلطان محمدخان ورور حاجی جان محمد مرحوم قندهارته را غی ، اووی ویل ، چه سلطان محمد په تور کو کیتی وفات شو ، ابراهیم وایی ، چه دیلار دهر اشعار اومنتور لیکونه زماڅخه وه ، هغه می سره ټول کرل او د «دېوان خالص» په نامه می ویل (۱)

ما (حبیبی) دخپنی کورنی له لویانوڅخه (خدای دې وبخښی) اروبډلی وه ، چه سلطان محمد خان عالم او خورا یوه لیکوال و ، په قندهار کیتی بهر کله له پوهانو او علماؤ سره محشورو ، اودمشهور جواخندزاده له زوی مولوی عبدالرحیم اخندزاده څخه ئې استفاده اولوست کړی و اودهغه ملگری هم و ، چه له قندهاره فرار سو ، نوهم دمولوی عبدالرحیم اخندزاده دزوی مرحوم مولوی عبدالرؤف خان سره یوځای کا کړستان ته ولاړ .

دا دوه بیته دده له یوه مناجاته را اخیستل کېږی (۲)

اگر فضلت نگردد دستگیر م زشر نفس خود ، دردم بعیر م
زشر نفس و شیطان ده امانم مکردان جز بدکر خود زبانم

(۴۶) قاسم علی خان د «مجاربه کابل» ناظم

داسې دهنه دی ، په (۱۲۶۰ هـ) ئې د «مجاربه کابل» په نامه دفر دوسی دشهنامې په وزن یو کتاب تخمیناً په نه زره بیته کیتی نظم کړی دی ، دا کتاب دفیض محمد له ماخذ و څخه هم دی ، چه دسراج التواریخ په کیلو کیتی استفاده لځنی کړې ده ، قاسم علی د شه شجاع له عصره خپل تاریخ شروع کوی ، د افغانستان د اړو دور او انقلاب حوادث او دپردو د حملو او جگړو وقایع په قندهار او کابل کیتی څر گندوی . که څه هم دا کتاب دمتجاوزینو په طرفداری کپیل شوی دی ، خوبیا هم دوطن دتاریخ ددغی دورې دپاره بدنډی ، اواستفاده لځنی کېدای شی . د کتاب ادبی جنبه اوشمرخوږ اوروان دی ، په (۱۲۷۲ هـ) د آگرې په سلیهانی مطبعه کیتی چاپ شوی دی . مگر نسخې ئې اوس لکه قلمی کتابونه دپری نه میندلی کېږی ، اودغه کتاب هم لږخلق پیژنی . مؤلف د کتاب په سر کیتی لیککی ، چه زه دستد په سفر ولاړم ، چه را غلم خلقو د سفر معلومات راڅخه وغوښتل ، ما هم نظم کرل ، دنومې په ډول د کتاب دیای خوبیتونه ولولی .

ستایش به یزدان که این نامه ام
مگر جان فر دوسی پاک زاد
که زان همت این نامه را گفته ام
بدریای معنی شدم غوطه خور
سرا پا بر آراست از خامه ام
ز فردوس در قالبم رو نهاد
سخن همچو سلك گهر سفته ام
بسه سال اندوختم این گهر

(۳)

(۱) دتاریخ سلطانی مقدمه اوددیوان خالص لړنی قلمی بانی . (۲) ددېوان خالص قلمی بانی .

(۳) له مجاربه کابل څخه .

څرکندونه :

تردې لخواه ما د پښتنو د پخوانو نوموړو کو تاریخ لیکونکو او احوال او ددوی د کتابو په خصوص کېې انهنه معلومات سره راغونډه کړل، دلته ما هغه کتبه او مورخین شروولی دی، چه ددوی نومونه او کتبه ورک او نایاب دی، یا لې خلق انډرېژنی ، او ډېر معروف نه دی، که نه وی د پښتنو او افغانستان تاریخونه او احوال نورو مؤلفینو هم کېلی دی ، خود هغو کتبه چاپ شوی یا ډېر معروف دی .

لیکه دا کتبه : د احمدیادگار تاریخ سلاطین افغان ، د حیات خان حیات افغانی ، د شیر محمد گندهاږوور خورشید جهان ، د فیض محمد سراج التواریخ ، د سید جمال الدین افغان تئمة البیان فی التاریخ الافغان ، نسب افغانه د محمد عبدالسلام خان عمر خېل د ۱۹۱۴ع طبع ، تاریخ فرشته تاریخ فیروزشاهی ، تاریخ بیبھی ، اخبار الصادید د نجم الفنی خان ، ارمان اسرائیل د منظور الدین اکبرنامه ، طبقات ناصری ، تاریخ گزیده ، نیرنگ افغانه ، تاریخ سر جان ملکم ، مرآة العالم طرز معاشرت افغانه ، ابن بطوطه ، تزک افغانی د محمد عباس رفعت د ۱۲۹۹ق لیک ، تحفة الپښتون د موج حسین خان مهند ۱۳۱۷ق ، تاج التواریخ د امیر عبدالرحمن خان ، خصایل السعادت د سعادتخان ترین ، جهانکشای نادری ، روز نامه د شه شجاع سدوزی ، تاریخ افغانستان د علی قلی میرزا ، جام جم د فرهاد میرزا ، تاریخ مظفری د محمد علی انصاری په ۱۲۰۲ق او نور . . . او نور . . .

شخصیت

رو زنه اویالنه :

شباغلی سراج الدینخان « سعید »

د شخصیت پېژندنه - د شخصیت ناروغی - دناروغه شخصیت علاج

د شخصیت په باره کېږي زموږ لیکوالو لېږ او ډېر څه لیکلي دي - هر کله چه دوو د کو دروز نې نه په هغو کېږي یو صحیح شخصیت پیدا کول مقصد وی زما په خیال دا مو ضوع د ډېرې څېړنې وړ ده اوزموږ لیکوالوته ښائی چه په دې پاره کېږي ډېر څه وایکي . که څه هم د شخصیت په خصوص کېږي څېړې ډېرې شوی دی بیا هم عام وگړی اوو یو نسکی دې لفت سره ښه آشنا نه دی کله کله د ځینو نه دا اروو چه ؛ د پلانکي په شخصیت کېږي څه بحث نشته ، دهغه سړی شخصیت منو احمد د شخصیت خاوند دی که څه هم دهغو ی له دی څېر ونه د شخصیت اصلی معنی نه فېهېږي سره ددې دومره معلومېږي چه دهغو د شخصیت ویلونه څه قدر ته دی مطلب ته اشاره شته اولږ ډېر داعالی مفهوم ځنی څر گندېږي .

شخصیت څه ته وایه شی ؟ که وغواړو د شخصیت دکلمې دمفهوم په شاوخوا کېږي پوره څېړنه وکړو نو موږ ته په کساردی چه ډېر مثالونه راوړو اودڅو کر ښو په ځای څو پانې توری کړو هر کله چه زموږ مطلب یوازې د شخصیت دناروغیو تشخیص اودهغه علاج دی دا اوږده تعریفات اومثالونه اومرو دطوالت سبب گزری اواصل مطلب راڅخه پاته کېږي له بلې خوا د صحافت څانگې په شمار خوبانې دې موضوع ته پرې ایشی دی نویښائی یو داسی مثال دلته راوړو چه هم بشپړ او هم لنډ وی زموږ پښتانه داسی یو سړی چه ډېر و صفا تو خاوند وی په دې ډول ستائی ؛ - پلانکي د سلومنو کورنی نه ټکېدلی خوږه چکی ده که موږ سم د پښتنی تعبیر سره دانسان غوره اوممتاز صفتونه ، قابلیتونه (عقلی وی ، که بدنی) ښه خو یونه را غږه کړو اووئی ټکو واودگړی په شان خوږه چکی ځنی جوړه کړو هغه چکی به شخصیت وی . څر نگه چه شخصیت دگوشیو گوشیو صفاتودتر کیب څخه جوړېږي دار نگه د شخصیت خاوندان هم جلا جلا صفات لری - میرویس ټیکه ، لوی احمد شاه بابا ، اعلی حضرت نادر شاه ددې خاوری هغه غوره اونومیالی شخصیتونه دی چه مېنه مورې سر لورې ده مگردغه لوړ شخصیتونه په صفا تو کېږي پېخی سره جلا دی . دادری واره زموږ د هوادنو ابغ دری واره دتوری سیاست اود عقل اودکیاست خاوندان دی . درې واره په تمدن بیر اوبه مرانې زموږ د هواد خپلواکی

را کتلې ده سره ددې ټولو بيا هم هر يو لځانته لځانته صفات او مزيتونه لري، خو صبتونه او قابليتونه يې کوشی دی .

شخصیت څرنگه جوړېږي ؟

د شخصیت په جوړېدو کې ډېر عوامل کار کوي يواځه هغو مؤثر و عواملو څخه چې شخصیت ښی جوړېږي وراثت دی دا عامل تر ټولو نور و او املو غټې او اغېزه مندی دا خو مونږ ته وپېژنو چې د دوی سورتو پلرو نومیندو وور کي په لځان جوړ او تکړه اودنا روغو زیاتره ناروغه او ځوان نځي وی او لځکه چې بدنی حالات د عقلاني صفاتو سره تېنګه رابطه لري دا عامل تر ټولو مهم اود زیاتې توجه وړ دی دوهم عامل چې د شخصیت په جوړېدو کې خورا مؤثر او خورا قوی دی اجتماعي او ثقافي محیط دی ثقافي محیطونه هغه بیا وړي محیطونه دی چې د وګړو په منځ کې کله که رابطه او یووالی موجود ، قوانین ، عادات ، ملي عقنې پکې منلی او په زړه پوری وی ، وګړی یې د یوه بشپړ او پوره نظام تر اړه لاندی خپلواکي او آزادی ولری یواځی په داسی محیطونو کې شخصیت جوړېږي او وده کوی .

که څه هم نظام او دیسپلین عمل او تدبیر پوره فیو د بلل کېږي اوسپری لاس خلاصی هو او هوس ته ډیر پری دی خوبه حقیقت کې دغه فیو د ، دغه نظام اود دیسپلین دسړیو شخصیت بشپړ کوی ، ترکان دی کېږي ، میرزادی که معلوم ، داسی هر سړی چې په یوه نا کلمی وظیفه په یوه مخصوص عمل بخت وی دغه کار اومشغولتیا د هغوی غری مانزه او پلي کلمکوی ، ذهن او فکر یې روزی او هغوی ورځ تر ورځه په خپلو عملونو وظایفو او فنونو کې تکړه کېږي .

دارنگه دودونو خاوندان تربی کوره کوی خلاقو په خورا زحمت او برې دی مګر دارې او زحمت د هغوی همت او وړی د هغوی اراده او شخصیت تربیه کوی .

بل غټ او قوی عامل چې د شخصیت په جوړولو کې څرګنده اغېزه لري د افکارو او آراؤ بشپړ واک او بشپړه آزادی ده که مونږ په خپلو کارونو ، په خپلو افکارو او په خپلو ویناو کې واکمن نه یوهغه وخت به ښه او بد ګټه او تاوان زموږ په نظر کېږي پوی او په کارونو کې به زموږ شخصي ذوق او استعداد څه دخل ونه لری هلته به زموږ نږ او دیوه بیروحه ماشین په منځ کې څه توپیر نه وی چې د بل سړی په اختیار او اراده جوړلی څرنگه چې وراثت ، اجتماعي محیط ، تعلیم ، تدبیر ، کسب او کار د شخصیت په جوړېدو کې مؤثر شمیره شی دارنگه اوسنځی ، ښوونکی ، ملګری ، هوا ، هواد ، خورک ، هم پوره تاثیر لری .

د شخصیت ناروغی :

لکه چې انسان ، څاروی ، ونی ، بوټی هر یو کوشی ناروغی لری چې د لځنیو مخصوصو حوادثو په سبب پری اخته کېږي ، د انسان شخصیت هم لځانله ، ناروغی ، کوشی مرض لری که څوک تل په لځان پام ولری

او خپل ژوند په یوه خاص پروگرام روان کړی او ممکنه ده چه له هر یې بدنی ناروغی شته په امن پاته شی او که په خپل خانې پام نه درلود او بی احتیاطی کې کوله یا په هغه مخایو کې چې ناروغی پکښې عامه ده استیده هغه سړی به ضرور په یوه رنځ لږنځو واخسته کېږی یا به ټپي والکي وی یا به ټپي تبه یا به په نورو محیطی او اقلیمی ناروغیو واخسته کېږی. دغسی ناوره او فاسد معیادونه ، ناوره ښوونکی او ملگری ، بی کساری اولتی او بی واکی د شخصیت د ناروغی سر تومی دی چه شخصیت پری ناروغه کېږی اود سر یوه مت ، جرئت ، استقلال اومتانت وژنی. دا سر تومی زیاتره پر وړو کو په تیره بیا پرمهتو ژنیو یرغل وروزی ، دمراهق توب دوره په اصل ذات کې دبحران د ورده ده ، هر سړی ته (پلار دی که ښوونکی) دایشی چې پرمهتو ، وور کو بانندی ډیره توجه او زیات پاملرنه واری که دبدنه مرغه داسی یو وور کی په دی رنځ واخسته شونو بیانی رغیدن غه آسانه کسارندی .

د شخصیت ناروغتیا وی لکه داء العظمه ، داء النضه ، داء الجنسی بېل بېل مرضونه دی اود کوشیو کوشیو عواملو په سبب پیدا کېږی په دې ناروغتیاو کې داء النضه تر ټولو شدید او ډېری توجیه او پاملرنی وړدی ، که شواک یوه پلا په دی ناروغی واخسته شونو علاج کې هم ډېر کار ان دی نو دادی چه خپل بحث او خبرنه په دې ناروغی منحسروو او ددې مرض په سو اثراتو او علاج ایشی خبری اتري کوو .

د ناروغه شخصیت علاج:

ددې ناروغی په باره کې تر ټولو زیات ادار (۱) خبرې کړی ، خبر نکه چه هغه معقق ویلی شعور با لضعه یا دعدم کفایت احساس هله په سړی کې پیدا کېږی چه د هغه دحسب السیادت بنده کمزوری شی په لمړی محل د هغه دا عقیده وه چه بدنی یا خلقی عیب کسه هر شیو همعی او بی حقیقته وی دار وحی مرض لحنی پیدا کېږی که دیوه هلك زړه ته داور غله چه دی په غوړ وښه نه اړوی یا جساما کمزوری یادونی قیته دی یا په کره وړه اونورو او ما فو کې تر همت ولو بیرته دی له دې وهم نه یومرضی حالت پیدا کېږی او پر هغه دوسره ژور اثر اچوی چه هغو درغیدین امکان کې نهوی ډېر وور کی شته دی او پخوا تر دی هم ووا ولاری به چه د همزواو لوړواله په لحنی اوصافو او قابلیتو نو کې د هغوی دمنافسی بند بهراوښه کړې بده او هغوی کې په کار راوستی دی داچند به هغه عالی او هغه فطری قابلیت دی چه د بشر کساروان کې د ترقی په لاره بولی نو هغه وور کی چه وچه په وچه داوهم وړ ولېږی اولمان تر هرچا وروسته بولی او په لحنی ددې چه په صحیحو مواردو کې د هغوی دافطری غر یزه راوښه کسارندی . . . خپل لحن ناقص او بی کفایت وکښی او اعتبار کې له لحنه څخه ورک شی

(۱) ادار دفریودا تبعو څخه دی اولنې څه پخوا تر فریود مرشوی دی .

هنه ناروغه دی او علاج ئې په کاردی چه باید وشي لکه چه دروحي طب پوهانو اټکلوی ده اکثره وگړی په لځینی وختو کښې په دې رنځ اخته کېږي دامرضی زما نه سم دحواد ثو او مقتضیاتو سره دهرچا په نسبت په اوزد واله او لنډ واله کښې فرق لری دا عارضه په چا کښې لکه یوسیک والگي دلنږې مودی دپاره ښکاره شی او بیایسی زرر فعه شی په لځینو کښې څه زیاته موده وی خو بیایخبله ښه شی لځینی نور دیوه بدنې نقص او عیب یادوی ناقصی روزنی له امله په دې رنځ اخته شی اولکه مړه تبه په کلونو کلونو پرې اخته وی اور غېد ن ئې نه وی .

دارنځ په لمړې لځل دېر سیکوی اوسړی پرې دومره نه ستوما نېږي خوچه وخت تېرېږي اوزمانه اوزدېږي هغومره پسی زیاتېږي اونیلې ښغوی . دا رنځ سړی گوښه کېږي ته مایلو یو یا پکښې دزیات اختلاط او امتزاج غو ښته پیدا کوی دادوهم راز ناروغان دېر زر دخلقو سره اشنا کېږي دهرسړی سره ناسته ولاړه په هر کار کښې مداخله کوی دده دا هلې لځلی ټولی ددې دپاره وی چه خپل عیب پکښې خوندي کړي او خپلی کمزوری د خلقو دسترگو څخه پټی وساتي دادول خلق اکثره په لاس لاندی خلقو زور زیاتی کوی او خوشی په خوشی ئې لږوړوی که داسی خلق دېده مرغه دکمی علمی شعبي وا کداروی اودېده شامته معلومات ئې هم لږ اوانقص وی نو ددی دپاره چه لاس لاندی خلق ئې په نا پوهی پوه نشي یا په کمی علمی مسئله کښې دهنه سره بحث اومباحنه ونشي تل خپل زیر دستان سیکوی اوبی سپور وستغو بل څه ورته نواځی همیشه بروس وی وچولی ئې تریونولی وی چاسره سمی خبرې نه کوی .

داناروغان په عمومی توگه په لاندی ډول دی:

۱ - ددی رنځو رانو لځینی کسان داسی کمزوری اوبی سیکه وی چه سمی خبری هم نه شی کولی او څه چه وائی بخپله پری پوهېږي نه چه څه ئې وویل چه پرلاره روان وی خوشی په خوشی تکرونه خوری او په سمه لارښوونېږي یاد ملگری ښه چیتوی یاد ومړه ترور او بوله وی چه په تلوار تلو کښې پر لوبو ښه ږدی اوماتوی ئې که دېده شامته چرته پردی نا اشنا سړی سره مخامخ شه خبری ترې جورې هېرې شی اونه پوهېږي چه څه وواځی خوچه څه وائی هغه داسی په سوی سابیانونی لکه چه نیغ په لوره غره ختلی وی ساځی لنډه لنډه کېږي په خبرو کښې دېرې غلطی لځنی څر گندیږي اوچه لمانله خیر مېشو هلته د اتول وضعیونه ټولی خبری غلطی گانانی دده سترگوته ردی ودرېږي هغه مال پر غلطو لخوا چه په سمو خبرو هم یشما نه دی اودانې خیال ته رالځی چه دی خبرونه به اوریدونکو نور څه فهمولی وی هر کله ئې چه دا خبرې دا غلطی گانانی ور بیادی شی لکه غشی دده په زړه نیلی او که یوالځی ناستوی چغی اوساره اوسپلی ئې په جگک آواز له خولی څخه اوزی .

دار نځوران که چیري گڼ مجلس ته وبلل شی چه هلمته هر راز د مدعا خبری کېږي

په سلو کښې پنځه کلمې دهغو په یادنه وی دا لځکه چه دی مجلس کښې دوی ټول خپل لځان ته متوجه وی خپله وضعه، خپله جامه، خپلې خبرې دنورو سره پرتله کوی او دلځان د پاره دکوتی دنبلو لځای پیدا کوی چه له مجلسه څخه ووتل په لځای ددی چه دخبرواتر و تقریرونو څخه لځې کپته اخیستی وی لوی لوی غمو نه خپل کوروته وړی نو ددی لهامله چه بله پلا په داسی غمونو او اندیښنو وانوری تل له داسی لځایو څخه په ځنګ ګرځی او په د لځنی کوی .

۲ - دلځینو ناروغانو دازره ته ولیدلی وی چه دی شامتی دی زمانه له ده سره ورا نه ده او پښکښې لځې په برخه نشته داراز رنځوران په هر وخت او هر لځای کښې له خپل بخته شکایت کوی او دپه مرغه دا لځې هم زړه ته ولیدلی وی چه دی څه کار کولی نشی . داوهم کچنیانو ته په تیره بیا نجنوته - پښېښزی ناروغه نجنونی تش په همدی خبره چه دوی هلکان نه دی دخپلو پر خونه مروړې وی تل لځې داغوښتنه لځی وی چه کشکی دوی هلکان وای یا کشکی هلك کیدای شوی .

۳ - لځینې په اجتماعی مناسباتو کښې ناقابله او کمزوری وی دخلقو سره راشه درشه نشی کولی دخلقو نه خر مه کړلځی او که چه لځې کښې مجلس ته ور پښی شی په کم گوټ کښې به سوټ بوټ ناست وی سر به لځې کښته نپولی وی که دکم کار د پاره له خپله لځایه ولاړشی یادخونی دیوه گوټ نه بل گوټ ته ور لځی ده ته داسی سخته ښکاری لکه چه دروند غرنې په شا اخیستی وی که هسی چسارته وکتل لوری ور لځنی وړک شی او په سمه لار غزار پښی .

۴ - څه نور داسی دی چه دهر نوی کار څخه تښتی لځکه دوی پر خپل لځان باور نه لری اود کړ و جرئت پکښې نهوی په هر جز لځې کار او په وږه خبره کښې متردد وی له پوره احتیاطه یاله زیاتنی وسوسی او ډاره پر پله نشی تیریدی لځکه دهغه په زړه کښې دپله درنکېد وپوره وی اینارنر مال او لځان تیریدل لځې په نظر کښې لپوټوب ښکاری .

۵ - یوراز ناروغان په دی ډول ناروغانو کښې لیدل کښی چه داتقان عمل لپواله وی دعلم النفس پوهان دافراط پسندی جنون کمال بولی دهغوی داغوښتنه وی چه خپل عمل تریوه نهائې حده چه سر حدنی معلوم نه دی ورسوی اتقان دعمل او دفن ترقی د بشر د ترقی اووردندی تنګ رازدی خوداپه دی صورت ممکنه ده چه هرشی ته ورځ ترور لځی ترقی ور کاندی چه دمخنی عمل څخه ښه وی ، خو هغه خلق چه سم دم یو موهوم حد لځې تر نظر لاندی ساتلسی او غواړی چه که هغه حد ته لځی عمل ترقی نه لځی کړی نو ښکاره کوی دی نه داغوښتنه مرضی غوښتنه ده مونږ تاسو داسی خلق ډیر لیدلی او وینو لځې چه هغوی په دی مو هو می غوښتنه کښې تل پږ ته پاته وی که یو دهغوی لیکک وال وی یو عادی لیکک تر سلو پیرو زیات لځی را لځی

کله ای عبارت بدلوی کله ای په مطلب کښې کوتې وهی آ خر په ډېر و اړولو رالو و لو دومره ستو مانه شی چه ټکی نور لیکلی نه شی او کار لښی پاته شی .

۶- دی ناروغیو کښې یو بل راز ناروغی هم ده چه پېژندنه ای خور را گر انه ده پر ته اهدېر و دقیقو خلقو عام و گړې پرې پوهېږی نه داراز خلق پرلاره تر هر چا دمخه لښی خبری جگړی او په زوره کوی چه دبل چا خبری وانه اروی که څوک پرې تنقید و کوی هغه دده غوږ و ته ونه رسی ددې رنځورانو خبری کله کی اوز دی وی په وضه کښې متشامخ په جامو غوړ (شیک) وی دا تظاهرات مازې یو مطلب لاری هغه دا چه خپل نفس ای پکښې خوندي شی که دمکتب زد کړی په دې رنځ اخته وی هغه به خوشې په خوشی شو و نکو سره د صنف ملگرو سره په بحث مباحثه لگیاوی .

۷- لښی ناروغان خو را حساس، خسو را سریع التثاثر وی دینوی جزئی لښی خبری دیوه ساده ټکی نه له حده زیات متاثر کېږی که یوه سړی دبل چا سره تو که و کوله یا ای داسی خبره وویله چه هغه ای له حقیقت نه خبر نه ویا ای اساسی ټکی ته پیام نه وی کړی راز راز تاویلونه به لښی کوی او خیال ته به ای دارا لښی چه دا ټولی دده د سپکاوی دپاره وی کله دیوی جزئی خبری نه دومره متاثر شی چه دډېره خپل گمانه ای او بڼکی په مخ را وپهېږی، کله دډېره تاوه بدی ناخوالی وای ای او ښکته لښی کوی دابد گمانه ای ټولې ددې دپاره دی چه خپل لښان ورته ناقص ویا دجن ښکاری . هغه دمکتب زده کړی چه نوی په لوست پیل کوی او د صنف ملگری ای تردوی لښی څه دمخه وی زیاتره بدی حساسیتو نواخته کېږی اودهر یوه له پلوه بد گمانه دی . دښوونکو او بالونکو دا وظیفه ده چه دزد کړیو دا حالات تل د نظر لاندی وساتی .

۸- رخه: که څه هم رخه پخپله اخلاقی مرض دی او دارنځ لښی ډېر مونږ تا سوهر یوه کښی شته دی خو که داسی له خپلې اندازې څخه بهر شو اوسړی دهرشی اود هر چا په نسبت رخه درلوده نو دا لښانته مرض اولځا نته رنځ بللی شی .

لښی داسی خلق هم پیدا کېږی چه دلټانو او دعا طلو خلقو سره رخه کوی او غواړی لکه هغوی دنورو داوړو پټی وی دا رنځوران تر هر چا زیات دعلاج وړدی، دا خلق چه دا اجتماعی مسئولیتو څخه لښان ژغوری او ټولنه پرې گه پږی د شخصیت په شدید ناروغی اخته دی .

۹- لښی وکړی په لښی اعمالو کښې لکه لوبی، ورزشونه، رسم کښل، شعر جوړول، ساز غږول اوداسی نور شیان تر حده زیات جدیت څر گندی که د هغوی مطلب بدې کشش او کوشښ کښې لود وانه او مهارت پیدا کول وی نودهنې نتیجه به هرو مروینه وی او که دا جدیت مازی تصنیفی شی وی او غواړی په دې سره خپل عیب پټ کاندی داناروغی اود شخصیت کمزوری ده .

۱۰- لښی خلق چه په لښان کښې کم عیب یا نقصان اټکلوی مازی دی دپاره چه عیب ای چاته

خرگنده‌شوی دخلقه و دمغه لنگیروی کوی اود لجنو عوارضو شخه شاکی وی که خه هم دوی دی تصنی می
 وضمی ته ملتفت وی خوهر کله چه داتصنخ دوام و کوی ورو و رود هفوزده ته دحقیقی ناروغی وهم
 ورو لپیزی په پای کینې فکرأ مر یض اود شخصیت په کمزوری اخته شی که خپل روحی
 حوادث اوباطنی کیفیا توتو لخرشو ، دا به را اخر گنده شی چه مونږ ډېر لعله ددی
 توهم په لومه کینې نینتی یواونیلو دانینتنه خه اوژده عوامل نه غواړی ډېر لعله داسی شوی چه
 خپلوشه بووود کوته په ساخته گمی ډول وچولی تر یو کړو زمونږ خیال داوی چه په دی چم خپل ووو کی
 وپروو خوځه شیبه تېر ه نوی چه داساخته گمی قار دیوی حقیقی غصی لخی ونیسی هرڅه مو هېر شی
 اوا کنا کی خپل معصوم واره و ډېوودغه شانله که څوک په هروخت او هر حال کینې لجان نوروتو
 ناروغه ښی او تل په ساخته گمی تو که به لنگېروو لگیایوی آخر دهنه په خپل لجان باندی دنار وغه
 گمان راشی که بدنأ ناروغه نوی خوفکراً اوروحاً ناجوړه شی . هغه کچنیان چه مور او پلار ئې ملنډې
 پری وهی اولت بی سده او ناروغمی بولی یادووو کو محیط معقوله محیط نهوی او یو ډبل سپکی وائی
 هر و مرو د شخصیت په ناروغیو اخته کینزی دارنگه د کچنی خپل حساسیت هم ددی ناروغیو مبنی گرځی
 کله یوووود کی وینی چه هغه بل په جامو پارضه ترده به تردی یا خبری ئې ښی اود ښی پوهی خاوند دی
 یا تردی غیتلی به رنگ ښکلی دی یا نور څه صفات لری چه په دی کینې نشته که دا احساس موقتی وی
 خوښه او که دی په هره موقعه کینې هر څوک تر لجان او ډول یی یا لجان ورته تر هر سړی تیت ښکا ری
 دایه هغه کینې ددی روحی ناروغی علامه ده او علاج ئې بایدو کړی شی .

دامونږ تاسوته ښه جوته ده چه دووود کو ژوندتول مندی رامنډی لخصاسته اوبی ډنگل پرونو
 او پروو وختل دی که کم وووود کی دلجنو بدنی یا نفسی عوارضو په سبب له دی طفلانه چار وڅخه بی
 سپکه (عاجز) وی یا هسی خپل لجان ورته بی سپکه اوبی وسه ښکاره شی په لجان ئې خپل باور کینزی .
 لجنی وووود کی هم شته دی چه د تقلید غریزی په سابقی دلویانو پینځی کوی نو که دهنو وووود کو
 بدن کمزوری وی یاد بی تجربه گمی له امله هغه کار چه لویان ئې کوی ونه شی کړی هر و مرو هغوتو
 د کمزوری وهم ورو لپیزی او په نتیجه کینې ئې روح کمزوری شی دارنگه هغه هلکان چه دم تو سطی
 ذکاء خاوندان دی اود ذهینو وووود کو په منځ کینې استپیزی تر خپله وسه پوری سعی کوی چه لکه
 هغوی په هرڅه کینې پوه او د مهارت خاوندان شی خو هر کله چه دهنوود فهم او
 مهارت در جی ته و نه رسیدل خاما خا ئې په لجان باور کینزی او دا ئې
 زده ته ورو لپیزی چه که هر څو زیار و کازی دهنوود در جو ته
 رسیدی نشی دغه احساس دهنوی دشعور با لقص مقدمه ده چه وروووو ئې اعتماد له لجان څخه سلب شی
 او لجان په هر شی او هر کار کینې ناقابله بولی لجنی خلق دی چه دلته یاد سو گنی دامله به خپلو جامو
 اونور لجان پام نه کوی خبرن خپچن گرځی کالی ئې شلیدلی نو کانا ئې رسیدلی وی او دخلقه

ورلځنی بد راجی یا ملنډې پری وهی په آخر کې د اوضاعیتونه دده پخوا و خاطر کېږي ژور تاثیر اچوی اوسره دهر احتیاط او پاکوالی او توجه پر لځان او پر کالو بیا هم دخلقه په مخ کېږي شرمینې لځان ورته ویاړجن ښکاري. دغه راز هغه مور او پلار چه د خپلو وود کو په باره کېږي تر حده زیات زده سواندی وی او په هرواړه او غت کار کېږي دهنوسره مرسته کوی دهنو فطری قواوی عاطلی او معطلی کاندی باور ئې له لځان څخه وړکشی او هیڅ کار ته په یواځینې لځان غاړه نه ږدی .

لځینی وگړی د کچینانو څخه دلو یا نو کار او د بریتو اخلاق او مصومیت غواړی او په هرواړه کار چه دهنو دطبعی نه مخالف وی هغوی ښکښی اور تی ئې. په پای کېږي هغوی خیال کوی چه هغوی په څه کار قادر نه دی او هیڅ ئې له لاسه نه راځی د شخصیت ناروغی. هغه ناروغتیا او کمزور تیاوی دی چه تکړه لخوا نان او غښتلی خلق پرې نيمگړی کېږي که دېده مرغه یوه پلاشوک پری اخته شونو درغیدن امکان ئې نه وی. دی خلقو ته د زوندور لځی دومره سختی دومره گرانی شی چه مرگ ورت ته اساسه ښکاري. مونږ ته ښائی په دی ښه وپوهېږو، چه واړه (اطفال) د ټو لني امانتونه دی چه مونږ ته را سپارل شوی که پر هغو ښه پام ونکړو ښه ئې ونه روزو خپله ټو لنه پری خرابوو که څه هم ددی ناروغیو علاج گران اوله امکانه څخه وتی دی سره ددی لځینی علاجونه شته دی چه که ناروغه پرې بشپړ روغ نشی دومره خو کېدی شی چه رنځ ئې پر یوه عادی حال پاته شی اور نڅور بیخی له پښو اولاسونه غورزوی .

د علاج په وخت کېږي معالج ته دالزامه ده چه د ناروغی. حقیقی سبب وپېژنی یعنی دا چه رنځ ئې له کومه حقیقی سببه څخه پیدا شوی یا محض هغه ته د نفس وهم ورو لیدلی که د ناروغه دا احساس پر کم خاص سبب ښاوی یعنی که یا شل یا کړوب وی او له دې جهته دنورو وود کو سره سم نشی تخفاسستی لوبی متهې رامنهې نشی کولی پالونکی دی هغه ته داسی یوه لوبه برابره کړی چه هم ئې له لاسه پوره وی او هم خپل جسمی عیب هیر کاندی .

که وود کی تش دنا بلدی. یا د حیات سببه نورو ملگرو سره اوبی مندی رامنهې نشی وهلی نو ښه داده چه تر هغه چه هغوی بلدشی او کمزوری غړی ئې په کار ولوېږی دهنوسره مرسته وکړی له بلې خوا دی هغوی له داسی اعمالو څخه چه دوا که ئې پوره نه وی یا د هغوی منافساتی غریزه وپښوی بالکلېه لېری وساتی معیو بو وود کو دپاره تش دا کافی نه ده چه دمنافساتی اعمالو څخه گوښه وساتل شی بلکه هغوی ته دی لځینې نوری مشغو لتیا وی برا بری کړی چه هغوی پکېږي ښه ما هرتی او نور ئې له اجرا څخه عاجز اوبی سپکه وی .

که موغوبته چه دوهمی ناروغانو علاج وکړو تر ټولو پخوا باید دی د هغوی اعتماد د لځان په نسبت حاصل کړو او دا هله ممکنه ده چه د ناروغه پر ټولو خبرو چه دده پر ناروغی پوری اړه لری باور ولرو او هر څه چه وائی بی له تر دید څخه ئې و منو دا کار سر بېره پر دې چه دوی له مونږ څخه خوشحالوی زموږ خبرې هم دهنو په غوزوښی لگي او هر څه چه ووايو ضرور ئې منی .

که ناروغه دا وویل چـ زما لاس دلیکلو په وخت کښې رېښ دی (حال داچه دا خبره محض وهم وی) بایده دی په خواب کښې ئې وویل شی : هوزه وینم چه لاس دی رېښ دی خو شاید دارېږدیده عارضی وی اوخپله شهشی . بله ورځ ورته وویل شی : چه دادی لاس دی تر پخواښه دی دونه رېښ دی نه بله پلا به ورته وو ایو وینی نن دی لاس با لیکل ښه دی او هېڅ نه رېښدی .

یو طبیب که هرڅو پوه اود مهارت خاوند وی ترڅو چه زمو نتر زده نه دی منلی یعنی باور مو پرې نه دی راغلی تر هغه پورې ئې داروخه فایده نه بخښی دارنگه یو روحی ناروغه تر هغه چه پر تا سو ئې څه باورنه وی ستا سو تلقبات پر هغه څه تاثیر نه نور لخوای او ستا سی خبرې ورته خوشی ایلتی ښکاري .

یوله هغو وښاو لځنی چه په هغه سره د وور کو ویا سا حا صلیدی شی دوور کو د کار ونو ستاینه ده که هغه هم هغه کار عادی اوبی ارزښته وی که څوک وغواړی چه یو ضعیف النفس هلك په کار راوولی لمړی دی داسی کارده ته وښاری چه هم اسانه اوهم دده شوق ورسره وی که هغه دا کار و لری شو خاماڅا دهنه زده پرې غټېږی اوپر لمان ئې باور راځی او نور و کاروته ئې شوق پیدا شی .

هغه بدنی عیبونه لکه گم توپ یا کښو و پتیا او داسی نور چه رغېدن ئې نوی ضرور په وور کی کښې شعور بالنقص پیدا کوی خو که پالونکی هوښیار اویه خبره پوه وی گولی شی چه سره ددی عیبو یو هغه ددې روحی رنځ څخه وساتی . دېده مرغه داسی دېر خلق شته دی چه خپل معیوب وور کی په سیک نظر گوری او هغوی په دې نامه چه آگمه آیکه آخه آخه یادوی لځینی د نورو بېځایه خواخوږی په سبب لځنی ناقص وور کی چه پخپلو پښوهم ټنی شی په شاوړی په غټېږ کښې ئې گر لخوای او که ئې کم کار ته خو ښه وی چه وئې کما ندی هغوته وا ئې : دا کار ستا دلایسه نه راځی په دی شان د هغو ی روحی جرأت ستوی دا راز وور کی که هر خود مرستی دخوا خوږی وروی بیا هم دا بهتره کښلی شی چه هغوی پر خپل حال پریښودل شی او هغوته په خپلو کړو کښی پوره واك ور کما ندی که چېرې کم معیوبه وور کی پخپله په خپل کار کښی سېکن (قسا در) نه و ، دو مره بد اثر پری نه غور لځی لکه چه نور ئې جرأت او روحی قدرت ورنی .

داسی وور کی چه د کار په کولو کښی بی سېکه وی هغو ته ښائی تش دومره وویل شی چه ته هم لکه نور وور کی دا کار کولی شی خو هغوی تر تالېږ څه بله دی او تجر به پکښی لری نو که تا هم دې کار کښی مشق وکړ او تجر به دی حاصله کړه هله تر هر چا دا کار ښه کولی شی

په دې ضمن کېنې مناسبه ده چه داسې وود کوته چه لکه روغ رمې کچنيان پر ونو ديوالونو ورختي نه شي يا پر بایسکل نه شي سپرېدې هغوته آسانه لوبې آسانه مشغولای وټاکي اوله داسې لښاروڅخه دي چه هغوی په تقلیدي کارو کېنې ناکامه کېنې او مایوسی ورته پیدا کېنې بېخي اېری ولری. داسې ډیر گڼاوشا ټوټې هلنګان مالیدلي چه د مشق اود مهارت په وجه داسې کارونه کوی چه روغ خلق ئی نه شي کولی . اوس یوشا ټوټې هلک زه پېژنم چه ملائي چوره کړوبه ده په لاره کېنې په سختی لځی غود بانسکل په سپرېدو کېنې دومره ماهردي چه تند رسته هلنګان په داسې جرئت نه شي سپرېدای داڅوار په زین نه شي سپرېدی مگر د بایسکل په کنده داسې نیغ سوروی اوداسې ئی لځلوی چه سپرې ورته حیرانېنې ددې هلک داجرئت اومهارت په سلو کېنې نوی دیني پالنې اودینو تلقینانو نتیجه ده دانسان ماغزه دډیروخارق العاده کارونو قدرت اواستعداد لری دا قدرت هله بشپړ په کار ولېنې چه د انسان ماغزه په صحیح توگه وروزل شی .

نظایر

دا هرامه چه بناغلی پژواک په شینرو پردو کتبی لیکلې ده ، پر یوه ملی قصه بناده او فقط د تخیل نتیجه نه ، دغه پنځه چه د هرامې هیرو کتله کپتري (عینو) نومېده ، اود احمد شاه بابا په عصر کتبی مشهوره وه . دوظیفه شناسی او ملی احساس په تقدیر هغه اعلی حضرت دې پنځې ته یو کارپز وروباخته ، چه د قندهار شرقی خواته تر اوسه هم ددې په نامه مشهور دی .

بناغلی پژواک داملی قصه په هراقتدار او براعت لیکلې ده ، چه د کلنی ویونکو ته وړاندی کپتري .
(د صحافت خانگه)

لیکونکی بناغلی « پژواک »

پردۀ اول صحنه اول :

صحنه اول : شب در برج

لحلی : (تنها) حتی دیشب درین دقایق عقیده داشتم که امشب ستارگان نوی در آسمان خواهند درخشید و مهتاب دیگری طلوع خواهد کرد ، ولی اینهمه خیالی بیش نبود و می نگرم که مانند شبهای دیگر ظلمت و سکوت آرزوهای

مرا احاطه کرده است . ولی باز هم میل دارم سینه صبحی را که در پایان امشب منتظر آن بودم . ببینم چه جلوه خواهد داشت . آرزو داشتم روزیکه می آید غراده های مویک آن طلایی باشد ولی باز هم میخواهم ورود آنرا استقبال کنم و آرزو های خود را برای روز دیگری ، روزی که مجهول است ولی شاید خود را بشکوه و زیبایی بیشتری بمن نشان بدهد نگارم . آه امشب بایست ماه خویشتن را بجلوه دیگری برای من می آر است و فردا خورشید دنیا را بدرخشند کی زیباتری برای من ، قلب من و آرزوهای من تجلیل و تزیین مینود .

بناغلی « پژواک »

آیا این آرزوی من بود که باین کاینات بزرگ حیات می بخشید؟ اگر چنان نیست پس چرا امشب فروغی در ماه وستارگان نمی بینم و شب چون قبر تاریکی پیکر سرد جهان را در آغوش کشیده است؟ آیا حقیقتاً آفتاب فردا برای من گرمی و فروغی نخواهد داشت؟ خداوند امشب چرا اضطرابات و اندیشه های مرا افزون ساخته؟ میخواهی مرا آزمون کنی؟ اگر چنین باشد من به قسمت خود راضی هستم و عقیده دارم که خیر من در همان است که تو میخواهی . . . . . سعادت من که تو آن را بمن نمیدهی مرا مضطرب نمیسازد. آنچه را نمیتوانم داشته باشم به صبر و فطانت جواب خواهم داد . . . . . ولی آیا همواره باید جز زره آغوش محبوب دیگری برای من باز نشود؟ ای من سر باز هستم باید هر زحمت و مصیبتی را بخون سردی بر خود هموار نمایم. نمیدانم این تیش و شور چه قوه قاهره است که قلب مرا مغلوب ساخته و صدای مرا بلرزه می آورد؛ نمیدانم باین سحر و جادویی که هر آن روح مرا مسخر میسازد، باین جذبه و شوقیکه مرا با خود می برد و نمی توانم خود را در مقابل آن باز دارم اعتماد کنم یا اینکه بدان چون وهم شومی پیش بیایم. آیا میتوان عشق و عواطف را دشمن بندها و آرزوهای شیرین جوانی را، آمل پاک و بی آلاچی را که محبت و عشق به قلب ما اهدا میکند نابود ساخت؟ . . . . . ۱۴۰۱ این نور ماه آهسته آهسته خیره میشود.

ظلمت شب بصورت غیر محسوسی بسببیدی می گراید ولی این آتش سوزنده را که در قلب من فروخته اند فروزان تر میسازند و اندیشه های من تاریک تر میشوند. آیا اینهمه اضطرابات برای آنست که فلق پرتو نخستین همان روز را به من نشان میدهد که من . . . . . آیا اکنون همان روشنی که شبها و روزها در بین ظلمت و نور زندگی چشم براه آن بودم و ورود آن را زودتر آرزو داشتم بروی من خواهد تابید . . . . . اینک آرزوهای من عجله نمیکردند و روز دیگری را برای پذیرائی کامل عشق و جمال و گرفتن ریسمان شتری که با گامهای وسیع خویش، با چشمان سیور و متحمل خویش بارگرا نیهای سعادت مرا در جلو درب قلعه من فرود می آورد انتظار میکشیدم. فردا خورشید بر یراقهای تقریباً آسیبی خواهد تابید که مرا، آرزوهای شدید مرا بجای آنکه . . . . . شوش محبوبم برساند برای مرگ و دشمنان می برد. آه اگر به اینهمه شور و تیش در آنجا خاتمه بدهند و نگذارند باری قلبم در آغوش تو بزند و جذبه شور بیچمن، نگاه های پر از عشق و مصیبت من ترا بخش سازد . . . . .

آه چرا نمیتوانم آن نیم دیگری را از قلب خویش که بایست درینجا ترک کنم بمیدان جنگ ببرم تا قوت و نیروی من دوچندان باشد ۱۴۰۱

ما برای فتح و پیروزی میان می بندیم ولی آیا فتح مادر خون مانست؟ آیا جز به مرگ بجز دیگری میتوانیم دیده آرزوی پیروزی را بدوزیم؟ اگر نمیخواستند من و تو برای ابد از هم جدا شویم بجای آنکه سعادت ما را بتعویق اندازند می توانستند دوروزی بعد شبیور قشون کشی را

بصدا در آورند . . . آیا باید همیشه پنجه‌های جوانان نخست‌بخون دشمن و بعد از آن به‌خای سعادت رنگ شود ؟ . . . ما باید هماره بیرق فتح را در مقابل مردان بلند کنیم تا بتوانیم خویشتن را لحظه مغلوب عشق دوشیزگان ببینیم . . . . . نبدانم نیاکان ما بخون سرد پیری این کار را کردند و با اینکه حجت سعادت‌شان را با خون گرم جوانی مهر نمودند و آن را برای فرزندان خود به میراث گذاشتند ؟ آه ای افکار شوم دور شوید . . . خداوند گستاخی‌های مرا بیمار و مرا فکون ! . . . . . قلوب آنها پاک‌تر و اندیشه‌های شان روشتر از ما بود، آنها در نتیجه احساسات و عواطف خویش چون ما خوار و زبون نبودند . تحفه‌های ایشان برای مجبوه‌شان کرامی‌تر از ما بود . آنها بجای لباس‌های رنگین بیرق‌های افراشته فتح را به مجبوه‌های شان می‌بردند . . . . . اگر گناهان جوانی ما را نمی‌بخشیدند این خون گرم را بما نمدادند .

ای قلب آرام شو تو باید باشکوه و جلال بیشتری خود را با تقدیم کنی اینک روشنی صبح آفاق را فرا گرفته است . ظلمت شب فنا شده است . ستارگان ناپدید گردیده‌اند . ماه افول نموده است . این چیزهای کوچک جای خود را برای چیز بزرگتری گذاشته‌اند . تو نیز ای دل من ! بگذار اندیشه‌های تاریک نابود شوند ، آرزوهای کوچک از بین بروند . ستارگان رخنه‌تر ماهی تابنده‌تر و خورشید بزرگتر در آسمان تو طلوع کند . بگذار خود را مسلح سازم و همینکه فریاد شیپور بلند شود سیاهیان دیگر در پهلوی من فرار گیرند من باید آنجا باشم و دیگران به پهلوی من بایستند .

بلی وقتی از یک امید بریدیم باید آن را بکلی فراموش و خود را به آرزوی دیگری پیوند کرد . ولی قلبی که باز بجهت آرزو هاست هماره آنچه را بیشتر به او شادی می‌آورد بیشتر نمی‌بسنند ؟ یک لحظه مرد فاتحی هستم که همه دیده‌ها بمن نگران‌اند و همه سیاهیان به خوشبختی من رشک می‌برند . بر ارواح باشهامت و سلحشور حکومت میکنم . نگاه مرا از هر سو تحسین‌ها و آفرین‌ها ، تابعیت و تسلیم جلب می‌کند و مسرور می‌سازد . آواز دهل و شیپور برای من پیام شادی و نیروست . آوازی نیست که به دشمنان مغلوب من باس و حزن ، ناتوانی و افسردگی می‌آورد . شیشه اسپ من در میان اسپانیکه سواران شان مغلوب شده‌اند بلند است و گوشها برای شنیدن آن باز هستند . لجه دیگری خود را جوانی می‌یابم که هر لحظه ساغر قلبم از احساسات و عواطف لبریز است . جمال و جلال دنیا در حیطه نگاه من جمع میشود . عظمت روح من کوه‌ها و وادی‌ها را پرمیکند تخیل سعادت می‌کند که بتانی بطرف من می‌آید قلب مرا به تکان‌های ناگهانی عرضه میدارد . هر قدر نیاز مند می‌شوم خویشتن را بزرگتر می‌بینم . الوهیت و تقدس روح مرا در بر گرفته بهر تاریکی که رو برو می‌شوم آن را روشن می‌سازم با اینکه مغلوب و اسیر هستم بیشتر از فتح و پیروزی تمتع میکنم آنوقت سیا هی فاتح و نیرومندی بودم و اینوقت عاشق دلباخته هستم ، آنوقت توان و نیروی جسمانی من مردم را بدور من جمع میکرد و اکنون نیاز

روح من قلبی را برای من مسخر میکند نمیدانم آنچه کشور کشائی مرا شاد میسازد یا اینکه می بینم در چیه قلبی برویم کشوده شده است مایه سرور و نشاط است. آه که انسان را به چه قوه های مخالفی سیرده اند که با بازی کنند؟ قلب همه چیز را برای خود می خواهد و ساغرش را بمن تقدیم میکند که آنرا از عشق و مستی از عواطف و آرزوها پر کنم و جامی سلامتی خود سر کنم و دیوانه وار دروادی پر امن و آرامش سعادت رقصی کنم و گوشم را به آواز پر از جمالانی پرتا تیری وقف نمایم و ببینم در آغوش زهره تابنده و روشن و ماه زیبا همه چیز را جز آرزوی خود فراموش کرده ام . از آبهای زمینی ، سبزه ها ، اشجار ، وادی ها ، کوه ها ، دشت و دمن هائی که به من زندگی خوش و حیات بخشوده اند قبرها و آبداتی که تماشای آن همارا به خاطرات حزن می سپارد و در آن پدران و مادران ، خواهران و برادران من خفته و از دل خاک چشمشان برای دیدن خوشبختی و بد بختی بزرگی و کوچکی ، شکست و فتح من باز است چشم پوشیده ام . آن قوه مقدس دیگری که بنام دانائی و تعقل نظام اینهمه کائنات را استوار داشته است میگوید تو ساغر را بمن تقدیم کن تا آن را برای تو لبریز بسازم و آن را سلامتی دیگران بنوش و خویشتن را از فداکاری و جان بازی سرشار بساز ، مردانه وارد راه پرخطر خوشبختی گام زن و گوشت را به صدای پر از جلال و ابهت دهل و شیپور بسیار و خویشتن بر خو رشید حاکم ببین . خون و جان خودت را فراموش کن و شا دباش برای آنکه نگذاشته آن آب ها و سبزه ها خشک شوند آن وادی ها و کوه ها ، دشت ها و دمن ها را خطر تهدید کند آن قلب هائی را که در خاک خفته اند شاد بساز .... خداوندان نمیدانم وظیفه من چیست ؟ ۱۱۴ تومر ارهنوئی کن .... آیا بزرگترین ضعف بشر همین نیست که نمیتواند خوشبختیهای حقیقی و جاوید را از سعادت های غیر حقیقی و آنی جدا کند؟ تو چرا اینقدر آنها را بهم شبیه آفریده یا آنکه بشر چرا همیشه اشتباه میکند؟ آیا ما مذکور نیستیم؟ تو نسکو تر میدانی که اگر بتوانیم بفهمیم و اگر چشم ما کور نباشد اگر ما را باز چیه فریب نسازند هیچ کدامی آنقدر احمق نخواهیم بود که حقیقت خالدر را قربان کنیم ..... قلب بشر گواهی قوی تر از ندامت ها و حسرت های خود ندارد که بتو تقدیم کند و بدین وسیله از تو عفو و پوزش بخواهد .... اینک مسلح شدم .... خداوندان تو بمن مدد کن ... ای شتر مست با آنچه تزئینات خویش از جلو من رد شو و برودر سایه درختی که اشک های من آن را آب یاری کرده بیاسای تانم باز گردم جلوه های زیبایی خود را برای فریب قلب نا توان من مفرست روزی خواهی رسید که آواز مسرت بخش جرس تو قلب و روح مرا برقص آورد. ای اسپ توانا و دلبر من بیا و مرا بردار و بجائی ببر که می توانم از آنجا شکوه و پیروزی بیاورم ..... خداوندان ما را یاری کن تا با فتح در میدان جنگ ، جمال عشق را در فتح آرزوهای قلبی خویش تجلیل کنم و شکوه بخشم ..... هنوز یک ساعت دیگر دارم .... بلی یکبار بائست رفت ، آن پیره مرد مرا چون پدر دوست میدارد و مانند فرزند خودش فاتح و نیر و مند می خواهد .... آه قلب پیر او تنها به جوانی

دختر زیبایش زنده است.... وقتی او را از من دریغ نکرد یقین دارم دعای او در حق من قبول خواهد شد بایست با او وداع کنم.... در جنگ گذشته فرزند جوانش دست او را بوسید ولی نتوانست دیگر خود را با او نشان بدهد و مردانه جان سپرد درین جنگ کسی ندارد که او را بوداع پر افتخاری شاد کند آیا این وظیفه من نیست ؟- (خارج میشود) پرده می افتد .

صحنهٔ دوم

صحنه : درب یکی از قلعه های باشکوه افغانی
 پیر مرد : (در جلو درب) هنوز حرکت نکرده اید ؟ تو فع نداشتم ترا ببینم گفتند فشون در تاریکی حرکت میکند . آرزو مند بودم رویت را ببوسم .
 خلمی : نه خیر ولی وقت حرکت نزدیک است . چگو نه می توانستم بدون دیدن شما بروم .
 آدمم تا دست های شمارا برای وداع ببوسم . . . . .
 پیر مرد : (باخنده معنی داری) بلی برای بوسه وداع آمدمی . . . . .
 خلمی : (سرس را باین می افکند) نتوانستم . بی آمدن بروم . آدمم تا دعای شما را بگیرم . . . . .
 پیر مرد : دعای من .. من دعا میکنم که خدا شمارا فتح ارزانی کند ولی آه جز این نمیتوانم دعای دیگری بکنم . . این دعای من همواره مستجاب می شود .
 بارها در جنگ گذشته نیز در همین جا ، در جلو درب همین قلعه دعا کرده ام و جوانان فتح کرده اند ولی نمیدانم من فرا موش کردم یا آنکه خدا نخواست فرزند جوان من باز گردد . . . . .
 او خود میدانم که من شکایتی از مرگ او ندارم و بدان جنگ و فتح شاد بودم ، هر چند آخرین مبره زندگی مرا تند باد آن حادثه فرو ریخت . مرگ او دیگر امید فرزند را در قلب من کشت ولی آرزوی فتح در روح من چه قوتی دارد که همواره زنده مانده است . . . . .
 باز هم شکر میکنم ، من در چشم هر جوانی سیمای او را زنده می بینم . اینک تو در مقابل من ایستاده هستی ، چند دقیقه بیشتر دوسه جوان دیگر نیز از این راه گذشتند خیال میکردم که فرزند من با ایشان یکجا از جلو من گذشت اکنون او را در پهلوی تو ایستاده می بینم عزیز من گمان میکنم که این وهمی است که از دماغ پیر من برون می آید من معتقد هستم که آنها بیکه خود را فدا کرده اند نه مرده اند و روح آنها همیشه با آنها بیکه بعقیده که ایشان داشتند و راهی که ایشان تعقیب می کردند معتقد و همراه است یاری میکند و از ایشان دور نه میشود . همین حالا که از خانه برون می شدم عینو نمازش را تمام کرده مشغول دعا بود دیدم تبسم حزینی در لب های او نمودار گشت پرسیدم چرا میخند دگفت « برادر جوانم رگم را دیدم که بر فراز قلعه گذشت . بالهای نورانی او چون آفتاب میدرخشید

بمن گفت که نیازهای مرا بجائی که میخواهم رهنمونی خواهد کرد و بهم نخلمی رادر میدان معرکه همراهی خواهد نمود و او را تنها نخواهد گذاشت در گرمی و جوش جنگ بروی اونسیم سرد و بروی دشمنانش شعله های سوزنده حواله خواهد کرد پدیرجان آبا خود را بتو نشان نداد؟»

نخلمی : راستی شاهم اورادید ید ؟

پیره مرد : يك لحظه ازچشمان من دور نیست ولی دیگر بامن حرف نه می زند . او میداند که قلب پدر پیرش محتاج تسلی اونیست و خود عتیقه دارد که فرزندش در آغوش مرگ آسوده تراست و جوار رحمت خداوندی از لطف پدر این تر ، گرمی تر و گوارا تر می باشد .

نخلمی : عینو نام مرا گرفت ؟ آیا برای من دعا میکرد ؟

پیره مرد : بلی حتی دیشب تمام شب مشغول رازو نیاز بود . هرچند میخواست . . . . . احساساتش را در حجاب حیا از من نهان کند ولی من پدر او هستم او را در دامن خویش بار آورده ام من می دانم که او وقتی خدا را پرستش می کند ترا فراموش نمیکند .

نخلمی : برای من شنیدن این خبر قوت و امید است . خوب شد تو اونستم . . . . . خود را برای وداع برسانم . من یقین دارم که دعای شما و نیاز عینو برای من فتح و پیروزی می آورد .

پیره مرد : بلی فرزند خدا تنها نیازهای صمیمی و پاک بندگان خود را می پذیرد . او چیزی را قبول نمیکند که سزاوار آستان کبر یای او باشد . من خیالی آرزو مند بودم جبین ترا ، جبینی را که آیت فتح و نصرت از ان خوانده میشود بروسم ولی بتو میگوریم که هر جوان فتح میکند ولی اگر خودش خطوط در خشته جبهه پاک خود را نزاید . برای تو قلب قوی و روشن نیاز میکنم و یقین دارم تا وقتیکه قلب تو برای اطاعت از قوانین مقدس دین و نظام بازا است همیشه دستت را از قبضه شمشیر جدا کنی عرق مجاهدات و پیروزی را از جبین خویش با آن پاک خواهی کرد . ولی (تسم معنی داری میکند) تکرار این کلمات و وداع کلماتیست که از قلب جوانان پیر و نوان می آید ولی تدبیر پیران با آن موافق نیست .

نخلمی : (مجبورانه) ولی چطور میتوان خوشترن را از اظهار مطلب پاکتی بازداشت ؟ البته شمارا عفو می کنید .

پیره مرد : بلی فرزندان من ، من ترا عفو می کنم ولی خیر داری که وداع سفر را تلخ می سازد این را کسی می تواند خوب تر بفهمد که بیشتر سفر کرده و بیشتر به وداع مجبور شده است ، آنهم کسیکه در جوانی پیره مرد دلسوزی نداشته است که در درب قلعه مجبور

با نصیحت کند . وداع..... وداع جز خاطره غم انگیزی نیست که حساس ترین گوشه قلب را برای خود انتخاب می کند .

خلمی : (معجوبانه) اما.....

پیره مرد : آیا چه؟ آخر او را خواهید دید . چه قدر خوبست بجای آنکه یکدگر در اشک و اندوه ترک کنید در خنده و سرور با هم یکجا شوید .

خلمی : من نمی توانم آرزو داشته باشم که باری او را دیده خواهم توانست . چگونگی میتوانم بمیدان جنسک بروم و امید باز گشتن را در دل ببرم ؟

پیره مرد : تو بفتح خود یقین نداری؟

خلمی : یقین دارم که قشون ما فتح خواهد کرد ولی اگر امثال ما زنده میمانیم این لذت و افتخار مشکوک است .

پیره مرد : کی میدانند که کی می میرد . من امیدوارم و دعا میکنم که فاتح بازگردی تو جوان هستی و باید بدانی که جوان جز بیاس نمیبرد . جوان خود آرزو و امید است و زندگی او زندگی امید و آرزوی او است .

خلمی : من به هیچ وجه مایوس نمی شوم ولی آرزوی من بامن نخواهد مرد آیاروح فرزند جوان شما امروز صبح با بالهای زنده و رخشنده از فراز این قلعه عبور نکرد و به عیث تسلی پر از محبت خود را اهدا نمود؟ ولی مصمم هستم که زنده باز نگردم .

پیره مرد : بهتر است بگوئی مصمم هستی که مغلوب باز نگردی . زندگی در فتح و مرگ در مغلوبیت است .

خلمی : آری اگر فاتح باز میگردم..... آن نگاه (سرش را بیرومی بردارد)

پیره مرد : بلی فرزند من آن نگاه با گردن افراشته و چشم بلند او را خواهی دید که برق شمشیر فاتح تو در لبهای او بچیلو تبسم سرور و افتخار میدرخشد . ولی درین وقت مسلحت نهی بشم اورا ببینی .

خلمی : پدر عزیز من ! قبول میکنم . من هماره به بزرگان خود مطیع خواهم بود تمام جوانان و پهلوانان قوم ما به بزرگان خود اطاعت دارند .

پیره مرد : (چین اورامی بوسد) برو فرزند امن برای تو دعا میکنم که هنگام بازگشتن وقتی بر قبر من بایستی و دعا کنی دعای تو نیاز یک سیاهی مغلوب نباشد . خدا شکایت را نه می پذیرد دعای یک سیاهی مغلوب جز شکایت رنگ دیگری ندارد . خداوند شکر و سپاس را دوست دارد و این همیشه از کسانی که فاتح و پیروزند ساخته است .

خلمی : من هم آرزو دارم و یقین میکنم که وقتی دست شما را ببوسم لب من لیبی نباشد که خنده فتح و پیروزی در آن دیده شده شود .

پیره مرد؛ شاید وقت حرکت نزدیک باشد؟ (صدای دهل و شیپور بلند میشود)
 لعلمی؛ (بدیدو اقلعه می نگرند) صدای دهل حرکت است. همین حالا باید حرکت کنیم.
 پیره مرد؛ برو فرزند من! خدا حافظ تو باد!!..... شاید دیگر ترا نبینم زیرا عمر من به آخر
 رسیده است. من از همین حالا جگر گوشه خود را به شرافت و مردی تو می سپارم؛ او از تست.
 من مرده یا زنده باشم اگر زنده و فاتح بازگشتی سر راست درب این قلعه بروی تو کشوده
 خواهد شد. در آنوقت من زنده نخواهم بود تا با تو و عروست همراهی کنم. شتر محبوب من
 از من و کالت خواهد کرد و محمل سعادت شمارا خواهد بر داشت. ترا بخدا می سپارم.
 لعلمی؛ (دست های پیره مرد را می بوسد) خدا حافظ..... شما بقول شرافت و مردی
 اعتماد کنید و مطمئن باشید..... (روان میشود)
 لعلمی؛ (با خود) خدا حافظ..... او از تست اگر زنده و فاتح بازگشتی درب این قلعه سر راست بروی
 تو کشوده خواهد شد..... او از تست..... اگر زنده و فاتح..... بازگشتی..... صرف اگر
 بازگشتم سعادت مند نخواهم شد..... خداونداتو اورا حفظ کن !!! ..
 (آواز دهل بلندتر میشود. صدای شیپور و غریو ترانه سپاهیان بگوش میرسد.)
 (برده می افتد)

صحنه سوم!

درب همان قلعه.....
 پیره مرد؛ (تنها)..... آه فرزند عزیز من دیگر تو بجننگ نه می روی و برای پدر بدبخت
 و ناتوانت افتخار نه می آوری..... خاک قوت و جوانی ترا برای ابد پوشیده است...
 باز هم مرگ نمی تواند سیمای ترا از من پنهان کند؟ من ترا صد امیزنم ولی تو برای همیشه
 ساکت شده..... نگاه من از اینجا در قبر تو نفوذ میکند نیک می بینم که به حیرت به من نگاه
 میکنی و با تبسم ساکتانه بمن میگوئی که مرگ آرزو هایت را از تو برده و ارمانی برای تو
 نگذاشته است بمن گفتند تیر مرگ سینه ترا شکافت و در قلب تو فرورفت..... آری من نیز
 درد آن ضربت را در قلب خود حس میکنم..... خداوند چرا مرا بیچاره و ناتوان
 ساختی؟!..... بلی قشون حرکت کرد..... امروز باروز یکه روی ترا بوسیدم هیچ فرقی
 ندارد..... هنوز آن دهل و شیپور کهنه نشده اند که تو قدم هایت را با آهنک آنها
 درست میکردی. گوئی من از همان روز تا این دقایق از جای خود حرکت نکرده ام و همان
 صداها بگوشم میرسند..... پروردگارا چه وقت دردهای مرا خاتمه خواهی داد. ..
 این راه زندگی چقدر دور است..... برای پیری که عسای او شکسته، پایش ناتوان و قلبش
 رنجور است دور تراست. برای کسیکه همراهش او را ترک کرده است سخت خسته

کننده است . . . . . آنجا قبرستانی که نیاکان من در آن خفته اند روی پشته معلوم میشود حتی قدمهای ناتوان من میتواند در چند دقیقه به آنجا برسد . . . . . من نیز جز به آنجا بجای دیگری نمیروم. راه زندگی انجامش همانجاست ولی باز هم نمیتوانم دریایان شصت سال خود را در آنجا بیابم . . . . . میگویند عمر زودگذر و کوتاه است این را کسی میتواند بگوید که يك امچه بدبختی و اندوه او را يك عمر دراز خسته نساخته و اذیت نسکرده است خداوند امرا عفو کن این توهستی که در پیدر عاطفه شدید خلق کرده و بشر را طوری ساخته که باری به شکایت حس سیاسی و شکر را در خود بکشد و خود را بدبخت تر بسازد. آیا غلغلی فرزندان من نیست؟ آیا او عوضی نیست که بمن داده؟ راستی تو عصا و همراه دیگری بمن بخشوده او را حفظ کن و مرا ببخش این بنده ناسیاس را تو قابل شکر بساز و سرش را به آستان خویش برای عبودیت بپذیر! بلی باید بروم نمیدانم این دختر چه حال دارد. در چشمان او عشق و صمیمیت می بینم آیا نگاه آنها درد دیوارهای این قلعه نفوذ نکرده و آنها همدیگرشان را ندیده اند. چرا نگذاشتم باهم وداع کنند . . . . . اگر باز نگرود و نتوانند یکدیگرشان را ببینند آیا بد بختی دو قلب يك ، دو دل عاشق . . . . . مرگ دو آرزوی شدید جوانی روح مرا ناقرار نمی سازد؟ . . . . . ولی حالا رفته است. تنها من می توانم حس کنم که نگاه آخرین او چه فوت مغلوب کننده در خود داشت. خیال کردم دیوارهای قلعه را ویران خواهد کرد ولی در قلب سرد و پیر من اثری نکرد. . . . . آه انسانها چقدر از هم دور و تا چه اندازه بهم شبیه هستند؟ . . . . . اگر مادر عینو به دخترش افسانه خود و من را گفته باشد او را از من نارضا ساخته خواهد بود. آه آنروز چقدر قشنگ بود. جوانی چه قدرت بزرگ است! کمی میتوانست مرا از وداع مانع شود آیا من برای جنگ میان نه بسته بودم . . . . . هنوز گرمی آن بوسه وداع را در لبهای سرد خویش حس میکنم . . . . . من که خود سرگذشت شوریده دارم چرا غلغلی را ازین لحظه شیرین محروم ساخته . . . . . آری وداع خیلی شیرین ولی سخت حسرت انگیز است. آیا آن قدرتی را که من ازان دقیقه گرفتیم سپاهی دیگری در میدان جنگ داشت؟؟؛ خاطره آنروز در قلب من جاوید است . . . روزگار نمیتواند معبد باشکوهی را چون قلب عاشق که صورت آسمانی محبوبش آن را تزئین می کند و نیازهای يك و آرزوهای ارجمند او آن را عظیم و مجلل می سازد ویران کند. اینك موهای من سپیده هستند ولی رنگ آن خاطره پراز جوانی را حفظ کرده ام. از همان روز حس میکردم که هر لحظه که از عمر آن میگذرد مرا بزرگتر می سازد امروز می بینم که مانند کوه عظیم الشانی سرم را برف های سرد پیری پوشیده است ولی دامن من از آن گلهای آتشی که گرمی خود را از عشق و جوانی گرفته اند پراست . . . . . و بر وادیهای زیبای حیات وادی هائیکه خزان نمیتواند خاطرات بهار را از قلب آن برون کند

حکومت میکنم . . . . اینهمه عظمت و بلالی که امروز در قلب خود حس میکنم همه مرهون نیازهای همان یک روز است روزیکه دیگر نتوانستم به آفتاب آن چشم بکشایم و تنها امروز می توانستم نظیر آن را ببینم ولی برای من مقدر نبود و نگذاشتم لخمی و عینو باهم وداع کنند . . . . آه تنها همان شادی جوانیست که میتواند یاس و اندوه پیری را تخفیف کند . . . . پیره مردانیکه به حسرت از یاد آن روزگاران اشک میریزند طفل اند . . . . حتی مرگ فرزند جوانم نتوانست بکلی مرا ازین خاطرات محروم بسازد . . . . راستی بدبختی من خیلی بزرگ است . . . . . دیگر همه صداها خاموش شده اند و قشون رفته است . . . . آنجا در میدان جنگ مرگ و افتخار منتظر آنهاست و کشتن این دوقوه بزرگ کامهای شانرا تیزتر می سازد . . . . چه وقت میتوانم بیقین بدانم که کدام یک قوی تر است خوف یا رجا . . . . آه لخمی . . . . . خدا . . . . . (دروازه قلعه از داخل باز میشود) (عینو روی صحنه می آید)

عینو: پدرجان شاید نخواست برای وداع بیاید تا چه وقت انتظار میکشی من از برج قلعه دیدم قشون حرکت کرده است همه رفته اند .

پیره مرد: فرزند من . . . . آمده بود با او وداع کردم . . . . آ یا . . . . عینو: آمده بود ؟ ؟ آ یا باز می آید و منتظر او هستی ؟

پیره مرد: نی فرزندم با او وداع کرده ام . با قشون حرکت کرده است . البته باز میگردد ولی وقتی جنگ تمام شود و قشون باز گردد . . . . آ یا مرا . . . .

عینو: آه پدرجان مرا عفو کن آرزو مند بودم یکمرتبه اورا ببینم . . . . .

پیره مرد: فرزندم مرا عفو کن . . . . او خیلی آرزو داشت ترا ببیند ولی من نگذاشتم (به قلعه داخل میشود)

عینو: (آهسته با خود) بلی میدانم تو اورا نگذاشته . . . . او خیلی آرزو داشت نی خدا نخواست . . . . خداوندا آ یا تو خواهی خواست ؟ ؟ . . . .

پیره مرد: بیا فرزند . . . میخوام وضو کنم . . . .

عینو: (درب قلعه را می بندد) می آیم . . .

(پرده می افتد)

صحنه چهارم :- پس از نه ماه

پیره مرد: (درست تر)؛ فرزند من اندکی آب در حلقم فرو ریز!
 عینو: (آب را با او میدهد) پدر جان امروز خیای تشنه میشوی .
 پیره مرد: فرزند من اینجا پیش روی من نزدیک بنشین..... آری خیای تشنه میشوم انسان تا وقتی که
 زنده است خیال میکند زندگی بجز تشنگی نیست . اکنون می بینم که مرک هم برای ما
 جز تشنگی چیزی ندارد. خدامیدانند این عطش شدید بشر در کجا و بچه چیز ختم میشود ؟ چه
 وقت و در کجا خلق ما تر خواهد شد؟؟
 عینو: پدر جان چرا از مرک صحبت میکنی این صحبت تو مرا تنها می سازد....
 پیره مرد: فرزند من چرا کوشش کنم که ترا فریب بدهم راهی در جلو نگاه من باز شده است
 تشنه باید آن را ببینم و ترا ترک کنم..... حس میکنم تشنه میمیرم.....
 یک کمی آب به حلقم فرو ریز....
 عینو: خداوند با من و او رحم کن.... مرادین دنیای بزرگ تنها میکند اری؟ من نمیتوانم حتی
 درین قلعه.... حتی در اتاق خود تنها بمانم....
 پیره مرد: فرزند من آب خواستم.
 عینو: (آب را در حلق او میریزد) پدر جان که می توانی تنها بی فرزند ترا به نگاه
 رحم و شفقت پر کنی... چطور میتوانی بمن بگوئی که مرا ترک میکنی؟.....
 پیره مرد: خدا... راستی جز خدا کسی نیست که من ترا باو بسپارم.. او ست که مرا از توجدا
 میکند و هم او خواهد بود که بر تو بدیده رحم و شفقت بشکند... آیا او به بندگان خود
 مهر بان تر از پدر نیست فرزند من گریه ممکن...
 عینو: آری خدا بزرگ و مهربان است او ترا صحت خواهد داد و بهتر میداند که سعادت من در
 زنده ماندن تست او به من رحم خواهد کرد...
 پیره مرد: عینو! خدا هزاره مهر بان است . گاهی با مصیبت میفرستد و سختی می آورد ولی اینهم
 از ما رحم اوست..... ما خیال میکنیم که ما را زحمت میدهد . بشر نمیتواند خوشبختی و
 بدبختی خود را بداند... تمام عمر در پی سعادت خود سرگردان است در حالیکه سعادت
 و خوشبختی او از او دور نیست او نمیتواند آن را بشناسد. ما خیلی ضعیف و نادان خلق شده ایم...
 اگر صرف بتوانیم سعادت خود را تمیز بدهیم... راه و چاره دیگری برای این کار
 در نزد ما موجود نیست جز اینکه ایمان داشته باشیم که آنچه خدا میکند همان برای ما نیکوست
 و سعادت مادر رضای اوست .

عینو: من چگونه می توانم باغمهای خود تنها مقاومت کنم . پدرجان...

پیره مرد ، فرزند من شکایت مسکن . . . . اگر میتوانی اشک مریز . . . . به من گوش بده . . . . آه ماه گذشت قشون ماهنوز بازنگشته است . کاش میتوانستم یکبار خلمی را ببینم . . . فرزند من وقتی با او وداع میکردم با او گفته بودم که تو از ان اوئی و اگر باز گشت در ب این قلعه بروی او کسورده خواهد بود . و شتر من محمل شمارا خواهد برد داشت تو باید این را بیاد داشته باشی . . . . تو توسیه میکنم که در تمام دقا یقز ندگی با واطاعت و محبت داشته باشی . . . . تو در زندگی تنها هستی . کسی دیگر نداری که یک گوشه قلبت را از بسازی دلت راسرا باوقف محبت او کن و یقین داشته باش که یک زن سعادت و خوشبختی بزرگ تر از ان برایش متصور نیست که قلبش پر از عشق و محبت شو هر ش باشد . یگانه دارائی من تو هستی که آن را ترک میکنم و بخند امی سپارم . همه چیزها را مانند خودت به خودت می سپارم . عقیده داشته باش که سعادت هر کس بدست خود اوست . خداوند به همه بندگان خود نظر لطف و مروت دارد و نام کسانی را که او را می پرستند دوست دارد . آنها نیکه بدبخت می شوند بدبختی شان محصول اعمال نیکات خود شان است خداوند آنها را عقوبت می کند برای آنکه آنها بخود ضرر رسانیده اند . نیک بختان را نعمت و نواز می بخشد برای آنکه آنها خود را سازوار آن ساخته اند و نه بدی بندگان نمیتواند بخدا ضرری برساند و نیکی ایشان جز برای خود شان مفید نیست . . . . من باقلب و روح خود شهادت میدهم که خدا یکی است . مهربان و بخشنده است . . . . دعا کن که گناهان مرا عفو کند . . . . فرزند من خدا حافظ . . . . خداوند مرا در یاب . . . . (جان میدهد)

عینو: (فریاد میکنند) آه پدر جان ترا چه میشود . . . . چرا ای شهید گهتاریسکو رازود خاتمه بخشیدی چرا ساکت شدی . . . . پدرجان حرف بزن . . . . پس نیکی و صلاح بیاموز . . . . آه ترا چه میشود ؟ . . . . خداوند او را بیامرز . . . . قلبی که شصت سال به عاطفه و عشق گرم بود ، از کوچکترین اشتباهی در آتش ندامت می سوزد جز آرزوهای نیک امید در آن نبود . . . . سرد شده است . . . . چشمیکه نیاز آن را اشک آلود می ساخت بروی دنیا و زندگی پوشیده شد . یکبری که شصت سال تمام حرکت کرد . . . . در یک لحظه ساکن و آرام شد . . . . دیگر مرانسلی نمیدهد . . . . تنهایی مرا نمیتواند ببیند . . . . برای سعادت من نمیتواند دعا کند او در آخرین نگاه خویش همه چیز را انجام داد . لحظه که مرگ می آورد نگاهی مختصری که بر روی مرگ دوخته میشود در یک آن کارهای چندین ساله زندگی را می تواند انجام دهد . . . . آه . . . . آه . . . . پدرجان چرا مرا بیگس گذاشتی (ضعیف بر او دستوا می میشود)

پرده می افتد

صحنه پنجم: پس از ۳ ماه

(در فرار گاه اردو، حلمی در خیمه خود ....)

حلمی: نیدانم بابای بزرگ چرا امرداد اینجا فرود آئیم... بیش از سه میل به شهر نمانده است. یاور: احمد شاه کبیر بهتر از ما میداند..... هنوز تازه شام شده است قشون می توانست تا خفتن بشهر برسد.

حلمی: شاید نمیخواهد فتح درخشان خود را در ظلمت شب به شهر ببرد.

یاور: بلی جز این شده نمیتواند...

حلمی: ولی کسانیکه و طیفه خود را انجام داده اند و بعد از یک سال فاتحانه به شهر خود وارد میشوند چه دلها که منتظر آنهاست. امشب در خانه سپاهیان انتظار و شوق حکومت میکند.

یاور: آری ولی چه میشود؟ بهترست آنها را مشتاق تر بیایم.

حلمی: شهر خبر دارد که قشون باز گشته است ولی ما هیچ نیدانیم در شهر چه خبر است.

یاور: همه کس شاد و خرم است.

حلمی: دلهای حزین نیز بی شمار است آنها کیه منتظر فرزندان، شوهران و برادران شان نیستند.....

یاور: ولی تا اکنون کسی از کشتگان بصورت صحیح اطلاع ندارد.....

حلمی: پس شب سختی بر شهر حکم فرماست همه کس حزین است زیرا هر پدر و مادر از فرزند خود متوقع جانباز است و او آمده می شمرد....

یاور: آری...

حلمی: امشب خوف و رجا باد دلها بازی میکند. بهر صورت می توانی بروی... یکبار

خیمه ها را ببین و امر بابای بزرگ را به پیره داران برسان که هیچ فردی حق ندارد

پیش از قشون بشهر برود.

یاور: اطاعت. (خارج میشود)

حلمی: (تنها)..... یکسال تمام..... انتظار مرگ. مسافرت.....

سفر یکه از تسلی و داع عاری باشد..... آه چقدر سخت میگردد گوئی پیش از وداع

از دیدار او محروم شده باشم. گذشت. اکنون بیش از سه میل از هم فاصله نداریم.

دوماه پیش ازین هزاران میل از دور بودم. چندین کوه در میان بود ولی امر روز عصر

هنگامیکه بر تپه بر آمدم قلعه که سعادت مراد آن محصور ساخته اند معلوم می شد.

آیا من نمیتوانستم ببینم یا حقیقتا در اطراف آن هیچ کسی دیده نمیشد. ولی من میتوانم

این سه میل راه را قطع کنم و خوشترن را به او برسانم. چه لازم بود در اینجا فرود آئیم.

اگر امروز می رفتیم و حالا به خوشبختی های خود میرسیدیم از عظمت قشون کم می شد؟

آياهمه سپاهيان باين خوش نبودند، يك امر قوما ندان بزرگ هزاران هزار آرزوی شديد را متوقف ساخت. آيا خودش مائل بود امشب راجای آنکه در يك خيمه نظامی سحر کند در قصر شهنشاهی بگذراند؟ شاید برای او همین ترتیب خوش آیند است ولی من چه مجبورت دارم؟ قانون، امر، اطاعت، وظیفه... بلی اینها همه قابل احترام است ولی آیامن بحيث يك سپاهی وظیفه خود را انجام نداده ام؟ وظیفه من جنگ و فتح، اطاعت به قبول و استقبال مرگ بود... آيا امتحان خود را ندادم؟

آيامن اول کسی نبودم که اسپ خود را بدریا افکنم؟ آيا درب سه قلعه را من نکشدم؟ آيا دوبار بر قلب عسکر دشمن جز من دیگری حمله کرد؟ آيا بابای بزرگ، قوماندان اعظم سه بار جین مرانو سید... حالا دو پاس از شب گذشته است ولی هنوز در اینجا هستم تا نظام عسکر برهم نخورد دیگر هیچ خطری نیست آخرین وظیفه خود را هم انجام داده ام اگر يك پاس بیشتر از دیگران میروم چه میشود؟ میتوانم تا وقت حرکت قشون بازگردم... ولی یکبار بایست خود را رسانید... آه آن پیره مرد، اگر زنده باشد چه اندازه مسرور خواهد شد؟! من فاتح و زنده بازگشته ام عینودرب قلعه را سر راست بروی من خواهد کشود او را در آغوش میکشم... آه این چه صدا نیست که به من میگوید قانون را احترام کن... مر... تو حق نداری پیش از دیگران بروی... این صدای قانون است... نی محض خیال میکنم... من باید بروم هیچ دلیلی نمیتوانم مرا باز دارد. اینجا جز يك انتظار کننده وظیفه دیگری متوجه من نیست. میخواهم در عرض آنکه بخوابم و استراحت کنم خود را به مجبوی برسانم که یکسال تمام بدون وداع او را ترك کرده ام. بایست حرکت کرد... بلی باید وقت را از دست نداد... آه چهره متبسم تو مرا بسوی خود میکشاند تو آغوش را برای من باز کرده... آه این دست تست که روی زنجیر درب قلعه گذاشته شده است؟ آيا آن را بروی من می کشائی... بلی عینو آن را بکشای اینک من آمده ام زنده و فاتح باز گشته ام. نخست بگذار ترا در آغوش کشم آنکاه آن پیره مرد را بیدار کن... آه این توهستی... تو مرا نگذاشتی وداع کنم. دست های مرتش تو بچه قوتی زنجیر را برای من میکشاید... بگذار زود دست ترا ببوسم... من افسانه جنگ را وقت دیگری بتو خواهم گفت... اول بگذار عینو را در آغوش کشم... راستی چه در دست گفته بودی، بهتر است بجای آنکه یکدگر را در حسرت و اندوه ترك کنید بشادی و خنده استقبال نمائید... اینک من هستم... بسوی تومی آیم... (از خیمه خارج میشود)

برده می افتد

صحنه ششم :

لحلمی : (دروازه قلعه رامی گوید) چرا باز نمیکنند ؟ آیا داخل این قلعه کسی نیست ؟
 (مجدداً شدت درب رامی گوید) آیا خواب پیر مردان هم اینقدر سنگین می شود ...
 باید اندکی مکث کنم ... آیا اونگفته بود که اگر زنده و فاتح باز کردم درب قلعه سر راست
 بروی من کشوده خواهد شد ... ؟ ... ؟ آیا من زنده و فاتح نیامده ام ؟ آیا این همان
 قلعه سعادت من نیست ... ؟ چرا باز نمیکنند . ۱۴

(بدرون قلعه سنگ می افکند) حالا هم صدائی شنیده نمی شود ... آیا بجائی رفته اند ؟
 (مجدداً سنگ می اندازد) صدای پای است ... نزدیک می شود ... قدمهای جوانی
 بطرف من می آید ... آن پیره مرد نمیتواند باین قدمهای تند بیاید . آه چرا نمیتوانم
 بدانم بکست ... بلی بیدار شدند ... آیا درین لحظه متوقع ورود من نیست ؟ عینو اگر
 تو باشی برای من چه سعادت بزرگ است من یقین دارم که تو نیز مرا مانند سعادت خویش
 استقبال میکنی ... فردا افسانه های دلیری من ترا شاد خواهد ساخت ... خداوند آذرب
 سه قلعه را به نیروی جوانی و قدرت شها مت کشودم درب این قلعه را بروی نیازهای
 من باز کن ! ... اینجا آغوش سعادت بروی من باز میشود ... آغوش پیره مردی
 که چون فرزندش مرادوست دارد ... آغوش محبوبی که او را از جان دوست دارم ...
 آه بین الطلوع عین تاریکی و روشنی را بهم آمیخته است ... آیا خواهی تو انست پیش
 از طلوع خود را به اردو برسانم ... (از پشت دروازه صدای زنی جوان شنیده می شود) :
 کبست و کرا میخواهد ؟

لحلمی : این من هستم . کسی که بصدای تو آشناست ...

عینو : من میدانم تو که هستی و کرا میخواهی ...

لحلمی : دروازه را باز کن ... این من هستم . آیا صدای مرا نمیشناسی .. کجا کجا کجاست
 عینو : کجا یکساعت پیش مرده است تو که از مرگ او خبر نداری چطور میتوانی دعوی
 آشنائی کنی ؟ ۱۴

لحلمی : مرده است ... آه ... دروازه را باز کن تا با هم گریه کنیم این من هستم ...
 لحلمی ...

عینو : لحلمی با عسا کر فاتح می آید ... او با صدای دهل و شیپور فاتحین می آید .
 او با جوانان و سپاهیان می آید ... باز گردن ترانی شناسم ...

لحلمی : من کسی دیگر نیستم ... عینو من لحلمی هستم آیا اینقدر زود فراموش
 شده ام ؟ ۱۴

عینو: آیا فو جیکه آواز فتح آن آفاق راپرز کرده است چنین خموشانه بشهر وارد شده است ..... بی دهل و شپیور می آید..... آیا لخلمی از فاتحین نیست؟
 لخلمی: من لخلمی هستم... زنده و فاتح بازگشته ام. چرا درب قلعه را سر راست بروی من نیکشانی..... چرا مرا نه می شناسی..... وقت میگذرد..... شتاب کن و مرا دریاب.....

عینو: ترا چه شده است... تنهاستی؟

لخلمی: چیزی نیست... دروازه را باز کن... آری تنهاستم.

عینو: چرا تنها آمدی..

لخلمی: برای آنکه دیگر توان نداشتم مهجور باشم و تو انم ترا ببینم. بیشتر از دیگران آمدم تا با انگاه مختصری بر تو، فردا خود را حقیقتاً بزرگ و فاتح ببینم. من باید زود بازگردم...

عینو: چرا زود باز میگردی..

لخلمی: برای آنکه باید با عساکر یکجا بشهر وارد شوم. پیش از آنکه روز شود باید در ار دو باشم... سه میل راه در پیش دارم.

عینو: درب این قلعه بر وی کسی باز نمیشود که برای خا طریک زن فاقا نو نرا بشکند و وظیفه را فراموش کند.....

لخلمی: عینو این صدای تست که قلب مرا می شکند؟؟

عینو: بلی باز گرد من نمی توانم ترا ببینم...

لخلمی: مرا عفو کن... اگر بدرت زنده می بود چنین نمیگرد...
 عینو: به مرد گمان تهمت ممکن... باز گرد... بر و تا فاقا نو ن ترا عفو کند...
 (گریه کیلوی او را می گیرد)

لخلمی: (مات و سانه باز میگردد) بلی تا فاقا نو ن...
 عینو: (مات و سانه باز میگردد) بلی تا فاقا نو ن...
 عینو: (مات و سانه باز میگردد) بلی تا فاقا نو ن...

پرده می افتد

پایان

پښتنو د شاهانو پاد دربارګی

ښاغلی بیتوا :

د پخوانو پښتنو د عامې طبقې او غریبانو خو هم د نوي دلاسه وشوه چه پښتو ټي د زمانې د هر راز

ښاغلی « بیتوا »

ژبي شاعران پکښې پيدا شوه او د خپلې ژبې ادب ټي تر خپله و سه پوري ، د نو رو په زرو کالو روزل شو وژبو له ادبه سره تقریباً څښک پر څښک ودراره کله شه هم دوی شاهان نه وه ، مگر بياني هم خپل د غر يبي پکور کښې د ملي ژبې د پانګې زياتولو دپاره راز راز « پتي خزانه » راغونډې کړې دي ، چه اوس ټي د پښتو فضلا کله د سايجان ما کوله کېږدي . څخه نيمه چپاوشوې خزانه را باسي او کله د محمد هوتک پر « پته خزانه » چه د پښتوله هر راز مرغلرو دکه ده پېښېږي . کله د هيلماند پر غاډو د بست په کښه والو کښې د « سالووزمه » لټوي او کله د شيخ متي کږه « د خدای دميني » شرک پلاس ورځي . ښکته نو اوس غواړي چه سر بېره د غر يبانو پر کورود پښو انيو شاهانو په دربارو کښې هم پښتو لټوي او مقام ټي لمانته څر گند کړي .

دېر بڼه ! مگر تاسي ته خوبه تره معلومه ده چه انسان په ژوند کښې چه هر شوني او دېرې هغوني ټي د ژوند مشکلات او اړي هم دېرېږي ، په افکارو کښې هم دهغه انسان افکار چه ساده او بسيط ژوند لري دهغه انسان له افکارو سره چه مقيد او لوړ ژوند کوي دېر توپير لري ، د ساده ژوند افکار ساده او محدود دي ، د لوړ ژوند افکار که څه هم لوړ به وي ، مگر په همغه اندازه پریشانه او باشلي هم وي ، دېر خلک چه د خپلو افکارو پر اداره کولو واک نلري ليدل شوي دي چه دېر ديو افکارو تر اغېزې لاندې ټي خپل موجوديت بايللي دي ، کله وي چه يوه جزوي مسئله ټي افکار جلب کړي او هغې مسئلې ته تر لزوم دېر زيات اهميت ور کوي او کله يادي چه دېر مهمه موضوع ټي (چه فرضاً ديو ملت ژوند پوري تړلوي) له نظره ولوېږي او هيڅ اهميت نه ور کوي .

اوس نوراشی، خپل شاهان و کورو (۱) چه تردې تأثیر لاندی راغلی دی که نه؟ او په هغه
بهرانی وضعیت کې چې یو عجمی وزیر، ویل: «زه په هنداره کې نه گورم چه د یوه عجمی مخ ونه وینم»
پښتو شاهانو چه هم د اسلام او هم د ملیت مینان وه څه حال درلود؟ ددې پوښتنو لخوا ب څو به پخپله
په لاندی کړشو کې ووايه شی.

او په مختصر ډول به د هغو شاهانو نو مونه چه پښتو ئې پخپلو در بارو کې رو زلې ده
په ترتیب سره راوړو او د هغو خدمتو چه خپلی ژبی ته ئې کړی دی تر هغه ځایه چه مووسوی یادونه و کو:

۱: - دامیر کروړ پښتو پالنه (۵۱۰۰)

امیر کروړ دامیر یو لادسوری زوی و، او د غور له سوری پښتو شاهانو څخه و، چه په ۱۳۹ هـ
کال د غور په «مندیش» کې پاچاشو، او جهان پهلوان ئې باله، د غور کوټونه او د بالیشان
او خیصار او تمران مانې او برکوشک ئې ټول تر حکمرانی لاندی وه (۲) وایی چه ډېر غښتلی
پهلوان و، په یوه تن له سلو جنگاورانو سره جنگېده ځکه ئې نو «کروړ» باله (۳) چه په پښتو کې هم
دالفت تراوسه د کلمک او سخت په معنی مستعمل دی نصر لودی وائی: -

کروه می هغه لرغونی دی اوس هم کروړ په لرغونه یم

په زمیند اوړ کې ئې هم د مندیش په خېرمانی درلوده او د پتی خزانې مؤلف د تاریخ سوری په حواله
لیکی چه دې کورنی په قرونو نو په غور بالستان او بست کې حکمرانی کوله او د «سهاک» له پښته و (۴)
منهاج السراج دده دیلار په حق کې داسی لیکي: «... امیر فولاد غوری یکی از فرزندان ملک
شنسب بن خرنک بود اطراف جبال غور در تصرف او بودند و نام پدران خود را احیا کرد...» (۵)
دایاچایوازی د افتخار نلری چه د نورو په شان ئې خپله ملی ژبه له لاسه نده ایستلې بلکه تر ټولو ئې
دالوی افتخاردی چه پخپله د پښتو ژبی زبردست شاعر دی اولکه د جنگ په میدان کې چه کروړ
پهلوان و دخپل ژبی د ادب په میدان کې هم هغه گړندی پهلوان دی چه د پښتو د ادب تاریخ ئې
پخپلو لوړو او شعارو دوولس سوه کاله دمخه کړ او په ۱۰۰ هـ کې ئې پښتو ژبه یوه پخوانی او با عظمت
ژبه معر فی کړه، تاسی دده دویارنی دا څو بیتونه وواياست:

دامیر کروړ جهان پهلوان و یارنه

ز یم ز مری یر دې نړۍ له ما اتل (۶) نسته

په هندو سندو پر تخا راو پر کا بل نسته
بل په زا بل نسته له ما اتل نسته

(۱) تراسلام وروسته شاهان مقصد دی. (۲) په خزانه - قلمی ۱۴ مخ

(۳) په خزانه - قلمی ۱۵ مخ (۴) سهاک هغه تاریخی ساکا یا ضحاک دی.

(۵) طبقات ناصر (۶) اتل = نابغه

غشي دمن می لخی ، بر پښا پر مهر خمنو با ندی
 په ژوبله یونم (۱) یرغالم (۲) یر تښتید نو با ندی
 په ما تیدونوباندی له ما اتل نسته
 * * * * *
 زما د بر یو پر خول تا وینزی هسک (۳) په منځ وپه ویاړ (۴)
 د آس له سوومی مخکهریندی غرونه کا ندم لتاړ
 کر م ایوادونه او جاړ له ما اتل نسته
 * * * * *
 زما د تو ری تر شپول لاندی دی هرات و جر وم
 غرچ وبامیان وتخا ر بولی نوم زما په اودوم (۵)
 زه پیژند ویم په روم له ما اتل نسته
 * * * * *
 پر مرو زما غشی لونی داری دښن (۶) را څخه
 دهر یو الر ود پر څنډه وچم تښتی پلن (۷) را څخه
 ری زدن را څخه له ما اتل نسته
 * * * * *
 دز رنج سو به می د تو ری په مخسو رو کره
 په با داری می لوډاوی د کول د سور وکره
 سترمی تر بورو کره له ما اتل نسته
 * * * * *
 خیلو وگره و لره لور (۸) پیر زوینه کوم
 دوی په د اډینه ښه با مم ښه ښه ښه ښه ښه کوم
 تل ئې ودنه کوم له ما اتل نسته
 * * * * *
 پر لو یو غرومی وینا درومی نه په څنډه و په تال
 نری-زما ده نوم می بولی پر دریخ (۹) ستا یوال (۱۰)
 په ورغو، شیو، میاشتو، کال له ما اتل نسته
 * * * * *

ښه نو اوس چه مو داو یارنه ولوستله باید دقیق شو چه آیا یوه ژبه باید خوزره کاله وروزله شی چه پس له هغه داسی پاخه اوله فصاحته ښه خونده ور اشعار یکښې پیدا شی ؟

(۱) یونم = سفر کوم (۲) یرغالم = یرغل کوم (۳) هسک = آسمان (۴) ویاړ = افتخار
 (۵) اودوم = چاره او علاج درو حانیت له خوا (۶) دښن = غلیم (۷) پلن = پلې او پیاده
 (۸) لور = پیرزوینه (۹) دریخ = منبر (۱۰) ستا یوال = خطیب .

ددې پښتون پهلوان دياره هم دومره خدمت کافي دی چه دپښتو دپاره ئې کړې دی اوږدې سرپرمدای پهلوان شاعر پخپلو اشعارو کېنې دپښتو د ۱۲ سوه کالو پخوا سبک او شېکې هم راښيي، دده په ټوله وياړنه کېنې يواجنې اوږد دی لنت هم نشته، ټول لغات پښتو دی. وزن او بحر ئې خپل دی تشبېهات ئې ساده او طبيعی دی، پردی اغېزه هيڅ نه پکښې لېدله کېږي، مونږ دپلرو دملی وياړنی اولود عزم سره اشنا کوی، تاسی وگوری، په دې بيتو کېنې يو عالم ملی وياړنه او لود همت لخلېږي چه وايي:

زما د پړيو پرخول تاوېږي هسک په نمنځ وبه وياړد د آس له سوومي مخکېرېږي غر ونه کاندم لنداړ
 کرم ايوا دونه او جاړ له ما اتل نسته

البته دغسی اشعارو ته پاک سپېڅلی ملی اشعارو ويلای شو، ځکه چه ملی لود احساسات په داسی توگه پکښې ځای شوی دی چه ديوه پښتون زلمی پهلوان څخه هم داشان هيله کېږي اړيو پښتو پهلوان بايد هم داسی خپل دېرانی احساسات څرگند کړی. خصوصاً «د پړيو پرخول د هسک تاوېدل، د آس له سوومي مخکېرېږي دېدل، د توری شپول، نوم په اوډوم يادېدل، د توری مضور، پر لویو غرو وينا درومل...» څه له تراکته ډکی جملې دی چه دپښتوالی په مدرسه کېنې دملی لوستو مهم عنوانونه تشکيلوی.

ددې زلمی پښتون پهلوان شعر پر وونږ زيری کوی چه سوری کورنی اود دوی شاهان له سره تریایه ټول پښتانه اوداسی پښتانه وه چه پښتو ئې ژبه وه او پښتو ئې روزله. يو ملی قائد چه دخپلی ملی ژبی سره دومره علاقه واری چه دژبی شاعر وی نو د نورو افرا دومینه هم تاسی له دې څخه ښه اټکلولای شی.

ځکه شيخ کټه چه له تاریخ سوری څخه نقل کوی دې پهلوان هر کله شعر ونه ويل او په ۱۵۴ هجری کال دپوشنج په جنگو کېنې مړ شو او ترده وروسته ئې زوی امیر ناسر ایو ادونه ضبط کړل اودغور او سوراو بسه اوزمین ناوړی رانگړه شول (۱)

د سوری شاهانو د پښتو پالنی اثر:

۱- هم دادسوری شاهانو دیننی او پښتو پالننی انگروزه وه چه زبده الفصحاً ابو محمد هاشم ابن زید السروانی البستی مجبور شو چه دهلمند درود پر غاړه «دسا او زمه» وليکي ځکه چه د پښتو «انوموړی شاعر دسوری شاهانومعا صراو» ۲۲۳ هجری کال دهلمند په «سران» (۲) کېنې زینبېدل دی او په بستی کېنې ئې خپل تعالیمات اړولو ښی له تلامذو ارفصحاو څخه پای ته ورسو ئې او وروسته ولاد په عراق کېنې ئې ډېر کلونه دایو اوائله وڅخه سم وکړه

(۱) په خزانه - قلمی ۱۷ مخ (۲) اوس ئې «ساروان کلا» بولي.

اودابن خلاد سره ښې (چه په ابى العيناء مشهورو) په بندي اد کښې عمر ونه تېر کړل او له هغه ښې دعر بى بلاغت او اشعار ولوستل او په ۲۹۴ هـ له عراقه بيرته راغى، درې کاله وروسته په بست کښې وفات شو (۱). دپه عربى، پارسى او پښتو شعرونه ويل او هغه وخت چه دده استا دابن خلاد په سترگو دروند شو نوده به ښې خدمت کاوه اوله هغه څخه به ښې خو ازه خوازه شعر ونه اړويدل اود خپل استاد ډير شعرونه ښې په پښتورا اړولى دى. ابن خلاد چه يو ظريف اديب و، په يوه شعر کښې ښې «درهم و سستايه، دده پښتون شا گرد د ستنى پخيله خو زه ژبه داسى راوا راوه چه مونږ د استاد او شاگرد شعرونه دواړه دلته راوړو:

د استاد اشعار :

من يملك در همين تعلمت
شقتاه انو اغ الكلام قتالا
وتقدم الفصحاء فاستمعوا له
ورائيه بين الورى مختالا
اولا دراهمه التى فى كيسه
لراائيه شرا لبريته حالالا
ان الفنى اذا تكلم كما ذبا
قالوا صدقت ومانطقت مجالالا
واذا الفغير اصاب قالوا لم تنسب
وكذبت يا هذا وقتل ضلالالا
ان الدرهم فى المواطن كلها
تكسو والرجالها بته وجلالا
فهى اللسان لمن اراد فصاحته
وهى السلاح لمن اراد قتالا (۲)

د شاه گرد ترجمه :

ژبه هم بڼه وينا کاندې چه ښې وینه
دخاوند په لاس کې زراو در همونه
ژبورور له وړمې وينا ښې اړوى
ددرهم خاوندان تلوى په ويا درونه
که در هم ښې ځينى وړک سو، سى نښلى
پر نړى ښې وي په خړ و پيژندونه
که بد اى سونى و بولى خلق وايى
دا وينا ده رشتيا يه له رشتونه
که ښې وزلى ووايى رشتيا خبره...
نور ووايى دا خو سونى دى تيرونه
هو، درهم بڼدى هر چا له لويه برخه
در در هم دخاوند هر لځاى پر تمونه
درهم هم ژبه ده که څوک ژبور کښې
ده وسله که څوک په کاندې قتالونه (۳)

ددې پښتون شاعر شعري استعداد او قوت هم دلته څرگند دى چه د خپل استاد اوه بيتونه ښې په اوه بيتو کښې ډير خوازه اوروان ترجمه کړى دى.

۲- بل کم پښتون اديب چه د سوري شاهانو په دربار کښې پالل شوى دى شيخ اسعد سوري دى دا پښتون فاضل شاعر دامير محمد سوري چه د سوري کورنى ورو ستنى پاچا دى معاصرو اوداد پښتو لمړى شاعر دى چه په پښتو کښې ښې قصيده داخه کړى ده.

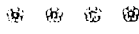
(۱) پته خزانه - ص ۲۴ (۲) د حبيبي تعليقات پر پته خزانه (۳) پته خزانه - ص ۲۵

د پتی خزانې لیکونکي د « لرغونې بښتانه » په حواله چه هغه بیا له « تاریخ سوری »
 څخه نقل کوي دده په حق کښې داسې لیکي: «... اسمد سوری په غور کښې اوسېده او هلته د سوری
 خاندان په پادشاهي کښې دېر عزتمندو، شیخ اسمد دمحمد زوی و، چه په کمال سنه (۴۲۵هـ)
 په بغین (۱) کښې وفات شو. شیخ اسمد غلیه الرحمه دېر ښه اشعار ویل... (۲) »
 دده دوستي او قرب د امیر محمد سوری سره داسې څرگندوي:

« نقل کما چه سلطان محمود غازي، برغور باندې د امیر محمد سوری رحمته الله علیه سره چکره
 وکړه او په آهنگرانو (۳) کښې ئې محصور کما. په دې وقت شیخ اسمد هم د آهنگران په کونډ
 کښې و، هغه وقت چه سلطان محمود امیر محمد سوری ونيو او بښدې ئې بوت غزني ته، نو امیر محمد
 سوری چه خورا زړه وراو عادل او شایط امیر و، له غیر ته د بښد مرسو. او شیخ اسمد چه دوست و،
 د امیر محمد سوری، پر مرگ ئې ساندي رويلي په یوه بولله کښې چه قصیده په عربي ده... (۴) »

دمحمد هوتک له لیکنې څخه ما او مېزې چه د بښتودې نوموړی شاعر او ادیب د امیر محمد سوری
 په دربار کښې ښه نجای در او داو قینا امیر بښتو ژ به روز له چه دده په شاهانه دربار کښې د بښتو شعر ویلو جرات
 کولای شو او پس له مرگه ئې هم په بښتو ساندي پسی ویلي. د دې دپاره چه د امیر کروړ تر شعر وروسته
 د هغه وخت دا د ادب لوړه نومونه راڅرگند شې د شیخ اسمد دا قصیده چه د امیر محمد په مرگ ئې ویلي ده راوړوه:

د فلک له چارو څه و کس م کو کار	ز مولوی هر گل چه خاندی په بهار
هر غول چه په بید یا غورېده و کما	رېژوی ئې، بانې کاندې نار په نار (۵)
د هر مغونه د فلک څپره شه کما	دېر سرو نه کاتر خاورو لاندی زار
دوا کون له سره خول پرې باسی مرسی	دې وزلو، وینی توی کاندې خونخوار
چه له برمه ئې زمري ریی (۶) زنگلو کښې	له او کوبه ئې داری (۷) تېر وچبار
هم پ غشی سکني دال د ژوبلورو (۸)	رستماني لښی له فلک کما ندی په دار
چه ئې ملاوی نه کښې پزې په غښتلیو	دا فلک پرو کاشه کښې گزار ؟
په یوه گردښت ئې پر پیا سې له برمه	نه ئې غشی، نه اښدی، وی نه ئې سپار

څه تېری څه ظلم کاندې اې فلک ۱ ستاله لاسه ندی هېڅ گل پېله خار

- (۱) بغنی د زمبند اور او غور په منځ کښې یوه ناوډه چه اوس هم په دغه نامه یادېږي .
 (۲) پته خزانه - ص ۱۷ (۳) آهنگران، په غور کښې یوه تښکه کلاوه . (۴) پته خزانه ص ۱۷
 (۵) احتمال لری چه « تاریخ سوری » وی . (۶) ریی - په اوسني املا « رېښی » (۷) داری - د ارباب پزې .
 (۸) ژوبلور - جنګاور - عسکر جنګی

پر تليو اور وي د غم نا تار
 پيلوي په ژدا ژد مين له يار
 چينې ژاړې په ورته ورته ستا له شنار
 نه به ملا (۲) کړې له بي وزلو له ترار
 نه به پر يو زى له گر د بنه له مدار
 نه به در مای (۳) تپونه دا فگار
 هر پلوته قبي زد ونه په بخار لشار
 کله تير با سي و کړې هو بيا ر
 کړه خپري کړې کړې بان د نمځي چار (۴)
 کله کښينوي په خاور وکي بادار

په ويز. ژولور (۱) نکړې په زده کړاډي
 هيڅ روغي مې په زده نسته ستا له غوره
 له تېر يو دى اوښي خاشي له اور يڅيو
 نه به لاس وا خپلي له غوره نه به اورې
 نه به زده وسو غوي په هيچا با ندي
 نه به و صل کړې مين له بل مينه
 ستا له لاسه دى پراته ژوبل زگړوي کا
 کله غوڅي کاندې مرا ندې د زړ گيو
 کله ټکي و ا چوي پر نا زوليو
 کله غور لحوي وا کمن له پلازونو

په دې څو لوستونو کې

ودى ژوبله په دى غشي هزار
 محمد واکمن چه ولاړى په بل دار
 انتقال گي و کړه قبر له بل وار
 په ټيکنه (۶) و پردرست جهان اوخار
 چه غزنه ته گي بسا تلي په تلو ار
 سه (۷) گي والو تله هسک ته پردې لار
 د زمر بو په بهريو (۸) کله وي خوان
 په دې وير ، رناتيا رد سو له د بيار
 داسکړونگي (۹) سادي لي په شور هار
 نه د زر کښيو په سسادي کتپار
 نه بامى (۱۱) بيامسيده ککا په کتپار

زموږ پر زرونو دى نن بيا يو غشي ووشت
 پر سوريو باندي ويرير يو وت له پاسه
 يو وار سو اسپر پلاس د مير خمنو -
 په ساه (۵) گي و دان آهنگران و
 د محمود دژ وپلور و پلاس کښوت
 تنگيا ليو لر ه قيد مې ينه د م لځکه ،
 تر نړۍ گي غوره خاورى هديره ککا
 په دې ويرد غورو گړي تور نري سول
 کوره خاشي رنې اوښي له دې غر و نو
 نه هغه زرغا (۱۰) د غرونو د بيد ياده
 نه غځول بيا زر غونډې ي په لاسونو

(۳) درمل = دوا (۴) نمځي چار =
 (۶) ټيکنه = عدل (۷) په مختلف ساه
 (۱۰) زرغا = سرسبزي

(۱) اور = پيرزوينه (۲) ملا = ملگري
 متقي وپرهيزگار (۵) ساه = انصاف اصلاح
 (۸) بهري = زولانه (۹) کړونگي = آبخار
 (۱۱) بامى يوکل دى

نه له غرجه (۱) بيارا لمخې کاروان دمټيکو
 دېسر لي او ره تو دې او ښي تويته
 دا په څه څه «محمد» ولاړ له نړۍ
 نه ښکاره بېزي هغه سور دسور په لټو
 چه به نجايو په نڅا پکې خند له ،
 هغه غور په ویر ناتار دواکمن کښېنوست
 لاس دی ماتسه ای فلکه! چه دی وکا
 شين زدکې فلکه! ولي لا ولاړ یی؟
 مغکې اول په اېزداونه پر بوزې!
 چه زمري غوندي واکمن لمخې له جهان
 سېخ په تا اي محمده! د غور لمروي!
 ته پر تنگه وې ولاړ په تنگ کې مرسوي
 که سوري دي په تنگ ویر کاندې ویرمن سول
 په جنت کې دی وه تون (۳) زموز واکمنه

نه را درومي غورته بيا جو پي دشار (۲)
 مر غلری به نيسان نکري تشار
 په و یرنه لې سو غور ټول سو گوار
 نه تخليزې هغه لمر پر دې ديار
 چه به يفلو کاکا تپ قطار قطار
 هغه غورسو دجاندم غوندي سور آرد
 محمد غوندي زمري د مړينې ښکار
 ای دغور غرونو په څه نسوي غبار؟
 لاندې باندې سه! چه ورك سي داشعار
 چه څوک نکري په نړۍ باندې قرار
 په نړۍ به نوی ستا د عدل سار
 هم پر تنگه دی په تنگه کاکا لمان چار
 هم به و ياري ستا په نوم ستا په تيار
 هم په تادی وی ډېر لور د غفار (۴)

۲- دسلطان شهاب الدين غوري پښتو پالنه (۵۶۹-۶۰۲هـ)

له تاريخي قياس او معلوماتو سرکښ پېزي چه دې غوري شهشاه د پښتو سره مينه درلوده او پښتو شعراو ته لې په دربار کېنې لځای ورکړی و ، او ډېر مخوروه . هله به لې پښتو سندري بوللی او هر وخت به د شاه په جنگو کېنې هم حاضر وه ، مثلاً د پښتو پخوانی شاعر او اديب «ښکارندوی» په دې دربار کېنې پالن شوی دی او د محمد هوتک له ليکنې څخه ښکاره پېزي چه (ښکارندوی) دسلطان شهاب الدين غوري ادبي مشاور و ، او پر شاه لې ډېر قدر درلود ، دی داسی ليکی :- «ښکارندوی ميشته دغورو ، او کله کله به په غرنه اوبست کې هم اوسېده . پلار لې احمد نومیده

(۱) غرچرستان يا غرستان يا غرستان زموږ د وطن تاريخي لځای دی يا قوت په معجم البلدان کېنې وائي چه د دې کلمې اصل «غر» دی او حدود لې داسی ټاکي ؛ لمر لويده هرات ، لمر خاڅه غور ، شمالاً مروالروډ جنوباً غزنه .

(۲) دشار په شاوخوا کېنې حدود العالم داسی ليکی :- « که قصبه اوشين است و مهتر اين ناحيت را شار خوانند جائی بسيار غله و کشت و برزو آ بادانست و همه کوهست » (ص ۵۸ حدود العالم) له دې سرکښ پېزي چه د غرچستان مشر لې «شار» باله .

(۳) تون = جای ، دظرف توری دی . (۴) پته خزانه ص ۱۹-۲۰

اودغور د فبرورز کوه (۱) کوټوالو، ښکارندوی، سلطان شهاب الدین والدینا محمد سام شهنشاهي په یادشاهي کېږي مغور او ددرناوی خاوندو، اوسه وخت په هغه سلطان پرهغه یرغل کاوه. ښکارندوی چه شاعر او عالم سړی و. هم د هغه سلطان په لیکرو کېږي او هوسی وائي؛ چه ښکارندوی په مدح کېږي د سلطان محمد سام او سلطان غیاث الدین غوری دستاښتي قصیدې لري چه بوللی دی (۲) « له پورته لیکنی معلومېږي چه دی سلطان پښتو ته په درنه ستر که کتل اوداپوره ټاپوی چه د تراو غوری شاهانو ژبه پښتو ده اوبښتو ټاپي پراخه سره وپاڼه؛ لیکه چه دهر دربار شاعر مجبور دی چه دیادشاه په ژبه دیادشاه مدح اوستاینه وکړي. دلته نو دښینو مؤرخینو هغه اشتباه چه غوریان ټاپي د پښتنو پنامه ندی بللی بالکل رفع کېږي. پښتې وائي کم وخت چه امیر مسعود (۴۱۱ هـ) دورمیش بت د حصار د نیولو دپاره غور ته ولاړ. نو ټاپي د حصار خاوندانو ته دوه یوهان بوالحسن خلف اوشیروان ورو لېږل چه ددوی په مینځ کېږي ترجمانی وکړي (۳) بار تولد مستشرق هم لیکي چه دغوریانو ژبه دومره جلاوه چه امیر مسعود د مترجم یو واسطه د هغو سره خبری کولای (۴) هولدج د غور ژبه داسی لیکي: « اهالی آن بالسان مخصوص تکلم میکنند که مشابه به بالسان اهالی خراسان نمیباشد. » (۵) له دی ټولو څخه څرگندېږي چه دغوریانو ژبه فارسی نه وه اود پټې خزانې په دلیل ضرور پښتو وه. ښکارندوی دا ټاړو په باره کېږي په خزانه د محمد بن علی امخولی وائي: « چه په بست کی مادده دیوالو غټ کتاب وپاڼه اوله هغه څخه می دښه بولله چه د محمد سام علیه الرحمه دستاښته ده وکتابه. » (۶) دده دافصیده ډېره خوزه اود پښتو د ادب لویه لویه نوره ده؛

د سلطانی ستاينه

د پسرلی ښکلو نکي بېسا کړه سنگار وڼه	بېسايي و لوبل په غرونو کېږي لالونه
مشکه شنه ، لاشونه شنه ، لښی شني سوي	دایلسان زمردی واغو سته غرونه
د نېسان مشاطي لاس د سچېد ودي	مر غلرو با ندي و ښکلال پښونه
دغټو اوچندی (۷) خاندی ورپدی ته	زرغو نو پښو کی ناخني زلمی چونه

- (۱) فبرورز کوه دغوری شاهانو پایښتو (۲) پټه خزانه ص ۲۰-۲۱ (۳) تاریخ پښتني ص ۱۲۵ عبارت داسی دی- « تاامیر حرکت کرد برآن جانب دانستنیدی را برسولی آنجا فرستاد و مرد غوری را ، از آن بوالحسن وشیروان تا ترجمانی کنند و بیغاهای قوی داد و بیم وامید ... » (۴) جغرافیای تاریخی ایران بار تولد ص ۱۰۴ (۵) ص ۲۱۱ دروازه های هند Gates of india ص ۱۶۲ کابل کالنې ۱۳۳۱ (۶) پټه خزانه ص ۲۰-۲۱ (۷) جنیدی - گل ، داکلمه دقدماو په شمارو کېږي ډېره راځلې اودکل په معناده . که څه هم اوس له معاوړې لوېدلې ده مگر څرگندېږي چه پغوا ټاپي کل ته جندهی وایه ، لښه پښه یی « دمغوزک تراوسه په پښتو کېږي استعمال دی اوهم تراوسه « پښوی خان » یعنی گل خان نومونه په پښتو کېږي ډېر دی .

هسي وگانهل (۱) غټولو سره پسرلو نه
 په خلا ئي سو رانه خپاره د بنتو نه
 چه برهسک باندی لخلپزى ، سپين گلونه (۴)
 لکه او بنسې د مين په گر بو ا نو نه
 له خو بنيه سر و هى له سپينگر و نه
 ته وارا غله له ختنه کا روا نو نه
 پسرلى مگر مسيح سو په يو کړ و نه ؟
 وچ پيسد يا او غر ئي کړ له جنتو نه
 گهيخ چونى (۷) چه په بن و کا زغو نه
 ته وا چنډى (۸) سره پودى اشليکو نه (۹)
 لکه پيغله غو تى کاندې مکېز و نه
 يو دبل په غاړه اچوى لاسو نه
 چه پروا ورو باندې لخلو کا لرو نه
 لکه شپ (۱۱) هاتې شپا کاندې سيندونه
 نه به مور سم د سلطان په صفتونه
 د پسرلى په دود ودان له ده رغو نه
 الخ . . . .

لکه ناوې چه سور ټيک په تندى وکا
 مرغارى چه او رو و خو نو ليه (۲)
 زرغو نو مخکو کي لخل (۳) کالکه ستورى
 سپينى واورى ويلېده کاندې بېهېزى
 هر پلورنې والى بها ندى خاندى
 هر پلو دگلو و زم دى لوني .
 دمسيح په يو به مرو ژوندون بيا موند
 له مرو خاورو ئې آغلى (۵) گل راويوست
 سړى جاجى (۶) چه رامشت کړ رامشگر و
 په برېن چه زغ د چونيو تو زېده سى
 دزلا (۱۰) تاى را غلى دى پر چنه يو
 د يو پلو مخ سور کړ ئي پسرلى دى
 دهندارو په خپرغرونه سپين وړنگندى
 په غور لخنک غور لخنک له خولې لڅکونه باسى
 نه به چونى په ستا په دجنه يو مورسى
 د شنب د کها له ختلى لمر دى -

- (۱) وگانهل = دگېزى يا کانهي ، ماضى صيغه ده ، که شه هم اوس داسى فعل مستعمل نه دى
 مگر معلومېزى چه پخوا داسى افعال هم په ژبه کېږي وه . چه نور مثالونه ئي هم په پخواني ادب
 کېږي شته لکه يونل ، يرغالل ، خونول يانور . . . (۲) خونول ، خونى = تار ، خونول = تارول
 چه دامصدر او فعل هم اوس استعمال نلري ، فقط « خونى » شته .
 (۳) لخل = لخلېل ، لخلېت . (۴) ددى بيت کلمات دشعري ضرورت له حينه سره اوښتې دى ،
 دبيت مقصد داسى دى : « زرغو نو مخکو کېږي سپين گلونه هسي لخل کا ، لکه ستورى چه برهسک
 باندې لخلپزى » (۵) آغلى = ښکلى ، ښائسته ، دالفت دپښتو په وروستيو ادبياتو کېږي هم د ير راغلى
 مثلاً عبدالقادر وايي : به لارى تللم په مخه راغله به مخ تر گله ښائسته آغلى
 پير محمد کا کروايي : حصار دميني په لوى کړنگ شوم اوس رارسېز ئي خپلو آغليو
 (۶) جاجى = فعل دى ، يعنى فکر کوى . اوس د الفت که شه هم د بر مستعمل نه دى مگر
 دلخينو پښتو په منځ کېږي لاشته . (۷) چونى = بلبل ، کا کران ئي « خاچونى » بولى
 (۸) چنډى يعنى شاعر ، چه دا کلمه ډېره پخواني آريايى کلمه ده اوتر هغه وخته پښتو ژوندى ساتلې وه .
 (۹) اشليک يعنى شعر چه داهم پخواني پښتو کلمه ده (۱۰) زلما = زلميتوب (۱۱) شپ = مست

اوهم دار نکه ملکیار د پښتو پیاوړی شاعر په دې دربار کښې روزل شوی دی چه د ملکیار مفصل ذکر د پښتانه شعر د لمرې ټوک په ۵۴-۵۵ مخو کښې راغلی دی .

۳:- سلطان غیاث الدین غوری (د ۵۶۰ هـ ، حدود)

ددې سلطان په دربار کښې هم پښتو فسايد لوستل کيدل اوزمونږ پخوانی شاعر «تایمینی» ددې دربار شاعر و، ددی شاعر پنامه په غور کښې یو قوم شته چه د نیکه نوم ئې تین و، څنگه چه تاریخ څرگنده کړې ده تین د کاکړ زوی دی (۱) چه دکاک نیکه مزارد هرات د مسجد جامع په وره کښې دی او ما لیدلی دی . نو دا څرگند یزې چه د تینو ژبه هم د سلطان غیاث الدین په وختو کښې پښتو وه . دده خوبته چه د سلطان په مدح کښې ئې ویلی دادی :

نن زه ز غېږم په صفت د سلطان	چه دی بادارغا زی ملک دجهان
دقبروز کوه او غور زنه لده ده	هم د تیرو تورو بر پښتانه ده ده
چه توره وکازی چرتون کی خالی	غلم ئې کله کړی په توره سیالی
غیاثا لدین دغور زمري عایشان	داسلام دین دده په توره رو بیان

غیاثا لدین دجهان لمر دی نا	عالم لده د هر بهر ه وړ دی نا
هند ئې رو پښانه په اسلام کی نا	له خانې خو ئې خیر الا نام کی نا
چه ئې په غور کی نیلی زین کی نا	پر کافرانو ئې نا ورین کی نا
تلدی بری وی دغازی پر میدان	زه «تایمینی» ستاینه کرم د سلطان (۲)

۴:- د سلطان حمید اودی پښتو پالنه (۳۵۱-۳۹۰ هـ)

لخینی غولیدلی دی وایی د لودیانو کورنی پښتانه نه وه ، مگر دا سپوه ده ځکه چه دلو دی شاهانو کورنی علاوه بر دې چه پښتانه نه وه ، د پښتو ژبی مینان او شاعران هم وه او په پښتو کښې ئې خو ازه خوازه شعرونه ویلی دی او بخیلو منجو کښې ئې شعری مناظرې سره کولې ، مثلا کوم وخت چه شیخ حمید د ملتان پاچاشو ، نو ئې خپل وراره شیخ رضی پښتونخوا ته ولیږه چه دهغو غرو خلق د اسلام دین ته راوبولی ، شیخ رضی راغی دوه کاله د کسې په غرو کښې گرزیده او هلته ئې دېر مخلوق مسلمان کړل (۳) په دې وخت کښې د شیخ حمید زوی نصر په ملتان کښې د ملاحظه له استاخو سره کښیناست اوله دوی څخه ئې د الحاد او اسما عیلی فرقې عقاید زده کړل اود دوی په اعتقاد وگرو هیده چه شیخ حمید وفات شو نو ئې پر لځای نصر کښیناست اود الحاد ترو بیج ئې غوره کړ

(۱) خورشید جهان . (۲) پښتانه شعرا ۵۷-۵۸ مخ لمرې ټوک . (۳) په خزانه ص ۲۹

اوقر امطه پېرا و ستل، شیخ رضی چه سو چه مسلمان و ، خپل و راره « نصر » ته ئې داسی یاد کئی و کئیل اووا ئې ستول (۱)؛

دالجا د په لور دی تر پلل	گروه (۲) دی زموز و کور او ه (۳)
موزور نلمی په زیار نه -	تاپسه تور و تور او ه -
لرغون (۴) ولی گرو هید لې -	چه دی گوښی (۵) ادا و ه
هغه گروه دی اوس آره (۶) کر	چه پلار و دی رنبا و ه
لو دی ستایه نامه سیک سو	که هر خو مو در نا و ه
نصر ه ا نه مو یې له کہا له	لو دی نه ئې په کا و ه (۷)

زموزر غا (۸) ده ستا له گر و ه

دور لخلوی (۹) په ر غا و ه

نصر اودی ته چه دعتاب ورسیده نوده ئې داسی غیرگون و کا

دا لجاد په تور ، تورن سوم	زه لرغون خو ملحدنه یم
زما دښنه هسی تورا (۱۰) کړی	که ملحدیم د دښنه یم
له ا سلما نه تر پلما -	تورا نو خغه په تر پله یم
گروه می هغه لرغون دی	اوس هم کروړ په لرغونه یم
دا سلام پر هسک به لخلم (۱۱)	و تورا نو ته تیاره یم
دلو دی زوی سنتی یم	د حمید له لور کها له یم
تورانې دښن چه وایې؛	زه له گروهه په آره یم
دائې تورا تاسی در و هوی	زه مومن ستاسی په تله یم
ددښنو وینا وی مغزیه (۱۲)	زه لودی یمه خوزه یم (۱۳)

(۱) پته خزانه ص ۳۲ (۲) گروه = دین ، گرو هیدل عقیده در لودل ، خوشحال خان وایی ،

نه ئې زده په مانر میتری نه گرو هیتری خدایه خه می سرو کار شوله کافره ؟

(۳) کورول = کوره کول ، ویرا نول ، په معا وره کئې وایی «زما خط دی کوره کړه»

(۴) لرغون = یغوا (۵) گوښی : په دې اشما رو کئې «د وروسته» په معنی راغلی ، مگر اوس

«تنها» معنایندی (۶) آره ، دا لودل خغه جوړشوی ، چه اوس دالنت له منځه تلسلی

(۷) ککا وه ، که خه هم دالنت دلته دکول له مصدره ښکاری ، چه «کړه» او فعل معنا

ورکوی ، مگر زما په عقیده دالنت ، دآر یا ئې لغتو «کاوه ، کیانی ، کئی» سره اړه لری

(۸) رغا = رغول ، چه اوس هم دالنت مناسباً توپر قطع د لالت کوی ، وایی «له ماخه ئې ورغوله»

یعنی مناسبات ئې راسره پرکړه . (۹) ور لخلوی = قیامت : یعنی لویه ورخ (۱۰) تورا = افترا ، تهمت

(۱۱) لخلم = لخلېزم . (۱۲) مغزیه = مه غوزباسه ، مه نوزبه . (۱۳) پته خزانه ص ۲۹ ، ۳۰

ښه نو ، اوس ایا سره له دې پورته اثباته ویلای شو ، چه لودی کورنۍ پښتانه نه وه ؟
په ، په دې دربار کښې هم د پښتنو شاهانو دنورو دربارو په شان پښتو ژبه ژوندۍ وه
اوروزله کېدله .
بلکه دا جمله ددوی د پښتنی احساسا تو ښه نما یند گئی کوی چه وایی :-
« زه لودی یمه خو زه یم ! »

۵ :- د سلطان فیروز شاه پښتو پالنه (۵۷۵۲هـ)

پښتون سلطان فیروز شاه د سالار رجب زوی اود غازی ملک خان مشهور په « سلطان تغلق شاه »
ور اړه و، چه دخپل اکا زوی سلطان محمد شاه تر مرگت وروسته د مجرمی په ۲۴ (۵۷۵۲هـ)
کال په هندوستان کښې شهنشاه شو (۱) سلطان فیروز شاه دهند دمد نیت دپاره ښه خدمتونه
وکړه ، ښا رونه ئې جوړ کړه له دهلی څخه ترا گړې پوری ئې سپړک بوت ، چه وروسته
د « شیر شاه » په نامه مشهور شو، ده پنځه درملتونو نه ۱۰۰ حمامه ، ۱۰۰ هدیړې ، ۱۵۰ خانان ،
۱۰۰ پلو نه جوړ کړی دی (۲) .

سلطان فیروز شاه ښه علم دوسته باچا هم و ، دده په امر « دلائل فیروز شاهی » په حکمت
طبیعی کښې « تاریخ فیروز شاهی » په تاریخ کښې دوه کتابه ولیکل شوه ، بلکه ده پخپله هم
د « فتوحات فیروز شاهی » په نامه یو کتاب لیکلی دی (۳) اود فیروز په په جامع کښې ئې په دېره کښې
کینلې دی (۴) پردې ټولو سرپیره سلطان فیروز شاه د پښتو ژبی مین هم دی او پخپل دربار
کښې ئې لځای ورکړی و، حتی دده په دربار کښې عزت اولور تابه په پښتو ژبه پوری تړلی
وه که دچا پښتو ژبه زده وای هغه ډېر معزز و ، اوا متیا زئې در او د شیر محمد خان په
خورشید جهان کښې لیکي :-

« . . . جز وسیله پښتو و پښتو گوئی در دربار فیروز شاهی احدی را پیش قدمی مقدور نبود ،
وظائفه افغانه را فیروز شاه از تمام شرفا عزیز تر می داشت و چند مواضع و مساکن و اماکن که
افغانه در هند وستان بنا کردند ، در عهد آن پادشاه عالم پناه بود (۵) »
د پښتو او پښتنوالی پالونکی شهنشاه تر ۳۸ کالو پاچهي وروسته دروژي په ۱۸هـ
۷۹۰هـ کال وفات شو (۶) .

(۱) د ۱۳۱۵ د طلوع افغان کال لنى ۷۱ مخ ، تاريخ سند سيد معصوم .

(۲) فرشته ، تاريخ هند (۳) فرشته ص ۲۷۱

(۴) تاريخ فيروز شاهی ، تاريخ هند .

(۵) خورشيد جهان ص ۷۲ (۶) تاريخ سند ، تاريخ هند ، دستر نکولاس .

٦: - د سلطان بهاول لودی پښتو پالنه (١٩٦٠ هـ)

دایبوری باچاهم د لودیانو له کورنۍ څخه دی چه پرهندوستان کې حکمرانی کوله ، داسلامخان تروفات وروسته ده استقلال وموند او تر ډېرو جنگو وروسته کې په ډهلی کې پرخان خطبه وویله او سکه کې ووهله ، پانیت اولاهور او هانسی او حصار اونا کورنې دملتان ترڅنډو پوری و نیول ، اود هند وانو دراجگانو سره کې سخت جنگو نهو کرل ، اوا ته دیرش کاله کې پرهندوستان سلطنت وکړ ، ډېر عادل او عالم باچاوه ، په ١٨٩٤ هـ کال وفات شو (١) دې شهنشا ه دپښتو ژبی سره ډېر مینه درلوده او پخپله هم فی البدیهه ویونکی او شاعرو ، وایې چه خلیل خان نیازی د هندوستان دبرسات په موسم کې دالاندینی رباغی د سلطان په مدح کې انشا کړه اود ده په مخ کې کې وویله :

خړی اور یخنی ژاری له پا سه   کویله (٢) زغ کا پلټون له لاسه
په هغه لونی گوهر په خول ستا   دا مرجبا کا ستا ز موز موا سه
سلطان سمدستی دار باغی و ویله :
ملک به زرغون کړم په وور کړه داسه   کوره اور یخنی ددا دله پا سه
خول می دعد ل په درو رو ن دی   جهان به زیب مومی زماله لاسه (٣)

٧: - دملی قائد میرویس خان پښتو پالنه (١٩١٩ هـ)

دې ملی قائد که څهم پرخان د شاه نوم نه دی ایشی ، مگر ټولو پښتنو په مشرتوب منلی و ، دې قائد لیکه دپښتو دویښ والی سره چه کې مینه درلوده پښتو هم بانندی گرانه وه ، او دپښتو شاعرانو قدر کې کاوه . دپښتنو دلمړی مشردی چه پخپل مهم اقدام کې کې د رحمان بابا له روحانیه مرسته وغوښتله اولیکه ټول پښتانه چه رحمان بابا ته عقیده لری ده هم په مشکلو مشکلو ملی مسالو کې رحمان بابا پوښتیده اود پتی خزانې لیکونکی دخپل پلار له خولې دا قصه داسی لیکلی ده ، چه یوه ورځ کې پخپلو ملی مقاصدو کې د رحمان بابا دیوان خلاص کا هسی شعرونه وو ،

زه مکتوب غوندي په پټه خوله کویا یم   خاموشی تخما تیری کاتر غوغا تخما
کیت دعشق په توده زمکه امان چیری ؟   سندر بویه چه زیست کا په سحر تخما
بله ورځ چه دقندهار په مانجه کې ملی جرگه وه ، هغه وقت بیاحاجی میرخان مغفور ، له رحمان بابا څخه دا بیتونه ولو ستل :
چه آسمان کې مخ پټ کړی په سحابو
چه رقیب را ته تړلی په زنجیرو

(١) پټه خزانه س ٣٢ (٢) کویله : په هند کې یو خوش آواز مرغه دی . (٣) پټه خزانه .

په وصال ټي منت بار او سه ر حمانه! (۱) په صدف کښې دخل نشته د گوهر بيا
 زمونږ د ملي قائد ميرويس خان کورنۍ يوازي د پښتوسره مينه نه در لوده ، بلکه د پښتو
 ادب ته ټي مينه خدمتونه هم کړي دي ، علاوه پر دې چه ددې کورنۍ نور پښتو ته په مينه سترگه
 کتل ښځو ټي هم خپله ژبه له نظره نه ده ايستلې ، ملا ميرمن نازو دمير ويس خان مور د پښتو يوه
 زبردسته شاعره وه اود پښتو د ادب سره ټي د زړه مينه درلوده او د پښتو د ادبياتو په لمرۍ ټولۍ
 کښې درينږي ، وگورئ ، دې ميرمنې به دې لاندې رباعي کښې د ژوندون د بدبينۍ او خوش
 بينۍ دواړې فلسفې څنگه ښي لځای کړي دي چه وايي:

سحر که وه ، د نر کس لبعه لاند ه   خا خکي خا خکي ټي له تر گو خښيد ه
 ماويل څه دي ، کښلي گله اول ژاړي ؟   ده ويل : ژوند مي دي يوه خوله څنډ يده (۲)
 نو د ملي قائد مير ويس خان کورنۍ د علم او ادب کورنۍ وه ، او خپله ژبه ټي
 تر يوې او زدی دورې وروسته ، بيا راپا خوله اود در بار ژبه ټي کړه .

دده په مشرتوب کښې پښتانه شاعران:

۱- پښتون سپه سالار سيدال خان ناصر چه د ابدال خان زوی اوباري زوی ناصر و . بلار ټي په ديله
 کښې اوسيده چه د «وازي خوا» په سر يو لځای دي (۳) سيدال خان ناصر د توري سره علم هم
 دراود اود خپلې ژبې مينه شاعرو ، دا خو بيتونه دده د بېلي دي :

يار ما له هسي گران شو   را تير تر ټول جهان شو
 نور نه و ينم په ستر گرو   جهان ټول راته جانان شو

دوې زلفي دي اوزدې کړې   پر مخ دي را خپرې کړې
 سرې اشر پي دي په تندي باندي سپرې کړې   گرزې په باغ کښې به گلو نو کښې نخرې کړې
 په اور دي وسوم يا ره   را ته اور تازه بوستان شو

شبنم پر گلو ښکاري   ز ما وينکي داري داري
 خوناب لځي ستاله غمه زما په مخکي لاري لاري   تما مه شيه کم تيره په ژدا په ناري ناري
 ښکاره سوچه مجنون يم   لپو تنوب مي اوس عيان شو

۲- ملا پير محمد مياجي د ملا سرور اخند زوی و ، چه ملا سرور له ميا فقرا الله صاحب څخه استفاضه
 کړې وه او ملا پير محمد له خپله پلاره فيض وموند ، ملا پير محمد د حاجي مير خان سره ملگري و ، او

(۱) پټه خزانه - قلمي س ۴۶ - ۴۷

(۲) پټه خزانه

(۳) پټه خزانه س ۹۱ - ۹۳

بیادشاه محمود سره اسفهان ته ولاړ، او دروم علماو ده ته د «پیرافغان» لقب ورکړ (۱) ده یو کتاب په اخلاقو کې لیکلی چې نوم یې «افضل الطریق» باندی ایښی او بل یې «القرایض فی ردالرافض» کتاب تالیف کړی دی، دا کتابونه په پښتو او نظم دی. ملا صاحب د پښتو ښه شاعر و چې اشعار یې په پته خزانه کې راغلي دي.

۳: ښابو جان بابی چې د کریم خان زوی و، په اتتر کې اوسیده، دی هم د حاجی میر خان ملگری اودهغه له خوا په کلات کې حاکم و (۲) په ۱۱۲۹ هـ کال یې د «شهاو گلان» قصه په پښتو نظم کړه او نو یې قصص العاشقین باندی کېښود. دده د پښتو نه له پتی خزانې څخه راغلو،

عشق

عشق یو هسی تو ر یالی دی	چه پرهر لځای یې بری دی
دعشق اور هسی سوزا ن دی	چه سو لځلی یې جهان دی
زړه یې عشقه کله زړه دی	چه یې عشقه زړه دمره دی
نه دی عشق په یو هر ننگ	کله صلح، گهسی جنگ
پښتا نه کاندی متل	چه دی خوزتر شات عمل
«چه یې عشقه سر کېودی!»	تش یې مغزه یولا دو دی
زړه یې عشقه په کارنه دی	هم هر زړه سزاو ارنه دی

دیا کانو عشق سزادی

امانت دا دمولادی

۴: داؤد هوتک چه محمد هوتک د پتی خزانې د لیکونکی پلاردی د پښتون د حاجی میرویس خان سره ملگری اودهغه ملی مشر سپهسالار و.

داؤد هوتک د پښتو ښه شاعر و دار باعی دده ده:

چه دجا په زړه کی اورد مینی بلسی	په اور بل یې لمبی گدی حال یې بلسی
اورد مینی کله مری دزړه له مینی	داور بل مینه که تل دزړه په تلسی (۳)

دی په ۱۱۳۶ هجری وفات او په کوکران کې ښخ شو.

۵: ملا نور محمد غلجی د ملا یار محمد زوی و او پر ملی فایده یې ډېر قدر درلود، هغه وخت چه ملا نور محمد تیا د ملی فایده میرویس خان په کاله کې د ښخو او کچنیو نجنو معلمو ټاکل شو او هغوی ته به یې لوست کاوه لڅکه نو پر میرویس خان ډېر گران و، د ملی فایده تر مرگ وروسته یې یو کتاب «نافع المسلمین» د شاه حسین په نامه ولیکه، چه ددې کتاب یوه نسخه ما یرو ستر کال پښتو ټولنی ته

(۱) (۲) په خزانه، قلمی. (۳) په دې رباعی کې د نجیص صنعت ښه لڅلیر ی.

وراندې کړه او اوس هلته سته، دا عالم په احاديثو کېږي ډېر تکړه ؤ او د شاه حسين په عصر کېږي ئې په پنجواڼي کېږي د شرعي علومو تدريس کاوه په پښتو ئې شعر هم وايه شعر ئې صوفيانه رنگ لري دا مخس دده دی ،

ته دخداي له حکمه مه غږه و غاړه   نیک اخلاق کړه ته طلب اوښه خوی واړه
تضرع کړه خپل صورت کړه وچه ناړه   ته له ختو يې جوړ سوی تن و بجاړه
بیداری کړه په سهار کی زما دلداره (۱)

۸- د زلمی ټولواک شاه حسين پښتو پالنه (۱۱۳۵ هـ)

زلمی شاه حسين د ملی فايد ميرويس خان زوی دی چه دربيع الاول په ۲۳ هـ (۱۱۱۴ هـ) کال د کلات په سيوري کېږي پيد اشو. د ذیحجه الحرام په ۲۸ (۱۱۲۷ هـ) چه مېر یس خان وفات شو ، دی غورلس کلن ؤ او دخپل مشرورور شاه محمود سره اوسیده په ۱۱۲۹ هـ، چه عبد العزيز د شاه محمود اکامر شو نو شاه محمود په قندهار کېږي باچاشو ، په ۱۱۳۵ هـ ئې خپل زلمی ورور شاه حسين باچا کړ چه له قندهار تر فراه بیا تر غزني پوری ئې حکمرانی کوله (۲) او تر ۱۱۵۱ هـ پوری ئې باچې وکړه (۳) دا زلمی باچا د پښتو خوز ژبی شاعرو، د پښتو په خدمت کېږي ئې تر هر پښتون باچا ډېر زیار وکښ او خپله مینه ئې ورسره ښه خرگنده کړه .

دې زلمی پښتون له هغه وخته چه د مشرتوب واگي ئې پخپل لاس کېږي ونيولي، پښتانه ادبا او شعرائې پر لځان راغونډ کړه او هر کله به ئې ددوې سره ادبي جرگي او پښتنی مجلسونه کول، پخپله به ئې اشعار ويل، دنورو اشعار به ئې اورول. د پښتولیکونکی او شاعران به ئې نازول .

د زلمی شاه حسين دوره هغه لمړۍ دوره ده چه پښتو ته اساساً توجه شوې ده او په پښتو کېږي ښه ښه لیکونکی او شاعران میدان ته راوتلي دی، یا په بل عبارت لکه پارسو ژبه چه په غزنوی دوره فخر کوی همداشان باید پښتو په دې دوره وویاړی او مونږ هم باید دا دوره د پښتو د اساسی ژوند دوره وبولو . هو ، دا دیو پښتون باچا لمړی دربار دی چه محمد هوتک د پښتو پیاوړی ادیب ته امر ورکړ شو چه د پخوا او معاصرو پښتو شاعرانو تذکره ولیکي او د همدې دربار برکت دی چه د پښتو ادب ۱۳ سوه کاله عمر وموند او د هغه وخت د ادب ښکلی نمونې ئې په پته خزانه کېږي راته وساتلې، د پښتو پیاوړی ادیب هوتک د دې تذکرې باعث داسی لیکي: «... زه چه محمد هوتک یم او په اصل پښتون په قندهار کی اوسم ، له ډېره ده ، چه په ویلو د داسی ویناو ، بخت یم او د شې او ورځی می هم دغه کار دی او دا ډېر وقتونه تېر شول، چه ما غوښته چه زه د پښتو شاعرانو تذکره وکازم او ددوی احوال سره راټول کاندم ، مگر زمانې ماته فراغ نه راکا ، او دا هیله می

(۱) پته خزانه - ص ۸۷ (۲) پته خزانه ص ۵۳ - ۵۴ (۳) پښتانه شعرا س ۲۱۸

په زړه کښی وچه سوه . . . . .

نوزما زړه فارغ سو له اندر وه او قلم می راواخیست، هغه وقت چه زما په پارادې خبر سوز موندې د پښتونخوا دسترگو تور امام المسلمین . . . . . شاه حسین الطاف ئې ښکاره کا چه داخپله اراده پوره کاندې اود پښتنو شاعرانو حال سره راټول کاندې ، لڅکه چه زموز پادشاه اود ښاه خپلو د زړه سر شاه حسین خلدالله ملکه وسلطنته پخپله هم دښی وینا خاوند اود پښتنو دشعر شوق من دی ، نو ما وغوښته چه ژر ژر دا کتاب و کښلی سی اود پښتنو دشاعرانو احوال ټول کړ سی . . . . (۱) »
 نو معلومه شوه چه پته خزانه هم ددې زلمی پاچا په امر او تشویق لیکلې شوې ده . علاوه پردې دده په دربار کښې پښتو اشعارو ته هم همنسی جائزې ورکولې کېدلې لکه چه پخوا پارسۍ اشعارو ته ورکړې شوی وې .

د پتی خزانی مؤلف وایې : چه یوه ورځ د پاچا په فصر کښې مجلس و ، فضلا او علما سره راټول وه ناخپه احوال وشو چه قاصد راغلی دی او پیغام ئې له لبرې لڅایه راوړی . ملازغفران چه ددې دربار ښه شاعرو ، د باندی ووت ، یو گری پس بیرته مجلس ته راغی . اود یوې فتح زیری ئې وکا ، او خو بیتونه ئې عرض کړل . -

زلمی پاچا دفتح په زیری کښې ژر زعفرانی شال ملازغفران ته ورکا ، اود دغه مجلس ټولو حاضرینو ته ئې شالونه وښودل (۲) او یامتلاً ریډی خان مهند چه څلور زره بیته یو کتاب لیکلی و اونوم ئې «مجموعه دنامه» وه شاه حسین زرطلاوی صله ورکړه .
 علاوه پردې به دې زلمی پښتون په هفته کښې یوه ورځ دقندهار علما او فضلا راغونډول ، علمی او ادبی مجلسونه به ئې کول ، چه مجده هوتک دا حال داسی لیکې :-

« . . . پادشاه عالم پناه په ارگ کي دقندهار ، هغه فصر چه نارنج باله سی هلته په هفته یوه ورځ دربار کا ، په کتب خانه کې ، او په مجلس کې علما جمع کېږی او شعرا او فضلا ټولوی زه مجده هوتک کتاب ددې کتاب هم په دې مجلس کې یم اود پادشاه ظل الله اشعار او ابیات په قلم کاږم او کتاب ددیوان ئې مرتب سوی دی ، کله به پښتو اشعاروایی او کله فارسی ژبی ته هم میل کا او استاد العلماء ملا یار محمد ته ئې قرائت کا . چه سهو وسقم لڅنی زایل کا ، اود پادشاه په اشعارو کې لږ سهو لیده شی او علمائې ټول په بلاغت او فصاحت قایل دی اوسماع ته مایل . . . » (۳)
 همداوه ددې دربار پښتو پالنه . دلته باید داهم مېره نشی چه ددې زلمی پاچا سره دوه منوره پښتنه خور هم د پښتو په پالنه کښې ټینگه ملگري وه ، او پخپله ئې هم ښه خواږه خواږه

(۱) پته خزانه - د کتاب مقدمه
 (۲) پته خزانه ص ۵۶ (۳) پته خزانه ص ۵۵

پښتو شعرونه ویل او هر کله به ئې ورور ته په مېهو کېا رو کښې مشور و ور کو له ، محمد هوتک وایي :-

«بی بی زینبه ، ډېره هوښیاره او په مهماتو دامورو عالمه ښځه ده ، او دیادشاه جمجاه شاه حسین په امورو کې تدبیر کېا ، اوهر کله په رای صایب مشکلات دامورو حل کېا ، او دیادشاه د زمان ئې په خبرو عمل کېا ، اونصایح ئې اوری . دا در شهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وایي اودموزو نانو اوشاعرانو قدر کېا ، دواوین دشعرا هر کله لولی اوله مضامین شیرین ئې کام شیرین کېا ، عمر په عبادت دخدای اوتلاوت دفران شریف تیروی ، اومخدراتو دحرم دیادشاه ته درس او کښل اولوستل وربښی ... (۱) » دې میرمنی دخپل ورور شاه محمود په مرگک یوه ډېره سولخوونکې اوله پښتنی احساساتو ډکه مرثیه ویلې ده چه متأسفانه دخای دتنگوالی له کبله مودلته عرض نه کړای شوه . (۲)

اوس به پخپله ددې زلمی پښتون پاچا یوه بدله دنمونې دپاره له پتی خزانی څخه رانقل کړو:

بیلتانان دی دغو په چپاو چور کړم   په تیار وکی دهجران ئې له تا دور کړم
بیلتانان دی هسی اوښکی راخیرې کړې   ستادفکر په مگر دا ب کی تل عبور کړم
دفرق پری می کښووت و مری ته   په جهان کی ئې رسوا لکه منصور کړم
په وصال دی هم نا ښا دپه دلبر ی !   دیپلتون فکر په زمه کی ناصبور کړم
دبانو غشی می و خورم په ښگر کی   غمازانو په غمز و غمز و مهچور کړم

خلق یا دزما ، د عشق په لېو نو کېا

ز ه « حسین » محبت هسی مشهور کړم

اعلیحضرت شاه حسین دپښتوسره داسی مینه درلوده ، چه دپتی خزانی دمؤلف په قول ده ، کاتبان پېښور ته واستول چه له هغه لخوا په درحمان با با ددېوان نقلو نه را ویدی ، چه لدغه څخه دده دپښتو مینه اودابې ذوق ښه ښکاری .

ددې دربار پښتانه فضلا او علما:

- ۱- د شاه حسین استاد افضل العلماء ملا یار محمد هوتک چه لوی عالم و ، او په فقه کښې ئې د « مسائل ارکان خمسہ » پنامه یو کتاب لیکلی دی اودپښتو ښه ادیب و .
- ۲- دهغه وخت دقندهار دجامع امام ملامحمد یونس توخی و ، چه دملا محمد اکبر زوی اودډېرو علومو تدریس ئې کړاوه ، او په پښتو کښې ئې د « جامع فرایض » په نامه یو کتاب تألیف کړی دی .

(۱) په خزانه س ۱۰۰ - ۱۰۱ (۲) که ئې خو ک و یلو ته شو قمن و ی

دآریانا دمجلې په ۷ گڼه کښې نشر شوې ده .

۳- محمد دداؤدهوتک زوی اودقادرخان لمسی دی ، چه په اصل د مرغی اونیکه ئې سیوری ته راغی ، اوبیا د قندهار د کو کران په کلی کښې ئې هستوگنه کوله. دا محمد هوتک د پتی خزانې لیکونکی دی ، څنگه چه دې ادیب د پښتو د پاره بیخي لوی خدمت کړی دی ځکه نو دی تر که لخوا په چه راته معلوم وی پوره معرفي کوو . دی دخزانې په پای کښې خپل لخان داسی ښیي :-
 «... اوس چه می لږ حال دیلار اونیکه وکښی نو خپل حال هم کا زم او دخزانې لیدونکی په خبرم ، زماراتگک دې نابودی دنیاته یعنی تولد می واقع سوی و ، په ۱۳ درجې المرجب سنه ۱۰۸۴ هجری په کوکبران کښی ، او سن ته د تمیز ور سپدم ، نومی یلار درس راته شروع کا ، او تر اتلسمه کاله د عمر می ولوستل احکام د دین اوفقه اواصول او تفسیر اود فصاحت علوم لکه قافیه اوعروض اویبان اومعانی اونور چه زما یلار مرحوم و فات شو ، اوزه په تقاضا د یاد شاه ظل الله شاه حسین را غلم د قندهار ښار ته تر اوسه په نظر کیمیا اثر د یاد شاه اسلام ښادیم او هر کله په احسان اومرحمت د دې خاندان عا لیشان سر بلندیم . عمر می تیر پزې په لوستلو او کتیلو د کتابو ، له نعمتو د جهان بله بهره نلرم ، اوزه می هم خوښی نکاپه دې اشغالو ، په بل څه . په دې اوقاتو د عمر چه می تیر کړل ، یو څو کتابونه می وکتیل چه یوا دغې څخه دغه خزانه ده ، اونور دادی ، یو کتاب می کتیلی دی په بیان د علوم د فصاحت چه « خلاصه الفصاحت » باله شی ، اویدغه کتاب می ټول علوم د فصاحت په پښتو د خپلو پښتنو طالبانو د پاره خلاصه کړل ، بل کتاب می کتیلی دی په بیان د طبابت او علاج چه « خلاصه الطب » ئې نوم دی . په سنه ۱۱۳۹ هجری چه می دغه کتاب د یاد شاه عالم پناه مد ظله مخ ته پیش کا ، سل طلاوی ئې ماته سله کا ، او هر کله داسی مراحم دیا د شاه د دې فقیر غریب په حق ډېر دی . . . . .
 ماله یو دیوان داشعارو هم سته چه په دې وقت کی مردف او مدون سوی دی او غز اونه اوفصائد اورباعی لری ، کله چه طبع قاصر میل دشعر اووینا کا ، شعرونه کا بزمو اوموزو نان دروزگار ئې خوښوی ، ځکه چه دلخان ستاینه ښه ننده او پوهان له دې کاره عار کا ، نو په خزانه کی می خپل احوال وکښی چه د دې کتاب ویونکی ماته دعاو کا ، او هر وقت می په دعا یاد کا . خپله یوه غزل هم دلته دنونې په طور کا بزمو ، چه پر صفحه دروزگار یاد گاروی ، نور اشعار می په دیوان کی یو لخوا دی شایقان د علم اوشعر ئې له دېوانه لولی ،

ساقی یاخه ، د سرو ملو ډک یو جام را	ستاله غمه نا آرامه یم آرام را
پهله میو د بهار نندارې څه کرم ؟	یسرلی سو دخوښی یوښه پیغام را
دنیا پاته ده ښا دی مو یو کړی ده	یو کړی می خوښ که ، می کړی انعام را
د بیلتون په تاریکو کی می زده شین سو	رڼا لمر د جام د میو په ظلام را
ناکا میو د دنیا می کام را تر یخ کا	چه می خوژ کا کام ، ترخه ومانا کام را

نه نشاط سته، نه مستی سته، نه رندی سته چه سم رندهغه اوبه علی الدوام را

په اوبو می سوږ زدگي، لږڅه را تود که

محمد ته دا ورځ یو هسی جام را

۴: بلښه عالم او مرتجل شاعر ملا زعفران تره کي و، چه دپتي خزاني مؤلف دمدارالمهام او صدر الافاضل په نامه یاد کړي دی او وايي چه: «دپادشاه ظل الله کيڼ لاس دی». داملازعفران دباچا دزوی «محمد» نامی استاد هم و، په حکمت ریاضی او طب کښې ئېښه لاس درلود، او یو کتاب «گلدسته زعفرانی» ئې په حکمت او طب کښې لیکلی دی، دا کتاب دپتي خزاني مؤلف لیدلی او مطا لعه کړی دی.

۵: پښتون سالار بهادر خان، د شاه حسین په پاچهی کښې دیر مشهور سالار اوزده ور پښتون و، محمد هوتک وایي چه: «دپادشاه ظل بازو دی» شاه حسین په «ورور» خطات ورته کاوه او عوامو «امیر الامرا» باله. داپښتون علاوه پرمیرانه اوسخاوت دښه علم خاوند هم و، اوبښه خوند ورشعر ونه ئې ویل، هر وخت چه به له جنگه فاتح راغي، نو علما او شاعران به ئې میلمانه کول او ادبی مجلسو نه به ئې ورسره کړل (۱) دده دیوې بدلی خوبنده دادی:

لکه شبنم خاشی

په غم الم خاشی

څنگه پرشم خاشی

❦ ❦ ❦

په سرومنگلو کوی

گل په اوربلو کوی

زیب په کجلو کوی

لکه شبنم خاشی

❦ ❦ ❦

عاشق رسوا مکوه

را شه جفا مکوه

نور ظلم بیامکوه

غم اوالم خاشی (۲)

بیلتون دی زور دی ترلیمو می سهار نم خاشی
دا سره یا قوت می به لمن کی ستا په غم خاشی
کو زه لیلی با ران د اونیو ستا پر چم خاشی

راغله لیلی په شبنکی خال نغا په گلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی
ملالی ستر گي ئې کا ته په ویر ژلو کوی
دژ وبل زده و ښی په هر گری هر دم خاشی

ښکلی نجلی! د باغ په لورمه لحه نغا مکوه
وریت سوی زده می دی مین پوری خندا مکوه
زه یم پتنگ ته یې د یوه ما جلیلا مکوه
یم ستا له عشقه لیو نی پرما، ما تم خاشی

۶: فصیح دوران ریډی خان مهمند چه دغیاث خان زوی اود مسعود خان لسی و، اود قندهار دمهمندو کلی دده دښکه په نامه یادېږي. ریډی خان په ۱۱۳۶ هـ اصفهان ته ولاړ او هلته ئې د شاه محمود سره صحبتونه وکړه او بیا قندهار ته راغي. «محمود نامه» ئې ولیکله چه شاه حسین زر طلاوی صله ورکړه.

(۱) (۲) پته خزانه ص ۶۳ - ۶۴

مجموعه نامه د پښتو ژبې یو غوره ادبی اثر ښکاري ، او محمد هوتک یې په پته خزانه کې یو بیا برانقل کړی دی .

د کتاب یو خورا خوږ مثنوی دی ، چه دریدی خان ادبی افتد اړینه لځنی معلومېږي .
۷- نصرالدین خان اندر د محمد زمان خان زوی او د پښتو ژور پښتون و ، چه په اصل د غزني او د شاه حسین په وختو کې قندهار ته راغی او دخپلې مرانې په اثر د پاچا په حضور کې د پښتو عزت خاوند شو . علاوه پر نورو ښیځو د پښتو ښه شاعر هم و ، او « نصر » یې تخلص کاوه ، د اشعارو ښه دیوان لری ، نمونه یې په پته خزانه کې ذکر شوې ده .

۹- دا علی حضرت احمد شاه بابا پښتو پالنه (۱۶۱ هـ)

د شاه حسین تر دربار وروسته دا علی حضرت احمد شاه بابا په دربار کې هم پښتو ژبې لاره وموندله او د پښتون پاچا توجه یې لځانته ورواړوله ، د احمد شاه بابا په دربار کې د پښتو سره مینه خه ابدایې مینه وه ، بلکه د دې پښتون بابا نیکه گانو هم دخپلې ژبې سره د زده مینه درلوده او پښتو ته یې چوپړ وواوه ، مثلاً کما مران خان چه د احمد شاه بابا د نیکه گانو د سلسلې څخه دی او په (۱۰۳۸ هـ) کې ژوندی و ، د « کلید کما مرانې » په نامه یې په پښتو یو کتاب لیکلی چه د پښتو په تاریخ کې مهم کتاب دی او د پتي خزانه مؤلف مونږ په خبروی .

پخپله پښتون بابا سره د دې چه د پښتو د حکومت تاسیس او تشکیلاتو دده اکثره وخت نیوی ، بیا هم دده د پښتو مینې مجبور کاوه چه خپلې ژبې ته هم خدمت وکړی ، خو پخپله ژبه یې خوږ دیوان ولیکي او دخپلې ژبې پیاوړی شاعر شو ، دده دیوان په (۱۳۱۹ هـ) کال د پښتو ټولنی له خوا سره له یوې مفصلې مقدمې په ۲۰۴ مخو کې طبع او خپور شوی دی ، ده به د بری پر میدانو توری وهلې مگر دخپل وطن هسک غرونه یې هم نه هېرول او په پښتو اشعارو کې به یې سلامونه ورته را لېږل ، د دهلی تخت هېرومه چه را یاد کړم
زما د ښکلی پښتو نخوا د غرو سرونه

د پښتو ژبې په تاریخ کې د احمد شاه بابا دربار لری دربار دی چه د پښتو ژبې گرامر او صرف ونحو پکې لیکلې شوی او منلې شوې ده . هو ، احمد شاه بابا خپل زمان هم د پښتنوالی په روح پالل ځکه یې نو د پښتو خوږ ژبې شاعر پیر محمد کما کړ دوی ته معلم مقرر کړی و ، او پیر محمد کما کړ د شاه په امر د شهزاده سلیمان د پاره « معرفه الافغانی » د پښتو گرامر ولیکه او دهغه له رویه به یې درس ورکاوه ، نو دا کتاب په افغانستان کی د پښتو لمری گرامر دی چه تر اوسه پوری زموږ لاس ته راغلی دی او افتخار یې هم دې دربار ته راجع دی . دا خو جملې د « معرفه الافغانی » دی ،
« په ښکار یسی عبث عمر ضایع کېږي - ښکار که وکړی باک نسته - ښکار مباح دی - ښکار ښه دی کله کله - غم به دی لیری کړی له دله - بازار لره ولاړسه ، چه پیسه نه لری هغه دی نه لځی - کیت

خواری غواړی - د کښت اوس وخت نه دی - د کښت وخت لایسې دی - کښت ډېر مه کوه واک به دی په ونه رسېږی، اوبه به پروچی شی، حاصل به دی له لاسه ووزی. خواری به دی اېته شی ستر کمال پرېوانی ده - کښت دی رب نه راوړی . . . .» (۱)

علاوه پر دې د احمد شاه بابا زوی اعليحضرت تیمور شاه (۱۱۸۶ هـ) چه تر دې وروسته پاچاشو دخپل پلار دشعر او ادب تر سیوری لاندی ځي. پښتو شعرونه ویل، لڅکه چه د احمد شاه بابا دېوان طبع شوی دی، نودلته دده د اشعارو نمونه راوړل تکرار دی، فقط دا اعليحضرت تیمور شاه له دېوانه دهغه یوه پښتو بدله را نقل کښی.

دا اعليحضرت تیمور شاه له قلمی دیوانه:

نن می بیا له تور وسترگو سره جنگ دی   پر لبانو ځي د زړه دو پښو رنگ دی
که پرې کړی سر پلاس ور لاره را سم   لایه داني باورنسی زړه ځي سنگ دی
ستا د حسن لښکر راغی، لڅان ځي بایلو   دعا شق د زړه میدان هر کوره تنگ دی
عشق دی مشک پتول نسی « تیمور شاهه »
چه پخپله لڅان رسوا کښا هغه رنگ دی (۲)

دا اعليحضرت شاه زمان پښتو پالنه

د احمد شاه بابا په کورنی کښي دغه ادبی پښتنی ذوق تر پایه موجود و، اعليحضرت شاه زمان هم خپلی ملی ژبی ته توجه درلوده، او هر کله ځي روزله، پخپله احمد شاه بابا او تیمور شاه خویه پښتو خوازه اشعار هم لری، مگر د شاه زمان اشعار ندی لیدل شوی. خودده په عصر کښي هغه ادبی تحریک چه دمخه و، ژوندی پاته سو، او ډېر شا عران او ادباء موجود وه، چه د دغه پښتو پالونکی پاچا په نامه ځي کښا بونه په پښتو ولیکل، مثلاً رحمت داوی چه د فندهار و، په پښتو ځي دلیلی او مجنون قصه نظم کړه، او دا کتاب ځي په (۱۲۱۰ هـ) تمام کړ، د کتاب په مقدمه کښي د پښتانه نایب الحکومه سردار عبد الله خان چه په کشمیر کښي و، ستاینه کوی، او خپل پاچاهم داسی ستایی:

سلطنت د شاه زمان دی   دی خاقان ابن الخاقان دی
پلار نیکه ځي یاد شاهان و   دو په تاج د هرافغان و
شکر شکر شاه زمان   غنیمت دی دا زمان

بل شاعر چه دده معاصرو، میانیم متي زی دی، او بل هم گل محمد ابدالی، چه د دوی له اشعار وڅخه د دغه عصر د پښتو ادبی حرکت ښه معلو مېږی، د تفصیل دپاره ځي پښتانه شعراء لمری او دوهم جلد کتابی شی.

(۱) د کابل کالنۍ. ۱۳۲۰ هـ ۲۷۶ مخ (۲) پښتانه شعراء - لمری ټوک ۳۳۹ مخ

د احمد شاه بابا د پښتو پالنې اغیزه په هند کېږي :

اعلیٰ حضرت احمد شاه بابا په هند کېږي یو رښتین ملگری و موند، چه دده سره ئې ښې ښې مرستی و کړې . داملگری حافظ رحمت خان و، چه هر کله به د احمد شاه بابا ملگری او ملاتړ و، د حافظ رحمت خان کورنۍ په هند کېږي له هره حیثه مشهوره کورنۍ وه، (ددې کورنۍ مفصل بحث په همدې کالنی کېږي د ښاغلي حبیبی په مقاله کېږي ولو لۍ) حافظ رحمت خان لکه په نورو کار و کې چه ئې د احمد شاه بابا ملگری کوله د ژبې په خدمت کېږي هم دده پیرو و، او په پښتو ئې خوازه خوازه اشعار ویل، دوکتور اسپرینگر مشهور مستشرق چه دده د کتا بغاڼې فهرست په (۱۸۵۴ع) کېږي نشر کړی دی وایی چه دا کتا بونه تر خلو پښت صند وډه ډېر او اکثره پښتو وه نار مستتر لیکي چه ماته په رامپور کېږي یوه پښتانه د پښتو داشعار و یوه مجموعه را کړه چه د حافظ رحمت خان او نورو پښتنو سردارانو اشعار پکښې وه ، اودغه مجموعه اوس ډېر آتش موزیم په شرقی آثارو کېږي ساتلی ده، یو د حافظ رحمت خان شعریه دغه مجموعه کېږي ده نو او غندنه وه . نو حافظ رحمت خان زموږ د ژبې ښه شاعر او لیکونکی و، علاوه پر حافظ رحمت خان دده ټولې کورنۍ د پښتو ژبې سره علاقه در لوده مثلاً نواب «مستجاب خان» د حافظ رحمت خان زوی چه «گلستان رحمت» ئې لیکلی دی د پښتو ژبې ښه لیکوال و، په عربی او پارسی کېږي ئې هم ښه قلم درلود همدارنگه نواب «مجتب خان» د حافظ رحمت خان بل زوی چه «ریاض المحبة» ئې پخپله خوزه ژبه پښتو لیکلی دی اودا کتاب راوړتی لیدلی دی اوداسی ئې معز فی کوی چه ا- د «سراج بارلو» په خوا هیت به (۶-۱۸۰۵ع = ۱۲۲۰هـ) کتلی شوی او (۷۰۰) پاڼې دی چه کوچنی صفحی لری د پښتو مهم لغت دی اود افعالو گردانونه لری معلومیتزی چه دا کتاب د پښتو لغوی او گرامری کتاب دی نواب مجتب خان د پښتو ژبې خوږ شاعر هم و، چه له بده مرغه دده اشعار (۱۸۵۷هـ) په اړودور کېږي تلف شوی دی . (۱)

۱۰ :- دامیر دوست محمد خان په وخت کېږي (۱۲۵۴هـ)

د اعلیٰ حضرت امیر دوست محمد خان په وخت کېږي پښتو ژبې د شاهي کورنۍ په زړه کېږي لځای نیولی و ، اود همدې مینې په اثر دامیر دوست محمد خان دوه وروڼه سردار مهر دل خان «مشرقی» او سردار ږیر دل خان د پښتو ښه شاعران وه ، او پښتو ته ئې په خورادرنه سترگه کتل ، بلکه سردار مهر دل خان علاوه پر شاعرۍ کم وخت چه په قندهار کېږي اوسېدی . دده لځای د ښوښو فضلاو اوداباو دروزنی او پالنې لځای و ، او هر لامل (مازیگر) به د قندهار نامتو ادبا لکه میرزا حاتم حاجی عبدالله ، صدیق اخندزاده او نور شاعران دده په لځای کېږي سره راغونډېدل او هلته به ئې د پښتو

(۱) د حبیبی له مقالې څخه چه په دغه کالنی کېږي نشر شوی ده .

ژبې علمې او ادبې بحثونه او خپرني كولې، چه د همدې سبب په اغېزه دده تر مرگ وروسته ميرزا حنان يوه مړتبه دده پياد وويله چه خوببتونه ئې دادې: (۱)

چو ارته دمولا سردار قرين ولاړ	چه مرغوب د كل عالم و ، په تحسين ولاړ
د هنر او علم كان د حيا بحر	په خلعت دنيسكنامې څه بڼه رنگين ولاړ
په جيفه ئې د دنيا لمان ككړ نكړ	د عمل په صابون پا كه جامه سپين ولاړ
وسخا ته ئې حيران حاتم طي و ،	تسكبه گناه دهر فقير او دمسكين ولاړ
فيض رسانه لكه لرو كل جهان ته	مستقيم پر شريعت حامې ددين ولاړ

اعتماد باندي د كړو نه دى «حنانه» !

چه «سردار مهردل» له دې دنيا يقين ولاړ

همدارنگه ئې بل وروړ سردار پر دل خان دخپلې ژبې پښتو بڼه شاعرو و، او اشعار ئې پر ملي وزن ويل .
نوله دې كبله مونږ ويلای شو چه ټولې شاهي كورنۍ له پښتو سره د زړه مينه درلوده او دا ژبه ئې روزله.
اوش به ددې دواړو سردارانو دشعردوي لنډې لنډې نمونې راوړو :

د سردار مهردل خان شعر :

پلسو واخله له سپو زمي مخه مېرمنې!	ستا بې مخه راته شپې دى ورځې سپينې (۲)
ستا له وره څخه تللاى نسيم هورى دورى	درته ناست يم په دربار پرې مې دى سپينې
درست بدن مې د بېلتون په اور كې وربت شو	په كوگل كې مې ويلېږي توري سپينې
راته وگوره رقيب سپك په څه شان كرم	خدای دى سپك كړې ستا به مخ و دى وزى سپينې
زه پښتون يم نه وېرېږم له رقيبېه !	ورته و به كرمه بيا شپې سپينې سپينې

«مشرقي» دى په تياره د بېلتون ژاړى

ورته لمر دمخ بڼكاره كړه ، په مخ سپينې (۳)

د سردار پر دل خان شعر :

پر ملي وزن
وې كورى د گل په شان مې ژر رخسار دياردى
عالم ئې تمه دار دى
يودى بوى د گلاب راغى
زړه مې په تاب راغى
پروت په پڼغې وم يو بشر مې په خواب راغى
پر مخ مې سيلاب راغى

(۱) پښتانه شعراء - دوهم ټوك ۴۶۶ مخ (۲) په دې غزل كښې د تجنيس تام صنعت په بڼه ټوكه
لحاى شوى دى . د «سپينې» لغت په هر بيت كښې جلا جلا معنې لري . (۳) پښتانه شعراء - دوهم ټوك - ۴۷ مخ

وینځې کړم له خو به بیا پری که انسان راغی ،
 پرې خو به ښې نږدم چه په مینه کی می یاردی
 او پر مخ-مخ می باران راغی ،
 عالم ښې تمه دار دی
 ښه سفت دی رنگارنگ کوم
 ستا پرتورو زلفو درقیه سره جنک کوم
 هوا دی د پلنگ کوم
 منگولی به په رنگ کوم
 اودامی بیغوره دی که شری درسی لنگ که
 اوترشا-ترشا به نام وننگ که
 ښارم پروا «پردل» د عشق به تهمت باردی
 عالم ښې تمه دار دی (۱)

۱۱ :- د اعلی حضرت امیر شیر علی خان پښتو پالنه ۱۲۸۵-۱۲۹۶ هـ ، ق

دهوتکو د دورې راوډې خواته د پښتو د باره مهم خدمتونه مرحوم اعلی حضرت امیر شیر علی خان کړی دی او ده چه دخپلی پاچهی په دوره کښې هرڅومره مهم کارونه او وظایف د خپل پښتانه قوم اوډې وطن د باره کړی دی د ټولو په سر کښې د ملی ژبې خدمت دی. دې پښتون امیر خپلی ای ژبې ته مخصوصه توجه وکړه ، ټول عسکری القاب او عناوین ښې په پښتو کړه ، ټولی عسکری قوماندې او بولی ښې په پښتو تبدیل او رواج کړې چه تراوسه هم هغه عناوین او القاب اودا قوماندې او بولی د افغانستان د عسکر وپه منځ کښې ویل کېږی (۲) چه له سپهسالار څخه نیولې تر حواله داره پوری ټول القاب او عناوین په پښتو تبدیل شوه .
 دلته ښې دنونې په توگه خوالقاب راوړو (۳) ،

رتبه :	پښتولقب :
سپهسالار	ټول مشر
نایب سالار	سرغت مشر
جرنیل	غټ مشر
برکد	پنځر مشر (پنځه زرمشر)
کرنیل	زرمشر
کامیدان	ناب
کبطان	سل مشر
صوبه دار	بولک مشر
حواله دار	لس مشر

(۱) پښتانه شمراء ، دوهم ټوک ۴۴۴-۴۴۵ مخ (۲) البته څه تغیر به ښې موندلی او یا به نور هم پسی دېرشوی وی مگر اساس ښې په هغه وخت کښې ایښوول شوی دی .
 (۳) د آراناد مجلی یوولسمه شماره ، د ښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله .

داسې دېر القاب هندوخت په پښتو شوی وه، علاوه پر دې د کابینې تر پوره اوصحیح تشکیل وروسته د کابینې دا عضو لقبونه هم په پښتو الیش اور رسمی شوه په دې ډول (۱):

لوی مختار	=	صدر اعظم
لوی ملک	=	مستوفی
لوی مېن دباندي	=	خارج وزیر
لوی مېن دغرو	=	حشمت الملك یا داخله وزیر
لوی کپیل	=	دبیر الملك
ټول مشر	=	سپه سالار

دا لقبونه د شمس النهار په یوه شماره کېني داسې نظم شوی دی:

«ټول مختار» ملک قدر فلاتون تدبیر
 صدر اعظم که بزرگان جهانش خوانند
 که بتا لید قلم کرد ه ما لک تسخیر
 بعد مستوفی نام آور عالی همت
 «لوی ملکش» لقب از پادشه عالم گیر
 نام نا میش حبیب الله و محبوب قلوب
 کار دولت شده بیچون و چرا انظم پذیر
 کار هر اقلیم بود جانب او روی سفیر
 «لوی مېن دباندي» پسندیده شدار سله خان
 وانکه در مملکت از حسن خرد گشته مشیر
 حشمت الملك که «لوی مېن غرو» آمد لقبش
 کز نه پیش بیدن آب شود زهره شیر
 اخترینجم از آن هفت سپه سالار راست
 وانکه در نام خوشش هست بقایت تاثیر
 «ټول مشر» آنکه بود نام گرامیش حسین

همدارنگه ټي عسکری یولی په پښتو کړی چه تر اوسه هم «تیارسی»، «ولاریسی»، «درېز»، «خپور یروت» اونو ری قوماندی د پښتنو عسکرو منځ کېني سته چه مثال راورد لوته ضرورت نلری تردې اقداماتو وروسته ټي دنا ئب الحکومه گانو او مستوفیانو القاب او عناوین هم په پښتو کړه (۲) او پښتو ژبی ته ټي هم عسکری هم ملکي لوړو موقعیت وړ کړ او ددی پښتو روزونکی باچا په وخت کېني یخینی کتابونه هم ترجمه او ولیکل شو ه مثلا دوست محمد خټک چه د حاجی محمد اکرم خان لمسی او د محمد زما نخان کړوسی او د ملی شاعر خوشحال خان له کورنی څخه و، یو کتاب د «بحر العلوم» پنامه دده په وخت کېني نظم کړ او په (۱۲۹۰) هجری کال ټي له نظمه فارغ شو، دا کتاب ۱۱۵۴ مخه او تقریباً شل زره او اتیا بیتونه دی (۳) او کتاب ټي هم دده پنامه داسی ختم کړی دی چه وایی:

د امیر د شاهی زور دی
 په کابل کی جانشین دی
 عالم د هوته نسکور دی
 حکمرانه ټي ننگین دی

- (۱) د آریانا دمجلې لسمه شماره ، دښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله
 (۲) د آریانا مجله لسمه شماره - ۲۸ مخ دښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله وگوری.
 (۳) پښتانه شعرا - دوهم ټوک، ۴۹۳ مخ

قندهار او هرات دینه
پسې بلخ دی برا دره ؟
له امیر دوست محمد خان
ور پسې دیلا ر دعاده
چه دده حکونه وړینه
تر خیبر ۰ بهر وړ ۰
دی خلف دی قدر دانه
لکه توري بهر چاده (۱)

همداشان ئې په ۱۲۹۲ هـ کال «اخلاق احمدی» د عربي «طریقه محمدیه» په پښتویه یوولس زره بیتو کښې ترجمه کړ او پانور داسی آثار ....

علاوه پردې امیر شیرعلیخان دپښتو له ادبه سره هم دزړه مینه درلوده او هر کله به ئې اشعار لوستل، بلکه پخپله ئې هم کله کله پښتو اشعار پرملی وزن ویل چه مونږ ته ئې دالاندې خولندی-په لاس راغلی دی اودالنهی ئې هغه وخت ویلی دی چه له کابله مزار ته تی او دبدهختیوورته مخو. په دې لنډیو کښې خطاب وطن ته دی ،

ماو یل په تا به زړگی بنا د کرم اوس له تاوړم دارمانجن زړگی داغونه

❀ ❀ ❀ ❀

د غم لښکری را پسې دی دپاچهی تاج مې پر سر له ملکه لحه

❀ ❀ ❀ ❀

نه له تا محم نه مې هر بنږي یابه زه مرم یابه دې و ساتم وطنه ؛

❀ ❀ ❀ ❀

دیاری- لاس می تا ته در کړ پر تابا یلمه سرو مال هم اولادونه (۲)

❀ ❀ ❀ ❀

دده دپښتو پالنې تاثیر داعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان تر عصره پوری هم و ؛ او لښی نور کتا بونه لکه «نصیحت نامه» وغیره په پښتو کښې ولیکل شوه .

۱۲ :- د شهید امیر حبیب الله خان پښتو پالنه تر (۱۳۲۳ هـ ق) وروسته

داعلیحضرت امیر حبیب الله خان په عصر کښې پښتو یو بل غټ گام واخیست، چه خورادستایلو وردی ، او هغه داو، چه پښتو په مکتب کښې پرېښودله شوه اود معارف په نصاب تعلیم کښې ئې لځای ونیو. چه په وروسته عصر کښې هم دارو په پسی شه تعقیب شوه او د امیر شهید تر مرگ وروسته بیا یو مجلس د «پښتو مرکه» په نامه چه د وطن د ډېرو پښتنو ادباو فضلاوڅخه مرکب و، اود پښتنو د هرې قبیلې یو یونماينده په کښې و، د کابل په مرکز کښې تشکیل شو ، دې مرکې دپښتو قواعدولیکل ، لغات اواصطلاحات ئې راغونډ کړل ، نوی نومونه اواصطلاحات ئې جوړ کړل، لښی ابتدا ئې

(۱) پښتانه شمرا - دوهم ټوک ۴۹۵ مخ (۲) د ښاغلی «حبیبی» له یادداشتو څخه

كتابو نه ئې دمكتبو دپاره ترتيب كړه، يو كتاب د(ديوازيني پښتو) پنامه اوبل د«پښتو پښويه» پنامه طبع اوخپاره شول، په (۱۳۰۱هـ) كال چه دطلوع افغان جريده تاسيس شوه او په پارسي ژبه خپرېدله دپښتو په مضامينو ئې هم پيل وكړ چه ورو ورو ټوله پښتو شوه دپښتو مر كې دپښتو ژبې يو جامع قاموس هم وليكه، مگر متاسفانه چه طبع اونشر نه شو بلكه اوس ئې درك لاهم ورك دى دامير شهيد د عصر سراج الاخبار په جريده كښي هم پښتو جاري شوه او دپښتو په شاو خوا كښي به خپرنى اومبا خني كېدلې ، او ډېرو شاعرانو په پښتو اشعارو وويل . دښاغلى مولوى صالح محمد خان پښتو درسى كتب طبع شول .

په دې عصر كښي د مرحوم مستننى اوسردار عبدالرسول خان او مر حوم غلام محى الدين خان اونورو شاعرانو ادبي خدمات د يادولو وړدى .

اوسنى عصر

دپښتون اعلي حضرت شهيد (رح) پښتو پالنه اودده په توجه دپښتو ژبې حقيقي ژوند اوبيا دزلمى ټولواك ټينگك اولور عزم چه دپښتو ژبې دلور والى دپاره ئې كړى او هغه ملي خدمتو نه چه خصوصاً دپښتو درسى كېدلو اودد نيا دژوند يو لوړو ژبو په ډله كښي در بدل او دپاره دده په امر شوى دى، هر چاته خر گند اود كالنې ښاغلى ويونكى ئې اوس پخپلو ستر گو ويني سر پيره پردې د هواد په ټولو جرايد واومجلو او اخبارو او په تېرو كالنيو كښي دپښتو د لوړتابه او پر مخ ټينگ خبرى نشر شوى دى او اوس هم ورځ په ورځ نشر پېزى نو كه څوك دپښتو ارتقا په دې عصر كښي ليكي البته په يوه يادوو مقالو كښي نه ځاغپېزى ، بلكه يو بشپړ كتاب ځنې جوړ پېزى ، ځكه نوزه خپله مقاله پردې ځاى ختموم او دزلمى ټولواك دپښتو پالنې خبرى هغه وخت ته پرېزدم چه فرصت لاس را كړى او دخداى په مرسته لكه چه ښائى دپښتو داژوندى دوره په كامل صورت وليكم ، اوبل داچه پښتو لا تر اوسه پر مخ روانه ده اودټول پښتون ملت داميد سترگى دى چه پښتو ژبه به ددې زلمى ټولواك په توجه د ژوند لوړو مانپوته وخيژى، ځكه نونه غواړم چه ددې شاهى كورنى داملى خدمت په يرڅو پانډو يا يوه مقاله كښي وليكل شى، بلكه بايد دپښتو د احيا په تاريخ اود وطن د سعادت اولور تيا په تدكار كښي يو غنډ كتاب پروليكل شى .

دغه دى چه زه اوس په دغه لنډه يادونه خپل مضمون پاى ته رسوم ، او له خدايه غواړم ، چه هر كله دپښتو ملي ژبې مخ پر لوړتيا او خپورتياوى .

يادونه : په دې مقاله كښي ځينى مطالب دپتي خزاني له قلمى نسخې اوقلمى تعليقاتو څخه را اخيستل شوى دى ، چه ښاغلى حبيبي ماته داستفادې لپاره را كړى وه ، ځكه چه هغه كتاب تراوسه ندى نشر شوى ، نومادغه يادونه لازمه وگڼله .

(بينوا)

زمونښ ادبي نهضت

پا

اوسنی ادب

گل پاچا « الفت »

کله چه د آسمان په لمن کېني د سعادت او نیکمرغي ستوری زمونښ په فال را وخوت ، او د ازبه خرڅه د پښتون په مسلحت او مرام وگرزیده ، کله چه دلر اوسپو زمی په دور انکښې ددې هواد بختوری ورلخی راغلې او د زمانی په طبیعت کېني بد لون و لیدل شو ، کله چه دلخان پیژند لو دیوه زمونښ په وطن کېني بله شوه او ملی شعور سترگی وغړ ولې ، کله چه دا حساس او تمیز غوږ ونه خلاص شوه اوله هر لوری زموښ د خپلو شپیلو خوازه او اوزونه را غله او نوی سمدری شروع شوې ، کله چه زمونښ د پښانو نیکو نواریو گانو په خوب کېني مونښ ته خه وو یل او راوینښې کړو د وطن د غرو په خو کو یوه رنیا و تولیده چه د پښتو او پښتو نولی ښکلی خیره پکښې ښکاره شوه اوز مونښ د ازبه مجد او عظمت تصویرې هم په څنگ کېني نیولی و .

زمونښ د ادبي نهضت دغه رنیا چه د پښتو د عرفانی ژوند اساس یا آغاز ورته و یلی شو ښاغلی گل پاچا خان « الفت »
خوک چه ورته په اجتماعی نظر گوری رازرازملی او اجتماعی ښېگڼی پکښې وینی او یقین کوی چه دا نهضت او حرکت د پرعام منافع او عمومی فواید لری .
له کوم وخته چه مونښ د دغه رو سستی نهضت په دوره کېني خپل اصلي او اساسی ادب ته

مخه کړې بده اوله مستعار ادب څخه راگر زېدلی یو که څه هم ډېر لږ وخت تېر شو بدي اوله اته نه وکام او څخه تڼا وزنه کوی مگر زمونځ بښتنی ادب دکم وکیف په لحاظ ښکاره پېشرفت اوزیات پر مخ تنگ کړې بدي ، په همدغه لږ وخت کښې چه د دنیا جگړو زمونځ مطبوعاتی فعالیت ته هر گوره صدمه رسولې ده ، بیا هم زمونځ ادبی نهضت مظاهره موندلې ده .

د پښتو کوم لیکونکی اوشاعران چه موندلې په همدغه لږه زمانه کښې پیدا کړې هغه موندلې نه یقین را کوی چه ډېر ژبه ډېر بیا وړی لیکوال پیدا کړو اوزمونځ شعرو ادب به هر گوره یوه لوړه او عالی معیار ته ورسېږی ، کوم مطبوع او غیر مطبوع اثار اوتالیفات چه موندلې په دغه محدود زمانه کښې بڅلې ژبه کښې پیدا کړې بدي هغه شهادت ورکوی چه موندلې ډېر ښه ښه مؤلفین او مصنفین پیدا کړې شو اوزمونځ مطبوعات به د یوه ښه علمی او ادبی وقار مالک شي .

دانوی ادبی نهضت چه په پښتو او پښتنو کښې شروع شو بدي موندلې تلک په یورشین استازی دیوه عرفانی مستقبل موقوف زیری را کوی او دا خبره ثابتوی چه د پښتو ادبی استعداد اولوی ظرفیت لری چه هر راز هیله او توقع ورځنی کښی .

که موندلې دغه نهضت له شروع څخه هغه خوا اوداخواختونه د مقایسی په توگه وگورواو خپل علمی سیریه دغو دواړو دورو کښې له نظر لاندی ونیسود او رځنی او هغه ورځنی په هېڅ تله نه برابره ښی او لکه چه دهقانان وائی په نهو میاشتو کښې نه رسېږی اوبه نهو ورځو کښې پڅیږی دانه لس کاله له هماغسی ورځو څخه دی چه یوه ورځ لری له میاشتی سره برابره ده .

له دغه نهضت څخه وړاندې زمونځ د لیک اوتحریر ژبه یوه داسی ژبه وه چه نه لری موندلې گرامری اصول تا کلی و ، نه مور ته دلالتو کوم قاموس جوړ کړی و ، نه مود کوم لوړ او عالی ادب څه کتابونه اورسایل لیکلی و چه یوه لیکونکی ورته داستفادی په وخت کښې رجوع کړی وای ، نه دا ژبه زمونځ هغه راز مورنی ژبه وه چه په صحت کښې بی چاته یا څه شی ته محتاج نه وای ، نو لکه مویه شعرو ادب کښې یوه سمه اوصحیح لاره نه موندله چه یوه لږی ته رسیدلی وای اوشعرو ادب عمومیت پیدا کړی وای . له کوم وخته چه ددی نوی نهضت بهار شروع شو اوشعرو ادب ته توجه وشوه په همدغو لږو ورځو کښې ډېر لیکونکی اوشاعران بلکه مؤلفین اومصنفین پیدا شوه چه په دغو مروه وخت اودغسی حالت کښې لری ډېر علمی اوعرفانی خدمتونه وکړه .

په همدغه لږه مده کښې موندلې موفق شوو چه په پښتو کښې د شاعرانو ته کړې ، دلالتو قاموسونه د ژبی گرامرونه ، کلی گانې ، قرائتی او ادبی کتابونه د پښتو اصطلاحات اومجاورات د پښتو متلونه ، لغوی څېړنې یا لځنی شعری رسایل ولیکو او خپل تاریخی مشران او مشاهیر لکه لوی احمد شاه بابا دغه ادبی نهضت په روښانه هنداره کښې هر چاته وښیو ، که چیرې دمطبوعاتی

و سايو قلت مانع نه وای ښائی چه زمونږ نورو هغو آثارو چه تراوسه لانه دی طبع شوی اویه الماریو کښې دی زمونږ دادبې نهضت د سریع پیشرفت ښه نمایندگی کړی وای اوزمونږ موقبت اوبریالیتوب ئې ښه ښودلی وای .

که مونږ دخپل دغه نهضت معنوی ښیگڼې اوتاثیرات په نظر کښې ونیسو ، پدی خوا کښې هم مونږ ډېری مهمې گټې کړیدی چه زمونږ په اجتماعی حیات او ژوندون کښې زښت ډېر قیمت لری همدغه نهضت زمونږ په هر فرد کښې دملیت احساسات اود وطنیت او پښتونولی جذبات ډېر قوی کړه اود لځان پیژندلو او اتکاء نفس غریزه ئې هم ښه ټینګه کړه - زمونږ په دغه اوسنی ادب کښې شاعرانه خیالات له اجتماعی احساساتو اواولمی عشق سره داسی گه اومزود دی چه دیوه مفیدم معجون مثال لری اود هر ستر گور په نظر کښې دراز رازمادی اومعنوی ترقیاتو تمهید اومقدمه معلومېزی همدغه ادب دی چه د پښتنو ذوقی شعور ورځ په ورځ روزی اویښوی ئې ، او دعلم و عرفان په څېرو او کښې ډېر خدمت کوی .

هو ! ! دهرملت خپل اصلی اوملی ادب دی چه د هغه ملت د زړه کړ کړ دعلم و عرفان لورته پراښزی اودیوه معنوی اودوقی بهار له وېرمو سره ئې اشنا کوی ، نودیوه ملت خپله ملی ژبه دهر راز مفیدو تعلیماتو اوافهام و تفهیم صحیح اواصلی آله ده چه په حقیقت کښې ئې یوفصیح اوبلیغ مبلغ بللی شو ، دهمدی لامله هر قوم ته ددوی پخپله ژبه خدائی تبلیغونه شوی اواسمانی معلمین هم ددوی په ژبه استول شویدی .

دایوه منلی شوی اورښتیانی خبره ده چه په یوه پردی - ژبه کښې ادیب کېدل دومره گران کاردی چه نزدی نزدی له غیر ممکن سره اړخ لگوی اودېر کم پېښېزی چه سړی په بله ژبه کښې داسی شاعر یا ادیب شی چه د هغی ژبی اصلی خاوندان پری کوم ادبی اعتراض ونکړی شی .

که فرضاً کوم سړی دخپل ادبی استعداد اوشاعرانه قریبې په زور په بله ژبه کښې شاعر یا ادیب هم شی نومعلومه خبره ده چه په هغه ژبه کښې خودخپل کام اوملت ادبی ذوق ته څه مهم خدمت نشی کولی لکه چه یو کام دبل کام په ژبه داسی نشی پوهیدلی چه په ادبی لطایفو اودقیوتعبیر اتو باندي ئې له زړه پوهېزی اوهنراز استفاده ورځنی وکړی لکه چه له خپلی ژبی څخه ئې کوی نو چه دغه تولی غټی اووړې خبری سړی په نظر کښې ونیسی ویلی شی چه دیوه ملت هغه ادبی نهضت چه ددوی پخپله ژبه کښې وی دهر راز ذهنی اوفکری ارتقا اساس کېدی شی اودیوه ښه روښانه سیامطلع یا لکه دسهار ستوری درنه اورځمی پیغام بلل کېزی .

که مونږ دغه نهضت ته هرڅومره خوشحالتیاو کړواود هرڅومره امیدواوسر و قبله ئې وبولو ورسره ښائی دهمدی لامله مونږ په ډیره اعتنا دخپل ادبی بهار استقبال کوو اویه غږ ولوسترگو خپل ادبی پیشرفت ته گورو چه له پخواوختو څخه ئې څه تغیر اوڅه تحول کړیدی ؟ یعنی دپښتو

اوسنی ادب څنگه دی او پخوانی ئې څنگه و؟ څه بېلګې پکښې زیاتې شويدي او څه صفات ئې بایللي دي؟

زمونږ دشمر و ادب تاریخ که څه هم د لځني تاريخي اسنا دوه شهادت چه په پته خزانه کښې ئې مو موله زرو کالو څخه اوږی اود بعضې صحیح قیاساتو په استناد ثابتېږی چه پښتني ادب له زرو کالو څخه هغه خوا هم ډېری دورې لیدلې دی اود ډېر عمر لری مگر دغه روستی نهضت هم یوه نوې دوره حسابیږی اونوی رنگ لری چه دلته ورباندی څه نه څه بحث کیږی .

زمونږ په اوسنی ادب کښې شعر اوشاعری لږ څه خپله مچراند له کړیده او هر راز مضامین دشمر په قالب کښې راوړل کیږی ، یعنی اوسنی شعر یوازی ذوقی اواحساسی شی نه دی بلکه تعلیمی اوتبلیغی حیث هم پکښې زیات ښکاری اوله پخوانه پکښې داجنبه زیاته شوېده لکه چه ددی عصر تقاضا هم دا ایجاب کوی چه شعر باید دیوازی جمال سندرې ونه واږی بلکه د فن او کمال منادی هم شی دهمدی لامله د پخوا اوخت اشعارو غزلی آغاز وانجام درلود اود مضمون د تسلسل مراعات به چانه کاوه ، هر بیت به لځانته مضمون و، چه له بل بیت سره به ئې څه قریب ارتباط نه درلود یعنی به یوه غزل کښې به یوه بیت عشقی کیف درلود او په بل بیت کښې به اخلاقی یا عرفانی تعلیم و مگر په عمومی ډول به د غزل رجع د جمال ستاینی اود مینې کیف ته معلومیده او یوه نیم اجتماعی یا تعلیمی او انتباهی بیت به پکښې ضمني حیث درلود مگر اوس دا کثرو اشعارود پاره دمو ضوع او مضمون په لحاظ یو عنوان یا کل کیږی چه شاعر تر آخره پوری دهماغه مضمون مراعات کوی اومضمون حیثیت پکښې ساتی نو کله دا سی هم وشی چه دغه راز اشعاره شعر ی قیمت نلری اوتش نظم ورته ویل کیږی یعنی دیوی منظومی مقالی په جم کښې تیر یږی چه باید خطبه یا مو عظه ورته وویو مگر یا څه او مقتدر شاعران که څه هم پخپل شعر کښې دیوه مضمون تسلسل او ارتباط نه پرېږدی اوهمدغه هدف لری چه خپل مقصد اومطلب لکه یوثر لیکونکی په ښه شان افاده کړی خو شعری ناموس هم ساتی اوشعريت په مضمون باندی نه قربانونی لکه زمونږ یو پخوانی پیاوړی شاعر کاظم خان شیدا چه یو لځای له خپل اسارت څخه شکایت کوی اودا اجتماعی مضمون په یوه داسی ادبی پیرایه کښې ادا کوی چه هېڅوک ئې له شعريت څخه انکار نشی کولی،

هېڅ خبر په سلیقه د پړوا ز نشوم
لکه گل به اشیانه کښې ریخته یریم
وگوری ، پدی بیت کښې څومره رنگینی او شعريت لیدل کیږی ، یو رښتینانی شاعر
که دغه راز مضمون ادا کوی نودغسی پیرایه هم ورته لټوی- په بل لځای کښې همدغه نوموړی
اومقتدر شاعر د دنیا له ملوناتو اونایا کيو څخه پدی ډول شکایت کوی :
طهارت به په کوم آب شیدار واشی دافتاب چشمه روزگار کره مستعمله

زمايه گمان چه دغه مضمون که به همد غسی شعری پیرا به کښې ونه ویل شی دو مره پېخوانده به وی چه څوک به ورته هېڅ اعتنا ونکړی مگر دلته چه شعر ورځنی جوړ شوییدی نو څوک چه د دنیا په پلټنېتوشپه او ورځ لکه مچ بېنېزی هغه به هم ددې بیت په اړه بدلو متحسس شی اولخان به و خنډی نو دغه راز اشعار چه دمضمون او موضوع په لحاظ پکښې یو مهم مطلب ، ځای شوی وی اود پیرایې په لحاظ شعری سحر او اثر لاری هغه داسی شعروی چه یو خطیبائی په منبر او یو سازنده ئی د بزم په مجلس کښې ، یو نطق ئی په کنفېانسو نو کښې او یو زاهد ئی په خلوت کښې له ځانه سره وائی زمونږ ددې نوی نهضت دینو شاعرانو لځینی اشعار هم همدغسی اشعار دی چه په غزلی آهنگ کښې لوړ لوړ اجتماعی مطالب ادا کوی او د بلبلو په نغمه کښې ښه ښه تعلیمونه او تلقینونه ځایوی د مثال په ډول دالاندینی شعرونه وگوری .

زه
(۱)

نه غوتی په شان د زړه په ینورنگک یم
نه د چاد ډډی لاندی پوست پالننگک یم
چه می کېنډی په منگلو نه اتر ننگک یم
چه خوبان می کړی پر غاړه نه لورنگک یم
نه یو هېنډم چه زه څه اوڅه آهنگک یم
نه صاحب د باج خراج اود اورنگک یم
نه د چاپه شان د بل په لځان پلنگک یم
یو ساعت خفه خوشحال په بل درنگک یم
نه د نیا لځنی خبر لکه فرنگک یم
دا ضدادو سره همیش ولی په جنګک یم
زه له دی بی سوز و سازه ژونده تنګک یم
چه د ژوند او د ژوند د پاره تنګک یم
د هر کس اودنا کس د پښونه څنګک یم

په مذهب نه د بلبل نه د پتنګک یم
نه اغزی یم چه انګر شمه د گلو
نه آینه یم چه منظور شمه د ښکلو
غوتی نه یم چه می جونى سرکښې کېنډی
نه ژر ایم نه خندا نه زیر و یم یم
چه فلنگک را باندي نه وې ملنگک نه یم
نه د کونډ ور نه و مر سته رانه کېنډی
نه او زگار یم نه می کار لکه ماشوم شته
نه می روح د شرفیت ډېره ژوندی ده
ددې هسی بېمعنی ژوند و ن د پار
چه نه در دارم نه در د لره دوا یم
خدا یزودی ژوندون نور سترى کړم ستومانه
خاوری یسه خود با ده سره مل یم

تبت مې مه بوله غورځنګک را باندي مکره

زه بدې افتادګى کښې لوی کړنګک یم (مجروح)

غزل

(۲)

نه ډکه به تر خولې شی پېما نه د چاپه باد
شیرینه د خسرو شوه غرونه و کېنډل فرهاد

نه زړه به د مین شی په وصال داشنا ښاد
رسېنډی دازل کړه په قسمت نه په خواری

یوازی ژوند خوښ کړیدی هر چایه زمانه
که یو د خواری مړشی بل ئې نه رسی به داد
کلمونه عمر تېر شولامی وانخیست عبرت
هر جن یم چه خوب ووینم پیا نه راخی به یاد

په ښه چه سره ور نشو مخلص خوښ یم په داد
چه وڅېزی له پیڅه ددې هسی ژوند بشیاد

(مرحوم مخلص)

ژده پانه

(۳)

چه د منی سیلی راغله تنگ مې شو په سیل باغله د خندو نی گل سراغ له
نه شین باغ نه ښکلی بڼه و نه د گل پکښی مسکن و
بڼه و ژده بڼه الو تې نه غا ټول ونه پیر و تې نه بلبلې پر چار و تې
کگل و مړسره سناوه غو تې پیغله نیمه خوا و ه
ابشا رهم ویلی ساندي د بلبل دزدگی مر اندې وی شلېدلې لاندی باندي
نی خو ښی نی مسرت و ویر ژدلی په ز حمت و
زرغو نه پانه وه ژده د ظالم خیزان له کړه په گرز و نوڅره پره
نه وریا ته اب و تاب و نی زرغاوه نه شباب و
ماول ښکلی پانه څه کړی ولی هسی رژېده کړی له دې بڼه څخه واته کړی
مه لجه ښکلی گلالی یسی په ښایست د لمر مخی یی
دی ول لجه وخت دیون دی یوڅوور لخی موبیلتون دی سبا پیر ته بڼه زرغون دی
چه بهار راشی دی باغ له زه به راشم ستا سراغ له
پس له هر منی مسور شته پس له هر ویره سرو رسته چه غم وی دخوښی لور شته
پس له هر منی بهار دی د اقا نون د کردگار دی
چه لیدلی چا خزان وی د بهار به قدرت ان وی په لور تیا کښی به د لخان وی
خو احساس د ذلت نه وی هلته ز یاردر فعت نه وی
خپل خزان گوره بهار کړه باغ د گلو دی سینگار کړه زده د ژوند دودونه لار کړه
دغه سرد ژوندانه دی دلته پت ر مزر د ده دی
(حبیبی)

خوشې خوشې

(۴)

لاله وغږ وی سترگی له غبر ته په زړه داغ شی
 رڼی سترگی سوسن گوری سا عتونه خوشې خوشې
 جوړشی لعل له غو او شکو چه تو لېږی و کوگل ته
 چپ شه ای ابشاره مېکه د اشورونه خوشې خوشې
 چه ژوندون لری مړ کښی ښه هغه چه باشر ف مری
 که سبی زرکا له یائی وی کالونه خوشې خوشې
 لور همت په دام د طمع کښی څوک کله شی نیولی
 دهمای دپاره مه زده دادامو نه خوشې خوشې
 دمرض علاج په کاردی څه لا مخکښی له شده
 یس له مړ که څه په کاردی ماتونه خوشې خوشې
 زده عشق په پیاله مست یم محتاج نه یم د شرابو
 ساقی مه د کوه ماله داجا مونه خوشې خوشې
 چاچا صله خپل مر ام کم په فوت د خپلو متو
 څوک دی ناست کوی په زړه کښی ارمانونه خوشې خوشې
 په شهباز سر مد شعر به تازه د ژوند نغمه کړو
 د ارباب دزړه غنډ یږی د پر عمر و نه خوشې خوشې
 دفرها دتیشه په لاس کړه که شیرینه معنی غو اری
 پراته کله وی اړو کښی سره لعلو نه خوشې خوشې
 چه روان تر اوبه نه وی اوژ ور هم له دریایا به
 نه یو هېږم څله و ائی دا شعر و نه خوشې خوشې
 دانقصان دشعر نه دی له خپل ذوقه سراغ و کړه
 په خادم بانندی مه وایه تمه تونه خوشې خوشې

(خادم)

د حیرایی گل

(۵)

یو هېږم پکتیا یاننگر هار کښی
 په بخدی کښی نیسایایا زرنکا کښی
 ارغنداو یادهری رودیه کنار کښی
 کاپیسا کښی په واخلان یالپا کا کښی

ار يانا کښې دسوما ترڅنگک يوکل و
 چه ا شانه دبور انه د بلبل و
 پسرلی ته ټي خوله وازه په خندا کړه
 چه دازه يم چه بياسته مې دا دنيا کړه
 پيتون کام ته دازما يوخبر يوسه
 چه لهر ازدرؤ ند انه نه خبر اوسه
 چه گل نه وی پسرلی کښې ژوندون نشته
 هما غسی چه نن نه وی پرون نشته
 که ژوندی وی تل بهار دی داجهان

لېژوندي شه سرد کانونه بهر کړه
 ددنيا په غوړه بدلې باغ نظر کړه
 پسرلی کښې هغه گل چه بيدار نه دی
 پسرلی کښې هم خزان دی بهار نه دی
 کوم يوکل چه گلخانه کښې پرېوتلی
 به هر فصل کښې تازه دی غوړه بدلې

له دنيا نه گلخانه جوړه کړه لمانته

نظر مکوه بهار ته اوخزان ته

(پژواک)

ملی مشرحاجی میرویس ته

خطاب

(٦)

ته پر مخکه او سپد لې
 خونظر دی په آسمان و
 ستا په خیال کښې یو رفعت و
 ستانظر کښې کپکشان و
 دو ب په مینه د وطن و ې
 په نظر کښې دی افغان و
 قافله د ملیت موا اړه بهور کښد ووه
 یو ته ویشوی که نه وای بس قصه به ختمید ووه

د غز نی تمه د لسوز ه
 تادروه په لو یوغرو کښې
 غنډ و له په ښه د و ل
 پیتونو به نشاط بیا موند
 پیتونخوا په نیودرو کښې
 ستا په غنډ او په نغو کښې
 مقبره کښې بیاد مرو دژو ندو اذان دی ووی
 دلرودی دد ورفصه وه خهد سوز په شان دې ووی

د کښککو په قیمت شی
 که لعلمی وی سره لعلونه
 خدای دی هچری څوک نه کا
 دبل قوم په لاس مر یونه
 به آزاد وغرو دپیتو کښې
 زرغو نېزی زمونځر گلونه»

تا ددی غرو په لمنو غنډ ولی دا غز لی

ارغنداب درو دپه غاړه د وطن د غم بد لې

(د طلوع افغان کالنۍ گڼه)

سپين غر

(۷)

مختصر شويدي

مارغه دخيال مې به سپين غره باندي سرشاره گړزی
 هوامې سرکښې ان تازه له دی کهساره گړزی
 وېشم هر لورته د بېلو شور ماشور دی پکښې
 په شنو نېتر وشنه طوطيان مست له چغاره گړزی
 زلفی دچا به کړی خوری په پستو گوټو سره
 زیبا نسیم ته ئې زر زړو نه طمعداره گړزی
 ستا په هوا کښې د ختن نافی سپر لی دی چا
 چه شنو وینو کښې دی شیو نکی مست له عطاره گړزی
 زده وور بازان چه د همت وزر خواره کړی کله
 ستا په اوچتو خو کو پاس له افتخاره گړزی
 سپین او سپېلمی غر یادېزی په دنیا او جهان
 لڅکه جا بیره شنه زمربان ستا له درباره گړزی
 د اوستا تعمی خوژی شوی ستا له خوژه نومه
 د سوما بوتی څنگک په څنگک ستا له کناره گړزی
 نکر پیدا چه سکندر په بل یو لڅای کښې چری
 دلی په ستا کښې هغه څیز یسی څیر واره گړزی
 محمود، شهاب درته کتل نظر د مینې سره
 د مینې سترگی ستا ولورته بی اختیاره گړزی
 احمد چه ته په دغه لاره ستا نظرو په ده
 ستا له نظره په دنیا لڅکه نامداره گړزی
 چه ئې تاثیر د بیخودی خوژو تعمی کښې وډېر
 هغه ارواح ستا په هوا کښې ننگر هاره گړزی
 وایه مطرب ته سرود نوی تعمی نوی بښای
 زدی تعمی دی چه پتنگک له سره انکاره گړزی
 له نوی رنگه ئې خبر کړه د تعمی صاحبه
 دوی به تر کومه ناخبره له روزگار ه گړزی

زړونه قوی لرو بېخده ستا د تېږو به شان
 بدخواه ته وایو چه دی لری له کلزاره گړزی
 پښتون به لری ستا له خنځکه په هېڅ شانی نشی
 کله مین پخپل ژو ندون کښې له دلداره گړزی

تکره لخوانان به گړی سرو نه خپل له تانه قربان
 «رشتین» مین په تورو کله له خپل یاره گړزی (رشتین)

دایوڅو نمونې چه دلته وښودل شوی ښائی چه زمونږ د تېرو خبرو تصدیق و گړی او اوستونکی دا
 ومنی چه اوسنی ادب د مطالبو او مضامینو په لحاظ زیاته تنوع پیدا کړیده او ډېر ښه پښه افکار او معانی
 پکښې لڅلېږی مگر د اهرام باید ووايو چه د انمونی مونږ دا اختصار اولنډه والی په سبب اوریدی
 که زمونږ ددی وخت په اشعار و کښې ډېری برجسته نمونې شته چه د پخوا وختو له اشعار و څخه
 د تصویر او تخیل په لحاظ، د مضمون او مطلب په اعتبار بیخي لځان بیلوی چه ددی وخت ادبی شاهکارونه
 ورته ویلی شو مگر دطوالت او زدوالی په سبب ئی نشو لیکلی لکه د ښاغلی سید رسول
 (رسا) په دنیا - دخیبر له خو اما ښام - دیلته نه سندر - د ښاغلی سمندر بدر شوی، دایلم څو که
 د لخله تیوب ارماند - د ښاغلی سید شمس الدین خان (مجروح) له فلک سره - زه او سپوږمی - پریشانه
 خوب - د ښاغلی (حبیبی) (ملی پسرلی) د ښاغلی بینوا (بی وزلی شرق) د ښاغلی خادم د توری بریش
 د ښاغلی جلالی (دمشرق سیر) اود اراز نور شعری آثار چه مختلفو شاعرانو په مختلفو موضوعاتو
 کښې لیکلی دی لکه د ښاغلی زمریالی (زه او دکلی خان) اود نور... (زخمی زړه) (پسرلی نغمه)
 یاداسی نور .. دایورتنی اشعار چه هر یو ئی یو ژوندی شعر او مستقل اثر بللی شو څو ازه شعری
 او ادبی ښېگڼی لری چه دغه واره مجاسن د پخوا وختو په اشعار و کښې یو لځای نشو موندلی پدی
 اشعارو کښې ملی مینه، وطنی شعور، معنوی رفعت، شاعرانه احساسات حیاتی تعلیم پداسې ډول
 لځای شویدی چه بداعت او ابتکار، رومانټیکي رنگ او شعری خوندي په ډېر مهارت سره پکښې که
 شویدی چه سړی پخپل سحری کیف او ډو مطالبو او بل عالم ته بیائی، په پټه دنیا کښې د پښتو نولی
 دنیا داسی تصویر شویده چه د جنت د باغ د بلبلو هوس هم ورته پیدا کېږی، دخیبر له خو اما ښام
 سړی ته له شاعرانه مناظر و سره یو لځای د پښتو زور و عظمت او هغه جاه و جلال ښی چی چه محمکه او
 آسمان سړی ته بل راز ایسی همدا رنگه دایلم څو که د ډو مره لوړ او عالی تخیل نمانښدگی کوی چه زما
 په گمان هلته به بلنډ پروازه طیاری هم نشی رسېدی د مجروح صاحب له فلک او سپوږمی سره شاعرانه
 راز و نیاز هم سړی د شعر او بصیرت په نړۍ کښې گرزوی او ډېر لوړ ئی بیائی، په پریشانه خوب
 کښې هم یو بل عالم او بله نړۍ سړی ته ورښی اود ډېر وحقا قوله مغځې حجابونه پورته کوی .
 که سړی دمشرق سیر او بی وزلی شرق و کوری یقین دی چه دنیا غلی جلالی او ښاغلی بینوا

شاعرانه خیالات به دهر راز ستایلو او نمانځلو وړو بولی او دابه و منی چه دشاعرانو نظرله غرو او رغونه خوادتورو شو د پردو ترشاهم هر هرڅه وینی او کام ته ئی په ښه شان ورښی- دښاغلی حبیبی ملی سرلی اودښاغلی خادم د توری بر پښ هم داسی ا شمار دی چه د پښتنو ملی او حماسی روح ورته زیات احتیاج لری اود پښتونولی مسیحاتی بللی شو .

نویی له اوم تر ددڅخه ویلی شو چه زمونږ اوسنی ادب په یوه ډېر ښه اساس روان دی اوددی عصر دهر راز مفیدو افکارو او خیالاتو ښی ښی جلوی پکښې وینو څکه چه زمونږ پیاوړی شاعران یوازې دنظر بازی په دام کښې نه دی نښتی اونه دکورو کلمی او خپل تېر له حاله فارغ ناست دی بلکه په راز راز نعمو او ډول ډول پیرایو کښې کله پاڅه پاڅه تنقیدونه کوی او کله دامیدواری- سندری وائی ، کله د سیوزمی په مشاعره کښې او کله دلیو نتوب په جامه کښې لږد لږد مطالب بیا نوی یادسیین غره له سیینو بازارنو سره لږ لږد پرو ازونه کوی او راز راز الهامات له خپلو لږدو غرو څخه اخلی مگر سره له دی ټولو ښېگڼو چه ددی وخت په شعر او اوسنی ادب کښې ئې کورو ځینی ادبی خسارې هم پکښې لیدلی شو چه باید دلته ورته یوه اشاره وکړو .

زمونږ په زاړه ادب کښې ځینی شاعرانه تشبیهات اوادبی اصطلاحات یا القاب او تعبیرات شته چه په اوسنی ادب اودن ورځنی په شاعری- کښې ئې نه مومو لکه (د زېرو گلو باغ) (د ښگو بیاله) (د گلو لښته) چه په زاړه ادب کښې د معشوقې د پاره ډېر ځایو نه ویل شویدی یاد زلفو تشبیه د چندروله لښتو سره او د سترگو تشبیه له گولویو ، د کو تما نچو یادویو سره ډېر ځله شویده یا ورته ملالی او ځماری ویل شویدی چه ددی وخت په اشعارو کښې ئې یا بیخی نه وینو یا ډېر لږ په نظر راځی .

همدارنگه ځینی نور کلمات لکه لالی ، ملاله ، ملوکه ، شهی ، ښارو ، نیمزالی ، چته ، سالوواله ، بی نیازه ، کبرجنه چه د یغوا وختو په اشعارو کښې ئې یوښه کیف اواثر ایښی دی اوس دغه راز ادبی او عاشقانه کلمات نه لیدل کېږی .

په زاړه ادب کښې د عشق اومینې د حالاتو ډېر جمانی ډپاره هم ځینی مخصوص تعبیرونه شته چه شاعر د عشقی اغیزو بیان پری کړیدی لکه اور لنگول ، داوړ جامی ، به زړه ویشتل ، چه اوس ورځنی څوک دومره ډېر کارنه اخلی .

ددی وخت په شعر وادب کښې زمونږ ملی عروض هم خساره لیدلی ده او ډېره لږه اعتنا ورته کېږی یعنی د پښتو په مخصوصو بحورو او اوزانو کښې څوک شعر نه وائی اوعربی عروض ته زیات تمایل لیدل کېږی ، نو هر کله چه زمونږ عامه طبقه له خپل ملی عروض اوملی موسیقی سره اشنا ده اودنوروله عروض څخه څه څو نه نشی اخیستلی نو اوسنی ادب هم ددوی په مذاق دومره زیاته اوقوی اغېزه نه کوی او بر سپره پدی چه مضامین ورته تر یوه حده نامانوس دی آهنک ئې هم نه جلبوی .

په اوسنی ادب کښې یوبل چل هم شویدی چه دشعر دظرافت خواښمگری پاته ده اودجدخوا

عموميت پيدا كړې، دا خسار دښاني چه تخنني كسان خسار دونه بولي بلكه وني ستاڼي اوددي عصر تاثيرې و بولي مگر كه سړي لږ څه د حيات ټولي خواوې او درست لوازم په نظر كښي ونيسي هغه به هېڅكله پدي راضي نشي چه د يوه ملت ادب بشپړ جدی صورت پيدا كړي او د نظر افت ما لنگه پكښي هېڅ نه وي . نومو نښ بايد علاوه پر دې چه د خپل ادب پخواني ښېگڼي وساتو او د ملي ادب خوازه مصطلحات اوعر وضي آهنگ له لاسه ورنكړو د اوس وخت ښي اغېزي هم پكښي خوندي كړو يعنې د خپل شعر وادب ښېگڼي زياتي كړو او تبديل يې نكړو .

هر 1 مونږ به د دنيا داوسني ادب رنگه قبلو ومگر د خپل شعر اساسي تشكيل به نه بدلوو، د مثال په ډول وایم چه د پخوا وخت يو شعر له ماسره شته چه په هغه شعر كښي يوه شاعر د يوه مړي له ككړي سره خبري كړي اود هغه د حال پوښتنه يې كړېده، ككړي هم ورسره هغه شان خبري كړي چه د هغه وخت خلقو غوښتلي اوشې ورته ښكارېدى، سعدى هم پخپل بوستان كښي يو شعر لري چه د يوه مړي د ككړي څخه حكايات او ترجماني كوي مگر ددې وخت يوه شاعر چه دمصر مومياني شوي مړي يې لېدلي دي يانې دهغوى حال لځانته معلوم كړيدى هغه يو ولاړ او ودرېدلى مړي مخاطب كړي او هغسى خبري اثرى يې ورسره، كړيدى چه پدي اوسني عصر كښي يې خلق خونپوي اوشې يې ولى، د شاعرانه تخيل په لحاظ هم دا اوسني شعر سره د موضوع د يووالى ډېر فرق لري ځكه چه يوه به خاورو كښي پرته ككړي او يو ولاړ مړي اروم ورسره په نظر كښي فرق پيدا كوي اود شعر رنگ بدلوي، نومو نښ به د غسى معنوي تغيرات پخپل اوسني ادب كښي قبلو ومگر د پخواني ادب خوازه تعبيرات او تشبېهات به نه پر بنډو اونه به خپل عروضي بحر ونه تركوو .

همدارنگه به د دنيا داوسني ادب څخه تخنني شيان اخلو او خپل ادب به پرې بهاي كوو مگر دنورو په تقليد كښي به يې نه وركوو، يعنې جامې به يې بدلوو، په موزون او طيارو كښي به يې كرزوو، د سينما او تياترونو سيل به پرې كوو خود پښتونولي خوي وبوي، څېره او بڼه به پكښي ساتو - مونږ بايد له غربي ادب څخه ډرامې اوقصې ليكل زده كړو اوداروح د پښتو په ادب كښي بيا پيدا كړو مگر دې قصو ته داسې رنگ وركوو چه هر څوك يې د پښتو نخوا قصه و بولي اودا كمان ونكړي چه مونږ دنورو خلقو افسانې وايو يعنې پخپلو قصو كښي به خپل حياتي رنگ ښيو او خپلو تقايصو ته به گوته نيسو . زمونږ په پخواني ادب كښي هم قصصى روح ډېر ښه روزل شويدي اوشې يې نمونې يې پيدا كولى شو خو په اوسني ادب كښي داښېگڼه له لاسه وتلې غوندي ده او په نظم وثر كښي يې چندان نه ونيو، زمونږ به زاړه ادب كښي ډېرې منظومې شته چه د قصې او ډرامې رنگ لري لكه د ادم خان او درخو يا دميو نې قصه چه ډېر خلق يې خوشوي اوزمونږ د ملي ادب شاهكارونه بلل كېږي - پدي راز قصو كښي كومه ادبي پانگه چه د زياتو ستايلو وورده همدغه شى دى چه له پښتني تعبيراتو او اصطلاحاتو پكښي زيات كار اخستل شويدي لكه دميو نې د قصې پدي بند كښي :

تهوى دگلو لښته - راپر بوتې د تخته - ښايست درپورى اور شو څنگه لارې په پخواني ارمانده ميو نې

دملی لوبی

ایکونکی بناغلی محمد گل خان «نوری»:

ددې مقالې څخه زما مطلب خاص زموږ ملي لوبې دی ، منکر د یوې لنډې مقدمې پر ډول د مقالې لمرې برخه په لاندې عنوانو کې راډو:-

دلوبو اهمیت- لوبې اوصحت- لوبې او تربیت .
دوهمه برخه ټي اصل مطلب او مقصد دی چه په

لاندې عنوانو کې راډول شوی دي:-

زموږ ملي لوبې - زموږ دملی لوبو اقسام

اوډول :

۱:- کلا - ۲ : اتڼ - الف : د نر وا تنڼ

ب: دینځوا تنڼ ج : برک اتڼ- ۳ : د کیند (توب)

لوبې اواقسام ټي الف: توب ډنډه: ب: د کیند اوږده-

با زی- ۴: کبلی- ۵: خو سی- ۶: مر غومکي.

۷: خاتمه او دلوبو دنومو اواقسامو فهرست .

بناغلی محمد گل خان «نوری»

دلوبو اهمیت :

په دې کې شک نشته چه نن ورځ سپورټ یادښتو په عبارت سره لوبو دونه اهمیت موندلی دی چه اوس د ژوندون له مهمو عواملو او اسبابو څخه گڼلې کېږي - د سپورټ اولوبو پر اهمیت باندې نن ورځ لوی لوی متمدن دولتونه قائل دی ، او تل سمی کوی چه خپل هلکان او زلیان لوبو او ورزش ته تشویق کړي ، غواړي چه د یخو زړو او معیوبو کسانو پر لځای باندې قوی او غښتلی او غلج زلیان او جوانان تهیه کړي ، چه ددوی په ذریعه سره خپل وطن له غلجیانو وساتي او اباد ټي کړي .
هنه برک ویلی دی :

په کوم ملت کې چې سپورټ او ورزش وی نو د ضرورت په وخت کې ټول عسکر کېدلای شی او خپل وطن ساتلای شی .

اعلیٰ حضرت شهید محمد نادر شاه رحمه الله علیه هم چه ورزش به اهمیت ښه پوهېدلی و، ویلی یې دی،

« چه دلو بو او سیوربت وخت په لوبو کښې دی ، دیوه ورزش کار دپاره لازم دی چه خپله ټوله قوه وساتی چه ددې قوې په ذریعه سره د ورزش وائتیا درجې ته ورسیږی- نو هر کله چه دی دخپلو قواو په ساتلو سره مکلف سونو لازمه ده چه د هر ډول افراط او اصراف څخه چه دا خلافتو فساد سبب گزى پر هېزو کړی- هر کله چه لخواڼ په لوبو کښې خپل لخواڼ په ښه ډول سره وساتی ، نودی به هم د سخت له لامله او هم دا خلافتو له حیثه په آینه ژوند کښې خوشاله وی»

په اتلسم قرن کښې د اروپا په هوادو کښې د وطن د لوړتیا اوساتی دپاره دوی عقیدې څرگندی شولې؛- یوه د (فرشه) عقیده وه چه ده ویل؛ باید د افرادو ذهنی قوا اومدارک اومشاعر پر کار ولویږی ، اوددې د نتیجې څخه د وطن د ترقی اودفاخ وسایل لاسته راوړل شی . بله د (یان) عقیده وه ، ده داویل چه تر ټولو اول باید د ملت بدنی قوا او اجتماعی ښه تقویه شی ، بیادی نو مدارک اومشاعر د علمی مطلبو دپاره مکلف شی .

همدارنگه لوروک ژان چه له ییاوو وگړو څخه دی او ده د سیوربت اولوبو په رواجو لوبو کښې ډېر زیار کښلی دی وایی ؛ یوه قوم اوتبر که څه هم هرڅونه د ترقی اود تمدن مدارج طی کړی وی یوه داسی ورځ به پر راشی چه د علم دعروج اود تمدن دا اعتلا په اثر دماغی کارونه ډېر شی ، او په همدی سبب به ددوی دماغ اوروح سترې اوضعیف شی . اودوی به د ترقی د لاری څخه پاته اودبستی پرلاری به ولاړ شی - نو هغشی چه دغه تېر ددې ستریا اوضعیف څخه ساتی خاص سیوربت اولوبی دی .

لوبی په لپری سر کښې خو پېری- تر میلاد دمخه په یونان کښې رواج وې ، چه دالمیک لوبی یې ورته ویلې ، قدیمو یونانیانو دتوسو دزب النوع په معبد کښې و آتن ته نژدې د آلپ ذغره په لمن کښې دخپل رب النوع په نامه جشن جوړاوه ، په دی جشن کښې به دوی خالصی لوبی او پهلوانی اوڅو شجالی کولې- دا جشن به څلرم څلرم کال وروسته په دغه لخواڼ کښې د الیپاد جشن په نامه جوړیده ، ودی جشن ته په دیونان د ټولو ولایتو څخه لخواڼان او پهلوانان راتلل- دا جشن دوی یومقدس جشن باله او دخپل اتفاق او اتحاد سبب ټی گانه ددغه جشن په ور لخواڼ کښې به دیونان په ټول مملکت کښې عمومی صلح جاری وه هیچا به خفقان او خوابدی او جنگ نه سره کاوه .

علاوه پردې چه دې بازیو اولوبو دیونان په لخواڼو کښې یومتحد قوی روح پیدا کړی وه ددوی لخواڼان به دبدن و عملو څخه ددی بازیو په سبب را گرزیدل لکه چه دوی به دیوې بازی په سر کښې تربلی بازی- پوری پخپلو رب النوعو قسم خوړ چه دوی به خپل روح پاک ساتی داسی بد عمل به نه کوی چه ددوی دلو بو او پهلوانی سره منافی وی .

لنډه دا چه دا بازی اولوبی په یونان کښې ودې حدته رسیدلی وی چه د هغه وخت دتمدنو ښارو ووگړوته به ټی دعوت ورکاوه چه دنماینده یادندار چیانو په حیث به دې لوبو کښې شریک شی ،

اوهم به دغوخت دمتدنو مملکتونندارچیان اوسیلانیان دالمییا دلو بودنددار ی دیاره ویونان او اواتن ته تلل .

دالمییا په لوبو کې چې به هر څلمی په یونان کې بریالی شو اول لمر به شو نو هغه ته به یې یو دسر ووزرو امبل د آفرین پر ډول ورکاوه په غاړه کې به یې وراچاوه، که به دغه سړی مړ شو هغه امبل به یې دننه دده په قبر کې ورسره پټاوه .

داجن دتوارث پر ډول دیونان به اخلافو کې یو له بله پاتېدی خو چه دسکندر مقدونی به وخت کې په شرق کې لاهم به یو نانی سردارانو او عسکرو کې معمول و، تردې حده چه دسکندر دمقتوحه مملکتو په بومی نظام اوسر دارانو کې لاد المیک جشن رواج شو .

دالمییا لوبی په یونان کې دسني اوتا ریخ پر ډول استعمالې مټلا ویل به یې چه یلانی واقعه وروسته تر یلانی لوبی پېښه شوله او یلانیکی د یلانی لوبی دمخه پیدا شوی دی یونانیانو به خاتن سړی په دی لوبی کې نه شریکاوه او نه به یې په دغه منطقه کې پرېښو .

دې لوبو ترهغه وخته په یونان کې اهمیت درلود چه دوی په ترفی کې وه هر کله چه دوی په انحطاط کې وتل د لوبی هم ورورو پاتېدل خو چه درومیانو دسلطی په دوره کې پر یونان باندی دالمییا لوبی بالکل هیری شولې او درومیانو د لوبو نوی طرز چه په دوی کې رواج ودا لمییا د لوبو لځای ونیو د رومیانو د لوبو اساس پر مادی غټو جو ائزو ودرومیانو لوبی خو عمرینی په ترفی کې وې اودوی به د لوبو د قهرمانانو مجسمی ددې برخه په حجرا نو جوړ ولې- بیا په دی سبب چه وهر چاته به د اجازی نه رسېدلی بېله خو کسو مخصوصو پهلوانانو چه خپله پهلوانی اولوبی یې دخپل معیشت اورزق سبب گرزولی وې ددوی لوبو انحطاط وموند او هغه په زرو زرو نانی پهلوانان له مینځه ووتل د لوبو شوق کم شو بیا په منځنیو قرونو کې بیرته د لځنیو اشرافو اورئسانو په واسطه لوبو بوخه رونق وموند اودوی به کله کله غشی او نینانو ته ویشتل یا به یې آسان لځلول .

دنونسی پېری په آخر کې د دنیا اکثر و مملکتو وورزش اولوبو ته فکرسو اود ای یقین شو چه بېله بدنې لوبو او ورزش څخه کار نه کېږی اود اټولو حوس کره چه لوبی اوور زش د ژوندون له مهمو عواملو څخه دی ټولوملتو دالمییا لوبو ته مخ وروگر زاوه اوڅه نواقص چه یې درلوده لکه دقدیمو یونانیانو لځنیو دالمییا لوبو چه دهلاکت او مرگ خطر به یې کېږی ورورو یې اصلاح کره او بېل بېل مکتبو ته ورته جوړ شول اود بدنې تربیې معلمان وهلسکانو ته مقرر شول تردې حده د لوبو اهمیت په دنیا کې څرگند شو چه نن ورځ د ټولی دنیا په مملکتو کې د المیک جشن نیول کېږی په زیاته بیا به یې مملکتو کې وې جشن ته زیات اهمیت ورکوی .

لنډه دا چه په اوسنی عصر کې لوبو او سبورت دونه اهمیت موندلی دی چه څلرم څلرم کال وروسته د دنیا د مملکتو په یوه پا یتخت کې بین المللی المییا جوړېږی - لمری ریلایه ۱۹۳۲ ع کې

په امریکا یعنی په «لوس انزولوس» کېنې جوړه شوه. بیاخلم کال وروسته په ۱۹۳۶ ع کېنې په برلن کېنې جوړه شوله. دالمان دالمیک په لوبو کېنې دو پنځوسو (۵۲) دولتو شرکت کړی اود شرق د مملکتو څخه ترکیه، هندوستان، مصر، افغانستان او ایران هم پکېنې شریک و. په افغانستان کېنې هم ۱۳۱۳ دسرطان د ۲۵ څخه دالمیک ملی انجمن جوړ اورسما وپیژندل شو. نن ورځ په زرو زرو هلکان اوزلمیان زموږ د گران حکمرمت په توجه سره په بدنی تربیه سره تر بیه کېنې ا

لوبی اوصحت :

که څه هم لوبی پرته له صحت او بدن دروغتیا څخه اجتماعي اومدنی گټی نوری هم ډېری لری ، منکر دلوبو مهمه نتیجه او گټه اول بدن تر بیه اود بدن روغتیا اوصحت دی . وگوری ! دنفیساتو پوهان دا عقیده لری چه لوبی دانسان دژوندون د طبیعی کارو څخه گټلی کېنې ، اولوبی بدن اود روح په توازن اوتقویه کېنې ډېر کومک کوی ، دلوبو څخه عزم او اقدام ، سعی او غیرت ، ثبات او استقامت ، دمزاج استقلال ، دفکر اوعقل رسایی اوسلامتی ، د اعصابو فعالیت ، دوینو جریان اودسترپا څخه هوسایی اونور پیدا کېنې .

د«فیزالوجی دپوهانو» په عقیده سره لوبی دعضلاتو دتقویې اونمو ، دبنوددمحکمې ، دوینو دزیاتوب اوتصفیې سبب گزری ، هغه څو ک چه لوبی کوی په زړه کېنې ئې دوینو فشار په معتدل ډول سره وی ، داستراحت او کارانتظام ئې برابر وی ، خورا که اوچینسک ئې یو ډول اوپر یوه خیال وی ، اواندامونه ئې په یوه تناسب اوسره وږوی ، اویوه ښکلی منظره ئې تشکیل کړی وی . اجتماعيون وایی ، چه دلوبو څخه اجتماعي بڼه قوی کېنې اولوبی دژوندون بقا اومدنی او ملی شرف ساتی .

ودې پورته عقیدو اولوبو گټو ته که سړی تحیرشی ، ددی ټولو مېدا پرته له صحت بل شی نه دی ، یعنی ددې ټولو اساس پرصحت دی اویه صحت پوری اړه لری اوتول له پوره صحت څخه سړی ته حاصلېنې گواکی دلوبو گټه پوره صحت دی اولوبی دصحت له انتظامه څخه یوه پایه اومهم غړی دی ، هر کله چه پوره صحت اوروغ صورت سړی ته حاصل شو ، بیانونه دغه نوروشیانو سره هم کامیابید لای شی .

افلاطون وایی ، هغه څو ک چه مستعداوتکره روح اوبدن ولری ، هغه د هر ډول جمال او کمال څپتن کېدلای شی .

بل لځای یوه عالم ویلی دی چه سالم عقل په سالم اوروغ صورت کېنې دی ؟ «ژان لوك» دا پورته مقوله دبدنی تربیت شعار گټی ؟ ژان لوك دبدنی تربیت په نظام کېنې لمری مهم جز لوبی اوسپورت بولی .

فیسو لوژی نامرس وایې چه ۱ - کار غړی پیدا کوی .

دفرانس دجرید ویوه رئیس به فرانسه کښې داسوال طرح کړ چه : « سری بایدڅنگه په عافیت اوصحت کښې دهر عمر ژوندون وکړی ؟ » داکتر « روجه » چه په پاریس کښې داعلمی صحی مجلس اودطبې اکاډیمی عضو و، ددې جملې اوسوال په جواب کښې ئې وویل :

چه دمعیشت نظام باید درست شی ! دده دمعیشت دنظام لمړی شی سپورت اولوبی دی .

داکتر « هلوبو » هم په خپل نظام کښې سپورت اولوبی یادې کړلې داکتر « بقی بارد » خپل دمعیشت دنظام په جمله کښې سهارنی سپیک ورزش یاد کړ .

داهر عالم چه داجواب وایه داویا ، پنځه او یا ، اتیاوکالوو .

څرنگه چه دظاهری بدن یا کی لازمه ده ، همدغه رنگه دداخلی بدن یا کی هم لازمه ده دداخلی بدن یا کی خاص په لوبو او ریا ضت سره کښې لوبی اوعضلاتی تمرین دموی انسجه مینځی او یا کوی ئې اودوینو دوره اوگرزیده قوی اوچابکه کوی ، سینه او زړې اونوراندامونه کلک او قوی کړ زوی سری دکروپ توب اودهضم دفساد اود اشتها ور کېدو ، اونفس داضطر اب څخه ساتنی ، دچاغیت اودنقرس مرض قطعاً په لوبو ورک کښې .

لوبی اوبدنی تمرینات دعضلاتو نشو اودنما اوقره زیاتوی ، بدن ته نشاط ورکوی ، دلوبو او سپورت په سبب سری کلک امخته کښې ، که کله کله سخته اور پر پر راشی وهر ډول سختی ته لځان نیولای شی ، کوجنی چه تی روی اولاسونه اوپښې غورځوی پورته کښته کوی ئې ، داد شوق دپاره نه دی ، بلکه په حقیقت کښې هم هغه مشق اوترین دی چه دده دصحت اولوبیت سبب گزری . لنهه داچه لوبی اوریاضت دهجنین (علم الصحت) یولوی باب تشکیلوی ، دطب اودبدن دروغتیا کتابو نه که نن ورځ وکتل شی خامخا به یو مهم باب اوفصل دلوبو اوسپورت لری .

لوبی اوتریمت :

لوبی د کوچنیانو دپنځی وړو کوالی څخه لاطبیعی خوی دی ، ترخوچه لوبښی دا طبیعی خوی ور سره وی ، هر کله چه لوی شی دلخیزنو وحواد نو اوعواملو اونوحوایچوپه سبب چه دی به ئې خامخا ترعهده وزی داخوبونه لځنی پاته شی ؟ او کله کله چه لوی شی لاهم داخوی دلخیزو سره وی .

وگوری ! لځنی هلکان چه لوبی نه کوی ، اولکه مرژواندی دخونی په کونج کښې یالیری گوښه دهلکانو څخه ناست وی ، اومور ویلار ئې وایې چه دغه زمر نېزوی حیانا که دی لوبی نه کوی ، په دې وضعیت ئې خوشاله وی ، منکر په دې نه دی خبر چه داهلک نا جوړه دی ، دلاسه ئې څه نه کښې ، که نه وای نا جوړه ولی به لکه تپی مرغه داسی مرژواندی گوښه ناست و ، اودخپل طبیعی نعمت څخه چه دده دصحت علامه اودده دلویشت او و دی سبب دی محروم وو

دشیلر به نظر کښې او بی دژوندون د حواد شو څخه یو ورو وکی تصویر دی .
مراد له لوبو څخه هغه لوبی دی چه پر منظم ډول په ډله ډله د کوچنیانو په مینځ کښې کښی .
سپسر دا وایی ، چه لوبی د کوچنی دروحي هیجان خر گنډ وړنکی دی ، نو لځکه سالم
اوقوی کوچنی ترنورو و باز یو ته ډېره مینه لری .

هکله چه بازی- کوی ، دده د بازیو اولوبو څخه دده ذاتی لیاقت او استعداد بیه معلومېږی .
« زان لوك » عالم به تل چه د خپلو خپلوانو او دوستانو او اشنايانو کره ورغی ددوی کوچنیانو
ته به ټي کتل ، اوددوی د کوچنیانو سره به ټي اختلاط کاوه ، اوددغو کوچنیانو د بازیو
اولوبو څخه به ټي ددوی روحیه آثار اوددوی تربیه تر مطالعې لاندی نیول ؛ زان لوك وایی ؛ و کوچنیانو
ته به عین خور و لوبو کښې ممکن دی چه لیک او لوست و بشوول شی او په دوی دی زده شی .
لځکه دمخه چه مو وویل ؛ اسپار تیانو اوقدیو یونا نیانو خپل اولادونه د کوچنی والی څخه
داوبو دلاری څخه تربیه کول ، اوددوی څخه ټي قوی او غښتلی او جنگیالی وگری جوړول ،
اوداوبو دلاری څخه ټي په دوی د آمر اطاعت او عسکریت پیژاند ، تردې حد . پوری
چه کم هکله به معیوب او د تربیې اوداوبو قابل او ورته و ، هغه به ټي واژه .

همدغسی رومانیانو هم خپل زامن او زلمیان په لوبو امخته کول او ددې لاری څخه ټي
تربیه شوی وگری او لخوانان تپیه کول .
لنډه داچه نن روځ ټوله دنیا په دې اخته ده چه داوبو دلاری څخه قوی لخوانان تپیه او تربیه کړی
او خپل وطن له غلیمانو څخه په دوی سره وساتی .

زمو نېز ملی لوبی :

خرنگه چه له پورته بیان څخه ثابت شوه چه لوبی دصحت او بدنی تربیت دعناصر و څخه
یو مهم عنصر دی ، نومونې پر دې اوس لږ څه خبر نه کوو ، دملی روزنی اهمیت خونې دی ؟
په دې باره کښې مونږ ته اول دخپل ښاغلی همایونی زلمی اعلیحضرت محمد ظاهر شاه
حکیمانه مقوله او ویل بس دی چه ۱۳۱۸ کال د کوچنی اختر په ورځ ټي خپل گران ملت ته وویل :-
(هرڅو نه چه په ملی تربیه او اخلاقو کښې کوښښ وکو ، هغونه به په شرافت

سره ژوند ون و کو!)

داپور ته د حکمته د که مبار که مقوله باید دآینده تاریخ په پاڼه کښې په زروو لیکلشی ۱۱۱
تربیه په حقیقت کښې داده چه په کوچنیانو سره دجا معی دحرکت او فکر ډول و پیژنی
اوپه عادی اوپه ټي منی ، هلسکان باید په دې سره امر شی چه هغه افکار چه نن ورځ دده
دمحیط جامعی وهغو ته تسکبه کړی وی اوپه منزو کښې ټي ناست وی قبول کړی اوپه وټي منی -

معارف او د تعلیم او تربیې صلاحیت داره وگړی باید د تعلیم او تربیې داسی اصول کښېږدی چه د دغو اصولو څخه داسی تربیه شوی وگړی راووزی چه د ملی ښو افکارو او عاداتو او عنعناتو سره سم د مملکت حوائج رفعه کړی .

د اجتماعي علماء او عقيده ده چه تر بیه به حقیقت کښې دې ته وایی چه یو شخص چه مرداخنی هلك دی ملی سړی وگړزی ، یعنی دی هم د هغه ملت یو صحیح فردو گڼل شی ، او ددوی سره په افکارو او عاداتو او عنعناتو کښې شریک شی که ملت وغوازی چه په دې اوس وخت کښې ښه ژوندن وگړی باید د هغه ملت ټوله افراد په یوه فکر او په یوه عقیده وی او یوقوی روح ولری ، او که د ملت په افرادو کښې د افکارو او احساساتو او معتقداتو پوره وحدت نه وی د هغه ملت به هم مزه خړه وی .

وگوری ۱- اسپار تیا نوله خپلو او صافو اوسجا یا او احتیاجاتو سره سم خپل او لا دونه تربیه کول او دوی به ټپي جنسگیالی اوسخت سره اود زمریانو په لو بو امخته کول .
رو مانیانو هم سم له خپلو عنعناتو او فو ا ښو سره سم خپل غوره زلمیان په جنسک او ټوره سره امخته کول .

جاپانیانو تر اوسه لادېخوا د دوزرو کالو دمخه عادات او عنعنات نه دی هېر کړی او مراعات ټپي کوی ، اروپایان سر پرېره پردې چه نوی تمدن ټپي لاس ته راوستلی دی منگر سره له دې ټپي د خپلو زد و افسانو او زد و عنعناتو او پخوا ښو زد و ملی لو بو څخه لاس نه دی اخیستی . او د دوزرو کلو مخینی عادات ټپي ساتلی دی .

څرنکه چه زمونږ پښتون ملت هم لځانته اوصاف او خصوصیات او ښکلی عنعنات لری چه د دنیا نور ملتو نه ټپي به دغو اوصافو او عنعناتو سره پیژنی ، باید هر فرد د خپل ملت ، ملیت ، ژبه ، عادات او ملی او قومی ښه عنعنات وپیژنی ، او په دې ټولو شیانو سره لځان خبر او تربیه کړی .
یوله دغو عنعناتو او عاداتو څخه زمونږ پښتنی او ملی لو بی دی چه په پښتنو کښې خورا د پخوانی زمانې څخه په دوی کښې په عنعنه سره رواج دی ، مثلاً لکه ملی اتڼ ، خو سی ، توپ دننه او نوری نوری لوبی چه وروسته به ټپي بیان راشی - مونږ باید دا خپلی وطنی ملی دیلار او نیکه دوختو او بی چه را پاته شوی دی هیری نه کړو ، او په همدغو خپلو معنعنو لو بو خپل زمان او ننگیالی زلمیان او لځانونه امخته او تربیه کړو .

په لو بو او سپورټ کښې یوازی دغه مشهورې دفتوال ، اوهاکی او تینس لوبی او سپورټ مطلب نه دی بلکه د هر ملت لوبی او سپورټ ددوی ملی او اصلی لوبی او سپورټ گڼل کیږی .
دالمیالوبی هم داسی مخصوصی لوبی نه دی چه ټوله دنیا همدغه لوبی کوی وبس ، بلکه د المیایا لمبیک نوم پر دغو بین المللی لو بو دوه غو یونان له وخته د تاریخ د نقطه نظر څخه بانندی

ایشو شوی دی؛ دالا هم ده چه د بین المللی البیایه مجلس کښې کمال په کال یا خلمر م خلمر کال وروسته نوی نوی بازی-اولوبی طرحه کښې ، اودهغو زړو لوبو قوانین او اصولونه تقریر کوی . زما مطلب او مقصد دا نه دی چه فوټبال او هاکی او تینس او نوری بیسکټبال لوبی او عصری سپورټ دی نه وی یادې نه کښې ، بلکه مطلب می دادی چه اول خپلو ملی لوبو ته توجه وکړو ، هیرې ئې نه کړو ، بلکه چه دا عینا داسی مثال لری لکه دسړی چه خپله ملی ژبه نه وی زده او هیره کړې ئې وی هغه نه زده کوی او په پردی-ژبی پسی ، هغه کوی .

نواول باید خپله ژبه زده کړی ، بیاد نورو ژبو زده کړه هم کمال دی ؛ لوبی هم لیری باید خپلی ملی لوبی زده او عملی شی بیان و دیر دیو د لوبو زده کړه او کول هم کمال دي ؛
 زموږ په ملی لوبو کښې هر ډول لوبی شته ؛ داسی ډیری لوبی شته چه تردغه عصری لوبو ئې فائده ډیره ده ، حتی لوبی دی لکه اتڼ او توپ ډنډه او نوری . چه د بدن ټول غړی اود غړو ټول عضلات په حرکت راولی ، اود دې لوبو څخه فائده اخلی ، زموږ ډملی لوبو په یو لوی مزیت دادی چه د دوو او څلورو کسو څخه نیولې تر سلو لاریات بلکه هر څو نه کسان چه وغواړی پکښې شاملېد لای شی ، په اکثر لوبو کښې د بدنی تاوان او هلاکت خطر هم نشته اولنږ اصلاح او تنظیم ته حاجت لری .
 دلته زه نوری خبری نه شم کولای اونه څه لیکلای شم ، بلکه چه یو څو مقاله محدود ده ، اوبل می اصلی مطلب پاتښی ، اصلی مطلب او مقصد می ددې مقالې څخه لکه دعنوان څخه چه معلومښی خپلی ملی لوبی او دخپلو ځینو ملی لوبو اقسام او د لوبو طرز دی چه و ئې ښیم و بس .

زموږ ډملی لوبو اقسام او ډول:

زموږ ډملی لوبی دنارینه ودایلی اود ښځو دایلی ، دنجونو داجلا اود هلکانو لوبی جلادی ځینې لوبی دنارینه او ښځو سره شریکی دی ، یعنی هغه لوبی چه نارینه ئې کوی ښځی ئې هم کوی ، لکه ملی اتڼ ، ځینې لوبی شته چه نارینه او ښځی سره گډوی کوی لکه برک اتڼ او نور .
 ښتانه اکثره لوبی پس له درونیمو یا څلور نیمو وجود مایښین ، چه د کاره خلاص او فارغ شی کوی ئې- په نوره ورځ کښې په خپلو شخصی کارو هر یو بخت وی . ځینې لوبی شته چه هغه قطعا دور ځی نه کوی د شپې ئې کوی ، لکه مرغومکی ، اولاداد او نوری . . .
 ځینې لوبی دی چه هر کله کښې ، په ښادی او معینه ورځ پوری اړه نه لری - او ځینې لوبی دی چه په ښادی او مهله او بانهار پوری اړه لری که دا نه وی نودغه لوبی هم نه کوی .

زموږ نړا اکثره ملی لوبی منظمی او یر قانون سمی دی هیڅ خطر او نقص هم نه پکښې ایده کښې که وی هم په لنږه توجه سره اصلاح کېدلای شی ، اکثره لوبی د تعرض او مدافعې پر اساس ښادی

دهمداسی لوبو لوبچیان دوی دلی وی، اوهره ډله لځانته مشر او آمراری چه د سرخان بامبرانی بو لی
هره ډله د سرخان او آمرته تابع وی اودده په امر او اراده سره په تعرض یا مدافعه پیل کوی
او لځان د لوبو په وړلو او گټلو کښې بریالی کوی .

د پښتنو د لوبو ملی لوبو تفصیل خودلته نه لځائیزی لځکه چه د افغانستان د هر کښ پښتانه
به البته لځانته مخصوصی لوبی لری، یوازی د قندهار د پښتنو د لوبو اقسام چه هلته ئې کوی، چه زما
زده دی یا مالبدلی دی څلویښت او پنځه څلویښت ډوله لوبی دی، دنور و لځایو د پښتنو په لوبو خوزه
نه یم خبر چه هغه به شو ډوله نوری ښی لوبی ممکن دی ولری .

اوس مونږ دلته دهنو لوبو تفصیل چه عمومی او قریباً په ټولو پښتنو او په ټول افغانستان کښې
ممکن دی چه رواج وی یوه یوه نمونه خو چه په دې مقاله کښې لځائیزی ښیو .

۱ - کلا :

کلا یوه لوبه ده چه په طرز او شکل کښې عیناً د جمناسټیک یوه لوبه گڼله کښی - دالوبه بخوا
طالبانو په بانهارو کښې کوله، دالوبه په دوو ډلو کښی اوهره ډله تر ۸ کسو ځکه نه وی چه
دواړی ډلی شپاړس کسه شی، دادوی ډلی د سرخانان هم لری، چه میراهم ورته وایی، لمړی
د سرخانان دغه کسان چه کلا کوی ښه ترله و کاژی غښتلی او کزوری سره معلوم کړی نو پر مغکه
دوه خطونه چه څلویښت یا پنځوس گامه سره لیری وی کش کړی، نو هر د سرخان خپل ملگری
دوه لځایه کړی پر هغه خطو ئې ودروی، یعنی که ډله ۸ کسه وی نو هر یو خپله ډله ۴ کسه پر یوه خط
او څلور کسه پر بل خط ودروی وروسته نو د لوبی وړل په پچه سره معلوم کړی هر یوه چه یو وړه نو دهنه
بل مغلوب ملگری څلور څلور کسه پر هغو خطو ودریزی لاسونه یو د بل پر اوږو سزه واچوی چه
قوت او زور ئې سره یوشی، د غالب ملگری دوه دوه کسه دهنو څلور کسو پر اوږو مخا مخ
ودریزی لاسونه سره ونیسی، هر کله چه ئې پر اوږو ودرېدل نو یو د سرخان دیو ډله سره وی
او بل ډلی ډلی سره وی د تگ حکم ور کړی، دا ډله تر هغه خطه او هغه بله ډله تر دې خطه ورو ورو
لځی - دوی ئې پر اوږو کلک ولاړوی، په عین تگ کښې دا غالب کسان د دې خوا اودهغی بلی خوا
پخپل وار سره لځینی د خندا فکاهیات په مخصوصونارو کښې سره وایی، او چه هم ورسره کوی
مثلاً د دې خط کسان چه پر اوږو ولاړدی دهنه بل خط خپلو ملگرو ته ورنار کړی

آهاهاو! هغه نور په جو اب کښې، هاو! یعنی بلی! د دې پوتی په هاخوا، دهنه
بل پوتی په ها یوه نجلی ولاړه ده.....

وروسته متصل دواړه خوا وی چه وکسی نو په گڼه دا وایی، دویر ناری که
مرجانہ مرجانہ لېونیه - دا مکرر مکرر ووايي .

بیا هغه بله ډله چه پر اوږو ولاړدی ورته را ناری کړی: آهاهاو!

(لوری دله په جواب کښې) هاو !
 هانور، که کرا کی کرا کی به مانده کی زر که کرا کی اگی ئې نور ووری دی دام اوته کرا کی
 بیاجهر و کړی په گه ناری کړې، د ویرناری که مر جانه مر جانه لپوڼیه .
 هر کله چه دا دله تر هغه خطه او هغه دله تردی خطه را ورسیده هغه سپاره خلور کسه دا وړو خغه
 کښته شی او هغه نور خلور ملگری بیادوه دوه کسه پرا وړو و درینزی بیادتگ حکم ور کړی خه
 سردی گرزوم همداسی وی خوبوله سپرو خغه غوزارینزی - هر کله که یو غوزار سور او لویده بازی
 ئې بایلو وله بیا نوددوی واردی دهنو غالبو کسانو پرا وړو به همدغسی په دوه تقسیمه جگک درینزی
 او هغه لاندی کسان به تر خطو پوری ئی وراخی - که ددغولاندی کسانو خغه یو غوزا رشی هم
 هغسی مغلوب گنل کینزی دسره خغه به کلا شروع کوی همدغسی دا لوبه کوی خوشتری کینزی
 هر کله چه ستری شول بس ئې کی ، دا بازی ما په کوچنیوالی دطالبانو خغه لیدلی وه نور دولو نه دې
 لوبې هم درلوده منگراوس می هبردی ، دهنه راهیسی می بل وخت بیانده لیدلی .

۲- اتڼ :-

د اتڼ تعبیر یعنی یعنی په نغا او رقص سره کوی وایی چه دا د پښتنو ملی نغا یار قس دی منگر دا
 نه نغاده نه رقص دی بلکه داد پښتنویوه مهمه لوبه او ورزش دی چه د بدن ټول غړی او هر ه عضله
 پیله پیله په حرکت او پر کارا چوی چنانچه د اتڼ د تفصیل خغه به تاسی ته معلوم شی .
 دالوبه او ورزش دخورایغوانیو زمانو خغه دیلار او نیکه خغه وپښتنو ته په عنعنه سره پاته شوی
 ده چه دوی ئې په نیادیو او دود او ملو او نورو کامیابیو په وخت کښې دنو رولو بو په جمله کښې
 لکه داسا نو لغلول ، نیزه بازی ، نښه ویشتل او نورو کښې کوی دا خو لوبی لکه نیزه وهل نښه ویشتل
 داسانو او اوښانو لغلول او ملی اتڼ د الیبیک د لوبو پر منزله گنل کینزی چه پښتانه ئې طبیعی به
 دغه پورته وخت او موقعو کښې کوی ، د الیبیا لوبی هم قریبا همدغه لوبی وې .

رقص خوبه پیل ډول دی چه هغه ته پښتانه نغایا ایشله وایی چه لخانه ناز او غنچ او عشقی معاملات
 پکښې اجرا کینزی ، په ملی اتڼ کښې به هیڅ کله خو ک د اعلامی ونه وینی - ملی اتڼ پر خورا
 منظم ډول او پریوه تا کلمی قانون کینزی هر شوک دا اتڼ نه شی کولای خو چه زده ئې نه وی او
 د پرمشق ئې نه وی پکښې کړی .

ملی اتڼ یوه لوبه ده چه هم ئې نارینه کوی او هم ئې ښځی کوی مگر دنارینه و اتڼ پیل او د
 ښځو دا پیل دی څرنکه چه په اتڼ کښې دوی جنې لیدلی کینزی یوه جنبه ئې خو شجالی او ساعت
 تهری ده او بل خوانې سیور ت او ورزش او بدنی تربیت ده نو لکه په دغه اتڼ کښې که دنوروی
 که دښځو د اتڼ هغه خپل مخصوص اشعار وایی او خپل یخوانی غازیان اوننگیالیان ښځی پکښې
 ستائې او هم عشقی او اجتماعی اشعار پکښې وایی چه وهغو ته د پښتنو په اصطلاح د اتڼ نار وایی

داتن نارې ټوله یو بحر او یوه قافیه لری منگر په بېل بېل وزن لکه لندی ویلی کیږي داتن نارې نارینه په بېلو بیلو وزنو او ښځی ښې په بېل وزن وایي په اتن کښې پرته داتن دمغصو صونارو څخه ټسکی او کر لرونکی لندی هم وایي که نړوی که ښځی (۱)

په اتن کښې که د نارینه ووی که د ښځو د نغریود تعداد قید هم نشته بلکه په سو و نغری پکښې شاملیدلای شی منگر په عین حال کښې هر څه نغری چه وی بېله معلومولو څه دوه طرفه کول کیږي یعنی د اتن نیمه قوسی دائره یوه خوا او نیمه قوسی دائره بله خوا کول کیږي .

الف-د نارینه و اتن او اقسام یې :-

۱- ورو اتن ۲- یو بقله اتن ۳- درست اتن یادو بقله اتن ۴- دایشلی اتن ۵- دنا ستنی اتن ۶- دپروتی یو بقله اتن ۷- دپروتی دوه بقله اتن ۸- دپرمغی اتن ۹- چه وراسته اتن ۱۰- پته اتن . دالس ډوله اتنونه په عین حال کښې په یوه وخت او یوه مکمل اتن په ضمن کښې په منظم ډول او ترتیب سره په واده یا مهله یا بله بنادی کښې اجرا کیږي دالس ډوله حرکتات چه پکښې راشی دانوپوره او مکمل اتن بولی ، اوس ښې مونږ دلته لاندی تفصیل لیکو :-

په واده یا مهله کښې چه اتن کوی نودغه ښه اتنې لخوا نان او زلمیان هر څو چه وی سره راټول شی څوک ملاوی و تری څوک ښې نه تری منگر هغه زیاتنی جامی لکه بالا یوښ او پتو او نوری وغورځوی (۲) وروسته نوداتن یوه لویه قوسی دائره تشکیل کړی ، لکه دمغه چه مو وویل په عین حال کښې نیمه قوسی دائره یوه خوا او نیمه قوسی دائره بله خوا وی ، که ډول وی ډولچې په منځ کښې و دروی یا په دائره کښې ورسره گډوی ډول وهی ، د لخوا نان لری (ورواتن) یعنی ارام او منظم اتن شروع کړی ، داتن د دائرې وښی خواته ټول په یوه سلا ارام حرکت کوی ، او په عین حرکت کښې یو وار ټول درې درې قدمه پر مخ ځی بیادری درې قدمه بیرته برشاخی ، داتن دائره هره خوا په خپل وار سره دورواتن نارې سره کوی ، وروسته ترنارې نارو وال چهار (۳) سره کوی خودقیقی وروسته نارو وادروی دیوه بقله اتن پر ډول ، نو (یو بقله اتن) شروع کړی ، یعنی په عین گرزېدو کښې ټول په یوه سلا یو بقل دد اترې و منځ ته گرزوی او بیرته سپیږی راسته پښه د مخکې وهی ، او دپښو وهلو سره سم لاسونه هم سره ټکوی ، خودقیقی هم داسی وی ، بیا نارو ددرست یا د بقله اتن پر ډول وادروی (درست یادو بقله اتن) شروع کړی - یعنی ټول په یوه وار ، یو وار یو بقل دد اترې ته گرزوی بیا بل بقل ور گرزوی بیا سپیږی گرزوی .

بیا نارو وادروی (دایشلی اتن) شروع کړی - یعنی چابک چابک بقلونه وادارې ته گرزوی

(۱) تفصیل او اهنگک ښې دلته یوه کتاب کښې وگوری (۲) یاسنی پښتانه ټول خولی او ښگری غور لخوای (۳) چهار کتره طالبان کوی ، چهار یو مخصوص غومبر او او اودی او غوره چه ستونی وېر سوی کوی ښې

پرمخ لعی پرشارالمخی وینی اړخ ته گززی حرکت کوی ، لږ کړی وروسته بیاناره وارده (ناستی اتڼ) شروع کړی ، دناری په آخر کښې «دای هم»

لفظ زیاتوی ، په عین گرزېدو کښې ټول په یوه وار کښې ټول بیر ته ولاد یږی بیاناره واروی (یو بڼله د پروتې اتڼ) شروع کړی ، یعنی ټول په یوه وار د ولادې څخه پر یوه بڼل پر یوزی او په بیرته بیرته ولاد یږی گززی - بیا (دو بڼله د پروتې اتڼ) شروع کړی - یعنی ټول د ولادې څخه یو وار پر ښی بڼل بیا پر کښ بڼل پر یوزی او په منظم ډول بیرته ولاد یږی بیا د (پرمخی اتڼ) شروع کړی - یعنی ټول د ولادې څخه پر یوه بڼل او پر بل بڼل بیا پرمخی شی بیا چټک وکولاد یږی - په آخر کښې سره گډوډی (چه وراسته یا گه اتڼ) شروع کړی - یعنی دائره نه سره پرې کوی منگر دائره دوه پورده کړی ، یوه دائره کښې خواته لعی ، بله ښی خواته لعی ، په نهایتی چا بڼکی په مخصوص ډول گر لعی خو ستری کښی ، هر کله چه یوه خوا یا ټول ستری شوه نو اتڼ ورو ورو بس کوی په یوه یلاڼی نه بس کوی بلکه هر یو چه ستری کښی هغه لعی راوژی ، کله کله داسی پښه شی چه د سلو کسو څخه لس کسه سره غور لعی اتڼ کوی ها ها څو ټول لعی بس کوی . پته اتڼ :- د اتڼ د شپې کښی منگر په دائره کښې ټول لاسونه سره نیسی لاسونه یو دبله نه سره ایله کوی ، اونه پښې ټکوی چه چای وی ، د اتڼ په مینځ کښی اور بلوی .

ب- د ښځو اتڼ :

د ښځو اتڼ او دنارینه و اتڼ په لمړی سر کښې چندانی توپیر نه سره لری منگر د ښځو اتڼ فقط دغه دوه ډوله دی ، ورو اتڼ ، گه اتڼ - ښځی په اتڼ کښې هره یوه هم د اتڼ دریه وهی او هم د اتڼ نازه کولای شی ، منگر اکثره د اتڼ نازه یوه پیغه او پرمخ گرزېدلې ښځه اول اخلی او بیانوری ښځی په یوه سلا او ازونه ورسره پورته کوی مسری - ورسره تماموی - ښځی دنارینه و د اتڼ دنارو څخه پر خلاف د اتڼ په ناره کښې لڼی - او یو مخصوص کسر ورسره وایی ، او په کسر کښې اکثره دخپلو توریا یو نوم ورو پښتنو یاد او ستاینه کوی مثلاً وائی مسه صاحبجانه غازی ، - مره شې رووخانه ، تازه اوسې ، اونور . . .

ښځی خانته علاوه دنارینه و د اتڼ پر نارو خپلی نوری مخصوصې نارې هم لری - ښځی لمړی وار ورو اتڼ شروع کړی بیا وروسته پر جوش راشی ناره واروی گه اتڼ شروع کړی - ښځی په واده او ښادی کښې اکثره مازیکر یا نیمه شپه یا لوی سهار اتڼ اچوی ، دلوی سهار اتڼ لعی اور لسکوی یو بل راز کیف لری - بېله در یو و هلو څخه ښځی اتڼ نه کوی .

ج- برگ اتڼ:

په لځینو قامو کېښې داسې لوبې شته چې دوی ښې برگ اتڼ بولی برگ اتڼ خپلوان سره کوی په دې ډول چې د اتڼ په دائره کېښې یو نړیوه ښځه سره د درې نړیو ، کله کله لاسونه سره ونیسی ، کله ښې نه نیسی اتڼ کوی .

۳- گیند (توپ) لوبې:

د گیند لوبې ډول ډول او جلا جلا نوم لری مثلاً: - اوزده بازی - توپ ډنډه - چې پارسو ورته میر بده کان وایی - خانې خانې - شنبې شنبې - لاس کسلپ و کسلی . ددې تو لو تفصیل دلته نه لځایښی ، منگرداو ږدې بازی او توپ ډنډې لنډه بیان به و کو :

الف- توپ ډنډه:

توپ ډنډه یوه ښه ملی لوبه ده چې قریباً نن ورځ تر دغه عصری لوبو د تر تیب او او تنظیم له حیثه که نه ده - دالوبه په ټوله افغانستان کېښې د پخوا وختو څخه رواج ده .

دالوبه لکه د نامه څخه چې ښې معلومېږی نور مصر ف نه لری پرته له یوه کوچنی گیند (توپ) او یوې ډنډې څخه ، همدغه یوه ډنډه د ټولو هلکانو بس ده چې توپ په و هی .

ددې لوبې مزیت دادی چې هرڅو هلکان پکښې شریکېد لای شی - لمړی دغه هلکان دوه کسه د سرخانان چې په پارسو کېښې (میر) ورته وایی سره وټا کی - دادر خانان په ښه غښتلی او جابک اوراستکار او ږخیلو ملگرو به وسیله لری - هر کله چې ښې دسر خانان وټا کل نو دغه دوه دسر خانان داهلکان داسې دوه دوه سره جوړه کوی چې په قداوزور کېښې سره برابروی - دادرخانان یو لځای سره کېښی ، هره جوړه لځی پټ ږلځانو با ندی پیل پیل نوم ایښی دی مثلاً سره وایی ته ښې توره ، زه ښې توپک بیانو هره جوړه راشی دسر خانانوته و در ښی ، یوه ته وایی : خانه خانه ایری ایری ؟

خان: دواړه می ورونه ا- بیابل دسر خان ته وایی : - ته توره غوا ږی که توپک ؟

خان: توپک یا توره - هر یوچه ښې واخیست هغه سړی د هغه دی (دې قانون ته لیرل وایی ، په اکثر لوبو کېښې چې تقسیم دسړو کوی همدغسې لیری)

هر کله چې ټولوسره ولیرل اودهرخان ملگری سره معلوم شول وروسته نو د لوبی اودتوپ وهلو وار په پله سره معلوم کی ، یعنی دسرخانان پر شاسره ولاړشی دیوه غیر معین حد څخه دواړه یو یو لیر مخ رااځلی . هر کله چې دهریوه پیل د هغه بل ږر پله سر بهرسو ، نو هغه با زی یووړه - بیاشیته گره بازیات او کم سره لیری با لمقابل اوزده خطو نه دسرحد ږدول کش کړی چې دوی ته (سر)

وايي دغه ډله چه لوبه ئې كېتلې ده پر خپل سرحدیو لځای ودریښی میرا ئې دمغه ودریښی او هغه بله ډله پر خپل سرحد ټول خپور و كښی، میرا ئې دمغه ودریښی، دسرخان یعنی میرا درې وارد په اخر كېږي د توپ وهلو حق لری، اودانورسړی دوه واړه دتوپ وهلو حق لری.

داسړی چه بازي ئې وړی ده، یو یو پخپلو ارسره بالمقابل دهنی بلی ډلی په توپ وهلو شروع وکړی هغه نور بالمقابل سړی چه توپ ورور سپهه رااخلی ئې خپل دسرخان ته ئې ور کوی هغه ئې بیرته ودې بل خان ته راغورځوی هغه ئې خپلو ملگرو ته ور کوی چه بیایا هریو په خپل وار سره توپونه ور ووهی هر سړی چه دوه توپه ووهی هغه مری چه دټولو واری، تمام شونو دسرخان خپل درې توپه ووهی. لمری توپ چه ئې وواوه خپلو کسانو ته حکم ور کړی چه ئې دهنو سرحدی خطه ته دوی ټول په بیره لځملي لځانونه تر سرحده رسوی. بیا چه دوه توپ ووهی هم حکم ور کړی چه بیرته خپل خط ته را لځی د کلابند ی، څخه ئې خلاصوی خو توپ ور ورسپښی دوی بیرته په بیره را لځملي خپل سرحد ته لځانونه رارسوی چه راورسیدل ټول پاخه شول دریم وار چه میرا توپ ووهی پخپله به ترهغه خپل خطه لځی ورانځی چه راورسیده نو ټول پاخه اوژوندې شول بازي بیاد سر د شروع کوی اوبازی بیرته ددوی ده.

که میرا دریم وار توپ ور وواوه اودهنو تر سرحد ددی ورسیده او هغو ته توپ په لاس ورغی نو ولی ئې میرانه لځملي کلا بندشو ددې خوا به ئې ملگري توپ ور ووهی دی به را لځملي د کلابندی، څخه به خان خلاصوی.

دغه سړی چه دتوپو واری، ئې تېراو مړه شوی دی بیا دتوپ وهلو حق نه لری منکر بیرته لځانونه ژوندی کړی، په دې سره ژوندی کښی چه دده ملگري توپ ووهی توپ لیری ولاړشی نودی په دغه حین کښې الا کي دهنو تر سرحده لځان ورسوی بیرته خپل سرحد ته راورسپښی او هغه ئې په توپ ونه ولی نو پوخ او ژوندی شو. یعنی بیا دتوپ وهلو حق لری. که هغو کسانو په دغه ترڅ کښې چه کم سړی لځان ژوندی کوی یا دمیرا دتوپو وهلو په ضمن کښې کم سړی یا پخپله میرا ددغود وو خطو به منځ کښې په توپ وویشت نو بازي ئې وگټله ناره کوی چه را لځملي بازي مویو وړه نو هغو ئې ټول ددوی سرحد ته په بیره لځملي اودانور دهنو سر حد ته لځی که د هغو دخوا لځینی کسان هورې پاته شول. کلابند بلل کښی بیا چه ئې ملگري ددې خوا توپ ورووهی هغه فرصت کوری چه کښد لیری ولاړشی دوی را لځملي لځان رارسوی.

دتوپ په ویشو کښې پر سراو لاسو ویشتل نودی حساب همدا بازي. کوی او خپل دبر یا لی توپ واړونه هره ډله حسابی چه که خوا ډېر کا میاب او بریالی کښی.

ب- د گیند او زده بازی:

دا بازی لپرله نه غواړي نه د سرخان لري، هر څه هلکان چه وی سره راټول شي یو لځای ودر یزې یو هلک توپ په هوا و غور لځوی وایې (بزه د لاره) هلکان چه دا واری خو توپ تر مخکې راځي ټول په بیره لبري شغلی تبت شي دا هلک چه گیندې د هوا یا دمخکې واخیست زده لځي دی چه هر یو په وای هغه په وای- هغه بل لځي په لاس او سر سره مدافعه کوي لځکه چه پر سر او لاسو ویشل حساب نه دی- که لځي پرته له سره او لاسو پر بل لځای وویشل نودا ویشلې به چوخ کبزي اودغه ویشل نکي به پر سر یزې دانور هلکان به ټول ورته راځي ورته در یزې، به دی به گیند دمخکې و هی گیند چه دمخکې په هوا شي دانور لځي په هوانیسی بیرته لځي ور کوی دی لځي بیایا و هی هغه لځي بیایا نیسی هر کله که د دغو هلکانو څخه گیند ولوید نو هغه سپور او نور ټول هلکان سره شغلی دغه چوخ هلک توپ اخلی بیایې په بیره به یو په یو پسی و غور لځوی په وای لځي که لځي وویشل بیایې همدغسی چوخ کی اودی باندي سپور گیند و هی هغه نور لځي نیسی- او که خطاشو نو هغه هلک به بیره توپ اخلی بیایا کم یو په وای بیایې هغه اخلی به بل پسی لځي غور لځوی- همداسله جاری وی خوبازی بس کوی .

۴- کبلی:

د کبلی لوبه خور اینه لوبه ده په دې لوبه کې خور اغینتلی او چنگ زلمیان په کاردی بې لځانه او که زوری کسان لځي نه شي کولای په دې لوبه کې د سرخانان معلوموی سره لځي هر کله چه هلکانو سره ولځل- نو یو او زده خطا په مینځ کې کي کي یو له دخط یو له خواته یو له بلې خواته ودر یزې وروسته د تعرض اعلان وکړی لځي- جمله د سر دخان ده هر یو د سرخان چه زده ورو او چالا که لځان بولی نارو پرو کړی وایې: (کت کبلی) ورا لځي تر خط وروای متقابل کسان خپور و کازی لځان لځني ساتي ، لځکه که ده په چپلاخه هر یو ووا هه هغه مې شو، لوبه به پر یزې دی هلته به گوشه کبلی او هم د امتقابل کسان په عین حال کبلی چه دد نیمه لځان ساتي او لځان دده د چپلاخی څخه زغوری که لځي پرده وار پیدا شو ټول جمله پر کوی که لځي دی په خپل سر حد او خپله خوا کبلی دنه ونیو کبلی لځي تر خط لځني راوانه ویشل نو دې لځي کوا کی مړ کی دنور و مړ یو په جمع کې به کبلی او که لځي خوک په چپلاخه ووهل مړه لځي کړل بیرته متصل تر خط را و ویشل یا لځي خوک ووهل او نه دی ونیو شو او بیرته تر خط را و ویشل دد هغه خوا دستی متصل بل سپری پسی را وړی که لځي پرده چه چه جوړه شوه مړه لځي لځي مړی هم او که لځي دده پر ملگرو چه جوړه شوه مړه لځي کړم ، او که ونیو شو هم او که بیرته تر خط لځني وا ویشل ، متصل بیاد دې خویو بل غینتلی پسی ورا وړی چنگ کوی - همدابازی تر هغوی چه یاد یوې خوا ټول نقری مری یاد بلې خوا نقری مری ، او یا دد وړو خوا و نقری مری .

هر کس بله چه ټول مړه شول . یا یوه خوا ټوله مړه سو له نوبازی تما مه شوه - د نفر ژوندی ککیده په تبادلله سره دمړه هم ککیزی ؛ بریالی هغه کسان دی چه ټول ژو نندی یا په ژوندو ککیزی ترهغو ډېر او په مړو ککیزی لټوی .

۵ - خوسۍ :

دالوبه دورلخی لوبه ده ، دما پشین څخه بیاتر مازیگره وخت لری . دا لوبه هم داسی کسان کوی که لویان وی که کوچنیان چه غښتلی او چټک وی او په دې لوبه بلد اومشق ئی پکیزی کپی وی .

دالوبه په ټولو پښتنو ککیزی داسی رواج ده لکه غښت ، پښتانه دالوبه خوراډېره په کلو ککیزی کوی او خوبه ئی ده - دالوبه بهارت اوفراخ یا ک اوصاف میدان غواړی ، په دې لوبه ککیزی هم په سوو نفری شرکت کولای شی په دې لوبه ککیزی هم دسر خانان سره ټاکل ککیزی ، او جوړه جوړه هلکان سره لپری چه ددوی زوراو سن او غښتلتوب په پوره معیار سره تقسیم شی . هر کله چه دسر خانان معلوم او ټولوسره ولپړل دوی ډلی شول - نوهه ډله لپری وار پر میدان داسی مقابل سره ودر یټزی چه خوگره فاصله ئی په منځ ککیزی وی اوس نو دلته خپل زوراو فتح اوشکت سره معلوموی ، یوه ډله و خپلی خواته یوه کوچنی دڅاورو کو ټی جوړه کوی چه دا کوټه کلام بولی - وروسته نو د کوټی مقابل ډله پخپل منځ ککیزی یو چابک سری و ټاکی چه مونږ به جنگ کوو اوستا څخه به دفاع هم کووټه به لخی کوټه به وهی کلابه نیسی ، دا سری چه کوټه وهی د کوټی دخوا وهلکا نوته هم معارفی اوورولئې ښیئې چه دغه سری کوټه وهی ! هغه ډله هم خپلی خواته د کلاو کوټی دحفاظت اوسانتی دپاره یو کملک سری و کوټی ته نژدې ودروی چه مونږ جنگ کووټه دلته ولاړ اوسه کوټه کوره کهز مونږ تروس تپره شوله او هغه سری راغی کوټه ئی وهله ته به جنگ ورسره کوی کوټه به ساتی ، دی به یو چوی .

پس له هغه دواړی ډلی هر یو خپله دښی پښی بټه کو ته دشاو خوا په په کین لاس ټینګه ونیسی نو پر یوه پښه په یوه لاس جنگ شروع کوی ، د کوټی دخوا کسان دبالقابل نفریو سره جنگ کوی او په عین حال ککیزی وس کوی چه هغه ټاکلی سری ته لځانوته ووروسوی او هغه پوچ کی . لکه چه که دغه سری پوچ کی گوا کی ټول ئی پوچ کړه .

ددې خوا کسان جنگ کوی اووس کوی چه خپل مقابل کسان په جنگ اخته کوی او خپل ټاکلی سری ته فرصت په لاس ور کی چه ولادشی کوټه ووهی .

هر سری که په دغه جنگ ککیزی پښه ایله کړه پر دواړو پښو هغه پوچ یعنی مردی ، داو بو څخه به وزی گوبښه به ککیزی خونوی بازی شروع ککیزی ، که د کوټی دخوا کسا نو لځان

د متعزضینو تر هغه تا کلمی سړی ورساوه او هغه ئې پوچ کي گواکي ټول ئې پوچ کړه مشروطه بازی ئې یو وړه ، بازی به ییادسره شروع کوی داخوا به بیابلسړی دکوتی وهلو دپاره تا کي بیابلسکه پورته ټول جنگ شروع کوی ، لنده دا که ئې ټول نفری چه دوی ئې دکوتی وهلو دپاره تا کي پوچ کړه نو بازی ئې مکمله به اعلی درجه سره یو وړه .

او دکوتی دخوامقابل کسان چه یو تا کلمی سړی ئې درې واره یرله یسی به درو بازی کښي کړه ووهی نودوی پوره بازی یو وړه ، هغه مغلوب شوه ، که ئې لوبه بس کوله خوښه ، او که ئې نه بس کوله نو لوبه دسره شروع کوی ، دا پلا نو کوله د متعزضینو یعنی ددې بلی خوا کسانووی ، خپله کوله ساتی ، او هغه نور کسان چه د مخه کو ټه د دوی وه کوله وهی او کلا نیسی .

٦- مرغومکی :

دالوبه هم د شپې کینزی ، به مرغومکی کښي د سرخان معلومول آود هلسکانو لپړل غواړی هر لښه چه د سرخان معلوم او هلسکانو سره ولپړل دوی ټل شولې ، نودغه د سرخانان یچه سره واچوی یاپل سره وکړی ، هر یو چه لاندی شو ، بازی دهغه نورو شوله .

نفری ټل چه بازی بایلووله هغه دخپل میرایه حکم دمیراسره ټوله لپړی یولخای پت شی دا نوزچه بازی ئې وړې ده میرا یوغښتلی هلسک انتخاب کړی پر مخی ئې سنگوت پریباسی ، یو ټو یو کوسی پرواچوی چه خوک ئې ونه پیژنی ، وروسته نودغه نورو ملگروته حکم ورکړی چه درې وغړی لخی ټول یو کوبه خای پت شی چه خوک مو ونه وینی ، هغه ټوله پت شی نودغه میرا دغه پت هلسک ددو پتو یو مینخ کښي ونیسی نو مقابل کسانو ته چه بازی ئې بایلې ده ناری کړی چه راخی ! هغه ټول سره دمیرا ئې راشی ، هر یو تر ټو لاندی پته ور ننباسی هغه پت هلسک ئې پته په لاسو تیشکه نیسی - نو هر یو چه په قوه لاسه کښي تحیر کوی هغه پته نه لښینی را ایسته کوی به اټکل سره وواپی چه پلانکی دی ! - که ئې ورو پتو نو بازی ئې یو وړه - بیابله ددوی دخوا سړی ورته پتوی - او که ئې ورو نه پتو به خپل فکر کښي خطا ووت نودغه د پت هلسک میرا خپلو پت ملگروته ناری کړی چه هلی را لښلی وهی یاستې ! - هغه ټول راشی نود مقابل ملگری به درو مضبوطه وهی - دغه هلسکان داو هل په ټو ټو ټو سره یر لښانو وړی وس کوی چه هغه خپل ملگری دهنه پت هلسک دلا سوڅغه خلاص کړی تر هغو دا هلسکان وهل کوی خوددغه هلسکه څخه دهنه بل پته ایله کښی - هر کله چه ئې پته په زوره لښی ایله کړه ، دوهلو څخه خلاص شول ، منگر بازی ئې نه ده کتلې بیابله هغه مغنی کسان بل هلسک ورته پتوی ، همداسی بازی جاری وی خو بس کوی ئې . په دی بازی سره خلق لښانو نه سخت سر او هر راز جمله ته مهیا کوی .

٧- خاتمه : - بیابلی محتر مولو ستو نکو ! د پتو ملی لوبی خو ټو ټو دی ، دلته د ټولو لوبو

تفصیل نه لخوا اپښی اوس مونږ دلته فقط دهنولوبو نومونه او فهرست ومچتر مولو ستونکو ته وړاندی کووچه مونږ په موفق اولاس ته راغلی اولیکلی مودی نو وروسته مضمون بس کوو:

۱:- ملی اتڼ اودملی اتڼ اقسام - ۲:- الا داد - ۳:- تنهه - ۴:- مرغو مکی

۵:- کلاشر تک - ۶:- کلمی - ۷:- روند چرک - ۸:- په انکور وکی - ۹:- تور ه و خکه

۱۰:- درینه خط - ۱۱:- دولاری درینه خط - ۱۲:- ورت - ۱۳:- خو سی - ۱۴:- توپ دنهه

۱۵:- دگینداوزده بازی - ۱۶:- خانې خانې - ۱۷:- شنبې شنبې - ۱۸:- کبلی - ۱۹:- غیچ

۲۰:- په یو سه کی - ۲۱:- غور لچیدنک (توب) - ۲۲:- کونډی - ۲۳:- چفال غار - ۲۴:- زړه گر که

۲۵:- سورمېخ - ۲۶:- ارغو نچکی - ۲۷:- دور ینه شمال - ۲۸:- انډوغوی (په لا مېو کی)

۲۹:- خربه خر کر دانه - ۳۰:- دولا دنکه - ۳۱:- اوژده مېزبانه - ۳۲:- کانی کرپ - ۳۳:- مېزی

۳۴:- اناکی او نور اقسام ئې - ۳۵:- کش با کش - ۳۶:- هر کاره او چاره - ۳۷:- شا کو کی - ۳۸:- جنت

اودوزخ - ۳۹:- زماذ خور کوخی - ۴۰:- ترغی - ۴۱:- باچاو زیرک - ۴۲:- ابریر کرک

۴۳:- خسکی - ۴۴:- غېز - ۴۵:- لامبو - ۴۶:- یخمالک - ۴۷:- نیزه وهل - ۴۸:- داسانو او اوبتانو لخلول

۴۹:- دتېزی غور لخلول او پورته کول - ۵۰:- لټیر - ۵۱:- بانډاسکی. لځینی نوری وږی وږی لوبی.

«پای»

نوبت : ددې مقالې ماخذ :

- ۱:- د کابل کلنی ۱۳۱۳ - او ۱۳۱۷
- ۲:- د کابل مجله ۱۱۳ - او ۱۷
- ۳:- د تعلیم و تربیت مجله ۸ و ۶ او ۹ - ۱۳۱۵
- ۴:- کیف تعیش مائة سنة تالیف نجیب مندرای مصری طبع مصر .
- ۵:- کیف تحافظ علی صحتک. تالیف داکتر سی - بورتونوفسکی روسی - تعریب سلیم فیمین مصری .
- ۶:- زماخیل یادداشتونه.
- ۷:- د محمد نسیم خان نوری دقندهار مامور آ ژانس څخه ډېر تشکر کوم چه زما سره ئې په دې مقاله کښې دملی لوبو په برخه کښې ډېر کومک کړی دی.

(نوری)

دېشتو ادب دري فرهنگي کورني

بناغلي صديق الله «رشتين»

هغه وخت چه دسېز کال دسالنامي دمضمونو دپاره دليکوالو يو مجلس جوړ شو او هر چاته يکښي يو يو مضمون سپارل کېده ، نو ما ته دڅه فکر دزغلو او راز غلو لوڅه وروسته دا پورته موضوع غوره وپريښېده او د مجلس په خوښه مي ددغې موضوع ليکنه په غاړه واخسته . که څه هم دا موضوع څه نېر د غوږونو سره اشنا ده او شايد ځيني کسان به اې ديوې زړې موضوع په نامه ستاينې ، خو سره ددې هم اميد دي چه دنوي لذت او خوند ، او نوي رنگ څخه به خالي نه وي کېدې شي چه ځيني خبرې به تکرار هم راغلي وي ليکن ديو جسم او کمالوت ، په بل عبارت ووايم ديو کمال په جوړولو کې دا جز او تکرار د هغه د تکميل دپاره يو ضروري شي او شايد دا کوم نقص نه وي . مونږ لاندروسه پوري دېشتو ژبي ديو مکمل تاريخ دليکلو په لاره کې روان يو او په دې لاره کې لا ډېرو قدمونو اخستلو ته ضرورت دي هر کله

بناغلي صديق الله «رشتين»

چه هر دوهم قدم په اخستلو سرې د مقصد پر اوته نژدې کېږي نو په دې اعتبار ويلي شو چه هر قدم لمانته موجوديت لري او هغه دا ول تکرار نه دي ، بلکه د هغه متمم او پوره کوونکي گڼل کېږي .

زمونږ ددې قدم اخستلو او ددې ليکنې مطلب دېشتو ادب ددريو مشهورو کورنيو بيان دي دادري کورني درويښان ، درويزه ، او خوشحال کورني دي . ددې دريو تنو عالمگير شهرت دهر پښتون او په تېره دهر اديب دغوړې پردې خوځولای دي ، هر څوک ئې پېژني ، او په هر چا ددوي دممتازونو اثر پروت دي . ددوي په کورنيو کې ډېر تکړه ، غښتلي او د نوم خاوندان خلق تېر شوي دي ، دارنگه ددوي په ادبي مکتوبونو کې ډېرته له خپل تېره نور ډېر کسان هم دپروانو او شاگردانو په نامه ايډل کېږي . زه غواړم چه په دې مقاله کې ددغو کورنيو ادبي خدمتونه ، او دېشتو ژبي په لار کې ددوي کوششونه څومره چه معلومات مرسته کوي

بیان کړم ، او ورسره ورسره په لنډه صورت ددوی څه نه څه حالات هم وینیم ، هو ! دومره خبره ده چه زما د بحث مخه به زیاته ادبی خواته وی . خولمړی پکار دی چه دغو کورنیو اودغه زمانې ته یوه عمومی کتنه وشي .

عمومی کتنه : تر ډېری اندازې ثابت ده چه پښتو یوه پخوانی ، زړه اوفدیمی ژبه ده ، دیورپ د ډېرو پوهانو په نظر په پښتو آریائی ژبو په قطار کښې دسانسکریت او اوستاسره اړخ په اړخ دودرېد وحق لری . دپښتو ژبی ددولسو سو کالو ادبی شواهد دا خبره ښه زبا توی چه پښتو دومره زمانه پخوالا دیومکمل ، متین او پوخ ادب خاوند وه . هو ! دومره خبره وه چه څه وخت ئې دځنه او وقفې عمر هم تېر کړی دی ، او د دنیا ا نقلاتو اود زمانې تودو سروئې په طبیعی حرکت کښې څه قدرستی راوستې وه - ښایې چه دارنیا کله غلې شوې وی خوسره ددی هم بالیکل نه ده مړه شوې ، او دایا که ډېوه د فطرت په فانوس ، او د قدرت په فولادی غېږ کښې دخپل سپڅلی قوم دسترگو رنیا کولو دپاره تراوسه پوری بله پاته شوې ده . دامیر کروند فولادی عزم ، دغوربانو فوی متونه ، دغورد فیروزی - غرونه ، دییت بابامنا جاتونه ، دملکیار درجزسندری ، دانول داسی شیان وو چه هېڅکله ئې دارنیا مړه کېدو ته نه ده پرېښودی . له کومه وخته چه د سپوږمۍ پېړۍ اودنور کشتۍ د آسمان په شنه دریاب کښې په لامبوو هلو لاس پوری کړی دی ؛ له هغه وخته ورسره دټولو کایناتو ؛ اوبو ، دریابونو ، قومونو ، ملتونو اوژبو مدوجزرتړلی ، او یوځای راغلی ، دی . په هرشی کښې مدوجزرت فطرت مقتضاسه ، ژبی هم ددغه فطری قانون تر حکم لاندې دی ، پښتو ژبی هم شاید دغسی ډېر مد و جز راوتیټ و پاس لیدلی وی او دا کشتی به ډېر ځله دژوندون په دریاب کښې دزمانې چپو کښته پورته کړې وی ، مگر مونږ چه اوس په کوم پورته والی کښې خبری کول غواړو ، هغه هاغه دی چه دیوزر هجری یاخه دمخه څخه راپدې خوا شروع شوی دی ، چه دا وخت دپښتو دتاریخی ژوند په لحاظ وروستی زمانه او وروستی وخت دی . ددغه وخت نه څلورسوه کاله پخوا یعنی د شپږمې پېړۍ په اول کښې دمغلو سیلاب راووت ډېره زمانه پښتو په یو غیر طبیعی حالت کښې برته وه . هاغه و چه پس له ډېره وخته فطرت په غور څښک راغی ، دزمانې دسیلابونو سره ئې دغروو هلوته لځان جوړ کړ - سیلاب لاهه دغسی په چپو کښې و خه وشو ؟ ؛ روښان پیدا شو - دپښتو دژوندونې دوره شروع شوه اوفطرت دخپل کار په تکمیل لگیا شو پر دو مظالمو اونا کړد و احساسات وښورول ، ژبه اوتوره دواړه په حرکت راغلل ، ژبی خپل اوتوری خپل کار شروع کړ ، په دې شان دپښتو او پښتنولۍ ځینې بیاباه عظمت او وفارد سلیمان په غرو اوسپینو غرو ودرېدی ، اودادب اوشاعری - جنه ی وریږدې . هم په دغه وخت کښې د ادب یوه بله دروازه خلاصه شوه - خه وشو ؟ ؛ درويزه ښکاره شو - ده هم قلم واخست ، ژبه ئې پرانسته

په ویلو اولیکلوسرشو - مگر یو انځی ژبه او قلم ئې په کار واچول ، اودغه سبب و چه د ادب او شعر او شاعری - په خوا کښې پوره کاروشو خو دمشری - اوواکمنی خوا شه قدر نیمگړې پاته شوه . د (۹۵۰ هـ) څخه راپه دې خوا د ادوره شروع شوه او تقریباً سل کاله هغه چنده چه روښان اوچته کړې وه نه بیا کښې نیول شوه اونه ځمکې له ولاړه ، اوهغه قلم چه روښان اودرویزه په لاس اخستی و تر ۱۱۰۰ هـ پوری په پوره کامیابی وچلید . دې دورته مونږ په یقین د پښتو د نوی نهضت اورنسانس دور وایو . په دې وخت کښې پښتو د علم او وسعت میدان ته راووته ، علمی ذخیره ډېره شوه ، مذهبی او دینی افکار په زیاته اندازه پښتو ادب ته راننوتل - د تصوف اوسلوک څخه د پښتو شعر زیاته برخه ومونده ، او په دې لحاظ د ادب یو روښان عصر معرفي شو . روښان اودرویزه دواړه د پښتو د عملی کولو ، پراخولو اوسرما په دار کولو لوی پهلوانان دی ، اودامانی په دې دوو محکم و ستنو ولاړه ده .

د منلو او پښتو مقابلو ، مذهبی او دینی بحثونو پښتو د لیک او تحریر د گرتو راوښکله ، په تېره مذهب په دې لاره کښې لوی غونډونه ورغړول . په دې وخت کښې دروښان اودرویزه په نامه د دوو مشهورو ادبی مکاتبونو زنگونه وغږېدل . ډېر خلق د پښتو د ادب د کاروان سره ملگری شول د لیک او تحریر شعر او شاعری - عمومی شوق پیدا شو ، هر طرف ته د پښتو ناری پورته شوی ، هر چا قلم په لاس واخست او فطرت دخپل کار په چلولو کامیاب شو . د (۱۰۵۰ هـ) په خوا و شا کښې یو بل لوی سری په دې میدان کښې ښکاره شو ، نوم ئې « خوشحال » و - نه یو هېنرم چا - ؟ عبد القادر او که د تیر ، از مرو ، بازانو ، کوترو ، بلبلو ورته دروښان بیغام په غوږ کښې وې ، خوشحال شو توره او قلم ئې دواړه په لاس واخستل ، بهی ئې راووهلې ، د عمل میدان ته راووت ، د پښتو ارمانونه ئې ورژول ، د پښتنخوا په غرونو ئې د پښتو او پښتنوالی بیرغ ورباوه ، د پښتو د ادب یونوی مکتب ئې جوړ کړ ، ډېر نومیالی او مشهور ادیبان ئې وپالل ، ټوله کورنۍ ئې دشعر او ادب په رنگ رنگ کره ، په دې وخت کښې د ادب او په تېره دشعر زمزمې او انگازې پورته شوې اود پښتو د ادب یونوی دور وغږید . د (۱۱۰۰ هـ) څخه را ایسته په ټوله معنی دشعر او نثر یونوی ادبی مکتب روان شو ، اود خوشحال اولاد او کورنۍ پکښې هسی طوفانونه وکړل . دادرې واړه کورنۍ تقریباً دوه سوه کاله د الهی گولې په میدان کښې په پوره مړانه وچلیدې - پردوظلمونو اوبیگانه لاسونو هیڅکله د دوی د جوش اورونه مړه نه کړې شول - کله کله ډېر دود په مقابل کښې د پښتنوالی بیرغ جگ و لاړو ، ټول شاعران دیوه درد په اثر په یوه آواز لیکیا شول حماسی اشعار له پخوانه زیات پښتو ته راننوتل ، د پښتو دشعر لمن د تصوفی ، اخلاقی ، اجتماعی او دینی اشعارو څخه ډکه شوه ، شعر او شاعری خپل لوړ مقام ته ورسیده ، ترهم وسعت بیاموند او تر اشعر دواړه اوږه په اوږه یوشان پرمخ ولاړل . په دې دوه سوه زیاتو کم کاله کښې پښتو ادب سره ډېر و مقابلو او جگړو دیوز بردست موجودیت خاوند شو او په آخره کښې چه توره او قلم یو انځی

په کارولو بدل دواکمنۍ کامیابې ئې هم په نصیب شوه چه آخر بردي لاسونه ووتل. اود کارواکي د احمدشاه بابا په لاس ورغلي که فارسي په بادشاهي دليارونو کښې له يوې خوا سفويانو اوله بلې خوا گورگانيانو روزله ، پښتو په غرونو او د فطارت په غښتو کښې د پښتنو همت او د قدرت لاسونو پالنه اوساتله . څه رنگه چه د هر ځای او هرې زمانې ادب د طبيعي اود معنوي محيط د تاثير څخه نشي خلاصېدلی ، پښتو هم تردې اثر لاندې راغله ، د ښې افکار ، اصطلاحات ، الفاظ ، کلمات پکښې داخل شول - عربي او فارسي الفاظو اود مذهبي اصطلاحاتو رواج وموند ، عربي اوزان چه دمخه فارسي اخستې وو ، پښتو ته هم راننوتل او په دې صورت پښتو په بل رنگ کښې را کپړه شوه دادې پس اېدې عمومي نظر څخه غواړم چه هره کورنۍ لمانځه لمانځه بيان کړم .

دروښان کورنۍ او مکتب

کومه کورنۍ چه د يو واسعې پېرۍ د پښتو ادب په ژوند کښې دا ولت او د رومي توب حق لري هغه دروښان کورنۍ ده . که څه هم په دې کورنۍ کښې ډېر کسان د ليکوالو په نوم شهرت نه لري دارنگه په پيروانو او اتباعو کښې ئې هم داسې کسان تېر شوي دي ، چه يا څو په نوښت کښې مشهور نه دي او يا ئې په نامه څه آثار نه دي پاته شوي او يا مونږ ته نه دي رارسيدلي مگر سره د دې هم مونږ دا ټوله کورنۍ د پښتو ادب کورنۍ گڼو او په دې تذکره کښې ئې يادونه ضروري باوو . دوی تقريباً سل کاله د پښتو د مشرۍ واگې په لاس اخستې وې ، اوتول سياسي او مذهبي مشران وو طبيعي خبره ده چه په دې مشرۍ کښې به دوی په پښتو ژبه ډېرې خطابي ، نطقونه او وعظونه کړي وي چه دا د پښتو د خطابي تر دپاره لوی خدمت دی غواښووس چه دغه قسم تر و نه لکه نورې خبرې په هوا کښې محو شوي دي اود کاغذ په يانو نه دي پاته شوي . دا هم يقين دی به دروښان اولادې به ضرورت تحريري آثار هم ايکلمې او پرې ايښي وي لکه چه دا دروښان ميراشو اودوی ضرور بايد دغه ميراث ټينگ کړي ، او دغه په قدم تللي ، ان ، مگر دا چه اوس د دوی هېڅ آثار نه دي پاته د دې لوی علت غالباً هم دادې چه د پيروښان مخالفينو دغه کتب او آثار محو کړل . دده په مقابل کښې د مغولو بادشاهانو زور ، اقتدار او بيسو هم پوره کار کاوه ، نو په دې لحاظ ډېر کم به دده اولادې کتابونه د مخالفينو د سوزولو څخه بچ پاته شوي وي . په دې کار کښې درويزه هم شريک گڼل کيږي ولي اول قوي مخالف دی و ، نو معلوم کيږي چه دروښانيان ټول د آثارو خاوندان وو خود نشتوالی دليل ئې هم دغه دی چه وويل شو .

مياروښان

هنه وخت چه د پښتنو اوديانو بادشاهي په وروستيو سلکوکښې وه ، وطن ډېر دوخلغو او ميرخمنو دېنجو سره مخامخ کېدونکی ، او سخت څپار جې طوفانونه ، باد و باران ، زول ، سيلۍ

اوتیاره راتلونکې وه ، پښتو د پږوخت مړ ژواندې اونیم ژوبله پرتوه ، داود هیانو په وخت کېې
 بې له یوڅو شعرونو څخه نور څه نه وولیدلی. پخوانی رنځا چه د غوریانو په زمانه کېې بله شوی
 اویاسلیمان ما کو اونورو بله سالنې وه ایله ایله په نظر راتله ، په دې حال کېې پښتو داوری
 غرمو وه لودغې ندو او مې او بو تویشان د یشکال د باران په انتظار وروم. په دې وخت کېې دکاڼی گرام (۱)
 په آسمان کېې یوروشان ستوری پیدا شو - دمورخینو په حساب دا وخت ۱۵۲۵ع او ۹۳۲۲ سن و
 داستوری څوک ؟ دا د عبدالله انصاری د زړه توتو دسترگو تور ځوی ، اود پښتو ژبی د ژوند
 اولوړوالی راتلونکی نابغه و عبدالله انصاری یونیک اوصالح سړی و ټوله کورنۍ یې د علم ، فضل
 اوضریقت خاوند وه دروز ه وائی ؛ (د بایزیدیلارنیکه دواړه عالمان وو دورمرو - هم رښتینی وو
 په دین کېې) وائی چه دا کورنۍ د لودیانو په نهضت کېې د هند جا لند هر ته تللی
 ده اوسوری او لودی بادشاهان ئې معقد وو - ځینی مورخین د رویشان تولد په جالند هر
 کېې بولی دده اصلی نوم بازی دیدا بایزیدی وروسته په بیرروشن میان رویشان اود مغالینو له خوا
 په بیر تاریک مشهور شو. دی په قام اورمې (۲) او انصاری دی - ټول تذکره والا ورته ورمې

(۱) کاڼی کرم په وزیرستان کېې د غره لمنی ته یو ځای دی - ښاغلی خو گېانی د ۱۳۱۷ کال
 په انیس کېې لیکلی دی چه د غلته داوسپنی کانونه دی نو ځکه ورته د کانونو کرم یعنی کنده وایی
 زما په خیال په دې نامه کېې دوه توجیه صحیح دی یوه دا چه دوهم جزئی گرام وی چه په
 سنسکرت کېې دکلی په معنی دی اود کلیو دنومو په آخر کېې لکه (کلی گرام اونور) راجی
 اول جزئی هم دبه معنی ورکوی یعنی هم دکانو کلی کیدی شی او هم دکانونو کلی - اوبل
 دا چه دوهم جزئی « کرم » وی چه به غره کېې یو ژور ځای ته وایی - په دې صورت هم دکانو
 کرم یاد کانونو کرم دواړه صحیح ښکاری .

(۲) ورمې څوک دی ؟ د اتحاد افغان مجله دا سی لیکي ؛ (په دې وړو ځایو کېې ورمې شته خویه
 کانهیکرام کېې دېر آباددی وزیر او مسعود ئې قدر کوی اوستانه دار ئې بولی) د پښتنو دانسابو
 کنا بونو ورمې پښتانه بللی دی ، ورمې د غور له غرونو څخه د سلیمان غرونو ته راوتلی دی اول ځای په ځای
 خواره دی ژبه ئې په اصل کېې پښتو وه مگر د پردو الفاظو د زیات استعمال په وجه ئې دیو ی بلې
 ژبی صورت پیدا کړی دی اخون دروزیزه وایی چه کاڼی کرم کېې دورمې او انصار و پښتنو
 قبیلې سکونت اری - د دولت دد یوان په یوه زړه قلمی نسخه کېې دیوه بیت دیاسه لیکلی شوی دی
 چه رویشان به دیو مقصد دپاره ځان ته انصاری وې که نه په تحقیق اورمې پښتون و (ښاغلی خادم د ۱۳۲۰
 په سالنامه کېې دانظر په منلی ده او ویلی دی چه دا انصاری لفظ ددی روایاتو سره داسی تطبیقیدی
 شی چه انصاری به یو ورمې و کېې کومه قبیله وئی) ددی ټولو څخه معلومه شوه چه ورمې پښتانه دی
 اوروشان هم ورمې دی چه ځان ته انصاری هم وایی داهم ثابت ده چه د یخپل مهر کېې بازی د انصاری
 لیکلی و ددی په ستانه توب کېې هم څه شک نشته ولی چه په میا کانو مشهور دی .

وایی درو یزه هم ورم بللی دی. داورم ویر کی په ورو کتوب کښې دښه خوی خاوندو په تندي کښې ئې دهښتباری او پوهی نښی تخلیل دی. کوم حس چه دده په زړه کښې پر وت و هغه لاپه ورو کوالی کښې په کارلاس پوری کړی و. ده لیکانو سره به ئې مالونه پیول هغوی به لوی کواې اوده به ئې مال ته فکر او بام کاوه وریسی دده دتعلیم دوره شروع شوه دیلار ډېر کوشش داستاذا نو توجه اوده خپلی فطری پوهی دده نه په لخوائی. کښې یوز بر دست عالم جوړ کړ په عربی فارسی، مندی او پښتو کښې دپوره قدرت خاوند شو. په کور او بهر یی دعلم تحصیل نه پریښوده خودده دعلمی تندی دپه لو او لوی ظرف دن کولو دپاره رواجی تعلیمونو چیرته کسفات کاوه داماغزه دیو ډېر لودشی په لټون یسی وودده هغه عالی فکر دژوند دیوې ډېرې اوبې مسئلې په تیاره کوټونو کښې لارید اکره یعنی تصوف او بیادوحده الوجود په بیاله مخور شویه دې وخت کښې خرنکه چه امید کېده دی یو لوی سړی اوداری دماغ، فکر، علم او فضل خاوند شو دده بخارا او هند سفرونه هم کړی دی په دې سفرونو کښې ئې له لویو خلکو سره ناسته ولاړه او صحبتو نه شوی دی وایی چه د مشهور نانک سره هم مناظری، اراې (۱).

شخصیت: میان روښان دیو ډېر لوړ شخصیت خاوند و. د ادب، سیاست او فلسفی درې واړو نابغه بلل کېږی د تاریخ او ادب مطالعه کونکی او مبصرین ورته د سیاسی مبلغ ادیب او فیلسوف د خطابونو حق ور کوی ډېر د زمانه، دده دخپل فکر او تدبیر په وسله د معتدرو مخالفینو په مقابل کښې خپله غلبه وساتله ده یوز بر دست فلسفی او معتول دماغ درلود اخون درو یزه وایی چه دی په عقلی دلایلو کښې ډېر مړنی او قوی و او یو لویو عالمانو به ورسره بحث نشو کولی یوزیر کسړی و دبستان مذاهب ایکی چه د مرزا محمد حکیم دمایون دزوی په مجلس کښې ډېر عالمان دده له مناظری څخه عاجز شول ده به داسی خبری کولی چه هوښیار خلق به ورته حیران وو رښتیانی فضل هم هغه دی چه مخالفین برې کواهی ور کړی. درو یزه لځای په لځای داسی الفاظ ډېر ویلی دی (بازید په عقل پوره وهوښیاری اوزیر کی ئې ډېره زده وه) دده شخصیت مونږ په دی څو کلمو کښې لښاخایوو، روښان د فکر سیاست، قلم، شعر او ادب دمیدان پهلوان، او یومؤلف، مبلغ، واعظ، عالم، شاعر او تریلیکو نکلی و. سر پېره په دی قاید، سیاس، مفکر، دادب حقدار او یوزره ورتوریالی عسکرو.

تبلیغ او اصلاح: روښان یومقتدر مبلغ و هرچاته به ئې په خپله ژبه ښوونه او تبلیغ کاوه چه دتبلیغ، اشاعت، وعظ او نصیحت اود قوم د بیداری وخت راغی، ملانې وتړله اودې میدان ته

(۱) کورونانک دسکه دمذهب بانې دی، په ۱۴۶۹ع دینجناب په شیخوپوره ضلع کښې بیداشوی دی

د توحیدخوا ته مایل، او تر ۱۵۰۲ع پوری ژوندی و.

دسنوله مقابلی څخه دروښان اوده دژوندو ن زمانه یوه ده په ۱۵۰۲ع به روښان تقریباً

د(۲۷) کالوو.

راوړوت ، دهېڅ مشکل پرواې نه کوله د خپلې ارادې د پوره کولو او دپښتو د بیدارۍ او یووالی په لار کېنې ئې دپښتنخوا ټول غرونه ، لوړی ژوری و غوښتې ، هر لځای ته ئې دخپل تبلیغ آواز ورساوه مغولی با دشاها ن دده دارادې په مقابل کېنې را پور ته شول سختۍ سختی جگړې وشوې خوداغبتلی او تکره مېړه له خپله عزمه وانه وښت او تر آخره ئې خپل تبلیغ په مرانه وچلاوه او بیاني دا امانت خپل اولاد ته وسپاره چه تر دېره وخته ئې په ښه شان دپښتو نوم ، عزت اوروح لوړ اوخو شحال وساته . دده تبلیغ یوازی مذهبی نه و بلکه دی یو سیاس مبلغ هم و ، دپښتو دوحدت ، اتفاق ، خپلواکۍ یوصحیح آرزومنو- دابه ئې ویل چه مغول پر پښتو ظلمو نه کوی باید لځان دهنو له جغه خلاص کړو- دده ټول عمر دقوم داصلاح دپاره وقف و ، دهغوښتل چه پښتانه دمغولی طاقتونو په مقابل کېنې کملک ودر وی اوده مقاومت روح پکښې وا چری .

ادبی خوا : زمونږ دمطلب اصلی ټکی هم دادی ، میاروښان په یقین سره څنگه چه په سیاست اومذهب کېنې پوه و ؛ دغسی د ادب علمبردار هم دی لوی کار چه د ادب په خوا کېنې ترسترگو کېزی هغه دپښتو په لار کېنې دده دقلم اوژبی خدمتونه دی دژبی خدمت ئې خطابې شرونه وو ؛ خوفوس چه له هغه څخه زمانې څه نه دی ساتلی- هرڅه چه تحریری تردی په دې حصه کېنې دده یو کتاب چه خیر البیان نومېږی موجود دی . داخبره مونږ په پوره زده ورتیا کولی شو چه دزرمی هجری نه را پدې خوا چه دپښتو د ادب کوم نهضت پیدا شوی دی ؛ دهنه مؤسس اوسر لښکر میاروښان دی ؛ او ددرو یزه د کورنۍ ادبی خدمتونه هم دده د میدان گر مولو په وجه دی ، دالویه اودا بازارده تود کړی دی ، اخون درو یزه پخپله دخپلو تالیفاتو سبب میان روښان تالیفات کېنې او اصلی علت ئې دی شمیری- د روښان دنشر یاتو په رتیا کېنې پښتو ادبیانو پښتو ته توجه کړې ده ، دپښتو ادب رنگ اور ونق پیدا کړی دی او هر ډول تصوفی ، اخلاقی ، اجتماعی ، دینی اونور مطالب زیات شوی دی . په اساسی ډول دغو مطالبو دروښان دتعلیم اوښودنو په اثر دپښتو په شعر کېنې لځان ښکاره کړی دی . روښان دپښتو د ادب نوی دور شروع کړ ، داسی لار ئې روانه کړه چه وروسته ترده ، دده پیروان او اولاد په هغه لارسم ولاړل ، البته داچه دپښتو ادب دیونوی دور او ادبی دبستان مؤسس ، اود یو نوی طرز اوسبک موجد وبلل شو .

تالیفات : ددرو یزه اونورو مورخینو په قول روښان ددېرو تالیفاتو او کتابونو خاوند دی چه په پښتو ، فارسی ، عربی او هندی ژبو کېنې دی ، کوم چه مشهور او معلوم دی دادی ؛

- ۱- حالنامه دده دخپلو حالاتو په باب کېنې ده - ۲- مقصودالو منین په عربی لیکل شوی دی .
- ۳- خیر البیان په عربی پښتو ، فارسی ، هندی ژبو دی خومطلب په ټولو کېنې یو شی دی .

مونترژی ددی کتاب دتفصیل سره کارلرو - خیرالبیان دطریقت اوشریعت اودینی مسئلو بحث کوی ، دا کتاب دلخینو مستشر فینو گوتوله ورغلی دی لیکه راورتی (۱) سره یسنر اس - مارکن سترین هم لیدلی دی ، خونسخی ئی کی پیدا کینزی - داتحاد افنان مجله لیکي : چه دا کتاب دینتو دسیاسی ، اجتماعی اصلاح اواتفاق دپاره په قرآن او حدیث موافق یو کتاب و ، دولت شاعر ئی هم په آیات او حدیث برابر بولی :

« په خاور لفظه ئی خیرالبیان روغ که — موافق به آیات په حدیثو نه »

مصمم الدوله وایی : (چه خیرالبیان دوحده وجود په اثبات دپخوانو او یو خلقو منتخب اقوال دی) دخیرالبیان یوڅه نونوی چه په پخوانو سالنا مو کیني نشرشوی دی ، هغه ټولی فقهی اوشرعی احکام دی ، نوغالبه داده چه ټول خیرالبیان به هم دینی اومذهبی مسایل وی . اخون درویره وایی چه دا کتاب ټول روښان نه دی جوړ کړی بلکه ملا ارزانی شاعر هم پکیني څه برخه اخستی وه .

خیرالبیان نظم و که تر ؟ : د درویره له اظهاراتو څخه معلومینزی چه روښان په دینتو ژبه شعروایه اودینتو دپاره به ئی شعرونه جوړول) دروښان کوم بل دینتو کتاب پرته له خیرالبیان څخه نه دی معلوم ، نو څرگندینزی چه درویره هم دې کتاب ته نظم وایی ، اودده په اصطلاح خیرالبیان نظم و . دخیرالبیان عبارات عموماً مقفی او کله کله موزون هم وی نسبت نثرته دنظم رنگ پکیني زیات دی ، که څه هم دنظم په قانون او علمی تعبیر ورته سړی نظم نشی ویلی بلکه دتربه (مرسل ، مرجز ، مقفی) قسمونو کیني دریم قسم نثردی ، البته نیم عروضی اویاداسی نیمکله نظم که ورته سړی ووائی کیدای شی مگر دا خو زمونز تعبیر او فیصله ده په خپله دوی اودهغه وخت اصطلاح ورته نظم وایی اوشرئی نه بولی . دا قسم شعر د دغسی دینی کتابو نو دپاره یو مخصوص سبک و ، چه تر دپره وخته پوری چلیدلی دی ، اودا چه دشعر پوره یابندی ئی نه لرله ، ځینی مسری - به ئی لنه ئی اودځینی به دپیری اوژدی وی داصرف دآسا نتیا دپاره وو ځکه چه دپهرومضال بود بیان به وچه ئی لفظی یابندی به ځان نه کینتوده بلکه یو آزاد غوندي شعرو .

دخیرالبیان دلیک اوسبک خصوصیت : را ورتی داسی وایی (چه دخیرالبیان داملا طرز ددقت وردی - دا خصوصیت لری چه خو کلمی سره نبتی لیکي لیکه (پشپه پر گرزى - په شپي ډېر گرزى) دخیرالبیان ځینی حروف ددرویره دلخینو حروفو سره مطابقت لری ، دده داملا خصوصیات دمرازپه دیوان کیني هم لیدلی شی ، دی دوزیرستان دی مگر دهغه لځای دژبی په طرز لیکل نه کوی ، دده ژبه زیاته دکلاسیکی مروجواد بیاتو سره مطابقت کوی اود لیکلو

(۱) ضومه نسخه چه را ورتی لیدلې ده (۱۶۷) مخه ده ، خط ئی نستعلیق دی او

دروښان مرید فقیر بهار طوسی د (۱۰۶۱ هـ) په رمضان کیني لیکلی ده .

معیاری خپله لهجه نه ده مثلا د (لیار ، خلویر ، به نمای لاراو خلویر لیکي) دنور تفسیل دپاره د ۱۳۲۰ په سالنامه کښې دپښتو دشر مقاله وگوری .

درویشان اولاده

دپارو بیان په اولاده کښې پرته دمرزاخان څخه دپل چا کووم تحریری اثر مونږ ته نه دی رار سیدلی او نه پرې غلمارو ، لکه چه دمخه مو هم ویلې دی غالبه داده چه د مغالینو دمنافکت له لوبو به روغ نه وی یا ته شوی . دده لخاصن ، نسی حکمروسی تولد اوی شان اونوم خاوندان تهر شوی دی دپارو بیان په لاس چه که مشری وه ، هغه دوی هم تشنگه کړه ، او دغوی مغالینو په مقابل کښې ئې تر آخره توره ، مرانه اومتاومت ښکاره کړی دی . دپارو بیان د خامنو په شهرت کښې اختلاف دی ، ځوان ئې شپږ او څوک ئې پنځه گڼي ، د نسی ئې د کړوسواو نسواصلی شمیر هم په یقین نه دی معلوم ، خو څومرچه معلوم دی لاندی ښوول کښې .

۱- شېخ عمر : شېخ عمر درویشان تر ټولو مشر زوی دی ، دپلار د مرکک نه وروسته دهغه په لځای کښیاست ، لمان ئې دپښتو یا چا گانه ، او خلکو به نشر او خراج ورکاوه ؛ اخواد یغوا ئې ډېر جنگو نه وکړل ، بیا ددلازا کو له لاسه شو ، په تور بېله کښې دابا سیندنه پورې غاړه ښخدی . دمرکک تاریخ ئې د (۱۰۰۰هـ) په شوا و شا کښې معلوم کښې .

۲- خیرالدین : دپارو بیان زوی دی ، د شېخ عمر په جنگونو کښې شریک و ، بیا د شېخ عمر سره یو لځای و ژل شوی او له هغه سره یو لځای ښخ دی .

۳- نورالدین : درویشان دریم شوی دی ، په اشغر کښې د مغولو په اشاره وژلی شوی دی د شېخ عمر په مشرۍ . کښې په لښو جنگونو شامل و .

۴- کمال الدین : درویشان شلورم شوی دی ، دی داکبر : ادشاه په بند کښې مړ شوی دی .

۵- جلال الدین : درویشان په ټولو خامنو کښې مشهور اودلوی شان او عزم خاوند دی ، په ۱۴ کلنۍ کښې د مشرۍ اور یاست یا کړۍ . کښیاست . د مقام سره ئې سخت سخت جنگونه وکړل ، د هند مغلی مورخرین ورتنه (جلاله) وایی ، د پښتنو اتول شرونه دده په لاس کښې وو ، دده د جنگ او توری ستیا رنای می ډېرې مشهوری دی ، داکبر غوندی بادشاه دده څخه په ویره کښې و ، دپستان اونور کتابونه لیکي چه دی عادل او ضابط سړی و ، دولت خان داسی ستایلی دی ؛

په دیدن ئې یاران مستوو بی شراپو
په هېڅ دود ئې له غلبه وېره نشوه
په ما شد ئې میخ دشو ر کسم فسر و
د رنی شېر دل شوانر د عادل سر ورو

جلال الدین به (۱۰۰۹هـ) کال دغزنی په جنگ کښې مړ شو او اکبرې په مرگ ډبرې خوشحالی وکړی .

۶- وحدت علی: درویشان شپږم زوی چه په شک دی و حدت علی دی تاریخ فرشته لیکي چه دی د جلال الدین ورور و دولت خان هم درویشان شپږ لځمان ښودلی دی مگر د شپږم تن دده په دیوان کښې «دولت شېخ» راغلی دی لکه چه وایي: (نورالدین خیرالدین کمال الدین و دولت شېخ) نو احتمال لری چه «وحدت شېخ» به وی، «دبستان» ئې شپږم لځوی نه دی یاد کړی هو! دو مړه وای چه دا کبر بهادرانود جلال الدین آل و عیال دوحدت علی نوم یوسری سره پایتخت ته بند یان راوستل غالبه اده چه دی هم درویشان زوی دی لځکه چه د جلال الدین دبال بیج سره خوبه یردی خوک نه و- دی هم د مغلو په بند کښې مړ شوی دی .

۷- کمال خاتون: درویشان لورده ټولونه کړه لیکونکو دده په زو زاد کښې ذکر کړی ده نور معلو مات ئې نشته .

۸- احداد: د شېخ عمر زوی اودرو ښان نومی دی پس له جلال الدین د پښتنو مشرشو د پلار نیکه دارشاد په مسند کښیناست دی هم ډیر شهرت او نزم لری د مغلو سره ئې سخت جنگونه وکړل دیلار نیکه میراث ئې ټینک وساته دبستان لیکي: چه دی یو عادل او ضابط سړی و او د خلقو حق به ئې خلقو ته ورکاوه . احداد بیا په (لواغره) کښې چه دریاست مړ کړو، د مغلو له خوارلېنداو مړ شو دده سر ئې چه جهانگیر ته راوړ، شکر ئې وویست اولاری ئې تیری شوی ، دده د مرگ ور لځي ته احدادیان دوصال ور لځ وایي . ملامت لځمند په یو لځای کښې دده مرگ داسی یادوی :

نن خبر دا عالم وایي چه بادشاه د جهان مړ شو لکه دریا بهسی ر وښان و همه خپرشو
په رعیت خلق به کله قراری وې وه بی بختو چه د تیر اله منځه ورک احداد و مړ شو
دولت دا حداد په صفت کښې وایي :

دا حداد صفت هر گوره له حد تیر دی د اسلام په کار تیر شوی تر خپل سرو

۹- میرزا خان: دنورالدین زوی او دمیا نومی دی دی د نیکه په تصرفی افکارور ننگ، اوله هغه نه ئې فیض موندلی دی د تصوف پاخه افکار لاری عالم او ادیب سړی و په خیر کښې ئې هم استو گنه کړې ده دی د شاه جهان په وخت دد کن په جنگ کښې به (۱۰۴۰هـ) کال شهید شوی دی مرزا په تصوف کښې دیو لوړ مقام خاوند او د وحدت د باغ گل وټول ورو ستنی شا عرا ن ئې بیژنی دی درویشان د علومو مظهر او دهغه د علم د ښار در وازه وه لکه چه دولت وایي :

دمرزا دنورالدین صفت به خو کړم میان روښان د علم ښه راودی ئې درو

په پښتو شعر کښې د تصوف او سلوک علمبر دار، د علم او تصوف کان بلل کښی خوشحال خان ورته د بخی اولملی وینا خاوند وایي دمرزا دیوان د عروضی شعر یوه غوره نو نه ده د خیر البیان

د سبک پیروي ئې نه ده کړې بلکه هغه افکار ئې په یوشه او بیاسته قالب کېني اچولی دی دده شاعری د معنی شاعری ده نو لکه ئې په الفاظو د سختی او نامانوسې اعتراض کینزی په دی دوو بیتونو کېني ئې ښه تربیه وی او اخلاقی درس پروت دی .

که بهانه به د باغبان تربیت نه زای
دغه دو مره فیض به چا ورده له پا لیزه
به ظاهر جا مه فقیر به خو ی بخیر ئې
لکه تعبتی به ایر وتازه سکر و ته
دده تصوفی جذباتو داظهار به نمونه کېني دایو خوبینه راوړل کینزی :

چه دیار په نامه میند م به دم سکر م
غام و خاص په هسی حال را خبر نه دی
به نیستی سکتی له هستیه تعجب دی
به یکتا نظر به واره عالم و یشی
دغه یاد به لې دغوز خاطر مهم کرم
چه په کوه تنخته کیل په کوم رقم کرم
چه دا خاککی له محیطه سره شم کرم
سکل اشیا به ورته جام لکه دم جم کرم

۱۰- پیرداد : د کمال الدین لوری اود میانسی دنی دولت ئې داسی یادوی :

مست پیرداد د کمال الدین محب رښینې
په ساعت د حرب دلیر شجاع زرو رو

۱۱- الهداد : د جلال الدین زوی اود بهیا نمسی دی د پوره شهروا لوی سړی و دولت وایی :

الهداد د جلال الدین شازی له صلیبه
انصافی عادل سخنی صاحب نظرو

په شایسته شوی به خوان په ور کولر
بل امیر دده شوک چیری بر برو

مفعت ئې رسیده کو نه ئې یشیم به
مهر بان په درو یشان لکه پدرو

مصداق الدرله لیکي : چه دی یوزرور ، لخوا نورد با فکره اودنیو اخلاقو خاوتوبو ، الهداد

په (۵۱۰۵۸) کېني مړ دی .

۱۲ - کریمداد : د جلال الدین زوی دی ، هر چند سړی و ، د مغلو په مخالفت کېني بندی

شو او په (۱۰۴۸هـ) کېني د شاهجهان په امر ووژل شو ، دولت ورته شهید وایی .

۱۳ - هادیداد : د جلال الدین لوری دی ، د خپلی کو رښی سره هند ته جلاوطن شوی ،

اوپه (۱۰۶۶هـ) کمال کېني مړ شوی دی .

دولت وایی : په همت ئې د پور دینه په نظر لبر وو- په یواخی لمان د درست لیکر په سر و

۱۴ میاداد : د جلال الدین خلو م لوری دی دولت وایی چه ده هم د شهادت مرتبه موندلې ده

لکه چه مغلوبه وژلی وی :

کریمداد میاداد ئې ورونه ووباور کړه
په هر هر یوه کېني شو دوله هنر و

مرتبه دشهادت و مړنده د وارو
په رحمت ئې دلگیر شوی یار اکثر و

ملاست هم پیرمادادیان کړی دی : (ارمیاداد سنی سړی د فقیر یار و) د میاداد په نوم یو شاعر هم شته ،

اشعار ئې نه دی لیدل شوی مگر ورو ستونو شاعرانو لکه مرزا احسان دده نوم انستنی دی

(بل اشون میاداد عشق په میو مست و) دمطیع الله دقلم بیوان له یوه لیکه ټپ هم پته لکمی-
 نوا احتمال اری چه داشاعر میاداد هماغه دره شان منی وی بیا هم یقین نه دی چه هم دی ، دی که بل؟ ،
 ۱۵ - الائی : دجلال الدین اور او داحمد مایینه او یوه پناسته پوهه ، هونیاره بنهغه وه .
 ۱۶ عبدالقادر : داحمد لغوی درویشان کړوسی کینزی ، دیلار دمرک نه وروسته دخلافت
 بهمسند کېاست ، د شاهجهان سره ټپ جنګونه وکړل او دنیکنو په قدم ولاړ .

دولت وایی : دپښتان بهر ته ودرېدل نشو په لټن یارای په غلیم باندی ظفر و
 دی بیا دخپلی مورالائی سره د شاهجهان په بند کېوت او په (۱۰۶۶ هـ) کېنې مر شو
 او پښور (۱) کېنې پنج دی . هغه ده جاهدت او پښتو الی بیرغ چه درویشان په وخت کېنې او چت شوی و
 د عبد القادر په مرک کېت شو ، دیو قرن دمجا هدا تو هنګیا مه په داغه ورځ سره شوه
 او د هغو غوزو په آرام شول ، ددوی اورنې بیا هند ته جلا وطن شوه ، وایی چه په پانی پت
 کېنې مغنکی وړ کړل شوی افضل خان شتمک لیکمی چه اوس ۱۱۲۳ هـ سن دی چه هغه وطن
 ددوی په لاس کېنې دی .

۱۷ عبد القادر خور : هغه وخت چه دقلو احمد قلابند کړ ، عبد القادر وو تللی شو ،
 او خور ټپ په قلا کېنې پاته شوه ، دمغلو لیکر چه په قلعه ننوت دایه قلا کېنې وه ، یوه لیکری ټپ
 دنیو او قید وکړ دې لمان خلاس کړی شو ، پرونی ټپ په منځ واچاوه او لمان ټپ له قلا نه کښته
 وغورځاوه او مړه شوه ، هغی غوښتل چه دمان مور دپښتانو لاس ته دې پاته شی ،

۲۰ صاحب داد ، الهام الله اسد الله : داد زی و اړه ور و نه دی ، دا لهدا دلمان
 دجلال الدین منی او درویشان کړوسی کینزی ، الهام الله او اسد الله په هند کېنې دباد شاه له
 طرفه او پورته رسېدلی دی : دولت یوازی صاحب داد یاد کړی دی او وایی : چه سخی سړی و .
 ۲۳ خلو خان ، عبد الواحد ، عبد الرحیم (۲) : داد دې و اړه دهادیداد لمان او دجلال الدین
 منی دی ، دولت صرف دلمان او عبد الواحد نومو نه اخستی دی (خلو خان عبد او احمد له
 مادیداده ، دعبدا الواحد من پند دبا پند شوی ، خورخان شراورد یو کران بها کوهرو)

۲۴ محمد زین : دپیر داد لغوی د کمال الدین منی دی ، دولت وایی : محمد رمان صادق
 دپیر داد لغوی - کم دده له لیکاره خلاص دتیران و

۲۷ خدای داد ، حکیم خان ، رمان داد : دولت داد دې نور ته هم یاد کړی دی لکه چه وایی :
 خدای داد خان حکیم خان و پښه خدای دواړه رمان داد سخی خرنګد باند خترو

(۱) ۱۳۱۷ کال ازیس په شمار و کښې دپناغلی خوکا نې مقالې .

(۲) دمنندمانو تبار یخ لیکمی چه همدیداد دپرش لمان لیرل ، او عبد الرحیم ټپ دپیره موده
 په هند کېنې ماموریت در او د .

داسې ښکاري چه دادرې ته يادالهد ادخامن دی او يا دهاديداد - په هر صورت په دې سلسله کښې داخل دی . دولت غالباً هغه کسان ذکر کړی دی چه دده په ژوند مړه شوی دی .

۲۸ قبا در داد ، د محمد زمان لخوا دی ، په يوه شجره کښې ښودل شوی دی نور او روسته کسان ېې نه دی معلوم شوی .

دروښان پيروان

په دې لړ کښې هم ډېر مهم کسان داخل دی ، چه ټولو دروښان مسلك چلولی دی اودده يادده داو لادې په لاره سم تللی دی ، ډېر بېکښې ليکونکی او د آثارو خاوندان هم دی ، خوڅومره چه معلوم دی وروسته بيانېږي :

۱- ارزاني ، دروښان يوقاضل ، يوه اوشاعر ملگری دی . ارزاني دپښتو ، فارسی ، عربي اوهندی پوره عالم و . په قام خوښکي محمد اويوز بردست اديب ، شاعر اومؤلف دی . دروښان په مريدانو کښې دلوی نوم اولوی شان خښتن گڼل کيږي درويزه وايي . « چه دی يوتيز فهم اوفصيح شاعرو ، په عربي ، فارسی ، هندی اوپښتو کښې به ېې اشعار ويل » وايي چه دی د خيرالبيان په ليکلو کښې هم برخلری . ارزاني يومستقل کتاب هم ليکلی دی چه (چار رساله = چار زبان) نومېده . ارزاني ټولو وروستنو شاعرانو لکه خوشحال ، رحمان ، دولت ، قاسم علی افریدی ياد کړی دی ، دولت ېې دمرزا په ډله کښې شمېری ، له بده قسمته ددې زبردست پياوړی پښتون اديب دکلام مرغلری تراوسه زمونږ لاس ته نه دی رارسيدلی .

۲- مخلص : دمیان دروښان مريد او خليفه و ، نوم ېې علی محمد دی ، ددرويزه په قول دارزاني ورور و . وروستنو شاعرانو لکه قاسم علی اونورو ذکر کړی دی - مرزاخان ېې دپاکي وينا او خوږ کلام خاوند بولی ، دولت دده تصوفی مقام ته داسې اشاره کوی :

چه ېې بخت ازلی یارو   پير کامل ېې رهنمون خو
عنايت پری تبتين وکړ   يوه په لوی علم لدن شو

بل لخواي کښې ورته همه دان اود مرغلو بيونکي وايي :

شاه طبعانو ېې زده قدر   ښه کلام در عدن دی
همدان مخلص دولته   ددې درو په سفتن دی

دولت دده ډېری مرثيې ويلی دی ، لنډه داچه دروښان دسلسلې يونوميالی متصوف شاعر دی دده اشعار هم لاس ته نه دی راغلی .

۳- ملا عمر ، دارزاني دريم ورور او دروښان له پيروانو څخه دی ، دده دشعراوشاعری - په باب چاڅه نه دی ويلی خو غالبه داده چه دی هم عالم ، فاضل اود قلم خاوند و . درويزه وايي چه يوه

ورنجی زه دخواجه صدرا کوزی جماعت ته یرغلم گورم چه امام ای ملامر خوشکی و درویزه ،
دوی درې و اید ورونه درویشان مریدان او عقیدتمن کچی .

۴- ملادولت ممندزی : درویزه و املی چه دی دخپل وطن یو لوی شایه او زاهدو ، خو ورنجی
دمیا په سحبت کښې تیری کړی ، اودهغه په طریقه کښې داخل شو ، دده پواسطه داشنر ټول خلق
دمیان مریدان شول . پرته له دوی څخه ځینې نور خلق هم لکه ملا پابند ، امته خان ا کوزی
دمیان مریدان او عقیدتمندان وو ، او ټولو په تښکه دده پیروی کوله .

۵- دولت : درویشان دسلسلی یو مشهور شاعر ، او په قام نوحانی (۱) دی ، درویشان
په مریدانو کښې یو املی دده اشعار لیدل شوی دی ، دده دیوان درویشان د تصوفی مسلک او افکارو
مظهر دی ، درویشان ټولې کورنۍ ته زیاته عقیده لری خود مرزا اساسی مرید معلومینزی وایی ،
مرزا گنج راته خپل کور وښودغنی شوم بیهو ده منت به ولی دبل چا کرم

تر (۱۰۶۶ هـ) پوری ئې ژوند یقینی دی . داهغه سته ده چه ده پکښې دهادیداد مرگ
ښودلی دی . دولت دینیتو یوقوی اوفسیح شاعرو ، ډېرو شاعرانو لکه خوشحال ، کاظم ،
قاسم علی ، مرزا حنان دده نوم اخستی دی . دولت د تصوف گران مسایل دمرزانه هم په آسانه
ژبه په پښتو شعر کښې بیان کړی دی ساده اروان شعر لری ، د تصوف او وحده الوجود په میدان
کښې ئې د فکر نیلی ز غلولی دی ، دده د شعر له باغه دمرزا او رو ښان د وحدت دباغ بوی
راخیزی . او مردول اشعار ئې لکه غزل ، قصید ، رباعی ، قطعه او نور وینلی دی . په اجتماعی
اوقومی خوا کښې ئې دابیت ډېر قدر لری :

له خپل قام سره دوستی نه کا کم اصل
په واصل ته رجوع لری اصیل دی

دده داشعارو په نمونه کښې دایوڅو شعره لوستونکو ته وړاندې کښې :

چېمی ډېر ډېر یاد اوه دلبر می بیاموند	لکه تېزی مستقی کو تر می بیاموند
یوه نور راته ښکاره کړ مخ خو نمایه	چه یو لخی می ویزاند اکشر می بیاموند
سعادت را سره مل و له از له	چه کامل واصل دحق رهبر می بیاموند
دړانده په دود حبران وم په تیاره کښې	تیر خورشید نر داه تابان گوهر می بیاموند
مسافر په ډېر کلو نو وم ای سره	اوس هر ارشکر کوم چه سرمی بیاموند
نداره د دواړو کونو په نفس کښې	هر سبا بیگنا کوم بصر می بیاموند

(۱) نوحانی یا الوانی یا لون یوقوم دی ، چه د سوری ورور کښل کښې .

د درويزه کورنۍ او مکتب

کومه دوهمه کورنۍ چه دیولسمی پیری- دپښتو ژبی په ژوند کښې حقلد اړه گڼل کېږی هغه ددرویزه کورنۍ ده په دی کورنۍ کښې نسبتاً ډېر خلق لیکونکی او نویسندگان تېر شوی دی اوله ښه مرغه دزیاتو کسانو د کلام نوښې هم لاس ته راغلی دی . د روښان د کورنۍ پشان ددرویزه کورنۍ هم دپښتو ژبی مبلغین اووا عظیم گڼلای شو په خطابی او تجریری تردوادو کښې پوره حق لری دې کورنۍ په پښتو کښې دینی مسئلو، عقاید او نورو ته ډېره توجه کړی ده، او په دی اعتبار دپښتو دلیک میدان ښه وسعت پیدا کړی دی، که څه هم د محدودی موضوع څخه بهر قلم نه دی چلیدلی، چه اوی عامل ئی دمحیط اوما حول تاثیر اود مذهبی افکارو غلبه گڼل کېږی خوبیا هم څومره خدمت او کار چه په دی کورنۍ کښې شوی دی، هغه دپښتو ادب په تاریخ کښې دپوره یادو ئې حق لری .

اخون درويزه

اخون درويزه د(۱۹۴۰هـ) په حدودو دننگرهار يادپښور په پتو کښې دوجود ډکرتېر اوووت دایه نامه عاجز او فقیر هلك وروسته د لوی نوم او علم څښتن شو ددین ډیوه او د مذهب ر نها وبلل شوه دپښتو یومعتبر لیکوال اودیو ادبی مکتب مشر او مؤسس شو. دشعراو ادب په میدان کښې دحق خاوند، دعلم په ډگر کښې دفضیلت په نامه یادشو او په علمی او ادبی لځایو کښې ئی دعالم او ادیب نوم وگاته داخون درويزه دپلار نوم گدای اودنیکه نوم ئی سعدی دی دی وایې چه زمانیکونه له بل لځایه ننگرهار ته راغلی دی شپږم نیکه ئی چه جنتی نومیده لغمان کښې اوسېده جیون دجنتی لځوی په مهمندره کښې و، ورنیکه ئی (درغان) د شنوار وپه یا بین کښې استوگنه کوله بیا شیخ سعدی دده نیکه، دیوسف زوسره پښورته ولاړ کوم وخت چه ملک احمد او شیخ ملی تولو قومونو ته لځمکی ور کولی دی ئی هم په ویش کښې را ووست اودمند یز وپه قبیلله کښې ئی برخه ور کړه درويزه وایې چه گدای بیاله مندیرونه جدا شو اودچنر زوخلقو ور له دلسو کسو برخه انعام ور کړه اوتر اوسه پوری دغلته اوسو ددی بیان څخه معلومېږی چه پخپله درويزه ژوند هم کښته په پښور او یوسف زو تېر شوی دی خودی لځان ننگرهار ی گڼی او اولاده ئی هم په شیخ درويزه ننگرهار ی یادوی لځکه چه ډېر وخت ئی نیکونه په ننگرهار کښې اوسېدلی دی. ددرويزه مور قراره دپایین اودملک نازو خان لو روه لځکه دی لځانته یا پښی هم وایې ، داخون درويزه دقوم په باب کښې څه داسی سړیخ بیان نشته خو سره ددی هم د پښتنو په ملیت کښې داخل اوده ته مونږ یولوی پښتون او بیاد پښتو ادیب وایو درويزه د(۱۰۹)

کاله ژ وندنه پس د شاه جهان په وخت کې چې په (۱۰۴۸ هـ) کال مړ شوی دی اود پېښور نه یو میل سویل ته په هزار خانې کې چې درحمان بابا له قبر ځنې هور ته ښخ دی .

مقام او شخصیت: درويزه په پښتنو کې چې دعالم شهرت او عام مقبوليت نوم کېږي دی او هر څوک ئې داخون درويزه بابا په نامه پيژني دی يو عالم سړی و دلویو او مشهورو استاذانو څخه ئې لکه ملا مصراحمديا پښی، ملا محمد زنگی او ملا سنجر يا پښی تحصیل کړی او علمی کتا بونه لوستلی دی سر بېره پر علمیت په طریقت کې چې هم لوی سړی دی د ملا زنگی په واسطه ئې د سید علی بنیری (پیر بابا) څخه لاس نیوه و کړه او بیا وروسته دهغه ماذون شو په زهد او ریاضت کې چې ټینگ سړی و عمر ئې په امر معروف او تبلیغ کې تېر کړی دی خپله د سلوک وینا د شیخ علی خواجه بولی، دې فقیر چه دا بیان کړله سلوک په سکه موندلی ئې د شیخ علی خواجه دی اخون درويزه یو صحیح مبلغ او صحیح محتسب و په طریقت کې مقتدا او په ادب کې د حق خاوند دی. دواعظ، خطیب، مؤلف، مصنف، شاعر او نثر لیکونکی په نومو ستايل کېږی پر سېره په دی ټولو خبرو درويزه د پښتو ن د تاریخ په لیکلو کې هم دې حق لری تر کومې اندازی چه د پښتو د حالاتو په تاریخ کې څه موجود دی هغه دده د کوشش او قلم له پر کته دی وروستنی پښتانه مورخین لکه افضل خان خټک دده څخه روایتونه کوی او دا حقیقتا دیو قوم د ژوند د پاره لوی خدمت باله کېږی د درويزه په شخصیت کې د روښان مخالفت هم یو لوی شی په نظر راځی ددی دوو لویو کسانو د مذهبی اختلافونو او بحث مباحثو په منځ کې پښتو آثار او تالیفات ډېر شوی او میدان ته راوتی دی احتمال لری چه د درويزه او روښان په مخالفت کې دې د مغلو لاس هم دا خلوی په هر صورت ددې خوا سره ئې مونږ په دی لیکنه کې ډېر کار نه لرو دوی یو هېدل او کارنی .

ادبی خوا: د پښتو د ادب په خوا کې چې داخون درويزه خدمت یو څرگند شی دی ، دده د کوشونو او لیکنو په واسطه پښتو ښه ذخیره پیدا کړې ده کوم وخت چه درويزه په دې لار کې چې قدم واخست، دده ټوله کورنی دده په قدم ولاړه، نور ډېر خلق دده په شاگردانو کې چې دې خدمت ته تیار شول او پښتو د ښو لیکونکو خاوند شوه، یوه علمی کورنی ئې په خپل نامه پرېښوده ، او دیو ادبی مکتب جوړ وونکی شو. کوم اساس او کوم سبک چه د روان کړی و ، اولادې او پیر وانو ئې دهغه په چلولو کې ښه کوشونه وکړل، درويزه د پښتو د حروفو په اصلاح کې هم لاس خو محولی اود مخزن په آخر کې ئې د پښتو مخصوص او تقیل توری په ښه شان بیان کړی دی. درويزه د خپلی ژبی اهمیت په یوه ښه صورت داسی بیان کړی دی، وایي: هر سړی دې ته محتاج دی چه شرعی احکام وپيژنی او د دین له اړکانو څخه خبر شی مگر په خپله ژبه - په هر وطن کې خلیق د بلې ژبی دیو لوی عالم څخه د خپلی ژبی دیو وړو کی عالم سره زیاته مینه او محبت لری، ځکه چه دی ئې په خپله ژبه

کښې له هر څه څخه خبروی ددې مهم اساس او مسلم حقیقت نه وروسته چه دیو قوم د ترقیو او پوهو بنسټ دی وایی؛ (نولدي کبله زه هم غورم په دیني او مذهبي مسایل او عقائد په پښتو کښې بیان کړم) معلومېږي چه دده د پښتو آثارو د لیکلو یو سبب هم دا خبره، یعنی په خپله ژبه دخپل قوم پوهول دی داخون درويزه اودده د کورني دادبي اود پښي خدمتونو اثر په ټولو خلقو پروت دی. په دې باره کښې د تخنيکوالو او شاعرانو اظهارات دادی؛ اخون قاسم یایینی د پښتو یو مشهور سړی داسی وایی؛ (اخونان شهبدان واړه خدای پیدا کړل چراغونه - په پښتو گي دین بیان کړ) نور محمد غلجی په نافع المسلمین کښې وایی؛

اخون درويزه د دین په پښتو کښې د چراغ په شان گي روښان دین که په دا انغانی لسان داپوری - حافظ داسی اظهار کوی؛

پښتو ته د دین لار اخون رڼا کړه مرد وزن دې په خیل لمان بار دمنت زدی
بروفیسر دورن (۱) روسی اخون درويزه د پښتو ژبی لمری مہنډ، لیکونکی اود خوشحالغان
همطراز گڼی اود پښتو ژبی د ادب په ژوندانه کښې گي اوی رکن بولی. په دې ډول نور هم ډېر
اظهارات پیدا کيږي.

تالیفات؛ داخون درويزه تالیفات چه نومونه گي معلوم دی دادی ۱- تذکره الابراو الاشرار
یو تاریخی کتاب او په فارسی دی د پښتو د تاریخ، اسبابو او حالاتو بیان کوی او په (۱۰۲۱ هـ)
کښې لیکل شوی دی. ۲- ارشاد الطالبین دا کتاب مانندی ایډلی، وایی چه په پښتو دی تخینی لا وایی
چه دده نودی هسی دده په نامه مشهور شوی دی. ۳- مغزین الاسلام؛ دارمستور (۲) وایی چه
اخون درويزه (۵۰) کتابونه جوړ کړی دی خو مونږ ته گي دنور وپته او معلومات نشته.

مغزین الاسلام؛ زمونږ مطلب هم په دې کتاب کښې دی. دا د درويزه تر ټولو مشهور
اومعروف کتاب دی، ټول په پښتو او په «مغزین درويزه» او «مغزین پښتو» هم یاديږي. دا کتاب
د شرعی او عقیدوی مسئلومجموعه ده. د درويزه په ډول د غیر البیان په مقابل کښې لیکل شوی دی.
دی وایی (بیایسته مغزین می و کیش یر په درويزه گوهر و) مغزین له درويزه څخه وروسته اول لبل دده
لجوی کریمداد او بیابل لبل د کریمداد نومی مصطفی محمد د کتاب په شکل ټول کړی دی. د مغزین
په وروستو مجموعو کښې دده د کورني اوشاکر خانو د ډېرو کسانو اشعار پیدا کيږي. مغزین
بلا تشبیه د درويزه گانو کښې هر یو چه راغلی دی پوهیو تر ټو گي ورپوری نېاولی ده. د مغزین
د لیکلو سبب د غیر البیان طرز ته ورته دی، ددې کورني ټولو کسانو په همدې سبک لیکنی کړی دی.
د مغزین عبارات تر یوی اندازی آسان دی خو تخینی عربی، عرفانی او تصوفی کلمات پکښې زیات
استعمالیږي. مغزین په مذهبی او ادبی شایو کښې زیات شهرت لری، شومره چه غیر البیان ورک
دی، هغومره د مغزین قلمی نسخی ډېری پیدا کيږي. د مغزین په بونډه نسخه باندي د کوهات حاجی بهادر

(۱) (۲) تاریخچه شعر پښتو د حبیبي

دمفتاح الدقایق په نامه یوه حاشیه لیکلې ده اوله دغې حاشیې سره په ډیلمې کښې چاپ شوی دی. خوشحال خان هم دمخزن شهرت یاد کړی دی. لکه داچه مخزن دپښتو یومشهور او غنیمت کتاب دی.

مخزن شعر دی که تر ټولو لیکه چه دخیر البیان په بحث کښې وویل شوه ، دهغه وخت په اصطلاح او داخون درويزه په خپل اظهار مخزن هم شعر دی وایي (چه بايزيد به شعر ونه جوړول ، نو ما هم دده پر خلاف شعر شروع کړ ، تردی چه په شعر کښې ور نه مخکښې شوم) بل لځای وایي: چه دپښتو په اشعارو کښې شاعرانو چندانی دقاویو دمواقت ، فصاحت او په کلمو او حروفو کښې دمطابقت خیال نه ساته ، لځکه مواشعار داندول لیدلی شی نوخر گنده شوه چه دی مخزن ته شعر وایي ددی کورنۍ نور کسان هم دمخزن په سبک کلام اشعار بولي، دادهغه وخت ددیني اومذهبي بیانو دپاره دشعرونو مخصوص طرز دی چه دیوقسم آزادشمر رنگ لری. بله داخبره هم ده چه دهغه وخت تر لمانله او بیل طرز لری لځکه ذکر یمداد دا لاندی تر چه د تذکرة الابرار په مقدمه کښې راغلی دی: (ای خدایه ستادعام کرم لځنی اوستا قدیم لطف لځنی امید لرم چه دلته دسپوی او د ښوید و اثر بری نږدی ، او په نظر دمغزو او اشر فوعلم او پرهیز گارو او غوره شوو عارفانو لځې قبول کړې چه په صحت ددې کتاب او په حفاظت دایمان زمو نږ کښې دعاو کړی. ای خدایه ! ددوی دعا زمونږ په حق کښې قبولی کړی او زمونږ په خطا گانو قلم د غفور را کازی او مونږ په حقه لار برابر کړی ، مونږ به خپل قصور دعلم او ادراک او په کم والی: استه نادا د اعتراف لرو) نو په دې اعتبار هم باید مخزن شعرو باله شی هوادشعربه قانون مخزن شعر دی مگر نه بکړی. دقاویو مراعات کوی وزن هم اکثره لری مگر دمسرو دلته والی او اوږد والی پروانه ساتی نو لځکه یو کامل شعر نه بلل کښی خوشحال خان خو لځې غالباً شعر نه بولی.

مخزن می داخون چه تمامی به نظر کښېوت په دهه کښې نه عروض شته نه لځې بحر ماوندلی دمخزن او خیر البیان څه فرق دا دی چه دمخزن عبارات زیات موزون او دخیر البیان هغه یوالخی مقفی او اکثری وزنه وی.

د درويزه او لاده

د درويزه د کورنۍ د زیاتواشغا صوذ کلام نمونی له مخزن څخه لاس ته راغلی دی البته لځنی داسی کسان هم بکښې شته چه مونږ لځې په کلام او اثارو علم نه لرو خودیوی ادبی کورنۍ په حیث دتولو ذکر ضرور او لازم لیدل کښی.

(۱) عبدالکریم: داخون درويزه زوی اویدی خا ندان کښې یومشهور ، عالم اوفاضل سړی دی پرسپره یوروحانی اود کرامت او ولایت خاوند همو په عرفان ، سلوک ، او طریقت کښې لوی لاس لری دعارف اوسالک مقام داسی ښی:

ناقص تېښتی له اغیا ره
او عارف له خپله لخواه تېښتېدل
هر سا لك له خپله سو زه څه وپېژنې
چه بی سوزه گفتمار نه دی چا لېدل
په یو لخوا کښې لځان د چشتیانو مرید گڼی :
کړ یم داد مرید دی د چشتیانو
دی په کریم داد مشهورو درویزو زیات کتا بونه ده جمع کړې او د کتاب په شکل غونډه
کړې دی - په مخزن کښې له خپله لخواه هم زیاته برخه لری زیات خلق ورته د پښتو محقق وایی
مصطفی محمدئی په امام الدین عبدالکریم شهید سره یادوی ده دپلار په سبک کښې څه اصلاحات
هم کړیدی دهغه شعر ترته نه ده، و، او د ده کلام د کامل عربی شعر رنگ ته نژد، دی
شاعری یو دریاب بولی:

شاعری مثال بحر که پوهیږې
کم شاعر گې له گردابه را وتلی
کر یم داد خپله وینا دپلار رحم ته منسو بوی :

کر یم داد چه شه و پېژنې
رحم شوی دخپل پلار دایم پرده دی
د اشعارو زیاته برخه گې توحید، سلوان، فقه او عقایدی په عشقی خوا کښې هم لځینی
اشعار لری لکه دا :

پرخیل جانان هسی عاشق یم
چه پر هر څه می یادینې
په هر لوری چه مخ کړم
دده مخ را جلوه کینې
یارمی زلفی شو شب رنگه
چه می تل پر مخ لگینې
خپل طالب می دی ویشتملی
خوژنې دم دم زیا تینې

کر یم داد په (۱۰۷۲ هـ) کښې وفات شوی دی او (۱) د سوات دنسکېخیلو په کاناچو نومی
کلی کښې ښخ او په کر یم داد او شهید بابا مشهور دی دالپو ری حافظ دده علم، شهادت ،
اومدفن داسی بیانوی :

یو عالم وی بل شهید شوی
د کاناچو میا کر یم داده
عجیبه در فرید شوی
دانیو لی لمن ستاده

د کر یم داد تالیفات دادی: ۱. تنغه الغسانی (۲) په پښتو ترجمه ده شاید کوم عربی دینی
کتاب وی دا کتاب په ۱۳۰۲ کال په دلیلی کښې چاپ شوی دی ۲- فته کر یم داد د فقهی مسئلو
یو کتاب دی چه دده په نامه مشهور دی یوه قلمی نسخه ما لیدلی ده ۳- په مخزن کښې هم یوه برخه
لری نور کتابونه گې راته معلوم نه دی .

(۲) خالق داد: دا خون درویزه زوی دی (۳) یو کتاب گې (شرایط واحکام ایمان) په نامه

(۱) د الپو ری د حافظ دیوان مقدمه (۲) (۳) د ۱۳۱۸ هـ سالنامه کښې د ښاغلی زمربالی د کتابوله
فهرست څخه .

په پښتو نظم کې دې دا کتاب زما له نظره نه دی تیر شوی وایې چه د لندن په موزیم کښې شته دخالق دادنورڅه معلومات په لاس نشته.

(۳) عبدالله: دا خون درويزه زوی اود عبد الحليم پلاردی دشاعری: ذکر ئې چا نه دی کړی اونه ئې په مخزن کښې دکلام نونه شته يواځې د عبد الحليم له اظهاره مدار مېنځې چه دده پلار او درويزه لمخوی دی .

(۴) نور محمد: ذکر يمداد لمخوی اود اخون نمسی دی دده دکلام او شاعری په باب کښې هم چا شته نه دی ويلې صرف مصطفی محمد په مخزن کښې دومره وایې چه زما پلار اود کر يمداد لمخوی دی .

د عبد الحليم د پورته عبدالله زوی اود اخون بابا نمسی دی ، د مخزن په نسخو کښې دده اشعار ليدل شوی دی خوليزدی دمخزن په معايقانو کښې سپیم دی، اشعار ئې د عروض والا وسېک ته زدی دی داشعرا ئې عرفانی اوتصوفی رنگ لری :

شپې د پر غشی روغ کړی	عاشقان ئې دې نوم وړې
دوی ویشتنی پر غونه زړه دی	پر میدان ورته ور غېری
واوی کمان ته ئې را کازي	پر کر دن ئې باسی پړی
لیکه نېله مار چه څواک و خوری	نه پړې دم کسار کانه چړی
د ناسوت تر مقام تیر شې	دلا موت پر مقام توری
عاشقان دا یم په کسار دی	د وسعت تار ونه غېری
د وحدت له شنه دریا په	شنه در ونه ئې راوړی
غا فلان وید د په خوب وښ	په شپه پروت وی لکه مړی

۶- مصطفی محمد: ذکر يمداد نمسی اود اخون در ويزه کړوسې دی، دی هم دمخزن په معايقانو کښې برخه لری، دمخزن جامع او دوهم لول ئې په (۱۱۱۲) کښې ټول کړی دی، (۱) دخپلو نیکونو په سېک ئې اشعار ويلی دی، دی دمخزن په يوشای کښې وایې: هر کله چه دبا با امام الدین عبدالکریم شهید د حروف تهجې بیان معلوم شوی نو نو هغه مصطفی محمد په خپل فکر موافق د شرع بیان کړ. د مصطفی محمد يودوه پټونه چه دمخزن نه اخستل شوی دی دادی:

الا شو ندی تر غاړه	پکانه نه محبوب و نواړه
پکانه نه محبوب به مومي	که نه و شلېزی له واړه

(۱) مصطفی محمد وایې چه ددې ترتيب څخه ۱۱۱۲ هجري په ۱۲ د اسلام پور په دته بمات دبا با جرو په خلوت خانه کښې فارغ شو، نه يوسه زرو چه دبا با جيو څخه ئې څواک مطلب دی ؟ دده په نېکونو کښې يو جيون نامی شنه شایده هغه په يادوی او اخون چالاک څه سېک هم په اخون جيو مشهور دی .

۷- ملاصغر: ددرویزه وروردی، یومات کوډ غونډې شعرې د مخزن په آخر کېښي راغځي دی درويزه وایي یوه ورځ می درویشان دیوه خلیفه سره بحث کاوه ، د بحث په منځ کېښي می دینتو یو بیت ووايه چه د عالمانو بد پکښي وه په دې وخت کېښي زما ورور ملا اصغر دهغه په خواب کېښي څه بیتونه وویل ، یوڅوې دادی :

واروی ، یارانو نبی ناست په جماعت و

جبرئیل ویری راغلی له بڼه خدايه یرې رحمت و

واروی عالمه عالمان د ملک د یوه دی

عام و خاص بی جلب نیسی ، دوی ناست د پاک رسول په میراثه دی

عالمان گوره سواره د روغی لارې

دوی سواره د شریعت دی ، وسکه هر گمراه نه رسی د شریعت په پجاری

۸- الله داد: داسری قاسم علی د کریمداد او درويزه سره یوځای ذکر کړی دی (الله داد

که کریمداد که درويزه و) نو کیدی شی چه دا خون درويزه له کوله وی ، څه رنگه چه ده د شاعرانو په ډله کېښي راوړی دی نوم معلومېږي چه شاعر هم و . د الیوری- حافظ ذکر یمداد او درويزه د ذکر څخه وروسته دده نوم داسی اخلی : ای چشتی میا الله داد - ما نیو لې لمن ستا ده نقل ته خودا بالکل پرېوځی چه دی د درويزه په اولاد کېښي داخل دی .

ددرويزه شاگردان او پيروان

۱- عبدالسلام: د مخزن په یوه نسخه کېښي ئې د کلام نمونه لیدل شوې ده ، ددرويزه

یادده د اولاد هم عصر معلومېږي ، دا احتمال هم شته چه ددرويزه له کو رنې څخه وی ، مگر په یقین نه ده معلومه- شعرې عروضي خواته نزدې دی ، د کریمداد د ځینوا شعاروسره اړخ لگوي .

دالاندی ابیات ئې د ۱۳۱۹ په سالنامه کېښي د ښاغلی حبیبی له مقالې څخه را اخلو ، ستا په تن کېښي د اینځه څیزه گوهردی ته ئې وساته عا قله

هر چه دا گوهر خوندي کدا د نبي لار ئې وسا تله

اول کو هر ایمان دی ، دایمان زوال د روغ دی

لکه تو لچه وزی کازی ، په ناگاه ئې زلی ووهی پر بله

دو یسم گوهر ئې عقل بیا د عقل زوال قهر

لکه ما نی کاتیا ره او ریرې پوری کا په خپله

دریم گوهر ئې علم بیا د علم زوال کهر

لکه نادان چه پر باغ گدشی او مه خر بوزه پری کاندې له گله

څلورم گو هرئي سخاوت دی بیا زوال ئې پښما نی ده
 هر چه پښماني برسختاوت کا، دگو هر و خزانه ئې شیا طینو ولو تله
 پنځم گو هر ئې صبر بیا د صبر زوال خر من دی
 هر چه خر من برې غلبه شی غیر لار ئې و نیوله
 فقیر چه د ابیان پښتو ککړ هر مؤمن دې په یا د ککړا
 هر چه داوایره بر لځای کا ، دگو هر و خزانه ئې وساتله

۲- عمر خان : د مخزن په یوه نسخه کښې ئې نوم راغلی دی ، داسی معلومېږی چه د درويزه له شاگردانو او پیرانو څخه دی ، په خپله درويزه په تذکره الا برار کښې وایې چه ملا عمر شلما نی زما شاگردو ، نوا احتمال لری چه هم دا عمر خان به یا دوی .

۳- میر خان : دده نوم او کلام هم د مخزن په یوه نسخه کښې زما تر ستر کوشوی دی ، دی د کریمداد شاگرد معلومېږی ، مرزا خندان د مرزا او دولت په ډله کښې د سلوک شاعر بللی دی ، یومرزا ، میر خان دولت د علم کان وو د سلوک شعر ئې کړی دی افضل

۴- شیر محمد : ددې سری اشعار د مخزن د یوې نسخې په آخر کښې راغلی دی ، داسی ښکاری چه دی هم دا خون درويزه داو لا دې په شاگردانو کښې دا خل دی - دی لځانته کتاب وایې لکه چه د مخزن کومه نسخه ئې لیکلی ده . د اشیر محمد په اول جلد پښتانه شعر ا کښې ذکر شوی او ښکر هاری ئې بللی دی ، دا احتمال هم شته ، چه دا خون درويزه له کورنی څخه وی ، دا بښتونه دده دی ،

شیر محمد دا متکبر د علم اوسه	چه دا علم ستار مبردی مقرر
خوژوندی ئې ته طالب د علم اوسه	په طلب د علم کر لځه ور په ور
هر چه کتاب په نیکه دعا یا د ککړا	خدای دی پرې آسان کنا د قیامت عظیم سفر

۵- جان محمد : د جان محمد یو شعر هم د مخزن په آخر کښې لیکل شوی دی ، دده معلومه چه دا خون درويزه سره د خپلوی څه ارتباط لری که په پښتایې چه معتقد او شاگرد ئې وی ، دی هم په اول جلد پښتانه شعر ا کښې ذکر دی . داو د درويزه د کتاب او کورنی بیان !!

د خوشحال خټک کورنی او مکتب

دا کورنی د پښتو ادب ، شعر او شاعری در یه مشهوره کورنی ده ، ددې کورنی ادبی نهضت له (۱۰۵۰ هـ) څخه تر (۱۲۰۰ هـ) پورې په ډېر شور او زود چاپېلی دی ، په دې موده کښې د پښتو ژبی د پاره هر ډول خدمتونه شوی او آثار لیکل شوی دی ، تر اونظم دواړه اويزه په اويزه پرمخ تللی ، او اوی لری نو پښندگان ، ادیبان او شاعران

میدان ته راوتلی دی او د پښتو د ادب دنیا ډېره رنگینه او ښاگسته شوی ده. دا ټول ادبی نهضت دې کورنۍ ته منسوب دی. د نثر او نظم هغه نیمگړی نیمکله سبک چې پخوا جاری و په دې لورنۍ ادبي اصلاح و مرسته، تر خوږ والی پیدا کړ، د محاورې شکل ته را تر دې شو، خو سره د دې دنورو ژبو له رنگه بیغږۍ نه ووت. د افکارو او مضامینو له حیثه هم د پښتو د ادب دایره اړته شوه، دروښان او درویره په وخت کې لاد نظم لیکلو باز اړه دومره گرم نه و، هر څه چې وپوهېدو په مذهبي او دیني ماحول کې محدودوو، مگر په دې وخت کې د ادب او شاعرۍ بازار ښه تودشو. عمومي شور او عنکبامه پیدا شوه، په شعر کې د قادر، هجری او کسب غونډی خوانان او په نثر کې د افضل خان او قادر پشان په لوانان میدان ته راووتل، لکه دا چې په دې لورنۍ کې د پښتو ادب نظم او نثر د خپل کمال لوړی پورې ته ورسیدل، او د ادب سنی شې او شکمې شوې. په دې لحاظ دا عصر د پښتو ادب یو روښان عصر او د تحول او نېد دنوي دوره بلل کېږي، او خوشحال د دې دورې د مؤسس او پلار په نامه یادوو.

خوشحال خټک

یوزرودوه ویش کاله له هجرته تیروو، چې د خټکو په بڼه کې د شهباز خان کره یو خوشحال ټوټی پیدا شو، ورو لوی و، لوی شو، په خبر او چغاز راغی، د خټکو په باغونو کې وگرځېد، د ټوټانو یو لوی سیل ورپسې شو د وطن ټول پوښه او دروه غرونه ئې تر و زرو لاندې کړل. په هر بڼه او هر گلزار کې ئې د خوازه چغاره خوندونه پرېښودل. د باغ مړاوی او مخ پټی غونډی ورته وغوړېدې، مسکې شوې، په خندا شوې، په تازه تمه او تازه ناروغي بېلې په مستی راوستې. د روح خوشحالی زیاته شوه. څه وشو؟ د خوشحال د شاعرۍ وژمه د غرند و او مړ او بوټو، کلانو او پانو دنوازش د پاره په لگېدو شوه. د طبیعت مارغه ئې وزرونه خواړه کړل، و الموت، د تیرا په لور وغرنو وگرځېد، په لوړو نېټرو کېښا ست، جگو خو کوټه و خوت، په شنه شاخونو نښته پورته شو. په دې وخت کې ورته د هغه نڅای بازارو او کوټو و دروښان پیغام چې د عبدالقادر په لاس تر دغه وخته را رسېدلی و، ورساوه، میدان ته راووت د پښتو او پښتوالی، د آزادۍ او مړانې جنډې ئې ورپولې. په کسک او ټینګ عزم د ملت او قوم دلوی او وحدت د پاره له سره تېرېدو، د خپل لوی مقصد په لار کې په هېڅ ایسار نشو، د پښتو ملي مشر او قاید شو، له دښمنانو ئې خپل کسات واخست، د پښتون د آزاد ژوند او خپلو اکې د پاره ئې له وینو سره اوبی وکړی، خپل همت ئې د زمري په خو له کې له لاسه ورنکړ. د وطن په مینه کې له هر څه تېر شو، له سره ئې ودانگل، د وطن د مینې په نارو ئې ویده زړو ته راوېښ کړل. د ملت ساتندوی، د پښتو الی گټندوی، د پردو دښمن، او د پښتو ژبی یو نو میالی ادیب

او ننگيال پښتون معرفي شوه. دا جتماع او اخلاقو په ميدان کي ېې هم وزغاست دجا مې او محيط سره لگيا شو. د پښتوالي درانه خو يونه اوسپڅلمی اخلاق ېې بيان کړل د ژوندانه دستور العمل ېې وښود دا جتماعی حیات په مزه ېې خلق پوه کړل پښتانه ېې د قوم او ملت خدمت ته راوبلل. د تصوف اوسلوک علم او دنيا به په دنيا کښي هم وا لوت، دغه جد بات ېې ښکاره کړل او د جهان او د آسمان په ننداره سر شو .

راشو و غړ وه ستر گي
د جهان ننداره گوره

چه نيايست لري په ستورو
د آسمان ننداره گوره

خو شحال هيڅ قسم هم ضمون پري نښود حقيقت ېې له مجازه سره ونښلاوه - عشقی، بزمنی، اخلاقی اجتماعي، وطني، ملي، فلسفي، تصوفی، رزمی، حماسی، فکاهی اونور قسم قسم مضامين ېې د شعر په جامه کي ېې ونيول. د هر چا د ذوق د پاره ېې په خپل باغ کي ېې رنگارنگ گلونه کړل دا بتکار په لاسو ېې د شعر ناوی ښايسته کړه ساده او اسان شعر ېې ووی په ساده تخيل ېې شعر خو نندور کړ د افکارو مرغلي ېې د شعر په زمي کي ېې وپييلي د زړه د کترو ترجماني ېې وکړه، د خبرو ملک ېې فتحه کړ، او د پښتو ادب استاذ شو (۱).

په فصاحت کي ېې حسان، په رزم کي ېې فردوسی، په اخلاقو کي ېې سعدی، په فلسفه کي ېې خیام په عشق او تصوف کي ېې حافظ، په عشرت کي ېې بنو نواس، د قدرت د مناظرو په بيان کي ېې استاد و بلل شو او د فطرت مصور او د جمال کښيده گر شو. د ده له شعره د پښتو ژبه په آب و تاب شوه د غره خټک ېې ټول شاعران کړل د بلبلو دنارو د پاره ېې د وينا او خبرو باغ جوړ کړ لکه چه واي :

ماخو شحال چه په پښتو شعر بيان کړ
د پښتو ژبه به او س په آب و تاب بشي

دخو شحال سره که کښيني يوڅو کاله
داد غره خټک به واړه شا عران شي

هميشه به پري ناري وي د بلبلو
دا چه ساز کړ نن خو شحال به ويل باغ

په پارسي ژبه که نور تر ما بهترو
په پښتو ژبه می مه غواړه مثال

لنډه دا چه خوشحال خټک د پښتو ادب يو ډېر لوی اديب، تکړه شاعر، دمليت پټنگ، د پښتوالي لېوال، د قوم او ملت خوږ من، يوزېر دست مفکر او سياس ومنل شو. د خپلو، پر دو، لویو، وړو، په ذهنو کي ېې د ده د شهرت جلوه ښکاره شوه او د يورپ خلقو ورته د يو ملي، قومی لوی شاعر خطاب ورکړ. پرته له شعره د پښتو په نثر کي ېې هم د لوی لاس خاوند او د پښتو د نوي دور مؤسس شو. د نثر ډېر آثار ېې وليکل د يو قوی نثر ليکونکی، پوه مورخ، لوی عالم، مشهور مؤلف په نوم و ستايل شو دغه وچه چه خوشحال د پښتو ادب او مليت په تاريخ کي ېې د يو لوی مقام څښتن او جگ پات خاوند بلل کيږي .

(۱) خان استاد د تمام وهدی (کاظم)

تالیفات دده په پښتو ژبه د هر آثار لیکنې دې داروینا مستشرقین دې د سلو کتابونو خاوندانګنې
 مستر راورټی دده آثار (۲۵۰) شمیرې مکره بده شامته چه دغه زیات آثار اوس وړک دې څه چه
 معلوم دې له اول ټوک پښتانه شعرا څخه دلته شپورل کېږي ۱- د پښتو اشعارو دیوان چه تقریباً
 څاویشت زره بیته کېږي ۲- د پښتو تاریخ مکره نویډا کېږي ۳- عبار داندش دانوار سهېلی پښتو
 ترجمه ده راورټی لیدلې دې ۴- د دیني مشرقو مضمونو یو کوچنی کتاب دې داهم را ورته لیدلې دې .
 ۵- دیاد داشتونو کتاب افضل خان به خپل کتاب کېږي ورته حواله کوي ۶- فر خنامه دتوری
 او قلم چکر ده ۷- فضل نامه ، په شرعی مسا یلو کېږي یو نظام دې ۸- ریاض المیتقین ، پادری هیوز
 انگریز لیدلې دې ۹- باز نامه ، د شیکارچش دې ۱۰- هدا یدله عربی څخه په پښتو ترجمه ده ۱۱- آینه
 له عربی د مذهبی بحثونو ترجمه ده ۱۲- دستور نامه ۱۳- سعادت لیدن ۱۴- زنجیری ، د راورټی
 په قول د خوشحال خان یو قسم مشخصر نویسی دغه چه یوازې دده کورنی پری و همپه .

څار داندش : د خوشحال د نثر په کتابونو کېږي یو انځی ددې کتاب څه جملی او عبارات لیدل شوی
 دې ټول مونه دې لیدلې او ځکه ئی په نثر یو ره تېسره نشو کولی ، ددې کتاب د نثر په دې
 لاندې ټوټه کېږي ځینې فارسی جملې او ترکیبونه لیدل کېږي ، د عربی او فارسی الفاظو استعمال
 هم پکښې شته ، په دې اغراض فارسی رنگت پکښې پروت ښکاري مثلا (قول چه دی له ماسره کړی و
 اوس دې رضاده چه مانت ئې کړی زده یو شهیدم چه په نر زمانه وفا هغه داروده چه په د کسان کېږي د
 دعقارو زکار مونده نشی) سره ددې هم عبارت ئې آسان اوروان دې ، د زیات تفصیل د پاره د
 ۱۳۲۰ په سال نامه کېږي زمان پښتو د نثر مقاله کتلای شی .

د خوشحال اولاده او کورنۍ

په دې کورنۍ کېږي (۱) ډېر شاعران ، ادیبان او د قلم خاوندان شته ، ځینې کسان ئې
 په پښتانه شعرا کېږي راغلی دې ، او د شپور اشعار او آثار نه دې معارف شوی ، دلته اوس نو نېر په لنډه
 ډول د هر چا د شان وړ بیان کوو ، او کوم چه شاعران نه دې دهنوی به بیا په آخر کېږي یو انځی
 نومونه وښیو خود کومو کسانو داشعارونو ئې چه په پښتانه شعرا کېږي راغلی دې ، هغه داته بیا
 نه تکرار یږي ، یوازې د هغه چا اشعار به نوي بیا شوی دې راوهل کېږي .

۱- اشرف خان مجری : د خوشحال خان شری دې ، پس له پلاره د خټکو مشراوشان شو
 د پښتو ژبې یو غور ژبی او فصیح بیان شاعر دی ، د شعر یو دیوان لری ، په را چاپ شوی دې ، اوس
 نه پیدا کېږي . د اشرف خان د قلم د طبعیت زور له شیکاره او چه د کن نه بندی بوتل شو - خپل
 وطن او خپله خاوره ډېر خوږه ده په دې ارمان او جدایی کېږي چه دده له خولې کوم اشعاروتالی دې
 هغه ډېر دردمن ، ویرجن او مؤثر احساسات دې . وایی :

(۱) راورټی وایی چه ددې کورنۍ ښی هم شاعرانې وې ، لکه چه داشرف خان مورپوه
 مشهوره شاعره وه . (د خوشحال د دیوان ، تدمه د قلمه مار چاپ)

ما هاله دخان ماتم و کړ په وینو چه اټک وته می شا کړه په ژر اشوم
 هجری دخوشحال په ادبی مکتب کښې دلوردمقام څښتن دی ، په لمړۍ درجه کښې دودر بدو
 حق لاری ، خه اشعار چه اې لیدل شوی دی هغه په عشقی ، اخلاقی او وطنی خوا کښې دی - دایو
 خوبته اې ا یوه پخوانی چاپی کتابه را اخلو ، دسپین زیرتوب خه ښه تصویردی ؟ ؟

دارواح دکوچ نیلی په زړه کښې زین شول چه په زنه می وېښته دشباب سپین شول
 دخوانی بهار چه ولېښ له بدنه دپیری په خزان تور وېښته زرین شول
 هسی وینی می غم توبې کړی له سترگو چه می نمری د صورت همه رنگین شول

۲- عبدالقادر : دخوشحال لخوای او یو نومبالی ادیب دی ، په سلوک او تصوف کښې لوی
 لاس لاری ، دخپلی کورنی یوروشان ستوری دی پس له خوشحال خان څخه دی دپښتو ادب دوهم پهلوان
 او په نظم او نثر دواړو کښې غښتلی دی . دپرتالیفات لاری ، دخوشحال په ادبی مکتب کښې اوله درجه
 سپری دی ، رضوانی وایی چه دی یوشیرین بیان ، اونکته سنج شاعر دی ، دپښتو په خدمت کښې هم
 لمړی درجه حقدار گڼل کیږی ، عشقی ، تصوفی ، اخلاقی او اجتماعی مضامین اې ویلی دی
 خوبه شعر کښې اې دتصوف رنگ غالب دی . شعر اې د ساده والی ، روانی او آسانتیا په گانه
 ښایسته دی ، په ساده طرز کښې خوز کلام لاری ، خپل اشعار دزړه وینی بولی ،
 رنگینه شعر می مه گڼه الفاظ داروان زما له زړه دوینو روددی

عبدالقادر تر (۱۱۱۴هـ) پوری ژوندی و .

تالیفات : راورتی انگریز وایی چه عبدالقادر د (۶۰) کتابونو مولف دی ، مکر مونږ ته اې
 دالاندی کتابونه معلوم شوی دی : ۱- داشعارو یودیوان ۲- گلدسته دگلستان پښتو ترجمه ده
 ۳- نصیحت نامه یوه خوزه مثنوی ده ۴- څلورېښت حدیثه ، نظم دی ۵- آدم اودرخانی مشهوره
 قصه ده ۶- یوسف زلیخا ، دا کتاب اې په (۱۱۱۲هـ) کال کښې نظم کړی دی ، قلمی نسخی اې
 پیدا کیږی یوه نسخه اې دکابل په موزیم کښې شته ، (۴۲۰) پاڼی ده او په ۱۲۲۰ هـ کال
 دامین الله خان مهمند دکشمیر د حکمران په وخت کښې د ملاولی محمد په خط لیکل شوی ده .
 ۷- حدیقه خټک دا کتاب اې د «پتی خزانی» په واسطه بیژنو هلمته اې نوم راغلی دی ، شاید
 کوم تصوفی کتاب وی .

گلدسته : د عبد القادر دثر په کتا بونو کښې صرف دایو کتاب مونږ لیدلی دی ، ددې
 کتاب تر دخپل وخت ښه او بهتر تردی عبارات اې صاف اوساده دی ، مقصد اې واضح او
 څرگند دی ، تر کیبونه اې پښتو مجاوری ته نزدې دی مگر سره ددې هم فارسی رنگ پکښې
 معلوم کیږی .

۳- صدر خان : دخوشحال لخوای ، دپښتو ژبی شاعر او دپښتو فریحی خاوند دی . داشعارو

یو دیوانه یې یادری هیوز لیدلی دی 'واښناس یې هم مخنی کړی دی، د خوشحال په ادبی مکتب کې د هجری اوقادرنه وروسته مقام لری د دیني دندو سره پر علاقه مند ښکاری وایي، د عشق یو سبق کافي دی نور ددرست جهان دفتر هیڅ

د نظامی (خسرو او شیرین) یې هم پښتو کړی دی خو کوم پیاوړی دی .

۴- سکندر خان : د خوشحال لخوا دی، دده په کورنۍ کې پيدا دی مقام لری، وایي چه دیوان یې نه پیدا کېږي . یادری هېوز یې یو خور غزل په کلید افغانی کې را وړی دی پښتانه شعرا لیکي چه دده د (مهر او مشغری) په نامه یو بل کتاب هم نظم کړی دی خونا یاب دی. دابیت دده دی : ستاد زانو مار چې چلې نه رغیږي - په ستا نو په ز یار تو نویه دم هم

۵- کوهر خان : د خټک لخوا دی، وایي چه دشعر دیوان یې هم درلود اوښه ادیب دی خوشمرانې نه دی لیدل شوی .

۶- بهرام خان : داهم د خټک لخوا دی، ساعر اولیکو نکي و ، په خپله خوشحال خټک وایي، عطارد دې نور قلم له لاسه کېږي دی چه په دا خو بی بهرام انشا املا کيا دده اشعار هم نه دی لیدل شوی .

۷- حلیمه : د خوشحال خان لور او یوه ادبیه پښتنه وه ، د اړخه شاعره محمد هوتک په پته خزانه کې بیان کړې ده ، 'پته خزانه' داسی لیکي : حلیمه دخان لور او د عبدالقادر سکه خور کېده ، دخپل پلار په ژوند یې مروج علوم واوښتل او پیا د شېخ سعید لاهوری مریده شوه روایت کيا چه حلیمه فاضله او عارفه پښه ده ، او دخپل ورور عبدالقادر په کور کې یې نورو پښتو ته لوستل کيا ، قرآن عظیم یې هم په یاد دی ، حلیمه یې یې په پښتو په اشعار هم وایي ، او شعر د اغان د پښتو یې اشعار خوشبوی - د تصوف او طریقت کتب یې قول لوستلې دی د حلیمې په اشعارو کې مجازی عشق نه ښکاری بلکه قول شعر ونه یې د حقیقت پر لار دی اود محبوب حقیقی صفت کيا (دالاندي يوه بدله یې په خزانه کې ښوده : له شغه لخوا یې را نقل کړو .

داشنا په فکر خو ښه هسی شان شوم	نور هم شوم چه ممتاز که نور جهان شوم
چه یې کړ مه ستا په مینه سر فرازد	تاخوانه په خو رنگه درحمان شوم
چه مجاز می دایا زولایه له زړه نه	سر بلنده تر محمود وندي سلطان شوم
وهر چاوته چه کورم و اړه دی دی	د سیال په ننداره یې شاد مان شوم
نور فکر می له زړه نه را بهر شو	پر خلیل و برعدو باندي یکسان شوم
حایمی د غماز سکر زیات له سد شو	چه دې بیل له یاره نه کيا په گمان شوم

وایي شو چه د خوشحال په ادبی مکتب کې دیني دندو سره هم بوږه مقام لری، په دې شعر کې یې دیني او عشق سوز څرگند دی .

۸ - افضل خان، داشرفغان لوی اودخان نومی دی، دختکو د کورنی یولخاند ستوری اودتر د میدان یوتلی سړی دی، دی د خرشحال دادی مکتب په تر کیتی تر ټولو اول او دتر په حسمه کیتی زیات حقدار گنبل کیتی دی دختکو د کورنی یولایق ادیب، عالم، مورخ او پوه مشرو، دیلاردرگ نوروسته ټی (٦١) کاله ریاست کړی دی. کاظم شید اوایی چه په (١١٨٣) کیتی مړشوی دی. آثار ټی دادی: ١ - تاریخ مرصع، ددده یو مشهور شاهکار اود پتو په تاریخ کیتی یو خوز او اوږد کتاب دی. دا کتاب مکمل نه پیدا کیتی سرف انگریزانو ټی یو خوبا پونه په «گلشن» وه او کلید افغانی کیتی چاپ کړی دی یا دری هیوز وایی چه تاریخ مرصع یو عمومی تاریخ و، او د پتو او ختکو حال پکیتی دی.

۲ - داغم کوفی تاریخ - په پتو ترجمه ده. دا کتاب نه دی لیدل شوی ۳ - علمخانه دانش ددریم کتاب ټی «د کلمبلی اودمنی» څخه په (١١٢٨ هـ) کیتی ترجمه کړی دی ددی کتاب سبک او طرز دکلمبستی شان دی، دا فضل خان تر دهنه وخت غوره شرکنل کیتی (نور تفصیل د ١٣٢٠ په سالنامه کیتی د پتو دتر په مقاله کیتی وکوری) داشعارو ددیوان ټی چاڅه دی ویلی خو په «علمخانه دانش» کیتی ټی لای په لای لحنی اشعارو او پتو نه لیدل کیتی.

۹ - علیخان، دختکو د پتو یو خوشنو ابلبل، او یوناستو ادیب دی، د افضل خان زوی اودخان کورسی کیتی، له علیخان څخه یو ورو کی مکر فیتی دیوان یا ته دی، دخپال نیلی ټی د عشق او محبت په دنیا کیتی زغلی، کله کله اخلاقی او اجتماعی شوا هم رانیسی، علیخان یو عالم سړی و، دده په دیوان کیتی ټی ټی علمی اصلاحات شته دی. علیخان په خپل قبر کیتی دجه شهرت اونوم خاوند دی، ټی وروستی شاعران دده داشعارو ستاینه کوی، دده وروخت دختکو مشری هم کړی ده، او بیاله وطن جلا شوی دی. له دیوانه ټی معلوم کیتی چه تر (١١٨٠ هـ) پوری ژوندی و، په ساده والی کیتی سه خوز او ژوند ور کلام لری لیکه چه اوایی نه نیایی بی نیازه چه داهسی بی پروایی هېردي شوم څخه خومی خبر په حال لره.

۱۰ - کاظم خان شیدا، دعلیخان وروړدی، د خوشحال په کورنی، کیتی دناز کفیلالی، استاد، دلور تغیل پيشوا، اودیکت ادبی مقام خپتن بلل کیتی، ده خپل شعر په ټیرو مزایا او اورنگار رنگ خیالونو نیایسته کړ، دخیان په دام کیتی ټی دهرامارغان ونیول، دبلو سره وچنید، دشنو ټیانو په شان دادب په جگو خوز و والوت - هر غزل اوهر شرا ټی ته په وایی دیوه تجلی ملک تصویر اونقته ده. په تشبها تو او احوال اتو کیتی طوفان نوی، دکلام په تراکت او لطافت کیتی ټی مهارت لری لکه ورته ادبی خالق دسید ماشو خپل دناز کفیلالی. د مکتب ملگری وایی. شیدا د عشق دنیا سره کار لری، کر می او حرارت غواړی دژوندون لوبه ټی بی اعتقه په بل څه نه کړ کیتی، لهی درد او بی سوزه ژوند بیزاردی

کبله اجتماعي او اخلاقي خواته هم مخ اړوي ، کشران دمشرانو پيروي او مشران د کشرانو غمخوړي- ته را بلي اوداورد همتي درس ورکوي- شيدادزړه په وينولرلي يوله چوشه پک ديوان لري ده هم لکه دخپل نيکه اشرف خان دوطن په بيلتون کيڼې ډبري شپي له در داوغم سره تېري کړې دي . تر (۱۱۹۱هـ) پوري ژوندی و او بيا په هند کيڼې مړ شوی دی .

دارباغي ددهده : طرفه صحرا ده بنه مرغزاردی موسم دسپل هنگام دنيکار دی له خو به پاخه غنو ده ياره زيبا گلونه بنا يسته بهار دی

۱۱ - اسدالله : دافضل خان مشر لخوا او دخان کړوسی دی ، شاعر او اديب ، دمستقل ديوان پته ئې ته لکي ، دخپلو دوو ورونو اکبر او اشرف په فراق کيڼې ئې يو غزل ويلی دی ، دالا ندي دوه بيته لحنی لاس ته راغلی دی : (۱)
رودمی خلقه نن له دواړو سترگو پرگر يوان دی

خدا ييز وډ اشرف اکبر ماتم اورد نيران دی
نن د قيامت ور مخ ده ، له قبا مته لا بد تر ده

تلمسی هغه بڼه بو ستان د مینې په خزان دی
۱۲ - سعادت خان : دافضل خان بل لخوا دی ، دی هم شاعر او اديب دی ، دور ونو په بيلتون کيڼې ئې يو غزل ويلی دی :

خلقته نن می په خاطر دغم نارې شوې
دز دگی خونته په غم زما تاشوه
فلک څه ناکړ دې ما ته کړی دواړې
نوی نوی غم را لخی زما په خونته
نه به بيا اشرف اکبر له قیده راشی
نه به زه اکبر اشرف دوبا ره وینم
چه دا هسی نا زير ورورونه می لارل
شمر نه دی دا کبر اشرف ماتم دی

۱۳ - اشرف - دافضل خان لخوا او دپښتو شاعر دی : په دیوان ئې خبر نه یو ، دالاندي غزل ئې له يوه پخوانی چاپی کتابه لاس ته راغلی دی :

مده وشو دچه سلام ديار را تقی
گلدسته می دخاطر نن پږ مرده ده
ای فلکه غم بیا دی ستا په وار وار ده
خبر نه یم چه په څه ريار را تقی
چه خبر را ته د ورور او پلار را تقی
چيری ما با ندي دوصل وار را تقی

(۱) داسدالله - سعادت - اشرف - اکبر اشمار له يوه پخوانی چاپی کتاب څخه را نقل شون .

شو به زده بیلتا نه ستا یم ناسا زې به بوستان می دخاطر بها ر را تھی
 ماونه لیده هیچوک داسی به عشق کیتی چه په ده دبیلتا نه کد ار را نفی
 په بنا دی- پسی غمو نه وی ا شرفه کم یو کل دی ورسره چه خار انفی
 ۱۴- اکبر: دی هم د افضل لخواي، او پیتون شاعر دی، ددیوان خدمه معلومات ئې نشناخو

دا بیتونه ئې په یوه چاپی کتاب کیتی لیدل شوی دی،
 دسحر باده ورسره یارته زما دلورزی

اکبر په غم کړ یخې مدام ستا ننگه نکو ری
 فلکه مته دې وکړه جدا دی کرم له یاره

زه کرم په قید کیتی گد ران اشنا به ناست په کور ی
 خدا په دا شپه به دغم سکلورنیا شی په ما که به مدام رابا ندې بل دغوا وری
 نه به بیافنه مجلس جمع زمو نرش سره نه به دخیال به بوستان جری بلبل وپوری
 ۱۵- خوشحال شهید: دسهاده لخواي اود افضل خان نومی دی، دپیتو ژبی شاعر او ادیب
 گڼل کیږی، پښتانه شعرا لیسکی چه دپارسی په یو کتاب چه په (۱۱۶۶هـ) کیتی لیکل شوی دی،
 دده یوخوا بیتونه تحریر شوی دی، شهوخت ئې مشری هم کړې ده، دغوشمال خان د مستنکب
 یو ښه شاعر معلوم کیږی، دی بیباک احمد شاه با بیباک له پیتون مستنکب دهر هها نو په
 جنگ کیتی په شهادت رسیدلی دی، دا بیت دده دی،

تمام تن می وح لر کی شو رک می نار ورا ندې پر یوت

زیر وبم آواز تری شیری شیخ صاحب در باب نشانه

۱۶- دوست محمد: ددی کورنی وروستی شاعر او اسکوال دی دساجی محمد اکرم لخواي
 دمحمد زمان کورسی دی او محمد زمان ددند الفادر شیک د لخواي پاننده خان کورسی کیږی
 دی تخمیناً په (۱۲۲۰هـ) کال په قندهار کیتی پیدا شوی دی، پلر ونه ئې له خټکو نه دند دارته
 تللی او هلته میشت شوی دی، دوست محمد دپانکونو په شان په پښتو کیتی دد پرو تا لفاتو لخوا ندی
 تقریباً دیرش څلور بیت زره اشعار ئې وپای دی په شعر کیتی هم لیکو لیکو دی، مذهبی او دینی مطالب
 ئې په نظم کړی دی، عالم، فاضل او متدوف سړی، شعر ئې ساده او اسان دی، دد پسر شیر عینان
 په وخت کیتی پس له (۱۲۹۲هـ) څخه مړ شوی دی، دا آثار ئې معلوم دی،

۱- بحرا العلوم، شل زره بیتونه دی، ۲- اشراق السدی، یوولس زره بیتونه متوی ده
 ۳- تفسیر بدر منیر، دواعظ کاشفی تفسیر حسیني ئې په دې نامه پیتو کړی دی، ددې کتابی تر ساده
 اوجه نردی، دخټکو په سبک کیتی، دانش او په ترکیب کیتی ئې ددربی اثر معلوم کیږی،
 دخوشحال په کورنی کیتی اسکوال ارشاد اعران هم دا ووجه بیان شول، نور کیتی په تون

نه دی معلوم - هغه چې لیکوال نه دی ، تش نومو نه ئې ښوول کيږي . دخوشحال ټول مخامن دیرش تنه دی ، شپږ تنه پکښې شاعران وو چه ذکر شول او د لحنو نومو نه چه د خوشحال له دیو اته معلوم شوی دی دادی : (بهرام - سعادت - کامران - یحیی - مجاهد - سدو - مالو جالو - عابدخان - خالد خان - نجو - شا کر - طاهر) په نسو کښې ئې افضل خان شاعر دی نوردادی : نامدار خان - عبدالله خان - دافضل خان ورونه دی - پاینده خان عبدالقادر لجوی دی سرفراز سعادت لجوی دی ، دقرآن حافظ او په خط کښې بی منلو و . په کړوسو کښې ئې شپږ تنه شاعران ، او شپږ واره دافضل خان مخامن دی . مخکښې ذکر شول - دوه نور مخامن ئې سمدالله او حسن علیخان نومېږي . بل کړوسی ئې دپاینده خان لجوی زرنام دی . دسمدالله په اتو مخامنو کښې یو خوشحال شاعر دی ، نور ئې دادی : شهباز - سعادت مند - جعفر - افضل - شرافت - لطف الله هم دغسی ورپسې ډېر شوی دی ، زیاتی دټولو د نومو نویان ضروری نه ښکاري ، په دې لځای باندې غواړم چه خپله مقاله ختمه کړم - دستې که ژو ندو تر بله کاله پوری دخدای په امان - په دې مقاله کښې دا کتا بونه کتل شوی او اخیسته لځنی شو یه .

- ۱- دمخزن الاسلام دود درې قلمی نسخی = د اخون درويزه
- ۲- تند ککرة الا برار و الا شرار = » »
- ۳- مخزن افغانی قلمی = د نعمت الله
- ۴- خورشید جهان = د شیر محمد
- ۵- په مخزانه قلمی = د محمد هوتک
- ۶- دبستان مذاهب = دمحسن کشمیری
- ۷- تاریخ مفعول هند قلمی = د ښاغلی حبیبی
- ۸- ۱۳۱۷ کال دانیس په شمار و کښې د ښاغلی خو گیانی مقالی
- ۹- پښتانه شعرا

۱۰- ۱۳۲۰ په سالنامه کښې = د پښتود نثر مقاله

۱۱- د لودهيانی د ۱۹۴۰ ع دمراج دا اتحاد افغان مجله

۱۲- د پروفسر محمد شفيع تاريخ

۱۳- ۱۳۱۹ سالنامه

۱۴- دخوشحال د دیوان مقدمه د حبیبی

۱۵- یو یغوانی چاپی کتاب چه غالب ابهار گلشن به وی

۱۶- د دولت ، حافظ الیوری مرزا ، علیخان او نورو دیوانونه

۱۷- لحنی نور متفرق یادداشتونه

۱۸- ۱۳۲۰ په سالنامه کښې د ښاغلی خا دم مقاله

د پښتو ځینې نثرین نثری لیکونکي

ښاغلی عزیز الرحمن «سیفی»

لکه چه تاسی ته کله کله خپله حافظه د ژوندانه خواجه خاطر ات په یادوی یا د درته خیل تا ریخ د پلرو او نیکو لوړی کارنامی ښئی او تاسی یری افتخار کوی. دا کوچنی مقاله هم هغه خواجه کلمات او هېرشوی لغتونه در یادوی چه ستاسی د پلرو او نیکو په زړو کښې ئې لځای درلود او د دوی د افسکا روتر جمانی ئې کوله .

دا ارمان تاسی په خواره ستر گه مه گوری. او په بی اعتنائی ور لځنی مه تېرېزی. لځکه چه دا کلمات ستاسی داسلا فو په ژبه جاری و او په ډېرو غوړنو کښې ئې لځای درلود .

که تاسی له خپلو سپر و خاورو و خڅه ښه ښه لملو نه راوباسی. هغه به ستاسی مادی پانگه زیاته کړی مگر که له خپلو زړو کتابونو او پخوانی ادب خڅه لځینی لغات او کلمات را پیدا کړی. ستاسی د شعر و ادب ذخیره یری زیاتېزی او ښایسته کښی .

هغه لملونه د پېغلو جو نوامېل اولونگین ښکلی کوی مگر دامر غلری د شعر و ادب قیمت لوړوی اورنگین کوی ئې. هغه ثروت به مو د ښارونو په آبادولو او مدنی پیشرفت کښې به کارشی مگر دا جواهر به مو په عرفانی او ادبی نړۍ کښې زیب وزینت پیدا کړی .

زمونږ د ملی ژبی پښتو په زړو آثارو کښې ډېر داسې لغات شته چه نن ئې شوک په معنی بیخی نه پوهېزی یا ئې د معنی په تښت او تحدید کښې سپوه کښی او واضح مطلب ور لځنی نشی اخستلی. نو ددی د پاره چه مونږ خپل دغه راز لغات او کلمات د ښان او فراموشی له خپورا وباسواو پیرته ئې ژوندی کړو دغه راز لغتونه راوړو او معنی ئې هم د لځینی ادبی شواهدو په استناد ښیو. گوندې د لځینولو ستونکو د پاره د استفادې وړو بللشی او د ژبی په ادبی خد متونو کښې حسابشی .

دلته باید دا خبره هم وکړو چه هېرشوی او غیر مانوس لغات هم په یوه لځای او بل لځای کښې فرق کوی د همدی لامله ډېر لغتونه پیدا کولی شو چه د پښتو په یوه خوا کښې نشته او خو ک ئې په معنی نه پوهېزی مگر په یوه بل لځای کښې ښه شهرت او عمومیت لری نو که زموږ پدی مقاله کښې هم لځینی داسی لغتونه وی چه بعضی لوستونکی ورسره آشناوی او نه ئې وې هېر کړې. ښائی چه په یوه بله لځه کښې به ئې شوک نه پیرنی یا به ئې په کومه بله معنی اړویدلی دې نو هیله کښی چه لوستونکی دغه نښه په نظر کښې ونیسی او په مونږ باندی اعتراض ونکړی وروسته له دی لڼه تمه پد خڅه اوس غواړم چه په اصل مطلب پیل وکړم :

بلوسیدل: دالفت اوس هم مشرقی خواته استعمال دی چه د تعرض معنی لری مگر زه ونه یخینی لیکو الوته
به نوی معلوم او په یخینی لخوا یو کښې به بهر شوی وی دالفت دخوشحال خان په دیوان کښې هم
خوشحالیه راغلی دی چه یو مثال یې دادی:-

چه په خوژوزد و نر بلوستی سزامومی   ښه چه خو ار شویه دنیا غماز ما
نقوته:- داشاری معنی افاده کوی او په زردو آثارو کښې یې ډېر لخوا یو نه مومو چه یو مثال یې دا دی ،
خوا رهنه چه دغلبیم په نقوته در ومی   مدعی غلبیم د نیکو نصیحت کا
(خوشحال)

جوس- دکوخی او غوړی معنی ورکوی لکه پدی بیت کښې :-

دجهان خوبی همه دهنه کس ده   چه لې بیشتره د محبوبی په جوس ده
(خوشحال)

پدی بیت کښې بهر شوی هم داستو گڼی په معنی دی چه اوس دومره ډېر استعمال نلری
ونډه:- دبرخی معنی ورکوی او ونډې یې جمع راحی لکه په پدی بیت کښې ،
چه به یې خدایه یقین په نورخه ککا ندی   دنفوی دایمان یو وړی شیطان ونډی
(خوشحال)

پور:- دپرانگ معنی ورکوی لکه چه پدی بیت کښې راغلی دی :-

هسی یار عبدالقادر په بخره بیا موند   چه صورت یې د سړی خصلت دپور
بکس:- دډېر لږ او کم شی معنی ورکوی په لاندی بیت کښې به دغه معنی لیدل کېږی .
ساقی زه دصافو میو لایق نه یم   هزار شکر که دادو کړې د بکس
«عبدالقادر»

اودیوسفزو په مپاوره کښې په دې توری پوری دتفسیر په ډول (کی) هم زیاتوی ، او
«بکسکی» ویل کېږی هغوی عموماً دالفت ددارو په ډېر لږ مقدار کښې استعمالوی
اوداسی وائی «یو بکسکی داروسو وښودل»

ډنډره:- پوراز دغره ډنډره ، دمپو ددانو خښه شنه ډنډره کوچنی وړې وړې سور بخښی دانې کوی
چه دکوئی په مسالو کښې هم استعمالېږی اوددغه ونی لار کی نفوی غوټی وی ، یخینی مستانه
خلطی ورښخه کوتک جوړوی اوله مخان سره یې دوسلې په نمای گړلوی ، لکه چه پدی
بیت کښې راغلی دی ،

مستب دی یخینی لږی لږی گړلوی   مست خوشحال شنه کوتک دی دډنډری

اود کوم سړی په وجود چه ډېری دانې اوتکې راوغزری نو دتشبیه په ډول ویلی شی چه دغلانې
خښه دډنډرولرگی جوړ شوی دی . ار ډنډره : گناو زږور» ته هم والې چه هم معنی ډنډری راحی .

هور : - دخالی معنی افاده کوی لکه په دی بیت کښې :
 شېگرک لکې مکر له هوره هره
 یویو هوردی چه شاهین لحنی الوحی
 (خوشحال)

شاهدی ل : - دالفظ دشاهدی دور کولو او ادا کولو په معنی دی او پخوانو ادیبانو په خپلو
 آثارو کښې استعمال کړی دی لکه په دې مثال کښې :
 دروغجن وعده خلافه
 نه دی کا دمردی- لافه
 شاهدی لی د دروغو
 په خپل لحن باندی خلافه
 (عبدالقادر)

گیدی : - دخرمعنی افاده کوی او په پخوانو ادیبانو گیدی دخره په لحنی ډېر استعمال شوی دی
 لکه دخوشحال خان په دې بیت کښې :
 چه د اسی لحنی زېږی گیدی خر
 په مادر کښې ټې بلاوی که په پلار کښې
 ورجانی : - دباندی معنی افاده کوی لکه په دی بیت کښې :
 زاهد ورجانی انکار کوی له عشقه
 نلد من لیلی مجنون لولی په کور
 (خوشحال)

اودسوات په علاقہ کښې دالغت بیدو دباندی په لحنی په عامه مجاوره کښې استعمالوی مثلاً
 یوبل ته وائی راجه چه ورجانی ولاړ شو - یعنی دباندی ولاړ شو .
 نمری : - دکالیو په معنی راغلی دی لکه چه له دې لاندی بیت څخه معلومېږی :
 سین والهنسی دزده په سپینه زیره
 په سپین والی به دنمړیونشی لحن سین
 دا لغت دسوات اوبشیر په علاقہ کښې داسی عمومیت لری لکه زمونږ په مجاوره کښې چه
 ټې کالی لری . اوبالکل دجامو اودکالو په معنی استعمالېږی - په پخوانی ادب کښې هم
 ډېر لیدل شوی دی .

څک : - دغوز ایښولو اوتوجه کولو معنی ورکوی لکه په دې شعر کښې :
 خپل غوزونه ورته څک کړه گندی واری
 راز د مینو د بلبلیو له لوزه
 (خوشحال)

تروته : - دتاوان او خسارې په معنی راغلی دی لکه چه په دې لاندی بیت کښې په دغه معنی گورو :
 چه سودا کبابی دښکلیو له ښه مخه
 عاقبت به دهنه سوداشی تروته
 او په لحنی مجاورو کښې دبار او تاوان ددواړو په معنی استعمالېږی لکه چه وائی فلانی
 په فلانی تروته شو یعنی بار اوتاوان شو .
 وپله : - دسیند یوی وړې چری ته وائی چه له لوی سیند څخه په بله غاړه بیله شوی وی ، اوبه مینځ

کښې ېې څه حصه وچه یعنی تاپو جوړ شوی وی لکه چه په دې بیت کښې دغه معنی ور کوی،
په تازم گر لئی چهار
(خوشحال)

کاد او تاپو او وړې جزیری ته هم وایی :

کاد : - هغو کوچنی او غټو کبانو او د برونه ویل کېږی چه په یو لږای کښې په زیاته اندازه
جمع شوی او پراته وی ، یا سیلاب په یوه شپه کښې په ډېر مقدار غور لټول وی لکه په دې
بیت کښې :

په خواری موندنشی کلام له ډېر زړونو په همت سره سره زر خیزی له گاره
روگی بوگی : - روگت بوگت کول او روگی بوگی کول ددو اړو معنی او مطلب
دادی : چه دوه تنه به خپل منځ کښې جشک وکړی او په جشک کښې ورڅخه کالی وغیره
وشلوی او یا یو سید انسان کالوته حوله واچوی او کالی ور څخه وشلوی نوبه دې
صورت کښې وائی چه فلا نی فلا نی روگی بوگی کر او یا فلا نی سوروگی بوگی کر او
دایت هم عیناً همدغه پورته مطالب افاده کوی :

درسته شپدی په کوڅه کښې مر ا سوکه لاسوبی مات شه که دی نکرم روگه بوگه
(خوشحال)

نموزه : - نموزل د زینت او معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
پکښې زړه د خوار خوشحال دی چه نو زینتی

رمنی ورو ورو د شهبی زلفینې نموزه

شومی : - شومل د شکر او په معنی په عینو معاورو کښې مشهور لغت دی چه په خوانواد بیانو هم
په خپلو ادبیاتو کښې استعمال کړت دی لکه په دې بیت کښې :
چه ترینخی ېې د بیلتون کره په شان تیره هم هغه به ېې د وصل بیا له شومی

(عبدا انادر)

کسه : - کسل او کتل دو اړه یوه معنی اری لکن په عینو معاورو کښې یولفت او په عینو
معاورو کښې بل لغت ډېر عمومیت لری لکه په وگوره په یوه معاوره کښې عام او په بله
معاوره کښې نالشانفت کتل کېږی همدغه شان په عینو معاورو کښې وکسه عمومیت لری دا
لغت په یوه ادبیاتو کښې هم استعمال شوی دی لکه په دې بیت کښې :

دا زما زړگی په شپل زړگوتی نه چه د زړه دی زما زړه هم هسې کسه
(خوشحال)

یلا ز : - د لغت په معنی ، اوریزوانی ادبی لغت دی ، د ملا مسک په لاندی بیت کښې په دغه معنی
راغلی دی :

دجنت ښاېسته حوري به اېښې خاندې هوسېښې چې ناستې اېښې دنورو نوېر پلازوي

اوزم - سپوزمې ته وائي - دملامست په دې، مسرې، کښې اېښې وگورې؛
«دوه ډيوې پکښې بلېښې اوزم نمرستا»

پسولل؛ د آراستن په معنی دی، یعنی په گانه ښاېسته کولو ته وائي، پخوانی لغت دی
په محاوره کښې اوس نشته، خو دېښتو به ډيو، انونو کښې ډير راغلی دی لکه چې مطیع الله وایي
(دښاده ناوی ښکلي رسولې)

لواپه - پخوانی ادبی لغت، اود «سوخته تر» په معنی دی، مطیع الله وایي؛
مستیم دمجبوبې دباهور په ترانه باندې ورسې لولپه شوې ددی مستی په جلوه باندې
توزل - داورېد لویه معنی مصد ژدی - تووزل دغوژله کلمې نه جوړ شوی دی، یو عجیبه
کیف لری، یعنی دغوژگار ته چې اورېدل دی تووزل وایي، مگر په تووزل او کښې په غور
اورېدل زیات مراددی - پیر محمد وایي؛

هر نادان دی دانا خبره تووړی مرید حق ته دمرشد په ارشاد رسی
نیاو - دعدل اوداد په معنی او یو پخوانی ادبی لغت دی، حمید ډېر استعمال کړی دی لکه چې وائي؛
دابی نیاو بادشاهی دتر کوگوره چې په درې نه قبلېښې دچا عرض
خو په محاوره کښې اوس بالکل نه معلومېږي.

ژمنه - ژمنه دوعدې معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې؛
هېچ په ژمنه به سوگند پروادار نه دی په دروغ دروغ و بلوا فتخا رکړی
(عبدالقدر)

شولانو نه - شولانو نه دطعامو نو او خورا کونو معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې؛
لون لون شولا نونه دشاها نو دهر در را اړه بس دی شوکنه که
ونهی مار - دالفظ دفساب معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې؛

هه وگوشته مې شو خو راک در قیانو ونه ی ماردی پرېکوی می بی پیونده
(عایخان)

بوښته - د دلیل معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې؛

هسی رنگه یه زوب دشم په بوښته چې می طبع ور که شوی دانه ژونده
(عایخان)

په قند هار کښې تراوسه هم (بوښت) هغه شی ته وایي چې په دلیل کښې بند وی.

کروړه :- د قمچين معنی افاده کوی لکه په دې بيت کښې :

چه خوړلی می د هجر کړ وړه ده   لاتر اوسه می په زړه روغه موره ده
« علی خان »

اټال :- د معطلی معنی افاده کوی لکه په دې بيت کښې :-

خو شاه خو بان باليت لهرانه شی زما   ساه می په صورت کښې ترهغې اټال لره
« علی خان »

تېل :- د برهرونو د معالجې معنی افاده کوی لکه په دې بيت کښې .

دلېاس پېی پری مه زده درو غږ نه   نه دی ما آموخته کړی . په تېل زړه
« علی خان »

روک :- د دند د معنی افاده کوی لکه په دی بيت کښې :

اوشی وینی روکی ور کوم په پور د وصل   شوم بايع درو کو پیرودونکی دنسایم
« علی خان »

په قندهار کښې اوس روک صاف صریح او ښکاره ته وایی .

بیاسته :- د رسی او پری معنی افاده کوی ؛ لیکن د یوسف زو په محاوره کښې بیاسته
غټ اوډېر لوی پری ته وایی لکه په دې بيت کښې :

په لڼای د ننگ زدم سرو مال د واره   دا شنا بیاسته ز ما ده غاړه
« علی خان »

پاوه :- هغو مالو چو ته وایی چه د پرهار د پاسه ئې زدی او پټی ور بانندی تری لکه په دې
بيت کښې :

که د صبر پښه زدم په زخم سوزی   لا د لاسه اخلی پاوه او ر لسا
(علی خان)

نیز :- د سیلاب په معنی دی لکه په دی بيت کښې :-

زړه می سیند د فراق ډوب کړ لکه ژاړم   چه نیز ډېر راغی کمروته زیم وخوت
« علی خان »

اوزیم ته په فارسی کښې زا وایی :

کاکوره :- د حنظل ته وایی لکه په دې بيت کښې :

ما کڼه له هند وانه مجازی مینه   چه می وځکه ترخه زار کاکوره ده
« علی خان »

بده - د نښې او هدف معنی افاده کوی لکه په دی بیت کښې :
چه دسر په لځای سینه راته بده کا هم هغه به دېزو په نڅو ولم
غلوڅه - د شاتو مچې ته وائی لکه چه دایت ددی مطلب افاده کوی .
که په رنگ کښې لکه نلو څه هسی روغ دی دخوژ وهیا ښکره له غو باری
«خوشحال»

لرغونی - د پخوانی اوسابق معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
ځاک هو شیار دی زه ابو نی یم نه او سنی یم لا لرغونی یم
«خوشحال»

کازمن - د مشتاق اوله وال معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
مور دشکرو حلواته نه کوری رزی دسیوری دوډی- کازمن وی
ورسون - د اتوری دیند اونصیحت معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
پند دنیکخواه دی خدای د ئې ښه لری ور سون دنیکو ښکان په زره لری
«خوشحال»

مهمترین اختراعات مدنی و ایجادات حربی

شیاغلی میرعلی اصغر شعاع :

موضوع ایجادات و ابتکارات علمی در هر دوره ازاد و ارزندگی برجستگی و اهمیت مخصوصی دارد. آری دماغ حساس انسانی صدها و هزارها سال مصروف تبعات و تحقیقات ساینسی بوده و اینک

امر وزما از ثمره آن همه مجاهدت ها و افکار

قیمتدار آنها استفاده های زیادی مینمائیم. باری

اگر به نگاه تأمل بنگریم و در صفحات تاریخ نهضت

علمی بشر را مطالعه نمائیم بلین حقیقت معترف

خواهیم شد که این همه مخترعات بصورت آنی

بمیان نیامده و تنها محصول دست و دماغ یسران قرن

بیست و نهم نشده است. اینست که میگویند : (در تحت

آفتاب چیز نوی وجود ندارد) ، ولی

قرن اخیر ازین لحاظ بیشتر از دیگر قرون جلب توجه

می نماید که در خلال آن دو جنگ عظیمی رو

داد و در آوان مجاربه و ستوات بین این دو حرب

افکار علما و متخصصین فروتر از دیگر اوقات

بطرف ساینس و تقدم علمی اولتراز همه متوجه

گردید تا در سایه جنبش علمی بتوانند آرزو ها و

میر علی اصغر « شعاع »

مقاصد متعدد مدنی و حربی خود را بر آورند. بالاخص در ظرف این چهار سال جنگ پیشرفتهای

فوق العاده مهم ، ایجادات بس بزرگی که ازر حیث اهمیت و تاثیر مهمی در سر نوشت صلح

و جنگ و ارد میکنند روداده و دول متحارب هر کدام منتهای سعی بعمل می آورند تا ازین راه

بر رقاء غلبه و تفوق حاصل کنند .

امروز ، احتیاج و ضرورت آنها را و ادار نموده تا در بدل مواد طبیعی نادرا و جو دازاشیای

مصنوعی و کیمیاوی استفاده نمایند بنا بر آن علما و متخصصین آنها شب و روز به کوشش و سعی

علمی می پردازند و تحقیقات خود را در خصوص مواد مصنوعی و ایجاد چیزهای نو ادامه میدهند و

بدرجه آن را تراید بخشید ما ند که این عصر را اگر عصر مواد کیمیاوی هم بگوئیم جادارد چنانچه قبلاً لفظ آهن، حجر را به عصور قدیمه انسانها اطلاق می نمودند .

اینک مختصری از ایجادات و ابتکارات ممالک مهمه عالم را که در ظرف سال ۱۹۴۳ بمیان آمده و در ساعات مجاربه و غیر آن استفاد های زیادی از آنها نموده اند از مطالعه خوانندگان محترم کمالی میگذرانیم .

فریب دادن طیارات دشمن

در حرب هوائی عصری حبله های جنگی مهمی ابداع گردیده و این حبله ها عموماً با اصول علمی و ساینسی اتکاء دارد و با پیشرفت های دیگر جنگی از قبیل ساختمان گلوله های جدید، بمب های مدش و آتش افروز دوش به دوش پیشرفت کرده است. زمانیکه المانها طیارات مهاجم خود را جهت حمله متوجه انگلستان نمودند درین ضمن برای ارشاد و رهنمائی آنها امواج بی سیم را هم بطرف هدف های ایشان در انگلستان با اصول علمی توجه دادند. چون علمای انگلستان این ابتکار آلمان ها را تا ثیر آنرا ملاحظه نکردند آنها نیز برای خشی ساختن امواج مذکور داخل اقدامات شدند و باین عمل جواب دادند .

المانها از قاره اروپا و دوج بی سیم را متوجه انگلستان می نمودند و این دو موج ازدو ناحیه مختلف که یکی از دیگر بعد تمامی دارند خارج میگرددید مخصوصاً این عمل در هنگام شب صورت میگرفت باین قسم که دو موج مذکور در یک موضع بالای برطانیه با هم تقاطع می نمودند در آن محل طیارات به بیماری شروع میگرددند زیرا هدف آنها موضع تقاطع این دو موج به همدیگر دانسته می شد علمای بیسیم بر طهنوی این اختراع و حبله را کشف کرده و در نتیجه یک نوع تقاطع کاذب امواج بی سیم را بروی کار آوردند . زمانیکه المانها به حمله بالای برطانیه میپرداختند چون این تقاطع امواج را ملاحظه میکردند تصور می نمودند که هدف ایشان در همین موضع میباشد بنابراین به بیماری میپرداختند و حال آنکه بمب های ایشان بلا نتیجه بالای میدانها و مزارع می افتاد بعد از آن متدرجاً بر طهنوی ها این طریق را ترقی داده و طول امواج بی سیم را برابر طول امواج بی سیم المان گردانیدند و در نتیجه طیارات را از مجری اصلی شان منحرف میساختند طیارات المان چون به پرواز میپرداختند این تقاطع امواج آنها را به تکلیف گرفتار ساخته و بعد از آنکه مدت مدیدی سرگردان هر طرف میکشیدند اخیراً یا در بحر یا مواضع دیگر بمب های خود را افکنده بدون گرفتن کدام نتیجه مراجعت میکردند .

ابتکارات مهم در طیاره

از ابتکارات مهمیکه در طیاره نموده اند یکی عبارت است از تغییر دادن وضعیت طیاره در هنگامیکه خود را به خطر مقابل می بندد باینطریق که بیابوت کناری مینماید تا طیاره در حال احتراق و یا سقوط بنهار آید و بعد از انفال از موقع خطر نجات حاصل میکند. چنانچه المانها بعضی از طیارات حربی خود را به مواد کیمیایی مجهز نموده اند و ازین مواد یک طبقه غلیظ دودمانند ابر کثیف تشکیل میشود. بیننده تصور مینماید که طیاره در حال احتراق است. عین همین وضعیت را در جنگ تحت البحرها هم بکار برده اند به این قسم که مقدار نفت و مواد سوخت را در داخل خود خزینه نموده و چون وقت خطر رسید مواد مذکور را از خود خارج میکند. این مواد به روی آب می آیند عملاً جہازات ضد تحت البحری گمان میکنند که تحت البحری مذکور غرق گردیده است.

افروختن آتش برای گمراه نمودن طیارات حمله آور

در تابستان ۱۹۴۱ یکی از رجال امریکائی وارد برلین گردید و بالای یکی از مرق نزدیک برلین قدم بمزد در اثنای حرکت به مشاهده ابتکار وسیله عجیب المانها موفق گردید او ملاحظه کرد که بالای مزرعه شبکه سیمها بدون احاطه و دیواری مستدک دیده است پس از آن خوب دقت نمود و چنین دریافت که سیمهای مذکور ازین یک خندق مستدک دیده و ازین بنا بسیار کوچک که بفاصله نیم میل ازین خندق دور است باطراف منتشر شده است. این بنا هیچ سقف یا روزنه و غیره نداشت زمینهای اطراف این بنا از بوره چوب و بافی فضلات فرش شده بود و این سیمها بیک سوچ برقی در داخل خندق بهم متصل شده بودند. چون سوچ رامیزدند جریان برقی بوره چوب را شتمل کرده شعله های آن از بین سیمهای شبکه مانند آنجا خارج شده و عیناً به عمارات محترقه شباهت بهم میرسانید. این عمل طیارات مهاجم برطانیه را فریب داده و به آنها چنین می فهماند که در اثر بمباری ایشان حریقها و آتش افروزی بزرگی رو داده است.

تقلید موجودات حیه و شپهرها جهت فریب دادن طیارات مهاجم

این خبر امریکائی در برلین طرق راههای آهن، مسانح تقلیدی زیادی را جهت فریب دادن طیارات مهاجم ملاحظه کرد که چندین میل مستدک گردیده است. او میگوید که نفسهای بسیار بزرگی در برلین تهیه و صادر اند و نقل آنها از حیاتی به حیاتی امکان دارد در هر نفس چراغ برقی وجود دارد و این نفسها چنین بنظر می آیند که کویا تماماً

شهر برلین و عمارات آن میباشند در هنگام شب چراغ این قفس هارا بصورت خیره روشن میکنند و برای حفظ این شهر و فریب دادن دشمن چند عدد توپهای طیاره شکن و غیره هم در مواضع مختلفه آن تعبیه کرده اند. المانها همینطور یک شهر جعلی در کولون هم تهیه نموده اند و انحناء عجیبی را مانند انحناء رودراین در آن بروی کار آورده اند المانها قبل از حمله خود د بالای روسیه در شهر بلویستی رو مانیه هم فابریکه های تقطیر تیل و مواضع استخراج آنرا مصنوعاً درست نموده و باصول کیمیاوی دود سیاهی تهیه میکردند تا معلوم شود که بمب طیارات در آن خرابی های زیادی وارد کرده و حالا نکه تمام آنها جعلی و تقلیدی بوده است.

فابریکه های جعلی

در انگلستان چون ملاحظه نمودند که نزدیک است مصانع مشهوره هدف بمب های المان قرار یابد بنا بران در قرب آنها بناهای جعلی ارزانی تهیه نمودند. در هنگام شب چراغهای حقیقی فابریکه هارا خاموش کرده و بعضی از چراغهای مصانع جعلی را برای فریب دادن طیارات روشن میگذاشتند و در نتیجه طیارات مذکور بدون تحصیل کدام نتیجه بمب های قیمتی خود را فرو میریزند یکی از ناظرین امریکائی که تازه از برطانیه مراجعت نموده است میگوید که تقریباً نلک میدان های فضائی برطانیه جعلی و دو نلک دیگر حقیقیست. المانها شکل برلین را کاملاً تغییر داده و آنرا از نظر طیارات بکلی پنهان ساخته اند مثلاً بالای با مهارا از گسل های برک دار و سبزه ها پوشانده و بحیرات خود را کاملاً از سیم مخفی ساخته و امثال همچه اقدامات را در مختلف نواحی و شهرهای المان بوقع اجراء گذارده اند. ولی اخیراً وضعیت طبیعی و فو توگرافی ها تا حدی این تقلیات و امور جعلی را کشف نموده چه طبق مقتضیات فصول باید این تقلبات تحول یابد.

طیاره پلاستیکی در عرض فلزی

فابریکه های اتوموبیل سازی ولایات متحده امریکا چنین نظریه دارند که بعد از جنگ موتورها تماماً از پلاستیک ساخته خواهند شد و موتورها هم از فلزهای فلزی سبکتر، محکمتر و ارزانتر بوده و تزئینات بیشتری در آنها صورت خواهد گرفت یک کپنی موتور سازی درین اواخر بیتمنت و نمونه هم ازین نوع موتورها پلاستیکی تهیه دیده است. مواد پلاستیکی که بلا استفاده افتاده اند به مقدار زیادی دستیاب میشود چنانچه کاغذهای ردی و یکساره، بته های جواری، کاه گندم، بوره چوب و امثال آن منبع بزرگ تهیه پلاستیک دانسته میشوند. هم چنان درباره طیاره پلاستیکی تجربه نموده و تجربه های ایشان کامیابانه

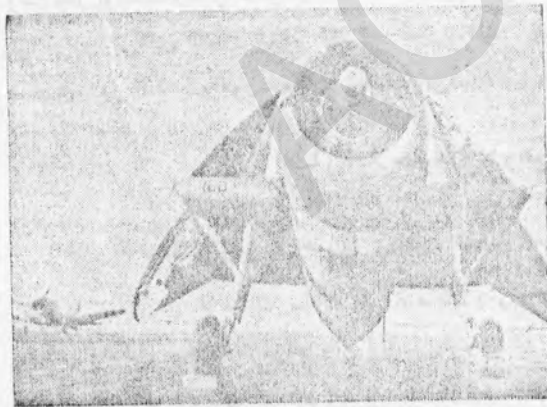
صورت گرفته است. اکنون شیشه طیاره، آله‌های مخصوص مطالعه و عینک‌ها از پلاستیک تهیه شده و حتی روزنامه‌ها به پلاستیک طبع‌گر دیده‌اند.

پروانه نوع جدید

نوع جدید پروانه را که درین فو تو ملاحظه می‌کنید از ابتکارات جدیده بود و درین اواخر آنرا در میدان طیاره امتحان و تجرب به نموده‌اند. این اختراع عبارت است از دو پروانه سه پره که در طیاره یکی بعد دیگری نصب شده و بند ریبه یک انجمنی بحرکت و گردش می‌آیند یکی ازین پروانه‌ها از طرف چپ بر است در حرکت می‌باشد و حال آنکه پروانه دیگر بر ضد حرکت پروانه اولی بگردش می‌آید طوریکه متعکسین این اختراع اظهار می‌نمایند این تزئید پروانه در انرژی و قوت طیاره می‌افزاید.

طیارات تارپیدو انداز بحری اتانزونی

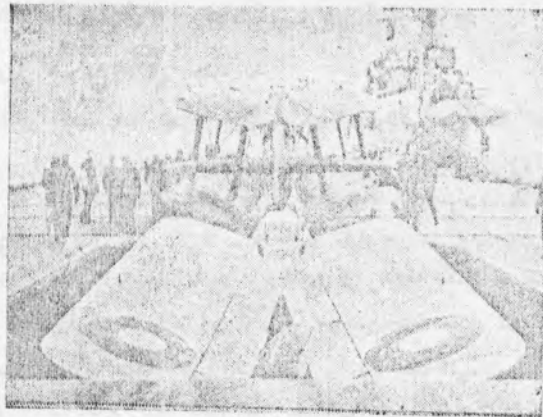

جدیداً در بحریه اتانزونی طیاره تارپیدو اندازی و سوم به او نجر را طوری آماده ساخته‌اند که بالهای آن قابلیت شدن رادار در عملیات نو دن بالهای طیاره مذکور در ظرف چند ثانیه بند ریبه یک ماشین مخصوص دیگر می‌گردد این وضعیت به جهاز طیاره بردار تسهیلات زیادی فراهم می‌کند.

میسازد. این طیاره با خود دتار پدوئی را به وزن ۱۹۵۰ پوند بر داشته و ازار تفاع کم آنرا بالای هدف افکنده می‌تواند.

جهاز حامل طياره

این‌فو توپکی از جهاز های مشهور حامل طياره بر طایفه را نشان میده. این جهاز از پس از آنکه در بدر قه قافله مشهور جهاز هائیکه بطرف مالنا اعزام شده بود خدمت های زیادی نمود و سپس در اشغال جزیره مدنا سکر فعالیت های زیادی از خود

نشان داد یگر مورد ترمیم و اصلاحات قرار یافته و اینک استفاده های زیادی از آن می نمایند در فوتوی مذکور چیزیکه بیشتر بر جنگی دارد همانا طیاره ایست که از داخل جهاز بالا آورده میشود در حالیکه بالهای طیاره قات نمیشد این قات شدن بال طیاره البته از استیک را جنگی جدید دانسته میشود.

طعام طياره رانها و تمدد غاز معده

طعام بیلوتها و طیاره رانها اتصال و پیوستگی کاملی به قدرت آنها در قاتل دارد چنانچه از حقایق جدیدی که کشف نموده اند این حقیقت به خوبی واضح میگردد که وفق ارتفاع طیاره از سطح ارض غاز معده هم تمدد حاصل میکند مثلاً در ارتفاع ۱۸ هزار فوت حجم غاز مذکور دو چند حجم مستوی آن در سطح زمین دانسته میشود و در ارتفاع ۴۲ هزار فوت این حجم شش برابر حجم اصلی آن میگردد. این تمدد عوارضی را در عضلات تولید و آلامی را که تا ۲۴ ساعت هم دوام مییابد وارد میکند. لذا بهتر است که طیاره رانها روزانه پنجم تبه طعام صرف نمایند. و در هر مرتبه مقدار طعامی را که صرف میکنند اندک ولی دارای خاصیت باشد. از مشروبات غاز دار امثال سردا و غیره باید طیاره رانها خودداری کنند.

برج های اشعه بی سیم بجهت هدایت طیارات

در وقت شروع طیاران تجارتمی شبانه در ولایات متعدده امریکا برجها و مناره های مخصوصی که از ان شعاعات جهت هدایت طیارات منتشر میشود تعمیر نمودند ولی کثرت ابرها و غبار این اشعه را از نظر دور نگه میداشت اما ابرهای مذکور مانع شعاع بیسیم شده نمیتوانستند پنا بران درین اواخر برای هدایت طیارات از شعاع بی سیم استفاده نمودند لذا به عوض برج های نور افکن قدیمی از برج های شعاع بیسیم و کوتاه که از فوق ابرها هم دیده میشود

کار میگیرند. اینطریق در ارشاد کشتی‌ها بمقابله دمه و غبار کثیف هم بکار می‌رود.

بمب افکن‌های جدید

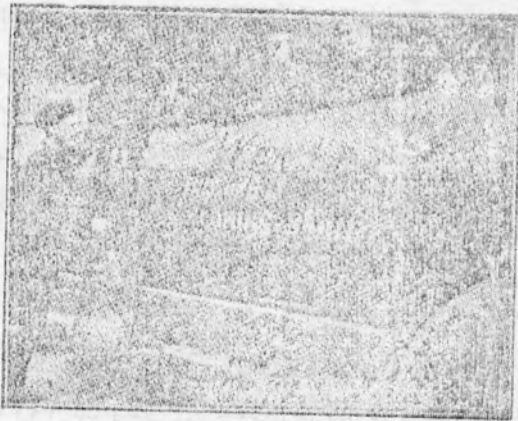
قوای بحری اتازونی جدیداً طیارات محافظ بحری نوی بمیان آورده اند که دارای اهمیت مخصوصی میباشد طیارات مذکور از نوع طیارات و تئورا دانسته میشود و عساکر اتازونی و برطانوی از عرصه چندین ماه است که آنرا مورد استفاده قرار داده اند این طیاره بمقابل تحت البحر یها عملیات خیلی مهم و مؤثری را بموقع اجرا میکند ارد طیارات مذکور با خود تار بید و ویابمب‌های مخصوص بحری بر میدارند و دارای دوانجن و اسلحه مکمل تعرضی و تدافعی میباشد این طیارات نسبت به طیاره معروف امریکائی موسوم به هد سن؛ تیزتر سنگین تر و مؤثرتر بشمار می‌رود و بعد از آنکه نتیجه اجراآت خود را ملاحظه نمودسا لمانه به‌مرکز خود مراجعت می‌نماید. این طیاره از رادیو مجهز بوده و انجن‌هایی دارد که ۲۰۰۰ قوه اسب را مالک است و در اثر تعبیه‌های مهم تخنیککی از سر یعترین طیارات بحری امریکا بشمار می‌رود. عمله این طیاره عبارت است از چهار نفر. طول بالهای آن از یک انجام به انجام دیگر (۶ انچ - ۶۵) فوت میباشد و از ماشین‌کن‌های ثقیل مجهز گردیده و فاصله پرواز آنهم خیلی زیاد تعیین شده است.

کشتی نجات

جدیداً برای نجات دادن عملیه فضائی ذریعه سه عدد یا را شوت، کشتی نجاتی را از فضا بروی بحر می‌افکنند. این ابتکار برای حفظ آن اشخاصیکه مجبور می‌گردند طیاره را بر فراز بحر ترک بدهندخیالی مفید و مؤثر ثابت شده است این اختراع جدید برای اولین مرتبه در ماه می ۱۹۴۳ و قتیکه بمب افکن‌ها لیفکس راه خود را پس بطرف برطانیه بعد از عبور ۵۰ میل در بحر شمال طی کرده بود مورد استعمال و استفاده قرار داده شد.

بمبی که ۸۰۰۰ پابو وزن دارد

در این صورت در بمب را ملاحظه
میکنید که یکی به وزن ۵۰۰
پابو و دیگری دارای ۸۰۰۰ پابو
وزن میباشد از نوع بمب ثانوی
جدید آ طیارات بر طایفه
المان را تحت بمباری قرار
داده اند

شیشه نجات دهنده غریق

یکی از شرکت های شیشه سازی شهریتسبرگ شیشه اختراع نموده است که آنرا به اسم فومگلاس-
(Foamglass) یعنی شیشه آب باز یاد میکند چه این شیشه استعمال کننده خود را از خطر غرق
شدن نجات میدهد و علت آن اینست که وزن شیشه مذکور $\frac{1}{15}$ وزن شیشه معمولی میباشد
این شیشه از خلایای زیادی تالیف شده که در آن هوا داخل نشده و آب آنرا بخود غرق
نمی نماید. استعمال این آله البته برای نجات منروقی و واسطه مهمه بوده و در زورق ها
از آن کار میگیرند. طوریکه اولاً نان را خمیر مینمایند این شیشه را هم اولاً آنها نظور
درست میکنند خمیره آن عبارت از یک مقدار کربن صاف است که با ماده مزوج شده
و در آتش گرم نمودن از آن بخارهایی متصاعد میشود و بدریجه این بخارها در بین شیشه سوراخها
تشکیل می یابد. ازین شیشه در ساختن یل ها و غیره هم کار میگیرند بر علاوه این شیشه
مانع دخول حرارت به مواضع سرد میگردد و لذا در مصانع شبر و مشتقات آن از ماده
مذکور خیلی استفاده مینمایند.

تارهای شیشه در جراحی

یک شرکت دیگری از شرکت های شیشه سازی امریکا برای دوختن جراحیها
تارهای شیشه ایجاد نموده است. چه طوریکه میکروبیوتارهای ابریشمی و یاروده کوسفندواسپ
و غیره بعضاً مصدر تعفن جراحی میگردد. بر علاوه به تارهای فولادی و تاره جهت دوختن

جراحات استخوانها و غیره بعضاً اعترافاتی بعمل می آید ولی در مقابل تارهای شیشه هیچ اعتراض صورت نمیگیرد چه این تارها از مواد عضوی مرکب نبوده و به مؤثرات کیمیاوی به متاثر نمیشود. در استعمال این تارها نه تعفن به روی کار می آید و نه تهیج جلدی به بلا خطه میرسد و همچنان دوختن جراحات باین تار نسبت به ابریشم متین تر صورت میگیرد هر تار شیشه از ۲۰۴ فیتیله تکون یافته که چشم در اثر باریکی آنها تارهای مذکور را بغوی دیده نمیتواند چه کلفتی هر کدام آن از $\frac{1}{100000}$ حصه انچ بیشتر نباشد.

مگنیزیم از آب بحر

مگنیزیم دوثلث وزن الومینیوم را دارا بوده و سنگینی آن چارم حصه وزن فولاد دانسته میشود در ۱۹۱۵ یک رطل آن به ۵۵ دلار خریداری میشد و حال آنکه در عمالات و غیره از آن کمتر کار میگرفتند مگر امروز با وجودی که موارد استعمال زیاد دارد و در صنعت طیاره هم از آن بسا استفادهها میگیرند معیناً نسبت به سابق ارزانتر تمام میشود. فعلاً در اثر تجارب و تحقیقات کیمیاوی خودها در تحصیل مگنیزیم به مشقت گرفتار نمیشوند چه یک مبع فراوان قدرتی را برای استحصال آن کشف کرده اند. این منبع عبارت است از آب بحر که بذریعه اسلوب کیمیاوی عجیب و جدیدی از آن مگنیزیم استخراج می نمایند روزانه به اندازه ۳۰۰ میلیون گیلان آب بحر را در یک آله مخصوصی داخل نموده و بواسطه عملیات مخصوصه ازین آب بحر جز عنصر مگنیزیم و بروم چیز دیگری خارج نمیشود و آنهم ذریعه عملیات ترسیب صورت میگیرد ممکن اگر ساحة عملیات توسعه حاصل کنند دیگر مواد و عناصر هم از آب بحر بدست می آرند.

گل و مهتاب

مجله (گلها) راجع بیک نوع گل عجیبی چنین تشریحات داده است. در ربع اول و اخیر وجوه قر درین نبات گل رو به تکرر میگذارد و در وقتیکه قر بصورت هلال و یا بدر درمی آید نبات مذکور کاملاً از گل مجرد میگردد این نبات اصلاً از آفریقای جنوبی بوده و از خانواده زنبق بشمار میرود و نام علمی آن (موریا اریدایدس *Morea iridoides*) است. یکی از علمای روحیات کلیفورنیا به اسم نلاپ این خاصیت را در گل مذکور وقتی کشف کرد که به غوامض عقل و خفایای نفس بشر مصروف بوده و در نتیجه به کشف این مسئله مرفق گردید.

شیشه محکم

اخیراً از مواد کیمیاوی چنان شیشه اختراع نموده اند که اگر بمی بوزن ۱۵۰ پاو و بفاصله ۸ فوت در نزدیکی آن انفلاق نماید و یا رچه های آن باین شیشه اصابت نماید آنرا شکستنده نخواهد توانست.

زهر گشودم

در اثر تجارب جدیده چنین کشف شده که عقربها خودشان را در اثر زهر خود کشته نمیتوانند چه اجساد آنها طبیعتاً بمقابل این زهر مقاومت میتواند.

عاج و مواد کیمیاوی

در تجارت و صنعت احتیاج مردم به عاج فزونتر گردیده و در عین حال قدرت جهت تر بیفیل برای بدست آوردن عاج آن نداشتند لذا درصدد برآمدند تا مصدر جدیدی از این رهگذر بدست آورند از روی تجربه های علمی چنین ثابت نموده اند که مصدر اساسی عاج فیل نبوده بل مواد است که فیل آنها تناول میکند و فیل گویا برای تولید آن حیثیت کیمیاخانه طبیعی دارد که گیاهها و مواد را در داخل وجود خود به عاج تحول میدهد لذا مخترعین و موجدین در اطراف این موضوع فکر کرده و بالاخره بجهت استخراج عاج مصنوعی موفقیت حاصل کردند.

رادوی مصور یا تلویزیون لیلیه

درین اواخر راجع به استخدام آله های رؤیت از مکان دور یا رادیوی مصور یا تلویزیون حربی سخن های زیادی شنیده می شود و دول مجارب می خواهند باین ذرائع و وسائل اهداف خود را خوب تحت تعرض قرار داده و حرکت دشمنان را تعقیب نمایند لذا هر دولت راجع به این آله و استفاده از آن اشتیاق و هوس مخصوصی از خود نشان میدهد در ۱۹۴۰ راجع به این موضوع چنین گفته شد که مهندسین شرکت دومون میدانهای جنگ عساکر و لایات متحده امریکا را ملاحظه نمودند و آله که بذریعۀ آن میدانهای مذکور را نگریستند عبارت از جهازی بود که مناظر را از دور نشان میداد این آله عبارت از آله های مصوره ایست که پوشیده از چشم رقبادر خطوط میدان های جنگ آن را نصب نموده بودند و ضبط و عساکری که در مرکز قوماندانی بودند تمام ساحه قتال را بذریعۀ آن مشاهده میتوانند ازین آله در روز و شب و در وقت ابرو غبار میتوانند استفاده کنند و باین آله جدید که شاخه از فروغ تلویزیون است اسم نوکتو ویزیون (Noctovision) یا تلویزیون لیلیه نام نهاده اند امروز ازین آله در طیاره های بمب افکن و کشفیاتی و میدانهای فضائی و غیره هم کار میگیرند.

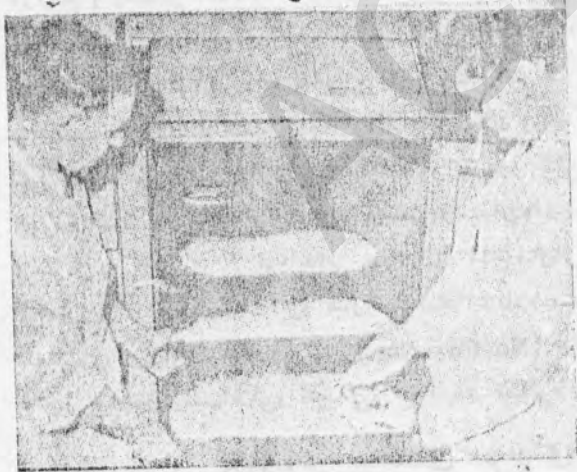
تعمین و در جه بندی خونهای حیوانات

تحقیقات و تمیعاتی که در گروپ هاوانو اع خون حیوانات در موسسه (امپیریل و تیریتری واقع ایزاتناگر) صورت گرفته است دارای اهمیت علمی زیاد بوده و مخصوصاً تاثیر تحقیقات و کشفیات

آنها در تربیه انواع بهتر حیوانات خیالی مفید و موثر ثابت شده است در اکتشافات جدید آنها چیزی که بیش از همه قابلیت تذکره را دارد عبارت از اینست که خون مذکور قابلیت تزریق را در وجود انسان داشته و بر علاوه از آن عنا صری را میتوان بدست آورد که در خون انسان از آن استفاده های زیادی نمودا گر این نظریه و کشف جدید آنها بیشتر صورت عمل بخود بگیرد دو عمومیت یابد البته در آن صورت مشکل تهیه خون برای انسانا نهایی مخروح و مصیبت دیده جنگ مخصوصا در وقت بغوی رفع شده و در نتیجه در تشکیلات با نکهای خون تغییرات و توسعه زیادی صورت خواهد گرفت. ثبوت و یادداشتیکه جدید ادرین خصیصه بشصه اشاعه گد آمده شده است نشان میدهد که در خون انسان و حیوانات بالاخص در ذرات سرخ و آب آنها عنا صری وجود دارد که یکی بالایی دیگر تاثیرات انعکاسی تولید میکند مثلا در خون یک صنف انسان ذراتی وجود دارد که در خون ذرات طبقه دیگر انسان همان تا غیر فوق راوار دهنماید عین این وضعیت را در خون طبقات حیوانات میتوان ملاحظه نمود اما این تاثیر را در خون یک نوع و جنس طبقات متذکره نمیتوان نگرینست از روی این اکتشاف نوع انسانی را میتوان بغوی طبقه بندی نمود و همچنان امکان دارد که مسائل و موضوعات مشکاور اثت را با این طریق بغوی حل کرد و عین همین وضعیت را به طبقات حیوانات هم میتوان تطبیق کرد.

خشک کردن مواد غذایی

متخصصین با کترو لوجی

اضلاع متحده امریکادر اداره تجربه و امتحان مواد زراعتی مصروف خشک کردن البومین (سفیدی تخم) در یک اجاقی که بهترین ذریعه خشک نمودن آن دانسته میشود میباشد. اخیرا امریکائی ها در اثنا سالهای اخیره بالاخص درین ایام جنگ پیشرفت های مهمی درین خصوص نموده اند در اثر قانون فرش و اجاره هزارها تن مواد

غذائی خشک ساخته شده و برای استفاد همالک و عساکر به نقاط لازمه ارسال گردیده اند و بیازهای دول متحده دانه از میوه یک سیریم با دگر غذا های خشک شده با سیرلنی عمل می گردند.

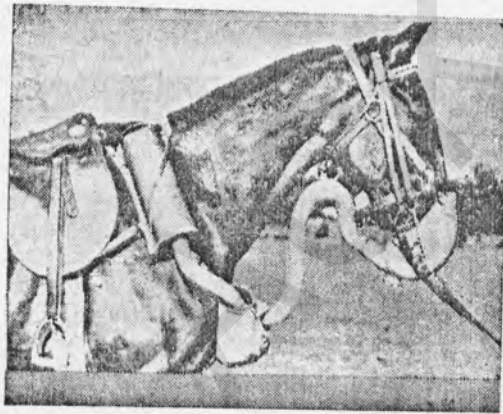
ماشین خورد کردن اتوم

پرو فیسر یو نیور ستنی ایلینایس ولایت متحده امریکا با اسم دونالد دبلیو کرست Donald W. Kerst جدیداً ماشین بیتو ترون Betotron را که برای تزئید الکترو نهامور د استفاده قرار داده میشود بجهت خورد کردن اتوم ها و تو لید و ایتیج زیاد ماشین اکسریز مورد استفاده قرار میدهد در فو توی جانب مقابلی پرو فیسر مذکور را با ماشین مو صوف ملاحظه میکنید . پرو فیسر مذکور یک بیتو ترونی را که دارای ۲۰ ملیون ولت است برای شعاعات اکس که دار ای و ایتیج زیاد میباشد مقصد دانسته و مگو بدباین واسطه بخوبی باوقائع خطرناک جسم میتوان مقابله نمود و ستونهای شاخ الکترون که ازین آله تولید میشود دالبته برای ممالجات در آینده فواید زیادی خواهند رسانید .

ماسک اسپ

در ولایات متحده امریکا برای اسپ ها چنان ماسکه هایی ساخته اند که اسپ در وقت سیرود ویدن از هوای ماسک مذکور بخوبی میتواند استفاده کند درین فوتو اسپ را در حاکه ماسک پوشیده ملاحظه میتوانند .

نقشه ها که قابلیت شستن را دارند

دروقت صلح و جنگ نقشه های آلات و ادوات ، محاذات و مناطق موارد استعمال زیادی پیدا میکنند و خصوصاً در زمان محاربه بیش از دیگر اوقات احتیاجات جدی و مبرمی به آن حس میکنند در وقت صلح نقشه ها را بر روی کاغذ که بعضاً پشت آنها را یک پارچه مملول هم نصب میکنند بر رنگ سیاه و سفید و یاد دیگر الوان تهیه میکنند ولی ضرورت های حربی چنین تقاضا دارد که باید نقشه ها و تصاویر جدیدی از تانک ها ، طیارها و امثال آن آماده سازند . تصور نمائید که اگر یک نقشه بدست های پر تیل در ایور یک تانک صحرائی برای چند روز با شد

آیا بطور کیف و خراب خواهد شد لذ خواهش جدی و ضروری برای چنان نقشه هائیکه قابلیت شستن و صاف نمودن را داشته باشد خیلی حس میشده این است که جدیداً چنان نقشه هائی ساخته اند که آنها مانند يك دست استعمال دست میتوانند قات نموده و خوب بشویند ماده که ذریعه آن نقشه مذکور طبع گردیده عبارت از یک نوع دایر پروف است .

روشنی غیر مرئی

از عجب ترین نقشه ها نقشه است که برای پیلوت های طیارات تهیه کرده اند مثلاً يك پیلوت طیاره بمب افکن اگر بخواهد که از انگلیس بطرف میلان پرواز نماید البته در اثنای تاریکی شب اولتر از همه به نقشه که با خود دارد اعتماد خواهد نمود درین صورت برای میلان حفظه نقشه خسو دایر پروف و روشنی طبیعیاً احتیاج دارد ولی حسب کشف جدیدی که نموده اند او هیچ گاه باین محتاج نمیشود تا برای روشن کردن چراغ سرج برق را بزنده می کند است طیاره دشمن آنرا دیده و باین واسطه پیلوت در تاریکی بمقصد خود رسیده تواند اینک پیلوت مذکور سرج يك چراغ کوچک را که در کلاه خودش تعبیه شده زده و آنرا روشن میکند ازین چراغ روشنی غیر مرئی تابش میکند شعاع این چراغ عبارت از شعاع ماورای بنفش بوده و مشاهده آن از حدود رؤیت انسانی خارج است ولی چون ستونهای این شعاع به نقشه اصابت میکند تمام چیزهای آن را مرئی میگرداند چهرنگی که در نقشه های مذکور بکار برده شده دارای چنان خاصیت میباشد که در مقابله اشعه غیر مرئی خاصیت مخصوصی دارد .

اصول جدید بردن اشخاص

در انگلیس اعضای بتالیون صحنی مجر و جینی را که در اثنای مانورها و غیره بمرحمت می یابند با اصول جدیدی از میدان برداشته و به موضع محفوظه آنها را انتقال میدهند مریش بالای نشستگاهی که بذریعه نته ها به کرد کمر سپاهی وظیفه دار بسته شده است می نشیند این تعبیه جدید دست های برنده را آزاد و باز میکند بتالیون مذکور به ادوات و سامان زیادی مجهز بوده و عملیات انتقال دادن مریش با اینصورت به سرعت و عجله و معیونیت کامل صورت میگیرد .

آلة تعیین ثقب

درین اواخر از یک آلۀ جدید اختراعی که منتخبات آن یکدست بود، آن یوآیندیست در میدان جنگ استفاده‌های زیادی نمودند. این آلۀ عبارت است از نشان دهندهٔ ثقب که در وقت پیشرفت و تقدم موقعیت و میل ثقب گذاری شده را بخوبی آشکار میگرداند. البته، کوس منتخبات این آلۀ همیاشد که متخصص سایش در یونیورسیتی وارسا بوده و حیثیت عضو ادر (مؤسسهٔ انجیران برقی یوآیندی) دار ابود در تاستان ۱۹۴۱ و قتیکهٔ متخصص منحصور در سکاتلیند مشترک بود افسر بزرگتر از آن موضوع آگاه ساختن عساکر را از وجود ثقب در میدان قبل از داخل شدن آنها در مجل منگور مورد بحث و مذاکره قرار داد و گفت باید آلۀ کشف شود تا ذریعهٔ آن عساکر را از وجود ثقب‌ها باخبر نمود همان بود که کوس در اطراف این موضوع مصروف تحقیقات علمی گردید و یولانی برای آن طرح نمود اجرای این عمل آکار آسانی نبود آنچه این متخصص پولیندی ذرائع و لوازم ضروری را در دست نداشت لذا مجبور بود تا اغلب اقدامات را بدست خود عملی گرداند سرچین آدم گبارب هم با او همراهی کرد در برای چندین ماه دو نفر جدا مصروف زحمت و کوشش بودند امتحان‌های تجربوی خود را و لادر سکاتلیند به پایان رسانیده و بعد آنها در مراکز امتحان و آزمایش تجربوی برطانی ای احضار شدند تا به حضور متخصصین کتب و اختراع جدید خود را نشان دهند. متخصصین فوراً اهمیت اختراع او را تشخیص نموده و امر تکمیل آن را دادند تا آنکه این اختراع برای عساکر نمبر ۸ و استفادهٔ آنها فرستاده شده عساکر نمبر ۸ در وقت شروع عملیات تعرضی مهم خود از این آلۀ استفاده‌های شایانی نمودند و یابیل داران خود توانستند که موقعیت‌های تیم منگور را کشف و آنها را جمع آوری نموده راه عبور خود را از خطر مسون سازند.

نل‌های چوبی در بدل نل‌های فولادی

کمپنی‌های بزرگ نل‌سازی امریکا اینک در نل‌های فولادی نل‌های چوبی آوردند میگردانند ازین نل‌ها در آب‌روها و مواضعی که آب آنها باید خشک شود استفاده می‌نمایند. این نل‌ها به عوض میخ‌های آهنی بواسطهٔ میخ‌های چوبی بطریق مخصوصی باهم اتصال می‌یابند. نل‌های مذکور که مخصوص وقت ضرورت دانسته می‌شود بشمارهٔ عملیات کمپوزی خوب مشروط و بادوام ساخته شده و حسب نظریهٔ متخصصین در مقابل فساد و خرابی، صدها حشرات و شیره لاقط ده سال مقاومت می‌توانند.

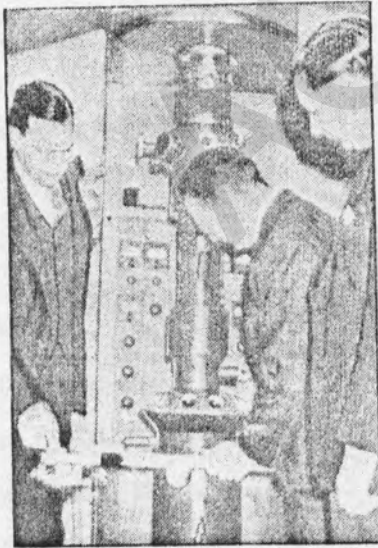
حفظ تاپرها از پینچر شدن

در امریکا موترها را با ماشین های مخصوصه مقناطیسی مجهز ساخته اند ماشین های مذکور از روی سرک های شهر پارچه های فلزی، مسیخ و غیره را با خود جذب نموده و باین طریق تاپرها را حفظ میکنند. طبق تجربه جدیدی که در فلادلفیا بعمل آورده اند موتري که با این آلا مجهز بود در اثر طی نمودن فاصله دو میل راه توانست به اندازه ده پا مواد و خردوات فلزی را با خود بر دارد.

طایقه اپلیتون

در ۱۹۲۶- اپلیتون چنین کشف نمود که در ارتفاع ۱۵۰ میل در فضایك طبقه وجود دارد که از آن شعاع انعکاس می نماید و این طبقه امواج کوتاه برقی را برای دور زدن در گرد زمین مساعدت می نماید. بنابراین امکان براد کاست باین طبقه اپلیتون مربوط دانسته میشود طبق اطلاع مجله ماهانه (منتلی ساینس نیوز) تحقیقات مزید رادیوئی راجع به این طبقه جدیداً خیلی توسعه و انتشار حاصل کرده است و بر علاوه کشف بسیار از امواج رادیوئی و تحقیقات جدید علمی زمینه يك اختراع مهم عسکری را نیز تهیه نموده چنانچه فعلاً در اثر مساعی و جهد زیاد اپلیتون، واتسون وات و سایر رفقای آن جنان رادیوئی اختراع نموده اند که ذریعه آن موقعیت هارا بخود معلوم می توانند. این اختراع البته در مواقع بسیار مهمه فوائد بزرگی رسانده و در تاریخ تمدن اهمیت بسزائی دارد.

مکروسکوپ جدید

علماء و متخصصین یونیورسٹی های مقامات صنعتی مکروسکوپ الکتریک جدیدی تهیه دیده اند که هر چیز را با اندازه ۱۰۰،۰۰۰ برابر قطر اصلی آن بزرگ میسازد، البته در اتنای جنگ و بعد از آن این آله جدید خدمات بسیار بزرگ و مهمی برای پیشبرد تفاق و علم بعمل خواهد آورد.

شعاع عجیب نباتات

از مزارع و سبزه زارها شعاع عجیب احمر در فضا تابش می نماید. ولی ما این شعاع را در اثر شعاع سبزی که از دایره دایره بر کف ما تابش میکند دیده می توانیم چه شعاع سبز شعاع سرخ را از چشم ما مستور می دارد. علما و مخترعین آله جدیدی اختراع نموده اند که در اثر آن این شعاع را دیده می توانند. تحقیقات جدید علمی ثابت نموده است که این نور افکن و وثیقه مهمی برای فهم افعال اجسام حیه در روی زمین دانسته میشود. هیچ پای شک و شبهه نیست که شعاع آفتاب مسدود مهم طاقت برای هر عمل طبیعی و حیوی میباشد. در اثر شعاع آفتاب بر کهای نباتات حیثیت مهمترین عملیات خانه های مواد کیمیاوی را در سطح زمین داشته و در اثر آن مواد غذایی و مواد سوخت تهیه میشود. مکاسترومیزر دونفر از علمای مشهور واشنگتن میگویند که اگر شبکه های چشم ما در مقابل رنگ سبز نباتات غیر حساس ببرد البته شعاع سرخ را هم دیده می توانست. علما قبلاً از وجود این شعاع در اثر گیات خیالی بیخبر بودند.

سلفانیلامید و سل

در شفاخانه مونتویری نیویارک یک مسدود سلولین را در اثر استعمال سلفانیلامید مورد مداوی قرار دادند و به آن مقدار زیادی سلفانیازول و سلفاپیریدین را بکار بردند ولی نتوانستند که بر باسیل سل تاثیر و وارد کنند اما اخیراً در مکتب طبی شیکاگو علماء دوا دیگری را از خاندان سلفانیلامید به اسم پرومین Promin یاد میشود به جهت معالجه سلولین بکار بردند و بالاخره در اثر تجربه که به حیوانات نمودند برای آنها ثابت شد که این دوا سیر مرض را متوقف میگرداند لذا در خلال سال گذشته علماء این تجربه خود را درباره انسان ماهر عملی نمودند و نتایجی که از آن بدست آوردند قابل اعتنا و توجه بود. ولی هنوز در وقت کاملی در آن حاصل نگردانند.

رابر از باقلی و جواری

مجله علمی هفته وار ولایات متحده آمریکا نوشته است که در آن ممالک رابر جدیدی به اسم نورپول Norpol اختراع نمودند که از یک نوع باقلی و جواری دشتی از روغن های باالی تر کبب می یابد. این ماده بهر ابر طبیعی شباهت کامله بهم برساند ولی به صورت کامل و به قوه آن کبار داده نمیتواند رابر تر کببی مند نورپول بیش از پنجاه طول اصلی خود تمد حاصل نمیتواند و حال آنکه رابر اصلی شش برابر مزل اصلی خود هم اعتماد می یابد قدرت آن در مقابل فشار بیش از سدس قدرت رابر اصل می نیست مع ذلك دارای مقاربت بوده آب و الکل در آن تاثیر

وارد نمی‌تواند. این رابر در ساختن کفش بوتها و کریهای آن وانوب و ظروف و امثال آن مورد استفاده قرار داده میشود.

کشف سیارهٔ جدید

مدهق معروف رسدخانه (موراد مور) به اسم ستراند سیارهٔ مزدوجی را ملاحظه کرده است که هر کدام گرد یکدیگر گردش دارند بر علاوه ستراند در صورت هائی که ازین ستاره گرفته ملاحظه نمود که فلك آن غیر منظم بوده و در آن ها اضطراباتی رو میدهد چنانچه امثال این اضراب در فلك اورانوس قبل از کشف نیپتون هم ملاحظه شده بود، ستراند وجود این اضطرابات را به وجود سومی مربوط میدانند که به یکی یا هر دوی این سیاره تاثیر وارد میکند، او کتلهٔ این جسم را از کتلهٔ مشتری ۱۶ مرتبه بزرگتر میگوید این کتله در گرد نجم مذکور در ۹۴ سال سنه شمسی گردش دارد.

اثر جنگها در طعام

جنگهای گذشته تاثیر بزرگی در طعام وارد نمود و در آن تحولات مهم طاری ساخته انواع جدید در طعام را ایجاد نمود و طرق نوینی برای آن تهیه دید. در جنگهای ناپلیون علما طریق حفظ طعام را در ظروفیکه هوا از آنها خارج شده باشد کشف کرده و باین واسطه طعام را از تعفن مدت مدیدی سالم نگاه میکردند در جنگ عمومی گذشته علمای طریقه جدیدی را جهت حفظ شیر ایجاد کردند و آنرا بنام (لبن متبخر) یاد مینمودند که در اثر عملیات مختصری آنرا به مشروب مفیدی تحول میدادند که در حرب امروزی آثار علم در خشک نمودن طعام از آب بصورت بزرگتر و مهمتری نمایان میشود چون عساکر در تمام فارهای زمین منتشر میباشند و اکثر کشتی ها و جہازات برای نقل عساکر و لوازم حربی و در استفاده قرار داده میشوند بنابراین ضرورت خشک نمودن طعام و ارسال آن برای عساکر در میادین مختلفه از جمله ضروریات اولیه دانسته میشود تا حمل آنها به مقدار زیاد و در محل اندک ضرورت بگیرد مستر کلود ویکارد سکرتر وزارت زراعت امریکا در موضوع این کشف علمی چنین تشریحات داده است: آب جزء مهم طعام را تشکیل میدهد منلاسه ربع تخم تازه دولت کورشت و نه برده حصهٔ فوا که وسبزیجات از آب تشکیل می یابد پس نقل دادن مواد مذکور با آنها آبیکه دارند در صحرای جنگ مشکل و بر علاوه بیفایده میباشد بنابراین تجارب و کتفیات جدید علم در نقل مواد مذکور در حالیکه از آب مجز اگر د یده باشند خیلی مفید ثابت شده و امروز به مقدار زیاد گوشتها، سبزیجات، تخمها فوا که و شیر را بعد از خشک نمودن به میدانهای جنگ میفرستند و در آنجا بعد از کترین عملیات مزوج نمودن با آب بصرف میرسانند.

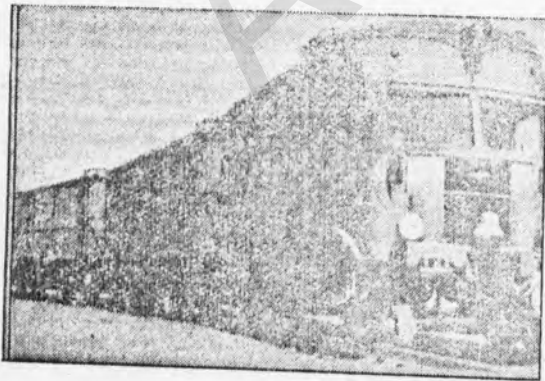
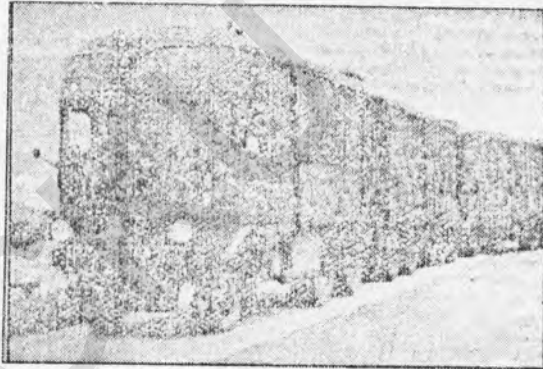

خارج کردن هوا از طعام های خشك شده

مستردوار دارستی تینس Mr. Edward RStetinis به کمیته سیاسیات خارجه مجلس سنا در واشنگتن اختراع جدید خود را راجع به خارج کردن هوا از مواد غذایی و جادادن مقدار زیاد آن ها به موضع کم معرفی نمود به ذریعه این اختراع از ۳۵ الی ۸۶ فیصد موضع جہازات جهت انتقال مواد غذایی در ماورای بچار خالی بوده در آن مواد بیشتری را میتوانند بگنجانند طوریکه مسترستی تینس بیان نموده اصول جدید او بر علاوه در حفظ مواد غذایی بیشتر مفید بوده و قابلیت غذایی آن را نسبت به آن موادی که بطریق دیگری خشك میگردد بخوبی حفظ میکنند . در همان فابریکه هائیکه ماشین گن های کوچک میسازند ظروف مخصوصی که از هوا خالی باشند جهت این کار آماده میکنند .

هم ریل نهم مو تر

در امر یکا جهت امور ترانسپورت چنان مو ترهایی را بروی کار آورده اند که در تاریخ مناقلات سابقه نداشتند و از آنهم کار ریل را بالای خط آهن و کار مو تر را بر روی سرک میگیرند و این مو تر را بنام (اتوریلر) یاد میکنند.

اتوریلر دارای یک او کر موتیف و دو و اگون بزرگ میباشد و مجموعاً ۴۲ عرابه داشته و بالای معا بر بزرگ ذریعه عرابه و بالای خط آهن بوا سطه عرابه های مخصوص آهنی خود تردد دارد اگر بالای سرک تردد کنند عرابه های ریلی آن و اگر بالای خط آهن روان باشد

عرابه های رابری آن برداشته میشود .

ماشین جدید رادیو جهت معلوم کردن وضعیت جوی

برای معلوم کردن وضعیت جوی ماشین جدید رادیو اختراع نموده اند که ذریعه آن وضعیت هوا از مقامات مرتفع براد کاست میشود. این ماشین عبارت از تیوب مخصوص ترانس میتر رادیوست که حدود برود کاست آن (۲۰۰ میل) میباشد. در ماشین مذکور یک بالونیکه از هلیوم ملو شده تعبیه گردیده و با آن در هوا بلند میشود چون بالون مذکور به ارتفاع (۶۰۰۰ فوت) در هوا بلند گردید از هم پاره میشود و ماشین رادیو که در بین آن میباشد بطرف زمین ذریعه یک پارسوت فرود می آید ولی در اثنای فرود آمدن اندازه و وضعیت رطوبت هوا، میزان حرارت و فشار آنرا مسلسلاً براد کاست نموده و ریکارد های آنرا خود بخود منتشر میسازد. از هنگام اختراع تیلوگراف به بعد این ماشین از مهم ترین ماشین های میخانیککی بوده و در اثر آن از اوضاع جوی معلومات و اطلاعات بسیار کاملی بدست می آرند.

تیل از ملخ

عساکر رومل در صحرای لیبیا یک مقدار زیاد ملخ های آن موضع را جمع آوری کرده و به جرمنی فرستادند، در جرمنی از حشرات و صوفه یک نوع تیلی بدست آوردند که برای ساعت های دیواری و غیره خیلی مفید ثابت گردید. طوریکه معلوم نموده اند تیل ملخ برای رنگ کردن پرزده های نازک و نفیس ادوات کوچک ماشین فواید زیادی دارد. بعد از آن که به اصول مخصوصه ازین حشره تیل بدست آوردند آنرا تصفیه نموده و تا ۱۲ ماه دیگر هم میتوانند بوی ازان استفاده نمایند. تیل مذکور از حیث رنگ خاصیت و بوی هم نسبت به دیگر تیل ها فوقیت دارد. بعد از آنکه از حشره تیلش را استخراج نمودند خود آن را هم مورد استفاده قرار میدهند باین طریق که آنها را تحت فشار قرار داده و ازان یک های زیادی آماده میکنند و بعد در عوض جو بات و دانه ها بخوراک طیور خانگی و دیگر مرغها میرسانند.

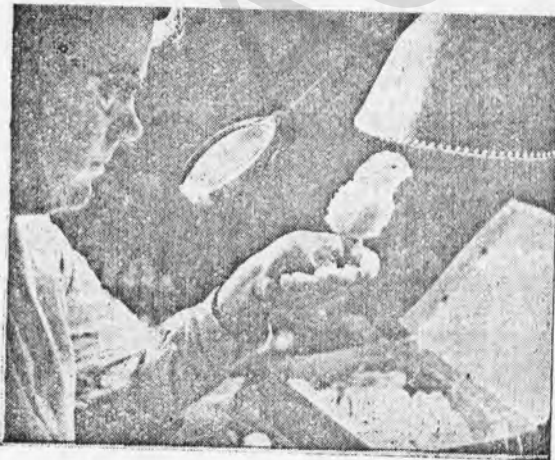
سیت های ایستاده

برای اینکه در موتورها و ترامها به تعداد بیشتر اشخاص گنجانیده شود اخیراً درواشنگتن و دیگر شهرهای امریکائی ابداع خوبی نموده اند باینطریق که سیت های ایستاده در بین موترها و ترامها تعبیه کرده اند سیتهای مذکور از همدیگر ۱۸ - پنج فاصله داشته و شخص میتواند که از دستک های مخصوصی محکم گرفته و پاهای خود را به دسته های مخصوص یا محکم نموده و بالای سیت های مذکور بنشیند و بدون تسکلیف حرکت نماید .

تعیین جنس چوچه مرغ

مس دورتی هوگ سیبیه ۲۵ ساله یکی از دهاقین که اینک در لندن مصروف تعیین جنس چوچه های مرغ می باشد شهرت بزرگ علمی داشته و درین زمینه تحقیقات عمیقۀ نموده است او میتواند که در یک روز جنسیت ۴۰۰۰ چوچه نوبر آمده از تخم را بذریعۀ این آله جدیده که اختراع نموده اند تعیین نماید طوری که تحقیقات علمی نشان میدهد اولین مرتبه چینی ها از روی نوعیت پرورنگ در وجود چوچه های نوبر آمده جنسیت مرغ را به خود معلوم میکردند ولی این عمل فیصد صد قناعت بخش و کامیابانه نبود . جاپانی ها اصول چین را درین خصوص تعقیب کرده و آنرا اصلاح نموده و ترقی دادند و آنها

بودند که درین زمینه تخصص و شهرت دنیاائی حاصل کردند . ولی حسب اصول جدیدۀ علمی طوری که درین فو تو ملاحظه مینمائید امر وز انکلیس هاهم اهمیت و تاثیر آنرا دریافته اند و جنسیت آنها را بخود معلوم کرده و بعد چوچه های ماده را به نسبت تخم تربیه میکنند و چون تربیه چوچه های نر در اثر بحران مادی و مغا رج زیاد تکلیف دارد بنابراین از آن صرف نظر نموده اند

کشتی جدید را بری برای نجات

برای نجات عمده و بی‌لوث طیاره جدیداً کشتی نجات را بری اختراع نموده‌اند که در هنگام سقوط طیاره در بحر کشتی مذکور بصورت اتوماتیکی به‌مجرد تماس با آب بحر از حلقه طیاره بیرون می‌شود صورت عملیات آن باین طریق است که چون آب داخل طیاره گریزد آن زمان يك سوچ مخصوص بصورت اتوماتیکی کار نموده و گاز کاربن دای اکساید را از يك موضوع که در آن جا جمع آوری گردیده است خارج می‌نماید این دروازه گازيك اطاق دیگر را می‌کشد به‌مجرد باز شدن دروازه کشتی را بری خود بخود بسطح آب بیرون می‌گرداند کشتی مذکور بر روی يك صفحه هموار که به صندوق کوچکی شباهت دارد بیرون کشیده می‌شود چون پیاوت طیاره در هوا بوده و ذره به‌پاراشوت فرود می‌آید و در بحر کشتی را بری مذکور را ملاحظه می‌کند سلسله و پرده پاراشوت را بطرف آن متوجه می‌سازد تا پاراشوت طرف کشتی نجات روان گردد چون به آب مواصات جست آنوقت يك کشتی نجات را بری خیلی مساعدي باخرد خواهد داشت و باین ذریعه منتظر کشتی بزرگ خواهد بود تا او را از بحر بردارد.

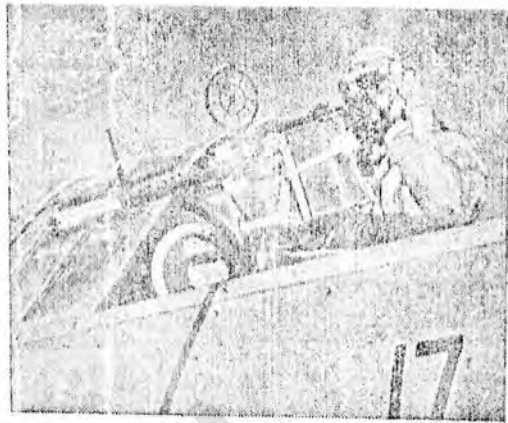
چراغ نجات

یکی از بزرگترین ابتکارات جنگ همان چراغ سرخی است که جدیداً آن را تهیه دیده و در میان کت نجات نصب نموده‌اند. مخترع این آلهمسترد منحصص معروف است که نسبت باین چراغ خود شهرت تمامی حاصل کرده و قتیکه سوچ این چراغ در آب زده شود فوراً وضعیت عمده بحری را که در آب بوده و باید نجات داده شوند نشان میدهد. قبلايك تعداد زیاد اشخاص در اثر نبودن این آله و عدم تعیین صحیح موقعیت آن‌ها در تار یکی بحرهاک میشدند ولی اختراع این چراغ جدید خیلی مفید ثابت شده است.

توپ جدید بحری

در اواخر دهه بیست و نولایات
متحدہ امریکا توپ جدیدی مورد
استفاده قرار داده شده است که
توپچی آن میتواند با وجود اختلاف
سرعت پرواز خود و دشمن به فیر
آن مبادرت ورزیده به طیاره دشمن
خساره و تلفات سنگین وارد کند
اگر طیاره دشمن باین طیاره بیک
سرعت پرواز کند البته در آنوقت

توپچی نشان پیش رو و عقب توپ را بیک هدف برابر نموده و فیر خواهد کرد ولی اگر طیاره دشمن
ازین طیاره سریعتر و یا مست تر پرواز نماید در آنصورت توپچی مجبور میشود که بذریعہ
یک حلقه مخصوص بجانب مقابل و یا عقب خود را هدف تعرض قرار دهد طیاره هائیکه بقاصد
۲۰۰ میل بحری بیشتر با پس تر پرواز داشته باشند بوا سطره یک حلقه بپروانی تحت تعرض
و حمله این توپ جدید قرار می یابند و رو به فرار می شوند بطوریکه ملاحظه میکنید این توپ از جدیدترین
توپست که در طیارات قوه بحری اناز و نی تازه بکار انداخته شده است .

مادرها و دخانیات

از عادات مرذوله و پستی که اینک در بین فاعلی های طبقه عالیہ و متوسط و حتی دانیہ
شروع پیدا کرده اعتیاد خانم ها به سگرت است در صورتیکه این عمل برای مرد ها مضر باشد
البته برای زن ها ضرار آن دو چند خواهد بود . نقائس آن از مادر به طفل سرایت میکند .
دکتور هاریس برامان استاد جامعه فلادلفیای امریکا بحسور (جمعیت طبیعہ امریکائی) اظهار
نمود که اطفال مادران دخانی دارای چنان وجودی میباشند که برای تمدن استعداد زیاد
حاصل میکنند و خون آنها در حالیکه در بطن مادران خود میباشند و همینان از پستان مادر نیکوترین
را امتصاص می نمایند عالم مذکور تجربه خورا در باب (۵۰۰) مادر عملی گردانید که بعضی از آن
روزانه بین یک و چهار سیگار و جمعی بین ۵ و ۱۰ سیگار و دسته دیگر بین ۱۱ و ۲۰ سیگار
میکشیدند . و از تحقیقات عالم موصوف این مسئله با ثبات رسیده است که در خون اطفال زنهای
مذکور مقداری از نیکوتین وجود دارد و چون اطفال مذکور بسن دشمن رسیدند آنوقت برای
بر آوردن این احتیاج خود که در وقت سنین و شیر خوارگی به آن عادت گرفته اند طبیعاً

به دخانیات میل خواهند نمود . این است که علمای امریکازن هارا جداً از اعتیاد به دخانیات
ممانعت می نمایند .

غده ذکاء

فورنوف راجع به غده ها و علاقه آن به اطالاه عمر و تجدید شباب ابحاث زیادی دارد که
تا بحال مورد تتبع وشك و ریب علما قرار گرفته است اخیراً او غده را کشف کرده است که
به ذکاء، شخص و غیاوت آن تاثیر مهمی وارد میکند . مرضع این غده در مقدم عنق اسفل تعیین شده
است او میگوید : « ممکن است بدون مبالغه گفته شود که موجودیت ذکاء، و یا عدم آن تنها به این
غده ارتباط دارد . اگر غده مذکور در افراز خود اسراف نماید نتیجه آن جنونی است که با ذکاء
مستحوب می باشد و خود غده مذکور غیاوت و کند ذهنی را با رمی آورد و باین دو عارضه اعراض
جسمانی از قبیل افتیدن مو، چین افتیدن بچهره و یادست هم توأم است اهمیت این غده در سن
صباوت و شباب الی منتصف عمر دانسته میشود مگر بعد از آن در افرازاات آن اثر مهمی وجود
ندارد بهر صورت معروف است که نوعی ذکاء، در سن طفولیت بیشتر بوده و در بین ۱۵ و ۲۰
هم آثار آن معلوم میشود ولی بعد از آن مظا هر ذکاء به تجربه ، خیرت ، درس و ثقافت و تمرن
به تفکیر مربوط است .

خطر از عطسه

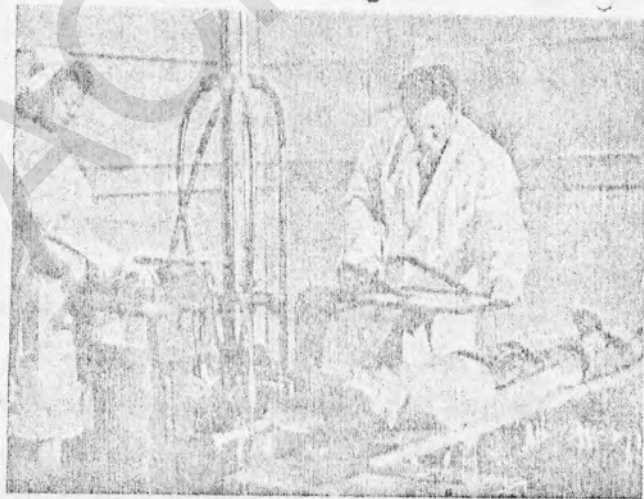
میدانید که اگر انسان در وقت عطسه زدن دستمالی در مقابل دهن خود نگیرد چه مخاطراتی
ازین وضعیت برای دیگران پیش خواهد شد ؟ جدیداً کاریگران از قطرات و مواد منتشره
از دهان در هنگام عطسه زدن فوتو ها گرفته اند . عین این نوع فوتو کرافیاها در انگلستان
هم صورت گرفته است . نتیجه تحقیقات آنها را مجله عامی چنین نشر نموده : اگر يك بشقاب
صاف و پاک را به فاصله ۳ فوت در مقابل دهان کسیکه عطسه میزند بگیرد در آن صورت
به تعداد ۱۹۰۰۰ کولونی بکتریا در روی آن تشکیل یافته و اگر در مقابل دهان دستمال
گرفته شود البته تعداد این کولونی به مقدار خیلی محدود خواهد بود چنانچه اغلباً تعداد
کولونی مذکور به یکی بالغ شده بود . غده از محققین دیگر انگلیسی چنین کشف نمودند
که اگر انسان شدت عطسه بزند به تعداد ۱۰۰۰۰۰ بکتریا به همراه ذرات عطسه منتشر میگرد
و این بکتریاها میتوانند که در هوای خاموش يك اطاق به اندازه بیش از يك دقیقه توقف نمایند
ولی تقریباً به تعداد ۴۰۰۰ آن میتوانند که برای نیم ساعت هم در هوای يك اطاق گردش
و هوا بازی نمایند . ازین رو معلوم میشود در يك اطاق بعد از عطسه زدن برای نیم ساعت هم
خطرات امراض مسری متصور است .

کشف عجیب در جراحی

در اغلب مقامات طبی و بیولوژی اشخاص زیادی مصروف تحقیقات و تتبع میباشند تا ماده را کشف نمایند که جراحی ها را به زودی در آن معالجه کنند مثلاً در انگلستان ماده را مورد تجربه قرار داده اند موسوم به (ایپکو تان) که آنرا از گوساله هنگامیکه در رحم مادر میباشد به دست میارند و برای معالجه مجروحینکه در محاربه شدیداً جراحی برداشته اند بکار میبرند. یکی از اطباء شهر سنسنتانی امریکا چنین کشف کرده است که انساج موضع جراحی در اثر فعل جرح ماده از خود بیرون میکنند که در معالجه آن تاثیر بزرگی دارد. در مجله مشهوره نیچر چنین نوشته شده است که دوائر طیبیه عسکری برطانیه در قدس به اشتراك علمای دارالعلوم عبریه چنین کشف نموده اند که در قلب چوچه های یک نوع مرغ به اسم (کتاکیت) ماده وجود دارد که در نموی سر یعانه انساج موضع جراحی تا اثر عجیبی وارد میکند و ممکن است که این ماده را از قلب چوچه های مرغ و سایر حیوانات ، سگ ها ، کوسفند ، گاو و خرگوش بدست آرند چنانچه این ماده را به مجروحین میدان جنگ مورد استفاده قرار داده د فوائد بسیار مهمی از آن برداشتند. این ماده در قلب اغلب حیوانات بزرگ هم وجود دارد. طریق تمصیل آن با طریق تمصیل هورمون شباهت داشته و بعد اادوهای کیمای آنرا مزوج میسازند.

ماشین اکسریز قابل حمل

اخیراً در میدانهای جنگ چنین ماشین های قابل حمل اکسریز را انتقال داده اند که در معالجه و تداوی بیماران از آنها استفاده های زیادی نموده اند فوتوگرافی که در اینجا ملاحظه می نماید یکی از ماشین های موصوف را نشان میدهد که در میدان جنگ

تونس از آن فوائد بسیار بزرگی بدست آورده اند.

از مهم ترین ابتکارات صحی

درین اواخر ذریعۀ رادیوی بی، بی، سی، براد کاست عجیبی که شنوندگان ماورای بحار هم آنرا استماع نمودند صورت گرفت و این براد کاست در تا ریخ طب و رادیو البته بی سابقه دانسته میشود. داکتر ویدل Weddell متخصص معروف طب ذریعۀ رادیوی مذکور از آواز عضلات شخص مجروح نمایش ذیل را برای همه نشان داد، ناطق را دیوی مذکور بیان نمود که تولید صدمه ها و جراحت ها به اعصاب خیلی عمومیت دارد و این وضعیت مخصوصاً در وقت جنگ بیشتر اتفاق می افتد لذا در وقت حدوث حادثه این مسئله خیلی ضروری و مهم است که باید بدانند و بخود معلوم نمایند که آیا به اعصاب صدمه رسیده یا قطع شده و یا سالم میباشند. برای این عمل متخصصین آلۀ را اختراع نموده اند که ریکارد عکس العمل های عضلات را معلوم می نماید و بعد آواز هارا جمع نموده و از آن صدائی تولید میشود که بذریعۀ لود سیکر آن را میتوان بلند تر بسط و توسعه داد. از روی تجاربی که نموده اند چنین معلوم میشود که آواز های مذکور در صورت صدمه دیدن، قطع شدن و یا سالم ماندن اعصاب از همدیگر اختلاف حاصل میکند پس از اظهار این نظریه علمی و تجربی بوی موقع نمایش فرارسید. مریض عبارت از سیاهی بود که ذریعۀ اصابت گلولۀ تفنگ به بازو صدمه دیده بود اولاً بازوی صدمه دیده را ذریعۀ دوائی بیپوش کنندۀ انجکسیون نمودند، سوزن در خود عصب داخل کرده شد و آوازی که ازین عمل تولید شد ریکارد گردید. پس از آن سوزن مذکور را از آنجا بیرون کردند و بار دیگر به بازوی مذکور در موضع غیر عصب مانند اول سوزن را فرو بردند و آواز یکۀ به این واسطه شنیده شد ثبت گردید، براد کاستی که ازین دو آواز بعمل آمد بصورت واضح اختلاف آن هارا نشان داد.

فتح درد

بعضاً دردها و ناخوشی های غیر قابل معالجه چنان انسان را تکلیف و زحمت میدهد که تحمل آن از عهدۀ انسان بیرون بوده و مریض اغلباً مرگ را هزار مرتبه نسبت به درد مذکور ترجیح میدهد. اطباء چنان دواهایی برای مریض تهیه میکنند که درد را برای چندی تسکین میدهد ولی فعلاً اطباء و متخصصین میگویند که مریض و بیمار آنیکه به امر اضنا قابل علاج مبتلا هستند اینک در اثر ابتکار جدیدی که نموده اند میتوانند روزهای مدیدی بدون دوا و با حس درد زندگانی کنند. هر یک تجریک درد ذریعۀ عصب هر موضعی که در آن درد تولید میشود حس میگردد و فوراً از راه نخاع شوکی که در بین ستون فقرات است به دماغ انتقال داده میشود.

اینک جراح به اصول جدید راه انتقال این درد را به دماغ حسب اصول جدید خود قطع می نماید. عملیات مذکور عیناً در آن محلی صورت میگیرد که اعصاب همان موضع درد دار داخل ستون نخاع شوکی میشود. اجرای این عمل البته مهارت فوق العاده بکار دار در چه باید عصب حسی قطع شود نه دیگر عصب. مریض از دیگر چیز به استثنای عدم حس درد از آن موضع و همچنان عدم حس گرمی و سردی محروم نمیشود.

زئرومبین برای متوقف ساختن جریان خون (خون)

زئرومبین عامل طبیعی برای متوقف ساختن جریان خون میباشد و در روسیه کبیرالا استعمال است بذریعۀ آن نرف الدم را از جراحت های مدش و غیره اصلاح مینمایند. «پوریس کبیر دیاشوف» متخصص روسی فواید زیادی از آن ذکر میکند. در ۱۹۴۱ در دارالعلوم های مسکو در اطراف این ماده بحث و تحقیقات زیادی بعمل آوردند ماده مذکور چون با خون امتزاج حاصل کند فوراً آن را در بین ۳۰ ثانیه منجمد میگرداند. بعد از آنکه تجارب ایشان درباره حیوانات کامیابانه صورت گرفت استخراج این ماده را فروتر گردانیده و اینک در شفاخانه ها استعمال آن را زیادت بخشیده اند. پارچه های بم در بین مخ دو نفر عسکر فرورفته و آنها را مضطرب گردانیده بود جراح ملاحظه کرد که اگر پارچه های مذکور را بیرون کند فوراً جریان خون صورت خواهد گرفت جراح با وجود آن پس از استخراج پارچه های بم برای مسدود ساختن جریان خون از زئرومبین کبار گرفت و موفقیت حاصل کرد و دیگر عملیات هم استفاد های مهمی از آن نمودند تا تاثیر زئرومبین با تاثیر انجامد طبیعی خون فرق ندارد و از آن برای مریض ضرر و نقصان هم عاید نمیشود.

خون گاو و در عوض خون انسان

در جامعه هارورد امریکا الان برای کشف مصدر جدیدی جهت توریید خون برای مریض مجروحین مصروف بحث و تحقیقات علمی میباشد این تجارب به تهیه یک نوع پلازما که از خون گاو گرفته میشود منحصر و مربوط بوده و آن را در بدن خون انسان مورد استفاده قرار میدهند معتزخ این ضریقه ادوین کوهن متخصص دارالعلوم هارورد در کبیبای حیویه دانسته میشود ولی صورت تجارب های او تا بحال سری از اسرار حربی بوده و کسی نسبت به آن اطلاع ندارد او درباره ۲۷۱۴ مجبوس مریض تجارب خود را عملی نموده و موفقیت های زیادی از آن برداشته است و در ضمن اعلامیه که در این خصوص نشر نموده چنین متذکر شده است: خون گاو نسبت به خون انسان در علاج مریضی و بیماران بیشتر مفید و مؤثر ثابت گردیده است حفظ پلازما بشری مراقبت زیاد داشته و حرارت مخصوص و معینی بکار دارد و حال آنکه در خون گاو این مسئله رعایت نمیشود

و فیویدی ندارد، هر ساله ملبونها کیلن خون گاوهای مذبحه را برای این مقصد تهیه و جمع آوری می نمایند بعد ازین مورد استعمال این ماده متزاید خواهد شد.

ویتامین ها و نموی استخوان

در سنوات اخیره انواع جدیده و متعددی از ویتامین ها کشف نموده اند ولی در ایجاد و کشف اسبابی که این مواد را برای سحت انسان دارای قیمت اساسی و مهم گرداند هنوز تقدم مهمی نکرده اند و تا به حال عمل مخصوص آنها را با تاثیر لازمه آن در وجود بصورت دقیقی بخود معلوم ننموده اند هر کشف عمل مخصوصی از ویتامین همیشه را در جسم نشان میدهد لذا هر کشف و ایجاد دارای تاثیر بزرگی میباشد و اصول مقاومت با امراض را نشان داده و بر علاوه راه بحث جدید را بیشتر روشن میگرداند اخیراً سر ادوارد ملدینی یک عمل ویتامین الف را که خیلی اهمیت دارد نازه کشف نموده و چنین دریافته است که اگر حیوانات صغیره به مواد غذایی عادی بدون ویتامین الف و کارولین تغذیه شوند در استخوانهای انسان اختلال و تشویشی پیش شده و بعضی از اجزای آن نسبت به اجزای دیگر به سرعت نمومی نماید استخوانها دارای ترکیب دقیق است مثلاً فقرات پشت خشن و درشت میگردد و حالانکه امتراف آن زائل شده و خیلی نازک میگردد و این عمل در نموی استخوان جمجمه و مخصوصاً استخوان های نخاعی آن تاثیرات بزرگی وارد میکند و بعضی از اعصاب را تحت فشار گرفته و اعصاب مذکور را در انهای مرور بسوی مخ از کار می اندازد. چنین تجربه و تحقیق شده است که عصب هشتم یعنی عصب سامه در اثر نموی استخوانی که در اسفل جمجمه واقع است مخصوصاً متاثر میشود و یک خصه مخصوص این عصب سامه خراب گردیده و در اثر فشار زیاد استخوان نامیه حیوان به حادته کوری مبتلا میگردد اگر نموی این استخوان بیشتر هم زیاد شود و توسعه حاصل کند جزو دیگر آن عصب هم خراب شده آن وقت حیوان حرکات خود را به رستی ندانسته و سر آن در انتهای رفتار این طرف و آن طرف به حرکت می آید و همچنان دیگر اعصاب حس تحت تاثیر افغ شده و عصب با سره از کار مانده بالاخر حادته کوری با انسان رومی دهد و بعضاً عصب شاه هم بی حس شده و تمام این عوارض در اثر فشار زیاد بزرگی نموی استخوان رومی دهد. چون عصب سامه مخصوصاً به تنس ویتامین الف متاثر میگردد لذا با این لحاظ کوری هم با انسان پیش میشود و چون ویتامین الف و دوال در طبیعت مشترک است توزیع شده اند و در تخم، شیر، چربی حیوانات و ماهی وجود دارند و طیفه ویتامین تکلیس و سخت ساختن عظام نامیه است پس ازین معلوم میشود که وظیفه یکی تنظیم و از دیگر تقویه استخوان هاست و ازین لحاظ جدید آچنین کشف شده است که روغن ماهی چون دارای هر دو ماده است لذا هم استخوانها را محکم و قوی و هم از حیث حجم و شکل متناسب و تنظیم دیگر داند جسم به آن احتیاج شدید دارد.

مصدر جدید برای ویتامین الف

مجله ساینس امریکائی از روغن ماهی بال نقل عجیبی ذکر کرده است ، می نویسد که در روغن این حیوان ماده باسم کیتول (kitol) وجود دارد و ماده مذکور در اثر گرم شدن به حرارت ۵۰۰ درجه سانتی گرید به ویتامین الف تحول می یابد . تا به حال کسی ازین خصوصیت روغن ماهی مذکور اطلاع نداشت و خود حیوان هم نمیتواند که به داخل وجود خود داین ماده را به ویتامین الف تحول بدهد . این روغن در جگر ماهی مذکور و انواع دیگر روغن های ماهی موجود میباشد .

طریقه جدید برای مقاومت انفلوانزا

درمجل تحقیقات علمی وزارت بحریه امریکا برای مقاومت انفلوانزا اصول جدیدی کشف کرده اند . با اینطوریکه از خون اسپیک ما ده را گرفته و بعد بر آن چیز دیگری اضافه میکنند و ذریعه استنشاق آن با انفلوانزا مقاومت مینمایند .

امواج برقی در قاضیه قتل

جریده تاگز لندن و مجله طبیه فسه راجع به محاکمه یک عسکر جهت فیر تفنگچه پر شخص و اظهار او باینطور که قبل از فیر حادثه در دماغ او حالتی روداده و خودش از جریان واقعه اطلاع ندارد تشریحات میدهد : ظاهر آدر قاضیه مذکور شواهدی وجود داشت لذا محکمه شهادت چند نفر اشخاص خبیر را نسبت باین حادثه که در دماغ متهم یک نوع امواج برقی بصورت شاذ و نادری تولید میشود قبول کرد ، بعد از آن در محکمه به قتل یک حیوان وحشی متهم فرار داده شد ، بالاخره اشخاص محکمه باین مسئله اعتراف نمودند که او به حالتی شبیه به صرع مبتلا بوده و اضطرابی در دماغش تولید میشود لذا او را در مقابل آله تسجیل امواج برقی دماغ آوردند و اشخاص دانسته میگفتند که صرع از روی امواج برقی دماغ خوبی تشخیص نمیشود ولی بعضی از علماء امریکا درین موضوع با علماء انگلستان موافقت نظر ندارند در جامعه هارورد امریکا دو طبیب مدقق باسم جیزولینوکس وجود داشته و اینها در کشف صرع مخفی و استناد آن با امواج برقی دماغ استطاعت دارند . باری اگر دقت رود معلوم میشود که موضوع (قوای برقی در دماغ) از مهمترین مباحث علمی طب جدید است و از تجاربی که جدیداً نمودند این حقیقت کشف شده است که در دماغ انسان در وقت بیداری یک نوع تظاهرات برقیه تولید میشود و بین ضربه های توجیهی برقی دماغ تمیز واضحی هم داده اند بعد خواهد کشف نمایند که آیا این نشاط برقی در وقت خاموش شدن نشاط بیداری دماغ با فی میماند یا نه . جیز مذکور چنین اثبات نمود که اصابت صرع با ظهور یک نوع

امواج توأم است و قبل از حدوث نوبت آن امواج تشبیه مذکور از حدوث عارضه اطلاع میدهد و قبل ازین امواج اعراض جسمانیه همرو میدهد که از نزدیک بودن نوبت سریع اشاره میکند هنوز ازین موضوع در ناحیه شناخته بصورت کاملی استفاده نمیتوانند و این مسئله که جرم در وقت ارتکاب جرم آیابان عارضه مبتلا شده است یا نه مشکوک است ولی از روی سجل امواج برقی دماغ معلوم شده است که در وقت ارتکاب جرم این حالت روداده باشد.

امتحان جنید برای حمل

در شاخه مشهور نیویارک اضاء و مدققین برای امتحان حمل اسلوب جدیدی را که خیلی مثبت است تجربه نموده اند و اسلوب مذکور را در ۹۷ فیصد حوادث که میاب دانسته اند مجله هفته وار علمی چنین نگاشته است که طسب و مشخص در ظرف دو ساعت بعد اقل و شش ساعت بعد اکثر میتواند بداند که آیا زن حامله است یا نه و حالا نکه فیلاتیبات حمل از ۳ الی ۴ روز را در بر میگرفت کاشف این طریق جدید امتحان نمود را در عوض خرگوش به موشها تجرب به نموده چه خرگوشها هر کدام تقریباً یک پوند قیمت داشته و تحصیل آنها مشکل است و به چنان حفاظة موشها در عملیات خانه نسبت به خرگوشها سهل است. اصول عملیات جدید آنست که کاشف مذکور از مغز ات کرد های حامله مادرا بدست آورده و آنها را در وجود موش کوچک انجکسیون مینماید این ماده در اوقیه دمویة تغمدان موش احتقانی بروی کنار می آورد و این عمل قبل از انقضای دو ساعت صورت میگردد کاشف و صوف در ۹۲.۸ حالت این عمل را تجرب به کرد و در ۹۷ فیصد آن بطور صحیح راجع به حمل معرفت حاصل نمود و اگر زن حامله نباشد البته عدم تاثیر آن بزودی وبدون تردید معلوم خواهد شد. این کشف در حالات نومی چنین در خارج رحم او جرای عملیات جراحی برای نجات مادر خیلی مفید و مؤثر است. (انتهای)

کرنی «موم و قایح»

په ۱۳۲۲ کښې

لیکونکی «نظامی»

داوی خدای په فضل او مرحمت، د حکومت په بنا پاملرنه او کیاست، د پښتون ملت په پښتواله او هوادوستي او خصوصاً داغلی حضرت المتوکل علی اللہ محمد شاهره په ښوونیزو زمونږ کران

هوادوستی او خصوصاً داغلی حضرت المتوکل علی اللہ محمد شاهره په ښوونیزو زمونږ کران
هوادوستی او خصوصاً داغلی حضرت المتوکل علی اللہ محمد شاهره په ښوونیزو زمونږ کران
د سعادت او راحت په رڼا کښې شپې ورمخې تېری کړې ،
اود ملت و حکومت د صمیمی ملګر تیا او یو والی په اثر
کښې اې د هر راز مادی او معنوی ښېګڼو استقبال وکړ .
نو لوی خدای اړه د پېر شکر و نه دی چه په دغسې وخت
او دغسې حال کښې چه د دنیا په لمنو د جنګ او جګړو
اور و نه لګېدل دی او مونږ هم د بشریت اود دنیا په عمومی
دردوغم کېږو و بیا هم په دې هواد کښې نه تر سره امن
اوفراری و شو اود خپلی کلسکی بی طرفی او د صلح
غوښتونکو مشرانو په زیار له هر راز ناوړو پېښو څخه ژغورل
شوی یو او د دنیا آرامی او سعادت له لوی څښتن
څخه غواړو .

ښاغلی یار محمد خان «نظامی»

وروسته تردې چه دغه لوی نعمت ته د شکر اوقدر په ستر که کورو اودغه ستره ښکمر غی
د هر راز ستایلو وړ بولو ، اوس د کمال منه مهم وقایح چه په رسمی احرا آتو کښې نه راځی
د خپل تاریخ په ترتیب ښاغلو لو ستونکو ته ښیو او بیاله لوی خدای څخه د خپل کران او ښکلی
هواد هر راز سعادت او هر ډول مادی او معنوی ترقیات غواړو چه په راتلو نکو کولو کښې
هم دخپلو پو هو مشرانو او وا کوالانو په زیار او کوښښ په هرزه خوا کښې ښکاره
پرمخ تګ و کورو .

شاهانه او زه توجه د مملکت

زرغون تیا اوسمور ر تیا ته

زه ونې خواخوږی او ملت پرور ټولو اکالتو کول علی الله اعلی حضرت محمد ظاهر شاه ، لکه چه د ټولو ملي او مملکتی شتون او ترقيو سره علاقه او د زړه مينه لری ، دخپل هواد زرغو نېدو اوسمور بدو ته هم مخصوصه توجه لری او برسېره په دې چه هر کال په دې مناسبت رسمی مقاماتو ته او امر صادروي ، خپل وفادار ملت ته هم ارشادات او توصیه کوی ، او د دې توصیې او شاهانه ارشاداتو په اثر زه ونې مملکت ورځ په ورځ سمور او زرغون لیدل کېږی او د مملکت په ټولو نقاطو کې د زميندارانو له خوا نيالنگی اېښودل کېږی ، ستر کال لکه تير کلونه د کال په لمړۍ ورځ د هماغوی اعلي حضرت له خوا ټولو نایب الحکومگیو او اعلي حکومتونو اولویو حکومتو ته د هالیو په عنوان متحد المال فرمانونه صادر شوه چه په هغو کې ټي د نيالنگیو کېښولو په شاوخوا کې خپل وفادار ملت ته تاکید او توصیه فرمایلی وه ، او لکه چه معلوم شویده ستر کال هم دېر نيالنگی په مرکز او نورو ولایاتو کې د هالیو له خوا اېښودل شویدی .

د تنگی غارو د سړک د کارونو

لیدل

د جوزا په اوله ورځ ، ج ، ع ، ج ، اشرف والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدراعظم او ع ، ج والا حضرت د معارف وزیر او د سداوت عظمی لمری معاون او د فواید عامی وزیر چه د صدراعظم صاحب په معیت کې و ، د تنگی غارو د جدید سړک د کارو د لیدلو دپاره تشریف وړی و ، او د سړک کارونه او د ماهی پر تونل ټي وکتل .

د سړک د عمومی مدیر او د فواید عامی د سرمهندس له خوا لځنی لازمه تشریحات د ممد وحی والا حضرت په حضور کې عرض کیدل ، او والا حضرت صدر اعظم وروسته د کارونو او اجراءات د کتنو څخه خپل رضایت او خوښی اظهار فرمایله ، او په همدغه ورځ دخپلو ملگرو سره په خیر بیرته کابل ته راځی .

د هماغوی اعلي حضرت په حضور

د ملی شورا دو کیلانو مشرف کیدل

د شنبې په ورځ د جوزا په ۳ تاریخ په یوولس نیووجو د ملی شورا وکیلان دخپلې دورې

د ختېدو په مناسبت د هاپوټي اعليحضرت به حضور مشرف شول ، او ج ، ع ، ه ، ا ، ا ، نيان والا حضرت صدر اعظم صاحب هم حضور درلود .

د هاپوټي اعليحضرت په حضور کيڼي دوی د ملت د وکيلانو په حيث خپل تاوده احساسات ښکاره کړه ، او دخپلو معروضاتو په ضمن کيڼي ټي د حکومت دامورو څخه او دهنه سياست په نسبت چه د ملت له خوا تعين شوی او د حکومت له طرفه عاقلانه تطبيق کيڼي ، دخوښ بيني اظهار وکړ او د شاهانه ذات سعادت او د افغانسان ترقي او اوږد تياڼي د پاک خدای څخه وغوښتله .
ورو سته د هورې سر فلولو څخه ټي دا اعليحضرت له حضوره رخصتي حاصله کړه او د هاپوټي له حضوره د دوی دورې ختېدو په مناسبت يو يو دعزت نيان ه پيوته ورکړ شو .

د استقلال ۲۵ کال

افتتاحی مراسم

د جوزا په (۶) تاريخ د افغانستان د استقلال په مناسبت د دليکشا په مانه کيڼي دا اعليحضرت معظم هاپوټي په حضور ټول وزيران او داعيانو او دشورا د مجلسو نايندگان ، ملکی او عسکری مامورين او منصب لرونکی اود اور ديارو اتياک هيت مشرف شوی او خپل تبریکات ټي د شاهانه ذات وحضورته وړاندی کړل ، او لکه چه معموله ده دمنزر پر وگرام سره سم دا افتتاحی مراسم ختم شول .

دغه ډول په نورو ولاياتو کيڼي هم د دې ښکارځی وړلځی په مناسبت دملکی او عسکری مامورينو او منصب لرونکو په شموليت مجلسونه منعقد شوی او افتتاحی مراسم ټي پر لځای شول .

د ملی شورا د پنځمې دورې افتتاح

د پنځمې دورې په ورځ داسد په پنځمه وروسته تر مارز په پنځمه په شاهي سلام خانه کيڼي د افغانستان د ملی شورا د پنځمې دورې د افتتاح په مناسبت يو لوی مجلس منعقد شو ، په دې مجلس کيڼي وکيلانو اود کابينی هيت او نورو معجزو ملکی مامورينو تر مديرانو پوري او عسکری منصبدارانو تر غنم مشرانو پوري شموليت درلود ، پر تا کلي وخت کيڼي هاپوټي اعليحضرت د ملی شورا پنځمه دوره پخپله مهمه وينا افواج وقرمابله .

دوالا حضرت اشرف صدر اعظم په حضور

دملی شورا د کیلانو تشرف

داسه په (۸) ورځ په یوولسو بجو د پنځمې د ورې نوي وکیلان چه د ملت له خوا مرکز ته راغلي و د صدارت عظمی په فصر کېني دوالا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب په حضور او ملاقات مشرف شول . په دې ملاقات کېني والا حضرت د صدارت عظمی معاون او د شور ا رئیس هم حضور درلود ، والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب د مملکت د اقتصادي او ضاعو په باب کېني ډېری اوډی بیانېي وفرمایلي ، وکیلانو هم هر یوه پخپل وار د حکومت د نیو احساساتو او توجه څخه تشکر وکړ او د ملت او حکومت د یووالی په باب کېني ټی ویناگانې وکړې ، دا مجلس په یوه بجو وروسته د دوی سر فواو څخه خاتمه ومونده .

د حبیبی د لېسې د څلویښتم کمال

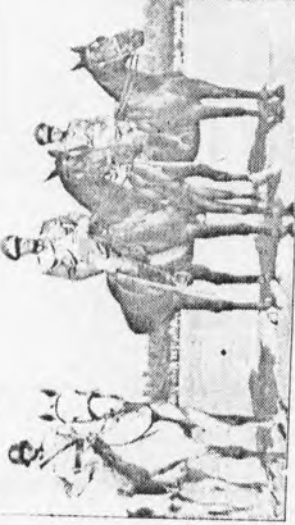
جشن

داسه په ۲ تاریخ د ماژدیگر پر (۵) بجو د حبیبی د لېسې د (۴۰) کمال جشن په مناسبت د نوموړی لېسې د مدیریت له خوا ، د لېسې په عمارت کېني خورا مجلل ترتیبات نیولی شوی او په مخصوص مراسم سره د دې جشن افتتاح وشوه ، چه والا حضرت اشرف صدر اعظم ، والا حضرت غازی وزیر حریه ، والا حضرت وزیر معارف ، والا حضرت د مرکز د فواو قوماندان ، وزیرانو او اوډو منصبدارانو ، د حبیبی د لېسې د مخنیو فارغ التحصیلانو ، د معارف دوزارت او د مضبوطو عاتو د مستقل ریاست اراکینو او پخپله د لېسې زده کوونکو چه د ټولو تعداد (۳) زرو نفرو ته رسیده شرکت کړی ؤ .

مجلس د ع ، ج علی محمد خان د خارجه و وزیر په ویناچه د نو موری لېسې له یغو انیو فارغ التحصیلانو څخه دی او د دې مجلس رئیس ټاکل شوی ؤ افتتاح شو .

د افتتاح په وینا څخه وروسته مقرر پروگرام چه په هغه کېني د معلمینو او متعلمینو له خوا اوډلود خطابي ، مضامین او ترانې دار کسټراسره ولوستلی شوي ، عملی کړ شواو د دې مراسم په آخر کېني والا حضرت اشرف صدر اعظم د معارف اولادته یوه غوره وینا ایراد کړه او په هغی کېني ټی لمری د حبیبی د لېسې د څلویښتم کمال د سالگرې په تقریب خپله زیاته خوښی څرگنده کړه او دوی ته ټی په نویو احادیثو او غوره دلایلو سره د علم او اخلاقو د ضرورت او اهمیت په باب کېني دکتودک ارشادات او نصایح وفرمایلي .

غازی والا حضرت وزیر و اولاد
 دقوای مر کبر قوماندان ، اورجیس از کمان
 عمومیہ در رسم گذشتہ بوخت کنی داعی حضرت پے شاہانہ
 حضور کنی .

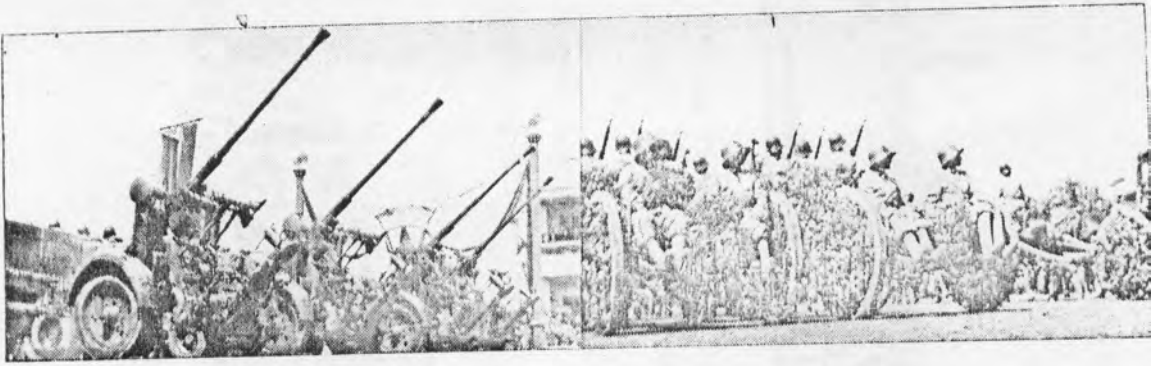
اعلی حضرت زمر بنی جویب بادشاہ داستان گویا
 اعلی حضرت محمد ناصر شاہ شہید دھزار خواہ
 د تعظیم اولاد رسم پے خدای کنی .

مہم یونی اعلی حضرت د آس پے سہری شاہ
 عساکر کوری اودسکارو سلام قبولی .

مکسکسہ سہریہ اویسی سہارہ تو کر دہم کنسکسکس پو پوخت کنی دسکسکس کوز دہم

دسجرائی توپو اوماشیندا ر ودافع هوا توپونو یوه بطریه درسم گذشت په وخت کښې .

هنسې اود لوبو جریبه ها کی تیم دمسابقې په وخت کښې سره یوځای .

دا توپ د استاد سلیمان او استا ابراهیم له خوا په هرات کښې د امیر شهنواز خان په امر (د هرات د محاصری
خت کښې دامیر دوست محمد خان له خوا) جوړ شوی دی .
شهنواز خان دامیر دوست خان وراره دی اودغه توپ اوس هم د هرات په موزه کښې شته .

وروسته ئې د حکومت د ښوونظرياتو په باب کښې چه د معارف خپرولو ته ئې لاری حاضرینوته اېښتان ورکړ او د معارف زلمیانوته ئې په دې خصوص کښې چه دوی خپل پښتنی زدوړ توپ اوشاغلتوب د علم او پوهې سره ملگری کړی او خپل ژوند د هوا او هوس بازېچه ونه گرزوی چه د نافع عضو په عوض کښې به مضر عضو لږینی جوړشی ، د پلار گلوی- مفیدی ویناوی ایراد کړی ، بیان و د لېسې د مدیر له خوا د دې سالگرې مخصوص مدالونه او یوه یوه ښکلې رساله چه په دغه تقریب ئې نشر کړې وه حاضرینوته وویشل او داجشن مراسم تر دورو ورځو پوری د ډول ډول عرفانی نمایشاتو په ضمن کښې ختم شول .

د خپلواکۍ د ۲۵ کال

جشن

سږ کال هم د تېرو کلونو په ډول د ښښلې په لمړیو ورځو د خپلواکۍ د (۲۵) کال د جشن دپاره ښه ترتیبات نیول شوي وه ، د جشن ټوله منطقه په ډول ډول او هر راز ترتیباتو ښکلې شوې او د دې ملی اختر په مراسمو کښې د حضوری چمن شاوخوا خورا ډېرو اهالیو شولیت کړی و . دې اجتماع او تظاهراتو ثابتوله چه د دې پاکې خاوری اوسیدونکی دخپل استقلال او خپلواکۍ سره خومره ډېره مینه او علاقه لری .

لکه چه مقرر شوې وه د ښښلې په لمړۍ ورځ د سهار پر (۷) بجو ټول ملسکی او عسکری مامورین او منصبدار او د شورا او د مجلس اعیان اعضا اونور مشران دخپل گران استقلال د (۲۵) کال د جشن دافتتاحیه وینادار ویداو دپاره چه دا علیحضرت معظم همایونی له خوا ایراد کیدله په سلامخانه کښې راټول شوي و ، او پر (اوه نیمو) بجو همایونی اعلیحضرت تشریف راوړ او د (۲۵) کال جشن ئې په یوه لورده وینا افتتاح کړ ، او ټولو وگړو دخپل گران او زلمی ټولو اک و ینا چه دراديو په ذریعه براد کاست کیدنه په خوراشوق اومینه وارویدله .

وروسته تر دې شاهانه ذات د ټولو حاضرینو سره حضوری چمن ته د عسکر د تېریدو د کتلو دپاره تشریف و یووړ او ټول عسکر په خورا انتظام تېر شوه ، او د عسکر د تېریدلو منظره د خوشی اومسرت وږوه ، لښه دا چه تر (۶) ورځو پوری سم د تا کلي پروگرام سره ډول ډول لوبی او نمایشونه وشوه او داملی اختر په ډېره خوشی اومسرت پایته ورسیده .

دوالاحضرت صدر اعظم په حضور تشریف

د ښښلې په (۲۵) تاریخ وروسته تر (۱۲) بجو د دارالعلوم فارغ التحصیلان دخپل رئیس اوخوا تنوعله او فضلاؤ سره دوالاحضرت اشرف صدر اعظم په حضور مشرف شوه او هر کله چه والاحضرت

د علماء او فضلاؤ سره په خصوصاً توجه او د پوره پوره پام لری د دوی سره ئې په دېر لطف او شفقت سره کتښته وکړه دې مجلس دماز د بېگر تر څلور وېټو پوری دوام وکړ، او والا حضرت د دوی له فارغ التمهیلی او کامیابی څخه د پوره خوښی څرگنده کړه او ښکل نیک احساسات ئې د دوی د امانتو د زیاتېدلو او د دیني علماء د دېر پوره او نیاړه اظهار کړه .

د والا حضرت وزیر معارف د صدارت

عظمی معاون عزیمت

غ . ج . والا حضرت سردار محمد نعیم خان د معارف وزیر او د صدارت عظمی معاون د میزان په (۲۰) تاریخ د سهار پر (۷) بجو د ولایاتو د نوری او د هندو دیرمخ تنگ د معاینې په غرض د څو تنو ملگرو سره له کابل څخه حرکت و فرمایو او د قطن، مرار شریف، مینې، هرات، او قندهار له لاری پیرته په خیر کابل ته راغلل، او د دغو ځایونو په ټولو نقاطو کښې ئې د اها لیاو او ما مورینو له یاره په خورا مینه پذیرائی او هر کښلی وشو او والا حضرت د ټولو اها لیاو او ما مورینو سره د پوره پوره پام او شفقت و فرمایو او په هر حصه کښې ئې د معاوینو او معارف دواړو، مکتبونه، آثار عتیقه، مزارات کښلی او د علم او ادب څاوندانو او د سپین زیرو او نورو معززینو سره ئې په دېر لطف او مهربانی ملاقاتونه وکړه .

د اعلی حضرت العتوکسل علی الله

د سیلان (۳۰) کال

د میزان په (۲۲) تاریخ د اعلی حضرت العتوکسل علی الله محمد ظاهر شاه د گران ټولواک د زوکړې سالگره وه چه د تېرو کلمو په شان یغوا ترماز پېښه د لسو بجو څخه تر دوو بجو پوری د کور د بیلو ماتیک هیئت او دماز پېښه وروسته د دوو بجو څخه تر درې نیمو بجو پوری لیکلری او کشوری عالی رتبه امورین د کتاب د مضمنا کونواو د اعلی حضرت همایونی د تولد ورځی د تبریک د یاره د داکشمانی ته ورغلی وو .

د وطن د نجات ورځ

د میزان (۲۳) تاریخ چه د وطن د نجات ورځ ده اوله پوره پوره څخه گڼل کینزی په دې ښکړه څخه ورځ د افغانستان ملت د څښتن تمالی په مرسته او د ننگیالی اعلی حضرت سعید شهباز، د پندر شاه (رح)

د توري او تدبير په برکت او دهنه د فدا کارو ورونو په قوي متو د انقلاب څخه (نجات) وموند، او بڅيل نوي ژوند يې شروع وکړه. تردغي ورځې وروسته (۱۴) کاله کيڼې چه د املت په اتحاد، اتفاق او امنيت سره د ترقۍ يرلور روان دی او څپل په خيبر او شريشه يو هيڼزې له دی کبله د افغانستان قدر پيژندونکی ملت د دغي ورځې او د مملکت د صالحو زامنو د خدمتونو په ياد کار چه هيڅکله به يې د املت هر نسکړې په دې بختوره ورځ جشن کوی او ټول رسمي او ملي دواير تری او ټول ملت د شهيد اعليحضرت پر روح دعا گانې لېږي، او دا ورځ په ډېر شکر گداري تيروی .

سبز کال هم لکه نور تير شوی کلونه په (۲۳) د ميزان ټول رسمي او ملي دواير تعطيل وو او په ډېر صميميت او احترام خلقو څپل خالصانه ادعيات د افغانستان د نجات ور کوونکی روح ته تقدیمول او دخپل لخلي پاچا المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د بختور سيوری لاندې ئې دخپل مملکت دياره د پاك خداي څخه دائمی سعادت او آرامی غوښتله .

د شهيد اعليحضرت پر مزار د گلو

د کيديو اېښودل

د طب فا کولته چه د علم او معارف روزونکی اعليحضرت محمد نادر شاه شهيد له مهمو تاسيساتو څخه ده او د عقرب په اوله ورځ ئې يو ولسم کال نوی شوی و په دغه مناسبت د دی فا کولتي او د طبي او دواجوړولو د ښوونځيو شاگردان او تعليمی او اداري هيئتونه د فقيد اعليحضرت (رح) مزار ته ورغلل او د خالصانه دعا او فاتحې ويلو په ضمن کيڼې د گلانو اميلونه دهنه شهيد شهيد پر مقبره کښيو ده او دخپلو احساساتو او قدر پيژندلو مراتب ئې خرگند کړل .

❀ ❀ ❀

همدغه شان د عقرب په (۱۶) ورځ چه د افغانستان ملت ته يوه ترخه اونا گواره ورځ ده څکه چه په دی ورځ د ملت معنوی پلار او مهربان ټولو اک غازی اعليحضرت شهيد هغه ذات وچه دې ملت ته ئې د علم يلوشی راوړی او د دې مملکت هغه تياره ورځ ئې روښانه کړه .

د افغانستان ملت عموماً او د معارف علاقه مندان خصوصاً هيڅکله دخپل لوړ فائد خدمتونه نشي هېرولای په همدغه مناسبت د عقرب په (۱۶) تاريخ د ښوونځيو ټول شاگردان او تعليمی او اداري هيئتونه د اعليحضرت شهيد مزار ته ولاړل او پس د فرآن کریم دشو آيتو تلاوت څخه ئې خالصانه دعا گانې دهنه مرحوم په باره کيڼې کړی او د گلانو گڼې ئې دده پر مزار کښيو دلی .

❀ ❀ ❀

د عقرب په (۲۰) تاريخ و الا حضرت دمر کړی قوا او د حربي پوهنتون قوماندان او د پوهنتون طلاب او اداري هيئت دبا لاحصار د تاريخي تيز و لځای ته ورغلل او و الا حضرت دمر کړی قوا قوماندان يوه موجزه خطابه ایراد کړه ، او د زده کوونکو له طرفه هم يوه شا گرد څه وويل

او وروسته ئې د تيزو د پاسه د کلو يو اميل د کابل د اوداوبی سلامی مراسم د پوهنتون د شاگردانو له طرفه اجرا شوه .

متعاقباً ټول زده کوونکي د اعلي حضرت شهيد مزار ته ورغلل ، پس له تعظيم او احتراماتو ئې دعا کولې واکړی او د کلو اميل ئې د دې فقيد شهيد سميد پر مرقده کيښود .

دغازی والا حضرت وزیر حریبه

عزیمت سمیت جنوبی ته

ع . ج . ۱۰ ، اوشان والا حضرت سردار شاه محمود خان سپه سالار اود حریبي وزیر د تقرب په (۱۱) تاریخ دخواست د عسکری فشنې د مایني د پاره عزیمت وکړ او پر (۳) بجو گر دېرته ورسیده ، په گردېز کښې ئې دملکی او عسکری مامورینو او نورو اشرافو او د معارف د منلابو له خوا په خورا حرارت او کرمجو شې استقبال وشو ، او والا حضرت غازي په خورا لطف او مهر پانې د حاضرینو څخه د حال ، اسوال پوښتنه کوله او ددوی د بهر اغانې ، د صمیمی بؤغو لخوا پانې په ډېر شفقت ورکاوه .

همدارنگه په خوست کښې ډېر مشران او سپین بزیري چله لېری او نژدی لځایو څخه د والا حضرت غازي وزیر حریبه په حضور مشرف کېدل د کبان ملا صاحب د مشرانو او سپین بزیرو د احساساتو نمایندگی کوله او غازي والا حضرت ته ئې هر کلمې وایه او وروسته تردې ئې د حکومت له مفیدو او مهمو اقداماتو څخه تشکر وکړ ، والا حضرت هم د ملا صاحب تر مېسو طو بیاناتو وروسته د وطن د حقوقو د افرادو د وطنپو او د وطن د زامنو د مسئولیت په باب کښې مفید اولنه بیانات ایراد کړه او ددوی له احساساتو څخه ئې خوشحالی ښکاره کړه .
او پس د څو ورځو تېرولو او د جنوبی د ولایت د عسکری او عرفانی چارو د کښې څخه ئې د تقرب په (۲۵) ورځ د ماښام په شپږ بجو کابل ته تشریف راوړد .

اعلی حضرت هما یونی په سربې

پوهنتون کښې

د جدی په (۳) ورځ په (۱۰ بجو او ۳۰ دقیقو) ترماز پېښه پخوا ملو کانه ذات د حریبی پوهنتون قوماندانی ته تشریف وړی او د والا حضرت سردار محمد داؤد خان له خوا ایښی توشیحات

عرض کښل ، او همایونی اعلیٰحضرت اداری اوتدریسی اومور و کتل اویه یوه بجه او ۳۰
دقیقی ژبې مراجعت وفرمایه .

دبی وزلویه باره کښې شاهانه

مراحم

دنور و کلو په شان زمونږ زلمی او محبوب پاچا المتوکل علی الله اعلیٰحضرت محمد ظاهر شاه
دشاهانه وزارت دربار په توسط د کابل د بلدیې ریاست ته کافي روپی ددې دباره ولینزلی
چې په فزراء او مستحقینو ژبې وویښی .

دمیلاد النبی «ص» په احترام

دریبع الاول په ۱۳ تاریخ د میلاد النبی (س) په مناسبت په امر کر اولایاتو کښې همومی
ته پایلو . په دغه ورځ دسپاره ۹ نیمو بجو دسلامغانی په فصر کښې یولوی مجلس ددی نیکمرغې
ورځ په مناسبت د تیرو کلو نو غونډی منعقد شو ، په محترمو غلاماؤ اوعالی رتبه عسکری اوملکی
مامورینو په کښې شمولیت درلود . په ټاکلی وخت چ معراج ، انشان والا حضرت اشرف
سردار محمد هاشم خان صدراعظم هم ددې متبرک مجلس د شرکت دباره تشریف را وړی و
اوپری فضیلت مآب مولوی یار محمد خان چه دمر کر دغلاماؤ شخصدی ، دا بختور مجلس وروسته
تر دعا اودروده دیو شراحدیشو شریفو په لوستلو افتتاح کړ اوددې مبارکې ورځې په اهمیت
اودیاک رسول (س) داود مقام اوشخصیت په شاوخوا کښې ژبې یوه دلچسپه وینا و وکړه .
له دېته وروسته جناب قاری محمد عمر خان دقرآن کریم شراؤتونه ولوستل .
په خانه کښې دهمایونی اعلیٰحضرت اودافغانسار دسعادت او آرامی دباره دعا کښانې وشړی
اومجلس په لس نیمو بجو خانه ومونده .

یو ادبی ضایعه

وفیات:

جناب قاری عبدالله خان «ملك الشعراء» دمطبوعاتو دستقل ریاست مشاورچه ددی مملکت له معرو شعراؤ شخه و دثور په (۵) ورځ پر (۱۱) بجو او (۱۵) د فیکو دمر من مرض په سبب چه له خو میاشتور اودی خواته وریش شوی و د(۷۵) کالو په عمر وفات شو « انالله وانا الیه راجعون» د جناب «قاری» فقدان دوطن په مطبوعاتی او عرفانی نړی کښې دیوی وپرجنی ضایعی په توگه تلقی شو لڅکه چه جناب «قاری» د افغانستان دمعارف یو پخوانی خدمتکار و او (۴۰) کاله ئې په دې لاره کښې ډېر زیار ایستلی و نودده دتدفین مراسم په ښه ډول ادا شوه .

وېر جن وفات

غ، محمد آصف خان کشف اوب سید کریم خان بیلوټ چه د(۴) شنبی په ورځ (۱۶) د عقرب ئې د هو بازی مشق کاوه متاسفانه ددوی طیارې سقوط وکړ او دې دوونا کامو زلیانو دطیارې د سقوط په اثر دلوی څښتن ورحمت ته خپل لځانونه وسپارل « انالله وانا الیه راجعون» دطیارې د قوماندانې له خواددوی دتکفین او تجهیز ترتیبات په رسمی ډول سره ونيول شوه .
ج، ع، ج، ۱۰، ۱۰، نشان والا حضرت صدراعظم اولور د منصبه اراڼ او دطیارې د قوماندانې مامورین او علماو ددې فقیرو زلمو خپلوان سره دیوی تشریحاتی عسکری ټولی راغونښت شوی و او دادواړه زلیان د هو ابازانو په هدیره کښې خاوروته وسپارل شوه اوزمونږ دمهر بانه حکومت له خوادفاتجې دمراسمو دا اجرا کولو دپاره مکفی بیسې ددوی ورثوته اعطاشوی .

مونږ هم په خپل نوبت ددی ناکامو زلیانو چه د عسکری مقدسې وظیفې په لاره کښې ئې خپل لځانونه بایللی دی بخښنه او ددوی دنورو خپلوانو او یاته شوو کسانو دپاره دژړه صبر او تسلیمت غواړو .

د دنیا واقعات

په ۱۳۲۲ کښې

لیکو نکی ښاغلی «رښتیا»

په دې کمال کښې هم د دنیا دخون ریزی- لمن لنده نشو، بلکه د جگړې میدانونو لا زیات پراخوالی وموند، نور ملتونه هم په جگړه اخته شول، دېر ښارونه او ودانۍ خرابې شوی. منکر بیا هم د جنگ فېصله تر اوسه پورې معلومه شوی نه دی او نه هېڅوک ویلای شی چه دا جگړه به کله تمامه شی او فتح به یې څوک وی ؟

په دې مینځ کښې لږه خوشحالی چه لارو هغه داده چه زموږ هواد د دې وین جنی جگړې څخه خلاص دی او که څه هم د دنیا د جنگ موانع او مشکلات زموږ وگړو باندې څه نه څه تاثیر اچوی بیا هم د غومره ویلای شو چه کم از کم د دنیا په یوه گوښه کښې یو مملکت او یو ملت د جنگ د فجااتو څخه فارغ دی .

په عین زمان کښې دلوی شپېتن څخه داغواړو چه دا قتل او قتل چه د پنځو کالو راهیسی گې د دنیا میدان په یوه څو ښه سخته بد له کړی ده په خپل خدايي قوت او قدرت سره ژر تر ژره خاتمه ورکړی چه د ملتو په مینځ کښې بیا د ورور والی احساسات قائم شی

ښاغلی سید قاسم خان «رښتیا»

د دنیا جگړه

د دې دپاره چه زموږ اوسونکی په آسانی سره د دنیا واقعات تعقیب کړی ، بهتره ده چه د جگړې میدانونه جلا جلا په نظر کښې ونیسو او د هر یوه مهم واقعات په ترتیب سره بیان کړو نو ځکه موږنۍ د جگړو میدانونه په څلورو برخو سره تقسیم کړه چه په لاندینی ترتیب سره دی :

- ۱- دمديتراني دحوزې ميدانونه .
- ۲- د اروپا دغرب محاذ .
- ۳- د اروپا دشرق محاذ .
- ۴- دشرق افصی محاذونه .

لمړنی محاذ د ۱۳۲۲ کال په سر کې خورا دپراهميت پيدا کړی ؤ نوڅکه ددغه محاذ واقعات لمړی څرگندوو . په تيره سالنامه کې موويلی وو چه د ۱۳۲۱ په آخر کې دمتحدينو قوا په شمالي افريقا کې کښته شوه اودمراکش او الجزيرې ترنيولو وروسته ئې په تونس هم حمله وکړه اودلته دالمان دنور قواؤ سره چه په تونس کې کښته شوی و په جگړه بوخت شوه او دبلې خوا دانگرېز اتملبر اردو دمصر په العلمين کې دمجوريانو په مقابل کې په جمله پيل وکړ اودوی دمصره څخه وتلی دليبيا ټوله خاوره ئې ونيوله چه د کال په پای کې دالمان قوا دليبيا څخه هم خارج شوه اودهغې خوا ئې هم په تونس کې عقب نشینی وکړه .

دحمل په مياشت کې ديوې خوا دمجور دواړه قوا په تونس کې سره يوځای شول او دبلې خوا دمتحدينو دواړه قوا چه دهغوی تعقيب ئې کياوه دتونس په جنوب شرقی برخه کې يو دبل سره مخامخ شول . په دې صورت کې دتونس په شمال شرقی برخه کې دمحور قوا دمتحدينو دقواؤ دمحصاری په حلقه کې راغلل بياهم ددوی مقاومت شديد او پرهرې غونډۍ باندي ئې خوورځی کلسکه مقابله کوله مخصوصا هغه جنگونه چه دتونس په جنوب کې د (مرات) په استحکاماتو کې وشو (د حمل ۳) او همدارنگه هغې جگړې چه دتونس په شمال کې د (جسر الفاس) په منطقه کې صورت وموند (حمل) دتريف وردی . بياهم دمجور قوا دمتحدينو دقواؤ په مقابله کې په تعداد سره لنډو او دهغوی مواصلات هم دمتحدينو مواصلاتو په مقابل کې مشکل و نوڅکه د دوی مقاومت روځ په روځ لنډېدم ورو ورو دتونس مخکې ددوی دلاسه و وتلی - په پای کې دثور په او اتلو کې دمجوريانو په لاس کې دتونس اودبیزرتا بندرونه اود (بون) جزيره نما پاته شوه . دلته هم دمجور قواؤ کښک مقاومت ښکاره کړ اوپس له هغه څخه چه دتونس اوبیزرتا بندرونو سقوط وکړ په تخليه ئې پيل وکړ اوباقی پاته قواو دثور په (۲۲) ځانونه متحدینوته وسپارل . په دې ضمن کې (۱۷۵) زره کسه المانی او ایتالوی بندیان شول چه په هغوی کې المانی جنرال (آرنيم) او ایتالوی مارشال (ميسي) هم شامل و په دې صورت کې دشمالی افريقا جنگونو پس له څلو رو کالو څخه ومونده اوتوله افريقا متحدینوته تسليم شوه .

ليکن دمديتراني دحوزې جنگونو دوام وکړ او دمتحدينو قواؤ په شمالي افريقا کې پس له څو ورځو چه ددوی ترتيبات برابر شوه په هغو ایتالوی جزایرو چه دشمالی افريقا او دایتاليا داصلی

خاورې تر مېنځ پر اته ویرغل وکړ . (پانتالاریا) د جوزایه (۲۰) او (لامپدوسا) د جوزایه (۲۳) و نیول شوه او د سرطانی په (۱۷) د متحدینو معظم قوا د سلسلې د جزیرې په جنوبی او غربي برخو کې په څو لځایونو کې کښته شول دلته هم د محور مقاومت لږو لځکه چه د ایټالیا د سواحلو استحکامات خوراناوخته شروع شوي . د متحدینو د قواؤ په مقابل کې صرف المانیانو کلاک مقاومت کاوه لیکن د دوی تعداد هم لږو - بیا هم دوی د سلسلې په شرق کې د (کنانیا) د بندر پر سر او د سلسلې په مرکزي برخه کې چه د اتشا کو هستان یادېږي او په پای کې ئې په شمال شرقی برخه کې د (مسینا) د بندر پر شاوخوا کې خورا سخت جنگونه وکړه . په دې ضمن کې په ایټالیا کې د (موسلیني) د عزل اود (بادولوی) دروي نار کید لوو اوقات پېښ شوه چه هغوهم د سلسلې د جنگ په ختمېدو کې ډېر تاثیر و اچاوه او د ایټالوی د عسکرو زړونه مات شول . دارنگه د سلسلې جنگونو داسه په (۲۵) خاتمه ومونده او د المان باقیمانده عسکرو د مسینا د تنګي څخه لځانونه وایټالیا ته ورسول

د سلسلې په جنگو کې د متحدینو فضائی قوې هم ډېر فوقیت وموند او په جګړ و کې ئې اې خورا زیات تاثیر درلود، د سلسلې د جنگو د خاتمې څخه وروسته په (۱۰) د سنبلې د متحدینو قوا د ایټالیا په جنوب د کالابریا په ولایت کې هم ډېر اوده شول او دلته هم جنگونه خورا ستو لځکه چه ایټالویانو د جنگ ته میل نه درلود او د المانیانو شمیر لږ و بس له هغه څخه چه د متحدینو قواؤ د (ریجیو) اود (نارتو) بندرونه و نیول (د سنبلې په ۱۲) د ایټالیا مصالحه پېښه شوه د (سنبلې په ۱۵) او ایټالوی عسکر اسلحه کېښود او المانیان هم مجبور شول چه عقب نشینی وکړي . د متحدینو قواچه په دوو اردوگانو د اتم لمر او د پنځم لمر په نامه سره تفریق شوی او په امری-اردو کې انگریز انواو په دوهمه کې امریکایانو اکثریت درلود، د ایټالیا د جنوب څخه ئې د شمال خواته په وړاندې تګ شروع وکړه اتم لمر او دوو د شرقی ساحل په امتداد روان شو اود (فوجیا) بندر ئې و نیو او پنځم لمر فوځ د غربي ساحل په اواز دوالی په پرمخ تګ پیل وکړ اود افوځ د دې دپاره چه د المانیانو مقاومت د ایټالیا په جنوب کې ژر تر ژره مات کړي فیصله وکړه چه خپل مجاذنر (نابل) پوری پرمخ یوسی نو لځکه د سنبلې په (۱۷) د پنځم لمر فوج خودستی د سالرنو په بندر کې کښته شوی او د المانیانو سره ئې جنگ شروع کړ . اگر که په اول کې د دوی و ضعیفیت بحرانی و او تلفات ئې هم ډېر و کړي و منکر اتم لمر فوځ په ډېر گړندی توب سره خپل لځان و دوی ته ورساوه او المانیان مجبور شول چه خپل موقعیتونه پرینژدی او تر (نابل) پوری عقب نشینی وکړي دارنگه جنوبی ایټالیا د متحدینو لاس ته راغله اود نابل بندر هم د میزان په (۷) سقوط وکړ . د بلی خواد متحدینو قواوی د (ساردينیا) جزیره بی له جنگه و نیوه او د کورس په جزیره ئې چه امری دفرانس د مقبوضاتو څخه وه او هغه وخت چه د متحدینو قوا په شمالی افریقا کې کښته شوی و د ایټالیا دخوا نیول شوی وه د میزان په اولو ور لځو کې

حمله وکړه او په ۱۲ د دغه میاشت کې هغه جزیره هم د فرانسېانو په مرسته و نیوله لیکن (دودیکانیز) جزیره چه د ایطالوی مستملکاتو څخه وه اود تر کبې د ساحل په نزدی واقع وه او لاسی د انگریزانو دخوا واخستل شوه وروسته دمیران اود غنرب په میاشت کبې د بېرته دخوا پرته و نیول شوه وروسته نزدی د المان مقاومت په ایطالیا کې خورا کلت شو مارشال (کسلرینک) د المان قوماندان خپلو قواوته (د اپنسان) په غبره کبې اود (کباریلانو) او (سانیکرو) د سیندو په شاوخوا کبې په ښه صورت موقع ورکړه اوشدیده چنگونه شروع شوه (عقرب) د بلی خوا ژمی هم نزدی شو او په اکثره برخو خصوصاً د اتم لیر اردو په منطقه کې چکره معطله شوه . د فوس په میاشت کبې د متحدینو پنځم لیر قوا د کتا تیشو وپارته چه د (گوستاف) د انسجکامانو په خط پروت دی ورسیده اودله شیدینگونه پیش خول - متحدینو ډېر کرښو نو وکړه چه هغه خط مات ککړی اود کاسینو کوهستانی ښار ووسی لیکن د المانانو مقاومت کلتک او په درې میاشتو کبې هم ددی ښار په کوڅو کې چې چنگونه نه شو - په دی ضمن کې د متحدینو قوماندانی فیصله وکړه چه بیا لکه چه په (سالانو) کې کې کې وپیل معاذ پورته یوسی اودروم جنوب ته لمان ورسوی او په عین زمان کې د کوهستانی منځني څخه لمان خلاص کړی په دی مقصد کې د پنځم اردو قواونه (د لارو) په (دوم) دروم په ۲۵ میای کې د (انسو) په منطقه کې پیاده شوه او شورورځی دجدي مقاومت سره مخامخ شوه لکن وروسته چه مارشال (کسلرینک) خپل قوا په دی منطقه کې په کار واچول وضعیت تبدیل و شوه او د متحدینو پیشرفت دروم وخوا ته معطل او بالمقابل دوی دخو خوا د معجز دخوا معاصره شول او که چیری د متحدینو د نالی قوفت نواوی اوتر اوسه پوری د داعسکر تلف شوی وای . بیا هم ددی کال تر آخره پوری داعسکر ملته د معاصرې په حالت باقی پاته شو اوتور څه فعالیت ددوی دلاسه ونه شو شکر بیانی هم د المان دزیانی قوی په مقابل کې ښه مقاومت چکاره کړ او د المان مکررو - ملوته کې به شدت سره خواب ورکړ . دنوی کال ۱۹۲۳ په سر کې بیا هم د ایطالیا د معاذ وضعیت همغسې و لکه چه په تیر ژمی کې و . منی دواړو خواؤ په ډېری سطی پورې بل باندی حملې کولی لیکن بیا هم قطعی کامیابی یوی شواته نه و . د شمالي معاذ (دانسو په جبهه کې) متحدینو په یوه محدوده رقبه کې دفاعی وضعیت درلود او په اساسی جبهه کې چه د (کاسینو) د معاذ په نامه سره یادېږی المانسان په دفاعی حالت کې و او متحدینو د (کاسینو) پر ښار باندی مکررې حملې کولی . نظامی میسرین وائی کله څه هم متحدین خورا ډېر قوا په ایطالیا کې جمع کوی (د متحدینو قواوی د ۱۹۲۲ په پای کې په ایطالیا کې ۲۰ فرقی او د معجز ۲۵ فرقی تعیین شوی و) بیا هم ددوی پیشرفت په ایطالیا کې خو را پیل دی لکه چه المان په جدیت سره

دمتحدینو قوماندانان داروپا په محاذو کښې

جنرال مونت گری د متحدینو
د قواو قوماندان د فرانسی
په محاذ کښې

جنرال آیزن هاور د متحدینو د قواو
عمومی قوماندان داروپا په غری
محاذ کښې

جنرال الکزاندر د متحدینو د قواو
قوماندان د ایطالیا په جبهو کښې

جنرال ولسن د متحدینو د قواو
قوماندان د میترانی په حوزه کښې

دانگلستان او دتر کيئي په واقعاتو پوري مربوط

عصمت انينو دتر کيئي رئيس جمهور او چرچل د برطانيي صدراعظم د «ادانا» په کنفرانس کيئي
(د دواړو تر مينځ سراج او غلو د تر کيئي صدراعظم)

ادميرال لارډ لويس مونت بينن د متحدينو
د ټولو قواو قوماندان د آسيا د جنوب
شرق په حوزه کيئي

فيلډ مارشال وايکونټ لارډ واول
د هندوستان نوي نايب السلطنه چه
په تير کال کيئي په دې عهده مقرر شو

د ایټالیا د مدافعې ترتیبات نیولی دی او پر هره توټه مخکښه شدید جنګونه کوي د مدیترانې په بحري او فضائي جنګونو کې هم په دې کال متحدینو فوقیت پیدا کړی و خصوصاً په له هغه څخه چې د ایټالیا بېرېو خپل لځان متحدینو ته تسلیم کړ (د تسلیم شوو جنګي بېرېو شمیر تر ۳۰ زیات دی) د مدیترانې په حوزه کې د متحدینو بحري وضعیت خورا اصلاح ومونده او اوس تقریباً په دغه حوزه کې دوی رقیب نلري، صرف د ایجنین په بحیره او د یونان د جزایرو په منطقه کې او د فرانسې د جنوب سواحلو ته نژدې الماني بېرېو څخه فعالیت او نفوذ درلود.

په دې ضمن کې چې په ایټالیا کې جنګ جاري و په یوګوسلاویا کې هم هغه انقلابیو نوچه یوګوسلاویا د بېرېو څخه ئې وروسته دهغه مملکت په کوهستانی لځاڼو کې د المان په مقابل کې مقاومت کاوه جرئت پیدا کړ او د المان د باره ئې خورا ډېر مشکلات مینځ ته راوستل او د دې کال په پای کې ۱۴ الماني فرقې د هغوی په مقابله کې خصوصاً د بوسینا په ولایت او د زینا تیک و ساحل ته نژدې بوختې وې او متحدینو هم د ایټالیا د لاری او د زینا تیک د بحیرې په ذریعې هغوی بېرېو ارتباط قائم کړ او ضارې او نور حربي شيان ئې ورته استولی دی او استوی ئې لیکن په دغه منطقه کې یو بل یوګوسلاوی جنرال چې ټیټونو میټزی د جنرال میخائیلوویچ په رقابت سره جګ شو او متحدینو هم هغه ته ترجیح ورکړه.

د اروپا غربي محاذ :-

د اروپا په غربي سرحدو په دې کال کې هم دوهمه جبهه چې د ۱۹۴۳ راهیسې د متحدینو تر نظر لاندې وه تشکیل شوه لیکن ترتیبات ئې په خورا شدت او چابکي سره نیول شوی او المانيان هم په خپل ثبوت سره د اروپا په غربي اوشمالی حتی په جنوبي ساحل کې ټینګ استحصکامات جوړ کړي دی چې د ۱۳۲ په آخر کې د المان د حکومت د رسمي اعلان په قرار تمام شوی او اوس د هر راز يرغل د مقابله کولو د باره حاضر دی د متحدینو د بیاناتو او همد المانيانو د نشریاتو څخه داسې معلومېږي چې هر څه روځ امکان لري چې د محاذ تشکیل شي مګر تر اوسه پورې هیڅوک نه شي ویلای چې د محاذ په څه وخت او په کم لځای کې تشکیل شي.

په هر صورت چې وی په دې کال کې فضائي فعالیت په دې محاذ کې ډېر شدت کړی دی خصوصاً د متحدینو بمباری د المان پر ښار او متصرفه خاورو خورا زیاته شوی ده او تقریباً په ۲۴ ساعتو کې ئې له وږغې د هغوی طیارات په الماني مخکو باندې الوتته او بمباری کوي د بمباری د یو معینې نقشې په قرار اجراء کېږي د المان ټول صنعتی ښارونه چې په هغه کې برلین هم خورا مهم موقعیت لري او همدارنگه د المان په متصرفاتو کې ئې صنعتی او حربي بندرونه او نور حیاتي موقعیتونه احتوا کړي دی. د ۱۳۲ په آخر کې په یوه شپه پر یوه نڅښه تر ۲۵۰ تنو زیات بمونه اچول شوي او په دې بمباری کې تر زرو زیاتو الوتکو برخه اخستې ده د بلې خوا د المان ضد فضائي

تر تېياتو هم خړ رافوت او وسعت موندلې او په يوه شپه کښې يې تر ۹- او تګو (دم متحدينو په تصديق سره) په مخکۀ اچولې دې چه په سل کښې تقريباً نس کړي سر بيره له هغه المانيا نوم خپل فضا يي حملات پيل کړي او د ۱۳۲۲ په ژمي کښې يې تقريباً هره شپه پيل لندن او د مشرفي او جنوبي انگلستان په نورو سيمو يې تيار او بندرو سر تي حملې او بيماري کړي دې مګر د دوی د طبپارو تعداد لږ او د بيماري مقدار هم محدود دی (په يوه شپه پيل لندن کښې المانياو ۶۰۰ تنه بمونه اچولې دې حالانکۀ متحدينو په يوه شپه په برلين تر ۲۵۰۰ تنو زيات بمونه غورزولي دي) .
 د بيماري رولخ په روځ شدت لوی اولکۀ چه الماني مسئول مامورين وائي خوراندېری خرابي يې کړي دي امکان لري چه د متحدينو د بيماري شدت تر دې هم زيات شي لکه چه متحدين فکر لري چه هر شه چه بيماري زياته شي هغومره د المان مقاومت لږيږي او د حملې د باره زمينه آسانېږي .

د اړو با شرقې محاذ :

په دې کمال کښې دروس او المان ښکګ يو فضا په ګوونګي لمانې ته رسيدلې دي پس له هغه څخه چه په ۱۳۲۱ په پای کښې المانيا يې په ستالينګراد منځيني مات شوه بيا دوی تنظيم پري نه دي حشری حتی د بېرلې په وخت کښې هم چه هر کال د المان دنوي حملې موقع وه ، روسيانو دې ته فرصت ور نکر چه د مدافعې څخه و حملې ته تيار شي بلکه په بېرلې او دوی کښې هم دروسانو حملاتو دواړو درلود او دې هم موقعيتونه او موقعيتونه د دوی و . د حمل په مياشت کښې روسانو د لينينګراد په منطقه کښې په حمله پيل وکړ او د نورو په مياشت کښې يې دننه لوی ښار وروسته تر يونيم کال معاصرې خلاص کړ په عين زمان کښې روسيانو په شمالي قفقاز کښې هم خپلو حملو ته دوام ورکړ او د نو فوروسک او د تامان بندرونه يې ونيول (بېرلې او دوی ۱۳۲۲) او المانياو د شمالي افریې ګو بان په منطقه کښې عقب نشيني وکړه د بېلې خوا د مسکو په محاذ کښې دروسانو حملې شدت وموند او اسديه مياشت کښې (اوريل) او د ميزان په مياشت کښې (سپتمبر) د المانياو څخه مسترد شوه . دا ګران په محاذ کښې هم روسانو هر يې اېتکار ونيو او داسه په مياشت کښې (وروشاوف ګراد) او (خار ګوف) او (پولتاوا) او په عقرب کښې يې (کيف) ونيو په جنوبي محاذ کښې هم روسيانو خپل فشار زيات کړ چه په هغه اثر کښې د سنبلي او د عقرب په مياشت کښې د (تکوان روګ) بندر او د (سټالينو) او (ملتوپول) ښار د دوی لاس ته راغله په دغه صورت المانياو دهرې خوا څخه د (دنيپر) د سيند وخوا ته تر شا شول د دې آخری موقعيتونه په دې برخه هڅې کومل او (پولتاوا) و چه لمر ي ښار تر ژمي پورې مقاومت ته دوام ورکړ او پولتاوا په مني کښې سقوط وکړ . د دنيپر ښکګ د ژمي په سر شروع شول لمر ي (دنيپر و پشوفسک) ښار وروسته ته نسليم شو او روسانو په دې ډر په د دنيپر د سيند په پورتني حصه کښې تېر شول . په دې وخت کښې دروسانو خپلو غلومبت وموند . په شمالي محاذ کښې دوی د لينينګراد او د مسکو په مېنځ کښې په يرغل پيل وکړ . په هر کړي برخه کښې په سين روسي کښې داخل شول او د (ويپسک) وخوا ته يې پرمخ ټکۀ وکړه د دنيپر په گمانی کښې هم المانياو په استعکاماتو

کېږي رځته واچوله او المانيان د کوبان څخه ووتل (د مني په مينځ کېږي) د جندي په ۱۳ کېږي شوروي
 عسکر د سپين روس په جنوبي برخه کېږي د پولېنډ په ۱۹۳۹ سرحداتو کېږي داخل شوه. او په دلو کېږي
 (جرکاشي) په غرب اود (کري واي روک) په شمال کېږي لس الماني فرقي محاصره ونيول شوي چه
 د دلو تر نيمايي پورې محاصره وه او وروسته يوې برني لمان له محاصري څخه خلاص کړ او باقي کېږي
 تلف شول او بس له خور ورو شو د دنېر په پېچم کېږي د المان آخري من اکر (کري واي روک) هم
 د روسانو لاس ته ورغی او د ادروس دوروستو جنگونو شروع وکړه چې په فېصله کولو کېږي په آخر کېږي روسانو
 دا پېښه کړاډه جنوب اود سپين روس په شمالي برخه کېږي په فېصله کولو کېږي حمله شروع کړه او دا برخه
 ئې بېخي د المان نيانونو د وړوډه څخه پکښه کړه. د دلو په مياشت کېږي د المان د مقاومت
 هم مر کتو چه (لوگنا) و، روسانو تسليم شواو د دلو په مينځ کېږي داستونيا په خاوره
 کېږي داخل شوه. وروسته تردی د روسيانو کوشش ټول ودي ته متوجه شو چه المانيان مخپلې
 خاورې څخه بېخي وپاسې ددی مقصد د پوره دوی په درې برخو کېږي په تعرضي عمليات
 پيل وکړل چې د شمال معاهده څخه د لټونيا د سرحدو خواته چه د کال په پای کېږي د (پسکوف)
 ونيار ته چه استونيا او د لټونيا (لټونيا) په سرحد کېږي پروت دی ورسېدل، په مرکزي معاهد
 داو کراين په شمال اود سپين روس په جنوب کېږي د دوی په پکښه د پولېنډ په خاوره کېږي او همدارنگه
 د (بوک) د سپينو خواته چه د رومانيا د ۱۹۴۰ سرحدی دوام درلود او د کال په پای (موت) کېږي
 د روس عسکر د بوک څخه تير شوی او د (پسارابيا) او د (يوکويتا) په ولايتو کېږي ننوتل او همدارنگه
 د روسانو نور ولسکرو د جنوبي پولېنډ په لار څخه لمان د (کساربات) ونيروته چه د چکو سلواکی
 د بغوانی سرحداتو سر ته ماس لاری نژدی کړه. په جنوبي معاهد کېږي د کال په آخر ور شو کېږي
 روسانو د المانيانو وروستو مقاومت په جنوبي او کراين اود دنېر په (دلنا) کېږي مات
 کړ او د (نيکولایف) او (خرسون) بندرونه ئې ونيول او د (اودېسی) د بشپړ و خواته ئې چه د المان
 آخري بندر په دی منطقه کېږي دی وړاندی تنگ وکړ (دا بندر هم د ۱۳۲۳ کال د مېل په ۱۵
 سقوط وکړ).

د کال په پای کېږي د المان قوا په روسه کېږي تصرف په دی خو لاندينيو لځيو کېږي پاته دی
 چه هغوی هم د حربي نقشې سر د سم غلېلي منظمې عقب نشینی ته دوام ور کوي. د سپين روس په جبهه کېږي
 د (ويتسک) او د (منسک) په شاوخوا کېږي په جنوبي برخه د (اودېسی) په اطرافو کېږي د کریمیا په
 شبه جزیره کېږي -

د پای خوا ۱۳۲۳ په لمر نيور و شو کېږي د روس قوا د (پروت) د سپينو څخه هم تير شوی او لمان ئې
 د چکو سلواکی ۱۹۳۸ او سرحداتو ته رسولی دی همدارنگه د (اودېسی) نيوار ئې نيولی او د
 (دنيپتر) تر سپينو څخه تير شوی دی او د پای خوا ئې د کریمیا اکثره برخه نيولی او د المانيانو صا کر
 په (پسارابيا) نيولی) کېږي محاصره شوي دي.

په دې صورت سره ویلای شو چه دروس یې جنگ خپلی خاتمی ته نزدې شوی او اوژر به دروس خاورې د المانیانو دلاسه بیخی اووزی او د المان هغه پلان چه خلور کاله دمخه ئې دروس د نیولو اود شوروی حکومت د سقوط ور کولو دپاره جوړ کړی و په قلمی طور سره نا کام شو او اوس المانیان بخیله په خپلو متصرفه او اصلی خاورو کښې دروسانو دهجو م تر ته د پیدلاندی راغلی دی چه په آیند کالی کښې به ئې نتیجې ښکاره شی .

د شرق اقصی مجاذونه :

په شرق اقصی کښې هم حربی مجاذات دېر او مختلف دی چه تردی شو عنوانو لاندی خلاصه کښی: د چین مجاذ - د برما او هند مجاذ - د بحر الکاهل د جنوب غرب مجاذ چه بیا په هر یوه کښې خومجا ذونه شته .

د چین په مجاذ کښې په دی کال کښې کم مهم تعیر ندی پیش شوی - د میزان په میاشت کښې جاپانیانو کوشش وکړ چه د هوئی په ایالت کښې (د چانگتی) ښار اود (چانگشا) بندر چه د چین په جنوبی برخه کښې دی ونیسی او چونگ کننگ و خواته لار پیدا کړی لیکن دا اقدام د چینیانو د شدیدې مقابلې سره مخامخ او په پای کښې نا کام ثابت شو اود چانگتی ښار چه د عقرب په اوللو کښې د جاپانیانو په لاس ور غلی و د عقرب په واسطو کښې بیرته د چینیانو لاس ته ورغی تردی وروسته په چین کښې کم مهم عملیات نه دی اجرا شوی .

د برما او هند په مجاذاتو کښې په ۱۳۲۲ کال خورواړه اخ ووب پیش شو، لمړی انگریزانو د کال په سر (حمل) کښې دارا کان په دره چه د برما په جنوبی برخه کښې پرته ده په حرکت شروع وکړه لیکن هر کله چه د بارانو موسم ورسید او جاپانیانو هم متقابلې حملې وکړې دا عملیات معطل شوه بیا چه د برسات فصل تیر شو خوا کشفی عملیات له دواړو خواؤ څخه اجرا شوه مگر اساسی جنبه ئې نه درلوده خو په عین زمان کښې چه د منی په موسم کښې متحدینو فیصله وکړه چه یوه نوی قوماندانی (د جنوب شرق آسیا) په نامه سره د (لار دلوی مونت بېتن) تر اثر لاندی تشکیل او یوه مهمه اردود (خورلسمی اردو) تر عنوان لاندی د برما په سرحد کښې تشکیل کړی او په ۱۳۲۳ کال کښې د برما په شمالی برخه کښې په تعرضی عملیاتو پیل وکړی او د برما او چین په مینځ کښې رابطه قایم کړی ، دی اقداماتو د جاپان تو جه ودی خواته جلب کړه خصوصاً هغه وخت چه چینی عسکرو د چین جنوبی برخې له خوا او خورلسمی اردو د برما د شمالی حصی له لاری په حرکت پیل وکړ (حوت) په دې وخت کښې جاپانیانو هم په حرکت پیل وکړ د برما په منځنی برخه کښې ئې چه د (جن) د غره په څنګلی درو کښې دد په تعرضی اقداماتو شروع وکړه اود (آسام) په علائو کښې د (مانیپور) د ریاست په خاوره کښې ننوتل . انگریزانو د مخه تر دغو عملیاتو ددې دپاره چه د جاپانیانو توجه و بلې خواته وگرزوی دد لوی په میاشت کښې ئې د برما

په جنوب کېږي د اراکان په جبهه کېږي هم ځینې شدید عملیات وکړه او (بوتی دانگک) یې ونیو چه هله جاپانیانو په شدت سره مقابله کړی اود انگریزانو یوه فرقه یې د (ناچداک) په دره کېږي محاصره کړی وه لیکن انگریزانو خپل عسکر پرتو ته وکښ او بیرته خپل اصلی موقعیتونه وگوزیدل (داو) لیکن دی پورتنیو عملیاتو چه د حوت آشرو ودر شو کېږي یې جریان پیدا کړ د انگریزانو توجه خورا په شدت سره جلب کړه خصوصاً پس له هغه څخه چه جاپانیان د (ایپال) په میدان کېږي کښه شوی دی او اوس یې د آسام اود بشکال او سپی لار چه د چین د مرستې دپاره یو ښکته لاره ده پرخطر لاندی نیولی ده. بیا هم انگریزان فکر کوی چه دا عملیات د جاپان دخوا یو اساسی حمله پر هند باندی نه بلل کېږي بلکه دا عملیات صرف ددی چه ددی په دې حمله د جاپان چه د جاپان سره د رابطې قائمولو دپاره دی ، باطل کړی . نو لکه انگریزانو هم په دې زمان کېږي خپل مارش ته دبرما وشمالی خواته دوام ور کړی او چیني عساکرو ته چه ددی په خلاف روان دی؟ سره نزدی کېږي حتی خواته لگي پاراشوتی عسکر یې هم په دې منطقه کېږي دبرما په خاوره کېږي کښته کړی دی چه تر ترزره دواړو قواؤ په مینځ کېږي رابطه قائم کړی .

لکه چه نظامی ممبرین والی جاپان په دی وخت کېږي چه په بحر الکاھل کېږي د امریکایانو په مقابل کېږي په شدیدو جگړو بوخت دی اود بلې خوا د المان وضعیت هم په اړو یا کېږي خراب معلومېږي ، اراده تلری چه پر هند باندی هغه يرغل وکړی چه د ۱۳۲۱ په سر کېږي یې تصور کیده او هغه وخت انگریزانو بیخي تیاری هم نه در اوده مگر اوس انگریزانو امریکایانو خورا ډېره قوه هند ته را وستلې ده (دافوډ یو ملیون کسه نفین کېږي) اود بارانو موسم هم نزدی کېږي . نو ددی چه داسی فکر کېږي چه د جاپانیانو مهم او اساسی مقصد دادی چه په دې موقع کېږي چه د عملیاتو وخت دی ، د متحدینو پلان هم پر هم کړی اودوی ته موقع ورنکړی چه د جاپان سره ارتباط قائم کړی .

د بحر الکاھل مینادونه :

هغه تعرضی عملیات چه امریکایانو او آسټریلیایانو د ۱۳۲۱ په اواسطو کېږي د اسټریلیا د جزایرو په شاوخوا کېږي شروع کړی و په ۱۳۲۲ کال کېږي یې خورا ډېر وسعت پیدا کړی او هغه امرنی مقصد چه امریکایانو درلود چه باید آسټریلیا د خطر وژغورل شی په دی کال کېږي تکمیل شو. د هغو عملیاتو په شهن کېږي چه د تېر کال په مینځ کېږي د سلیمان په جزایرو کېږي شروع شوی و ، د سلیمان جزائر بیخي د جاپان لاسه وواته همدارنگه په برطانوی نیو گینی کېږي جاپانیان عقب نشینی ته مجبور شول (دوندا) د اسد په میاشت (لی) د سنبله په میاشت او (فنش هافن) د میزان په میاشت کېږي ددی د لاسه وواته - او اوس په نیو گینی کېږي صرف (مدانگک) پاته دی چه د متحدینو قواؤ پر هغه هم په برنال پیل کړی دی. (دی هم ښار و د تور

په اولو کيښې ستړي وکړ) همدغه رنگه د عقرب په مياشت کيښې امريکايي قواوې د (نيو برتن) په جزيره باندې چه د جاپانيانو يو مهم مرکز و حمله وکړه او په عين زمان کيښې د امريکا الوتکو پر (رابال) چه ددې جزيرې مهم بندر او د جاپانيانو عمده هوايي مرکز دى ، شديده بمباري وکړه چه د کمال تر آخر پورې دغو بمباريو دوام وکړ اولکه چه متحدين وائې اوس جاپانيان د (رابال) څخه د فضائي مرکز په حيث کارشواى اخستلای .

د کمال په آخرې برخه کيښې امريکايانو خپل تعرضي فعاليت لاريات کړې او د جاپان پر نورو متصرفه جزاړو کيښې ئې هم په حمله پيل کړې دى - مثلا د دلو په مياشت کيښې امريکايي قواوې د (کيرين) او د (کلبيرت) په جزاړو او همدارنگه د (مارشال) په جزاړو چه د جاپان په حقيقي متصرفاتو کيښې دى کيښته شول او د حوت په مياشت کيښې ئې د (ادميرالتي) په جزاړو باندې هم يرغل وکړ همدارنگه هوايي حملات د (کيارولين) د جزاړو په مقابل کيښې مخصوصاً د (تروک) د هغې جزيرې د مهم بحري او فضائي مرکز پر ضد شروع شوه چه دنوې کمال تر اوله پورې ئې دوام درلود امريکايان غواړي چه ددې بمباريو په اثر د هغو جزاړو مقاومت مات کړي او وروسته تر هغه چه هوايي ميدانونه او بحري مرکزونه ئې خراب شوه خپل عسکرې له زحمته او تلفاتو څخه هلته کيښته کړي - دانوې اقدامات ښکاره کوي چه اوس امريکايان د تدافعي عملياتو څخه فارغ شوي او غواړي چه خپل تعرضي اقدامات د جاپان تر خارجي حصار پورې پرمخ يوسي او د جاپان پر اصلي استحکاماتو باندې په حمله پيل وکړي .

د بېلې خوا داهم معلوميزې چه امريکايان غواړي چه ژر تر ژره لځان داسې لځايوته ورسوي چه د هغو لځايو څخه پر جاپان باندې هوايي حمله ممکنه وي نو لکه جاپانيانو دخپلو مهمو ښارو په تخليه شروع کړې ده نظامي مبصرين ښکر کوي چه د امريکا قواوې به د بحر الکاهل په جنوب غربي حوزه کيښې خوراژر دېراستحکام پيدا کړي او په زيات قوت او شدت سره به پر جاپان نيولو جزاړو باندې يرغل شروع کړي او په ۱۳۲۳ کيښې د يوې خوا پر فلپاڼ باندې په حمله پيل وکړي او د بېلې خوا به د جاپان هغه مواصلات چه د شرق الهند سره ئې لري بيخي قطع کړي په عين زمان کيښې داهم بايد هيره نشي چه د ۱۳۲۲ په اول کيښې امريکايانو جاپانيان د (الوشن) د جزاړو څخه چه د لاسکا (شمالې امريکا) په غرب کيښې پرانته دى او په ۱۳۲۱ کيښې جاپانيانو نيولوي اخراج کړي دى داحمه دنور په مياشت کيښې شروع او په اسد کيښې ختم شوه او جاپانيانو پس له شديدي مدافعي څخه هغه جزاړ بيخي پريښوده امکان لري چه امريکايان ددې جزاړو څخه هم سعی وکړي چه پر جاپان فضائي حمله شروع کړي .

همدارنگه د امريکا بحري قواوې په بحر الکاهل کيښې په دې کمال کيښې خورا ښکوالې ښکاره کړي او جاپاني بحريه ئې مجبور کړې ده چه د جاپان په اصلي اوبو کيښې عقب نشيني وکړي

دمجور ددولتو په واقعاتو پوری مربوط

مارشال رومل دالمان دقواو قوماندان
دفرانسی په محاذ کې

فیلد مارشال رونشتت دالمان دقواو عمومی
قوماندان داروپا دغرب په محاذ کې

کونت چیانو دایطالیایغوانی وزیر خارجه
چه د فاشیست دجمهوری حکومت
له خوا دملی خیانت په جرم اعدام شو

مارشال کسلرینک دالمان دقواو
قوماندان دایطالیایه محاذ کې

د ایطالیا په واقعاتو پوری مربوط

شہزادہ امیر تو د ایطالیا د سلطنت
نوی قائم مقام

دریم ویکتور ایمانویل د ایطالیا پادشاه
چه سلطنت ئی خپل لوی امیر تو ته
پر بنود

مارشال بادولیو د ایطالیا «مستغفی»
صدراعظم چه د موسولینی د سقوط
وروسته کابینه تشکیل او د متحدینو
سره صلح و کړه

بینی تو موسولینی د ایطالیا پخو انی
صدراعظم او د فاشیست د هوقتی جمهوري
حکومت رئیس

د بلقان په واقعاتو پورې مربوط

ادميرال هورتی د مجارستان نایب السلطنه
چه د المان د دوستی په سیاست
تقسیم پاته شو

دوهم جارج دیونان شاه چه اعلان
وکر چه دیونان د آینده حکومت
طرز به دیونان د ملت په خوښه وی

مارشال انتونسکو درومانی رییس -
الوزرا چه پخپل اتحاد کښې
له المان سره مستقیم پاته شو

فیلوف د بلغاریا مستعفی صدراعظم
چه د بی طرفی د سیاست په اثری
کار پرېښود

د جاپان او چین د واقعاتو پورې مربوط

مارشال چيانګ کای شيک دچين نوي رئيس جمهور
او د هغه خانم

جنرال هيو اکی تو جو د جاپان
سدر اعظم چه پدی کال کښې ټی
د جاپان مستملکاتو ته د آسیا په جنوب
شرق کښې مسافرت کړی دی

مامور و شيکی متسو د جاپان نوی
وزیر خارجه

کماز و ټو آؤ کی د جاپان د
«لوی شرفی آسیا» وزیر

د طهران د کيفر انس يوه منظره ، مارشال سټالين ، فرانکن روزولټ ، اوونټن چرچل .

روز ولت د ممتاز خدمت نشان د جنرال دولت به سینه او مېدی د هغې
دستی قوماندان دی چه په تهر کمال کښې یې په تو کپو بمونه غورځولی دی

توماس دیوی دنیو یارک حاکم چه په اوسنیو
انتخاباتو کښې د امریکا در یاست جمهور
د پاره یاد شویدی

بریتی رئیس جمهور او مار شال میجر هیم د فنلیند
د عساکرو اعلی قوماندان

په هندو بحری جنگونو کې چې د (پوکان ویل) په منطقه کې او بیاد (مارشال) په اوبو کې واقع شوه امریکایانو ثابت فتوحات وکړه بیا هم دواړو خواوو ته درانه تلفات ور رسیدلې دي .

اوس سیاسی واقعاتو ته یو نظر اچوو .

بین المللی کنفرانسونه:

په دې حال کې د متحدینو د خواخوږم کنفرانسو په انعقاد کې چې د ډیپلوماسۍ د اړخ په اړه په لار کې خورا ډېر تاثیر لري همدارنگه د مجوز په کامې کې هم جری او سیاسی کنفرانسونه جوړ شوي دي .

د متحدینو کنفرانسونه:

لومړی کنفرانس ۱۳۲۲ په سر کې د ایډن او د اورډیل هل په مینځ کې په واشنگټن کې جوړ شو او د شمالی افریقا د جنګ د خاتمی دپاره پکې مذاکرات وشوه (جول ۱۳۲۲) پس له هغه څخه چې د تونس جنګ فیصله شو او پر ایطالیا یرغل شروع شو چېرېل په لویه واښکتنه ته ولاړ او هلته ښې دروزولت سره وکتل او خورونځی کې هلته تیري کړی روزولت او چېرېل سره فیصله وکړه چې د ایطالیا سره باید بې له بلا شرط تسلیم په نور وشرایطو مصالحه ونه شي (نور جوړا). بیا داسه په میاشت کې چې په سویسی یرغل او بادولو د ایطالیا اختیار په لاسی کې ونیوه او د صلح دپاره کې آمادگی وکړه چېرېل بیا واشنگتن ته ولاړ او هلته د ایطالیا د مصالحی په باره کې او هم دارنگه د آئینده عملیاتو دپاره خبری اتري وشوی او داهم فیصله شوه چې چېرېل اور وړولت د ستالین او چیانګ کانګ شیک سره هم وینی او د جنګ د ختمولو او بیا د صلح د زماني په شاوخوا کې مذاکری وکړی دوا شنگتن تر کنفرانسو وروسته چېرېل اور وړولت کاناداه ته ولاړ او هلته بیا د (کیوبک) په کنفرانسو کې په دې مسائلو باندی دوباره غور وشو (اسد) .

د دغو کنفرانسو په سلسله کې ژر فیصله شو چې د متحدینو د زمامدارانو مقدماتی کنفرانس په مسکو کې جوړ شی او دا کنفرانس چې د انګلستان او د امریکا خارجه وزیران په پکې شامل وی د هغه بل کنفرانس چې د چېرېل اور وړولت او ستالین په مینځ تشکیل کېدو نکی دی زمینه آماده کړی دا کنفرانس د میزان په آخر کې په مسکو کې تشکیل شو او په هغه کې د مولوتوف او د ستالین په حضور د اروپا د آئینده تشکیلاتو په باره کې مذاکره وشو او د انګلستان خارجه وزیر هغه وخت چې د مسکو څخه انګلستان ته مراجعت کاوه په قاهره کې کې د تر کې خارجه وزیر سره هم ملاقات او مقدماتی مذاکرات وکړه پس له هغه څخه چې ایټان لندن ته او کورډیل هل امریکاه مراجعت وکړ قاهره او د طهران د کنفرانسو د جوړولو دپاره فیصله وشوه او ژر چېرېل اور وړولت د خپلو پاتېغزو څخه رمی شول او په قاهره کې کې

د جياننگ کډای شیک سره چه هغه هم دهند به لار قاهری ته راغلی و وکتل او د شرق اوسنی د جنگک به باره کښې اې دهنه سره مفا همه و کړه وروسته له هغه چې چل او روزولت طهران ته راغلل حالانکه جياننگ کډای شیک خپل مملکت ته مراجعت و کړ په طهران ان کښې سنا لین هم سره له موافق او امارشال ورو شیلوف راغلی دلته دد رو ورځو کنفرانسونه منعقد شوه او مهم تصمیمات د جنگک د پیرفت دپاره او همدارنگه د سلج د مسائلو په باره کښې و نیول شوه (فوس) پس له هغه څخه روزولت او چرچل بیرته قاهری ته راغلل اولته ای د عصمت اینونو د تر کښې رئیس جمهور سره وکتل او د تر کښې او د متحدینو د زیاتې مرستی په شاوخوا کښې ئی بحث و کړ دا خو کنفرانسونه چه مو شرح و و کړه هغه سیاسی او حربی کنفرانسونه چه د جنگک د پرمخ تګ په باره کښې د متحدینو دوا کوالانو په مینځ کښې منعقد شوی و ایکن سر بیر له هغو کښې نور کنفرانسونه هم د متحدینو تر اتر لاندی قایم شوی دی چه لمانته خصوصی مقصد او غرض ئی درلود مثلا غذائی کنفرانس چه د (هات سرنک) په منطقه کښې (په امریکای شمالی) په جوزا کښې منعقد شو او په هغه کښې د متحدینو ۴۴ مملکتو نو شرکت کړی او د جنگک دخاتمی په وخت کښې ئی داغذیو د تسبیولو په باره کښې مذا کړی او فیصلی و کړی یا هغه کنفرانس چه د جنگک د مصیبت رسیدونکو دخلقود امداد دپاره پکښې خبری اتری و شوی او په دی کمال د عقرب په میاشت کښې په واشنگتن کښې منعقد شوی و یا هغه کنفرانس چه د مدیرانی د حوزی خصوصاً د ایطالیا د اداری او اقتصادی مسائلو د مشوری دپاره په الجزیره کښې جوړ شو (جدی) یا هغه زراعتی کنفرانس چه د متحدینو د دولتو او د شرق وسطی د ځینو مالکو په شمولیت سره په قاهره کښې افتتاح شو (دلو) او داسی نور . . .

محوری کنفرانسونه :

په محوری مالکو کښې هم ځینی مهم کنفرانسونه منعقد شوی دی سر له هغه چه د جاپان او المان تر مینځ مستقیم مواصلات امکان نه لری یا هم د دواړه مملکتو نه دخپلو سیاسی اونظامی نمایندگانو په ذریعه یر سیاسی او حربی مسائلو کښې بحثونه کوی .

د حمل په اخر کښې موسولینی او هتلر د (برینر) په دره کښې سره وکتل او دشمالی افریقا د جنگو په باره کښې ئی مذا کړې و کړی یا د سرطان په پای کښې چه د متحدینو عسکرو پرسلی بانندی یرغل و کړ د دواړو دیکتا تورانو په مینځ کښې په (برینر) کښې ملاقات وشودا ملاقات آخری ملاقات و چه د موسولینی تر عزل دمخه دده او هتلر په مینځ کښې واقع شو داسی معلومیزی چه همدلته د ایطالیادضعف او د المان د کملک تصمیم چه د ایطالیامدافعه پر اوږه واخلی فیصله وشوه بلکه چه وروسته تر هغه چه موسو لینی روم ته وگزیږد دهنه د عزل معامله پېښه شوه .

د بلی خوا د حمل په میاشت کښې هتلر په خپل کامپ کښې داروپائی دولتو زمامداران چه

محور سره ارتباط او اتحاد لری لکه مجارستان ، بلغاریا ، رومانیاه ، سلواکی ، ناروی ، فرانسه او نور... وغوښتل اودری سره نئی ملاقاتونه وکړه چه موضوع یی د متحدینو احتمالی عملیات په اروپا کښی اود روسیې دنوی پشرفت مسائل و. همدارنگه پس له هغه څخه چه وسولینی ستو واکر د هتار اود دغور وپاتی واکوالانو په مینځ کښی نوی خبری اتري وشوی (میزان) د کال په پای کښی بیاداسی کنفرانسونه د هتار په خصوصی مقر کښی جوړ شو چه په هغه کښی د جاپان لوی سفیر هم شامل و د بلی خوا په شرق اقصی کښی جاپان هم دخپلو متحدینو اود دوستانو سره کنفرانسونه قائم کړه چه تر گردومهم کنفرانس هغه کنفرانس و چه د توژو د جاپان د سردار اعظم د دوری په وخت کښی په هند چین ، سیام (تایلیند) برما ، فلپان او نازکننگک جوړ شوی و اوبیا وروسته له هغه سفر څخه ددی ممالکو واکوالان هم جاپان ته جلا جلا سفرونه کړی او د جاپانی مامورینو سره نئی حربی او سیاسی او اقتصادی کنفرانسونه فایم کړی دی توژو دوهمه پلاهم د سلطان په میاشت کښی د جنوب بحر الکاهل د دوری د پاره رسماً د تو کپو څخه حرکت وکړ او دایلا هم مهم کنفرانسونه د دغور پورتینو ممالکو په خاورو کښی جوړ شوه اوددی سفر په پای کښی و چه د فلپان آزادی د تو کپو څخه اعلان شوه (میزان) .

د مهمو ممالکو داخلی اوضاع :

اوس به دغو ملکونو مهم وافعات چه د دنیا په جنکک اویه بین المللی اوضاعو مستقیم او غیر مستقیم اثر لری بیان کو :

انگلستان :

دا مملکت په دی کال کښی خورا ډېر کوشش کړی دی چه په اروپا کښی تعرضی وضعیت پیدا کړی اود اروپا جنکک ته ژر تر ژره خاتمه ور کړی ددی د پاره دانگلستان کارخانې او وگړی ډېر فعالیت کړی او خورا زیاته اسلحه نئی جوړه کړی ده همدارنگه نئی ډېر عسکر دخپلو مستملکاتو اود امریکا څخه انگلستان ته راوستلی دی او غواړی چه دوهم معاذ ژر تشکیل کړی دانگلستان اود امریکاروا بط خورا صمیمانه معلومینزی اویه ټولو مسائلو کښی یو دبله سره مشوره اودامشوری په اثر اقدام کوی دانگلستان د داخلی وضعیت په اثر هغو فتوحاتو چه په دی کال کښی د متحدینو په نصیب شوی دی خو را ترقی کړی ده که څه هم د ملت اعتماد پر خپلو واکوالانو زیات شوی دی . بیا هم ځینی سیاسی او اجتماعی مشکلات هم دانگلستان د حکومت په مقابل کښی پیداشوی دی لکه دیولیند اود روسیې نزاع او ددوگول او دژیرو مخالفت ، دلبنان سیاسی بحران ، د فلسطین د یهودو اود اعرابو مسائل او داسی نور... د بلی خوادسکرو د کانو د کارگرانو اعتصابونه... چه هر یوه دانگلستان د حکومت افکار پریشان کړی دی تر گردومهم دیولیند اوروس نزاع ده چه انگلستان غواړی دا دواړه مملکتونه سره موافقه ولری اولکه چه د چکوسلواکی اود روس په مینځ کښی دا اتحاد قرار داد د ۲۰ کالو د پاره منعقد شوی دی (فوس)

دیوایند اوس په مینځ کښې هم د جگړې د ختمیدو دغه داسې موافقه حاصله شې لیکن تر اوسه پورې پدی متصد کښې کامیاب شوی نه دی - د بلې خوا د آزادې فرانسې د کښې په مینځ کښې چه پرو سبز کال موافقه شوی و داود کول او ژر ورسره موافق شوی و چه په نوبت سره د کمیټې ریاست و کړی بیا هم د کال په پای کښې ددوی په مینځ کښې مخالفت پیدا شو اولاً تر اوسه پورې دوام لری او ممکن دی چه ژر وروپښې د کمیټې څخه استعفی و کړی . د سکرودانو د کار کولو اغتصابات ددی دپاره دی چه ددوی زیات معاش غواړی او د جدې په میاشت کښې د شور و خور دپاره تقریباً ۹۰ زره کسود کاره لاس اخستی و - اوس حکومت د غیر مستقیمې لاری څخه اقدامات کوی چه دا اعتصابات چه د جگړې پر مساعیو باندي بد اثر لری بشدی - دمیزان په میاشت کښې انګلستان د پرتګال څخه دیو قرار داد په قرار داد امتیاز حاصل کړ چه د چسک تر آخره پوری انګریزی پری د پرتګال د (آزور) د جزیرو څخه استفاده و کړی . او د قرار داد د متحدینو په هغه مساعیو باندي چه د جرمنی او بتلانو پر ضد نی کوی خور اینه تاثیر کوی . همدارنگه انګلستان ددلو په میاشت کښې اسپانیې ته اخطار ورکړ چه څه به هم کاری دالمان سره قطع کړی او د مطاق بیطرفی وضعیت اختیار کړی او د ایطالیانه جهازونه چه په اسپانیا کښې پټ دی بیرته د بادلیو حکومت ته ورکړی او خپل رضا ااران د شرقی معاذه څخه وغواړی او داسیا نیا کارخانې دالمان دپاره نور حربی لوازم جوړونه کړی - دا آخری خوا هاشمی د پرتګال څخه او دنورو بیطرفو مملکتو څخه هم لږی دی .

پدی کال کښې د انګلستان حکومت هغه د میانجی کړی غیر رسمی عرضه چه د اسپانیا د حکومت په ذریعه د حمل او د ثور په میاشتو کښې وشو رد کړ . همدارنگه هغه غوښتنی چه د پاپ په ذریعه دپاره ددی چه ورو غیر نظامی بیارو بلل شی پښ شو - د امریکایه موافقت سره ئې رد کړ او وایی ویل چه تر څو چه بیطرف هیئت د اثابته نه کړی چه دروم څخه حربی استفاده نه کښی ، متحدین حاضر نه دی چه ورو غیر نظامی ویزنی د کال په پای کښې انګلستان دا کوشش هم و کړ چه (آزاد آیر) خپلی سیاسی روابط د موریا نو سره وشلوی لکه د انګلیس په عقیده د هغو مملکتو د نمایند کانو او سیدل په آیر کښې د متحدینو د هغو قواو دپاره چه په شمالی آیر لیند او حتی د انګلستان په خاوره کښې دی خطر لری . او دا اقدام د امریکایه ذریعه وشو (حوت) لیکن د آیر حکومت قبوله نکره - دلبنان په مسئله کښې حد دلبنانی مامورینو او فرانسوی واکرانو د مخالفت په اثر د عقرب په میاشت کښې پښ شو او فرانسوی مامورینو لبنانی رئیس جمهور او صدر اعظم او نور وزیران بندیان کړه انګلستان د امریکایه موافقت سره دلبنانیو طرفداري و کړه او د فرانسې د نجات کمیتی باندي ئې فشار راوړ چه هغوی سره بیا موافقت و کړی - همدارنگه انګلستان دا عرا بود اتحاد تحریک ته چه د مصر او د عراق په سر کردګی سره په دی حال کښې جاری شوی و په ښه سترگو و ښانه لیکن دمستقیم اقدام ئې په دی باره کښې تر اوسه پورې نه دی کړی . د بلقان دنو و تشکیلاتو دپاره هم انګلستان داسې نظر په لری چه پس له جگړې

څخه همو مملکتونه اختیار ورکړی چې خپل طرز حکومت وټا کي نو لکه اوس انګلستان دیونان او دیوګوسلاویا پاجاته لکه یو پاره رسمیت نه کوری - اودوی چه په قاهره کېږي اقامت لری هم اعلان کړی دی چه صلاح څخه وروسته دغه ملتونه هر راز حکومت چه خوښ کړی اختیار لری - لیکن انګریزان نه نواری چه دغه تفرات اوس دستې اجرائشی اود جنګ په مساعیو کېږي بد اثر و اچوی دا پالیاد آینه رژیم پاره هم انګلستان همغسې نظر بهاری. پدی کال کېږي په انګلستان کېږي خوراهم اجتماعی پلانونه جوړ شوی دی چه دغه دروید باید د جګړی وروسته دټولو خلکو دپاره دصحت ، خوراک ، اور ، دتعلیم بیه تامین شی .

امریکا :

په دی کال کېږي د متحده ممالکو وضعیت د جګړی د پرمخ بیولو په لاره کېږي خورا تشکک والی موندلی او دحربی لوازمو د جوړولو په باره کېږي ئی زیات تر زیاته توجه کړی ده . دپلی خوا د امریکایانو ټوله توجه دی ته وه چه دجنګ نه وروسته باید یو اساسی نظام په دنیا کېږي قایم شی چه دجنګولاره داوړدی مدی دپاره بنده کړی . په عین زمان کېږي چه امریکا او انګلیس داروپا دجنګ په شا وخوا کېږي په متحده اقداماتو بوخت و بیا هم امریکایان د جاپان ماتنی ته زیات نگران واوددی غرض دپاره د امریکا دحربی توجه مهمه برخدی خواته معطوفه وه - دبین المللی او ضاعو په باره کېږي او دجنګ دپرمخ تشکک په نسبت امریکاهره زمینه کېږي د انګلستان په همکاری اقدامات کړی منکر بیانی هم دخپل اقتصادی - او ته دپلی نفوذ دپاره مخصوصاً په نژدی شرق کېږي جلا اقدامات کړی دی چه د هنی جملی څخه یو اقدام هغه قرارداد دی چه سعودی عربی سره دغه مملکت د نفتو داستخراج دپاره شوی دی او بل اقدام ئی د (پترکهرلی) خپل خصوصی نماینده لېژن دی شرقی ممالکو ته چه په هغه جمله کېږي چین ، افغانستان ، ایران ، عراق ، سوریه ، مصر ، ترکیه او نور هم شامل دی . په دی کال کېږي داعتسابو دجلو کړی په مقصد کېږي په امریکا کېږي یو قانون تصویب شوه حکومت ته ډېر اختیارات ورکوی . د کال په پای کېږي دقرض او اچاری قانون چه ددرو کالو دپاره ئی اعتبار درلود وپای ته ورسیده لیکن بیا دپوه کال دپاره تمديدشو لکه چه د امریکا اخبارونو لیکلی دی ، روسانو غوښته چه دا قانون دخلورو کالو دپاره تمديد شی لیکن امریکا دشرط پېښ کړی دی چه لمری به روس دجاپان سره په جنګ پیل کوی بیا په امریکا دا قانون دخلورو کالو دپاره تمديد کوی . بیا هم پدی حال کېږي دروس اود امریکا روابط خورا ښه اود روزولت او کوردیل هل ملاقاتونه دستالین سره صمیمانه و - په دی کال کېږي د امریکا حربي بودجه لس ملیاردالر و ته رسیدای وه چه په هغه کېږي دطیاری اود بیرو دجوړولو دپاره خورا مهم اعتبارات شامل وه - د کال په پای کېږي دا امریکا په مجلس سنا کېږي یو یش نهاد وړاندی شوی و چه دغه دقراره باید امریکا دتصویب کړی وای چه فلسطین دیهودانو اصلی وطن وپېژندلی شی - پدی نسبت عربی ممالکو اود دنیانورومسلمانان دا احتجاج

څو نه پورته کړل - لیکن تر اوسه پوری ئی نتیجه معلومه شوی نه ده اونه هغه پېشنه د یو عملی شکل موندلی دی - دکال په آخر کښې دنووا انتخاباتو زمزمه پیداشود - لیکه چه تر اوسه پوری معلومه شوی ده ، ډېر امکان لری چه روزولت بیا هم دڅلورم وار دپاره په ریاست انتخاب شوی دکال په آخر وړځو کښې فیصله شوه چه دامریکا د خارج چه چارو د وزارت نوی معین (ستی تینیس) چه غومده دمغه (سنر ویلز) په عوض مقرر شوی دی انگلستان ته ولاړشی او دجرجل اوایدن اونورو انگلیسی واکوالانو سره مذاکره وکړی فکر کښی چه داسری به داروپا دآینده تشکیلاتو دپاره بخان سره که نقشه انگلستان ته یوسی منگر بیا هم اعلان شوی دی چه په دی ملاقاتو کښې کم نوی قرارداد د دواړو مملکتو په مینځ کښې نه لاس لیک کښی بلکه دهغه سفر صرف یومشورتنی جنبه لری .

شوروی اتحاد د :

شورویانو په دی کال کښې دخپل مقصد دحاصلولو په لاره کښې خورا لوی لوی قدمونه اخیستی دی . لیکه چه دکال په پای کښې معلومېزی په نوی کال کښې به نه یوازی دروسیه خاوره بیخی دالمانیانو دلاسه خلاصه شی بلکه دروس عسکر به داروپا مهمه برخم هم دالمانیانو دلاسه واخلي ، دروس حربی پلان په ۱۳۲۲ کال کښې کاملاً تعرضی ؤ او همدارنگه دهغه حربی اوصفتی مساعی په خورا لویه پیمانته په پیشرفت کښې و . دجدی په میاشت کښې لهری-پلاروسی عسکر په خپلواصلی خاورو کښې تېر شوه دپولیند ۱۹۳۹ سرحد وکښې ننوتل اوڅورځی وروسته داستونیا خاوره کښې (داو) اود کال په پای کښې درومانیا ۱۹۴۰ سرحدو کښې داخل شول . دکال په آخر کښې المان صرف دسپین روس په یوه برخه اود کریمیا په شبه جزیره کښې پاته و ، حالانکه دروس پیشقدم عسکر درومانیا مجارستان اوچکوسلواکی خاوروته رسیدلی و .

ددروسیې نوو پیشرفتونو تخنیتی سیاسی مسائل مینځ ته واچول چه دانگلستان په واقعاتو کښې ورته اشاره وشوه - اودغه مسائل دادی چه آیاروس داروپا دهمسرحدو مملکتو په باره کښې څه فکر او اراده لری . آیا پس له هغه څخه چه دوی دالمانیانو دلاسه نجات ورکوی ، ددغو مملکتو خاوره دخپل مملکت ضمیمه کوی ؟ او په سیاسی رژیم کښې ئی تئیر راولی که په ؟ داسوالونه ؤ چه ددی کال په دوهمه برخه کښې ئی دانگریز او امریکا ټوله توجه بخان ته جلب کړی وه اگر که دمسکو اودطهران په کنفرانسو کښې په دی باره کښې عمومی مذاکره شوی وه بیا هم وروسته تر هغه چه روسی عسکر په پولیند او استونیا اورومانیا کښې داخل شول ، دی سوالو بیا جدیت پیدا کړ . تر گردومه په مسئله دروس او پولیند روابط دی . لیکه چه د۱۳۲۲ په شروع کښې دپولیند اودروسیې روا بط خراب بلکه بیخی سره شلېدی ؤ - علت ئی دا ؤ

چه د حمل په میاشت کېږي د المانیانو دخوا یو خپر خپور شوی وچه د (کاتین) د خلکېل په شا
 وخوا کېږي چه د (سوانسک) سره نژدی پروت دی ، داسو زرو پولیندی صاحب منصبانو
 نشونه پیدا شوی دی چه دوی درو سېي د عسکرو دخوا وژلی شوی - د پولیند حکومت
 چه په لندن کېږي دی ، ددی خبر دنشر په اتر بین المللی صلیب احمر ته مراجعه و کړه او ددوی
 خغه ښې غوښتنه و کړه چه هیئت مقرر کړی چه هغه خای ته ولاړشی او نشونه و کوری . دروس
 حکومت ددی اقدام په اثر کېږي خوا بدی شو او پولیند ته ښې وویل چه ایسی باید د غلیم
 پرو پاگنده اهمیت ورنکړی - هر کله چه پولیند حکومت د اتر په وینه منله نو دروس حکومت
 دنور په میاشت کېږي د پولیند سره روابط قطع کړه - دانگریز او دامریکا حکومتونو کوښښ وکړ
 چه د اتر اغ فیصله شی منگر رو سان راضی نه شوه چه بېرته هغه حکومت رسمی وپېژنی
 بیا چه دروس فوئونه د پولیند په خاورو کېږي ننوتل (جدي) د پولیند حکومت روسانو ته مراجعه
 و کړه چه باید د پولیند په تمامیت اعتراف و کړی - دروس حکومت بیا هم دغه حکومت دپېژندلو
 خغه انکار وکړ لیکن و ښی ویل چه مونږ موافقت لرو چه وروسته ترجگړی دسر حد و مسئله
 فیصله شی او هغه وخت هم زمونږ او د پولیند سر حد په هغه خای کېږي وی چه په ۱۹۱۹
 کېږي د جامعه ملل دخواد لارد (کرزن) په ذریعه یوسر حدی خط جوړ شوی او هغه خط تقریباً په هغه خای
 کېږي راځی چه په (۱۹۳۹) کېږي د پولیند د تقسیماتو په وخت کېږي دروس په حق راغلی و - دی اعلامیې
 دانگلیس او دامریکا ضمنی موافقت هم حاصل کړی و بیا هم امریکا د میانجی کړی - پیشنهاد روسانو ته
 و کړ بیا دروس حکومت و نه مانه (دجدي په اواخر و کېږي) منگر د بلی خوا هغه وخت چه روسی
 عساکر په روما نیا کېږي داخل شوه (حوت) دروس حکومت اعلان و کړ چه روسیه دا اراده نه لری چه
 بی له (سارا بیا) اوشمالی (بو کووینا) خغه چه په ۱۹۴۰ کېږي روسیې ته سپارل شوی و دروما نیا
 نوره خاوره ونیسی . همدارنگه هغه وخت چه د فنلیند حکومت د لوی په پای کېږي دروسې سره د صلح
 دمذاکراتو دپاره آمادگی و کړه روسیه دهغه مملکت سره د صلح کولو دپاره حاضره شو او دا
 شرطونه لری ورته پیش کړه : دروس او فنلیند سر حد هغه سر حد دی چه په ۱۹۴۰ کال کېږي فیصله
 شوی و المانی عساکر باید په فنلیند کېږي خلع سلاح او نظر بند شی - فنلیندی هغه تاوان چنگک چه
 په آینه مذاکراتو کېږي فیصله کینزی قبول کړی بالمقابل روسیه د فنلیند په استقلال او تمامیت
 اعتراف کوی او د فنلیند په داخلی چارو کېږي مداخله نکوی او ترخو چه د فنلیند حکومت د المان
 د عسکرو په باب کېږي دروسیانو نه امادونه غواړی ، دروس عسکر د فنلیند پر خاوره کېږي نه داخلی کړی .
 هر کله چه دا شرایط دانگریز او دامریکا د خلقو په نظر کېږي هم منصفانه و بیا د فنلیند حکومت تراوسه
 پوری ورسره موافقه نه ده ښکاره کړی او گمان نه کینزی چه په دی نژدی اوقاتو کېږي بهدوی که
 موافقه و کړی . لیکن د بالتیک د ممالکو په باره کېږي اگر که تراوسه پوری کم رسمی خبر نه دی پیش شوی

مکر عملاً داسې معلومېږي چې روس پر هغه الحاق باندې چې په ۱۹۴۰ کېې اجراء شوی و ټینګ دی او هغه مملکتونه په خپلو جماهيرو کېې حسابوي او انګلیس او امریکه هم په دې کېې څه اعتراض نلري. اوس راغلو دروسېې داخلی واقعاتو ته تر ګرد و مهمه واقعه د لسترن دین المللی تشکیلاتو لغوه کېدل و چې د جوړا په اول کېې فیصله شوه. په دې ذریعه هغه مرسه چې بالشویکي پروپاګندای په خارجی ممالکو کېې کاوه منحل او هغه خوف چې د روس د مداخلې په نسبت په نورو ملتو کېې ونظر ارفع شو.

په مهمه واقعه په یرو سبه کېې هغه فیصله ده چې د ۱۹۴۴ په شروع کېې د شوروی د حکومت د خوا وشوه او د هغې په قرار د شوروی دیمپو ریټو هر یو ګولای شی چې لمانته نسکر واری او سیاسي مناسبات د خپلو همسایه اونور و خارجی مملکتو سره قایم کړی. په دې اقدام سیاسي هدف هر څه چې وی ظاهر اذخا و جماهير و داخلی استقلال دور او او مفهوم واری. دې خوا شوروی حکومت په دې کال کېې د چکوساوا کی دیمپورې سره د شاو کالو دپاره یو دوستی او اتحاد قرار داد امضاء کړی دی (فوس) او په هغه کېې ئی د اهم ویلی دی چې نور اروپائی مملکتونه عملاً (هالیند) هم ګولای شی چې په دې قرار داد کېې شامل شی. همدا رنگه شوروی حکومت د اروپا د نورو مملکتو سره هم خپل رواج بازيات لري دی مثلاً د فرانس د نجات کمیته او د بادولېو حکومت ئې په ایټالیا کېې پېژندلی دی (عقرب - دلو) او خپل نمایندګان ئې د هغو حکومتونو لري و ته استولی دی چې دې آخری اقدام د انګریز او امریکا تصدیق نه دی حاصل کړی لکه چې دوی تر اوسه پورې د دواړو تشکیلات درسمې حکومتو په حیث نه دی پېژندلی. بیا له مقابل د انګلیس او امریکا حکومتونو دروسې سره د موافقه لري ده چې هغه مملکت د مدیترانې د مشورتي کمیټې او د ایټالیا نګراني کمیټې ته خپل نمایندګان ونا کي چې د هغه په اثر روسیانو (ویشنسکی) د خپل خارجی دمسار معاون د نمایندګی په حیث شمالي افریقا ته لېږلای دی همدارنگه دروس حکومت د یو کوسلاویا د ملی قواؤ سره چې د مارشال ټیټو تر اثر لاندې د قوس راهیسي د یو کوسلاویا د انقلابی خلقو قیادت کوی خپل رواج قایم کړی دی او غواړی چې په ټولو اروپائی مساندو کېې شامل وی د کال په آخر کېې دا خبر خپور شو چې متحدین غواړی چې د ایټالیا د بېر یو یوه برخه روس ته ور کړی مګر بس له هغه څخه چې روس د بادولېو حکومت په رسمیت وپېژانده دا خبره خاموش شو غوموده دا آواز هم وه چې روسانو غوښتی دی چې دوی ته کم بندریه مدیترانه کېې ور کړشی مګر تر اوسه پورې ئې حقیقت نه دی موندل بیا هم دروسانو دلچسپی په مدیترانه کېې روځ په روځ زیاتېږي دروس اود جاپان رواج و په دې کال کېې تقریباً یو معمولی شکل درلود او هیڅ داسې یوه واقعه چې د هغو په رواج و بطو کېې کم تغییر پېښ کړی نه دی ښکاره شوی د کال په آخر کېې (حوت) هغه قرار داد چې دروس اود جاپان په مینځ کېې د (سغالین) د معادونو په باره کېې وجود درلود و پای ته

ورسید او چایانانو موافقت و کړ چه آئیده به روس پغیله دهغی جزیری به روسی برخه کیتی به نفت او نور موادو کار و اچوی او ماه کبری به هم دهغی جزیری په اوبو کیتی روسیان پخپله و لری دروس او د چین روایط هم عادی و۔ اگر له ستان موافقت و نه لږ چه د چیا نکت کای شیک سره ملاقات و کړی بیا هم د چین او دروس په روایطو کیتی د حال تریا به پوری کم نوی تغیر پیدا شوی به و تر هغه پوری چه د حوت په آخر کیتی د خارجی مفواستان به باره کیتی ددوی په مینځ کیتی یو معتصر تصادم پیش شو د تصادم داسی و چه چینی قوا و نا خایه په خارجی مفواستان چه یو کمونستی مسلح جمهوریت بلل لری د خپل وړیانی قو و په تعقیب سره تجاوز و کړ او روسانو اختصار و لری چه به چیری د چینی قوا و لری د مفواستان له خاوری و نه اوزی نو به دروس مسلح قوا ددوی د خارج کولو د باره اقدام و کړی مگر د اراغه ژر فیصله شوه او تر اوسه پوری ئی خه نوی عواقب پیدا کړی نه دی .

په دی کال کیتی ستالین په خپلورسمی بیاناتو کیتی خوار د هغه او اهات چه دروس دیلا مسلح کولو په باره کیتی په انگیس او امریکائی یا محوزی مطبوعاتو که نشر شوی و تردید لری او ویلی دی چه به یکلکه روس اراده نه لری به د المانیانو سره یوازنی مسلح و کړی .

المان :-

په دی کال کیتی د المان مملکت د خورا مهمو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی لکه چه دیوی خوا د متحدینو قوا په ایطالیا کیتی کیته شوی او د محوز بودجه هم رکن لکه ایطالیا د جکړی خغه لاس واخذت او د بلی خوادروس لیکرو المانیان به قوا و جبهاتو کیتی تر شا کیدو ته مجبور کړی و سر بر له هغی د بلی خوا د متحدینو د حملی خطر په غربی اروپا کیتی یو اساسی وضعیت پیدا لږ چه هر ه ورځ دا خطر زیاتېزی او نژدی لری بیا هم المان په دی کال کیتی خورا ډېر حربی او سیاسی کوشینونه کړی او نه ئی دی بری ایستی چه تلیم دیوی خوا هم د المان په ننی استحکاماتو کیتی رخنه و اچوی یا د المان سسکرتنه قلمی مانی وړ لری یا د المان دولت ورو ساتو ته که اساسی صدمه ورسېزی لکه چه د انگلستان صدراعظم په خپله ویثا کیتی ویلی دی د المان مات لا تر اوسه پوری هم خبرو فاندانو سره وفاداری او استناداری او د المان حربی قوه هم مضبوطه او خورا ډېره ده .

المانیانو په دی کال کیتی خورا ډېر کوشین لری دی چه دیوی خوا د المان د مملکت او نورو متصرفه مملکتو مادی او معنوی منابع به آخری پیمانته کار و اچوی او د بلی خوا دارو یاد قلمی قوا ی خواوی استحکام او بندی شی ددی مقصد د باره هلتر شنفا دار و یاد و ا کوالا نو سره خوار و کولی او هم دار لکه دارو په غربی او شمالی او جنوبی ساحلو کیتی خورا مضبوط استحکامات جوړ شوی دی چه د کال په آخر کیتی قوا و تکمیل موندلی او ساحلی رقبې دملکی و کړ و خغه تخیه شوی دی د موسو ایستی سقوط او د ایطالیا تسلیم له هغه هم د هلتر د باره خورا لویه صدمه و د بیا

همالمان دې سدمی سره په ډېره حوصله او مدیت مقابله کړې او د هغو د خرابو عوایدو چلو کونکي
 ئې لږې او خړل مو قیعت ئې ژر تر ژره اصلاح او تینک کړې دمو سولینې نجات چهد باداویو دیندی
 ۳ خانې څخه په یو اسرار آمیز طور سره د هتار د پاسو ساتو په ذریعه وشو. یو عجیب شاهکار دی چه
 نه یوازی د هتار رسوخ او پینښ دستې ښکاره کوی بلکه روحمایې هم د محور پر مالکو خورا اویه
 اغیزه کړې ده.

هر کله چه په دی کال کېې د متحدینو بمباری. پر المان او متصرفه مالکو کېې خورا زیات
 شدت کړې و داهم د المان د حکومت د پاره یوه لویه وظیفه وه چه د مصیبت رسیدونکو ملنو د پاره
 نڅایونه پیدا کړې او د لویو ښارو د مدافعی د پاره جدې ترتیبات ونیسی چه په دی صحنې هم د المان
 حکومت خورامهم او موثر ترتیبات نیولی دی چه د دغه زیاتې بمباری په اثر بیا هم که داسی بی
 نظمی چه د حربی مساعیو په لاره کېې سخته پیدا کړې ایدلې شوی نه ده او نه د المان د ملت لیکه د ایطالیایا
 د ملت ناراضی زغ پورته شوی دی.

مخصوصاً هغه کولکوالی چه د ایطالیایا په جگړه کېې د المان د خواپه ژمی کېې ښکاره شو.
 ډېر د تعجب وړ دی. متکرر بیا هم د کال په پای کېې د المانیانو وضعیت په شرقی معاذو د شرقی
 اروپا په مالکو کېې دفعاً خراب شو. د فنلیند د مبالغی خواهشات اگر که د المان پر مو افت سره
 شروع شوی دی بیا هم د المان د ضعف علامه بلل کیږی. همدارنگه په میچا رستان او په رومانیایا کېې
 چه تراوسه پوری د المان رښتنی متحدین شمیرل کیدل هغه د بی اعتمادی. روح چه د حوت په میاشت کېې
 ایدلې شوی و، د ښکاره کوی چه اوس د اروپا هغه مملکتو نه چه د المان سره متحدو، لیکه یخو
 د المان پر فتح باندی اطمینان نه لری او غواړی چه پخانو نه د المان د اتحاده څخه وباسی. نو لکه المان
 هم یو اساسی اویه موقع اقدام وکړ او ددی مملکتو خاوری ئې دخپلو قواؤ په ذریعه کاملاً اشغال
 کړی اویه هغو مملکتو کېې ئې مخالف عناصر د مینځه څخه ورک کړه (حوت ۱۳۲۲) چه لیکه
 ایطالیایا هغه وخت چه روسان ورنژدی کېږی د مبالغی زغ پورته نه کړی. سره له دی تدا بیرو بیا هم
 د المان وضعیت په اروپای شرقی کېې مطمئن نه دی او د روس پیشرفت چه دنوی کال په سر کېې ئې
 د جگړه اسلامو کی تر یخوانو سرحدانو یعنی د بخارستان، رومانیایا، پولیند ژده ته ئې لځان رسولی دی
 د المان د پاره ډېر خطرناک معلو میږی که چیرې المان په دی نزدی اوقاتو کېې موفق نه شو
 چه د روس د پیشرفت مخه بنده کړی نو وضعیت به ئې وخیم شی. تراوسه پوری داسی علامه چه د روس
 ډیر مخ تګک دیند ولو د پاره په کم مخصوص لږای یا په کم معین موقع کېې دلالت و د حشری
 په نظر خوروی بیا هم د حمل په آخر کېې د شرق په معاذ کېې سستی پیدا شوی ده د کال
 په پای کېې بیا هتار د خپلو متحده ارویاتی حکمو متو لیکه. مجارستان، ناروی، سلواکیا
 بوهیمیا اومور او یا، کرواتیایا، فرانسه، رومانیایا او نورو... واکوالانو سره یوه سلسله

کشف انسونه شروع کړی دی چه په هغو کښې مهم او آخری تصمیمات داروپا دمدافعی په لاره کېږي نیول کېږي .

جاپان :

په دی کمال کېږي جاپانیان هم لکه الما نیان لښو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی . هر کله چه امریکایانو دجنوب غربی بحر الکاھل په حوزه کېږي په مقابلو حملو پیل کړی دی نو جاپانیانو ته دالازمه شوه چه خپله توجه ودری برخی ته معطوفه کړی او ضمناً څرنګه چه د امریکا فوډ روز افزونه ده او قدم په قدم دجاپان د خارجی مدافعی پرخط حمله او تصرف کوی او بخان دجاپان وداخلی اوحیاتی حوزی ته نژدی کوی ، دا هم ضروری ده چه جاپان دخپلی خاوری دمدافعی دپاره ترتیبات ونیسی . درې مقصد دپاره په دی کال کېږي جاپانیان دیوی خوا هغو شرفی مدنو ته چه د شرق آسیا پر حوزه کېږي پرانه او دجاپان تصرف لاندی دی ، لځان نژدی کړی او دجاپان صدراعظم شخصاً دوه یلایه هغو مملکتو کېږي دوره کړی ده او دیرما او فلپائن د استقلال دپاره نئی اسلانونه نشر کړی دی او دپلی خوا دملی منابعو دپه کار اچولو په شاوخوا کېږي په آخری پیمانه سره اقدامات کړی او ټول ملی منابع نئی دحربی وزارتو تر اثر لاندی راوستلی دی چه دهغه په اثر د کال په پای کېږي دجاپان په حربی تشکیلاتو کېږي هم تغییرات راغلی او توجو صدراعظم دریاسته اړکان حرب عهد هم په خپلو اوزو اخیستی ده . اکر که دجاپان دخارجه چارو وزیر (تانی) دحمله په میاشت کېږي تبدیل شو او (شیکي منسو) دهغه عهد په لاس اخیسته مګر بیا هم دجاپان په خار جی سیاست کېږي کم تغییر پیدا نشو . دجاپان روابط دروسیې سره په عادی شکل دوام وکړ او لښکه چه مودروسیې دواقعاتو په ضمن کېږي ولیده ، د کال په آخر کېږي جاپان او روس سره موافقه وکړه چه د(سحالین) دنقزو او ماهیکبری قرارداد بیا تجدید نه شی . لیکن دا معلومه نه شوه چه دا فیصله ددواړو مملکتونو ددیوالی سبب دی یاددوی دلبری والی . منکر تر اوسه پوری کم مهم تغییر دهغو په روابطو کېږي پیش شوی نه دی ، د کال په آخر کېږي جاپانیان چه د امریکا نیانو په مقابل کېږي د بحر الکاھل په جنوب غربی برخه کېږي په دفاعی جنګونو بوخت و- دانګر یزانو تهدیداتی دبرما په شمال کېږي هم حس کړی او ددی دپاره چه دهغوی اقدام باطل کړی ، په یو لوی تعرض نئی دبرما په وسطی جبهه کېږي شروع وکړه او په عین زمان کېږي نئی داهم ښکاره کړه چه دایو اساسی یرغل پرهند باندی دی او دا اقدامات دهند دجدیدالتشکیل ملی ښکاره په ذریعه چه د(سو پاس چند را بوس) تر اثر لاندی په برما کېږي تشکیل شوی دی امرای کینزی . دامظاهرات ددی دپاره دی چه دهندو کړو ته دانګر یزانو په مقابل کېږي تعریکونور کړی او انګر یزان په هند کېږي لښو مشکلاتو سره مخامخ شی او په پای کېږي دخپل بلان دملی کواو شنه لاس واخلی . دا کمان ته کینزی چه جاپان دې په دغه وخت کېږي چه د امریکا قواوی دهری خوا په بحر اوفضا کېږي دجاپان واصلی خاورو ته نژدی کینزی نه

هندباندی دکم اساسی حملی مجال ولاری . بلکه برخلاف دافکر کینزی چه جایان خپل دفاعی وضعیت نه دوام ور کوی ترخو چه دارو بادیکری وضعیت معلوم شی وروسته یا خپل پلان دمتعدینو دهماملی دبارد فیصله کوی . بیا هم دثوریه میاشت کینزی دجایان حکومت هغه امریکا ئی پلوتان چه په تو کړی ئی په تیر کال کینزی به باری کړی اودجایانیا نو په لاس کینزی اسیر شوی واعدام کړه او دامریکادې اعتراض ته ئی چه دا اقدام دبین المللی مقرراتوسره مخالف دی څه اعتنا ونکړه . وروسته تر هغه دجیدی په میاشت کینزی چه دمتعدینو دفضائی حملو ته دپید پر جایان دهنو دپیشرفتو نو په اثر زیات شو دجایان دلوویو بیارو په تغلیبه ئی شره وکړه .

سره له هغه چه دجایان اودالمان په مینځ کینزی کم مستقیم ارتباط امکان نه لری بیا هم دوامه مملکتونه په سیاسی او حربی مسائلو کینزی دائم په تماس کینزی دی اودجایان حکومت د ایتالیا نوی فاشستی حکومت چه دمو سولینی دخواجوړ شو هم په رسمیت سره وپېژانده (سنبله) .

ایطالیا :-

په دې کال کینزی ایطالیا دخورا دپرو مشکلاتو اوبدبختیو سره مخامخ شوی ؤ. چه دهنه مملکت سیاسی او حربی سقوط ته منجر شو . هغه وخت چه دمحور قواؤ په شمالی افریقا کینزی شکست وخور ، دایطالیا داخلی وضعیت خراب شو . دایطالیا ملت وپو هېده چه دمتعدینو دقواؤ په مقابل کینزی نور مقاومت امکان نه لری باید یادمتعدینو سره صلح وکړی یاخیله خاوره المانیانو ته وسپاری چه دوی دهنه مدافعه وکړی . ددی په اثر ؤ چه موسولینی وروسته له هغه څخه چه دمتعدینو قواؤ په سلسلی په حمله پیل وکړ . دهنلر دملقات دپاره ولاړ لیکه چه معلوم مېتزی موسولینی هلتر ته پیشنهاد کړی و ، چه دایطالیا هغه عسکر چه داروپا په متصرفه ممالکو کینزی دی بیرته ایطالیا ته راشی اوالمان صرف دطیاری اونور و حربی لوازمو ایطالیا سره مرسته وکړی . منکر هلتر دایبشهاد قبول کړی نه او خواهش ئی کړی چه المانی عسکر باید دایطالیا خاوره توله اشغال کړی اودهنه مملکت مدافعه داملاً په اوږه داخلی موسولینی چه بیرته روم ته راشی دا خبره ئی خپلی کابینې اویاچاته وکړه . دلته اختلافات زیات شول . اودهنه په اثر پاچا دمارشال بادلیو په موافقت سره موسولینی بندی کړ (اول داسد) اوبادلیو نوی کابینه جوړه کړ او فاشستی اساسونه ئی لغوه کړه اوبه غلیه طرز سره ئی دمتعدینو سره په مذاکره پیل وکړ او په ضمن کینزی ئی جنگ ته هم دوام ورکړ . منکر هر ځله چه دمتعدینو دخپل اساسی شرط یعنی بلا شرط تسلیم څخه صرف نظر ونه کړ . نو بادلیو بلا شرط تسلیم شو اودسنبلی په ۱۰ تاریخ دایطالیا عسکر اسلحه پرېښوده . المانیانو په چابکی سره دایطالیا دمدافعی دپاره شانوته حاضر کړل دایطالیانوئی حکومت دایطالیا په جنوب کینزی (باری) په ښار کینزی خپل مرکز وټاکه اودمېزان په ۱۹ ئی

د المان بر ضد د ښکېک اغلان هم وکړ. بیا هم متحدینو د اېټالیا عسکرو ته داسلحي داستعمال تراوسه پورې اجازه نه ده ورکړې. موسولیني چه ده تلر په مرسته د ښېدې ځاني څخه و تېښته (۲۰ د سنېلي) په ۲۳ د سنېلي نې به شمال اېټالیا کښې نوي حکومت د فاشست دجه پوري په نامه سره تشکیل کړ او د شامي حکومت د لغوي فرمان نې هم صادر کړ. چه المان او د المان نورو متحدینو د انوي حکومت په رسمیت سره وپېژانده. بیا هم تراوسه پوري موسولیني موفق شوي نه دي چه په جېگره کښې که مېمه برخه واخلې - په عين زمان کښې موسولیني د المان په مشوره سره هغه کسان چه د اېټالیا په تسلیم نې موافقت کړې او د موسولیني سره نې مخالفت او فریب بازي کړې وه مخا که او اعدام کړه. چه په هغو کښې د موسولیني زوم (کونت چيانو) د اېټالیا پخواني وزير خارجه چه شومو دده څخه د مخالفت نظر په اثر د کابینې څخه استعفی کړې او په واتیکان کښې په سفارت مقرر شوي و. شامل و. لیکن د اېټالیا پخواني رئیس ارکان حرب (کابالیرو) د اېټالیا د تسلیم د احتجاج دپاره خود کښي وکړه.

د کمال په پای کښې چه د اېټالیا مشورتي کمیته د متحدینو دخواجوړه شوه. د هغو غلافو ادارې جاری نې چه د المان د لاسه وتلې وې، د یادولو حکومت ته وسپارلې. د یادولو حکومت د متحدینو دخوادپور رسمی حکومت په حیث پېښ تل شوي نه دي. صرف روسانو هغه حکومت رسمی پېښ ندل دی. د یادولو حکومت د متحدینو په مشوره غواړي چه د اېټالیا ټولو اجزا پوهه د اېټالیا په اداره کښې موقع ورکړي حتی دوی ته دا اختیار هم ورکړي چه د سیاسي رژیم په باره کښې هم آزادانه فیصله وکړي. اوس د فاشست مخالفانو لکه (کونت سفورزا) او (کروچی) چه په خارج کښې و اېټالیا ته نې مراجعت کړې او د اېټالیا د آئینده په باره کښې فکر کوي د اېټالیا پاچا هم د کمال په آخر کښې فیصله کړې چه هغه رخت چه روم د متحدینو په لاس فتح شی، د خپلې عهدې څخه لاس واخلې او حکومت خپل لڅوی (امپراتور) ته وروسپاري.

نور ممالکتونه :-

شرقی ممالکتونه :-

د افغانستان همایه مملکتونه :- په ایران کښې په دی کمال کښې آرامی وه. اگر که اقتصادی او خوراکی مشکلاتو دوام در او د منکر لکه پرو سنې کمال فاعطی نه وه. د طهران د کنفرانس په وخت کښې متحدینو په یوه مخصوصه اعلامیه کښې د ښکېکاره کړه چه دوی ایران د متحدینو په فرار پېښ نې او د جېگرې وروسته به د متحدینو قوا د ایران څخه خارج شی او د ایران استقلال او تمامیت پېښ نې. د کمال په پای کښې (سپیلی) د خپلې عهدې څخه استعفی وکړه او

(محمد ساعد مرغانی) پخوانی وزیر خارجه نوی کابینه تشکیل کړه. لیکن دا تغییر لیکه چه نوی
 سدر اعظم وویل د ایران په خارجی سیاست کښې کم تغییر نه اچوی .
 د ایران یو عرفانی هیئت هند ته تللی او د کابل په اخر کښې بیاد نوی کابل تر لمری- میاشتی
 پوری دهند په ولایاتو کښې د عرفانی موسساتو او تاریخی لجاړو په لیدلو مسرور و .

هند :-

دهند په اوضاعو کښې په دې کال کښې کم مهم تغییر پېښ شوی ندی - دهند په غربی اوجزیوی
 علافو کښې (مجنزو) حمله کړی او فصلواته یې څه نقصان رسول داسه په میاشت کښې مارشال و اول
 دهند پخوانی عسکری قوماندان دلارد (لنلتکو) په عوض چه دهنه د ماموریت مباد پوره شوی و .
 دهند د نایب السلطنه په حیث مقرر شو او جنرال (آکن لیک) د شرق وسطی پخوانی قوماندان دهند
 په قوماندانی وټاکل شو دهند په سیاسی اوضاعو کښې څه تغییر راغلی نه دی - د کانگریس د حزب
 مشران بندیان دی- د مسلم لیک حزب هر وخت د پناستان مطالبه کوی دصو به سرحد او د آسام
 په ولایت کښې د مسلمانانو د خوا ملی گارینی جوړی شوی دی - په هند کښې انگریزانو
 د جیره بندی اصول شروع کړی دی. په دی کال کښې د بنګال او آسام فقط یو څه تخفیف موندل
 دهند حربی پېښې په خپل لځای کښې بیان شوی دی .

چین :-

د چین حربی واقعات مو د دنیا د جنگ په ضمن کښې مفصل وویل ، چینانو په دی کال کښې
 خپل حربی جدیت ته د پوره ترقی ور کړی او امریکایانو هم د دوی دعسا اړو د تنظیم او تجهیز
 د باره د هوای لاری صاحب منصبان او حربی لوازم ورواستول - د چین یوه هیئت په انګلستان او
 امریکا او نورو مملکتو کښې دوره کړه او مادام چیانګ کای شک هم دخپلی دوری په وخت په
 امریکا کښې د امریکایانو د توجه په جلب کولو کښې د چین وخوا ته خورانه پر کو پېښ و کړ خو اوس
 امریکا او انګلیس په اکرو سیاسی مسائلو کښې چین ته هم داویو دولتو په حیث اهمیت ور کوی او وائی
 چه د آینه دنیا په ترتیباً تو کښې به چین هم شا ېسته شه لځای ونیسی . د کال په آخر صحنې د چین
 او افغانستان په مینځ کښې یو دوستی او حسن همجواری قرار د دپه انتره کښې امضاء شو چه دهنه په
 اثر به د افغانستان اود چین په مینځ کښې سیاسی او اقتصادی روابط قائم شی - د افرار داد په
 افغانستان او په چین کښې خورانه تلقی شوی دی ، د کال په آخری ور لځو کښې د چین اود روس
 په مینځ کښې د خارجی مفولستان به سر یو له لڼه کښې کی پداشوی و او زر رفع شوه دستیلی په میاشت
 کښې چیانګ کای شک د چین حربی قائم د چین په ریاست جمهور هم انتخاب شو چه اوس هم سدر اعظم

دی هم - رئیس جمهور اوهم نظامی اعلی قوماندان .
(دروسی و اقامت موجلا بیان کیری دی)

قر کیه نه

پدی کال کیتی تر کیبی باخیلی بیطرفی تهره له هغو اولو مشکلاتو چه دبین المللی اوضاعویه
ضمن کیتی پیشی شوی و دوام ور کړ - دقاهری دکنفر انسویه اثر کیتی اگر که ویل شوی و
چه تر کیه به زر دمته دینو سره په جری زمینه کیتی هم مرسته و کړی - بیا هم تر کالو بیطرفی نه
تر حیج ور کړی اوله جنگ سره ای مستقیم یا غیر مستقیم تعلق نه دی پیدا کړی دلاویه میاشت کیتی
دوقتا هغه مذاکرات چه په اتره کیتی دتر کیبی اودانگلیس د ارکان حرب دصاحب منصبانو
په مینځ کیتی جاری و قطع شوه اودهغه په اثر انگلیسی مطبو عاتو پرتر کالو باندی تنقید ونه
شروع کړل او وویل چه تر کالو زمو نترخه ډیره اسلحه اخیستی ده لیکن بیا هم په جنگ کیتی
زمونږ سره شرکت نه کړی . دتر کیبی جرائدو په خواب کیتی وویل چه هغه اسلحه نا کافی وه
او تر کیه حاضر نه ده چه بی دخپلو منافعو خفه دنوره دمقاصدو دپاره جنگ ته داخل شی . بیا هم
ددواړو ممالکو په روابطو کیتی خه تیر نه دی پیش شوی - رؤف اوربای دتر کیبی لوی سفیر
په لندن کیتی چه پدی موقع کیتی استعفا کړی وه ، دهغه په عوض روشن اشرف چه پخوا په رومانیا کیتی
سفیر و مقرز اولندن ته اعزام شو . دواړه خواوې اوشین کوی چه دا کشیدگی رفع شی - دروس اوترک
روابط هم په عادی شکل سره دوام لری اودطهران او قاهرې دکنفرانسویه اثر لیکه چه ویلی
شوی و ، اوشین شوی دی چه هغه روابط زیاتره اصلاح شی - پدی کال دسرطان په میاشت کیتی
(دبار بکر) خط آهن چه د عراق اودتر کیبی په مینځ کیتی قطاری روابطه قائموی - دعصمت اینونو
په ذریعه افتتاح شو - دبلخی خوا تر کیبی خپل روابط دالمان سره هم ښه ساتلی اود کال په پای کیتی
یونوی قرار داد ددواړو ممالکو په مینځ کیتی منعقد شو چه دهغه په فرار المان تر کیبی ته دملاریا
دواالی اوترصنیه المان ته افیون ورکوی . لیکن دنوی صنایع په سر کیتی دانگر یزانو او
امریکاتیانو دپیش نهاد په اثر تر کیبی موافقه و کړه چه د (کروم) صادراتو جرمنی ته معطل شی
منکر بیا هم دافصله یوازی د کروم په معامله لری اودتر کیبی اودجرمنی پرنورو قرار دادو
باندی اثر نه کوی .

عربی ممالک نه

پدی کال کیتی په عربی ممالکو کیتی یونوی نهضت داتحاد دپاره پیدا شوی دی چه محرک
ئی عراق اومصر دی اودنورو عربی ملتو دخوا هم ښه استقبال شوی دی دجدی په میاشت کیتی
ددې اتحاد طرح کړاودپاره د عراق اودمصر وزراؤ په قاهره کیتی سره مذاکره کړی اوبیا

هېڅکله د فلسطین او سوری او ایټان او سوډی عربی ته لېزلی شوی دی چه ددوی نظریات هم معلوم کړی لیکن تر اوسه پوری نتیجه معلومه نه ده د انگریز حکومت هم لکه چه معلوم میږی دی نجریک ته په مخالفت سره نه کوری منکر کم مستقیم اقدام هم نه کوی د عربستان سوډی روابطو د امریکا سره ترقی کړی ده او امریکا غواړی چه د عربستان د نفتو استخراج په خپل انحصار کښې راوای داهم تر اوسه پورې فیصله شوی نه ده. د ایټان په بحران او فلسطین او دیپو دوپه چکره کښې نورو عربی ملتونو هم خپله همدردی دهنوعرو سره ښکاره کړی او په ممکنو طریقو سره یی پر مره وړولو مملکتو باندی اعتراضونه کړی دی .

امریکائی مملکتونه :-

په دی کال کښې تقریباً ټول امریکائی مملکتونه د متحدینو سره په موافقت یو لځای شول او هغو مملکتو چه لا تر اوسه پوری یی له مجوره سره روابط درلوده هم یی د معجوری دولتو سره خپل روابط قطع کړل چه آخری یی بولویا و (حمل) لیکن په ارجنټائن کښې چه هغه هم د مجور سره روابط او خه د اجسی درلوده د لویو په میاشت په کښې یو انقلاب پیش شو او (رامیر ز) رئیس جمهور استعفا ته مجبور او (فارل) د حزب وزیر د مملکت اقتدار په لاس کښې واخست لیکن هر کله چه تر اوسه پوری د هغه مملکت خط مشی معلومه نه ده د انګلستان او امریکا حکومتونو اعلان وکړ چه فعلاً د ارجنټائن نوی حکومت پدې سمیت نه پیژنی. د کښال تر آخره پوری د ارجنټائن ددوی حکومت وضعیت واضح نه شو منکر په هغه مملکت کښې لځینی بی نظمی او جاسوسی تر اوسه دوام لری .

داو د دنیا مهم واقعات په په انحصار سره وویل شوه - او هر کله چه چکره خپلی فیصله کیږونکی دوری ته رسېدی و امید کړو چه تر آینده کال پوری به د دنیا د اخوانیزې خاتمه پیدا کړی او د مدنو روابطو په عادی طرز سره بیرته جاری شی .

د امریکا په واقعاتو پوری مربوط

جنرال مارشال د امریکا د عمومی ارکان
حرب رئیس چه شومودی وخته اروپا ته
راغلی او نوی مجاذونه کتلی و .

کور دیل هل د امریکا د خار چه
چارو وزیر او د مسکو په کنفرانس
کټی د اتازونی نماینده

اد میرال کننگ د امریکا بحری
رئیس ارکان

جنرال ارنولد د امریکا فضائی
رئیس ارکان .

د نورو ممالکو په واقعاتو پوری مربوط

مادام کولنتای دروستی سفیر په
ستو کهوم کښې او د فنلیند او
روس د صلح دمذا کراتو مهم عامل

یاسی کی وی د فنلیند نماینده د صلح
په مذا کراتو کښې له روسی سره چه
په دغو مذا کراتو کښې ناکام شو .

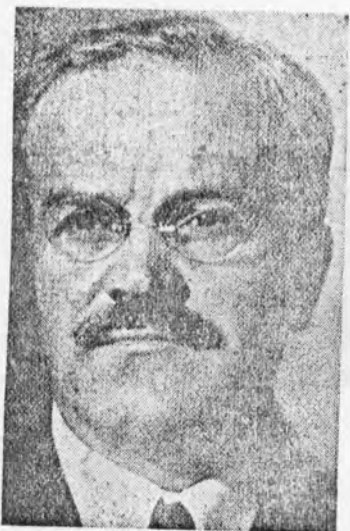

فارل د ارجنتاین نوی رئیس جمهور
چهد «رامیرز» په عوض مقرر شو .

مارشال تیتو دیو کوسلا ویادملیونو
قاید . چه د متحدینو د خواو پینځندل شو

د اتحاد شوروی په واقعاتو پوری مربوط

مارشال ستالین د اتحاد شوروی دملی کبیرانو
دشورارئیس او دمدافعی کبیر او مارشال
وروشیوف د اتحاد شوروی دمدافعی د کبیر
معاون دظهران په کنفرانس کېږي

مولو توف د شوروی د خارجه چارو
کبیر او ددغه مملکت نماینده
دمسکو په کنفرانس کېږي

کابینین دقول شوروی اتحاد داجرائیې دهمیشت رئیس چه د (سووروف) نښانونه شوروی
مارشالانوته ورکوی. نښان اخستونسکی : وروشیلوف ، نورنفری له کېږي خوا وښی خوانه
شیرباکوف ، زدانونف ، شاپوش ټیکوف ، (رئیس ارکان حربیه) او- بودیانې

د فرانس او د تر کيڼي په واقعاتو يوړی مربوط

مارشال فوزی چیتون د تر کيڼي پخوانی
رئيس ار کيان جرېب چه په دې کال
کيڼي متقاعد شو

د کازابلانکا په کيڼر ايس کيڼي له کيڼي خوا اته سئو خواته ولاړه چترال
تيزرو او چترال دو کول چه سره په جلا کيڼي ناست: روزولت او چتر چل

عجب خواندن دی!

یو کتاب یوه براته ، درنځه دحاضری- ناوخته شو

هابل: یوه کړی ودرېزه، چه عجب خواندن دی که غیر حاضر شم
په ارزی!! . . .

نوی مشق!

وروره! معاف می که ، نوی مشق کوم .

فرصت نشته!

هوتل خدمتگار ، غشی راوړم ؟

میلدانه : یوڅه فرصت را که ، چه زمونږ خبری تمامی شی

تسکار : یو فرصت خونشته ، بل هرڅه غواړی را به ئی وړم .

کم غوړ دی خوړی پری!

هلك: دا کتره صاحب پر غوړمی درد دی!
دا کتر: کم غوړه راسته که چه ؟

هلك: راسته او چه ئې نه پوهینم ، خو هغه غوړمی درد
وی چه دشی د دیوال خواته وی .

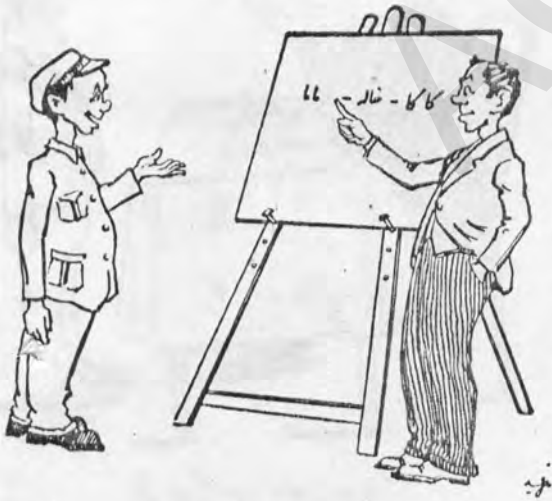

پرانه بچی می ویش که!

بادار نو کرته، سهار می پر ۸ بجی له خوبه ویش که ۱
 نو کر : صاحب زه به ساعت نه پوهینیم ته پخپله پر ۸ بجی
 زنگ ووهه، چه له خوبه دې ویش کرم

معافی غواړم و می نه لید!

چاغ سرې راغی برفنر والا کوچ کښینوست ، هابل دنگر
 سرې ئی به هوا ووزاره ویل :
 معافی غواړم - ته می ونه لیدې !!

داخو ستالاس دی

دسوادخو انی معلم ، دغه خه شی دی؟ ویلای سی ؟
 زده کوونکی ، صاحب! داخو ستالاس دی !!

رسام ، غواړم ؛ چه یو د خندا کار یکتاتور

انخور کرم
 ملگری ، ښه ، نو . . . خپله مبار که خیره رسم کړه !!

فهرست مندرجات سالنامه

۱۳۲۲

الف : مضامین :

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۸	تشکیلات دوا اثر حضور (وزارت در بار)	۱	د کابل دوولسمه کالنی
۳۹	» دارالتحریرشاهی	۲	دافغانستان یا دشام
۴۰	» دافغانستان بانک	۳	تشکیلات مملکتی (صدارت عظمی)
	<u>اجرا آت دوا اثر مملکتی :</u>	۵	تشکیلات وزارت حربیه
		۱۰	تشکیلات وزارت خارجه
۴۱	امور حربیه	۱۲	تشکیلات وزارت داخله
۴۲	» خارجه	۱۴	تشکیلات وزارت عدلیه
۴۴	» داخله	۱۵	تشکیلات وزارت مالیه
۵۶	» مالیه	۱۶	تشکیلات وزارت معارف
۵۷	» معارف	۱۸	تشکیلات وزارت اقتصاد
۷۴	» فوائد عامه	۲۰	تشکیلات وزارت فوائد عامه
۸۳	» صحیه	۲۱	تشکیلات وزارت صحیه
۸۹	» پست و تلگراف	۲۲	تشکیلات وزارت پست و تلگراف
۹۳	» معادن	۲۳	تشکیلات وزارت معادن
۱۰۳	» ریاست زراعت	۲۴	تشکیلات ریاست زراعت
۱۰۸	» ریاست مطبوعات	۲۵	تشکیلات ریاست مطبوعات
۱۱۸	» مربوطه ولایت کابل		<u>ولایات و حکومتات اعلی :</u>
۱۲۰	» مربوطه ولایت فندهار	۲۷	تشکیلات ولایت کابل
۱۲۰	» مربوطه ولایت هرات	۲۸	» ولایت هرات
۱۲۲	» » » مزار شریف	۲۸	» » مزار شریف
۱۲۵	» » » قطن و بدخشان	۲۹	» » مشرفی
۱۲۸	» » » مشرفی	۳۰	» حکومت اعلی میمنه
۱۲۷	» حکومت اعلا میمنه	۳۱	» دوا اثر ملی (شورای ملی)
۱		۳۶	» مجلس اعیان

تصویر	مضمون	صفحه	مضمون
	لجینی مهمی مقرری په وزارت داخله	۱۲۸	شورا عالی
۲۴	کتیبي (۸) قطعی	۱۲۸	اعطای حق
	لجینی مهمی مقرری په وزارت معارف		<u>مقالات:</u>
۵۶	کتیبي (۷) قطعی		شاهنامه
	والا حضرت دمعارف وزیر	۱۲۹	د پښتو نوو ورگي مورخین
۶۴	د سپانن په فاکولته کتیبې (۲) قطعی	۱۲۷	شخصیت
	د وزارت دربار او د ملی شورا دوهم	۱۸۱	وظیفه
	معیینان او د ملی شورا منشی اود	۱۹۱	پښتو د شاهانو په دربار کتیبې
۶۵	مزار شریف د اطاق تجارت رئیس	۲۰۷	زموږ ادبی نهضت
	لجینی مهمی مقرری په وزارت خارجه	۲۳۶	ملی لوبی
۷۴	کتیبي (۲) قطعی	۲۴۸	د پښتو ادب دری مشهوری کورنی
۷۴	د مشرقی دنوی سرک شوو منظری	۲۶۶	د پښتو لجنی هیر شوی لغتونه
	لجینی مهمی مقرری په وزارت	۲۹۷	مهمترین اختراعات
۷۴	فوائد عامه کتیبې (۲) قطعی	۳۰۴	کورنی مهم وقایع
	لجینی مهمی مقرری په وزارت	۳۲۳	د دنیا واقعات
۷۵	معدن کتیبې (۲) قطعی	۳۴۳	<u>ب: تصاویر:</u>
	لجینی امیر فاکولته اود مستورا نو		تصویر
۱۱۸	سروونی (۲) قطعی	صفحه	اندی حضرت معظم همایونی
۱۱۹	د قبا په کتیبې سروونی	مقابل ۲	ح، ح، ح والا حضرت صدر اعظم صاحب
۱۸۰	نماینده شمسوسی روزولت	۴	ح، ح، ح، انسان والا حضرت
	ع مرشد خان «طایفی»		وزیر معاحب عربیه
	پناغالی سراج الدین خان «سمید»	۱	ح، ح والا حضرت سردار شاه ولیخان
۱۸۱	متعلمین کورس اکابر (۲) قطعه	۱۰	ح، ح، والا حضرت وزیر معارف
۳۳۶	مسطره علمی استقلال (۱) قطعه	۱۶	ح، ح، ح والا حضرت سردار
	رجال استادین (۱۰) قطعه از منته	۳۴۶	مهمه د اژد خان
	ال	۵۰	لجینی مهمی مقرری (۱۵) قطعی
۳۶۸	لجینی نکال	۲۰	

ددي کالني غلطانامه

صحيح	غلط	کريشه	مخ
نوي خراک	نوي حرکت	۲۵	۱۰۸
ولکش	«ولکٽس»	۲۹	۱۳۲
پهلوانان	پهلوان	۱۵	۱۳۹
ود محمد هوتک	د محمد هوتک	۸	۱۵۲
له پشته	له پشته	۱۲	۱۵۶
پر	پر	۱۴	۲۱۱
درهم	درهم	۲۱	.
کله	کره	۹	۲۱۳
و کر	و کره	۱۳	.
کټيووت	کټيووت	۱۵	.
رېنډاونه	رېنډاونه	۹	۲۱۴
ويرجن سول	ويرهن سول	۱۳	.
شمر آ د	شمر د	۲	۲۱۷
غوره	غوزه	۲۵	.
پښتو	پښتو	۴	۲۲۴
دده	دوه	۲۵	۲۲۴
خبروم	خبرم	۶	۲۲۶
خطاب	خطات	۱۱	۲۲۷
شناوين ټي	شناوين	۲۰	۲۳۳
ديوازيښي	دديوازيښي	۱	۲۳۵
شوانان	شوانان	۲۳	۲۴۹

مخ	کتابچه	غلط	صحیح
۲۵۰	۱۱	اوبی	اوبی
۲۵۴	۱۷	زرد	زرد
۲۵۶	۲۰	دله	دلی
۲۵۷	۶	او اویده	او اولویده
۲۵۸	یاورقی	اواز دی غوره	اوازاو غورده
۲۶۲	۲۰	کوشه	کوشه
۲۶۳	۲۱	دش اوخوا	دشادخوا
۲۶۵	۳	تند	تند خیره
۲۷۰	۴	دتر ندو او مراد	غرند و او مراد
۲۷۱	۲۰	یوره و	یورو
۲۷۸	۴	نور او زورسته	نور او زورسته
۲۸۰	۱۲	په پشو کیتی	په پشو کیتی
»	۲۲	ددر ویزه	ددر ویزه
۲۸۸	»	دپه پشو	دپه پشو
»	۲۴	تپه شو	تپه شو
۲۸۹	۴	علم او دنیا به	علم او فلسفی
۲۹۰	۱۰	وهیدد	پوهیده
۲۹۵	۲۷	کتابی	کتاب
۲۹۸	۱۶	تیرا	تیرا

